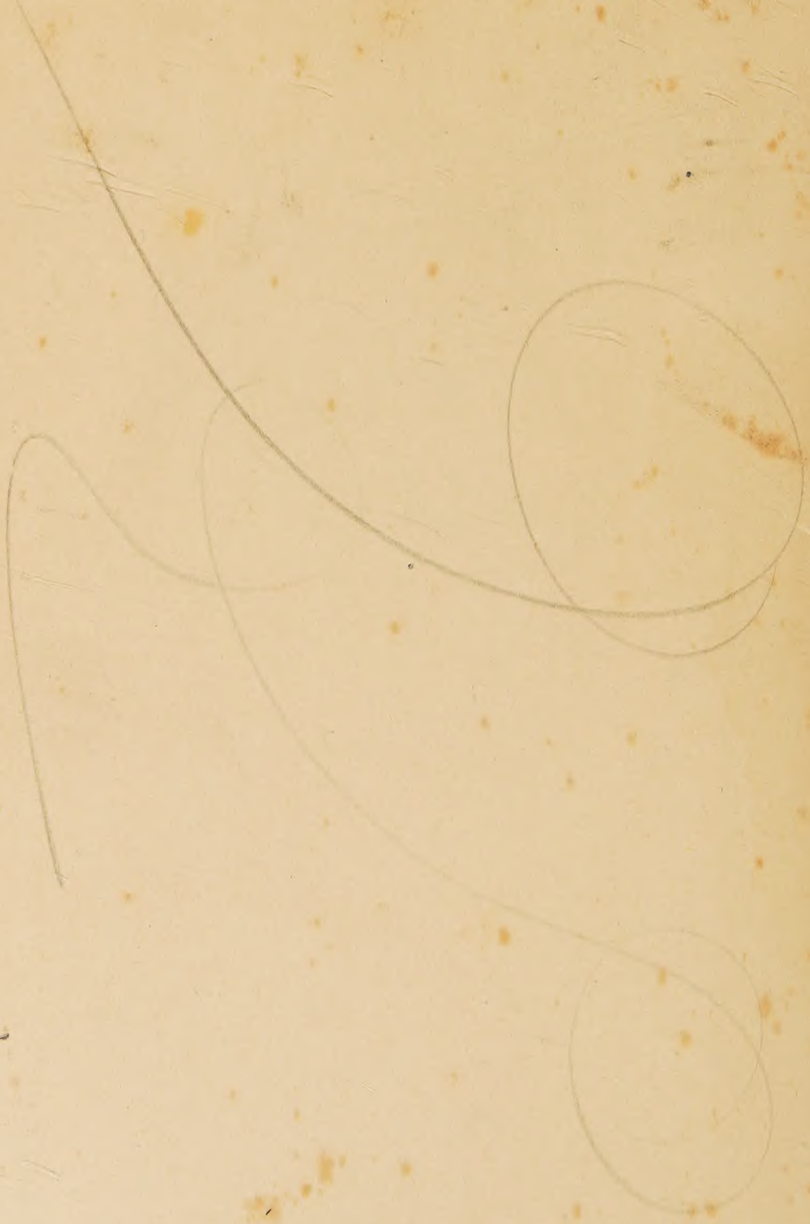

MAX STIRNER
DER EINZIGE UND SEIN EIGENTHUM

דער איינציגער
און זיין אייגענטום

פון מאַקס שטירנער
(יאָהאַן קאַספּאַר שמידט)

איבערזעצט אויס דעם דייטשען אָריגינאַל

פון דר. י. א. מעריסאָן.

אַרויסגעגעבען פון דער

קראָפּאָטקין ליטעראַטור געזעלשאַפט

ניו יאָרק, 1916.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/dereinzigeundsei0000maxs

אינהאלט:

זייט

פון די אַרויסגעבער 4
ביאָגראַפישע סקיצע פון׳ם פּערפאַסער 5
איינלייטונג 23
איך האָב מיין זאַך געשטעלט אויף גאָרנישט 33

ערשטע אָבטיילונג : דער מענש

I א מענשענ׳ס לעבען 39
II מענשען פון דער אַלטער און נייער צייט 47
1. די אַלטע 47
2. די נייע 59
§1. דער גייסט 63
§2. אונטער דער שליטה פון רוחות 71
§3. די היעראַרכיע 113
III די פרייע 154
§1. דער פּאָליטישער ליבעראַליזם 154
§2. דער סאָציאַלער ליבעראַליזם 178
§3. דער הומאַנער ליבעראַליזם 188

צווייטע אבטיילונג : איך

I די אייגענהייט 227
II דער אייגענטימער 248
1. מיין מאַכט 265
2. מיין פערקעהר 296
3. מיין זעלבסטגענוס 442
III דער איינציגער 498

ביאָגראפישע סקיצע פון פערפאסער*).

יאָהאַן קאַספּאַר שמידט, וועלכער האָט שפּעטער אָנגענומען דעם נאָמען מאַקס שטירנער, איז געבוירן געוואָרן אין ב י י ר ו ט ה, בייערן (די שטאָדט וועלכע ריכארד וואגנער האָט בעריהמט געמאכט) דעם 25טען אָקטאָבער פון יאָהר 1806. ער איז געווען דאָס ערשט־געבוירן און איינציג קינד ביי זיינע עלטערן אַלבערט און סאָפּיע שמידט. דער פאָטער איז געווען אַ פליימען־מאַכער. אַ האלב יאָהר נאָך דעם קינד'ס געבורט איז דער פאָטער געשטאָרבען פון אַ בלוט־שטורץ, וואָס איז איהם געקומען דורך אַ צו־גרויסער קערפּערליכער אָנשטרענגונג. צוויי יאָהר שפּעטער האָט זיין מוטער ווידער חתונה געהאט פאר אן עלטערן מאַן, אַן אַפּטייקער, מיט'ן נאָמען באַלערשטעדט, און האָט זיך, אַ קורצע צייט שפּעטער, אַריבערגע־קליבען מיט איהם אין דעם שטעדטעל קולם, ערגעץ אין וועסט פּריי־סען, וואו ער האָט געעפענט אַן אַפּטייק. פון דער צווייטער הייראט האָט זי געבוירן אַ טאָכטער, וועלכע איז אָבער אַוועקגעשטאָרבען איידער זי איז אלט געוואָרן פולע דריי יאָהר.

דער קליינער יאָהאַן האָט זיך געהאָדעוועט ביי זיין מוטער און שטיף־פאָטער ביז זיין צוועלפטען יאָהר. ליידער זיינען ניט בעקאַנט קיינע איינצעלהייטען וועגען זיינע ערשטע קינדער־יאָהרען, ווען פיעלע אומשטענדען פון דער דאָזיגער פּעריאָדע לאָזען אַ דויער־האַפטען איינדרוק אויף דעם כאראקטער פון דעם צוקינפטיגען דער־וואַקסענעם מענשען. עס איז אויך ניט קלאָר, אויב די אומשטענ־דען אין זיין שטיף־פאָטער'ס הויז, אָדער די בעסערע געלעגענהייטען צו קריגען אַ פּאַסענדע בילדונג האָט בעוואָגען זיין מוטער איהם צוריקצושיקען אין ביירוטה אין יאָהר 1818. דאָרט אין זיין געבורט־שטאָדט האָט געוואוינט זיין טויף־פאָטער (נאָך וועלכען ער

*) די פאָלגענדע סקיצע פון שטירנער'ס לעבען איז אַ קורצער אויס־צוג פון דזשאָן העטרי מאקיי'ס גרעסערער און זעהר לעזענסווערטהער ביאָגראַפיע, וועלכע ער האָט פערעפענטליכט אונטער דעם נאָמען: „מאַקס שטירנער, זיין לעבען און זיין ווערק" (צווייטע אויפלאַגע, בערלין, 1910). ליידער איז נאָך שטירנער'ן ניט געבליבען קיין בילד אָדער צייכענונג, וואָס וואָלט געקאָנט פולער מאַכען דעם איינדרוק פון דעם פערפאַסער'ס מערקווירדיגער פּערזענליכקייט.

פון די ארויסגעבער

עס פרעהט אונז מיטצוטיילען די לעזער און פריינד פון דער „קראַ־פּאָטקין ליטעראַטור געזעלשאַפט“, אַז די צאָהל מיטגליעדער פון אונזער געזעלשאַפט איז זעהר פיעל אויסגעוואַקסען אין דעם לעצטען יאָהר, און אַז די מעגליכקייט צו פערווירקליכען אונזער ציעל — אַריינצוברענגען אין אידיש אַלע סאָציאַליסטישע קלאַסיקער — ווערט דערמיט אַלץ מעהר געזיכערט.

אונזער נעקסטע אויסגאַבע וועט זיין אַ באַנד געקליבענע שריפטען פון פ ע ר ד י נ אַ נ ד ל אַ ס ס אַ ל, אין וועלכען עס וועלען אריינגעהן איניגע פון זיינע אַרבייטען, וואָס כאַראַקטעריזירען איהם אַלס דעם גרויסען פאָלקס־טריבון, סאָציאַליסט און געלעהרטען.

דערוואַרטענדיג נאָך אַ גרעסערן וואוקס פון דער מיטגליעדערשאַפט פאַר דעם קומענדען יאָהר, האָפען מיר צו האָבען אינקורצען די מעגליכקייט צו פערגרעסערן די טהעטיגקייט פון דער געזעלשאַפט און פערפיעלפאַכען איהר ניצליכקייט פאַר די מיטגליעדער, ווי פאַר דער אידישער ליטעראַטור בכלל.

מיר ווילען דאָ דערביי אויפמערקזאַם מאַכען אויף אַ נייעם טיפּאָגראַפישען איינפיהר אין אידיש, וואָס מיר האָבען אַריינגעבראַכט צום ערשטען מאָל אין אָט דעם בוך — דער אָנהויב פון יעדען זאַץ, ווי אויך פון אַ איינצעל־נאָמען, איז געזעצט מיט אַ גרעסערן בוכשטאַב. דאָס מאַכט קענטיגער דעם אָבשטעל פון די זאַצען און מאַכט אין דעם ערך בעקוועמער דאָס לעזען. נאָך בעסער וואָלט געווען, ווען אידיש וואָלט איינגעפיהרט, ווי אין אַלע איוראָפּעישע שפּראַכען, אַ ספּעציעלען שריפט פאַר די אָנהויב־בוכשטאַבען ; אָבער איידער דאָס קאָן קומען, וועט האָפענטליך אויך אָט דער איינפיהר אָנדערקענט ווערן פאַר ניצליך.

דער פערוואַלטונגסראַטה.

ער האָט פערבראַכט אַ יאָהר צייט ביי זיינע עלטערן אין קולם „צוליעב הויזליכע פערהעלטניסע", דאַן נאָך אַ יאָהר אין קעניגס־בערג, אויך „וועגען פאַמיליען אַנגעלעגענהייטען", ווי ער האָט עס אליין דערקלערט. וואָס פאַר פאַמיליען־פערהעלטניסען האָט זיינען געוועזן, צי ווייל די עלטערן האָבען איהם מעהר ניט געקאָנט געבען די נויטיגע געלד־שטיצע, צי דער געזונד־צושטאַנד פון זיין מוטער (וואָס האָט שפּעטער ענטוויקעלט אַ גייסט־קראַנקהייט) האָט איהם געהאַלטען צוגעבונדען צום הויז — איז ניט בעקאַנט. יעדענפאַלס האָט ער פאַר דער צייט, וואָס ער איז ניט געגאַנגען אין אוניווער־זיטעט, „בשום אופן ניט פערנאַכלעסיגט זיינע פילאָסאָפישע און פילאָלאָגישע שטודיען", נאָר האָט פלייסיג געזוכט פאָרטצוזעצען אליין זיין ווייטערע בילדונג.

ערשט אין אָקטאָבער, 1832, האָט ער זיך צוריקגעקעהרט צו זיינע אַקאַדעמישע למודים און איז אַוועק אין בערלין, וואו ער האָט זיך ווידער מאַטריקולירט אין דער אוניווערזיטעט. אַזוי האָט ער דורכגעמאַכט נאָך•דריי סעמעסטערס אין בערלינער אוניווערזיטעט, און צורעכענענדיג דעם סעמעסטער אין ערלאַנגען, איז ער געוועזן פאַרטיג זיך צו מעלדען צום עקזאַמען (אין יוני, 1834) אויף גימנאַזיום־לעהרער. וועגען צופעליגער קראַנקהייט אָבער איז ער געוועזן געצוואונגען אָבצולעגען זיינע פאָרבערייטונגען ביז ענד אַפּריל פון נעקסטען יאָהר, ווען, נאָך אַ גאַנץ שווערען עקזאַמען, האָט ער בעקומען זיין לעהרער־אַטעסטאַט, און איז גלייך נאָכדעם אריינגעטראָטען אין בערלינער קעניגליכער רעאַל־שולע אָבצוגעבען זיין פּעדאַגאָגישען פּראָבע־יאָהר.

ווען זיין פּראָבע־יאָהר האָט זיך געענדיגט, איז ער פּריוויליג פערבליבען נאָך אַ האַלב יאָהר אַלס אומזיסטער לעהרער „אויס ליעבע צו דער זאַך און דער שולע". קיין בעצאָהלטע שטעלע אָבער אַלס לעהרער אין אַ רעגירונג'ס־גימנאַזיום האָט ער קיינמאָל ניט בעקומען. אויף ווי ווייט עס איז בעקאַנט, האָט ער בלויז איין מאָל געמאַכט אַ פערזוך צו קריגען אַזאַ שטעלע, אין אַנפאַנג פון יאָהר 1837, וועלכער האָט זיך אויסגעלאָזט מיט גאָרנישט.

וואָס ער האָט דאַן געטאָן כדי צו פערדיענען אויף אַ לעבען, איז ניט בעקאַנט. מיר ווייסען נאָר, אַז אין דעם זומער פון 1837 איז געשטאָרבען זיין שטיף־פאָטער, ווי אויך זיינע אַנדערע נאָהענט־סטע פערוואַנדטע, דער פעטער און די מוהמע שטיכט, אַזוי אַז די מוטער איז איצט געבליבען דער איינציגער נאָהענטער מענש פון זיין גאַנצער פאַמיליע. אין דעמזעלבען יאָהר אָבער האָט אין זיין לעבען אריינגעטראָטען אַ נייע פאַמיליען־פאַסירונג, וועלכע מוז דאָ דערמאָנט ווערן, און דאָס איז — זיין ערשטע הייראַט.

זינט דעם יאָהר 1833 האָט קאַספּאַר שמידט געוואוינט אין קוואַרטיר ביי איינער אַ העבאַמע מיט'ן נאָמען בורץ. מיט איהר

איז געווען אַ נאָמען) יאָהאַן קאַספּאַר שטיכט, וואָס האָט געהאַט אַ זאָקען־שטריקעריי, ווענעמס פרוי איז געווען דעם קליינעם יאָהאַנ׳ס פּאַטער׳ס איינציגע שוועסטער. די דאָזיגע פאַמיליע שטיכט איז געווען קינדערלאָז און האָט גערן אויפגענומען דעם קליינעם יתום צו זיך אין הויז און איהם געהאַלטען ווי אַן אייגען קינד גאַנצע אַכט יאָהר.

אין דער דאָזיגער צייט האָט ער דורכגעמאַכט דאָס בעריהמטע גימנאַזיום פון ביירוטה, וואו ער האָט זיך אויסגעצייכענט כמעט אין אַלע קלאַסען אַלס איינער פון די בעסטע שילער. אין הערבסט פון דעם יאָהר 1826 האָט קאַספּאַר שמידט אויסגעהאַלטען עקזאַמען אויפ׳ן לעצטען קלאַס גימנאַזיום אַלס דער דריטער בעסטער פון די 25 עקזאַמענירטע שילער, מיט דער בעמערקונג „זעהר ווירדיג".

אַלס יונגער סטודענט פון צוואַנציג יאָהר איז קאַספּאַר שמידט אָנגעקומען סוף יאָהר 1826 אין בערלין און איז אריינגעטראָטען אין דער האָרטיגער אוניווערזיטעט אַלס סטודענט פון דער פילאָ־סאָפישער פאַקולטעט. די בערלינער אוניווערזיטעט איז אין יענער צייט געווען בעריהמט ניט נאָר מיט איהרע גרויסע פּראָפעסאָרען, ווי העגעל, שלייערמאַכער, קאַרל ריטער און אַנדערע, נאָר אויך מיט איהר ערנסטען שטרעבען נאָך וויסענשאַפט און פלייסיגער אַרבייטזאַמקייט. שמידט האָט זיך זעהר פלייסיג אָבגעגעבען מיט זיינע למודים פיער סעמעסטערן נאָך דער רייה, און האָט אין אָט די צוויי יאָהר אָוועקגעלעגט אַ פעסטען פונדאַמענט פאַר זיינע שפּעטערדיגע קענטעניסען.

דעם ערשטען סעפּטעמבער, 1828, האָט ער זיך אַרויסמאַטרי־קולירט פון דער בערלינער אוניווערזיטעט, כדי, ווי דער מנהג איז ביי דייטשע סטודענטען משנים קדמוניות, צו בעזוכען אַנדערע אוניווערזיטעטען און הערן לעקציעס פון די בעריהמטע פּראָפעסאָרען אין אַנדערע שולען. אַזוי האָט ער אַוועקגעוואַנדערט קיין ערלאַנגען און האָט זיך מאַטריקולירט אין דער דאָרטיגער אוניווערזיטעט. אין דעם ווינטער־סעמעסטער, וואָס ער האָט דאָרטען פערבראַכט האָט ער געהערט לעקציעס איבער טעאָלאָגיע ביי געאָרג וויענער און איבער לאָגיק און מעטאַפיזיק ביי דעם בעקאַנטען פילאָסאָף קריסטיאַן קאַפּפּ.

דעם פאָלגענדען זומער, אין יאָהר 1829, האָט ער אונטער־גענומען אַ „לענגערע רייזע דורך דייטשלאַנד", וועלכע איז געווען די איינציגע רייזע, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט אין זיין לעבען. זיך צוריקקעהרענדיג פון זיין רייזע, אין הערבסט פון דעמזעלבען יאָהר, איז ער אַוועקגעגאַנגען אין קעניגסבערג און האָט זיך מאַטרי־קולירט אין דער דאָרטיגער בעריהמטער אוניווערזיטעט. קיין לעקציעס האָט ער אָבער אין דער אוניווערזיטעט ניט געהערט, נאָר

טיגע רעוואָלוציע, וועלכע האָט זיך טיילווייז אָבגעשלאָסען מיט דער פּאָליטישער־קאָנסטיטוציאָנעלער רעוואָלוציע פון יאָהר 1848. העגעל'ס רעאַקציאָנערער איינפלוס אויפ'ן פּאָליטישען לעבען פון לאַנד איז ביסלעכווייז געבראָכען געוואָרן דורך די הומאַניטערע, ליבעראַלע און סאָציאַליסטישע בעשטרעבונגען פון אַזוינע דענקער ווי פייערבאַך, ברונאָ בויער, קאַרל מאַרקס און אַנדערע וועניגער בעריהמטע פרייע גייסטער, וועלכע האָבען אַרויסגערופען פערשיידענע ריכטונגען און ענטוויקעלט עקסטרעם־ראַדיקאַלע געדאַנקען. פערשיידענע גרופּען פון ראַדיקאַלע דענקער און פּאָליטיש־לינקע שריפטשטעלער פלעגען זיך צונויפקלייבען אָנהויב פון די פערציגער יאָהרען אין געוויסע „וויין־שטובען" — אַ מין רעוואָלוציאָנערע קלובען — כדי צו בעשפּרעכען און דיסקוטירען די אָנגעוואַקסענע פּאָליטישע און סאָציאַלע פראַגען פון זייער צייט. איין גרופּע אַזוינע, וועלכע פלעגט זיך צונויפקומען אין היפּפּעל'ס „וויינשטובע", האָט זיך ערוואָרבען אַ געוויסע בעריהמטקייט און זיך אויסגעצייכענט אונטער דעם נאָמען „די פרייע ביי היפּפּעל".

אין דעם דאָזיגען קרייז האָט מען געקאָנט טרעפען די ליבעראַלע זשורנאַליסטען, וועלכע פלעגען פאַרטזעצען זייערע פּאָליטישע דעבאַטען ביז שפּעט אין דער נאַכט; די שריפטשטעלער און דיכטער, וועלכע האָבען געשעפּט זייער ענטוזיאַזם פון די פרייע רעד, וואָס האָבען געקלונגען ביי די טישען; די יונגע סטודענטען, וועלכע האָבען דאָ געקאָנט הערן אַזוינע וואַרהייטען, וואָס מען האָט זיי אין אוניווערזיטעט גאַנץ זיכער ניט געלערנט. אויך איינינגע אָפיצערען, וועלכע האָבען זיך אינטערעסירט מיט מעהר ערנסטע ענינים איידער ווייבער און פערד און האָבען קיין מורא ניט געהאַט זיך פריי צו מישען אין איין קרייז מיט אַלערליי ראַדיקאַלען. און ענדליך ראַדיקאַלע פרויען, וועלכע האָבען זיך אויפגעפיהרט ווי גוטע קאַמעראַדען, און האָבען קיין פּעראיבעל ניט געהאַט פאַר אַן אַרויסגעזאָגטען אָפּענעם וואָרט.

צווישען די וויכטיגערע און מעהר בעריהמטע בעזוכער קאָן מען אָנרופען דעם שוין־דערמאָנטען ברונאָ בויער, דאָס שאַרפען ביבעל־קריטיקער, וועלכער איז צוליעב זיין פרייער קריטיק אַרונטערגעזעצט געוואָרן פון זיין שטעלע אַלס פּריוואַט דאָצענט אין אוניווערזיטעט אין באָנן (אין 1842); זיין ברודער עדגאַר בויער, דעם פערפאַסער פון אַ ווערק „דער שטרייט דער קריטיק מיט דער קירכע און דעם שטאַאַט", פאַר וועלכען די רעגירונג האָט איהם פּראָצעסירט און פעראורטיילט צו דריי יאָהר געפענגניש; דעם שריפטשטעלער לודוויג בוהל, וועלכער איז געוועזען איינער פון די ערשטע, איינצוזעהן, אַז די קריטיק מוז אָנגעווענדט ווערן ניט אויף דער אָדער יענער פאָרם פון שטאַאַט, נאָר אויף דעם עצם פון שטאַאַט איבערהויפּט; און נאָך איינינגע, איצט שוין

צוזאמען האָט זיך אויך אויפגעהאלטען איהר טאָכטער (אָדער א שוועסטער), וועלכע האָט געהאט אן אונגעזעצליך קינד, א מיידעל מיט'ן נאָמען אַגנעס בורץ, געבוירן אין יאָהר 1815. צווישען איהר און דעם סטודענט שמידט האָט זיך אין פערלויף פון די עטליכע יאָהר פערבונדען א פערהעלטעניש, וואָס האָט זיך אויס־געלאָזט מיט זייער הייראטען אין יאָהר 1837. עטליכע מאָנאט נאָך דער חתונה האָט דאָס יונגע פאָר פאָלק אריבערגעצויגען אין א בעזונדער וואוינונג פאר זיך; אָבער דער אונערוואַרטעטער טויט האָט שנעל איבערגעריסען די רוהיגע — אפשר אויך גליקליכע — פערבינדונג. דעם 29טען אויגוסט איז זיין יונגע פרוי געשטאָר־בען אין קינפּעט צוזאמען מיט דעם קינד, פון א צו־פריהער ענט־בינדונג.

דער יונגער אלמן האָט באלד ווידער אריינגעצויגען אויף קוואַרטיר צו דערזעלבער העבאמע, וואו ער איז פערבליבען וואוינען די נעקסטע עטליכע יאָהר, ביז זיין נייער הייראט מיט מאַריע דענהאַרדט.

ניט דערוואַרטענדיג מעהר צו קריגען א שטעלע אין א רעגירונגס־שולע, האָט קאַספּאַר שמידט זיך געמוזט בעשליסען אָנצונעהמען א וועלכע עס איז לעהרער־שטעלע אין א פּריוואַט־שולע. ער האָט געקראָגען אזא שטעלע אין דער „לעהר־ און ערציהונגס־אנשטאלט פאַר העהערע טעכטער" פון דער מאדאם גראָפּיוס, וואו ער איז אָנגעקומען דעם ערשטען אָקטאָבער 1839, און איז פערבליבען לעהרער גאַנצע פינף יאָהר כסדר, ביז דעם ערשטען אָקטאָבער, 1844.

אין אָט די יאָהרען פון יאָהאַן קאַספּאַר שמידט'ס רוהיגער טהעטיגקייט אלס לעהרער איז געוואַקסען און צייטיג געוואָרן דאָס לעבענס־ווערק פון אונזער פּערפּאַסער, וועלכער איז פון איצטער אָן אונז בעקאַנט אלס מ א ק ס ש ט י ר נ ע ר*. כדי אָבער צו קאָנען אָבשאַצען די צייטיגע פּרוכט, איז נויטיג צו וואַרפען א בליק אויף דעם באָדען און דער סביבה, פון וואַנען די וואָרצלען האָבען געצויגען זייער יניקה.

*

ענדע די דרייסיגער און דורך די פערציגער יאָהרען פון פאַרי־גען יאָהרהונדערט האָט דייטשלאַנד דורכגעמאַכט א געוויסע גייס־

---

*דעם צונאָמען האָבען איהם נאָך די סטודענטען אין אוניווערזיטעט געגעבען, וועגען זיין אויסערגעוועהנליכען הויכען שטערן. דער נאָמען האָט געקלעפּט צו איהם און ער האָט איהם גערן אָנגענומען אַלס זיין שרייב־בער־נאָמען, מיט וועלכען ער פלעגט זיך אַליין אָנרופען אין דעם קרייז פון זיינע פריינד.

די געזעליגקייט, וועלכע ער האָט נויטיג געהאַט, און אויף איניגע האָט ער געמאַכט דעם איינדרוק, אַזוי ווי ער וואָלט זיך געפיהלט צוגעצויגען צו דעם קרייז מעהר צוליעב דער האַזיגער געזעליגקייט, איידער צוליעב אַ וועלכער עס איז אינערליכער גייסטיגער געמיינ־שאַפט מיט זיינע מיטגליעדער. ווי רוּישיג און ליאַרמדיג די פער־זאַמלונגען ביי היפּפּעל זיינען געוועזען, אַזוי שטיל און צוריקגעצויגען האָט זיך שטירנער פערהאַלטען. ער פלעגט זיך גאַנץ זעלטען בעטייליגען אין די ליידענשאַפטליכע דיסקוסיאָנען און איז קיינמאָל ניט אַריינגעפאַלען אין דעם ציניש**ע**ן טאָן, מיט וועלכען די דיסקו־סיאָנען פלעגען זיך אַזוי אָפט ענדיגען. רוהיג, שמייכלענדיג פלעגט ער זיך זיצען אין דעם אייביג־קאָכיגען קרייז, און נאָר פון צייט צו צייט פלעגט ער אַמאָל אַריינוואַרפען אַ טרעפענדע בעמערקונג אָדער אַ שפּאַס־ווערטעל, וואָס האָט בעוויזען, ווי גענוי ער האָט נאָכ־געפאָלגט די אַלגעמיינע אונטערהאַלטונג.

ווענען זיך האָט שטירנער זעלטען אָדער כמעט קיינמאָל ניט גערעדט. די מייסטע בעזוכער, וועלכע האָבען קיין בעגריף ניט געהאַט פון זיין אייגענטליכער בעדייטונג, האָבען געהאַלטען דעם רוהיגען, איינפאַכען און זעהר־בעשיידענעם מאַן פאַר אַ גאַנץ־אונשולדיגען, ניט־וויכטיגען מענשען. דעסטאָ מעהר איז דעריבער געוועזען זייער איבערראַשונג שפּעטער, ווען ער האָט אַזוי שטאַרק געצויגען אויף זיך אַלעמענס אויפמערקזאַמקייט דורך זיין ווערק.

זיינע ערשטע ליטעראַרישע אַרבייטען, מיט וועלכע ער איז אַרויסגעטראָטען אין דער עפענטליכקייט, זיינען ערשיענען אין דער „רהיינישער צייטונג“, וועלכע איז געגרינדעט געוואָרן פון קאַרל מאַרקס און זיינע חברים, אין יאָהר 1842. דאָס זיינען געוועזען דריי גרעסערע אַרטיקלען, פון וועלכע דער ערשטער און וויכטיגסטער האָט געהייסען „דאָס אונוואַהרע פּרינציפּ אונזערער ערציהונג, אָדער דער הומאַניזמוס און רעאַליזמוס“; דער צווייטער האָט געטראָגען דעם נאָמען „קונסט אונד רעליגיאָן“, און דער דריטער איז געוועזען אַ בעשפּרעכונג פון די „קעניגסבערגער סקיצען פון קאַרל ראָזענקראַנץ“. ער האָט אויך אַ קורצע צייט מיטגעאַרבייט אַלס קאָרעספּאָנדענט אין דער „לייפּציגער אַלגעמיינע צייטונג“, וועלכע איז געגרינדעט געוואָרן אין 1837 פון בראָקהויז און האָט זיך באַלד ערוואָרבען זעהר אַ גרויסען איינפלוס אַלס אַ ראַדיקאַל־פּאָליטישער אָרגאַן.

אַחוץ אין אָט די צוויי צייטונגען האָט שטירנער נאָר איין מאָל מיטגעאַרבייט אין אַ פּעריאָדישער שריפט, און דאָס איז געוועזען אין דער ערשטער און איינציגער העפט „די בערלינער מאָנאַטס־שריפט“, וואָס לודוויג בוהל האָט אַרויסגעגעבען אין יאָהר 1844. אין דעם דאָזיגען ביכעל פון 330 זייטען, וואו בוהל האָט אָנגעצייכענט זיין פּראָגראַם „צו אונטערזוכען די גרונדלאַגען און די פּאַר־

פערגעסענע בעגאַבטע ליטעראַטען. אין אָנפאַנג זיינען אויך די סאָציאַליסטען געווען פליסיגע בעזוכער פון דעם קרייז, און מיר טרעפען דאָרט אַ קורצע ווײַלע אויך קאַרל מאַרקס און פריעדריך ענגעלס. פון דורכרייזענדע בעזוכער קאָן מען דערמאָנען די נעמען פון אַרנאָלד רוגע און דעם בעריהמטען רעוואָלוציאָנס־דיכטער געאָרג העררוועגה.

„עס וועט ניט זיין צופיעל געזאָגט — שרייבט מאַקיי אין זיין ביאָגראַפיע פון שטירנער — ווען מיר בעהויפּטען, אַז מיט דער אויסנאַהמע פון דער צייט פון די פראַנצויזישע ענציקלאָפּעדיסטען, האָט זיך זעלטען־ווען אין דער געשיכטע פון אַ פאָלק צונויפגע־טראָפען אַזאַ קרייז פון מענער, וואָס זיינען געווען אַזוי בעדייטענד, אַזוי אייגענאַרטיג, אַזוי אינטערעסאַנט, אַזוי ראַדיקאַל און אַזוי אונבעקימערט וועגען יעדען אורטייל, ווי דער קרייז פון „די פריִיע ביי היפּפּעל“ אין בערלין, אין די פערציגער יאָהרען פון נײַנצעהנטען יאָהרהונדערט.“

„דער דאָזיגער מערקווירדיגער קרייז, וועלכער האָט זיך צוזאַ־מענגעהאַלטען גאַנצע צעהן שטורמדיגע יאָהרען בלויז דורך זיין אייגענער אָנציהונגס־קראַפט, איז געווען אַ גוטע שולע פאַר שאַרפע דיסקוסיאָנען און ניט־שרעקענדיגען דענקען אין אַ צייט, ווען עס האָט אויסגעזעהן, אַז אַלץ וואָס איז געווען אַלט מוז צוזאַמענפאַלען, כדי צו מאַכען פּלאַץ פאַר דאָס נייע. די קריטיק, די מוטער פון יעדען פּאָרטשריט, איז קיינמאָל ניט געווען מעהר געאַכטעט, איידער אין יענער צייט ביי די מיטגליעדער פון די „פריִיע“; זי איז קיינמאָל ניט געווען שטרענגער און האָט קיינמאָל פריהער אַזוי פיעל ניט געוואַגט ווי דאַמאָלסט. זי האָט אָנגעווענדט איהר שאַר־פען מעסער אויף אַלע פעסט־איינגעוואָרצעלטע בעגריפען, און זי איז געווען פּונקט אַזוי עהרליך ווי אונדערשראָקען.“

אין אָט דער צייט און אונטער דעם איינפלוס פון אַזאַ עקסטרעם־ראַדיקאַלער אַטמאָספערע האָט געקאָנט אַרויסוואַקסען דער מאַן, וועלכער אַלס איינער פון די געטרייעסטע מיטגליעדער פון די פריִיע, האָט זיי אַזויפיעל מעהר געגעבען, וויפיעל ער האָט ביי זיי גענומען.

ווען שטירנער איז אַריינגעטראָטען אין דעם קרייז פון די „פריִיע“, לאָזט זיך בעשטימט ניט זאָגען; מען דאַרף אָבער אָננעהמען, אַז דאָס האָט געמוזט זיין אין מיטען אָדער צום סוף פון יאָהר 1841, וואָרים ער האָט זיך ניט געקענט מיט קאַרל מאַרקס, וועלכער האָט פערלאָזט בערלין אין אָנהויב פון דעמזעלביגען יאָהר. יעדענפאַלס האָט ער פון אָנהויב אָן געהערט צו דעם ענגערן קרייז: ער איז געווען גוט בעפריינדעט מיט די ברידער בויער, מיט אַרטהור בוהל, פריעדריך ענגעלס און אַנדערע, און מיט די מעהרסטע פון זיי איז ער געווען אויף „דו“. אין אָט דעם קרייז האָט ער געפונען

איהר אין דער היים. אין בערלין האָט זי געלעבט זינט דעם יאָהר 1838. איהר בעקאַנטשאַפט מיט איינינע „פרייע" האָט איהר געפיהרט צו ווערן אַן אָפטע בעזוכערין ביי היפּפּעל, וואו זי האָט געטראָגען דעם צונאָמען מאַריוס דענהאַרדיוס, און האָט זיך אויפ־געפיהרט אַזוי צוואַנגלאָז ווי יעדער אַנדער גאַסט. צווישען איהר און שטירנער האָט זיך פערבונדען אַ נעהענטערע פריינדשאַפט, און זיי האָבען געהייראַט דעם 21טען אָקטאָבער, 1843.

די „צערעמאָניע" איז פאָרגעקומען אין דעם חתנ'ס וואוינונג און איז געווען זעהר איינפאַך, אָבער דערפאַר טאַקע העכסט סקאַנ־דאַליעז אין די אויגען פון דער בירגערליכער געזעלשאַפט. דורכ־זיפּענדיג די פאַקטען פון די פערשיידענע סענזאַציאָנעלע מעשיות, וועלכע האָבען זיך אַרומגעטראָגען וועגען דער דאָזיגער חתונה, גיט מאַקיי איבער די פאָלגענדע איינצעלהייטען: —

„די טרויאונג איז דורכגעפיהרט געוואָרן פון דעם אויבער־גלח מאַראָט, אַ בעקאַנטע פערזענליכקייט אין בערלין, וועלכען ברונאָ בויער האָט אויסגעקליבען צוליעב זיינע פריינערע אָנזיכטען. אין צימער האָבען זיך צונויפגעקליבען די געסט און די אָפיציעלע עדות — די עובדא איז אויסגעפאַלען אויף ברונאָ בויער און לודוויג בוהל — וועלכע האָבען זיך דערוויילע גאַנץ וואָכעדיג געמאַכט אַ קערטיל און מסתמא אויך עפּעס געטרונקען דערביי. ווען דער גלח איז אָנגעקומען, האָט מען אָבגערוקט די קאָרטען אַן אַ זייט און מיט גרויס מיה קוים איינגערעדט בוהל'ען אָנצוטאָן זיין צוטראָ־גענעם אַלטעגליכען רעקעל. די כלה האָט זיך אביסעל פערשפּע־טיגט. ווען זי איז אַריינגעקומען אָנגעטאָן אין אַן איינפאַך קליידעל, אָהן שום צערעמאָניעלע בעפּוצונג, איז מאַראָט געווען זעהר ערשטוינט. מען האָט אפילו פערגעסען צוצוגרייטען אַ ביבעל אין הויז. ווען מאַראָט האָט אָנגעהויבען זיין דרשה, האָבען די געסט מיט אונגעדולד אַרויסגעקוקט דורך די פענסטער. קומענדיג צו דער צערעמאָניע פון אָנטאָן די רינגען, האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז קיינער האָט אפילו וועגען אַזוינע נויטיגע אַרטיקלען אויך ניט געטראַכט. אין פערלעגענהייט האָט ברונאָ בויער (אַנדערע זאָגען, אַז שטירנער אַליין) אַרויסגענומען פון קעשענע זיין געשטריקט געלד־בייטעלע, האָט פאַרזיכטיג אויסגעלעדיגט די פאָר גראָשען, אַראָבגענומען פון בייטעלע די צוויי מעשענע רינגלעך און דערלאַנ־גענדיג זיי דעם פרעדיגער, האָט ער בעמערקט, אַז „זיי וועלען פונקט אַזוי גוט, אָדער נאָך בעסער, קאָנען צוזאַמענהאַלטען די עהע, ווי גאָלדענע."

„מאַראָט איז גלייך אַוועקגעגאַנגען און די חברה האָט זיך גענומען פאַר דער סעודה גאָר ווי ביי לייטען"...

אָט די יאָהרען, די לעצטע פון זיין טהעטיגקייט אלס לעהרער און די ערשטע פון זיין עהע־לעבען מיט מאַריע דענהאַרדט —

אויסזועצונגען פונ'ם שטאַאַט און דעם בעגריף פון שטאַאַט גופא", האָט שטירנער געהאַט צוויי אַרטיקלען. דער ערשטער האָט געהייסען „איינינעס פאָרלויפיגע פאָם ליעבעס־שטאַאַט", וואו ער האָט אַנאַליזירט די דאָזיגע לעצטע און פאָלקאָמענסטע פאָרם פון שטאַאַט אויף זיין אייגענטימליכען שאַרפען אופן. דער צווייטער אַרטיקעל איז געווען אַ בעשפּרעכונג פון אייגען סיע'ס בעקאַנטען ראָמאַן „די מיסטעריען פון פּאַריז", וועלכער האָט אין יענער צייט געמאַכט אַ געוואַלדיגען איינדרוק, — זיכער ניט אַלס קונסט־ווערק, — נאָר ווייל ער האָט צום ערשטען מאָל אַריינגעטראָגען אַ סאָציאַלען עלע־מענט אין דער שעהנער ליטעראַטור.

אין דער דאָזיגער רעצענזיע לאַכט שטירנער אויס מיט אַ בייסענדען שפּאָט די פאַלשע סענטימענטאַליטעט פון דער בור־זשואַזיע, וועלכע פערנעהמט זיך היפּאָקריטיש, מיט אַ טרער פון מיטלייד אין אויג, צו בעקעהרן די זינדיגע און ווידער אויפנעהמען די ארויסגעשטויסענע אין די אָרעמס פון דער געזעלשאַפט. „האָט איהר, גוטע, אָבער — פרעגט שטירנער — שוין אַמאָל נאָכגע־דאַכט, צי דאָס גוטע איז טאַקע איז ווירקליך ווערטה, מען זאָל נאָך דעם שטרעבען? איז דאָס ניט אפשר אויך נישט מעהר ווי אַ פּוסטע אילוזיע, וועלכע לעבט נאָר אין אייער איינבילדונג?" — „אָט די אַלע בעמיהונגען זיינען פראָבעס צו גיסען רפואות ניט אין אַ קראַנקען, נאָר אין אַן אָבגעלעבטען קערפּער; איינצופיהרען פערבעסערונגען, וואו עס איז ניטאָ מעהר וואָס צו פערבעסערן". „אונזער צייט — זאָגט ער — איז ניט קראַנק, נאָר מיעד און אַלט. דעריבער מוטשעט איהר ניט און מאַטערט ניט זיך אַליין, נאָר לאָזט איהר שטאַרבען!" —

אָט אַזוי האָט שטירנער אָבגעשלאָסען זיין ערשטע ליטעראַ־רישע טהעטיגקייט. איידער זיין גרויס ווערק איז ערשיענען.

אין דעם קרייז פון די „פרייע" האָט שטירנער זיך אָפט צוזאַ־מענגעטראָפען מיט אַ יונגער דאַמע, וועלכע האָט דורך איהר פריינד און צוגלייך ערנסטער האַלטונג געוואונען די אַכטונג פון אַלע קאַמע־ראַדען — מיט מ א ר י ע ד ע נ ה א ר ד ט.

די דאָזיגע מאַריע דענהאַרדט (געבוירן אין יאָהר 1818) האָט געשטאַמט פון אַ וואוילהאַבענדער פאַמיליע אין אַ שטעדטעל לעבען שווערין. זי האָט געקראָגען אַ גוטע ערציהונג, איז אָבער פריה פערכאַפּט געוואָרן פון דעם דראַנג פון פרויען־עמאַנציפּאַציע פון יענער צייט און איז אַוועקגעפאָהרען קיין בערלין אַנטקעגען דעם ווילען פון איהרע עלטערן, כדי זיך ווייטער צו ענטוויקלען און געניסען די פרייהייטען, וועלכע זי האָט ניט געקאָנט האָבען ביי

האָבען זיי שוין געהאַט אָנגעלאָדענע וועגען מיט די ביכער גרייט אין די נעקסטע גאַסען, און ווי נאָר דער שליח האָט געבראַכט דעם עמפּפאַנג־שיין, זיינען די וועגען געפלויגען פון איין בוכהענדלער צום אַנדערן און שנעל אָבגעליפערט די ביכער, כדי אַז ווען די צענזור וועט זיך מישב זיין אַרויפלעגען אַן אַרעסט אויפ׳ן בוך, זאָל ביי די פערלעגער ניט בלייבען פיעל וואָס צו קאָנפיסקירען.

דאָס בוך איז, פערשטעהט זיך, טאַקע גלייך קאָנפיסקירט געוואָרן, און אין די הענד פון דער צענזור איז אַריינגעפאַלען אַן ערך פון 250 עקזעמפּלאַרען. עטליכע טעג אָבער נאָכדעם איז דורך דעם מיניסטעריום דעם אינערן דער אַרעסט ווידער אַרונטערגענומען געוואָרן, מיט דער ערקלערונג, אַז דאָס בוך איז „צו־אַבסורד" צו זיין געפעהרליך. די פאָלשטענדיגע מאָטיווירונג פון דער האָזיגער זאָנדערבאַרער מיינונג איז קיינמאָל ניט פערעפענטליכט געוואָרן. עס איז נאָר געווען צו בעמערקען, אַז די צענזור, וועלכע אונטער־דריקט אָפטמאָל דאָס אונשעדליכסטע „שרייבאַכץ" מיט דער גרעס־טער שטרענגקייט, האָט דאָס ראַדיקאַלסטע און „געפעהרליכסטע" בוך פון אַלע צייטען גראָד ערלויבט צו צירקולירען אומעטום פראַנק און פריי!

די ערשיינונג פונ׳ם בוך האָט אַרויסגערופען אַן אַלגעמיינע סענסאַציע. אַלע, וועלכע האָבען זיך אינטערעסירט מיט ראַדיקאַלע געדאַנקען, און ספּעציעל די יוגענד, האָבען זיך געכאַפּט איהם לעזען. אָבער די אויפנאַהמע איז געווען אַזוי פערשיידען, ווי זי האָט נאָר געקאָנט זיין. בעת אייניגע האָבען זיך ניט געקאָנט אָבלויבען פון דעם בוך און האָבען דערוואַרט פון איהם אַן אַריינטריט פון אַ נייער עפּאָכע פון דענקען, זיינען אַנדערע געווען העכסט אויפגעבראַכט אַנטקעגען אַזאַ געפעהרליכען „אונזין"; וואָרים ביי זיי איז אויס־געקומען, אַז נאָר אונזין קאָן וואַגען אַזוי צו טרייסלען „די גרונד־זיילען פון גאַנצען מאָראַלען און סאָציאַלען לעבען". די, וועלכע האָבען איבערהויפּט ניט געקאָנט בעגרייפען, ווי אַזוי עס נעהמט זיך ביי אַ מענשען די העזה צו קריטיקירען און גאָר וועלען אונטער־גראָבען אַזעלכע אייביגע בעגריפען ווי רעכט, פליכט, מאָראַל און אַז. וו., האָבען איהם געהאַלטען פשוט פאַר אַ טייוועל; אָבער אויך יענע, וועלכע האָבען די דאָזיגע בעגריפען אפילו ניט געהאַל־טען פאַר אייביגע, נאָר נישט מעהר אַלס דעם נויטיגען גרונד פאַר אונזער צוזאַמענלעבען, זיינען דערציטערט געוואָרן, זעהענדיג ווי דער באָדען פערשווינדט פון אונטער זייערע פיס, און האָבען בעשלאָסען, אַז דער פּראָפעסער האָט זיך נאָר געשפּיעלט מיט זיי, אַז עס קאָן ניט זיין ער זאָל עס מיינען אין ערנסט. די ערשטע האָבען געשריען: זעהט, וואָס פאַר אַ טייוועל דער מענש קאָן זיין! די אַנדערע האָבען זיך געטראַכט: ניין, אַזוי שלעכט קאָן קיין מענש ניט זיין; האָס מאַכט ער נאָר שפּאַס מיט אונז.

ד. ה. אונגעפעהר פון 1843 ביז 1845 — מעגען בעטראַכט ווערן אַלס די בעסטע יאָהרען פון שטירנער׳ס לעבען. ניט זייענדיג צופיעל פערנומען אין דער טעכטער־שולע, האָט ער געהאַט גענוג צייט צו פערענדיגען זיין לעבענס־ווערק, וואָס איז ביי דער צייט שוין געווען כמעט פאַרטיג. ער איז געווען גליקליך פערהייראַט צו אַ פרוי, וועלכע ער האָט געליעבט (זיין בוך איז געווידמעט: צו „מיין ליעבכען מאַריע דענהאַרדט"). ער האָט געהאַט אַ קרייז פון פריינד, וועלכע זיינען אַלץ מעהר איבערצייגט געוואָרן אין זיין בעדייטונג און האָבען איהם אָהן אויסנאַהם זעהר געאַכטעט. און צו אַלעם דעם האָט ער איצט, צום ערשטען מאָל אין זיין לעבען, געהאַט — געלד. דען מאַריע דענהאַרדט, וועלכע האָט איינינע יאָהר פריהער פערלאָרען איהר פאָטער, האָט געהאַט בעקומען אַ ירושה פון צעהן טויזענד טאָלער, וואָס אין יענע צייטען האָט זיך עס גערעכענט פאַר אַ גאַנץ היבשען פערמעגען.

*

אין קרייז פון די „פרייע" האָט זיך די לעצטע צייט פערשפרייט אַ קלאַנג, אַז מאַקס שטירנער אַרבייט אויף אַ גרויסען ווערק, וואָס וועט „אַרומנעהמען דעם גאַנצען אייגענטימליכען געוועב פון זיינע געדאַנקען". קיינער אָבער האָט בעשטימט וועגען דעם גאָרנישט געוואוסט. שטירנער האָט וועגען זיין אַרבייט מיט קיינעם ניט גערעדט, אויסער וואָס ער פלעגט אַמאָל בעמערקען, אָנצייגענדיג אויף זיין פולט, אַז דאָרטען ליעגט בעהאַלטען זיין „איך". איינינע האָבען שוין געהאַלטען די גאַנצע זאַך פאַר „אַן אויסגעטראַכטע מעשה", ביז עס איז פלוצלינג ערשיענען פאַר דער וועלט, אין די ערשטע טעג פון נאָוועמבער, 1844, אונטער דעם טיטעל: „דער איינציגער און זיין אייגענטום".

דאָס בוך איז געווען געדרוקט אין לייפּציג ביי דעם בעריהמטען פערלעגער אָטטאָ וויגאַנד, וועלכער האָט אַרויסגעגעבען די מייסטע און וויכטיגסטע ראַדיקאַלע ווערק פון יענער צייט. די צענזור איז אויך אין זאַקסען דאַן געווען זעהר אַ שטרענגע; און הגם ביכער איבער צוואַנציג בויגען האָבען ניט געדאַרפט קריגען די ערלויבניש פון דער צענזור פאַר׳ן דרוקען, האָט זי אָבער געהאַט די מאַכט צו אונטערדריקען און קאָנפיסקירען יעדעס בוך, וואָס איז איהר ניט געווען געפעלען, נאָכדעם ווי עס איז אָבגעדרוקט געוואָרן. די פערלעגער, וועלכע האָבען געהאַט גענוג גרונד מורא צו האָבען, אַז דאָס בוך וועט באַלד אונטערדריקט ווערן, האָבען זיך געקליגט איבער דער צענזור, כדי צו ראַטעווען ווענינסטענס אַ טייל פון דער אויס־גאַבע. אין דעמיזעלבען מאָמענט בעת זיי האָבען אַריינגעשיקט אין דער צענזור־דירעקציע דעם פליכט־עקזעמפּלאַר פון דער אויסגאַבע,

בעמערקט, מאָזעס העסס האָט אויך אַנטייל גענומען, איז ערשיע־נען אונטער דעם טיטעל „דער הייליגע מאַקס“ (סאַנקט מאַקס).

פייערבאַך האָט פּערעפּענטליכט זיין קורצען ענטפער אויף שטירנער׳ס בוך אין דעם צווייטען באַנד פון „וויגאַנד׳ס פיערטעל־יאָהרשריפט“ פון דעם יאָהר 1845. ער האָט געלעזען דאָס ווערק גלייך ווי עס איז ערשיענען און שוין סוף יאָהר 1844 האָט ער געשריבען צו זיין ברודער: „עס איז אַ העכסט גייסטרייך און געניאַל ווערק, און האָט פּאַר זיך די וואַרהייט פון עגאָיזם, נאָר עס איז עקסצענטריש, איינזייטיג און ניט־ריכטיג אָוועקגעשטעלט. זיין פּאָלעמיק אַנטקעגען דער אַנטראָפּאָלאָגיע, ד. ה. אַנטקעגען מיר, רוהט אויף ריינעם אונפערשטאַנד אָדער לייכטזין. איך גיב איהם רעכט ביז אויף איינס: אין דעם עצם טרעפט ער מיך ניט. ער איז פונדעסטוועגען דער גענילאַלסטער און פרייעסטער שריפטשטע־לער, וועלכען איך האָב קענען געלערנט“.

שטירנער האָט געענטפערט אַלע דריי קריטיקער צוזאַמען אין איין לענגערן אַרטיקעל פון אַרום 50 זייטען, אין דעם דריטען באַנד פון וויגאַנד׳ס „פיערטעליאָהרשריפט“, 1845, אונטער דעם טיטעל „שטירנער׳ס רעצענזענטען“. דאַן, געננויע צוויי יאָהר שפּעטער, האָט ער, אונטער דעם פּסעודאָנים ג. עדוואַרד, ווידער אָבגעדרוקט אַן ענטפער, אין וויגאַנד׳ס נייע שריפט „עפּיגאָנען“, אויף אַ קרי־טיק איבער זיין ווערק, געשריבען פון „קונאָ פישער אונטער׳ן נאָמען „די מאָדערנע סאָפיסטען“. דערמיט האָבער האָבען זיך דאַן כמעט געענדיגט אַלע דיסקוסיאָנען וועגען דעם ווערק, און דאָס בוך איז באַלד דערנאָך שנעל פערגעסען געוואָרן, ווי עס זיינען אויך פער־געסען געוואָרן די טרעגער פון דעם ראַדיקאַלען געדאַנק, וועלכע האָבען געמאַכט אַזאַ טומעל אין די 40ער יאָהרען.

דען וואָס נעהענטער עס איז געקומען צום רעוואָלוציאָנס־יאָהר 1848, אַלץ מעהר האָבען אַלע ריכטונגען געבויט זייערע האָפנונגען אויף דער געוואַלדזאַמער לעזונג פון אַלע פראַגען. אָבער ווי עס איז נאָר שטיל געוואָרן דער ליאַרמדיגער גערויש פון די וואַפען, זיינען אויך פערשטומט געוואָרן די שטימען, וועלכע האָבען פריהער זיך געלאָזט הערן אַזוי מונטער. עס איז שטיל געוואָרן און עס איז געבליבען שטיל פאַר אַ לאַנגע צייט שפּעטער.

*

פון דער צייט אָן הויבט אויך אָן שטירנער׳ס לעבען געהן באַרג־אַראָב. די נעקסטע און לעצטע צעהן יאָהר פון זיין לעבען

די ליבעראַלען האָבען זיך אָבגעשאָקעלט פון איהם. די פּאָלי־טיקער האָבען געלאַכט: וועלכער פּערנינפטיגער מענש קאָן צווייפּ־לען, אַז דער שטאַאט איז די „אָרדנונג", וואָס קאָן ניט פערניכטעט ווערן? — די סאָציאַלע האָבען געשימפּט, הפּנים דער נאָמען „דאָס שלעפּערשאַפט" האָט זיי שמערצליך געטראָפען. די הומאַנע זיינען אין ערנסט אונרוהיג געוואָרן: זיי האָבען זיך אויפגעבויט „דעם מענשען" אַזוי שעהן, ניי און אַזוי גאָט־עהנליך, און דאָ איז ער געקומען און האָט זייער קונסטווערק צובראָכען אויף שטיקלעך! און די קריטיק (די ריכטונג פון דער „אבסאָלוטער קריטיק") האָט איהם פון איהר זייט ניט געקאָנט מוחל זיין פאַר דאָס, וואָס ער האָט איהר אויפגעוויזען ווי הינטערשטעליג זי איז געבליבען.

עס פערשטעהט זיך, אַז אויך צווישען די „פרייע" האָבען זיך אויסגעדריקט פערשיידענע מיינונגען וועגען זיין ווערק, און דער־הויפּט האָט געהערשט אַן אַלגעמיינע איבערראַשונג, דערהערענדיג דעם שטילסטען צווישען זיי רעדען אַזוי טיעף און שאַרפזיניג. שטירנער אַליין איז נאַטירליך געבליבען גאַנץ גלייכגילטיג צו די פערשיידענע מיינונגען פון די אַרומיגע מענשען, אָבוואָהל ער האָט פון איצט אָן זיך גערעכענט צו די „מערקווירדיגקייטען" פון דעם קרייז, און מענשען פלעגען איצטער קומען צו היפּפּעל אָנצוקוקען דעם „איינציגען" און זיך צו איבערצייגען, אַז „ער איז אין דער ווירקליכקייט גאָר ניט אַזוי שלעכט, ווי ער האָט זיך אַרויסגעשטעלט אין זיין בוך".

פון אַלע קריטיקען אויף שטירנער'ס בוך זיינען ווערטה צו דערמאָנען די דריי וויכטיגערע, וועלכע זיינען געקומען פון דריי פערשיידענע זייטען: פון דעם קריטישען ליבעראַליזם, פון דעם סאָציאַליזם און פון לודוויג פייערבאַך אַליין. פאַר דעם ערשטען האָט זיך אָנגענומען ס צ עליגא (אַן אָפּיצער און אַ קריטישער ליבעראַל פון ברונאָ בויער'ס חדר) אין אַן אַרטיקעל „דער איינציגער און זיין אייגענטום" אין דעם מאַרץ־העפט פון די „נאָרדדייטשע בלעטער". ברונאָ בויער אַליין האָט אפילו אין זיינע שריפטען קיינמאָל שטירנער'ס נאָמען ניט דערמאָנט. פאַר דעם סאָציאַליזם האָט געענטפערט מאָזעס העסס אין אַ קליין בראָשור פון 28 זייטען, אונטער דעם טיטעל „די לעצטע פילאָזאָפען" — וואָס האָט געמיינט ברונאָ בויער דעם „איינזאַמען" און מאַקס שטירנער דעם „איינ־ציגען". אויך מאַרקס און ענגעלס האָבען אונטערנומען אַ גרויסע אַרבייט אַלס ענטפער אויף שטירנער'ס בוך, וואָס האָט געזאָלט הייסען: „געגען די אויסלויפער דער העגעל'שען שולע"; עס איז אָבער געבליבען ניט־פערעפענטליכט ביז דאָ ניט לאַנג צוריק (1903—4), ווען עדוואַרד בערנשטיין האָט אָבגעדרוקט אין זיינע „דאָקומענטע דעס סאָציאַליזמוס" די כתבים, וואָס זיינען געבליבען נאָך ענגעלס' טויט. די דאָזיגע אַרבייט, אין וועלכער, אגב אורחא

ניט בעטייליגט. ער האָט געמוזט באַלד איינזעהן, אַז פון זיין פעדער וועט ער קיין לעבען ניט קאָנען מאַכען, און האָט דעריבער געזוכט אַ מעהר־געזיכערטען קוואַל פון חיונה אויף אַ גאַנץ אַנדער געביט. עס איז איהם איינגעפאַלען אַ פּלאַן — און אפשר איז דאָס געווען מאַריע דענהאַרדט'ס אידעע — צו מאַכען אַ געשעפט פון צושטעלען מילך צו קונדען איבער דער גאַנצער שטאָדט. אין יענע יאָהרען פלעגען איינצעלנע פויערים פון די אַרומיגע דערפער ברענגען די מילך אין שטאָדט אויף קליינע וועגעלעך געשלעפּט פון הינט; און עס איז גאָר ניט געווען קיין קרומער געדאַנק צו ענט־וויקלען די טעגליכע מילך־בעזאָרגונג פון אַזאַ שטאָדט ווי בערלין אויף אַ קאָנצענטרירטען גרויסען מאַסשטאַב, וועלכער וואָלט די ריכטיגע אונטערנעהמער געקאָנט געבען אַ גאַנץ היבשען פּראָפיט. שטירנער האָט צוגענומען פאַר אַ שותף איינעם אַ שול־לעהרער מיט'ן נאָמען ראָהלף (אַ פריינד אָדער קרוב פון די בויערס) און ביידע האָבען זיך גענומען צו דער אַרבייט. זיי האָבען געמאַכט פערבינדונגען מיט פערמער און פּעכטער אין די אַרומיגע דערפער, האָבען געעפענט אַ ביוראָ מיט אַ גרויסען קעלער וואו צו האַלטען די מילך, האָבען געבויט ספּעציעלע וועגענער פונאַנדערצופיהרען די מילך, נאָר איין זאַך האָבען זיי פערגעסען — צו בעזאָרגען זיך מיט קונדען. דער סוף איז געווען, אַז מען האָט יעדען טאָג געמוזט אַרויסגיסען די זויער־געוואָרענע מילך אין רינשטאָק, און אַ קורצע צייט שפּעטער איינגאַנצען אויפגעבען דאָס געשעפט.

די נויט, וועלכע האָט פריהער נאָר אָנגעקלאַפּט אין פענסטער, איז איצט, נאָך דעם געלד־פערלוסט פון דעם מילך־געשעפט, געשטאַנען אין איהר גאַנצער שוידערליכער געשטאַלט אין טהיר פון הויז. די בעציהונגען צווישען איהם און זיין פרוי זיינען געוואָרן אַלץ מעהר געשפּאַנט, ביז עס איז געקומען צו אַן אויסברוך, אָדער ריכטיגער — אַזוי ווי צו קיין „סצענע" איז צווישען זיי ניט געקו־מען — צו אַן אָבברוך, און זיי האָבען זיך צושיידט. אָנפאַנג 1847 האָט איהם מאַריע דענהאַרדט פערלאָזט און איז אַוועקגעפאָהרען קיין לאָנדאָן, וואו זי האָט איינינע יאָהר געלעבט אַלס דייטשע לעהרערין. שפּעטער (אין יאָהר 1852 אָדער 53) האָט זי אינ־איינעם מיט עטליכע פון איהרע אינטימע פריינד אויסגעוואַנדערט קיין אויסטראַליע, דאָרטען צו זוכען נייע גליקען; אין מעלבורן אָבער, וואו זי האָט זיך אָבגעשטעלט, האָט זי געהאַט אויסצושטעהן די גרעסטע נויט. זי האָט געמוזט ווערן אַ וואַש־פרוי, כדי ווי עס איז צו דערהאַלטען דאָס לעבען, און האָט דערנאָך חתונה געהאַט מיט אַ פּראָסטען אַרבייטער. אין אויסטראַליע איז זי געוואָרן אַ פרומע קאַטאָליקין. שפּעטער (אַרום 1870) האָט זי געקראָגען אַ ירושה פון איהרע אַ שוועסטער און האָט זיך צוריקגעקעהרט נאָך לאָנדאָן, וואו זי האָט זיך פאַנאַטייז אָבגעגעבען מיט דער אַרבייט

זיינען פול מיט ענטוישונג און ביטערקייט, פערגעסענקייט און עלענד.

זיין עהע־לעבען מיט מאריע דענהארדט איז אינערליך ניט געווען אזוי גליקליך, ווי עס האָט אויסגעזעהן אויסערליך. קיין קינדער האָבען זיי ניט געהאט. שטירנער'ס גייסטיגע ארבייט, אין וועלכער זי האָט זיך ניט געקאָנט בעטייליגען, און די אייגענטימליכע צוריקהאלטונג, וואָס האָט כאראקטעריזירט זיין גאנצען וועזען, האָבען דער יונגער פרוי ניט געגעבען די געהאָפטע בעפריעדיגונג. לויט איהרע אייגענע ווערטער, איז זייער לעבען געווען „מעהר א צוזאמענלעבען אין דעמזעלבען הויז, איידער אַן עהע־לעבען". אויף זייער פערמעגען האָט דורך פערשיידענע סבות אָנגעהויבען שנעל צו פערשווינדען, און שטירנער האָט זיך געפיהלט געצוואונגען צו זוכען א בעשעפטיגונג, וואָס זאָל איהם געבען אויף חיונה. (פיעלע יאָהרען שפּעטער האָט מאריע דענהארדט, וועלכע איז אויף דער עלטער געוואָרן א פרומע קאטוילישע נשמה, געזאָגט מיט ביטער־קייט, אז שטירנער איז געווען „צו שטאָלץ און פויל צו ארבייטען פאַר איהר". די פאַלשקייט פון דער דאָזיגער בעשולדיגונג וועט זיך ארויסווייזען פון די פאָלגענדע פאקטען.)

דאָס ערשטע יאָהר נאָך זיין הייראַטען האָט ער נאָך אָנגע־האַלטען די לעהרער־שטעלע אין דער טעכטער־שולע. ער האָט זי ערשט אויפגעגעבען קורץ פאַר'ן ערשיינען פון זיין בוך, ווייל ער האָט געוואוסט, אז די פּערעפּענטליכונג פון זיינע העכסט ראדיקאלע געדאנקען וועט סיי ווי סיי מאכען אונמעגליך פאַר איהם זי אָנצו־האַלטען. גלייך נאָכדעם האָט ער גענומען זוכען א נייע בעשעפטי־גונג און האָט, צוזאמען מיט זיין פערלעגער אָטטאָ וויגאנד, אויס־געארבייט א פּלאַן ארויסצוגעבען אין א דייטשער איבערזעצונג די פראנצויזישע און ענגלישע נאציאָנאַל־עקאָנאָמען. שוין אין 1845 האָט ער אָנגעהויבען ארבייטען אויף דער איבערזעצונג פון זשאַן באפּטיסט סעי'ס בעריהמטען „האנדבוך דער פראקטישען פּאָליטי־שען עקאָנאָמיע", וואָס איז ערשיענען א יאָהר שפּעטער אין פיער בענדער. גלייך נאָכדעם האָט ער איבערזעצט אַדאַם סמיטה'ס בעריהמטען ווערק „די אונטערזוכונגען איבער דאָס וועזען און די אורזאכען דעם נאציאָנאַל־רייכטומס", וואָס איז אויך ערשיענען אין פיער בענדער, דער לעצטער אין יאָהר 1847. די דאָזיגע צוויי איבערזעצונגען רעכענען זיך נאָך היינט פאַר די בעסטע וואָס זיינען פאַראַן.

דער ערפאָלג אָבער פון דער דאָזיגער גרויסער און שווערער אַרבייט איז אין אָנפאנג געווען א גאנץ שוואכער, און שטירנער האָט זיך מעהר ווי אין דער ארויסגאבע פון די דאָזיגע צוויי ווערק

לעקסיקאָן פון געלעהרטע; ער האָט אָבער ניט געקאָנט געפינען קיין פערלעגער, וואָס זאָל אַריינגעהן מיט איהם אין אַזאַ אונטער־נעהמונג, און ער האָט דעם פּלאַן געמוזט אויפגעבען. די ראָזיגע זאַמלונג איז אַלזאָ געבליבען זיין לעצטע ליטעראַרישע ארבייט.

מעהר האָט זיך שוין זיין נאָמען ניט געהערט. די נייע צייט נאָך 1848 האָט אינאיינעם מיט אַזויפיעל אַנדערע זאַכען אויך אָן איהם פערגעסען — ליטעראַריש איז ער שוין געווען טויט.

זיינע מאַטעריעלע אומשטענדען זיינען וואָס ווייטער אַלץ ערגער געוואָרן. ער האָט קוים פערדיענט אויף אַן אָרימען לעבען אַלס מעקלער אָדער קאָמיסיאָנער און איז געווען אַ בעל־חוב איבער'ן קאָפּ. דער יאָהר 1853 איז, ווי עס שיינט, געווען פאַר איהם דער שווערסטער. אָהן מיטלען צום לעבען און שרעקליך געדריקט פון זיינע קרעדיטאָרען, האָט ער נאָכאַנאַנד געמוזט בייטען זיין קוואַרטיר, און איז זאָגאַר צוויי מאָל אין דעם יאָהר געזעסען אין שולד־אַרעסט. דאָך איז דעם נעקסטען יאָהר זיין לאַגע עטוואָס בעסער געוואָרן, דען עס האָט זיך איהם איינגעגעבען צו פערקויפען זיין דערוואַרטעטע ירושה פון דער מוטער — אַ הויז, וואָס איז איהר געבליבען פון דעם צווייטען מאַן, אין קולם*. ער האָט בעקומען אַלס ערשטע איינצאָהלונג אַן ערך פון טויזענד טאָלער, וואָס האָט איהם געקלעקט אויף אָבצאָהלען די דרינגענדע חובות און דורכצולעבען אויף זיין אָרימען אופן די נעקסטע פאַר יאָהר.

פון דער צייט אָן איז ער שוין געבליבען וואוינען אויף איין קוואַרטיר, אין פיליפּ־שטראַסע, ביי אַ געוויסער אלמנה וויים,

*שטירנער'ס מוטער האָט איהם אַריבערגעלעבט. נאָך פאַר דעם יאָהר 1835 איז זי קראַנק געוואָרן אויף אַ לייכטער משוגעת, אַ אידעע פיקס־איינבילדונג, און איז אָנגעקומען אין בערלינער שאַריטע ספּיטאָל, וואו זי איז פערבליבען איבער אַ יאָהר און אַ האַלב. ווען די שאַריטע האָט איהר אַרויסגעשיקט אַלס אונהיילבאַרע קראַנקע, האָט מען איהר אַריינ־געגעבען אין אַ פּריוואַט־איררענאַנשטאַלט, וואו זי האָט אָבגעלעבט איבער צוואַנציג יאָהר. זי איז געשטאָרבען אין מערץ, 1859, אין דעם הויכען אַלטער פון 81 יאָהר. — אַזוי ווי שטירנער איז געווען איהר איינציגער יורש און עס איז ניט געווען צו דערוואַרטען, זי זאָל לעבען פיעל לענ־גער, האָט ער געקריגען אַ קונה אויף דעם הויז, בתנאי ער זאָל פערזיכערן זיין לעבען אויף דערזעלביגער סומע, וואָס ער האָט געקריגען איינגע־צאָהלט, און אין פאַל אויב ער וועט שטאַרבען פריהער, זאָל דאָס פערזי־כערונגס־געלד געהערן צו דעם קויפער פון דעם הויז. און אַזוי האָט עס ווירקליך פּאַסירט.

פון פערשפרייטען דעם הייליגען קאַטוילישען גלויבען. זי האָט פון איהר פריהערדיגען לעבען ניט געוואָלט הערן און געדענקען, און האָט שטענדיג פעסט ענטזאָגט מאַקיי'ס בקשה איהם צו געבען איינינגע אויסקונפטען וועגען שטירנער'ס לעבען. זי איז געשטאָרבען אין 1902, א זקנה פון 84 יאָהר.

*

דערווייל האָבען זיך אָנגערוקט אין בערלין די שטורמדיגע טעג פון דער רעוואָלוציע. ביי היפּפּעל, וואו די „פרייע" פלעגען זיך נאָך אַלץ צוזאַמענטרעפען, האָט אין די רעוואָלוציאָנס-טעג געקאָכט ווי אין א קעסעל. מענשען פלעגען קומען און ברענגען נייע נאַכריכטען פון די קאַמפּפס-פּלעצער, אייניגע האָבען דערצעהלט פון זייערע אייגענע העלדענטהאַטען. מען האָט געשריגען און געליאַרמט, און גאַנצע טעג און נעכט פערבראַכט אין די ליידענשאַפטליכסטע דעבאַטען. שטירנער, וועלכער האָט איצט געלעבט זעהר פעראיינזאַמט, פלעגט נאָך אָפטמאָל אריינקומען צו היפּפּעל, אָבער אויסערליך, ווענינגסטענס, האָט ער אין די מערץ-טעג פון 1848, ווי אין דער גאַנצער בעוועגונג בכלל, קיין אנטייל ניט גענומען. אין זיין שטילען לעבען, וואָס ער האָט די לעצטע צייט געפיהרט, האָט דאָס יאָהר 1848 קיין בעזונדער בעדייטונג פאַר איהם ניט געהאַט.

די שטורמדיגע בעוועגונג האָט זיך אויסגעלאָזט מיט גאָרנישט. די בעשפּרעכונגען פון די נייע ערשיינונגען אין היפּפּעל'ס קרייז האָט אָבגעשלאָגען דעם מוטה ביי די עלטערע געטרייע בעזוכער, און זיי האָבען ביסלעכווייז אויפגעהערט צו קומען. די „פרייע" האָבען זיך אָנגעהויבען אויפלעזען און באלד אינגאַנצען אויפגעהערט צו עקזיסטירען. זייער צייט איז געווען פאַראיבער. א נייע צייט פון טרויעריגער רעאַקציע איז אָנגעקומען, אין וועלכער אַלץ, צו וואָס זיי האָבען געשטרעבט, איז צערשטערט געוואָרן און אלע פּעס-טונגען פונ'ם אלטען גייסט, וואָס זיי האָבען געמיינט, אז זייער שאַרפע קריטיק האָט שוין פערניכטעט, זיינען איצט ווידער אויפ-געשטעלט געוואָרן אין זייערע אַלטע פאָרמען.

שטירנער איז אין יאָהר 1852 נאָך איינמאָל ארויסגעטראָטען אין דער עפענטליכקייט מיט א ווערק, וואָס האָט געטראָגען זיין נאָמען. דאָס איז געווען „די געשיכטע דער רעאַקציאָן" אין צוויי בענדער — א זאַמלונג פון אַרטיקלען און אָבהאַנדלונגען פון פער-שיידענע שרייבער, וועלכע ער האָט אויסגעקליבען און צונויפגע-בונדען דורך פאַסיגע איינלייטונגען. ער האָט אויך אויסגעאַרבייט א פּלאַן פאַר א ווערק, וואָס האָט געזאָלט זיין א מין אוניווערזעלער

איינלייטונג.

דאָס בוך „דער איינציגער און זיין אייגענטום“, וואָס ליעגט דאָ פאר'ן לעזער, איז אַ מערקווירדיג ווערק אין מעהר ווי איין זין. ערשטענס האָט עס אַ מערקווירדיגע געשיכטע. אין 1844 ערשיינט אַ בוך פון אַ כמעט־אונבעקאַנטען פּערפאסער, וואָס רופט אַרויס אַ געוואַלדיגען טומעל צווישען די ראַדיקאַלסטע דענקער פון זיין צייט. אַלע רעדען וועגען איהם; אַלע פיהלען זיך אָנגעגריפען פון איהם; אַלע נעהמען זיך איהם קריטיקירען: קיינער אָבער דערגעהט איהם ניט ביז'ן גרונד, קיינער שלאָגט ניט אָב זיין שאַרפען אַנאַליז, און באַלד ווערן אַלע ענטשוויגען און דאָס בוך ווערט פערגעסען. פופציג יאָהר מעהר אָדער וועניגער וואַלגערט זיך אָט אַזוי דאָס בוך אין דעם שטויב פון די ביבליאָטעקען און קיינער, אַ חוץ אַ איינצעלנער דענקער אָדער אַ געשיכטס־שרייבער, דערמאָנט אפילו זיין נאָמען ניט. מיט איין מאָל ווערט דערוועקט אַ אינטערעס אין דעם בוך. רעקלאַמ'ס פערלאַג גיט אַרויס אַ ביליגע אויסגאַבע און עס ווערט פערשפּרייט אין די טויזענדער. עס קומען אַרויס איבערזעצונגען פון דעם בוך כמעט אין אַלע אייראָפּעאישע שפּראַכען. עס ערשיינען איניגע גרויסע און סימפּאַטישע אָבהאַנדלונגען פון בעקאַנטע געלעהרטע איבער דעם בוך, אַ חוץ מעהרערע אַרטיקלען אין די פּעריאָדישע שריפטען. קורץ, „דער איינציגער און זיין אייגענטום“ איז אויפגעשטאַנען תחית המתים.

די צווייטע מערקווירדיגקייט און איינציגקייט פון'ם בוך בעשטעהט טאַקע אין זיין אינהאַלט גופא. זיין טהעזיס איז די אויפקלערונג און בעגרינדונג פון דעם עגאָיזם; אָבער ווי שאַרפזיניג די דאָזיגע אידעע זאָל ניט זיין פערטיידיגט אין דעם ווערק, איז זי ניט מעהר מערקווירדיג איידער די פערטיידיגונג פון פיעלע אַנדערע ריכטיגע אָבער איינזייטיגע פּרינציפּען. די הויפּט מערקווירדיגקייט איז זיין א ו נ ע ר ה ע ר ט ע א פּ י ק ו ר ס ו ת. טויזענדע יאָהרען זיינען מענשען געוועזען פערקנעכטעט צו געטער, גלויבענס, אמונות, וועלכע האָבען רעגירט איבער דעם מענשענ'ס לעבען, אי־

וועלכע האָט אויפגעפּאַסט אויף איהם, ווי אַן אייגענע מוטער, ביז צום לעצטען טאָג פון זיין לעבען.

דער טויט איז געקומען אונערוואַרטעט. דעם 23טען מאַי, 1856, האָט זיך איהם געמאַכט אַ געשוויר אויפ'ן האלז (עס זאָל האָבען געקומען פון אַ גיפטיגען ביס פון אַ פליעג), וועלכע האָט פעראורזאַכט בלוט־פערגיפטונג, און ער איז געשטאָרבען דעם 25טען יוני, 1856, אום 6 אוהר אבענדס, אין אַלטער פון 49 יאָהר און 8 מאָנאַט.

זיינע איבערגעבליבענע שריפטען זיינען איבערגעגאַנגען אין בעזיץ פון לודוויג בוהל, וועלכער האָט געלעבט אין אָרימקייט און צוריקגעצויגענקייט ביז אַרום דעם יאָהר 1880, ווען מען האָט איהם איין פריהמאָרגען געפונען אַ טויטען ביי זיין שרייבטיש. צוזאַמען מיט זיינע אייגענע שריפטען זיינען אויך שטירנער'ס געבליבענע שריפטען געגאַנגען פערלאָרן און זיכער שוין לאַנג פערניכטעט געוואָרן אויף אייביג.

י. א. מ.

זוכט צו פערטיליגען פון דער ערד די מאָראַל פון די שוואַכע מיט די שוואַכע אינאַיינעם, כדי אויף זייער אָרט אויפצושטעלען דעם שטאַרקען, דעם אויבער מענשען, מיט דער מאָראַל פון דעם שטאַר־קען. און ער שטעלט אויף אַ נייעם אידעאַל פאַר אונז — דעם אידעאַל פון זעלבסט־פערניכטונג, כדי צו מאַכען פּלאַץ פאַר דעם דאָזיגען אויבערמענשען, דעם אמת׳ן בחיר היצורים. שטירנער איז דער איינציגער ,וואָס בויגט ניט זיין קאָפּ, ניט פאַר דער פערגאַנ־גענהייט, ניט פאַר דער צוקונפט; וואָס לייקענט אין יעדער מאָראַל און מאַכט צונישט יעדען אידעאַל; וואָס אידעאַליזירט אַפילו ניט דעם אמת׳ן עגאָיסט אַליין, ווייל „יעדער מענש טהוט וואָס ער קאָן און קאָן ניט זיין אַנדערש ווי ער איז“.

„דער איינציגער און זיין איינענטום“ רעכענט זיך אויך פאַר אַ קלאַסיקער פון אַנאַרכיזם, דערמיט וואָס ער פערניכטעט מיט זיין שאַרפער קריטיק די געוואַלט פון שטאַאט און געזעץ, ווי בכלל יעדע פאָרם פון הערשאַפט איבער דעם איינצעלנעם. דער אַנאַר־כיסט אָבער, וואָס וועט זיך קוויקען שלינגענדיג די פערעלדינגע ווערטער פון דעם טיעפזיניגען קריטיקער, וועט באַלד זיך אָנהויבען שטיקען מיט דעם פּעך און שוועבעל, וואָס דער גרעסטער אַפּיקורס פון אַלע צייטען גיסט אויס אויף יעדען אידעאַל, דעם אַנאַרכיסטי־שען ניט אויסגעשלאָסען. „פ אָ ל ק הייסט דער קערפּער, ש ט א א ט הייסט דער גייסט פון יענער ה ע ר ש ע נ ד ע ר פּ ע ר־ז אָ ן, וועלכע האָט מיך פון אייביג אָן אונטערדריקט“ — זאָגט שטירנער. און ער זעצט פאָרט: זיי זאָגען: דו זאָלסט זיין אַ נאַנצער, אַ פרייער מענש. אָבער דערמיט פּראָקלאַמירען זיי אַ נייע ר ע ל י ג י אָ ן, אַ נייעם אַבסאָלוט, אַ אידעאַל פון פרייהייט. וואָרים דאָס רעליגיעזע בעשטעהט אין דער אונצופריעדענהייט מיט דעם געגענוואַרטיגען מענשען, ד. ה. אין דעם אויפשטעלען אַ „פ אָ ל ק אָ מ ע נ ה י י ט“, צו וועלכער מען דאַרף שטרעבען, אין אויפבויען אַ א י ד ע אַ ל. און אַזוי קאָנען נאָך אויסוואַקסען מ י ס י אָ נ ע ר ע ן פון פרייהייט, פונקט ווי דאָס קריסטענטום האָט געשאַפען מיסיאָנערען פון גלויבען; די פרייהייט קאָן זיך נאָך קאָנסטיטואירען, ווי די קירך, אַלס אַ נייע געמיינדע און פון איהר אַרוים אָנטרייבען ריזעלבינע „פּראָפּאַגאַנדא.“

שטירנער לאָזט ניט דורך קיין געזעלשאַפטליכען בעגריף,

בער זיין האנדלען און וואנדלען. מיט מיה און מאטערניש האָבען זיך אין פערלויף פון די דורות דורכגעשלאָגען אלערליי אפיקורסישע געדאנקען, וואָס האָבען דורכגעבראָכען איין פעסטונג פון די געטער נאָך דער אנדערער, ביז דער ראַדיקאלער געדאנק האָט „וויעדער אויסגעפונען דעם מענשען און איהם דערהויבען צום העכסטען וועזען". דער גרעסטער אויפטהו פון דעם אפיקורסישען פראָגרעס איז געווען, וואָס ער האָט מבטל געווען די וויכטיגקייט פון די שייכות'ן בין אָדם למקום און האָט אויפגעהויבען צו דער העכסטער מדרגה די שייכות'ן בין אָדם לחבירו. די מענשהייט, די געזעל־שאפט און איהר מאָראַל, דאָס פאָלק און זיינע אינטערעסען, די בעגריפען פון רעכט און יושר, די פרייהייט, די גלייכהייט, די מענשען־ליעבע — אָט די פעסטע טורעמס זיינען אויפגעבויט גע־וואָרן אויף די חורבות פון די געטער און גלויבענס. דער ראדי־קאלער געדאנק האָט געוואגט אָפטמאָל צו לייטערן די פסולת פון בין אָדם לחבירו, צו קריטיקירען די געזעלשאַפט־אינסטיטוציעס, דורכלופטערן די פערעלטערטע מאָראל, גרינדליכער דעמאָקראטיזי־רען דאָס פאָלקס־לעבען — אָבער ארויפלעגען א האנד אויף דעם עצם פון די ראַזיגע מענשליך־הייליגע שייכות'ן, מבטל זיין די הייליגקייט פון די בין אָדם לחבירו־אידעאַלען גופא, דאָס האָט קיינ־מאָל קיינער אזוי ניט געוואגט ווי שטירנער!

„וואָס מיר גוט, וואָס מיר שלעכט!" שרייט אויס שטירנער. „איך בין ניט גוט, ניט שלעכט. ביידערליי האָט פאר מיר קיין זין ניט. די װאָרהייט, די פרייהייט, די הומאניטעט, די גערעכ־טיגקייט א. אז. וו. ווילען נאָר איך זאָל זיי דיענען. אויס מיט זיי! איבער מיר איז פאַר מיר ניטאָ גאָרנישט!" — וואו און ווען אין דער געשיכטע פון דער מענשליכער ליטעראַטור, פאַר איהם אָדער נאָך איהם, האָט ווער עס איז געוואגט ארויסצוזאָגען אזוי־נע עקסטרעמע אפיקורסישע געדאנקען? דער ראדיקאלסטער געדאנק פון דער אַלטער וועלט האָט געגרייכט פון איין זייט צו דעם העהאָניזם פון עפיקור, און פון דער אנדער זייט צו דעם פעסי־מיסטישען „הכל הבל" פון קהלת. דער איינציגער גרויסער אפיקורס נאָך שטירנער'ן — פריעדריך ניעטצשע, וועלכער האָט מיט זיין געוואגטער איבערשאַצונג פון אלע ווערטהען דערמאָנט די וועלט אָן שטירנער'ן און בייגעטראָגען צו זיין וויעדעראויפלעבונג —

הארר לעבט ווידער אויף אלס שטאאט, בעוווייזט זיך ווידער דער דיענער אלס אונטערטאן; אזוי ווי דער בעזיץ געהט איבער אין געזעלשאפטס־אייגענטום, ווערט די זארג געבווירען פון דאס ניי אלס ארבייט; און אזוי ווי דער גאט ווערט א פאראורטייל אלס מענש, שטעהט אויף א נייער גלויבען — דער גלויבען אין דער מענשהייט אדער אין פרייהייט".

דער אפיקורס איז בטבע גענייגט אריבערצוכאפען די מאס, צו איבערטרייבען אויף דער אנדער זייט, צו איבערזאלצען און איבערפעפערן; און אזוי געפינען מיר אין אט דעם בוך פיעלעס, וואס שאקירט אונז, וואס מאכט אונז אויפציטערן דורך דער פאראדאקסאלער פארם פון אויסדרוק און פרימיטיווער אונטערשראקענקייט פון בעהאנדלונג. „דער אונטערגאנג פון די פעלקער און דער מענשהייט וועט מ י ך איינלאדען צום אויפגאנג". „וואס קימערט מיך דאס וואוילזיין פון כלל?" „אלץ, וואס איז היילינ, איז א באנד, א קייט". „וואס איך קאן נעהמען מיט געוואלט, נעהם איך מיט געוואלט, און וואס איך קאן ניט נעהמען מיט געוואלט, אויף דערויף האב איך ניט קיין רעכט". „איך וויל ניט די פרייהיים, וויל ניט די גלייכהייט פון מענשען; איך וויל נאר מ י י ן מאכט איבער זיי, וויל זיי מאכען פאר מיין אייגענטום. און געלינגט עס מיר ניט, דאן... ענטזאג איך מיר נישט אפילו פון דער מאכט איבער לעבען און טויט".

אין עצם אבער זיינען די בייזע אפיקורסים אויך גאנץ וואוילע מענשען, ניט ערגער איידער די אזוי אנגערופענע „גוטע". אפילו דער עקסטרעמער עגאיסט, וועלכער שרייט, אז איהם קימערט ניט דאס וואוילזיין פון כלל, קאן אויך ניט ארויסקריכען פון זיין אייגענער הויט; און זיין הויט שליסט איין אן אלטע, אלטע ירושה פון אלטרואיסטישע געפיהלען, וועלכע בעוועגען איהם אפטמאל זיך ממית צו זיין צוליב דעם וואוילזיין פון כלל. שטירנער, וועלכער פייפט אויף די גאנצע וועלט און שרייט אוים: „טויט איז דאס פאלק, לעבען זאל איך!", וואלט פונדעסטוועגען אוועקגעגעבען זיין לעבען, מען זאל זיך נאר צוהערן צו זיין פייפען... ער זאגט: „איך קאן פאר דעם אנדערן איינשטעלען מיין לעבען, מיין וואוילזיין, מיין פרייהייט. דאס שטעלט דאך צוזאמען מיין פערגניגען און מיין גליק, זיך מחיה צו זיין מיט זיין גליק און זיין

אויף וועלכען ער ווענדט ניט אָן זיין שאַרפען מעסער פון קריי־
טיק: שטאַאַט, רעכט פליכט, געזעץ, פרייהייט, אייגענטום א.
אז. וו. ווערן צעגלידערט און ארויסגעשטעלט אין זייער נאַקעטקייט
און אינהאַלטסלאָזיגקייט. זיין אַנאַליז דרינגט דורך ווי אַ רענטגען־
שטראַהל דעם דיקען איבערבוי פון די דאָזיגע בעגריפען און ברענגט
ארויס אַ שאָטען־בילד פון דעם אָבערגלויבען, וואָס ליעגט אין גרונד
פון אונזערע איבערצייגונגען וועגען זייער ווערטה און נויטווענדיג־
קייט. ער דעסטילירט ארויס פון זיי זייער קווינט־עסענץ — געט־
ליכקייט, קריסטליכקייט, הייליגקייט — און לייזט איהם אויף:
ער „פערצעהרט דעם לחם הפנים און ווערט פטור פון איהם"... ער
געפינט, אַז „דער שטאַאַט האָט דעם צוועק צו ק ר י ס ט י אַ נ י ז י־
ר ע ן דאָס פאָלק". „אַלץ, וואָס איז נוגע דעם פּרינציפּ פון דער
מאָראַל, איז די זאַך פון שטאַאַט". „ער שטעלט אויף ה י י ל י־
גע פליכטען". „דאָס געזעץ איז ה י י ל י ג". „שטראָף האָט
נאָר אַ זין אַלס אַן אָבקומעניש פאַר דער פערלעצונג פון עפּעס
ה י י ל י ג ע ם". „פרייהייט איז אַ ק ר י ס ט ל י כ ע ר בעגריף".
„אייגענטום אין בירגערליכען זין בעטייט ה י י ל י ג ע ס אייגענ־
טום".

דער פּראָפעסער לעגט אויף אונטער'ן מעסער די דריי רעוואָ־
לוציאָנערע ריכטונגען פון זיין צייט, דעם פּאָליטישען, סאָציאַלען
און הומאַנעם ליבעראַליזם, און בעווייזט ווי דער הייליגער גייסט,
דער רוח, דער געשפּענסט, איז אין זיי געבליבען שטעקען צו בע־
צווינגען און פערקנעכטען דעם איינצעלנעם. דער פּאָליטישער
ליבעראַליזם האָט אָבגעשאַפט די אונגלייכהייט צווישען די הארען
און די דיענער, ער האָט געמאַכט די מענשען ה א ר ע נ ל אָ ז:
דער האַר איז אָבער פערוואַנדעלט געוואָרן אין דעם געשפּענסט
געזעץ אָדער שטאַאַט. דער סאָציאַלער ליבעראַליזם האָט אָבגע־
שאַפט די אונגלייכהייט פון בעזיץ, פון אָרים און רייך: דאָס איי־
גענטום אָבער איז אָבגעצווינגען געוואָרן פון דעם איינצעלנעם און
איבערגעגעבען געוואָרן אין די הענד פון דער געשפּענסטישער געזעל־
שאַפט. דער הומאַנער ליבעראַליזם מאַכט די מענשען גאָטלאָז,
אַטעאיסטיש; אָבער אנשטאַט דעם גאָט פון'ם איינצעלנעם, ווערט
דערהויבען דער גאָט פון אַלעמען, ד ע ר מ ע נ ש אין אַבסטראַקט.
עס איז אין עצם גאָרנישט אומגעביטען געוואָרן: „אַזוי ווי דער

ניט נעהמען מיט געוואַלט, אויף דערויף האָב איך ניט קיין רעכט", רייסט מען דערמיט אַרויס מיט'ן וואָרצעל דעם הויפּט־מאָטיוו פון יעדען אויפשטאַנד איינצופיהרען פערבעסערונגען — דעם מאָטיוו פון דעם פערגוואַלטיגטען געפיהל פון יושר. אויב רעכט איז ווירק־ליך נישט מעהר ווי מאַכט, קאָן מיין האַרץ ניט אויפגעקאָכט ווערן פון קיין געוואַלד־טהאַט פון דעם מעכטיגען, און אַלץ וואָס איך קאָן טהאָן, איז שטעלען מיין מאַכט אַנטקעגען זיינע. שטירנער זעהט ריכטיג איין די לאָגיק פון דער לאַגע און שרעקט זיך ניט אָב פון דער בעהויפּטונג: „דערמיט ווערט דערקלערט דער קריעג פון אַלעמען אַנטקעגען אַלעמען"!

דער צוועק פון דעם עגאָיסט איז אָבער ניט דער שטענדיגער קריעג, נאָר די גלייכגעוויכט, וואָס מוז דערפון אַרויסקומען. שטירנער געפינט די דאָזיגע גלייכגעוויכט אין דעם „פעראיין פון עגאָיסטען". אין וועלכע יעדער איינער גיט פרייוויליג אָב אַ טייל פון זיין פרייהייט, כדי צו געניסען די נוצען פון פעראייניגונג. ער מאַכט די גאַנץ ריכטיגע בעמערקונג, אַז פּונקט אַזוי ווי די רייכע זיינען שולדיג, פאַר וואָס עס זיינען פאַראַן אָרימע, אַזוי זיינען די אָרימע שולדיג, פאַר וואָס עס זיינען פאַראַן רייכע; און לאָזט אונז ציהען דעם שלוס, אַז די שוואַכע קאָנען זיך פעראייניגען אַנטקעגען דעם שטאַרקען און — מיר וואָלטען געזאָגט: פאָדערן זייער רעכט; שטירנער זאָגט: אויסאיבען זייער מאַכט. ער איז אויך רעוואָלוציאָנער גענוג צו בעהויפּטען, אַז „די אָרימע ווערן פריי, און ווערן איינענטימער נאָר זוען זיי מאַכען אַן אויפשטאַנד, העבען זיך אויף און דערהויבען זיך". ער שטעלט אָבער ניט אויף קיין אידעאַל פון אַ צוקינפטיגער געזעלשאַפט. ער זאָגט: „מען וועט פרעגען, וואָס וועט דאַן זיין, ווען די בעזיצלאָזע וועלען קריגען מוטה? וואָס פאַר אַ מין אויסגלייכונג וועט דאַן ווערן? — איהר קאָנט אַזוי גוט פערלאַנגען פון מיר, איך זאָל אייך פאָראויסזאָגען דעם מזל פון אַ ניי־געבוירענעם קינד. וואָס אַ שקלאַף וועט טהאָן, נאָכדעם ווי ער האָט צעבראָכען זיינע קייטען, דאָס מוז מען — אָבוואַרטען".

שטירנער'ס גרויסער פערדיענסט בעשטעהט דערהויפּט אין דעם, וואָס ער העלפט דעם מענשען צעברעכען אַזויפיעל קייטען. און ווען אפילו מיר קאָנען מיט איהם ניט איינשטימען, אַז יעדע

פערגניגען". און ווייטער: „איך ליעב אויך די מענשען — ניט בלויז איינצעלנע, נאר יעדען איינעם. אבער איך ליעב זיי מיט דעם בעוואוסטזיין פון עגאיזם; איך ליעב זיי, ווייל די ליעבע מאכט מ י ך גליקליך; איך ליעב, ווייל עס איז נאטירליך פאר מיר צו ליעבען, ווייל עס בעפריעדיגט מיך".

פיעל אנדערש, אין גרונד גענומען, זאגט אויך ניט דער אלטרו־איסט. ער בעהויפטעט אויך ניט מעהר, ווי אז עס איז נ א ט י ר־ל י ך פאר'ן מענשען צו ליעבען דעם אנדערן, אז א מענש איז זיך מחיה מיט דעם אנדערנס גליק און פערגניגען און עס מאכט איהם אליין גליקליך. דער חילוק איז נאר אין שטעלען דעם טראפ: דער עגאיסט זאגט, „איך ליעב זיי, ווייל די ליעבע מאכט מ י ך גליקליך"; דער אלטרואיסט זאגט, „איך ליעב זיי, ווייל די ל י ע ב ע מאכט מיך גליקליך". שטירנער דערשמעקט גלייך אין דעם אונטערשטראכענעם ווארט „ליעבע" א הייליגקייט, א אידעאל, און פאלגליך א ג ע ב א ט, שטרייכט ער דעריבער אונטער דעם „מיך". די וויסענשאפטליכע פאזיציע — אויף וועלכער קראפאט־קין, למשל, בעגרינדעט די אנארכיסטישע מאראל — פערוואורפט איינגאנצען די בעוואוסטזיניגע „מתן שכרו בצדו"־דערקלערונג און שטרייכט ניט אונטער, ניט די ליעבע, ניט דעם מיך, נאר בעהויפ־טעט: איך ליעב זיי, ווייל איך קאן אנדערש ניט, ווייל עס איז נאטירליך פאר מיר צו ליעבען דורך א אונבעוואוסטזיניגען טריעב, וואס שטאמט פון מיין מיטגעבוירענעם סאציאלען אינסטינקט.

אין זיין אייפער צו צערברעכען אלע געצען און אויסראטען אלע הייליגקייטען, אונטערשעצט שטירנער די וויכטיגקייט פון די פערהייליגטע אידעאלען פאר'ן מענשליכען פארטשריט. דער מענשליכער פארטשריט אן און פאר זיך מעג איהם טאקע אלס עגאיסט גאר ניט אהרען; מען דארף אבער ניט פערגעסען, אז מיין פארטשריט אלס איינצעלנער הענגט זעהר פיעל אב פון דעם אלגע־מיינעם פארטשריט. זעלבסט־בעהויפטונג איז געוויס די אקס, ארום וועלכער עס דרעהט זיך דער ראד פון פראגרעס, די איינגענ־נוצען זיינען אבער ניט די איינציגע קרעפטען, וואס דרעהען דעם ראד; די מאטיוועז פון ליעבע, פון גערעכטיגקייט און יושר האב־בען א גרויסען חלק אין דער בעוועגונג פון געזעלשאפטליכען לעבען. נעהמט מען אן, אז מאכט בערעכטיגט צו אלץ און „וואס איך קאן

דער איינציגער און זיין אייגענטום

הייליגקייט איז אַ קייט; ווען אפילו זיין שווערער האמער, מיט וועלכען ער שלאָגט אזוי מעכטיג אויף אונזערע קייטען, רייסט אָפּטמאָל אָב אויך אַ שטיק לעבעדיג פלייש — ווען אפילו זיין מוטהיג פייפען אויף אַלע אונזערע אידעאַלען און הייליגטימער גרילצט אונז אזוי שאַרף אין די אויערען — מוזען מיר דאָך בע־טראַכטען „דעם איינציגען און זיין אייגענטום" פאַר איינעם פון די גייסטרייכסטע אויפקלערונגס־ווערק פון דער גאַנצער וועלט־ליטע־ראַטור, און דעם פערפאַסער — פאַר איינעם פון די גרויסע וואָהל־טהעטער פון דער מענשהייט.

דר. י. א. מעריסאָן.

אין דער איבערזעצונג פון'ם בוך האָב איך געזוכט אויף ווי ווייט מעגליך ניט צו ענדערן דעם פערפאַסער'ס אייגענאַרטיגען סטיל און האַף, אַז עס איז מיר געלונגען איבערצוגעבען אין אידיש די מעהרסטע פון זיינע וואָרט־שפּיעלען, מיט וועלכע ער בענוצט זיך אזוי אָפט אין טעקסט.

אין איניגע שטעלען, וואו דער פערפאַסער פּאָלעמיזירט מיט די פערטרעטער פון אנדערע ריכטונגען און גיט זיינע ערווידערונגען אויף זייערע אַרגומענטען, האָב איך מיר ערלויבט פונאנדערטיילען זייערע רייד פון זיינע דורך אָבזאַץ־שטריכען אין דער פאָרם פון אַ דיאַלאָג. אָט די קליינע ענדערונג העלפט, אין מיין מיינונג, קלערער ארויסצוברענגען דעם זין פון ויכוח און שאַפט אָב אַ זאַנסטיגע מעג־ליכקייט צו טומלען זיך אין פשט. אין אַנדערע ערטער, וואו עס האָט זיך געפאָדערט אַ דערקלערונג פון אַן אויסדרוק דורך אַ צו־געשטעלטען וואָרט, האָב איך אַזוינע ווערטער איינגעשלאָסען אין עקיגע קלאַמערן [ ] צו בעצייכענען, אַז זיי זיינען ניט דעם פער־פאַסער'ס.

י. א. מ.

איך האָב מיין זאַך געשטעלט אויף גאָרנישט

אַלץ וואָס איהר ווילט נאָר, דאַרף זיין מיין זאַך! קודם יעדע גוטע זאַך, דאַן די זאַך, וואָס איז נוגע גאָט, די זאַך פון דער מענשהייט, פון וואַרהייט, פרייהייט, הומאַניטעט, גערעכטיגקייט; ווייטער קומען די אינטערעסען פון מיין פאָלק, מיין קיניג, מיין פאָטערלאַנד; ענדליך נאָר די אנגעלעגענהייטען פון גייסט, און טויזענד אַנדערע זאַכען. נאָר מ י י נ ע אינטערעסען דאַרפען קיינמאָל ניט זיין מיין זאַך. „פע, דער עגאָיסט, וואָס טראַכט נאָר וועגען זיך!"

לאָמיר דעריבער זיך צוקוקען, ווי זיי, פון וועמעס וועגען מיר דאַרפען אַרבייטען, זיין איבערגעגעבען און ווערן בעגייסטערט, בענעהמען זיך אַליין מיט ז י י ע ר זאַך.

איהר ווייסט אַ סך גרינדליכע פּונקטען צו דערצעהלען וועגען גאָט; איהר האָט פאַר טויזענדער יאָהרען „אויסגעפאָרשט די טיעפעניששען פון דער גאָטהייט" און אריינגעקוקט איהר אין האַר־צען, אַזוי אַז איהר קאָנט אונז אודאי זאָגען, ווי גאָט אַליין פיהרט־אָן די „זאַך גאָט'ס", וועלכער מיר זיינען בערופען צו דיענען. און איהר פערבעהאַלט דאָך טאַקע ניט די מעשים פון דעם רבש"ע. איז־וואָס איז זיין זאַך? האָט ער פרעמדע אינטערעסען, ווי מען פאָדערט אַז מ י ר זאָלען עס האָבען, — האַלט ער די אינטערעסען פון דער וואַרהייט, פון ליעבע, פאַר זיינע אייגענע אינטערעסען? אייך ערגערט אַזא מיספערשטענדניס, און איהר גיט אונז צו פער־שטעהן, אז גאָט'ס אינטערעסען זיינען גאַנץ געוויס די אינטערעסען פון וואַרהייט און ליעבע, נאָר אַז די דאָזיגע אינטערעסען קאָנען ניט אָנגערופען ווערען פרעמדע צו איהם, ווייל גאָט איז דאָך אַליין די וואַרהייט און ליעבע. אייך ערגערט דער געדאַנק, אַז גאָט קאָן זיין גלייך צו אונז אָרימע ווערים, דערמיט וואָס ער וועט פערהעלפען אַ

„פאר דער גרויסער זאך פונ׳ם פאלק“ געשטארבען, און דאס פאלק שיקט זיי צו עטליכע דאנק־ווערטער און — האט דעם פראפיט דערפון. דאס הייסט ביי מיר אן עגאיזם, וואס בעצאהלט זיך.

אבער קוקט נאר אן יענעם סולטאן, וואס זארגט מיט אזוי פיעל ליעבע פאר „די זייניגע“. איז ער ניט די ריינע אונאייגענ־נוציגקייט אליין? און אפפערט ער זיך ניט אלעווייל פאר זיינע מענשען? יא, יא, פאר „זיינע“. פרוביר נאר אמאל און שטעל זיך ארויס ניט ווי זיינער, נאר ווי דיינער: דו וועסט דערפאר, וואס דו האסט זיך אוועקגעצויגען פון זיין עגאיזם, אריינוואנדערן אין תפיסה. דער סולטאן האט זיין זאך געשטעלט אויף גארנישט, ד. ה. נאר אויף זיך: ער איז זיך אלעס אין אלעמען, ער איז זיך דער איינציגער, און פערלייידט קיינעם ניט, וואס האט די העזה ניט צו זיין איינער פון „זיינע“.

און איהר ווילט ניט לערנען פון אט די גלענצענדע ביישפיע־לען, אז דעם עגאיסט געהט עס אמבעסטען? איך, פון מיין זייט, נעהם זיך אראב א מוסר השכל פון דעם און וויל, אנשטאט ווייטער צו דיענען אונאייגעננוציג יענעם גרויסען עגאיסט, בעסער אליין זיין דער עגאיסט.

גאט און די מענשהייט האבען זייער זאך געשטעלט אויף גארנישט, אויף קיין אנדער זאך ניט, נאר אויף זיך. לאמיך דעריבער מיין זאך פונקט אזוי שטעלען אויף זיך; איך בין, אזוי גוט ווי גאט, גארנישט אויסער איך, איך בין מיין אייגענער אלעס, איך בין פאר זיך דער איינציגער.

אויב גאט, אויב די מענשהייט, ווי איהר פערזיכערט, האט גענוג אנהאלט אין זיך, כדי צו קאנען זיין פאר זיך אלעס אין אלעמען, דאן שפיהר איך, אז מיר וועט א סך ווייניגער פעהלען פון דעם דאזיגען אינהאלט, און אז איך וועל זיך גאר ניט דארפען בעקלאגען וועגען מיין „פוסטקייט“. איך בין ניט גארנישט אין דעם זין פון פוסטקייט, נאר דאס בעשאפענדע גארנישט, פון וועלכען איך אליין, אלס בעשאפער, שאף אלעס.

אוים זאל זיין דעריבער מיט יענער זאך, וועלכע איז ניט גאר איינגאנצען מיין זאך! איהר מיינט, אז מיין זאך מוז ווייניגסטענס זיין די „גוטע זאך“, וואס מיר גוט, וואס שלעכט! איך בין דאך

פרעמדע זאך גלייך ווי זיין אייגנע. „זאל דען גאט זיך אננעהמען פאר דער ווארהייט, ווען ער אליין וואלט ניט געווען די ווארהייט“? ער זארגט נאר פאר זיין זאך, נאר אזוי ווי ער איז הכל אשר לכל (אלעס אין אלעמען), איז דעריבער אלעס זיין זאך. מיר אבער, מיר זיינען ניט אלעס אין אלעמען, און אונזער זאך איז גאר קליינ־ליך און ניכטסווירדיג; דעריבער מוזען מיר דיענען א העכערע זאך“. — עס איז קלאר, הייסט עס, אז גאט קימערט זיך נאר וועגען דאס זייניגע, בעשעפטיגט זיך נאר מיט זיך, דענקט נאר וועגען זיך, האט נאר זיך אין אויג, און וועה צו דעם, וואס איז איהם ניט וואוילגעפעלען. ער דיענט ניט קיין העכערען פון איהם, און בעפריע־דיגט נאר זיך. זיין זאך איז א — ריין עגאיסטישע זאך.

ווי האלט עס מיט דער מענשהייט, וועמעס אינטערעסען מיר דארפען בעטראכטען ווי אונזערע? איז איהר זאך אפשר אזוינס, וואס איז נוגע אנאנדערען? און דיענט אפשר די מענשהייט א העכערער זאך? ניין, די מענשהייט קוקט נאר אויף זיך; די מענשהייט וויל נאר פערהעלפען די מענשהייט; די אינטערעסען פון דער מענשהייט איז די מענשהייט גופא. כדי זי זאל קאנען זיך ענטוויקלען, לאזט זי פעלקער און איינצעלנע מענשען זיך ארוים־שלאגען פון די כחות, דיענענדיג צו איהר; און ווען זיי האבען שוין געלייסטעט, וואס די מענשהייט ברויכט, דאןווארפט זי זיי ארוים אוים האנקבארקייט אויפ'ן מיסטקאסטען פון דער געשיכטע. איז ניט די זאך פון דער מענשהייט א — ריין עגאיסטישע זאך?

איך האב גאר ניט נויטיג צו בעווייזען, אז יעדערער וואס וואלט ארויפווארפען אויף אונז זיין זאך, זארגט זיך נאר וועגען זיך, ניט וועגען אונז, טראכט נאר וועגען זיין טובה, ניט וועגען אונזערע. טהוט נאר א קוק אויף די איבעריגע. בעגעהרט דען די ווארהייט, די פרייהייט, די הומאניטעט, די גערעכטיגקייט עפעס אנדערעס, ווי נאר אז איהר זאלט ווערן ענטוזיאסטיש און זיי דיענען? זיי פיהלען זיך אלע אויסגעצייכענט גוט, ווען מען ניט זיך איבער צו זיי מיט לייב און לעבען. בעטראכט נאר דאס פאלק, וואס ווערט בעשיצט פון געטרייע פאטריאטען. די פאטריאטען פאלען אין דער בלוטיגער שלאכט, אדער אין דעם קאמף מיט הונגער און נויט; וואס אהרט האט דעם פאלק? דאס פאלק ווערט, דורך דער בעמיסטיגונג פון זייערע טויטע קערפער, א „בליהענד פאלק“! די איינצעלנע זיינען

ערשטע אבטיילונג

דער מענש

זעלבסט מיין זאך, און איך בין ניט גוט, ניט שלעכט. ביידערליי האָט פאַר מיר קיין זין ניט.

דאָס געטליכע איז גאָט'ס זאך, דאָס מענשליכע איז די זאך פון „דעם מענשען". מיין זאך איז ניט דאָס געטליכע און ניט דאָס מענשליכע, איז ניט דאָס אמת'ע, גוטע, גערעכטע, פרייע א. אז. וו. נאָר בלויז דאָס מ י י נ י ג ע, און זי איז ניט קיין אלגעמיינע, נאָר זי איז — א י י נ צ י ג, ווי איך בין איינציג.

איבער מיר איז פאַר מיר ניטאָ גאָרנישט!

I.

אַ מענשענ'ס לעבען.

פון דעם אויגענבליק אָן, וואָס ער דערבליקט דאָס ליכט פון דער וועלט, זוכט דער מענש זיך אַרויסצוגעפינען און זיך צו געוויינען פון איהר ווירוואַר, אין וועלכען ער ווערט אויף אַלע אופנים אַרומגעשליידערט צוזאַמען מיט אַלע אַנדערע.

פון דער אַנדער זייט ווידער וועהרט זיך אַלץ, וואָס קומט אין בעריהרונג מיט'ן קינד, אַנטקעגען זיין אָנגריף, און שטעלט זיך איין פאַר דעם אייגענעם קיום.

בכן, ווייל אַ יעדער בעשטעהט אויף דאָס זויי־ניגע און קומט צוגלייך אין שטענדיגען צוזאַמענשטויס מיט אַנדערע, איז דער קאַמפף פאַר זעלבסטבעהויפּטונג אונפערמיידליך.

זיעגען אָדער פאַלען — דער מזל פונ'ם קאַמפף וויעגט זיך צווישען די ביידע פעלען. דער זיעגער ווערט דער האַרר, דער געפאַלענער — דער אונטערטאַן: יענער ווענדט אָן די הויכקייט און די „רעכט פון הויכקייט", דער איז מקיים מיט עהרפאָרכט און רעספּעקט די „פליכטען פון אונטערטאַנען".

אָבער ביידע בלייבען שונאים און ליעגען תמיד אין לויערן: יעדערער לויערט אויף דעם אַנדערענ'ס שוואַכקייט, די קינדער אויף דער שוואַכקייט פון די עלטערן און די עלטערן אויף דער שוואַכקייט פון די קינדער (צ. ב. ש. זייער פּחד); ענטוועדער דער שטעקען איז מנצח דעם מענשען, אָדער דער מענש איז מנצח דעם שטעקען.

אין קינדהייט נעהמט די בעפרייאונג אָן די ריכטונג פון וועלען צוקומען צום גרונד פון די זאַכען אָדער „הינטער די זאַכען": דערריי־בער זוכען מיר אַרויס ביי אַלעמען זייער שוואַכקייט, אויף וואָס קינדער האָבען, ווי עס איז בעקאַנט, אַ זיכערען אינסטינקט; דעריי־בער צעברעכען מיר גערן, נישטערן גערן דורך פערבאָרגענע ווינקלען,

דער מענש איז דאָס העכסטע וועזען פאַר דעם מענשען, זאָגט פייערבאַך.

דער מענש איז ערשט איצטער אויסגעפונען געוואָרן, זאָגט ברונאָ בויער.

איז לאָמיר גענויער אַ קוק טאָן אויף אָט דעם העכסטען וועזען און אויף אָט דער נייער ערפינדונג.

פּרינציפּען א. ד. ג. פּערקעהרט, אַנטקעגען גוטע רייד, בעשטראָפונגען און דערגלייכען איז אונז שווער אויסצוהאַלטען.

דער האַזיגער ביטערער לעבענס־קאַמף מיט דער פערנונפט טרעט ערשט אַריין שפּעטער און הויבט אָן א נייע פּאַזע: אין די קינדער־יאָהרען טומלען מיר זיך, אָבער גריבלען זיך ניט פיעל.

ג ײ ס ט הייסט די ע ר ש ט ע זעלבסט־ענטדעקונג, די ערשטע ענטגעטערונג פון דאָס געטליכע, ד. ה. פון דאָס שרעקענדע, פון די רוחות, די „אויבערשטע מעכטע". אונזער פרישען יוגענד־געפיהל, אָט דעם זעלבסט־געפיהל, קאָן קיין זאַך מעהר ניט אימפּאָנירען: די וועלט שטעהט א דיסקרעדיטירטע, ווארים מיר זיינען א י ב ע ר איהר, מיר זיינען ג ײ ס ט.

ערשט איצטער זעהען מיר איין, אז מיר האָבען ביז אַהער גאָר ניט געקוקט אויף דער וועלט מיט ג ײ ס ט, נאָר געגלאָצט אויף איהר מיט די אויגען.

אונזערע ערשטע כחות איבען מיר אויף די נאַטור־קרעפטען. די עלטערן אימפּאָנירען אונז אַלס א נאַטור־קראַפט; שפּעטער זאָגען מיר: פּאָטער און מוטער דאַרף מען פערלאָזען, אַלע נאַטור־קרעפטען דאַרף מען בעטראַכטען ווי געפּלאַצטע. זיי זיינען בעזיעגט. פאַר דעם פערנינפטיגען, ד. ה. „גייסטיגען מענשען" איז ניטאָ קיין פאַמיליע אַלס נאַטורקראַפט: עס בעווייזט זיך אַן אָבזאָגען זיך פון עלטערן, ברידער א. אז. וו. ווען זיי ווערן „ווידער געבוירן" אַלס ג ײ ס ט י ג ע, פ ע ר נ י נ פ ט י ג ע ק ר ע פּ ט ע ן, זיינען זיי דורכאויס ניט מעהר דאָס, וואָס זיי זיינען פריהער געוועזן.

און ניט נאָר די עלטערן ווערן בעזיעגט פון דעם יונגען מענשען, זאָנדערן די מענשען א י ב ע ר ה ו י פּ ט: זיי זיינען ניט קיין הינדערנים פאַר איהם און קומען ניט מעהר אין בעטראַכט; ווארים איצטער הייסט עס: מען מוז מעהר געהאָרכען גאָט איידער דעם מענשען.

אַלץ וואָס איז „ערדיש" וויכט אַוועק אונטער אָט דעם הויכען שטאַנדפּונקט אין דער נישטיגער ווייטקייט, ווארים דער שטאַנד־פּונקט איז — דער ה י מ ל י ש ע ר.

די האַלטונג איז איצט אינגאַנצען א פערקעהרטע: דער יונגערמאַן נעהמט אָן א ג ײ ס ט י ג ע פּאָזיציע, בעת דער אינגעל,

גריבלען זיך אין דאָס, וואָס איז פערדעקט און פעררוקט אָן א זייט, און פּרובירען זיך אַלץ צו טהאָן. זיינען מיר איינמאָל דערגאַנגען וואָס עס שטעקט הינטער דעם, דאַן פיהלען מיר זיך זיכער; ווען מיר האָבען צ. ב. ש. אויסגעפונען, אז די רוט איז צו־שוואַך אַנט־קעגען אונזער עקשנות, האָבען מיר פאַר איהר מעהר קיין מורא ניט, זיינען מיר, הייסט עס, „ארויסגעוואַקסען פון איהר“.

הינטער דער רוט, שטאַרקער פון איהר, שטעהט אונזער — עקשנות, אונזער עקשנות'דיגער מוט. ביסלעכווייז קומען מיר הינטער אַלץ, וואָס איז אונז פריהער געווען ניט־היימליך און אונ־זיכער, הינטער דער מאַכט פון דער רוט, וועלכע האָט אויף אונז געוואָרפען אַן אונהיימליכע אימה, הינטער דעם פאָטער'ס שטרענגע מיענע און דערגלייכען; און מיר געפינען הינטער אַלץ אונזער — רוהע (אטאַראַקסיע), ד. ה. די ניט־אויפגערעגטקייט, ניט־דערשראָ־קענקייט, אונזער געגענגעוואַלט, איבערמאַכט, אונבעצווינגבאַרקייט. פון דאָס, וואָס האָט אין אונז פריהער ארויסגערופען פאַרכט און רעספּעקט, ציהען מיר זיך ניט מעהר שרעקעדיג צוריק, זאָנדערן מיר פאַסען *מוטה*. הינטער אַלץ געפינען מיר אונזער *מוטה*, אונזער העכערקייט; הינטער דעם שטרענגען בעפעהל פון די עלטערן און אויטאָריטעטען שטעהט, נאָך אַלעם דעם, אונזער מוטי־גער ווילען צו טהאָן ווי אונז געפעלט, אָדער אונזער מעהר־כיטרע קלוגקייט. און וואָס מעהר מיר דערפיהלען *זיך*, אַלץ קלענער שטעלט זיך אַרויס דאָס, וואָס האָט פריהער זיך געדוכט אַזוי אונ־בעזיעגבאַר. און וואָס איז אייגענטליך אונזער כיטרעקייט, קלוג־קייט, מוטה, ווידערשטאַנד? וואָס איז עס דען, אויב ניט — *גייסט*!

א לענגערע צייט נאָכאַנאַנד פערשפּאָרען מיר אַנצופיהרען א קאַמף, וועלכער מאַטערט אונז שפּעטער אַזוי פיעל אויס — דעם קאַמף אַנטקעגען דער *פערנונפט*. די שעהנסטע קינדער־יאָהרען געהען פאַראיבער, ניט איינזועהענדיג די נויט פון ארומ־שלאָגען זיך מיט דער פערנונפט. מיר קימערען זיך גאָר ניט וועגען איהר, מיר לאָזען זיך מיט איהר ניט אַריין, מיר נעהמען די פערנונפט ניט אָן. דורך *איבערצייגונג* קאָן מען אונז צו גאָרנישט ניט בעוועגען, און מיר בלייבען טויב צו אַלע גוטע ארגומענטען,

הייט גופא“. מיר האָבען טאַקע געדענקט: „דאָס איז דער אמת וועגען דער זאַך“, אָבער מיר האָבען ניט געדענקט וועגען דער אמת'קייט אָדער דעם אמת גופא, און האָבען ניט פערבונדען אַלס איין זאַץ „גאָט איז די וואַרהייט“. די „טיעפענישען פון דער גאָטהייט, וועלכע איז די וואַרהייט“ האָבען מיר ניט אָנגעריהרט. אויף אַזעלכע רײן לאָגישע, ד. ה. טעאָלאָגישע פראַגען: „וואָס איז וואַהרהייט?“ שטעלט זיך פילאַטוס ניט אָב, הגם ער האַלט זיך פונדעסטוועגען ניט אָב אין אַן איינצעלפאַל אויסצוגעפינען „וויפיעל אמת עס שטעקט אין דער זאַך“, ד. ה. צי די זאַך איז אמת.

יעדער געדאַנק, וואָס איז געבונדען צו אַ זאַך, איז נאָך ניט בלויז אַ געדאַנק, אַן אַבסאָלוטער געדאַנק. ענטדעקען אָדער ריינען דעם ריינעם געדאַנק — דאָס איז די לוסט פון דער יוגענד, און אַלע ליכט־געשטאַלטען פון דער געדאַנקען־וועלט, ווי וואַרהייט, פרייהייט, מענשענטום, דער מענש, א. אז. וו. בעלויכטען און בעגייסטערן די יוגענדליכע נשמה.

ווערט אָבער דער גייסט אָנדערקענט אַלס דער עיקר, אַזוי מאַכט עס שוין אַן אונטערשייד, צי דער גייסט איז אָרים אָדער רייך, און מען זוכט דעריבער צו ווערן רייך אין גייסט: דער גייסט וויל זיך אויסשפרייטען, כדי צו גרינדען זיין קיניגרייך — אַ קיניגרייך, וואָס איז ניט פון דער וועלט, פון דער וועלט, וואָס איז אָקאָרשט בעזיעגט געוואָרן. אַזוי חשק'ט זיך איהם דאַן ווערן אַלעס אין אַלעמען, ד. ה. הגם איך בין גייסט, בין איך דאָך ניט קיין פאָלקאָמענער גייסט, און מוז ערשט זוכען דעם פאָלקאָמענעם גייסט.

איך, וואָס האָב זיך אָקאָרשט געפונען אַלס גייסט, פערליער זיך דערמיט אָבער גלייך ווידער, וואָס איך בויג זיך פאַר דעם פאָלקאָמענעם גייסט ניט ווי פאַר מיין אייגענעם, נאָר ווי פאַר אַ יענערזייטיגען, און פיהל מיין אייגענע פוסטקייט.

גאַנץ געוויס איז גייסט דער עיקר פון אַלץ, אָבער צי איז דען יעדער גייסט דער ריכטיגער גייסט? דער ריכטיגער און אמת'ער גייסט איז דער אידעאַל פון גייסט, דער „הייליגער גייסט“. ער איז ניט מיין גייסט אָדער דיינער, נאָר געווי אַן — אידעאַלער, יענערזייטיגער; ער איז „גאָט“. „גאָט איז גייסט“. און אָט דער

וואָס האָט זיך נאָך ניט געפיהלט אַלס גייסט, איז אויפגעוואַקסען אין אַ גייסטלאָזען לערנען. דער יונגערמאַן זוכט ניט תופס צו זיין די זאַכען (צ. ב. ש. אַריינגנעהמען אין קאָפּ די פּאַקטען פון דער געשיכטע) נאָר די געדאַנקען, וואָס ליעגען פערבאָרגען אין די זאַכען, ד. ה. דעם גייסט פון דער געשיכטע; דער אינגעל דאַגעגען פערשטעהט טאַקע די צוזאַמענהאַנגען, אָבער ניט די אידעען, דעם גייסט; דעריבער שנירעלט ער אָן למודים אויף למודים, ניט נעהמענדיג זיך דערצו על פּי שכל און טעאָרעטיש, ד. ה. ניט זוכענדיג קיין אידעען.

האָט מען אין דער קינדהייט געמוזט בייקומען דעם ווידערשטאַנד פון די וועלט־געזעצען, שטויסט מען זיך איצטער אָן, אין אַלץ וואָס מען וויל טהאָן, אויף די טענות פון גייסט, פון דעם שכל, פון דעם אייגענעם געוויסען. „דאָס איז ניט פערנינפטיג, ניט־קריסטליך, ניט פּאַטריאָטיש“ און דערגלייכען, שרייט אין אונז דאָס געוויסען, און — שרעקט אונז אָב דערפון. מיר האָבען קיין מורא ניט פאַר דער מאַכט פון די אוימענידען (די ראַכע־געטינס), ניט פאַר דעם צאָרן פון פּאָסעידאָן (דעם גייסט פון ים), ניט פאַר גאָט, ווי ווייט ער זאָל ניט זעהן דאָס פערבאָרגענע, ניט פאַר דעם פּאָטער׳ס שטראָף־רוט, נאָר — פאַר׳ן געוויסען.

מיר זיינען איצטער „פּאַרטאָן מיט אונזערע געדאַנקען“ און פאָלגען אַזוי גוט זייערע געבאָט, ווי מיר האָבען פריהער געפאָלגט די עלטערנ׳ס, די מענשליכע געבאָט. אונזערע טהאַטען ווערן דירעקטירט לויט אונזערע געדאַנקען (אידעען, פאָרשטעלונגען, גלויבען), אַזוי ווי אין דער קינדהייט זיינען זיי דירעקטירט געוואָרן לויט די בעפעהלען פון די עלטערן.

אמת, אַלס קינדער האָבען מיר שוין אויך געדענקט, אָבער אונזערע געדאַנקען זיינען ניט געווען קיין רוחניות׳דיגע, אַבסטראַקטע, אַבסאָלוטע, ד. ה. בלויזע געדאַנקען, אַ הימעל פאַר זיך, אַ ריינע געדאַנקען־וועלט, לאָגישע געדאַנקען.

אין געגענטייל, דאָס זיינען נאָר געווען געדאַנקען, וואָס מיר האָבען פאָרמירט וועגען אַ זאַך: מיר האָבען געדענקט, אַז די זאַך איז אַזוי אָדער אַזוי. אמת, מיר האָבען טאַקע געדענקט: די וועלט, וואָס מיר זעהען דאָ, האָט גאָט געמאַכט; אָבער מיר האָבען ניט געדענקט (דערפאָרשט) די „טיעפעניש פון דער גאָט־

מ י י נ ע ם נייסט, דעם פאָלקאָמענעם, היילינען גייסט, אין דעם מענשען, די מענשהייט, קורץ — אין אלע אידעאלען; דער דער־וואַקסענער מענש געפינט זיך אלס א ל י י ב ה א פ ט י ג ע ר גייסט.

קינדער האָבען נאָר געהאט נ י ט ־ ג י י ס ט י ג ע, ד. ה. געדאַנקענלאָזע און אידעענלאָזע אינטערעסען; יונגעלייט — נאָר ג י י ס ט י ג ע אינטערעסען; דער דערוואַקסענער מענש האָט לייבהאַפטיגע, פּערזענליכע, עגאָיסטישע אינטערעסען.

ווען דאָס קינד האָט ניט עפּעס אַ געגענשטאַנד, מיט וואָס עס זאָל זיך קאָנען בעשעפטיגען, פיהלט עס לאַנגווייליג: ווארים דאָס קינד ווייס נאָך ניט זיך צו בעשעפטיגען מיט ז י ך. פּערקעהרט, דער יונגערמאַן ווארפט אוועק דעם געגענשטאַנד אָן אַ זייט, ווייל פאַר איהם האָבען ג ע ד א נ ק ע ן ארויסגעשפּראָצט פון דעם געגענשטאַנד: ער בעשעפטיגט זיך מיט זיינע געדאַנקען, זיינע טרוימען; ער בעשעפטיגט זיך גייסטיג, אָדער „זיין גייסט איז בעשעפטיגט“.

אַלץ וואָס איז ניט גייסטיג פאַסט־אום דער יונגערמאַן אונטער־דעם בזיון׳דיגען נאָמען „אויסערליכקייטען“. אויב ער האַלט דאָך פון קליינליכע אויסערליכקייטען (ווי צ. ב. ש. פון שטודענטישע מנהגים און אַנדערע פאָרמאַליטעטען), פּאַסירט עס נאָר ווייל ער ענטדעקט אין זיי ג י י ס ט, ד. ה. ווען זיי זיינען פאַר איהם סימבאָלען.

אַזוי ווי איך געפין זיך הינטער די זאַכען, און נעמליך אַלס גייסט, אַזוי מוז איך מיך שפּעטער געפינען אויך ה י נ ט ע ר ד י ג ע ד א נ ק ע ן, — אלס זייער בעשאַפער און א י י ג ע נ ט י־מ ע ר. אין דער גייסטינגער־צייט זיינען מיר די געדאַנקען געוואַקסען איבער׳ן קאָפּ, הגם זיי זיינען געווען זיינע קינדער; ווי פיבער־פאַנטאַזיעס האָבען זיי געשוועבט ארום מיר און מיך צובראָכען — אַ שרעקליכע מאַכט. די געדאַנקען זיינען געוואָרן קערפּערליך פאַר זיך אַליין, זיינען געוואָרען געשפּענסטער, ווי גאָט, קייזער, פּאַפּסט, פאָטערלאַנד א. אז. וו. ווען איך צערשטער זייער קערפּער־ליכקייט, דאַן נעהם איך זיי אריין צוריק אין מיין קערפּערליכקייט און זאָג: איך אַליין בין נאָר קערפּערליך. איצט נעהם איך די וועלט אַלס דאָס, וואָס זי איז פאַר מיר, אַלס מ י י נ ע, אַלס מיין

יענערזייטיגער „פאַטער אין הימעל גיט איהם צו די, וועלכע בעטען איהם". (ברית חרשה, לוקאס, 11, 13.)

דער דערוואַקסענער מענש שיידט זיך אַב פון דעם יונגענמאַן דערמיט, וואָס ער נעהמט די וועלט ווי זי איז, אַנשטאַט צו זעהן אין איהר אומעטום פעהלערען און וועלען זי פערבעסערן, ד. ה. געשטאַלטען זי לויט זיין אידעאַל; אין איהם ווערט בעפעסטיגט די מיינונג, אז ער מוז זיך רעכענען מיט דער וועלט לויט זיינע אינטערעסען, ניט לויט זיינע אידעאַלען.

כל זמן מען קען זיך נאָר אַלס גייסט, און מען זעהט דעם אייגענעם גאַנצען ווערטה נאָר אין זיין אַ גייסט (דעם יונגענמאַן איז לייכט אַוועקצוגעבען זיין לעבען, דאָס „לייבליכע לעבען", פאַר אַ גאָרנישט, פאַר דער קלענסטער עהרענבעליידיגונג), אַזוי לאַנג האָט מען נאָר גערדאַנקען, אידעען, וועלכע מען האָפט צו קאָנען אַמאָל פערווירקליכען, בעת מען וועט פאַר זיך געפינען אַ קרייז פון טהעטיגקייט; עס הייסט, דערווייל האָט מען נאָר אידעאַלען, ניט קיין אויסגעפיהרטע אידעען אָדער גערדאַנקען.

ערשט יעמאָלט, ווען מען האָט זיך לייבליך ליעב געקראָגען, און מען האָט נחת פון זיך, פון לייב און לעבען — אַזוי געפינט מען עס אָבער נאָר ביי אַ מאַן אין רייפען עלטער — יעמאָלט נאָר האָט מען אַ פערזענליכען אָדער עגאָיסטישען אינטערעס: ד. ה. ניט בלויז אַן אינטערעס פון אונזער גייסט, נאָר אַ טאָטאַלע בעפריעדיגונג, אַ בעפריעדיגונג פון דעם גאַנצען מענשען, אַן אייגעננוציגען אינטערעס. פערגלייכט טאָקע אַ דערוואַקסענעם מענשען מיט אַ יונגען מאַן און זעהט, צי ער, דער דערוואַקסענער מענש, וועט אייך ניט פאָרקומען האַרטער, ווענינער גרויסמוטיג און מעהר אייגעננוציג. איז ער דעריבער ערגער? איהר זאָגט: ניין; ער איז נאָר געוואָרען בעשטימטער; אָדער ווי איהר רופט עס אָן, „פראַקטישער". די הויפּטזאַך איז אָבער דאָס, וואָס ער האַלט זיך מעהר פאַר דעם מיטעלפּונקט, איידער דער יונגערמאַן, וועלכער פאַנטאַזירט וועגען אַנדערע, צ. ב. ש. וועגען גאָט, פאָטערלאַנד א. ד. ג.

דעריבער ציינט דער דערוואַקסענער מענש אַרויס אַ צווייטע זעלבסט־ענטדעקונג. דער יונגערמאַן האָט זיך געפונען אַלס גייסט און האָט זיך ווידער פערלאָרען אין דעם אַלגע־

II

מענשען פון דער אַלטער און נייער צייט

ווי אזוי יעדערער פון אונז האָט זיך ענטוויקעלט, וואָס ער האָט בעשטרעבט, דערגרייכט אָדער פערפעהלט, וועלכע צוועקען ער האָט אמאָל פערפאָלגט, און וועלכע פּלענער און וואונשען עס זיינען איהם איצטער צום הארצען; וועלכע ענדערונגען זיינע מיינונגען האָבען דורכגעמאַכט, וועלכע אויפטרייסלונגען זיינע פּרינציפּען האָבען ערפאהרען; קורץ, ווי ער איז איצט געוואָרען דאָס, וואָס ער איז נעכטען אָדער יאָהרען צוריק ניט געווען — דאָס בריינגט ער, מיט מעהר אָדער וועניגער לייכטקייט, וויעדער ארויס פון זיין זכרון, און דערפיהלט בעזונדערס לעבעדיג די פערענדערונגען, וואָס זיינען אין איהם אליין פאָרגעקומען, ווען ער האָט פאר די אויגען די פאַנאַנדערוויקלונג פון אנאנדערענ׳ס לעבען.

לאָמיר דעריבער אריינבליקען אין די טהעטיגקייטען, וועלכע אונזערע אורעלטערן האָבען אָנגעפיהרט.

1. די אַלטע.

אַזוי ווי דער מנהג האָט שוין איינמאָל אונזערע פאָר־קריסטליכע אורעלטערן א נאָמען געגעבען „די אַלטע“, וועלען מיר זיי ניט אויפוואַרפען, אז לגבי אונז, ערפאהרענע מענשען, דארפען זיי אייגענטליך הייסען די קינדער, און מיר וועלען ליעבער זיי ווייטער עהרען אלס אונזערע גוטע אלטע. ווי אזוי אָבער איז דאָס געקומען, וואָס זיי זיינען פערעלטערט געוואָרען, און ווער האָט דאָס זיי געקאָנט פערשטופּען דורך זיין פּרעטענדירטע נייקייט?

מיר קענען גאנץ גוט דעם רעוואָלוציאָנערען איינפיהרער פון נייעס און דעם אָהן־דרך־ארץ׳דיגען יורש, וועלכער האָט אוועקגענומען די קדושה אפילו פון דעם שבת פון די עלטערן, כדי צו היילִיגען זיין זונטאָג, און האָט איבערגעריסען דעם לויף פון דער

איינענטום: איך בעציה אלעס אויף מיר. אויב אלס גייסט האב איך צוריקגעשטויסען די וועלט אין דער טיעפסטער פעראכטונג, שטויס איך איצטער, אלס אייגענטימער, די גייסטער אדער אידעען צוריק אין זייער „נישטיגקייט”. זיי האבען מעהר קיין מאכט ניט איבער מיר, ווי קיין „כח פון דער ערד” האט ניט קיין מאכט איבער דעם גייסט.

דאס קינד איז געוועזען רעאליסטיש, אריינגעטאן אין די זאכען פון דער וועלט, ביז עס איז איהם ביסלעכווייז געלונגען צוצוקומען הינטער די דאזיגע זאכען; דער יונגערמאן איז געוועזען אידעאליסטיש, בעגייסטערט פון געדאנקען, ביז ער האט זיך ארויפגעארבייט צו דעם דערוואקסענעם מענשען, דעם עגאיסטישען, וועלכער בענעהט זיך מיט די זאכען און געדאנקען לויט זיין הארצענ'ס־גלוסטען, און שטעלט אוועק זיינע פערזענליכע אינטערעסען העכער פון אלץ. ענדליך, דער אלטער מאן? — ווען איך וועל ווערן אן אלטער, וועט נאך זיין גענוג צייט צו רעדען וועגען דעם.

בעטראכט אלס אן אונוואהרהייט, פון וועלכער מען דארף וואס גיכער לויז ווערן;* און אזוי איז אלץ.

ווען מען זעהט איצטער איין, אז געגענגעזעצטע זאכען האבען פארביידען געגאלטען פאר וואהרהייט: איינעם דאס נאטירליכע, דעם אנדערן דאס גייסטיגע, איינעם די ערדישע זאכען און פערהעלטע־ניסען, דעם אנדערן די הימעלשע (דאס הימעלשע פאטערלאנד, „ירושלים דלעילא“ א. אז. וו.) — בלייבט נאך אלץ צו בעטראכ־טען, ווי אזוי די נייע צייט און יענער קלארער געגענזאץ האבען געקאנט ארויסקומען פון דעם אלטערטום. אבער די אלטע האבען אליין געארבייט אויף דעם, זייער וואהרהייט צו פערוואנדלען אין א ליגען.

לאמיר גלייך ארייגדרינגען אין תוך פון די גלענצענדסטע יאה־רען פון די אלטע, אין דעם פעריקלעשען יאהרהונדערט. די סאפיס־טישע קולטור האט זיך דאמאלסט אויסגעשפרייט, און גריכענלאנד האט זיך געמאכט א צייטפערטרייב פון דאס, וואס ביז אהער איז פאר איהר געוועזען אן אונגעהויערער ערנסט.

צו־לאנג זיינען די פאטערס פערקנעכטעט געוואָרן פון דער אונגעשטערטער מאכט פון דער עקזיסטירענדער אָרדנונג, אז די יונגע זאלען ניט לערנען פון די ביטערע ערפאהרונגען צו דער־פיהלען זיך אליין. מיט א מוטיגער העזה רופען די סאפיסטען דעריבער אויס די אזהרה: „לאז זיך ניט פערבלאפען!“ און זיי פערשפרייטען די אויפקלערענדע לעהרע: „געברויך אנט־קעגען אלץ דיין פערשטאנד, דיין שארפזין, דיין גייסט; מיט א גוטען און געאיבטען פערשטאנד קומט מען דורך די וועלט אמבעס־טען, מען פערשאפט זיך דעם בעסטען גורל, דאס אנגענעהמסטע לעבען“. זיי דערקענען, הייסט עס, אין דעם גייסט דעם מענשענ'ס אמת'ע וואפען אנטקעגען דער וועלט. דעריבער האלטען זיי אזוי פיעל פון דער דיאלעקטישער פעהיגקייט, פון קענען רעדען, בעזיצען די קונסט פון דיספוטירען, א. אז. וו. זיי דערקלערען, אז מען קאן געברויכען דעם גייסט אנטקעגען אלץ; זיי שטעהען נאך אבער גאנץ ווייט פון דער הייליגקייט פון גייסט, דען ער גילט פאר זיי נאר אלס מיטעל, אלס וואפען, פונקט ווי רמאות און

* מארק, 10, 29.

צייט, כדי אַנצופאַנגען מיט זיך אַ נייע כראָנאָלאָגיע: מיר קענען איהם און ווייסען, אַז דאָס איז — דער קריסט. בלייבט ער אָבער אייביג יונג, און איז ער נאָך היינט דער נייער, אָדער ער וועט אויך פערעלטערט ווערן, ווי ער האָט פערעלטערט די „אלטע“? —

די אלטע האָבען דאָך זיכער אליין צום לעבען געבראַכט דעם נייעם, וועלכער האָט זיי מקבר געווען. איז לאָמיר ארומקוקען אָט דעם געבורטס־אקט.

„פאַר די אלטע איז די וועלט געווען אַ וואַרהייט“, זאָגט פייערבאַך, אָבער ער פערגעסט צו מאַכען דעם וויכטיגען צוזאַץ: אַ וואַרהייט, וועלכע זיי האָבען געפּאָרשט, כדי הינטער איהר צו ענטדעקען אונוואַרהייט, און וועלכע זיי האָבען לסוף ווירקליך ענטדעקט. וואָס אָט די ווערטער פייערבאַך'ס מיינען צו זאָגען, קאָן מען לייכט דערקענען, ווען מען שטעלט זיי אַוועק צוזאַמען מיט דעם קריסטליכען שפּרוך וועגען דער „אייטעלקייט און פערגענג־ליכקייט פון דער וועלט“. דען אַזוי ווי דער קריסט קאָן קיינמאָל ניט איינזעהן די אייטעלקייט פון דעם געטליכען וואָרט, נאָר גלויבט אין זיין אייביגער און ניט־אָנגרייפּבאַרער וואַרהייט, וועלכע מוז אַלץ מעהר טריאומפירען און אַלץ גלענצענדער ארויסקומען פאַר'ן ליכט, וואָס מעהר מען פאָרשט איהרע טיעפענישען, — אַזוי האָבען די אלטע פון זייער זייט געלעבט מיט דעם געפיהל, אַז די וועלט און די וועלטליכע פערהעלטעניסען (צ. ב. ש. די נאַטירליכע בלוט־פערבאַנדען) זיינען דער אמת, פאַר וועלכען זיי מוזען בויגען זייער אָהנמעכטיגען „איך“. גראָד דאָס, אויף וואָס די אלטע האָבען געלעגט דעם גרעסטען ווערטה, ווערט פערוואָרפען פון די קריסטען אלס אַ זאַך, וואָס האָט קיין ווערטה ניט, און דאָס, וואָס יענע האָבען אָנדערקענט פאַר אמת, בעצייכענען די אלס אַ פוסטער ליגען: די הויכע בעדייטונג פון פאָטערלאַנד ווערט פערשוואונדען, און דער קריסט מוז זיך בעטראַכטען פאַר אַ „גר בארץ“;* די הייליגקייט פון דער קבורה, פון וועלכער עס איז ארויסגעקומען אַזאַ קונסטווערק ווי די אַנטיגאָנע פון סאָפאָקלעס, ווערט בעצייכענט ווי אַ נישטיגע זאַך („זאָלען די טויטע בעגראָבען זייערע טויטע“); די אונפערברעכליכע וואַרהייט פון די פאַמיליענבענדער ווערט

---

* העברעער, 11, 13.

סאָפּיסטען, דערמיט וואָס זיי האָבען פּראָקלאַמירט די אַלמעכטיג־קייט פון דעם פערשטאַנד. אָבער דאָס הארץ איז געבליבען ו ו ע ל ט ל י ך ג ע ז י נ ט, אַ קנעכט פון דער וועלט, שטענדיג בעאיינדרוקט פון וועלטליכע פערלאַנגען. דאָס ראָזיגע פּראָסטע הארץ האָט פון איצט אָן געמוזט קולטיווירט ווערען — די פּעריאָדע פון הארץ־קולטור. ווי אַזוי אָבער זאָל דאָס הארץ קולטיווירט ווערען? וואָס דער פערשטאַנד, וועלכער איז איין זייט פון גייסט, האָט געגרייכט — ד. ה. די פעהיגקייט פריי צו שפּיעלען זיך מיט יעדען ענין — דאָס שטעהט אויך פאַר דעם הארצען: יעדער וועלטליכער אינטערעס מוז צו שאַנד ווערן פאַר איהם, אַזוי אַז צולעצט מוז די פאַמיליע, די געמיינדע, דאָס פאַטערלאַנד און דער־גלייכען אויפגעגעבען ווערן צוליעב דעם הארצען, ד. ה. צוליעב דער זעליגקייט, דער זעליגקייט פון הארצען.

די טעגליכע ערפאַהרונג בעווייזט, אַז דער פערשטאַנד האָט שוין לאַנג געקאָנט זיך האָבען אָבגעזאָגט פון אַ זאַך, בעת דאָס הארץ שלאָגט נאָך פאַר דעם פיעלע יאָהרען. אַזוי איז אויך דער סאָפיס־טישער פערשטאַנד איננאַנצען געוואָרן דער האַרר איבער די הער־שענדע, אַלטע מעכטע, און זיי האָבען נאָר געמוזט פעריאָגט ווערן פון דעם הארצען, וואו זיי האָבען נאָך אונבעלעסטיגט גערוהט, כדי זיי זאָלען ענדליך מעהר גאָר קיין חלק ניט האָבען אין דעם מענשען.

אָט דער קריעג ווערט אויפגעהויבען פון סאָקראַטעס, און ער דערגרייכט זיין פריעדען־שלום ערשט אין דעם טאָג פון דעם טויט פון דער אַלטער וועלט.

מיט סאָקראַטעס הויבט זיך אָן די בחינת הלב, און יעדער אינהאַלט פון הארצען ווערט דורכגעזיפּט. די אַלטע האָבען אין זייערע לעצטע און גרעסטע אָנשטרענגונגען אַרויסגעוואָרפען יעדען אינהאַלט פון הארצען און האָבען עס ניט געלאָזען מעהר שלאָגען פאַר קיין זאַך ניט: דאָס איז געווען דער אויפטהו פון די סקעפּ־טיקער. דיזעלביגע טהרת הלב איז דערגרייכט געוואָרן אין דער סקעפּטישער צייט, וואָס עס איז געלונגען דעם פערשטאַנד אויפצו־שטעלען אין דער סאָפיסטישער צייט.

די סאָפיסטישע בילדונג האָט פּועל געוועזן, אַז דער פער־שטאַנד זאָל זיך פאַר גאָרנישט נ י ט אָ ב ש ט ע ל ע ן, און די

עקשנות דיענען דעמזעלביגען צוועק פאר קינדער: זייער גייסט איז דער פ ע ר ש ט א נ ד, וואס לאזט זיך ניט אונטערקויפען.

היינט צו טאג וואלטען מיר דאס אנגערופען אן איינזייטיגע בילדונג פון פערשטאנד, און וואלטען צוגעלעגט די אזהרה: בילדעט ניט בלויז אייער פערשטאנד, זאנדערן אויך אייער הארץ. דאס אייגענע האט געטהאן סאקראטעס. ווארים אויב דאס הארץ וואלט ניט פריי געווארן פון זיינע נאטירליכע טריעבען, נאר וואלט געבליבען אנגעפילט מיט א העכסט צופעליגען אינהאלט; ווען עס וואלט געשטאנען אונטער דער מאכט פון די אויסערליכע זאכען, ווי א ניט־קריסטאליזירטע ב ע ג ע ה ר ל י כ ק י י ט, ד. ה. עס וואלט מעהר ניט געווען ווי א כלי פון די פערשיידענסטע ג ע ל ו ס־ ט ע ן — דאן וואלט אונפערמיידליך אויסגעקומען, אז דער פרייער פערשטאנד וואלט געמוזט דיענען דעם „שלעכטען הארץ" און זיין בערייט צו רעכטפערטיגען אלץ, וואס דאס פערדארבענע הארץ בעגעהרט.

דארום זאגט סאקראטעס, אז עס איז ניט גענוג מען זאל אין אלע זאכען געברויכען דעם פערשטאנד, נאר די פראגע איז, פאר ו ו ע ל כ ע ר ז א ך מען שטרענגט איהם אן. מיר וואלטען איצטער זאגען: מען מוז דיענען די „גוטע זאך". דיענען אבער די גוטע זאך הייסט — זיין מאראליש. דעריבער איז סאקראטעס דער גרינדער פון דער עטהיק.

דער פרינציפ פון דער סאפיסטישער לעהרע האט געוויס געמוזט פיהרען דערצו, אז דער אבהענגיגסטער און בלינדסטער שקלאף פון זיינע תאוות האט געקאנט זיין אן אויסגעצייכענטער סאפיסט, און מיט א שארפען פערשטאנד אויסטייטשען און צו־ שפיצען יעדע זאך צו גונסטען פון זיין פראסטען הארצען. ווארים צי איז דען פאראן עפעס א זאך, פאר וועלכער מען זאל ניט קאנען געפינען א „גוטען תירוץ", אדער וואס מען זאל ניט קאנען מטהר זיין בק"ן טעמים?

דארום זאגט סאקראטעס: איהר מוזט האבען א ריין הארץ, אויב איהר ווילט מען זאל אכטען אייער קלוגקייט. פון דאנען אן הויבט זיך אן די צווייטע פעריאדע פון דער גריכישער גייסט־ בעפרייאונג, די פעריאדע פון טהרת הלב, ד י ר י י נ ק י י ט פ ו ן ה א ר צ ע ן. די ערשטע פעריאדע האט זיך אבגעשלאסען דורך די

שטרענגט זיך נאָר אָן צו ווערן דער האַרר פון זאַכען. דער גייסט בעמיהט זיך דורכאויס נאָר וועגען דאָס גייסטיגע און אין אלץ זוכט ער אויס די „שפורען פון גייסט“: פאַר דעם גלויביגען גייסט „קומט אלץ פון גאָט“ און אלץ אינטערעסירט איהם נאָר אויף אַזויפיעל, אויף וויפיעל עס ערקלערט איהם די דאָזיגע אָבשטאַמונג; דעם פילאָסאָפישען גייסט ערשיינט אלץ מיט דעם שטעמפעל פון דער פערנונפט, און עס אינטערעסירט איהם נאָר אַזוי ווייט, ווי ער קאָן דעריין ענטדעקען פערנונפט, ד. ה. א גייסטיגען אינהאַלט.

ניט דעם גייסט, הייסט עס, וועלכער האָט לחלוטין ניט צו טהאָן מיט עפּעס וואָס איז ניט גייסטיג, מיט קיין זאַך, נאָר אויסשליסליך מיט דעם תמצית, וואָס עקזיסטירט הינטער און איבער די זאַכען, מיט די געדאַנקען — ניט איהם האָבען די אלטע אָנגעשטרענגט, דען זיי האָבען איהם נאָך ניט געהאַט; ניין, זיי האָבען ערשט נאָך זיך געראַנגעלט פאַר איהם און געלעכצט נאָך איהם, און האָבען דעריבער איהם געשאַרפט אנטקעגען זייער מעכטיגסטען שונא, די וועלט פון די חושים. (וואָס אָבער וואָלט פאַר זיי אייגענטליך ניט געוועזען חושים'דיג, ווען אפילו יעהאָוואַ און די היידנישע געטער זיינען נאָך גאַנץ ווייט געוועזען פון דעם בעגריף „גאָט איז גייסט“? ווען אויף דעם אָרט פון דעם זינליכען פאָטערלאַנד איז נאָך דאָס „הימעלשע“ ניט אריינגעטראָטען, א. אז. וו.?) זיי האָבען געשאַרפט אנטקעגען דער וועלט פון די חושים זייער זין, זייער שאַרפזין. נאָך היינט זיינען די אידען, אָט די אלט־קלוגע קינדער פון אלטערטום, ניט אַוועק ווייטער פון אָט דעם פונקט; און מיט דער גאַנצער חריפות און שטאַרקייט פון דער חכמה און דעם פערשטאַנד, וואָס ווערט מיט קנאַפּער מיה דער האַרר פון זאַכען און צווינגט זיי איהם צו דיענען, קאָנען זיי ניט געפינען דעם גייסט, וועלכער האַלט גאָרנישט ניט פון זאַכען.

דער קריסט האָט גייסטיגע אינטערעסען, ווייל ער ערלויבט זיך צו זיין א גייסטיגער מענש; דער איד פערשטעהט אפילו ניט די דאָזיגע אינטערעסען אין זייער ריינקייט, ווייל ער ערלויבט זיך ניט צו לעגען קיין שום ווערטה אויף זאַכען. ער דערגרייכט ניט קיין ריינע גייסטיגקייט, א גייסטיגקייט,

סקעפּטישע — אַז דאָס האַרץ זאָל פון קיין זאַך ניט בּ ע וו ע ג ט ווערן.

כּל זמן דער מענש איז פערדרעהט אין די עסקים פון דער וועלט און איז פערנומען מיט איהר דורך געוויסע שייכות'ן — און דאָס איז ער ביז צום סוף פון אַלטערטום, ווייל זיין האַרץ האָט נאָך אַלץ צו קעמפען פאַר דער אונאָבהענגיגקייט פון די וועלטליכע זאַכען — אַזוי לאַנג איז ער נאָך ניט גייסט; וואָרים דער גייסט איז קערפּערלאָז און האָט קיין שייכות ניט צו דער וועלט און קערפּערליכקייט: פאַר איהם עקזיסטירט ניט די וועלט, ניט קיינע נאַטירליכע בּענדער, אחוץ נאָר דאָס גייסטיגע און די גייסטיגע בּענדער. דעריבּער האָט דער מענש אַפריהער געמוזט ווערן, ווי די סקעפּטישע קולטור שטעלט איהם פאָר, אַזוי אינגאַנצען פריי פון אַלע בּעציהונגען, האָט געמוזט אַזוי לגמרי גאָרנישט אַכטען און ניט קימערן זיך, זיין אַזוי לחלוטין גלייכגילטיג צו דער וועלט, אַז איהם זאָל ניט אַהרען אפילו ווען זי ווערט אינגאַנצען חרב — איידער ער זאָל זיך קאָנען פיהלען ווערטהלאָז, ד. ה. אַלס גייסט. און אָט דאָס איז דער רעזולטאַט פון דער ריעזענאַרבּייט פון די אַלטע, וואָס דער מענש קען זיך אַלס אַ וועזען אָהן שייכות'ן און אָהן אַ וועלט — אַלס ג י י ס ט.

ערשט איצטער, נאָכדעם ווי אַלע וועלטליכע דאגות האָבען איהם אָבּגעלאָזט, איז ער זיך געוואָרן אַלעס אין אַלעמען, איז ער נאָר פאַר זיך, ד. ה. ער איז גייסט צוליעב דעם גייסט, אָדער דייטליכער געזאָגט: ער בּעקימערט זיך נאָר ווענען דאָס גייסטיגע.

אין דער קריסטליכער שלאַנגען-קלוגהייט און טויבּען-אונשולד זיינען די ביידע זייטען פון דער אַלטער גייסט-בּעפרייאונג — פערשטאַנד און האַרץ — אַזוי פאָלשטענדיג געוואָרן, אַז זיי ערשיינען וויעדער יונג און ניי, און קיינע פון זיי לאָזט זיך מעהר ניט פערבּלאָפען פון דאָס וועלטליכע און נאַטירליכע.

די אַלטע האָבען אַלזאָ זיך אויפגעהויבען צום ג י י ס ט און האָבען געשטרעבּט צו ווערן ג י י ס ט י ג. אַ מענש אָבּער, וועלכער וויל זיין טהעטיג אַלס גייסט, ווערט אַהינגעצויגען צו גאַנץ אַנדערע אויפגאַבען איידער די, וואָס ער האָט פריהער זיך געקאָנט שטעלען, — צו אויפגאַבען, וועלכע גיבען ווירקליך עפּעס צו טהאָן דעם גייסט און ניט בּלויז דעם זין אָדער ש אַ ר פ ז י ן, וועלכער

הייסט : — איך בין". מיין דענקען מיינט עס דאָ, איז מיין זיין אָדער מיין לעבען ; נאָר ווען איך לעב גייסטיג, לעב איך, נאָר אלס גייסט בין איך ווירקליך, אָדער — איך בין דורך און דורך גייסט און מעהר גאָרנישט אחוץ גייסט. דער אומגליקליכער פעטער שלעמיהל, וואָס האָט פערלאָרען זיין שאָטען, איז דער פּאָרטרעט פון דעם דאָזיגען מענשען, וואָס איז געוואָרען א גייסט : וואָרים דעם גייסט'ס קערפּער האָט ניט קיין שאָטען. — פערקעהרט, ווי אנדערש אלץ איז ביי די פּארצייטיגע ! ווי שטארק און מוטיג זיי האָבען זיך געמעגט פערהאלטען אנטקעגען דער געוואלט פון זאכען, האָבען זיי אָבער די געוואלט גופא דאָך געמוזט אָנדערקענען, און מעהר האָבען זיי ניט געקאָנט פועל'ן אחוץ וואָס זיי האָבען בעשיצט זייער לעבען אנטקעגען איהר אזוי גוט ווי מעגליך. שפּעט ערשט האָבען זיי אָנדערקענט, אז זייער „אמת לעבען" איז ניט דאָס לעבען, וואָס ווערט געפיהרט אין קאַמף אנטקעגען די זאכען פון דער וועלט, זאָנדערן דאָס „גייסטיגע" לעבען, וואָס „קעהרט זיך אָב" פון די דאָזיגע זאכען ; און בעת זיי האָבען אָט דאָס איינגעזעהן, דאַן זיינען זיי געוואָרן — קריסטען, ד. ה. די „נייע" און די בעגייערער אנטקעגען די אלטע. דאָס לעבען אָבער, וואָס האָט זיך אָבגעקעהרט פון די זאכען, האָס גייסטיגע לעבען, ציהט ניט מעהר קיין יניקה פון דער נאטור, זאָנדערן עס „לעבט נור פון געדאנקען" און איז דעריבער ניט מעהר „לעבען", נאָר — דענקען.

דאָך מוז מען אָבער ניט מיינען, אז די אלטע זיינען געוועזן גאָר אָהן געדאנקען, אזוי ווי מען קאָן זיך אויך ניט פאָרשטעלען דעם גייסטיגען מענשען, ער זאָל קאָנען זיין גאָר אָהן לעבען. ריכטיגער געזאָגט, האָבען זיי געהאט זייערע געדאנקען וועגען אלץ, וועגען דער וועלט, דעם מענשען, די געטער א. אז. וו. און האָבען זיך ארויסגעוויזען שטארק טהעטיג אין דער ארבייט צו ברענגען דאָס אלץ צום בעוואוסטזיין. דעם געדאנקען אליין אָבער האָבען זיי ניט געקענט, ווען אפילו זיי האָבען גערענקט וועגען אלערליי זאכען און „געפּלאָגט זיך מיט זייערע געדאנקען". פערגלייכט מיט זיי דעם קריסטליכען שפּרוך : „מיינע געדאנקען זיינען ניט אייערע געדאנקען, און אזוי פיעל ווי דער הימעל איז העכער פון דער ערד, אזוי זיינען אויך מיינע געדאנקען העכער פאר

ווי זי ווערט אויסגעדריקט רעליגיעז, צ. ב. ש. אין דעם ג ל ו י ב ע ן פון די קריסטען, וועלכער רעכטפערטיגט אלץ אליין, ד. ה. גאר אהן מעשים. זייער ניט־גייסטיגקייט טיילט די אידען אויף אייביג אב פון די קריסטען; ווארים דער גייסטיגער מענש איז אונפערשטענד־ליך פאר דעם גייסטלאזען, פונקט אזוי ווי דער גייסטלאזער איז פעראכטעט ביי דעם גייסטיגען. די אידען אבער האבען נאר דעם „גייסט פון דער וועלט".

דער פארצייטיגער שארפזין און טיעפזין ליעגט אזוי ווייט פון דעם גייסט און דער גייסטיגקייט פון דער קריסטליכער וועלט, ווי די ערד איז ווייט פון הימעל.

דער וואס פיהלט זיך אלס פרייער גייסט, ווערט ניט געדריקט און האט ניט קיין אנגסטען פון די זאכען פון דער וועלט, ווייל ער אכטעט זיי ניט; טאמער שפיהרט מען נאך זייער לאסט, הייסט עס, אז מען איז נאך אזויפיעל בעשרענקט, אז מען לעגט אויף זיי א געוויסען ג ע וו י כ ט, און דערפון נעהמט זיך דאס, וואס דאס לעבען איז איינעם נאך ליעב. ביי וועמען דער עיקר פון אלץ איז זיך צו קענען און פיהרען אלס פרייער גייסט, דער פרעגט זיך ווייניג נאך, ווי טרויעריג עס וועט איהם געהן דערביי, און ער דענקט איבערהויפט ניט נאך, ווי אזוי ער זאל זיך איינארדנען, כדי צו לעבען א ריכטיג פרייען אדער גענוסרייכען ל ע ב ע ן. די אונ־בעקוועמליכקייטען פון דעם לעבען, וואס הענגט אב פון זאכען, שטערן איהם ניט, ווייל ער לעבט נאר גייסטיג און אויף גייסטיגע נאהרונג; אחוץ דעם אבער פרעסט ער, אדער שלינגט נאר ארונ־טער, כמעט גאר ניט ווויסענדיג וואס ער טהוט, און ווען עס געהט איהם אויס וואס צו פרעסען, איז קערפערליך שטארבט ער טאקע, אלס גייסט אבער האלט ער זיך אונשטערבליך און מאכט־צו די אויגען אין א פייערליכער שטימונג אדער פערטיעפט אין א געדאנק. זיין לעבען איז בעשעפטיגונג מיט גייסטיגעס, איז — ד ע נ ק ע ן; דאס איבעריגע קימערט איהם ניט. מעג ער זיך בעשעפטיגען מיט גייסטיגעס, אויף וועלכען עס איז אופן, וואס ער קאן אדער ער וויל — אין פייערליכער שטימונג, אין בעטראכטונג אדער אין פילאסאפישער דערקענטניס — זיין טהאן איז אלעמאל א דענקען, און דארום האט דע־קארט, וועמען אט דאס איז ענדליך גאנץ קלאר געווארן, געקאנט אויפשטעלען דעם זאץ: „איך דענק, דאס

ער מיינט, הייסט עס, אז מיט איהר, מיט דער געמיט־רוה, קומט ער אויס אמבעסטען, גרייט זיך צו דעם בעסטען גורל און מאכט אמבעסטען דורך די וועלט. אזוי ווי אבער ער קאן פון דער וועלט ניט לויז ווערן, און גראד מחמת דעם טעם, ווייל ער פערברייגגט זיין גאנצע טהעטיגקייט אין דער בעמיהונג לויז צו ווערן פון איהר, ד. ה. אין דעם אבשטויסען פון דער וועלט (וואס דערצו איז דאך נויטיג, אז די אבגעשטויסענע און די וואס קאנען אבגעשטויסען ווערן זאלען בלייבען בעשטעהן, ווארים אז ניט וואלט דאך מעהר ניט געווען וואס אבצושטויסען): אזוי גרייכט ער העכסטענס א גאנץ גרויסען גראד פון בעפרייאונג, און אונטערשיידט זיך פון די ווענינער־בעפרייטע נאר לויט'ן ערך נאך. ווען ער זאל אפילו קומען צו אזא אבטויטונג פון דעם ערדישען זין, וואס לאזט־צו ניט מעהר ווי דעם איינטאניגען וויספערן פון דעם ווארט „בראהם", וועט ער זיך אלץ ניט אונטערשיידען אין עצם פון דעם זינליכען מענשען.

אפילו די סטאישע האלטונג און די מענשען־טוגענד ווייזט נאר אן דערויף, אז מען מוז זיך דערהאלטען און זיך אוועקשטעלען אנטקעגען דער וועלט; און די עטיק פון די סטאיקער (— זייער איינציגע וויסענשאפט, אזוי ווי זיי האבען גארנישט געוואוסט וואס צו זאגען וועגען דעם גייסט, אויסער ווי ער זאל זיך פערהאלטען צו דער וועלט, און וועגען דער נאטור (פיזיק) האבען זיי נאר געוואוסט, אז דער חכם מוז זיך אוועקשטעלען אנטקעגען איהר) איז ניט קיין לעהרע פון גייסט, נאר נישט מעהר, א לעהרע פון דער וועלט־אבשטויסונג און פון זעלבסטבעהויפטונג אנטקעגען דער וועלט. און אט די לעהרע בעשטעהט אין דער „אונאויפגערעגטקייט און געמיטליכקייט פון לעבען", ד. ה. אין דער אויסדריקליכסטער טוגענד פון די רוימער.

ווייטער איידער צו אט דער לעבענס־חכמה האבען עס אויך די רוימער ניט געבראכט (האראץ, ציצערא א. אז. וו.).

דאס לאזען זיך וואוילגעהן (העדאנע) פון די עפיקורעער איז די אייגענע לעבענס־חכמה ווי פון די סטאיקער, נאר כיטרער, בעטריגערישער. זיי לערנען נאר אנאנדער פערהאלטען זיך קעגען דער וועלט, זיי הייסען נאר אננעהמען א קלוגע האלטונג קעגען

אייערע געדאנקען", און עראינערט זיך אָן דאָס, וואָס איז אויבען געזאָגט געוואָרן וועגען אונזערע קינדער־געדאנקען.

איז וואָס זוכט דאָס אלטערטום? דעם אמת'ען ל ע ב ע נ ס־ג ע נ ו ס. דעם גענוס פון ל ע ב ע ן! צום סוף וועט דערפון ארויסקומען דאָס „אמת'ע לעבען".

דער גריכישער פּאָעט סימאָנידעס זינגט: „געזונדקייט איז די ערעלסטע מתנה פאַר דעם שטערבליכען מענשען; דאָס נעקסטע נאָך דעם איז שעהנקייט; דאָס דריטע איז רייכקייט, געשאַפען אָהן בעטרוג; דאָס פערטע איז דער גענוס פון די געזעליגע פריידען אין דער געזעלשאַפט פון יונגע פריינד". דאָס זיינען אַלץ ל ע ב ע נ ס־מ ת נ ו ת, לעבענס־פריידען. האָט דיאָגענעס פון זינאָפּע געזוכט עפּעס אנדערש אויסער דעם אמת'ן לעבענס־גענוס, וועלכען ער האָט געפונען אין דעם צושטאַנד פון די מעגליך קלענסטע בעדערפנישען? וואָס אנדערש האָט געזוכט אריסטיפּ, וועלכער האָט איהם געפונען אין א פרעהליכען געמיט אונטער אַלע אומשטענדען? זיי זוכען דעם פרעהליכען, ניט־בעטריבטען ל ע ב ע נ ס־מ ו ט, די פ ר ע ה ל י כ ק י י ט, זיי זוכען הנאה צו האָבען פון „ד ע ר וועלט".

די סטאָיקער ווילען פערווירקליכען דעם ח כ ם, דעם מענשען מיט ח כ מ ת ה ח י י ם, דעם מענשען וואָס ו ו י י ס ו ו י צ ו ל ע ב ע ן, דאָס מיינט — א קלוג לעבען. זיי געפינען איהם אין דער פעראכטונג פון דער וועלט, אין א לעבען אָהן לעבענס־ענטוויקלונג, אָהן אויסברייטונג, אָהן פיינדליכע בעציהונגען מיט דער וועלט, ד. ה. אין א א י ז אָ ל י ר ט ע ן ל ע ב ע ן, אין דעם לעבען אַלס לעבען, ניט אין דעם מיטלעבען: נאָר דער סטאָיקער לעבט, אַלעס אנדערע איז פאַר איהם טויט. פערקעהרט, די עפּיקורעער פערלאַנגען א בעוועגליך לעבען.

די פאַרצייטיגע, אזוי ווי זיי האָבען געוואָלט הנאה האָבען פון דער וועלט, פערלאַנגען א ו ו א ו י ל ל ע ב ע ן (די אידען בעזונדערס פערלאַנגען א לאַנג לעבען, געבענשט מיט קינדער און גיטער), איידעמאָניע (פערגעניגענדיג לעבען), א וואוילזיין אין די פערשיידענסטע פאָרמען. דעמאָקריט, צ. ב. ש. לויבט אַלס אזוינס די „געמיט־רוה", אין וועלכער „עס לעבט זיך מילד־אַנגענעהם, אָהן פאָרכט און אָהן אויפרעגונג".

מענש, וועמען קיין זאך בעוועגט ניט מעהר אחוץ זיין „לוסט פון הארצען“, זיין סימפאטיע, מיטגעפיהל, זיין — ג י י ס ט, איז דער נייער, דער קריסט.

אזוי ווי די אלטע האבען געארבייט פאר דעם נצחון איבער דער וועלט און האבען געשטרעבט אויסצולייזען דעם מענשען פון די שווערע ארומגעשטריקטע בענדער פון צוזאמענהאנג מיט אנדערע זאכען, זיינען זיי לסוף אויך געקומען צו דער אויפלייזונג פון דעם שטאאט און צו געבען א פארצוג צו אלץ וואס איז פריוואט. געמיינדע, פאמיליע א. אז. וו. זיינען דאך אלס נאטירליכע שייכות'ן לעסטיגע שטערונגען, וועלכע פערשמעלערן מיין ג י י ס ט י ג ע פ ר י י ה י י ט.

2. די נייע.

„איז יעמאנד אין קריסטוס, דאן איז ער א ניי בעשעפעניס; דאס אלטע איז פערגאנגען; זעה, עס איז אלץ ניי געווארן“. (2. קארינט 5, 17.) אזוי ווי עס איז אויבען געזאגט געווארן: „פאר די אלטע איז די וועלט געוועזן א ווארהייט“, מוזען מיר דא זאגען: „פאר די נייע איז דער ג י י ס ט געוועזן א ווארהייט“, אבער ווי דארט אזוי דא מוזען מיר ניט אויסלאזען דעם צוזאץ: א ווארהייט, הינטער וועלכער זיי האבען געזוכט צו ענטדעקען איהר אונווארהייט און זיי האבען זי לסוף ווירקליך ענטדעקט.

אויך אין דעם קריסטענטום קאן מען בעווייזען אן עהנליכע ריכטונג ווי די, וואס דאס אלטערטום האט אנגענומען. ביז דער צייט, וועלכע האט פארגעברייט די רעפארמאציאן, איז דער פ ע ר ש ט א נ ד געהאלטען געווארן א געפאנגענער אונטער דער הערשאפט פון די קריסטליכע דאגמען; אין דעם פאר־רעפארמאטארישען יאהרהונדערט אבער האט ער זיך ס א פ י ס ט י ש אויפגעהויבען און האט געטריבען אן אפיקורסישען שפיעל מיט אלע עיקרים פון דער אמונה. געהייסען האט עס דאן, אפילו אין איטאליען און אין רוימישען הויף: ווען דאס הארץ בלייבט נאר קריסטליך געזינט, מעג דער פערשטאנד געניסען זיינע פערגעניגענס וויפיעל ער וויל.

א לענגערע צייט פאר דער רעפארמאציאן איז מען אזוויפיעל

דער וועלט: אבגענארט מוז די וועלט ווערן, ווארים זי איז מיין פיינד.

דאס אבברעכען מיט דער וועלט ווערט דורכגעפיהרט פאלשטענדיג פון די סקעפטיקער. מיין גאנצע בעציהונג צו דער וועלט איז „ווערטהלאז און ווארהייטלאז“. טימאן זאגט: „די עמפינדונגען און געדאנקען, וואס מיר שעפען פון דער וועלט, ענטהאלטען ניט קיין ווארהייט“. „וואס איז ווארהייט?“ רופט אויס פילאטוס. לויט פירראן'ס לעהרע איז די וועלט ניט גוט און ניט שלעכט, ניט שעהן און ניט מיאוס א. אז. וו. דאס זיינען נאר פרעדיקאטען, וועלכע איך גיב איהר. טימאן זאגט: „אין זיך אליין איז קיין זאך ניט גוט און ניט שלעכט, זאנדערן דער מענש דענקט נאר אזוי אדער אזוי“; אנטקעגען דער וועלט בלייבט נאר איבער די אטאראקסיע (די אונגעריהרטקייט) און אפאזיע (דאס שטום זיין — אדער מיט אנדערע ווערטער: די איזאלירטע אינערליכקייט). מען קאן מעהר אין דער וועלט „קיין ווארהייט ניט דערקענען“; די זאכען ווידערשפרעכען זיך, די געדאנקען וועגען די זאכען ענטהאלטען קיין אונטערשייד ניט (גוט און שלעכט זיינען אלץ איינס, אזוי אז וואס איינער רופט אן גוט, האלט אנאנדערער פאר שלעכט); דא איז א סוף צו דער דערקענטעניש פון דער „ווארהייט“, און עס בלייבט נאר איבער דער מענש וואס האט ניט קיין דערקענטעניש, דער מענש, וועלכער געפינט גארנישט וואס צו דערקענען אין דער וועלט, און דער דאזיגער מענש לאזט די ווארהייט־לעדיגע וועלט פשוט שטעהן און קימערט זיך ניט וועגען איהר.

אט אזוי ווערט דאס אלטערטום פארטיג מיט דער וועלט פון זאכען, מיט דער וועלט־ארדנונג, מיט דער וועלט בכלל. צו דער וועלט־ארדנונג אדער צו די זאכען פון דער וועלט געהערט אבער ניט נאר די נאטור, נאר אלע שייכות'ן, אין וועלכע דער מענש געפינט זיך אוועקגעשטעלט דורך דער נאטור, צ. ב. ש. די פאמיליע, די געמיינדע, קורץ, די אזוי אנגערופענע „נאטירליכע בענדער“. מיט דער וועלט פון גייסט פאנגט דאן אן דאס קריסטענטום. דער מענש, וועלכער שטעהט נאך בעוואפענט אנטקעגען דער וועלט, איז דער אלטער, דער הייד (צו וועלכען קלאס עס געהערט אויך דער איד אלס א ניט־קריסט); דער

זיינען אלע בכלל „עגאָיסטען“, אז קיינער פון זיי איז ניט ד ע ר מ ע נ ש אלס אזעלכער, ד. ה. קיינער איז ניט נ אָ ר ג י י ס ט? דער קריסט ליעבט נאָר דעם גייסט; וואו וואָלט מען אָבער געקאָנט געפינען איינעם, וואָס איז ווירקליך נישט מעהר ווי גייסט?

ליעב האָבען א קערפערליכען מענשען מיט הויט און האָר, דאָס וואָלט דאָך ניט געווען מעהר קיין „גייסטיגע“ הערצליכקייט, דאָס וואָלט געווען א פעררעטה אנטקעגען דער „ריינער“ הערצליכקייט, אנטקעגען דער „טעאָרעטישער אינטערעסע“. וואָרים מען דאַרף ח"ו ניט פאָרשטעלען די ריינע הערצליכקייט ווי יענע געמיטליכקייט, וואָס דריקט יעדען איינעם פריינדליך די האַנד; אין געגענטייל, די ריינע הערצליכקייט איז צו קיינעם ניט הערצליך, זי איז נאָר טעאָרעטישע טיילנאַהמע; עס הייסט נאָר, נעהמען אַנטייל אין מענשען אלס מענשען, ניט אלס פערזאָן. די פערזאָן איז איהר צו־ווידער, ווייל די פערזאָן איז „עגאָיסטיש“, ווייל זי איז ניט דער „מענש“, די אידעע. נאָר פאַר דער אידעע איז פאַראַן א טעאָרעטישע אינטערעסע. פאַר דער ריינער הערצליכקייט אָדער פאַר דער ריינער טעאָריע עקזיסטירען נאָר די מענשען, כדי קריטיקירט, אויסגעלאַכט און ביז'ן העכסטען גראַד פעראַכטעט צו ווערן; זיי זיינען פאַר איהר, ניט ווייניגער ווי פאַר דעם פאַנאַטישען גלח, בלויז „שמוץ“ און נאָך אזוינס „זויבערעס“.

געטריבען ביז צו אָט דעם העכסטען שפּיץ פון אינטערעסענלאָזער הערצליכקייט, מוזען מיר ענדליך קלאָר ווערן, אז דער גייסט, וואָס נאָר איהם אליין האָט דער קריסט ליעב, איז גאָרנישט, אָדער, אז דער גייסט — איז א ליגען.

דאָס, וואָס איז דאָ געזאָגט געוואָרן קורץ, און איז נאָך אודאי אונפערשטענדליך, וועט האָפענטליך שפּעטער ווערן קלערער.

לאָמיר אויפנעהמען די ירושה, וואָס די פאַרצייטיגע האָבען איבערגעלאָזט, און לאָמיר אלס טהעטיגע ארבייטער מאַכען דערפון אזויפיעל, וויפיעל — עס לאָזט זיך דערפון מאַכען! די וועלט ליעגט פעראַכטעט פאַר אונזערע פיס, טיעף אונטער אונז און אונטער אונזער הימעל, אין וועלכען איהרע מעכטיגע אָרעמס גרייפען ניט מעהר אריין און איהר בערוישענדער אָטעם קאָן מעהר ניט אריינדרינגען. ווי פערפיהרעריש זי זאָל זיך ניט בענעהמען, קאָן זי נאָר פערנאַרן אונזערע ח ו ש י ם; דעם גייסט — און מיר

צוגעוועהנט געוועז צו פּלפּול'דיגע „מחליקות“, אז דער פּויפּסט און די מעהרסטע פון יענער צייט האָבען אין אָנפאַנג אפילו לוטהער'ס ארויסטרעטען געהאַלטען פאַר א מחלקה צווישען גלחים. דער הומאַניזם פערגלייכט זיך מיט דער סאָפיסטיק, און אזוי ווי אין דער צייט פון די סאָפיסטען איז דאָס גריכישע לעבען געשטאַנען אין דער העכסטער בליהונג (דאָס פעריקלישע צייטאַלטער), אזוי איז דאָס גלענצענדסטע פאָרגעקומען אין דער צייט פון הומאַניזם, אָדער ווי מען וואָלט עס אויך פיליכט געקאָנט זאָגען — אין דער צייט פון מאַכיאַוועליזם (די ערפינדונג פון בוכדרוקעריי, די ענט־דעקונג פון אמעריקאַ, א. אז. וו.). אין דער דאָזיגער צייט איז דאָס הארץ נאָך גאַנץ ווייט געוועזן פון דעם פערלאַנג זיך אויסצו־לעדיגען פון דעם קריסטליכען אינהאַלט.

אָבער די רעפאָרמאַציאָן האָט ענדליך, אזוי ווי סאָקראַטעס, געמאַכט אפילו די הערצער ערנסט, און זינט דאַן זיינען די הערצער אַלץ מעהר — אונקריסטליכער געוואָרן. אַזוי ווי מען האָט מיט לוטהער'ן אָנגעהויבען זיך צו נעהמען די זאַך צום הארצען, האָט אָט דער שריט פון דער רעפאָרמאַציאָן געמוזט פיהרען דערצו, אז דאָס הארץ זאָל אויך ווערן דערלייכטערט פון דער שווערער לאַסט פון קריסטליכקייט. דאָס הארץ, ווערענדיג פון טאָג צו טאָג אונקריסטליכער, פערלירט דעם אינהאַלט, מיט וועלכען עס בעשעפ־טיגט זיך, ביז עס בלייבט איהם מעהר גאָרנישט אויסער די פּוסטע הערצליכקייט, די גאַנץ אַלגעמיינע מענשענליעבע, די ליעבע פון דעם מענשען [אין אבסטראַקט], דאָס פרייהייט־בעוואוסטזיין, דאָס „זעלבסטבעוואוסטזיין“.

ערשט דערמיט איז דאָס קריסטענטום פערענדיגט געוואָרן, ווייל עס איז געוואָרן נאַקעט, אָבגעשטאָרבען און אינהאַלטס־פּוסט. איצט איז מעהר ניטאָ קיין אינהאַלט, אנטקעגען וועלכען דאָס הארץ זאָל זיך ניט אויפשטעלען, סיידען עפּעס גנב'עט זיך אריין אין איהם אונבעוואוסט אָדער אָהן „זעלבסטבעוואוסטזיין“. דאָס הארץ קריטיקירט צום טויט אַלץ, וואָס וויל זיך אריינדרינגען, מיט אָהן־רחמנות'דיגער אונבאַרמהערציג־קייט, און איז ניט פעהיג אויף קיין פריינדשאַפט, קיין ליעבע (אויסער, ווי געזאָגט, אונבעוואוסט אָדער דורך אן איבערראַשונג). וואָס קאָן טאַקע זיין אין דעם מענשען ליעב צו האָבען, אז זיי

הינטער דעם גאָט, „וועלכער איז גייסט“, הינטער אַלץ, וואָס געהערט דעם גייסט, הינטער דאָס גייסטיגע. אָבער די טהעטיג־קייט פון גייסט, וועלכער „דערפאָרשט אפילו די טיעפעניש פון דער גאָטהייט“, איז די טעאָלאָגיע. אויב די אַלטע האָבען מעהר גאָרנישט אויפצו־ווייזען אויסער וועלט־חכמה, האָבען די נייע קיינמאָל ניט געפיהרט ווייטער, און איצטער אויך ניט, ווי ביז צו דער טעאָלאָגיע. מיר וועלען שפּעטער זעהן, אַז אפילו די נייעסטע אויפשטאַנדען אנטקעגען גאָט זיינען מעהר גאָרנישט, ווי די העכסטע אָנשטרענגונגען פון דער „גאָטס־געלעהרטקייט“, ד. ה. זיי זיינען טעאָלאָגישע בונטען.

§ 1. דער גייסט.

דאָס רייך פון די גייסטער איז אונגעהויער גרויס, גייסטיגעס איז פאַראַן אונענדליך פיעל: איז לאָמיר זיך צוקוקען און זעהן, וואָס אייגענטליך איז דער גייסט, אָט די ירושה, וואָס איז אונז געבליבען פון די אַלטע.

פון זייערע געבורט־וועהען איז ער אַרויסגעקומען, זיי אַליין אָבער האָבען זיך ניט געקאָנט אויסשפּרעכען אַלס גייסט: זיי האָבען איהם געקאָנט געבוירען, רעדען אָבער האָט ער געמוזט אַליין. דער „געבוירענער גאָט, דער מענשען־זוהן“ האָט ערשט אַרויסגעשפּראָכען דאָס וואָרט, אַז ער איז גייסט; ד. ה., אַז ער, דער גאָט, האָט מיט קיין זאַך פון דער ערד, מיט קיין ערדישער שייכות, ניט צו טהאָן, נאָר איינציג און אַליין מיט דעם גייסט און די גייסטיגע שייכות'ן.

איז אפשר מיין מוטה, וואָס קאָן ניט פערטיליגט ווערן פון אַלע קלעפּ פון דער וועלט, מיין אונבויגזאַמקייט, מיין להכעיס'־דיגער ווידערשטאַנד, שוין דערפאַר גייסט אין פולען זין פון וואָרט, ווייל די וועלט האָט אויף איהם קיין שליטה ניט? הערסטו, דאַן וואָלט ער דאָך נאָך געשטאַנען אין פיינדשאַפט מיט דער וועלט, און זיין גאַנצע טהעטיגקייט וואָלט זיך בעשרענקט נאָר אויף דעם, אַז ער זאָל ניט בעזיעגט ווערען פון איהר! ניין, כל זמן ער בעשעפ־טיגט זיך נאָך ניט מיט זיך אַליין, כל זמן ער האָט נאָך ניט צו טהאָן אויסשליסליך מיט זיין וועלט, מיט דער גייסטיגער, איז ער נאָך ניט קיין פריי ער גייסט, זאָנדערן ער איז נאָר דער

זיינען דאָך וואָהרהאַפטיג ניט מעהר ווי גייסט — פערפיהרט זי ניט. איז דער גייסט איינמאָל דערקראָכען הינטער די זאכען, האָט ער זיך שוין אויך ארויפגעקליבען איבער די זאכען און איז פריי געוואָרן פון זייערע קייטען, איז ניט מעהר אַ פערקנעכטעטער, איז אַ יענערזייטיגער, אַ פרייער. אָט אזוי רעדט די „גייסטיגע פרייהייט“.

דעם גייסט, וועלכער איז נאָך לאנגע בעמיהונגען לויז געוואָרן פון דער וועלט, דעם וועלטלאָזען גייסט, נאָכדעם ווי ער האָט פערלאָרען די וועלט און דאָס וועלטליכע, בלייבט מעהר גאָרנישט איבער אויסער — דער גייסט און דאָס גייסטיגע.

אַזוי ווי אָבער ער האָט זיך דאָך נאָר דערווייטערט פון דער וועלט, און האָט זיך פון איהר פריי געמאכט, גיט קאָנענדיג זי ווירקליך פערניכטען, בלייבט זי פאַר איהם אַ שטרויכלונג, וואָס לאָזט זיך ניט אָברוימען, אַ דיסקרעדיטירטע עקזיסטענץ; און אזוי ווי, פון דער אנדער זייט, ווייס ער ניט און אנדערקענט ניט קיין זאַך אחוץ גייסט און גייסטיגעס, מוז ער זיך תמיד ארומטראָגען מיט דער תשוקה צו פערגייסטיגען די וועלט, ד. ה. אויסצולייזען זי פון „גלות“. דעריבער טראָגט ער זיך ארום ווי אַ יונגער בחור מיט פּלענער פון וועלט־דערלייזונג אָדער וועלט־פערבעסערונג.

די פאַרצייטיגע, ווי מיר האָבען געזעהן, האָבען געדיענט דאָס נאַטירליכע, דאָס וועלטליכע, די נאַטירליכע וועלט־אָרדנונג; זיי האָבען אָבער זיך שטענדיג געפרעגט, צי זיי קאָנען ניט אפשר זיך בעפרייען פון דעם דאָזיגען דיענסט. און דאַן, בעת זיי האָבען זיך צום טויט אויסגעמאַטערט מיט זייערע אלץ־נייע אויפשטאַנד־פּראָבעס, איז אינמיטען פון זייערע לעצטע זיפצען, זיי געבוירען געוואָרען דער גאָט, דער „בעזיעגער פון דער וועלט“. זייער גאַנצער טהאָן איז געוועזען מעהר גאָרנישט אויסער וועלט־חכמה — אַ טראַכטען, ווי אַזוי צוצוקומען הינטער דער וועלט און איבער איהר. און וואָס איז די חכמה פון די פיעלע דערנאָך־קומענדע יאָהרהונדערטען? הינטער וואָס האָבען די נייע געזוכט צוצוקומען? זיי האָבען מעהר ניט געזוכט צוצוקומען הינטער דער וועלט, דען דאָס האָבען שוין די אַלטע אויסגעפיהרט, נאָר הינטער דעם גאָט, וועלכען יענע האָבען זיי איבערגעלאָזט:

אַזוי ווי מיר דערקענען איהם, הייסט עס, אַן זיינע ווערק. פרעגט זיך, וועלכע זיינען די דאָזינע ווערק? די ווערק אָדער די קינדער פון דעם גייסט זיינען מעהר גאָרנישט אויסער — גייסטער.

ווען איך וואָלט געהאַט פאַר מיר אידען, אידען געקנאָטען פון עכטען טייג, וואָלט איך אַט דאָ געמוזט אויפהערן און לאָזען זיי שטעהן פאַר אָט דער מיסטעריע, ווי זיי זיינען געבליבען שטעהן פאַר איהר, אונגלויביג און אָהן דערקענטניש, שוין כמעט צוויי טויזענד יאָהר. אַזוי ווי אָבער דו, מיין ליעבער לעזער, ביזט ווענינסטענס ניט קיין פולבלוטיגער איד — וואָרים אַזאַ איינער וואָלט זיך אַזוי ווייט ניט לאָזען פעראירען — איז לאָמיר נאָך מיטמאַכען אַ שטיק וועג צוזאַמען, ביז דו וועסט אפשר אויך זיך אומקעהרען צו מיר מיט'ן רוקען, ווייל איך לאַך דיר אין געזיכט.

ווען ווער עס איז וואָלט דיר געזאָגט, אַז דו ביזט אינגאַנצען גייסט, וואָלסטו זיך אָנגעכאַפּט ביים לייב און איהם ניט געגלויבט, נאָר דו וואָלסט געענטפערט: איך האָב טאַקע גייסט, איך עקזיסטיר אָבער ניט בלויז אַלס גייסט, נאָר איך בין אַ לייביגער מענש. דו וואָלסט נאָך אַלץ זיך אונטערשיידען פון דיין „גייסט". זאָגט אָבער ווייטער יענער: דיין שיקזאַל איז אַזעלכער, אַז הגם איצטער דרעהסטו זיך נאָך אַרום אין די קייטען פון חומר, וועסטו אָבער אַמאָל ווערן אַ „געבענשטער גייסט"; און ווי דו זאָלסט זיך ניט פאָרשטעלען דאָס צוקינפטיגע אויסזעהן פון דעם דאָזיגען גייסט, אַזויפיעל איז אָבער זיכער, אַז נאָכ'ן טויט וועסטו אראָבציהען פון זיך דעם חומר און דאָך וועסטו זיך, ד. ה. דיין גייסט, אָנהאַלטען לעולמי עולמים: בכן איז דיין גייסט אין דיר דאָס אייביגע און אמת'ע, דער חומר איז נאָר אַ וואוינונג דאָ אויף דער זייט, וועלכע דו קאָנסט פערלאָזען און אפשר פערבייטען אויף אַנאַנדערע.

איצטער גלויבסטו איהם! פאַר איצטער ביזטו טאַקע ניט בלויז גייסט, אָבער ווען דו וועסט אַמאָל זיך מוזען אַרויסקלייבען פון דיין שטערבליכען חומר, דאַן וועסטו מוזען אויסקומען אָהן איהם; איז דעריבער נויטיג, דו זאָלסט זיך אַרומזעהן און נעהמען בעצייטענס זאָרגען פאַר דיין אייגענטליכען „איך". „וואָס טויג עס דעם מענשען, ווען ער געווינט די גאַנצע וועלט, אויב ער טהוט שאָדען זיין נשמה!"

„גייסט פון אַט דער וועלט“, אַ צוגעשמידטער צו איהר מיט קייטען. דער גייסט איז אַ פרייער גייסט, ד. ה. ווירקליך גייסט, ערשט אין זיינער אַן א י י ג ע נ ע ר וועלט; אין „ד ע ר וועלט“, אין דער ערדישער וועלט, איז ער אַ פרעמדער. נאָר אין אַ גייסטיגער וועלט איז דער גייסט ווירקליך גייסט, וואָרים „אַט די“ וועלט פער־שטעהט איהם ניט און ווייסט ניט ווי איינצוהאַלטען ביי זיך „דאָס מעדכען אויס דער פרעמד“.*

פון וואַנען אָבער זאָל איהם אַט די גייסטיגע וועלט קומען? פון וואַנען, אויב ניט פון איהם גופא! ער מוז זיך אַנטפּלעקען אין די ווערטער, וועלכע ער רעדט; די אַנטפּלעקונגען, אין וועלכע ער דעקט זיך אויף, דאָס איז ז י י ן וועלט. פונקט ווי אַ פאַנטאַ־זיאָר לעבט נאָר אין די פאַנטאַסטישע בילדער, וועלכע ער אַליין ברענגט אַרויס, און האָט זיך זיין א י י ג ע נ ע וועלט; פונקט ווי דער צודולטער שאַפט זיך זיין אייגענע חלומות־וועלט, אָהן וועלכער ער וואָלט ניט געקאָנט זיין קיין צודולטער — אַזוי מוז דער גייסט זיך בעשאַפען זיין גייסטער־וועלט, און איידער ער שאַפט זי, איז ער ניט קיין גייסט.

זיינע שעפּפונגען, אַלזאָ, מאַכען איהם פאַר אַ גייסט, און לויט דאָס געשאַפענע דערקענט מען איהם, דעם שעפער: אין זיי לעבט ער, זיי זיינען זיין וועלט.

איז וואָס איז דער ג י י ס ט? ער איז דער בעשאַפער פון אַ גייסטיגער וועלט! אויך ביי דיר און מיר דערקענט מען ערשט דאַן גייסט, ווען מען זעהט, אַז מיר האָבען זיך אַנגעאייגענט עפּעס גייסטיגעס, ד. ה. געדאַנקען, וועלכע מיר האָבען געבראַכט צום לעבען אין אונז, ווען אַפילו זיי זיינען אונז געגעבען געוואָרן פון דרויסען; וואָרים כל זמן מיר זיינען געווען קינדער האָט מען אונז געקאָנט פאָרלעגען די בעלעהרענדסטע געדאַנקען, און מיר זאָלען ניט האָבען געוואָלט אָדער געקאָנט זיי ווידערבעשאַפען אין אונז. אַזוי אויך איז ער נאָר דאַן גייסט, ווען ער שאַפט גייסטי־געס: ער איז אַ ווירקליכקייט נאָר ווען ער איז אינאיינעם מיט דאָס גייסטיגע, וואָס ער האָט בעשאַפען.

---

* [„דאָס מעדכען אויס דער פרעמד“ איז דער נאָמען פון שיללער׳ס אַ געדיכט.]

צוטיילונג און פערפאָלגט די גייסטיגע און מאַטעריעלע אינטערעסען אקוראַט ווי איהם געלוסט זיך. דו מיינסט טאַקע נאָר אָנצופאַלען אויף יענע, וועלכע האָבען גאָרניט קיין גייסטיגע אינטערעסען, אין דער ווירקליכקייט אָבער שימפּפסטו אַלעמען, וועלכע בעטראַכטען ניט זייערע גייסטיגע אינטערעסען פאַר די „אמת'ע און העכסטע". דו געהסט אין דיין ראָלע אַלס ריטער פון דער שעהנהייט אַזוי וויט, אַז דו בעהויפּטעסט, זי איז די איינציגע שעהנהייט אויף דער וועלט. דו לעבסט ניט פאַר דיר, זאָנדערן פאַר דיין גייסט און פאַר דאָס, וואָס איז דעם גייסט'ס, ד. ה. אידעען.

אַזוי ווי דער גייסט איז נאָר דורכדעם גייסט, וואָס ער שאַפט גייסטיגעס, איז לאָמיר אַרומקוקען זיין ערשטע שאַפונג. איינמאָל האָט ער אַרויסגעבראַכט די האַזיגע ערשטע, דאַן קומט שוין ווייטער א נאַטירליכע פאָרטפּלאַנצונג פון שאַפונגען, פּונקט ווי עס קומט־אויס לויט דער לעגענדע, אַז נאָר די ערשטע מענשען האָבען געדאַרפט בעשאַפען ווערן, די איבעריגע דורות האָבען זיך שוין פאָרטגעפּלאַנצט פון זיך אַליין. די ערשטע שאַפונג, ווידער, מוז אַרויסקומען „פון גאָרנישט", ד. ה. דער גייסט האָט כדי זיי צו פערווירקליכען מעהר גאָרנישט אויסער זיך אַליין; אָדער ריכטי־גער, ער האָט נאָך אפילו זיך אַליין ניט, נאָר ער מוז זיך ערשט בעשאַפען: זיין ערשטע שאַפונג איז דעריבער ער אַליין, דער גייסט. ווי מיסטיש דאָס זאָל ניט קלינגען, דאָך מאַכען מיר עס דורך אַלס אַן אַלטעגליכע ערפאַהרונג. ביזטו דען פריהער א דענ־קענדער מענש איידער דו דענקסט? דורכדעם וואָס דו בעשאַפסט דעם ערשטען געדאַנק, בעשאַפסטו זיך דעם דענקענדען, וואָרים דו דענקסט ניט איידער דו דענקסט א געדאַנק, ד. ה. אייער דו האָסט א געדאַנק. מאַכט דיך דען ניט דיין זינגען ערשט פאַר א זינגער, דיין רעדען פאַר א רעדענדיגען מענשען? נו, איז אַזוי מאַכט דיך ערשט דיין אַרויסברענגען גייסטיגעס פאַר א גייסט.

פּונקט אָבער ווי דו אונטערשיידסט זיך פונ'ם דענקער, זינגער און רעדנער, אַזוי ניט ווענינער אונטערשיידסטו זיך פון דעם גייסט און פיהלסט גאַנץ גוט, אַז דו ביזט נאָך עפּעס אַנדערש אחוץ גייסט. נישט מעהר, אַזוי ווי אין ענטוזיאַזם פון דענקען פערגעהט לייכט דעם דענקענדען „איך" דאָס הערן און זעהן, אַזוי האָט דיך

אָבער אָנגענומען אפילו, אז די ספיקות, וואָס זיינען ענט־שטאַנען אין פערלויף פון דער צייט אנטקעגען די לעהרען פון דער קריסטליכער אמונה, האָבען ביי דיר שוין לאַנג אוועקגערויבט דעם גלויבען אין דער אונשטערבליכקייט פון דיין גייסט, איין לעהרע האָסטו דאָך געלאָזט א ניט־אָנגעריהרטע, און אָן דער וואָרהייט האַלסטו זיך נאָך אַלץ פריי אָן, אז דער גייסט איז דיין בעסערער טייל, און אז דאָס גייסטיגע האָט גרעסערע תביעות צו דיר, איידער װעלכע עס איז אנדערע זאַך. טראָץ דיין גאַנצען אַטעאיזם, שטימסטו איין אין דער שנאה צום עגאָיזם מיט אַלע גלויבער אין אונשטערבליכקייט.

ווען מען אָבער האַלסטו פאַר אַן עגאָיסט? אַ מענשען, וועל־כער אנשטאָט צו לעבען פאַר אַן אידעע, ד. ה. פאַר עפּעס גייסטי־געס, און אָפּפערען דער אידעע זיינע פערזענליכע נוצען, דיענט צו די לעצטע, ד. ה. צו זיינע אייגענע נוצען. אַ גוטער פּאַטריאָט צ. ב. ש. ברענגט זיינע קרבנות אויפ׳ן מזבח פון פאָטערלאַנד; און אז דאָס פאָטערלאַנד איז אַן אידעע, איז דאָך גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען, והראיה פאַר חיות, וואָס קאָנען ניט האָבען קיין גייסט און פאַר קינדער, וואָס האָבען נאָך ניט קיין גייסט, איז ניטאָ קיין פאָטערלאַנד און ניטאָ קיין פּאַטריאָטיזם. אויב ווער עס איז פיהרט זיך ניט אויף ווי א גוטער פּאַטריאָט, ווייזט ער ארויס בנוגע דעם פאָטערלאַנד זיין עגאָיזם. און אזוי איז עס אויך אין פיעלע אנדערע פעלען: ווער עס ציהט נוצען פאַר זיך אין דער מענשליכער געזעלשאַפט פון זיינס א פּריװילעגיע, דער זינדיגט עגאָיסטיש אַנטקעגען דער אידעע פון גלייכהייט; ווער עס איבט־אויס הערשאַפט, דעם טאַדעלט מען אַלס עגאָיסט אַנטקעגען דער אידעע פון פרייהייט, א. אז. וו.

דארום פעראַכטסטו דעם עגאָיסט, ווייל ער שטופּט־אָב דאָס גייסטיגע פון וועגען דאָס פּערזענליכע, און זאָרגט פאַר זיך, ווען דו וואָלסט איהם גערן געזעהן טהאָן עפּעס צוליעב אַן אידעע. איהר אונטערשיידט זיך דערין, וואָס דו מאַכסט דעם גייסט פאַר׳ן מיטעלפּונקט און ער מאַכט זיך פאַר׳ן מיטעלפּונקט; אָדער וואָס דו צוטיילסט דיין איך אין צווייען און דערהויבסט דיין „אייגענטליכען איך“, דעם גייסט, אַלס הערשער איבער דער ווענ־גער־ווערטהפולער העלפט, בעת ער וויל גאָר ניט וויסען פון אָט דער

געזוכט אין יענער וועלט, איצט אָבער ווי מיר האָבען איינגעזעהן, אז גאָט איז נאָר אונזער אייגענטליכער עצם, מוזען מיר עס ווידער אָנדערקענען אַלס אונזערעס און צוריקפיהרען פון יענער וועלט אין דער וועלט אריין. דעם גאָט, וואָס איז גייסט, רופט פייערבאך אָן „אונזער עצם". קאָנען מיר דאָס דערלאָזען, אז „אונזער עצם" זאָל געבראכט ווערן אין א געגענזאץ צו א ו נ ז, — אז מיר זאָלען צושפּאַלטען ווערן אויף אַן עצם'דיגען און ניט־עצם'דיגען „איך"? פעררוקען מיר זיך דערמיט ניט ווידער צוריק אין דאָס טרויעריגע עלענד, וואו מיר פיהלען זיך פערטריבען פון זיך אליין?

וואָס געווינען מיר אָבער, ווען מיר נעהמען דאָס געטליכע, וואָס איז אויסער אונז, און פערזעצען עס מיט אמאָל לשם שנוי אין אונז? זיינען מיר דען דאָס, וואָס איז אין אונז? פונקט אזוי ווי מיר זיינען דאָס, וואָס איז אויסער אונז. איך בין פונקט אזוי ווי מיין הארץ, ווי איך בין מיין הארצענס־געליעבטע, אָט די דאָזיגע, וואָס איז מיין „אנדער איך". גראָד דערפאר ווייל מיר זיינען ניט דער גייסט, וואָס וואוינט אין אונז, האָבען מיר איהם דעריבער געמוזט פערזעצען אויסער אונז: ער איז ניט געוועזען מיר, איז ניט געוועזען איינס און דאָסזעלבע וואָס מיר, און דארום האָבען מיר וועגען איהם אלס עקזיסטירענדען אנדערש ניט געקאָנט דענקען, סיידען אויסער אונז, פון יענער זייט פון אונז, אין יענער וועלט.

מיט דעם כח פון פערצווייפלונג כאפּט זיך פייערבאך אָן פאר דעם סך הכל'דיגען אינהאלט פון קריסטענטום, ניט כדי איהם אוועקצו־וואַרפען, ניין, כדי איהם צוציהען צו זיך, כדי מיט א לעצטער אָנשטרענגונג ארויסשלעפען איהם, דעם לאנג־געווינשטען, אימער־ווייטגעבליבענעם, פון זיין הימעל און בעהאלטען איהם אויף אייביג ביי זיך. איז דאָס ניט א גרייף פון דער לעצטער פערצווייפלונג, א גרייף אויף לעבען און טויט? און איז עס ניט אין דערזעלביגער צייט דאָס קריסטליכע בענקעניש און בעגעהרונג נאָך א יענער וועלט? דער מענשען־העלד וויל ניט אריינגעהן אין יענער וועלט, זאָנדערן אריינציהען יענע וועלט אין זיך און איהר צווינגען זי זאָל ווערן ד י וועלט! און שרייט דען ניט די גאנצע וועלט מיט מעהר אָדער ווייניגער בעוואוסטזיין, אז „די וועלט"

ארומגעכאפּט דער גייסט־ענטוזיאַזם און דו שטרעבסט מיט אַלע כחות אינגאַנצען צו ווערען גייסט, בטול צו ווערן אין דעם גייסט. דער גייסט איז דיין אידעאַל, דאָס ניט־דערגרייכטע, דאָס וואָס איז אויף יענער וועלט: גייסט הייסט דיין — גאָט, „גאָט איז גייסט“.

דו ביזט אַ פאַנאַטיקער אַנטקעגען אַלץ וואָס איז ניט גייסט, און דעריבער ביזטו אַ פאַנאַטיקער נעגען זיך אַליין, וואָס קאָן ניט לויז ווערן פון דאָס איבערגעבליבענע ניט־גייסטיגעס. אַנשטאָט צו זאָגען: „איך בין מעהר אַלס גייסט“, זאָגסטו מיט אַ צובראָכען האַרץ: „איך בין ווענינער אַלס גייסט; פון דעם גייסט, דעם ריינעם גייסט, פון דעם גייסט וואָס איז כולו גייסט, פון איהם קאָן איך נאָר דענקען, אָבער איך בין עס ניט, און אַזוי ווי איך בין עס ניט, איז עס אַנאַנדערער, עקזיסטירט עס אַלס אַנאַנדערער, וועמען איך רוף־אָן גאָט“.

עס ליענט אין דער נאַטור פון דער זאַך, אַז דער גייסט, וואָס דאַרף עקזיסטירען אַלס ריינער גייסט, מוז זיין אַ יענער־וועלטיגער; וואָרים וויבאַלד איך בין עס ניט, קאָן ער האָך נאָר זיין אויסער מיר, און אַזוי ווי אַ מענש בכלל פערשווינדט ניט לגמרי אין דעם בעגריף „גייסט“, קאָן דער ריינער גייסט, דער גייסט אַלס אַזעלכער, נאָר זיין אויסערהאַלב דעם מענשען, נאָר אויף יענער זייט פון דער מענשען־וועלט, ניט פון דער ערד, נאָר פון הימעל.

נאָר פון אָט דעם צווייספאַלט, אין וועלכען איך און דער גייסט געפינען זיך; נאָר ווייל איך און גייסט זיינען ניט נעמען פאַר איין און דיזעלביגע זאַך, זאָנדערן דאָס זיינען נעמען פאַר גאַנץ־פערשיידענע זאַכען; נאָר ווייל איך בין ניט גייסט און גייסט איז ניט איך: נאָר דערפון דערקלערט זיך אָן איבעריג מאָל די נויטווענדיגקייט, וואָס דער גייסט וואוינט אויף יענער וועלט, ד. ה. ער איז גאָט.

דערפון אָבער קאָן מען אויך זעהן, ווי דורכאויס טעאָלאָגיש, ד. ה. גאָטגעלעהרט, עס איז די בעפרייאונג, וועלכע פייערבאַך בעמיהט זיך אונז צו געבען.* ער זאָגט נעמליך, אַז מיר האָבען ניט פערשטאַנען אונזער אייגענעם מהות און האָבען עס דעריבער

* אין זיין „וועזען דעס קריסטענטום“.

וואָלטען איבערהויפּט געמיינט צו געהן כסדר, וואָלטען מיר עס געראַפּט אַבלעגען פאַר די שפּעטיגערע בלעטלעך, כדי אויסצומיידען ווידערהאָלונגען), קעהרען מיר זיך אום צו דער ערשטער שאַפונג פון גייסט, צום גייסט גופא.

דער גייסט איז עפּעס אַנדערש איידער איך. דאָס דאָזיגע אַנדערע אָבער, וואָס איז עס?

§ 2. אונטער דער שליטה פון רוחות.

האָסטו שוין געזעהן אַ רוח? „ניין, איך ניט, אָבער מיין באָבע". זעהסטו, די אייגענע מעשה ווי מיט מיר: איך אליין האָב אויך קיינע ניט געזעהן, אָבער ביי מיין באָבען פלעגען זיי זיך פּלאָנטערן צווישען די פיס, און האָבענדיג צוטרויען צו אונזער באָבע'ס עהרליכקייט, גלויבען מיר אין דער עקזיסטענץ פון רוחות.

אָבער צי דען האָבען מיר ניט געהאַט קיין זיידעס, און צי האָבען זיי ניט געקוועטשט מיט די פּלייצעס יעדעס מאָל, וואָס די באָבע פלעגט דערצעהלען וועגען איהרע רוחות? יאָ, דאָס זיינען געווען אונגלויביגע מענער, און זיי האָבען אונזער גוטער רעליגיאָן פיעל שאָדען געטאָן, די דאָזיגע אויפקלערער! מיר וועלען דאָס נאָך דערפיהלען! וואָס דען ליעגט אין גרונט פון דעם וואַרעמען גלויבען אין רוחות, אויב ניט דער גלויבען אין דער „עקזיסטענץ פון גייסטיגע וועזענס איבערהויפּט"? און הויבט ניט אָן אָט דער לעצטער גלויבען גופא זיך זינדיג צו שאָקלען, ווען מען דערלאָזט, אַז העזה'דיגע פערשטאַנד־מענשען זאָלען מענגען יענעם ערשטען גלויבען אויפרודערן? וואָס פאַר אַ שטויס דער גלויבען אין גאָט גופא האָט געליטען דורך דעם אָבלעגען אָהן אַ זייט פון דעם גלויבען אין גייסטער אָדער רוחות, דאָס האָבען די ראָמאַנטיקער זעהר גוט געפיהלט, און זיי האָבען געזוכט צו פערריכטען די שעדליכע פאָלגען, ניט נאָר דורך זייער פון־דאָס־ניי־אויפגעוועקטער פאַנטאַסטישער לעגענדען־וועלט, נאָר לעצטענס ספּעציעל דורך דעם „אריינפיהרען פון אַ העכערער וועלט", דורך זייערע סאָמנאַבוליסטען, וואָהרזאָגערינס פון פרעוואָרסט א. אז. וו. די גוטע גלויביגע און די קירכען־פּאָטערס האָבען ניט געזעהן, אַז מיט דעם אויפהערען גלויבען אין רוחות ווערט אונטערגעגראָבען

איז די הויפטזאך, און אז דער הימעל מוז קומען אויף דער ערד און שוין דאָ פערווירקליכט ווערן ?

לאָמיר אוועקשטעלען אינקורצען פייערבאך'ס טעאָלאָגישע אנזיכט און אונזער ווידערשפרוך איינע אנקעגען די אנדערע! „דער עצם פון מענשען איז דעם מענשען'ס העכסטעס וועזען; די רעליגיאָן רופט אפילו אָן דאָס העכסטע וועזען גאָט און בעטראַכט עס פאר אַן אָביעקטיווען וועזען, אין דער אמת'ן אָבער איז עס נאָר דעם מענשען'ס אייגענער עצם; און דעריבער קאָן מען עס רעכענען פאר דעם ווענדפונקט פון דער וועלטגעשיכטע, וואָס פון איצטער אָן דאַרף דעם מענשען ניט מעהר גאָט, זאָנדערן דער מענש ערשיינען אלס גאָט".*

אויף דעם דערווידערן מיר: „דאָס העכסטע וועזען איז גאַנץ געוויס דער עצם פון מענשען, אָבער טאַקע דערפאַר ווייל עס איז זיין עצם און ניט ער אליין, בלייבט עס גאַנץ עגאַל, צי מיר זעהען עס אויסער איהם און בעטראַכטען עס פאר „גאָט", צי מיר געפינען עס אין איהם און רופען עס אָן „עצם פון מענשען", אָדער „דער מענש". איך בין ניט גאָט און ניט דער מענש, ניט דער העכסטער עצם און ניט מיין עצם, און דעריבער איז עס אין תוך אלץ איינס, צי איך דענק דער עצם איז אין מיר, אָדער אויסער מיר. יאָ, מיר דענקען טאַקע ווירקליך אלעמאָל, אז דאָס העכסטע וועזען איז אין ביידערליי יענעוועלטען, אין דער אינערליכער און אויסערליכער, צוגלייך: וואָרים דער „גייסט פון גאָט" איז לויט דעם קריסטליכען בליק אויף „אונזער גייסט" און „וואוינט אין אונז".** ער וואוינט אין הימעל און וואוינט אין אונז; מיר, אָרימע ווערים, זיינען טאַקע נאָר זיין „דירה", און ווען פייערבאך צערשטערט נאָך יענעם'ס הימעלשע וואוינונג, און צווינגט איהם מיט האַק און פאַק זיך אריבערצוקלייבען צו אונז, וועלען מיר, זיין ערדישע קוואַרטיר, ווערען צופיעל אָנגעפילט.

דאָך נאָך אָט דעם אָבטרעטען פון ענין (וואָס אויב מיר

---

* פערגלייך צ. ב. ש. „וועזען דעם קריסטענטומס", ז. 402.

** צ. ב. אין ברית חדשה: רוימער 8, 9; 1. קאָרינטהער 3, 10; יאָהאַן 20, 22 און אין פיעלע אנדערע שטעלען.

— דענקסטו אפשר זיך צו פערגלייכען מיט די אלטע, וועלכע האבען אומעטום געטער געזעהן? געטער, מיין ליעבער נייער, זיינען ניט קיין גייסטער; געטער ערנידעריגען ניט די וועלט צו דער מדרגה פון א שיין, און פערגייסטיגען זי ניט. ביי דיר אבער איז די גאנצע וועלט פערגייסטיגט און איז געווארן א רעטזעל־האפטער רוח; דעריבער וואונדער זיך ניט, ווען דו געפינסט אין דיר אויך מעהר גארנישט אויסער א רוח. יאגט דען ניט דיין גייסט ווי א רוח אין דיין גוף, און איז דען ניט יענער אליין דאס אמת'ע און ווירקליכע, און דער נאר דאס „פערגענגליכע, נישטיגע", אדער א דמיון? זיינען מיר דען ניט אלע רוחות, אונהיימליכע וועזענס, וואס הארען אויף אן „ערלייזונג", ד. ה. — „גייסטער"?

זינט דער גייסט איז ערשיענען אין דער וועלט, זינט „דאס וואָרט איז געווארן פלייש", פון יעמאלט אן איז די וועלט פער־גייסטיגט, פערכשופ'ט, געווארן א רוח.

— דו האסט גייסט, ווארים דו האסט געדאנקען.

— וואס זיינען דייגע געדאנקען?

— גייסטיגע וועזענס.

— וואס, ניט קיין זאכען?

— ניין, נאר דער גייסט פון זאכען, דער עיקר פון אלע זאכען, זייער תוך, זייער — אידעע.

— וואס דו דענקסט איז, הייסט עס, ניט בלויז דיין געדאנק?

— אין געגענטייל, עס איז דאס ווירקליכסטע, דאס אייגענט־ליך אמת'ע אויף דער וועלט: עס איז די ווארהייט אליין; ווען איך דענק נאר באמת, דענק איך די ווארהייט. געוויס קאן איך א טעות האבען בנוגע דער ווארהייט און ניט ד ע ר ק ע נ ע ן זי; ווען איך ד ע ר ק ע ן אבער באמת, דאן איז דער געגענשטאנד פון מיין דערקענטנים די ווארהייט.

— אזוי, דיין מחשבה איז הפנים אין אלע צייטען צו דערקע־נען די ווארהייט?

— די ווארהייט איז מיר הייליג. עס קאן גאנץ גוט פארקומען, איך זאל געפינען, אז א ווארהייט איז ניט פאלקאמען, און איך שטעל־אויף א בעסערע אויף איהר ארט, אבער די ו ו א ר ה י י ט [אלס אזעלכע] קאן איך ניט אבשאפען. אין דער ווארהייט

דער באָדען פון דער רעליגיאָן, און אז זי שוועבט פון דאַן אַן אין דער לופטען. ווער עס גלויבט ניט מעהר אין רוחות, דער דארף נאָר קאָנסעקווענט געהן ווייטער אין זיין ניט־גלויבען, כדי איינצו־זעהן, אז הינטער די זאכען שטעקט איבערהויפט ניט קיין בעזונדער וועזען, קיין רוח, אָדער — וואָס אויך א נאַיווען אופן גילט אפילו לויט דעם טייטש פון וואָרט פאר דערזעלבער בעדייטונג — קיין „גייסט“.

— „עס עקזיסטירען גייסטער!“ קוק זיך ארום אין דער וועלט און זאָג אליין, צי א גייסט בליקט ניט אויף דיר פון איבעראל. פון דער בלום, דער קליינער, דער ליעבליכער, רעדט צו דיר דער גייסט פון בעשעפער, וועלכער האָט זי אזוי וואונדערבאר פאָרמירט; די שטערען פערקינדיגען דעם גייסט, וועלכער האָט זיי איינגעאָר־דענט; פון די בערג־שפיצען וועהט ארונטער א גייסט פון ערהאַ־בענקייט; פון די וואסערן רוישט ארויף א גייסט פון בענקעניש, און — פון דעם מענשען רעדען מיליאָנען גייסטער. מעגען די בערג איינזינקען, די בלומען פערוועלקען, די שטערען־וועלט צוזאַ־מענפאלען, די מענשען אויסשטארבען — וואָס פאר א בעטרעף האָט דער אונטערגאנג פון אָט די קערפער, וועלכע מען קאָן זעהן בחוש? דער גייסט, דער „אינו נראה“, בלייבט אייביג!

— יאָ, א רוח טרייבט זיך ארום אין דער גאנצער וועלט! נאָר א י ן איהר? ניין, זי אליין יאָגט ווי א רוח; זי איז אונהיימליך דורך און דורך, זי איז דער וואנדלענדער דמיון־גוף פון א גייסט; זי איז א רוח. וואָס קאָן א געשפּענסט זיין אנדערש איידער א דמיונ'דיגער גוף, אָבער א ווירקליכער גייסט? הכלל, די וועלט איז „הבל“, איז „נישטיג“, איז נאָר א בלענדענדער „שיין“; איהר אמת איז נאָר דער גייסט אליין; זי איז דער דמיון־גוף פון א גייסט.

— קוק אין דער נאָהענט אָדער אין דער ווייט, איבעראל רינגעלט דיך ארום א רוחות'דיגע וועלט: דו האָסט תמיד „ערשיי־נונגען“ אָדער דמיונות. אלץ, וואָס דיר ערשיינט, איז נאָר דער שיין פון אַן איננעווענינסטען גייסט, איז א רוח'דיגע „ערשיינונג“. די וועלט איז פאר דיר נאָר אַן „ערשיינונגס־וועלט“, וואָס דער גייסט טרייבט זיך ארום הינטער איהר. דו „זעהסט גייסטער“.

ד. ה. כדי צו בעפריעדיגען זיין עגאָיזם. ווייל ער וואָלט געוואָלט אויפהערן זיין אן עגאָיסט, זוכט ער ארום אין הימעל און אויף דער ערד העכערע וועזענס, צו וועלכע ער זאָל קאָנען דיענען און זיך אָפּפערן; וויפיעל אָבער ער זאָל זיך ניט טרייסלען און פייניגן, צום סוף טהוט ער דאָך אַלץ פון זיינטוועגען, און דער פערשאָלטענער עגאָיזם טרעט פון איהם ניט אָב. איך רוף איהם דעריבער דער אונפריייוויליגער עגאָיסט.

זיין מיה און זאָרג, וואָס ער ווענדט אָן לויז צו ווערן פון זיך אַליין, איז ניט מעהר ווי דער שלעכט־פערשטאַנענער טריעב פון זעלבסטאויפלייזונג. אויב דו ביזט געבונדען צו דיין פערגאַנגענער שטונדע, אויב דו מוזט פּלאַפּלען היינט, ווייל דו האָסט געסטערן געפּלאַפּעלט,* אויב דו קאָנסט זיך ניט ענדערן יעדען אויגענבליק — דאַן פיהלסטו זיך אין קייטען פערשקלאַפט און פער׳חלש׳ט. דאַרום ווינקט צו דיר יעדע מינוט פון דיין לעבען אַ פרישע מינוט פון דער צוקונפט, און ענטוויקלענדיג זיך, ווערסטו לויז „פון דיר“, ד. ה. פון דעם פריהערדיגען דו. ווי דו ביזט אין יעדען מאָמענט, ביזטו דיין אייגען בעשעפענים, און דו דאַרפסט טאַקע אין דאָס דאָזיגע בעשעפענים זיך, דעם בעשעפער, ניט פערלירען. דו ביזט גופא אַ העכער וועזען איידער דו ביזט, און דו איבערטרעפסט זיך אַליין. אָבער אַז ד ו ביזט עס דער, וואָס איז העכער ווי דו, ד. ה. אַז דו ביזט ניט בלויז אַ בעשעפענים, זאָנדערן פונקט אַזוי אויך דיין בעשעפער, אָט דאָס גראָד, אַלס אונפרייוויליגער עגאָיסט, פערפעהלסטו איינצוזעהן, און דעריבער איז דאָס „העכערע וועזען“ דיר אַ — פרעמדס. יעדעס העכערע וועזען, ווי וואַרהייט, מענשהייט א. אַז. וו. איז אַ וועזען א י ב ע ר אונז.

פרעמדקייט איז אַ כאַראַקטער־שטריך פון דאָס „הייליגע“. אין אַלעס הייליגע ליעגט עפּעס „אונהיימליכעס“, ד. ה. פרעמדס, וואו מיר פיהלען ניט גאַנץ היימליך, ניט היימיש. וואָס מיר איז

---

* „ווי זיי קלינגען, די גלחים, ווי זיי מאַכען דאָס גאָר וויכטיג,
מען זאָל קומען און נאָר פּלאַפּלען, פונקט ווי נעכטען, אַזוי היינט.
זידעלט מיר ניט די גלחים! אָה, זיי ווייסען וואָס דער מענש בעדאַרף:
דען ווי גליקליך איז ער, ווען ער פּלאַפּעלט מאָרגען ווי היינט.“
[פון געטהע׳ס ווענעציאַנער עפּיגראַמען.]

ג ל ו י ב איך, דארום גריבעל איך זיך אין איהר; העכער פאר איהר שטייגט קיין זאך ניט אריבער, זי איז אייביג.

— הייליג, אייביג איז די ווארהייט; זי איז דאס הייליגע, דאס אייביגע. דו אבער, דו, וועלכער לאזט זיך פון דאס דאזיגע הייליגע אנפילען און פיהרען, ווערסט אליין געהייליגט. דערצו אויך איז דאס הייליגע ניט פאר דיינע חושים, און דו ענטדעקסט קיינמאל ניט אלס זינליכער מענש זיין שפור, נאר עס איז פאר דיין גלויבען, אדער נאך בעשטימטער, פאר דיין ג י י ס ט: ווארים עס איז דאך אליין א גייסטיגע זאך, א גייסט — עס איז גייסט פאר דעם גייסט.

דאס הייליגע לאזט זיך בשום אופן ניט אזוי לייכט בעזייטיגען, ווי דאס בעהויפטען היינטיגע צייטען פיעלע, וועלכע נעהמען שוין מעהר ניט אין מויל דאס דאזיגע „אונגעהעריגע"ווארט. ווען מען זידעלט מיך, זאל זיין אפילו נאר אין איין פרט, מיט'ן נאמען „עגאיסט", הייסט דאס, אז עס בלייבט נאך אלץ איבער דער געדאנק וועגען עפעס אנאנדער זאך, וועלכער איך דארף מעהרער דיענען איידער זיך אליין, און וואס מוז מיר זיין וויכטיגער פאר אלץ; קורץ, אן עפעס, אין וואס איך מוז זוכען מיין אמת'ע היילונג, א — „הייליגס". מעג דאס דאזיגע הייליגע אויסזעהן ווער ווייסט ווי מענשליך, מעג עס זיין דאס מענשליכע אליין, נעהמט עס אלץ פון איהם ניט אוועק די הייליגקייט, נאר עס מאכט העכסטענס פון עפעס אן איבערערדישע הייליגקייט אן ערדישע הייליגקייט, פון א געטליכער — א מענשליכע הייליגקייט.

הייליגעס עקזיסטירט נאר פאר דעם עגאיסט, וועלכער אנדערקענט ניט זיך אליין, פאר דעם נ י ט ־ פ ר י י וו י ל י ג ע ן ע ג א י ס ט, פאר דעם, וואס איז תמיד אויסען דאס זייניגע און האלט זיך דאך ניט פאר דאס העכסטע וועזען, וואס דיענט נאר זיך און מיינט שטענדיג אז ער דיענט א העכערן וועזען, וואס ווייס ניט פון קיין העכערע זאך פאר זיך און איז פונדעסטוועגען ענטוזיאסטיש וועגען העכערעס, קורץ — פאר דעם עגאיסט, וועלכער וואלט געוואלט ניט זיין קיין עגאיסט און דערנידעריגט זיך, ד. ה. ער בעקעמפפט זיין עגאיזם, אבער ער דערנידעריגט זיך אליין אין דערזעלביגער צייט נאר צוליעב דעם, כדי „דערהויבען צו ווערן",

ניט זיין וועזען (וועלכער וואָלט, בעסער געזאָגט, געוועזן אַזוי איינציג ווי ער, דער איינצעלנער גופא), נאָר אַן אַלגעמיין און „העכערעס“ וועזען — פאַר די אַטעאיסטען נאָר „דאָס העכסטע וועזען“. און אַזוי ווי די געטליכע ענטפּלעקונגען ווערן ניט פון גאָט אַליין מיט זיין אייגענער האַנד געשריבען, נאָר זיי ווערן פערעפענטליכט דורך די „געצייג פון אונזער האַרר“, אַזוי שרייבט אויך ניט דאָס נייע העכסטע וועזען אַליין זיינע ענטפּלעקונגען, נאָר עס לאָזט זיי אונז ווערן בעקאַנט דורך „אמת׳ע מענשען“. דאָס נייע וועזען גיט זיך נאָר אַרוים פּאַקטיש אין אַ גייסטינערע אויפפאַסונג איידער דער אַלטער גאָט, וואָרים דער אַלטער איז נאָך פאַרגעשטעלט געוואָרען אין אַ מין קערפּערליכקייט אָדער געשטאַלט, בעת דער נייער ווערט געהאַלטען דאַגעגען אין ניט־פערטונקעלטער גייסטינקייט און מען קלערט ניט אויס פאַר איהם קיין בעזונדערן מאַטעריעלען גוף. מיט אַלעם דעם פעהלט איהם אויך ניט קיין קערפּערליכקייט, וועלכע נעהמט זאָגאַר אָן אַ מעהר־פערפיהרערישע פאָרם, ווייל זי זעהט אויס נאַטירליכער און וועלטליכער, און בעשטעהט אין ניט וועניגער אַלס אין יעדען קערפּערליכען מענשען, אָדער גאָר פּשוט אין דער „מענשהייט“ אָדער „אַלע מענשען“. די רוח׳דיגקייט פון דעם גייסט אין אַ לפנים־גוף איז דורכדעם ווידער אַמאָל געוואָרען קאָמפּאַקט און פּאָפּולער.

הייליג איז אַלזאָ דאָס העכסטע וועזען און אַלץ, אין וואָס דאָס דאָזיגע העכסטע וועזען ענטפּלעקט זיך, אָדער וועט זיך ענטפּלעקען; געהייליגט אָבער זיינען יענע, וועלכע אָנדערקענען דאָס דאָזיגע העכסטע וועזען צוזאַמען מיט דאָס זייניגע, ד. ה. צוזאַמען מיט זיינע ענטפּלעקונגען. דאָס הייליגע הייליגט ווידער זיין פערעהרער, וועלכער ווערט דורך דעם קולט גופא אַליין אַ הייליגער, זוי עס ווערט אויך הייליג אַלץ וואָס ער טהוט: אַ הייליגער גאַנג, אַ הייליג דענקען און טהאָן, דיכטען און טראַכטען א. אז. וו.

עס פערשטעהט זיך, אַז דער שטרייט וועגען וואָס עס ווערט פערעהרט אַלס דאָס העכסטע וועזען קאָן נאָר דאַמאָלסט האָבען אַ בעדייטונג, כל זמן אפילו די פערביטערסטע געגנער זיינען איינער דעם אַנדערען מודה דעם הויפּטפּונקט — אַז עס איז פאַראַן אַ העכסטעס וועזען, וועמען מען דאַרף עהרען אָדער דיענען. זאָל אָבער איינער אַ שמייכעל טהאָן מיט אַ רחמנות־פּנים איבער דעם

הייליג, דאָס איז מיר ג י ט א י י ג ע ן, און וואָלט מיר צ. ב. ש. דעם אַנדערענ'ס אייגענטום ניט געווען הייליג, וואָלט איך עס בעטראַכט ווי מ י י נ ס, וואָס איך וואָלט מיר ביי אַ גוטער געלעגענהייט געקאָנט נעהמען פאַר זיך. אָדער פערקעהרט, אויב דאָס געזיכט פון כינעזישען קייזער איז פאַר מיר הייליג, בלייבט עס פרעמד פאַר מיין אויג, און איך פערמאַך עס, ווען דאָס געזיכט בעווייזט זיך.

פאַרוואָס איז אַ פעסטגעשטעלטע מאַטעמאַטישע וואַרהייט, וועלכע קאָן אפילו אָנגערופען ווערן לויט דעם געוועהנליכען פער־שטאַנד פון וואָרט, אַן אייביגע, ניט קיין — הייליגע? ווייל זי איז ניט קיין ענטפּלעקטע וואַרהייט, אָדער ניט קיין ענטפּלעקונג פון אַ העכערן וועזען. אויב מען פערשטעהט אונטער די ענט־פּלעקטע וואַרהייטען נאָר די אַזוי גערופענע רעליגיעזע וואַרהייטען, האָט מען אַ גרויסען טעות, און מען פערפעהלט לגמרי צו דערקע־נען די ווייטקייט פון דעם בעגריף „העכערעס וועזען". אַטעאיסטען מאַכען צו שפּאָט דעם העכערען וועזען, וואָס ווערט אויך געעהרט אונטער דעם נאָמען דער „העכסטער" אָדער „עטר סופּרעם" און צעטרעטען אין שטויב יעדען איינציגען „בעוויז פון זיין עקזיס־טענץ", ניט מערקענדיג, אז זיי אליין, פיהלענדיג אַ בעדערפניש אין אַ העכערן וועזען, פערניכטען דאָס אַלטע, נאָר כדי צו געווינען פּלאַץ פאַר אַ נייעם.

איז אפשר ניט „דער מענש" [אין אבסטראַקט] אַ העכערער וועזען איידער אַן איינצעלנער מענש? און מוזען ניט די וואַר־הייטען, רעכטען און אידעען, וועלכע בעקומען זיך פון דעם בעגריף פון איהם, געעהרט ווערן און — פאַר הייליג געהאַלטען ווערן אַלס ענטפּלעקונגען פון אָט דעם בעגריף גופא? וואָרים ווען מיר זאָלען אפילו ווידער אָבשאַפען אַ וועלכע עס איז וואַרהייט, וואָס האָט געשיינט קלאָר צו זיין דורך אָט דעם בעגריף, וואָלט דאָך דאָס בלויז ארויסגעוויזען אַ מיספערשטענדניס פון אונזער זייט, ניט שאָדענדיג אין קלענסטען פּרט דעם הייליגען בעגריף גופא, אָדער ניט אָוועקנעהמענדיג די הייליגקייט פון יענע וואַרהייטען, וועלכע מוזען „מיט רעכט" בעטראַכט ווערן אַלס זיינע ענטפּלעקונגען. ד ע ר מענש [אין אבסטראַקט] שטייגט־אַריבער יעדען איינצעל־נעם מענשען, און הגם ער איז „זיין וועזען", איז ער פּאַקטיש דאָך

זוכט נאָך איהר וועזען, ענטדעקט מען אָפּטמאָל אין איהר גאָר עפּעס אנדערעס איידער דאָס וואָס זי שיינט צו זיין: א צוקערזיסע רעדע און א ליגנעריש הארץ, גרויסאַרטיגע ווערטער און אָרעמינקע געדאַנקען, א. אז. וו. דורכדעם וואָס מען הויבט ארויס דאָס וועזען, דעם תמצית, זעצט מען ארונטער די פריהער ניט־דערקענטע ערשיינונג צו דער מדרגה פון א בלויזען שיין, פון א פערבלענדעניש. דאָס וועזען, דער תמצית פון דער וועלט, וואָס איז אזוי אַנציהענד און הערליך, איז פאר דעם, וועלכער קוקט־אריין אין איהר גרונד, א — הבל הבלים: דער הבל הבלים איז — דאָס וועלט־וועזען (די מעשים פון דער וועלט). בכן, דער וואָס איז רעליגיעז, גיט זיך ניט אָב מיט דעם פאַלשען שיין, מיט די הבל־הבלים׳דיגע ערשיינונגען, זאָנדערן ער קוקט אויף דעם תמצית, דעם וועזען, און אין דעם וועזען האָט ער — די װאָרהייט.

די וועזענס, וועלכע בעקומען זיך פון אייניגע ערשיינונגען, זיינען די בייזע וועזענס, און פערקעהרט פון אנדערע — די גוטע. דאָס וועזען (דער תמצית) פון דעם מענשליכען געמיטה, צ. ב. ש. איז די ליעבע; דאָס וועזען פון דעם מענשליכען ווילען איז דאָס גוטע, פון זיין דענקען — דאָס אמת׳ע, א. אז. וו.

וואָס עס האָט צוערשט געגאָלטען פאר עקזיסטענץ, ווי די וועלט און הערגלייכען, דאָס ווייזט זיך איצט ארויס אלס א בלויזער שיין, און דאָס באמת עקזיסטירענדע איז גאָר דאָס וועזען, וואָס זיין רייך איז אָנגעפילט מיט געטער, גייסטער, טייוואָלים, ד. ה. מיט גוטע אָדער בייזע וועזענס. נאָר אָט די פערקעהרטע וועלט, די וועלט פון וועזענס, עקזיסטירט איצטער באמת. דאָס מענשליכע הארץ קאָן זיין אָהן ליעבע, אָבער זיין וועזען עקזיסטירט, ד. ה. גאָט, „וואָס איז ליעבע"; דאָס מענש־ליכע דענקען קאָן ארומבלאָנדזשען אין טעות׳ן, אָבער זיין וועזען, די וואָרהייט, עקזיסטירט: „גאָט איז די וואָרהייט", א. אז. וו.

קענען און אָנדערקענען די וועזענס אליין, און מעהר גאָר־ניט אויסער די וועזענס, דאָס איז רעליגיאָן: איהר רייך איז א רייך פון וועזענס, פון רוחות און געשפּענסטער.

דער פערלאַנג צו מאכען מען זאָל קאָנען תופס זיין דעם רוח, אָדער צו רעאַליזירען דעם נאָן־סענס, האָט ארויסגעבראַכט א קערפּערדיגען געשפּענסט, א געשפּענסט אָדער א

גאַנצען קאַמף װעגען אַ העכסטען װעזען, אַ שטײנער װי אַ קריסט שמײכעלט בעת דער מחליקה פון אַ שיאיט מיט אַ סוניט, אָדער פון אַ בראַהמין מיט אַ בודהיסט, דאַן האָט די השערה פון אַ העכסטען װעזען בײ איהם גאָר קײן װערטה ניט, און דער קאַמף אויף דעם באַזיס איז פאַר איהם אַ נישטיגער שפּיעל. צי דאַס איז דער אײן גאָט אָדער דער דרײאײניגער גאָט, דער לוטעראַנישער גאָט אָדער דער עטר סופּרעם, אָדער גאָר ניט גאָט, נאָר „דער מענש" שטעלט פאַר דאַס העכסטע װעזען, מאַכט דורכאױס קײן אונטער־שײד ניט פאַר דעם, װעלכער לײקענט־אָב דאַס העכסטע װעזען גופא, װאָרים אין זײנע אױגען זײנען אַלע דיענער פון אַ העכסטען װעזען בכלל — פרומע לײט: דער פערביסענסטער אַטעאיסט ניט װעניגער אײדער דער גלױביגסטער קריסט.

דאַס העכסטע װעזען שטעהט אַלזאָ אױבענאַן אין דאַס הײליגע, און דער גלױבען אין דעם דאָזיגען װעזען איז אונזער „הײליגער גלױבען".

דער רוח.

מיט די נעשפּענסטער קומען מיר אָן אין גײסטער־רײך, אין דעם רײך פון װ ע ז ע נ ס.

דאַס װאָס רוח'ט אין אַלע װעלטען און טרײבט דאָרט אָן זײן מיסטעריעזען „אונבעגרײפליכען" װעזען, איז קײן אַנדער זאַך ניט, נאָר טאַקע דער געהײמניספּולער רוח, װאָס מיר רופען־אָן האָס העכסטע װעזען. און אָט דעם ר ו ח צו דערגרונטעװען, צו ב ע ג ר ײ פ ע ן איהם, ענטדעקען אין איהם די װ י ר ק ל י כ־ק ײ ט (צו בעװײזען די עקזיסטענץ פון גאָט) — אָט די אױפ־גאַבע האָבען די מענשען זיך געשטעלט פון טױזענדער יאָהרען. מיט דער שױדערליכער אונמעגליכקײט און ענדלאָזער אַרבײט צו פערװאַנדלען דעם רוח אין אַ ניט־רוח, דאַס ניט־װירקליכע אין אַ װירקליכעס, דעם גײסט אין אַ גאַנצער און ק ע ר פּ ע ר ד י נ ע ר פּערזאָן — דערמיט האָבען זײ זיך אָבגעקװעלט זײער לעבען. הינטער דער עקזיסטירענדער װעלט האָבען זײ געזוכט דאַס „דינג אַן זיך", דאַס װעזען; הינטער דעם ד י נ ג האָבען זײ געזוכט דאַס א ו נ ד י נ ג.

װען מען קוקט־אַרײן אין דעם גרונד פון אַ זאַך, ד. ה. מען

פלאץ אין קערפער (די מחליקה וועגען דעם פלאץ פון דער נשמה, צי אין קאפ, א. אז. וו.).

דו ביזט ניט פאר מיר און איך בין ניט פאר דיר קיין העכערעס וועזען. פונדעסטוועגען קאן אין יעדען פון אונז ליעגען א העכערעס וועזען און ארויסרופען א געגענזייטיגע פערעהרונג. כדי גלייך צו נעהמען דאס העכסט אלגעמיינע, קאנען מיר זאגען, אז עס לעבט אין מיר און אין דיר דער מענש. ווען איך וואלט אין דיר ניט געזעהן דעם מענשען, פאר וואס וואלט איך געדארפט דיך אכטען? אודאי ביזטו ניט דער מענש און זיין אמת'ע און צוגע־פאסטע געשטאלט, נאר דו ביזט נישט מעהר ווי א שטערבליכער צורעק פון איהם, פון וועלכען ער קאן זיך אויסשיידען, ניט אויפ־הערענדיג אליין צו עקזיסטירען; פאר דערווייל אבער וואוינט דאך אין דיר דאס דאזיגע אלגעמיינע און העכערע וועזען (ווייל א גייסט, וואס קאן ניט פערגעהן, האט אין דיר אנגענומען א חומר וואס פערגעהט, אזוי אז אין דער ווירקליכקייט איז דיין געשטאלט נאר אן „אנגענומענע") און דו שטעלסט פאר מיר פאר א גייסט, וואס ערשיינט אין דיר, ניט זייענדיג געבונדען צו דיין גוף און צו דער בעשטימטער פארם פון ערשיינונג: ממילא — א רוח. דעריבער בעטראכט איך דיך ניט פאר א העכערען וועזען, נאר איך רעספעקטיר בלויז יענעם העכערען וועזען וואס „געהט" אין דיר ארום: „איך רעספעקטיר אין דיר דעם מענשען". די פארצייטיגע האבען אזא זאך ניט געזעהן אין זייערע שקלאפען, און דאס העכערע וועזען: „דער מענש" האט נאך ווייניג אבקלאנג געפונען. דערפאר האבען זיי איינער אין דעם אנדערען געזעהן רוחות פון אנאנדער סארט. דאס פאלק איז א העכערעס וועזען איידער אן איינצעלנער, און פונקט ווי דער מענש און דער מענשען־גייסט, איז עס א גייסט, וואס רוח'ט אין איינצעלנעם — דער פאלקסגייסט. דעריבער האבען זיי געעהרט אט דעם גייסט, און אויף וויפיעל דער איינצעלנער האט געדיענט אט דעם גייסט אדער אנאנדערען, וואס איז פערוואנדט צו איהם (ווי צ. ב. ש. דעם פאמיליען־גייסט א. אז. וו.), אויף אזוויפיעל האט ער, דער איינ־צעלנער, געקאנט האבען א בעדייטונג; נאר פון דעם העכערען וועזענ'ס וועגען, פון דעם פאלק'ס וועגען, האט דאס „גליעד פון פאלק" געהאט א ווערטה. אזוי ווי דו ביזט אונז געהייליגט דורך

גייסט מיט א ווירקליכען קערפער, א בעלייבטען געשפענסט. ווי די שטארקסטע, געניאלסטע קריסטען־מענשען האבען זיך דאס געמאטערט, כדי צו קאנען בעגרייפען אט די געשפענסטישע ערשיי־נונג! עס איז אבער שטענדיג געבליבען דער ווידערשפרוך פון די צוויי נאטורען, דער געטליכער און דער מענשליכער, ד. ה. פון דער געשפענסטישער און דער זינליכער: געבליבען איז דער וואונדער־ליכסטער רוח, א זאך, וואס איז קיין זאך ניט. קיינמאל האט א געשפענסט נאך ניט פערשאפט מעהר זעעלען־מאטערניש, קיין שאמאן, וועלכער שטעכט זיין לייב ביז צו א ווילדער אויפרעגונג און נערווען־שניידענדע קראמפען, כדי צו בעשווערען א געשפענסט, קאן ניט אריבערטראגען אזוינע נשמה־ליידען, ווי קריסטען האבען געליטען פון יענעם אונבעגרייפליכען געשפענסט.

אין דערזעלבער צייט איז אבער דורך קריסטוס ארויסגעקומען די ווארהייט פון דער זאך פאר'ן ליכט, אז דער אייגענטליכער גייסט אדער דער אייגענטליכער געשפענסט איז — דער מענש. דער קערפערדיגער אדער בעלייבטער גייסט איז אקוראט טאקע דער מענש: ער אליין איז דאס שוידערליכע וועזען און אין דערזעלבער צייט דעם וועזען'ס ערשיינונג און עקזיסטענץ. פון דאנען אן שוידערט דעם מענשען אייגענטליך ניט מעהר פאר די געשפענסטער פון דרויסען פון איהם, נאר פאר איהם אליין: ער דער־שרעקט זיך פאר זיך אליין. אין דער טיעפעניש פון זיין ברוסט וואוינט דער גייסט פון זינד; אפילו דער שוואכסטער גערדאנק (און דער געדאנק איז דאך שוין אליין א גייסט) קאן זיין א טייוועל, א. אז. וו. — דער געשפענסט האט ארויפגעצויגען אויף זיך א גוף, דער גאט איז געווארען א מענש, אבער דער מענש גופא איז איצט דער שוידערליכער רוח, וואס ער זוכט איהם אויס־צוגעפינען, ארויסצורופען, אויסצופארשען, ארויסברענגען אין דער ווירקליכקייט און מאכען איהם רעדען: דער מענש איז — גייסט. דער גוף מעג אפילו פערדארט ווערען, אבי נאר דער גייסט ווערט גערעטעט: אלץ ווענדט זיך אן דעם גייסט, און דער איינציגער צוועק איז דאס וואוילזיין פון גייסט אדער „נשמה“. דער מענש איז צו זיך אליין געווארן א געשפענסט, אן אונהיימ־ליכער רוח, וועלכען עס ווערט אפילו אנגעוויזען א בעשטימטער

פאר דיר, א רייך פון גייסטער, צו וועלכען דו ביזט בערופען, אן אידעאל, וואס ווינקט צו דיר. דו האסט אן „אידעע פיקס“!

דענק ניט אז איך מאך שפאס, אדער אז איך רעד בדרך משל, ווען איך בעטראכט אלע מענשען, וואס הענגען זיך אן אן דאס העכערע, — און אזוי ווי צו זיי געהערט די אונגעהויערע מעהר־צאהל — כמעט די גאנצע מענשענוועלט, — פאר עכטע מטורפים, משוגעים אין א דולהויז. ווארים וואס רופט מען אן אן „אידעע פיקס“? אן אידעע, וואס האט דעם מענשען אונטערטעניג געמאכט צו זיך. ווען איהר דערקענט, אז אזא אידעע פיקס איז א משוגעת, דאן פערשפארט איהר דעם שקלאף פון דער דאזיגער אידעע אין א משוגעים־הויז. אבער צי דען איז ניט די ווארהייט פון גלויבען, אין וועלכער מען טאר ניט צווייפלען, די מאיעסטעט צ. ב. ש. פון פאלק, וועלכע מען טאר ניט א שאקעל טהאן (ווער עס טהוט דאס, איז — א מאיעסטעט־פערברעכער), די טוגענד, אנטקעגען וועלכער דער צענזאר לאזט ניט דורך דאס מינדסטע ווערטעל, כדי די זיטליכקייט זאל קאנען ריין געהאלטען ווערן, א. אז. וו. — זיינען זיי דען ניט פיקסע אידעען? איז דען ניט די גאנצע נארישע שוואצעריי פון צ. ב. ש. דאס רוב פון אונזערע צייטונגען א פלאפלעריי פון מטורפים, וועלכע ליידען אויף דער אידעע פיקס פון זיטליכקייט, געזעצליכקייט, קריסטליכקייט און אז. וו.? און דוכט זיך עס ניט נאר דערפאר, אז זיי געהען ארום פריי, ווייל דאס דולהויז, אין וועלכען זיי וואנדלען ארום, פערנעהמט אזא גרויסען רוים? ריהרט נאר אן אזא משוגע'נעם ביי זיין אידעע פיקס, און איהר וועט גלייך מוזען היטען אייער רוקען פון זיין פערבארגענעם איבערפאל. ווארים אט די גרויסע משוגעים זיינען אויך אין דעם פרט גלייך צו די אזוי גערופענע קליינע משוגעים, וואס זיי בעפאלען פערבארגענערהייט אויף דעם, וועלכער ריהרט אן זייער אידעע פיקס. אפריהער גנב'ענען זיי ביי איהם אב די וואפען, זיי גנב'ענען ביי איהם אוועק האס פרייע ווארט, און דערנאךווארפען זיי זיך אויף איהם ארויף מיט די נעגעל. יעדער טאג דעקט איצט אויף די פייגהייט און נקמה־דורשט פון די דאזיגע מאניאקען, און דאס דומע פאלק בעגעגענט זייערע משוגע'נע מאסרעגעלען מיט יובעל־געשרייען. מען מוז לעזען די טעגליכע בלעטער פון אט דער צייט און מען מוז הערן ווי די

„דעם מענשען“, וואס רוה'ט אין דיר, אזוי איז מען אין יעדער צייט געווען געהייליגט דורך א וועלכען עס איז העכערן וועזען, ווי פאלק, פאמיליע א. ד. ג. נאר צוליעב א העכערן וועזענ'ס וועגען איז מען פון אייביג אן געווען געהייליגט, נאר אלס א רוח איז מען בעטראכט געווארן פאר א געהייליגטע, ד. ה. א געשיצטע און אנדערקענטע פערזאן. [דער אמת איז אבער] ווען איך האלט דיך און פלעג דיך, ווייל איך האב דיך ליעב, ווייל מיין הארץ געפינט אין דיר נאהרונג און מיין בעדערפניש געפינט אין דיר בעפריעדיגונג, פאסירט עס ניט צוליעב א העכערען וועזענ'ס וועגען, וואס דו ביזט זיין געהייליגטער קערפער, ניט דערפאר ווייל איך דערבליק אין דיר א געשפענסט, ד. ה. א דערשיינענדען גייסט, נאר אויס עגאיסטישער לוסט: דו אליין מיט דיין וועזען האסט פאר מיר א ווערטה, ווארים דיין וועזען איז ניט קיין העכערעס, עס איז ניט העכער און אלגעמיינער פאר דיר, עס איז איינציג ווי דו גופא, ווייל דו ביזט עס.

אבער ניט בלויז דער מענש אליין, נאר אלץ רוח'ט. דאס העכערע וועזען, דער גייסט, וואס געהט ארום אין אלץ, איז אין דערזעלבינגער צייט צו גארנישט געבונדען, און — ערשיינט נאר דעריין. געשפענסטער אין אלע ווינקלען!

אט דא וואלט געווען דער ארט צו לאזען פערביימארשירען די רוח'דיגע גייסטער, ווען זיי זאלען ניט מוזען שפעטער וויעדער פארקומען, כדי צו פערשווינדען אין אנגעזיכט פון דעם עגאיזם. דעריבער זאלען נאר איניגע פון זיי דא אנגערופען ווערען ביים נאמען אלס ביישפיעל, כדי גלייך אריבערצוגעהן צום ענין פון אונזער פערהאלטען זיך צו זיי.

הייליג, צ. ב. ש., מעהר פון אלץ איז דער „הייליגער גייסט“, הייליג איז די ווארהייט, הייליג דאס רעכט, דאס געזעץ, די גוטע זאך, די מאיעסטעט, די הייראט, די טובת־הכלל, די ארדנונג, דאס פאטערלאנד, א. אז. וו., א. אז. וו.

רעדער אין קאפ.

מענש, עס רוה'ט דיר אין קאפ; א שרייפעל איז ביי דיר דארט ניט אויף אן ארט! דו בילדעסט זיך איין גרויסע זאכען און מאלסט דיר אויס א גאנצע געטער־וועלט, וואס עקזיסטירט נאר

גערירהטען, שטעהען זיי די דאָזיגע געדאנקען אויף א פעסטען פוס, און ווער עס וואַרפט אויף זיי צווייפעל, דער — גרייפט אָן דאָס הייליגע! יאָ, די „אידעע פיקס“, אָט דאָס איז דאָס אמת הייליגע!

בעגעגענען אונז אפשר בלויז פערכאַפּטע פון טייוועל, אָדער מיר טרעפען זיך אָן פונקט אַזוי אָפט מיט געגענגעזעצטע פערכאַפּטע, וועלכע זיינען פערכאַפּט פון דאָס גוטע, פון דער טוגענד, זיטליכקייט, פון דעם געזעץ אָדער פון וועלכען עס איז „פּרינציפּ“? די טייוועלשע פערכאַפּונגען זיינען ניט די איינציגע. גאָט ווירקט אויף אונז און דער טייוועל ווירקט: יענע זיינען די ווירקונגען פון יוצר־טוב, די זיינען די ווירקונגען פון יוצר־הרע. פערכאַפּטע זיינען אין זייערע מיינונגען זעהר איינגעשפּאַרט.

געפעלט אייך ניט האָס וואָרט „פערכאַפּטקייט“, קאָנט איהר עס אָנרופען בענומענקייט; יאָ, אַזוי ווי אייך בעזיצט דער גייסט און פון איהם קומען אַלע „איינפלוסען“, קאָנט איהר עס אָנרופען — בעגייסטערונג און ענטוזיאַזם. איך בין מוסיף דערצו, אז דער פאָלקאָמענער ענטוזיאַזם — וואָרים מען קאָן ניט בלייבען שטעהן ביי דעם פוילען און האַלבען סאָרט — הייסט פאַנאַטיזם.

דער פאַנאַטיזם איז אַ היימישע זאַך דוקא ביי די געבילדעטע; וואָרים אַ מענש איז געבילדעט אַזוי ווייט ווי ער אינטערעסירט זיך פאַר דאָס גייסטיגע, און אקוראַט דער אינטערעס אין גייסטיגעס, אויב עס איז נאָר אַ לעבעדיגער אינטערעס, איז און מוז זיין פאַנאַטיזם: עס איז אַ פאַנאַטישער אינטערעס אין דאָס הייליגע (פאַנום). בעמערקט אונזערע ליבעראַלען, קוקט אריין אין די זאַקסישע פאַטערלאַנדס־בלעטער, הערט וואָס שלאָססער זאָגט:* האָלבאַך׳ס חברותא האָט צוזאַמענגעשטעלט אַ ווירק־ליכע קאָנספּיראַציע אַנטקעגען דער טראַדיציאָנעלער לעהרע און דעם בעשטעהענדען סיסטעם, און די מיטגליעדער פון דער דאָזיגער חברותא זיינען געווען פונקט אַזוי פאַנאַטיש פאַר זייער אונגלויבען ווי מאָנאַכען און גלחים, יעזואיטען און פּיעטיסטען, מעטאָדיסטען, מיסיאָן־ און ביבעל־געזעלשאַפטען, פלעגען זיין פאַר זייער מעכאַנישען גאָטעסדיענסט און אָרטאָדאָקסישען גלויבען.“

---

* „אַכצעהנטעס יאָהרהונדערט“ 2, 519.

פיליסטער רעדען, כדי צו בעקומען די שווידערליכע איבערצייגונג, אז מען איז איינגעשפארט מיט משוגעים אין איין הויז. — „דו זאָלסט דיין ברודער ניט זידלען מיט'ן נאָמען מטורף, זאָגסט א. אז. וו." איך אָבער שרעק זיך ניט פאר דער קללה און זאָג: מיינע ברידער זיינען די גרעסטע מטורפים. סיי אַן אָרימער פעררוקטער פון דולהויז איז בעהערשט פון דער משוגעת, אז ער איז גאָט דער פאָטער, דער קייזער פון יאפאן, דער הייליגער גייסט א. אז. וו., סיי א בעליבתישער בירגער בילדעט זיך איין, אז עס איז זיין מיסיע צו זיין א גוטער קריסט, א גלויביגער פראָטעסטאנט, א לאָיאלער בירגער, א מאָראלישער מענש א. אז. וו. — איז דאָס אין ביידע פעלען גלייך איין און דיזעלביגע „אידעע פיקס". דער וואָס האָט קיינמאָל ניט פרובירט און געוואגט ניט צו זיין קיין גוטער קריסט, קיין גלויביגער פראָטעסטאנט, קיין טוגענדהאפטער מענש א. אז. וו., דער איז א **געכאפטער** און **פערכאפטער*** פון דער גלויביגקייט, טוגענדהאפטיגקייט א. אז. וו. פונקט אזוי ווי די סכאָלאסטיקער האָבען פילאָסאָפירט נאָר **אין די גרעניצען** פון דעם גלויבען אין דער קירך; ווי דער פויפסט בענעדיקט דער פערצעהנטער האָט געשריבען דיקע ביכער אין די **גרעניצען** פון דעם פויפסטישען אָבערגלויבען, קיינמאָל ניט שטעלענדיג דעם גלויבען אליין אין צווייפעל; ווי די שריפטשטעלער פילען-אָן גאנצע בענדער וועגען דעם שטאאט, ניט שטעלענדיג די אידעע פיקס פון שטאאט גופא אין פראגע; ווי אונזערע צייטונגען זיינען אָנגעפראָפט מיט פאָליטיק, ווייל זיי זיינען בענומען פון דעם וואהנזין, אז דער מענש איז געשאפען געוואָרען צו ווערען א „זאָן פאָליטיקאָן" (א פאָליטישע חיה) — אזוי פיהרען אויך די אונטערטאנען א פוילען לעבען אין דעם אונטערטאנענטום, די טוגענדהאפטע מענשען אין דער טוגענד, די ליבעראלען אין מענשענטום א. אז. וו., קיינמאָל ניט צולעגענדיג דעם שניידענדיגען מעסער פון קריטיק צו אָט די אלע פיקסע אידעען זייערע. ניט צו ריהרען פון אָרט, ווי די משוגעת פון דעם

* אין אָריגינאל: „געפאנגען און בעפאנגען", וואָס מיינט ווערטליך: געפאנגען אין תפיסה און בעצוואונגען מיט א פאָראורטייל אין מוח. — איבערזעצער.

ברודער מיט א שוועסטער ווערן אריינגעוואָרפען אין געפענגניש צוליעב א פערהעלטניש, פאר וועלכען זיי דארפען זיך נאָר רעכענען מיט זייער „געוויסען“. „אָבער זיי גיבען דאָך א שעדליכען ביישפיעל“! יאָ, געוויס, עס קאָנען זיך נאָך אנדערע אויך איינרעדען, אז דער שטאאט האָט זיך ניט צו מישען אין זייער פערהעלטעניש, און די „זיטען־ריינהייט“ קאָן דעריבער געהן צו־גרונד. אָט אזוי זיינען די רעליגיעזע גלויבענס־העלדען קנאים פאר דעם „הייליגען גאָט“, און די מאָראלע העלדען — פאר דאָס „הייליגע גוטס“. די קנאים פאר עפּעס הייליגעס זעהען אָפּטמאָל אויס גאָר ווייניג עהנליך איינע צו די אנדערע. ווי פערשיידען, דאכט זיך זיינען די שטרעננגע אָרטאָדאָקסען אָדער אלט־גלויביגע פון די קעמפּפער פאר „וואהרהייט, ליכט און רעכט“, פון די פילאָלעטען (ליעבהאָבער פון אמת), פריינד פון ליכט, ראציאָנאַליסטען א. אז. וו., און דאָך ווי לגמרי ניכטווירדיג איז דער חלוק צווישען זיי! טהוט מען א טרייסעל איינצעלנע טראדיציאָנעלע וואהרהייטען (ווי צ. ב. ש. נסים, די אונבעגרענצטע מאכט פון קעניגליכע הערשער א. אז. וו.), טרייסלען די ראציאָנאַליסטען מיט, און נאָר די אלט־גלויביגע יאָמערן. גיט מען אָבער א טרייסעל די וואהרהייט גופא, דאן האָט מען זייביידען גלייך, אלס גלויביגע, פאר געגענער. דאָס אייגענע איז מיט די מאָראליטעטען: די שטרענג־גלויביגע לאָזען א האָר ניט נאָך, די קלערערע קעפּ זיינען טאָלעראנטער. דער אָבער, וואָס אטאקירט די מאָראל גופא, האָט מיט זיי ביידען צו טהאָן. „וואהרהייט, מאָראל, רעכט, ליכט א. אז. וו.“ מוזען זיין און בלייבען „הייליג“. דאָס וואָס פערדיענט געטאדעלט צו ווערן אין קריסטענטום, איז לויט דער מיינונג פון אָט די אויפגעקלערטע, דאָס „אונקריסטליכע“; דאָס קריסטענטום אָבער מוז פערבלייבען דאָס „פעסטע“, איהם אליין א טרייסעל טהאָן איז זינדיג, איז אן „עבירה“. אמת טאקע, דער אפּיקורוס אין דעם ריינעם גלויבען איז שוין ניט מעהר אין סכנה פאר דעם אמאָליגען צאָרן פון פערפאָלגונג, דערפאר אָבער פאלט איצט דער צאָרן נאָך שווערער אויף דעם אפּיקורוס אין דער ריינער מאָראל.

אין פערלויף פון לעצטען יאָהרהונדערט האָט די פרומקייט נעקרינגען אַזויפיעל קלעפּ און האָט אַזוי אָפט געמוזט הערן ווי

גיט נאָר אַכטונג ווי עס פיהרט זיך אויף אַ „מאָראַלישער מענש“, וועלכער מיינט אָפט ביי היינטיגען טאָג, אַז ער איז שוין פאַרטיג געוואָרן מיט גאָט, און פערוואַרפט דאָס קריסטענטום ווי אַ זאַך, וואָס האָט שוין אָבגעלעבט איהר צייט. ווען איהר פרעגט איהם, צי האָט ער ווען עס איז געצווייפעלט, אַז דאָס צוזאַ־מענלעבען פון אַ ברודער מיט אַ שוועסטער איז אַ בלוט־שאַנדע, אַז די מאָנאָגאַמיע איז די וואַרהייט פון דער עהע, אַז די ליעבע צו עלטערן איז אַ הייליגע פליכט א. אַז. וו. וועט איהם דורכנעהמען אַ מאָראַלישער שוידער פון דער פאָרשטעלונג, אַז מען זאָל מעגען אָנריהרען אַ שוועסטער אויך ווי אַ ווייב, א. אַז. וו. און פון וואַנען נעהמט זיך אָט דער שוידער? דערפון ווייל ער גלויבט אין יענע מאָראַלע געבאָטען. דער דאָזיגער מאָראַלער גלויבען איז טיעף איינגעוואָרצעלט אין זיין ברוסט. וויפיעל ער זאָל זיך ניט קאָכען אויף די פרומע קריסטען, איז ער פונדעסטוועגען אַליין געבליבען דורך־און־דורך אַ קריסט, ד. ה. — אַ מאָראַלישער קריסט. דאָס קריסטענטום האַלט איהם געפאַנגען אין דער פאָרם פון מאָראַל — געפאַנגען פון גלויבען. די מאָנאָגאַמיע מוז זיין עטוואָס הייליגעס, און איינער, וואָס לעבט אין ביגאַמיע, ווערט בעשטראָפט ווי אַ פערברעכער. דעריין זיינען איינפער־שטאַנען אַלע די וואָס שרייען, אַז די רעליגיאָן דאַרף זיך ניט אָנזעהן אין שטאַאט, און אַז דער איד דאַרף זיין אַ גלייכער שטאַאטסבירגער ווי דער קריסט. איז אפשר ניט די בלוטשאַנדע און די מאָנאָגאַמיע אַ גלויבענס־דאָגמע? ריהרט עס נאָר אָן, וועט איהר אויסגעפינען ווי אָט דער מאָראַלישער מענש איז טאַקע אויך אַ גלויבענס־העלד, ניט וועניגער פאַר אַ קרומ־מאַכער, ניט וועניגער פאַר אַ פיליפּ דעם צווייטען. די קעמ־פען פאַר דעם קירכענגלויבען, ער פאַר דעם שטאַאט־גלויבען אָדער פאַר די מאָראַלע געזעצען פון שטאַאט; צוליעב גלויבענס־דאָגמען פערדאַמען זיי ביידע דעם, וואָס פיהרט זיך אַנדערש ווי זייער גלויבען ערלויבט עס. דער קיין־צייכען פון „פער־ברעכען“ ווערט אויף איהם אַרויפגעשטעמפעלט און ער מעג פער־שמאַכטען אין פערבעסערונגס־אַנשטאַלטען און טורמעס. דער מאָראַלישער גלויבען איז פונקט אַזוי פאַנאַטיש ווי דער רעליגיע־זער גלויבען! אָט דאָס רופט מען גלויבענס־פרייהייט, ווען אַ

ווארהייט איז גאָט"], האָט מען די ניט־פּערדעקטע, די ריינע, בלאַנקע ווארהייט".* דערמיט פערלירען מיר גאַנץ געוויס דעם בעשרענקטען רעליגיעזען שטאַנדפּונקט; מיר פערלירען דעם „גאָט", וועלכער איז נאָך דעם שטאַנדפּונקט דער סוביעקט. אָבער אַלס בייט קריגען מיר אַריין דערפאַר די אַנדער זייט פון דעם רעליגיעזען שטאַנדפּונקט, דעם מאָראַלישען שטאַנדפּונקט. מיר זאָגען צ. ב. ש. ניט מעהר: „גאָט איז די ליעבע", נאָר „די ליעבע איז געטליך". און ווען מיר שטעלען נאָך אַוועק אַנשטאָט דעם פּרעדיקאַט „געטליך" דאָס גלייכבעדייטענדע וואָרט „הייליג", ראַן קעהרט זיך אום, לויט'ן עצם פון דער זאַך, דאָס אַלטע איננאַנצען ווידער צוריק. לויט דעם זאַץ נאָך וואָלט אויסקומען אַז די ליעבע איז דאָס גוטע אין מענשען, זיין געטליכקייט, דאָס וואָס מאַכט איהם עהרע, זיין אמת'ע מענשליכקייט (זי, די ליעבע, „מאַכט איהם ערשט צום מענשען", מאַכט ערשט אַ מענשען אויס איהם). בענויער געערדט וואָלט עס אַזוי געווען: די ליעבע איז דאָס מענשליכע אין מענשען, און דאָס אונמענשליכע איז דער עגאָיסט, וואָס האָט ניט קיין ליעבע. אָבער אַלץ וואָס דאָס קריסטענטום און די ספּעקולאַטיווע פילאָסאָפיע מיט איהם (ד. ה. די טעאָלאָגיע) באָט אונז אָן אַלס דאָס גוטע און דאָס אבסאָלוטע, איז פאַר דער אייגענהייט דוקא ניט דאָס גוטע (אָדער, וואָס עס מיינט אַלץ איינס, עס איז נאָר דאָס גוטע). פאָלגליך, ווען מיר דרעהען אום דעם פּרעדיקאַט און מאַכען פון איהם דעם סוביעקט, פערשטאַרקערן מיר נאָר דאָס קריסטליכע וועזען און מאַכען איהם נאָך דריקענדער (דען דער פּרעדיקאַט האַלט דאָך איין אין זיך דאָס וועזען). דער גאָט און דאָס געטליכע וואָלטען דאַן זיך נאָך ענגער פערפלאָכטען מיט מיר. פערטרייבען דעם גאָט פון זיין הימעל און אַוועקנעהמען ביי איהם די „טראַנסצענדענץ", גיט נאָך ניט קיין רעכט צו בעהויפּטען, אַז מען האָט איהם איננאַנצען בעזיעגט, אויב ער ווערט דערביי נאָר אַריינגעטריבען אין דעם מענשענ'ס ברוסט און ווערט בעשאָנקען מיט אַן אימאַנענץ, וואָס קאָן ניט פערטיליגט ווערען. איצטער הייסט דאָס: דאָס געטליכע איז דאָס ווארהאַפטיג מענשליכע!

* „אַנעקדאָטאַ" 2, 64.

מען בעשימפּט איהר „איבערמענשליכען וועזען“ מיט דעם נאָמען „אונמענשליכער“, אז מען קאָן זיך מעהר ניט פיהלען געריצט אַנצופאַלען אויף איהר נאָך אַמאָל. אָבער אין אמת׳ן זיינען אויפ׳ן קאמף־פּלאַץ כמעט אַלעמאָל ארויסגעטראָטען נאָר מאָראַלע געגנער, וועלכע האָבען געזוכט צו אטאקירען דאָס העכסטע וועזען — צו גונסטען פון אַנאַנדער העכסטען וועזען. אזוי זאָגט פּרודאָן גאַנץ אָפען : „דער מענש איז בעשטימט צו לעבען אָהן רעליגיאָן, אָבער דאָס מאָראַלישע געזעץ איז אייביג און אבסאָלוט. ווער קאָן זיך היינט דערוועגען אַנצוגרייפען די מאָראַל?“* די מאָראַלע מענ־שען האָבען אראָבגעשעפּט דאָס בעסטע פעט פון דער רעליגיאָן, האָבען אליין געגאָסען פון דעם, און איצט האָבען זיי אַ עסק פּטור צו ווערען פון דער סקראָפּול, וואָס זיי האָבען דערפון געקרינגען. עס איז דעריבער גענוג ווען מיר ווייזען־אַן, ערשטענס, אז די רעליגיאָן איז ווייט נאָך ניט אָנגעגריפען געוואָרן אין איהר אינערליכסטען טייל, כל זמן מען וואַרפט איהר נאָר פאָר איהר איבערמענשליכען וועזען ; און צווייטענס, אז זי אַפּעלירט אין לעצטער אינסטאַנץ אויסשליסליך צו דעם „גייסט“ אליין (וואָרים גאָט איז גייסט). דערמיט האָבען מיר שוין קלאָר אַנגעוויזען אויף איהר ענדליכער איינשטימונג מיט דער מאָראַל און קאָנען איבער־לאָזען זייערע הארטנעקיגע מחליקות אָן אַ זייט. עס האַנדעלט זיך ביי זיי ביידען וועגען אַ העכסטען וועזען, און צי דאָס דאָזיגע העכסטע וועזען איז איבערמענשליך אָדער מענשליך, קאָן פאַר מיר אויסמאַכען אַ קנאַפּען חילוק, וויבאַלד עס איז יעדענפאַלס אַ וועזען איבער מיר, עפּעס איבער דאָס מייניגע אין ביידע פּעלען. אונזער שייכות צום מענשליכען וועזען אָדער צום „מענשען“, וועלכע האָט נאָר־וואָס ארונטערגעוואָרפען די שלאַנגען־הויט פון דער אַלטער רעליגיאָן, וועט לסוף באַלד ווידער טראָגען אַ רעלי־גיעזע שלאַנגען־הויט.

פייערבאַך לערנט אונז, אז „ווען מען דרעהט נאָר אום די ספּעקולאַטיווע פילאָסאָפיע, ד. ה. מען מאַכט דעם פּרעדיקאַט פאַר׳ן סוביעקט, און ממילא דעם סוביעקט פאַר׳ן אָביעקט און פּרינציפּ, [צ. ב. ש. אָנשטאָט „גאָט איז די וואָרהייט“, זאָגען מיר : „די

* „דע לאַ קרעאַסיאָן דע ל׳אָרדער“ עטצ. ז 36.

רעליגיאָן געדאַרפט זיין — די „גייסט־פרייהייט“! ביי וועמען דער גייסט איז פריי, דער איז אויפ׳ן זעלבען אופן רעליגיעז, ווי יענער, ביי וועמען די זינען (תאוות) האָבען א פרייען גאַנג, הייסט א זינליכער מענש (א בעל תאוה). יענעם בינדט דער גייסט, דעם בינדען די תאוות. די רעליגיאָן איז דעריבער בשייכות צו מיר געבונדענקייט, אָדער רעליגיאָ: איך בין געבונדען; בשייכות צום גייסט איז זי פרייהייט: דער גייסט איז פריי, אָדער ער האָט גייסט־פרייהייט. וואָס פאַר א מיאוס׳ן פסק מיר בעקומען, ווען מיר לאָזען די תאוות לויפען פריי און ניט־איינגעצוימט, דאָס ווייסען פיעלע פון ערפאַהרונג; אָבער אז דער פרייער גייסט, די הערליכע גייסטיגקייט, דער ענטוזיאַזם פאַר גייסטיגע אינטערעסען, אָדער ווי דער דאָזיגער אוצר מעג ניט אָנגערופען ווערן אין די פערשיידענסטע ווענדונגען, — אז ער שלעפט אונז אריין נאָך אין אן ערגערער צרה אפילו ווי די ווילדסטע אונאַנשטענדיגקייט, דאָס וויל מען ניט בעמערקען; און מען קאָן עס אויך ניט מערקען, ווען מען איז ניט בעוואוסטזיניג אן עגאָיסט.

ריימאַרוס און אַלע, וועלכע האָבען געצייגט, אז אונזער פערנונפט, אונזער האַרץ א. אַז. וו. פיהרט אויך צו גאָט, האָבען דערמיט אַליין געצייגט, אז מיר זיינען דורך־און־דורך געכאַפּטע פון רוח. די טעאָלאָגען האָבען זיי אמת טאַקע געערגערט, דערמיט וואָס זיי האָבען אָבגענומען ביי זיי די פריווילעגיע פון רעליגיעזער עלית נשמה; אָבער פאַר דער רעליגיאָן, פאַר דער פרייהייט פון גייסט, האָבען זיי דורכדעם עראָבערט נאָך מעהר פּלאַץ. וואָרים ווען דער גייסט איז ניט מעהר בעשרענקט צו דעם געפיהל אָדער דעם גלויבען, נאָר ער געהערט זיך אָן אויך אַלס פערשטאַנד, פערנונפט און דענקען בכלל — ד. ה. ער מעג זיך בעטיילינען אין די גייסטיגע און הימעלשע וואַרהייטען אויך אין דער פאָרם פון פערשטאַנד א. אַז. וו. — דאַן איז דער גאַנצער גייסט בעשעפטיגט נאָר מיט גייסטיגעס, ד. ה. מיט זיך, ממילא איז ער פריי. איצטער זיינען מיר אַזוי דורך־און־דורך רעליגיעז, אז „געשוואָרענע“ פערדאַמען אונז צום טויט און יעדער פּאָליציי־דיענער זעצט אונז אריין אין צירקעל, אַלס גוטער קריסט, אין קראַפט פון זיין „אמת־שבועה“.

די מאָראַל האָט ערשט יעמאָלט געקאָנט אַריינטרעטען אין

דיזעלביגע מענשען, וועלכע שטעלען זיך אַנטקעגען דעם קריסטענטום אַלס די גרונדלאַגע פון דעם שטאַאט, ד. ה. זיי זיינען געגנער פון דעם אַזוי גערופענעם קריסטליכען שטאַאט, ווערן ניט מיעד ווידערהאָלענדיג, אַז „די מאָראַל איז דער גרונדזייל פון דעם געזעלשאַפטליכען לעבען און פון דעם שטאַאט“. אַזוי ווי די הער־שאַפט פון דער מאָראַל וואָלט ניט געווען אַ פאָלקאָמענע הערשאַפט פון דאָס הייליגע, אַ „היעראַרכיע“.

אַזוי קאָנען מיר דאָ פערבייגעהענדיג דערמאָנען די ראַציאָ־נאַליסטישע ריכטונג, וועלכע איז אַרויסגעקומען מיט דער בעהויפּ־טונג אַז דער „נאַטירליכער פערשטאַנד“, די מענשליכע פערנונפט, איז אויך ביכולת צו דערקענען גאָט, — נאָכדעם ווי די טעאָלאָגען האָבען פון לאַנג־אָן גע'טענה'ט, אַז נאָר דער גלויבען איז ביכולת תופס צו זיין די וואַרהייטען פון דער רעליגיאָן, אַז גאָט ענטפּלעקט זיך נאָר צו די גלויביגע א. אַז. וו. דאָס הייסט אַז נאָר דאָס האַרץ, דאָס געפיהל, די גלויביגע פאַנטאַזיע איז רעליגיעז. מיינט האָס דען ניט, אַז דער פערשטאַנד מאָהנט זיין רעכט צו זיין דערזעלבער פאַנטאַזיאָר ווי די פאַנטאַזיע? אין אָט דעם זין האָט ריימאַרוס געשריבען זיינע „פערנעהמסטע וואַרהייטען דער נאַטירליכען רעלי־גיאָן“. עס האָט געמוזט קומען צו דעם געדאַנק, אַז דער גאַנ־צער מענש מיט אַלע זיינע פעהיגקייטען איז רעליגיעז; דאָס האַרץ און דער געמיטה, דער פערשטאַנד און די פערנונפט, דאָס פיהלען, וויסען און ווילען, קורץ, אַלצדינג אין מענשען האָט זיך אַרויסגעוויזען רעליגיעז. העגעל האָט בעוויזען, אַז אפילו די פילאָסאָפיע איז רעליגיעז. און וואָס ווערט היינטיגען טאָג ניט אַנגערופען רעליגיאָן? די „רעליגיאָן דער ליעבע“, די „רעליגיאָן דער פרייהייט“, די „פּאָליטישע רעליגיאָן“, קורץ, יעדער ענטו־זיאַזם. און אַזוי איז עס טאַקע אין דער אמת'ן.

נאָך היינט געברויכען מיר דאָס ראָמאַנישע וואָרט „רעליגיאָן“, וואָס דריקט אויס דעם בעגריף פון געבונדענקייט. מיר בלייבען גאַנץ געוויס געבונדען, אויף ווי ווייט די רעליגיאָן פערנעהמט אונזערע אינערליכע טיילען; איז אָבער דער גייסט אויך געבונ־דען? ניין, פערקעהרט, דער גייסט איז פריי, ער איז דער איינ־ציגער האַרר, ער איז ניט אונזער גייסט, נאָר ער איז אַבסאָלוט. דעריבער וואָלט די ריכטיגע, בעשטעטיגענדע איבערזעצונג פון וואָרט

תּרצח!" הייסט עס, דיענען דאָס גוטע, דעם וואוילזיין פון פאָלק, ווי זאַנד האָט וועניגסטענס געהאַט בכוונה, אָדער דיענען דעם וואוילזיין פון די אָרימע, ווי קריספּין האָט עס געטהאָן, איז מאָראַליש; אָבער מאָרד און גניבה איז ניט מאָראַליש: דער צוועק איז מאָראַליש, די מיטלען זיינען ניט מאָראַליש. ווארום? „ווייל מאָרד, מאָרדען אין געהיים, איז אַן אַבסאָלוט שלעכטע טהאַט". ווען די גערריליאַס האָבען פערפיהרט די פיינד פון לאַנד אין די פעלזען־גראָבענס און האָבען זיי דערשאָסען, בעהאַלטענדיג זיך הינטער די בושען, איז האָס אפשר ניט געווען קיין געהיים־מאָרד? לויט דעם פּרינציפּ פון מאָראַל, וואָס בעפעהלט צו דיענען דאָס גוטע, קאָנט איהר דאָך נאָר פרעגען, צי קאָן דער מאָרד גאָר קיינמאָל און אויף קיין פאַל ניט זיין אַ פערווירקליכונג פון גוטעס? און איהר וואָלט געמוזט אָנדערקענען אַזאַ מאָרד, וואָס איז יאָ אַ פערווירקליכונג פון גוטעס. איהר קאָנט זאַנד'ס טהאַט גאָר ניט פערדאַמען: די טהאַט איז געווען מאָראַליש, ווייל זי איז געטאָן געוואָרען אין דיענסט פון דאָס גוטע, ווייל זי איז געווען אונאייגענ־נוציג. זי איז געווען אַ שטראָף־אַקט, וואָס דער איינצעלנער האָט דורכגעפיהרט — אַ הינריכטונג, וואָס איז דורגעפיהרט געוואָרען מיט דער געפאַהר פון דעם אייגענעם לעבען. וואָס איז נאָך אַלעמען געווען דער צוועק פון זאַנד'ס טהאַט, אחוץ וואָס ער האָט געוואָלט אונטערדריקען שריפטען מיט ברוטאַלער געוואַלט? איז אייך דען ניט בעקאַנט דיזעלביגע האַנדלונג ווי אַ „געזעצליכע" און סאַנקציאָנירטע טהאַט? איז וואָס קאָן מען, לויט אייער פּרינציפּ פון מאָראַל, איינווענדען געגען דעם? —„דאָס איז אָבער געווען אַ ניט־געזעצליכע הינריכטונג". הייסט עס, דאָס אונמאָ־ראַלישע אין דעם איז געווען די אונגעזעצליכקייט, דאָס ניט פאָלגען דעם געזעץ? אויב אַזוי זיינט איהר מודה, אַז דאָס גוטע איז מעהר גאָרנישט ווי נאָר דאָס — געזעץ, און די מאָראַל איז מעהר גאָרנישט ווי נאָר האָס פאָלגען דעם געזעץ, די לאָיאַלי־טעט. אייער מאָראַל מוז אַלזאָ זינקען צו דער מדרגה פון לפנים'־דיגער געזעצליכקייט, צו אַט אַזט צבוע'צטווע פון פאָלגען דאָס געזעץ, מיט דעם אונטערשייד נאָר, וואָס זי איז טיראַנישער און אונערטרעגליכער איידער די אַמאָליגע רעליגיעזע צבוע'צטווע. וואָרים פאַר דער אַמאָליגער איז נאָר נויטיג געווען די טהאַט,

אַ געגענזאַץ צו דער פרומקייט, ווען דער צוקאַכטער האַס אַנט־קעגען אַלץ, וואָס האָט אויסגעזעהן ווי אַ „בעפעהל“ (תקנות, געבאָטען א. אז. וו.), איז אַרויסגעטראָטען אין אַן אָפענעם רעוואָלט, און דער פערזענליכער „אבסאָלוטער האַרר“ איז אויסגעלאַכט און פערפאָלגט געוואָרען. פאָלגליך האָט די מאָראַל געקאָנט בעקומען איהר זעלבסטשטענדיגקייט נאָר דורך דעם ליבעראַליזם, וועלכער האָט זיך פערשאַפט אַ וועלט־געשיכטליכע בעדייטונג אין זיין ערשטער פאָרם אַלס „בירגערטום“, און האָט אָבגעשוואַכט די ספּעציפיש־רעליגיעזע געוואַלט (זעה „ליבעראַליזם“, אונטען). וואָרים דער פּרינציפּ פון דער מאָראַל, וואָס שטעהט אויף איהרע אייגענע פיס, און שלעפּט זיך ניט בלויז אַרום צוזאַמען מיט דער פרומקייט, ליעגט ניט מעהר אין די געטליכע געבאָט, נאָר אין די געזעצען פון פערנונפט, פון וועלכע יענע געבאָטען מוזען אַפריהער קריגען זייער בערעכטיגונג, איידער זיי קאָנען איבערהויפּט נאָך בלייבען גילטיג. אין דעם געזעץ פון פערנונפט בעשטימט זיך דער מענש אויס זיך גופא, וואָרים „דער מענש“ איז פּערנינפטיג, און יענע געזעצען קומען נויטיגערווייז אַרויס אויס דעם „וועזען פון מענשען“. פרומקייט און מאָראַל אונטערשיידען זיך איינע פון דער אַנדערער דעריין, וואָס די ערשטע מאַכט גאָט פאַר'ן געזעץ־געבער און די אַנדערע דעם מענשען.

שטעהענדיג אויף אַ געוויסען שטאַנדפּונקט פון מאָראַל רעזאָנירט מען אונגעפעהר אַזוי: ענטוועדער אַ מענשען טרייבען זיינע תאוות און פאָלגענדיג זיי איז ער אונמאָראַליש, אָדער עס טרייבט איהם די „גוטע זאַך“, וועלכע הייסט, ווען עס ווערט אויפ־גענומען אין דעם ווילען, אַ מאָראַלישער סענטימענט (אַ סענטי־מענט און אַן איינגענומענקייט פאַר דאָס, וואָס איז גוט), און דאַמאָלסט פיהרט ער זיך אויף מאָראַליש. ווי קאָן מען אָבער, פון אָט דעם שטאַנדפּונקט אויס, אָנרופען אונמאָראַליש צ. ב. ש. זאַנד'ס אַקט אַנטקעגען קאָטצעבוען? אונאייגענגוציג אין דעם זין ווי מען פערשטעהט געוועהנליך דאָס וואָרט, איז דאָך דער דאָזיגער אַקט געווייס געוועזען, ניט ווענ׳גער, ווי (צווישען אַנדערע אַזוינע) צ. ב. ש. די גניבות פון דעם הייליגען קריספּין, וואָס ער איז בעגאַנגען צו גונסטען פון די אָרימע. „ער האָט ניט געזאָלט בעגעהן קיין מאָרד, וואָרים עס שטעהט געשריבען: „לא

מאָל ניט „נעהמען אין אַנשפּרוך אַלס אַ רעכט“, וואָס עס איז איהר ערלויבט נאָר „אויסצובעטלען אַלס אַ טובה“. די ליעבע, איבער־געבענקייט א. אז. וו. פּאָדערט מיט אַ פעסטער בעשטימטקייט עס זאָל נאָר זיין איין ווילען, צו וועמען די אַנדערע זאָלען זיך איבער־געבען, וועמען זיי זאָלען דיענען, פאָלגען און ליעבען. דער דאָזיגער ווילען מעג בעטראַכט ווערן אַלס פּערנינפטיג אָדער ניט־פערנינפטיג — איןביידע פעלען הייסט עס געהאַנדעלט מאָראַ־ליש, ווען מען פאָלגט איהם, און ניט־מאָראַליש, ווען מען טרעט־אָב פון איהם. דער ווילען, וואָס קאָמאַנדירט מיט דער צענזור, קומט ביי פיעלע אויס ניט־פערנינפטיג; אָבער ווער עס לאָזט דורכ־געהן זיין בוך אין לאַנד פון דער צענזור אָהן איהר, דער האַנדעלט אונמאָראַליש, און ווער עס לעגט פאָר זיין בוך צו דער צענזור, דער האַנדעלט מאָראַליש. ווען איינער גיט־אויף זיין מאָראַלען אורטייל און מאַכט זיך צ. ב. ש. אַ געהיימע דרוקעריי, מוז מען איהם אָנרופען אונמאָראַליש, און נאָך ניט־קלוג דערצו, אויב ער היט זיך ניט אויס מען זאָל איהם ניט כאַפּען; צי וועט אָבער אַזאַ איינער טראַכטען, אַז ער דאַרף האָבען אַ ווערדע אין די אויגען פון די „מאָראַלע“? אפשר! — אויב ער בילדעט זיך איין, אַז ער דיענט דערמיט אַ „העכערער מאָראַל“.

דאָס שפּינוועבס פון דער הייניגער היפּאָקריטסטווע הענגט אויף די ברעגען פון צוויי געביעטען, צווישען וועלכע אונזער צייט פליהט ווי אַ שפּין הין און צוריק און קלעפּט־אָן איהרע דינע פעדים פון נאַרעריי און זעלבסט־נאַרעריי. ניט קיין גענוג שטאַרקע צו קאָנען ענערגיש און אָהן ספיקות דיענען דער מאָראַל, און אויך ניט קיין גענוג ענטשלאָסענע צו קאָנען אינגאַנצען זיך אָבגעבען דעם עגאָיזם, ציטערט זי צו, אין דעם שפּין־נעץ פון היפּאָקריט־סטווע, אַמאָל צו איינעם, אַמאָל צו דעם אַנדערן, און זייענדיג געלעהמט דורך דער קללה פון האַלבקייט, כאַפּט זי נאָר נאַרישע, עלענדע פליעגעלעך. האָט מען שוין אַמאָל געוואַגט אריינצוברענגען אַ פרייען פאָרשלאַג, פערוואַסערט מען איהם גלייך ווידער מיט ליעבעספערזיכערונגען און — מען מאַכט אַ היפּאָקריטישען אָנשטעל פון רעזיגנאַ־ציאָן; האָט די אַנדער זייט ווידער געהאַט די חוצפּה אָבצו־שלאָגען דעם פרייען פאָרשלאַג אין נאָמען פון דער מאָראַלי־

איהר אָבער פאָדערט אויף דעם גערדאַנק: מען מוז דאָס געזעץ, דעם סטאַטוט, טראָגען אין זיך, און וואָס מעהר מען איז געזעצליך געזינט, אַלץ מעהר מאָראַליש איז מען. אפילו דער לעצטער שפּוהר פון פרעהליכקייט פון דעם קאַטאָלישען לעבען מוז געהן צו־גרונד אין אַט דער פּראָטעסטאַנטישער געזעצליכקייט. אָט דאָ ענדליך איז די הערשאַפט פון געזעץ צום ערשטען מאָל פאָלשטענדיג געוואָרן. ניט „איך לעב, נאָר דאָס געזעץ לעבט אין מיר". עס איז שוין ווירקליך אַזוי ווייט געקומען, אַז איך בין ניט מעהר ווי דאָס „געפעס פון זיין (דעם געזעץ'ס) הערליכקייט". „יעדער פּריים טראָגט זיין זשאַנדאַרם ביי זיך אין האַרצען", זאָגט אַ הויכגעשטעלטער פּרייסישער אָפיציר.

פאַרוואָס האָבען געוויסע אָפּאָזיציעס ניט קיין ערפאָלג? די איינציגע אורזאַך איז, ווייל זיי ווילען ניט פערלאָזען דעם וועג פון דער מאָראַל אָדער געזעצליכקייט. דערפון נעהמט זיך די אונגעהויערע פאַלשקייט פון איבערגעבענקייט, ליעבע א. אז. וו., וועלכע איז אַזוי אָבשטויסענד, אַז עס קאָן יעדען טאָג די גאַל איבערקעהרען פון די דאָזיגע פערדאָרבענע און היפּאָקרי־טישע בעציהונגען פון דער „געזעצליכער אָפּאָזיציע". אין מאָראַלע בעציהונגען, וואָס זיינען געבויט אויף ליעבע און טרייקייט, קאָן קיין צושפּאָלטענער, געגענגעזעצטער ווילען קיין פּלאַץ ניט האָבען. די שעהנע בעציהונגען ווערן געשטערט, ווען איינער וויל איין זאַך און דער אַנדערער די געגענגעזעצטע זאַך. אָבער לויט דער ביזאהעריגער פּראַקטיק און דעם אַלטען פאָראורטייל פון דער אָפּאָזיציע, מוזען פריהער פאַר אַלץ אויפגעהאַלטען ווערן די מאָראַלע בעציהונגען. וואָס בלייבט דאַן איבער פאַר דער אָפּאָזיציע צו טהאָן? אפשר פערלאַנגען אַ געוויסע פרייהייט, בעת דעם געליעבטען געפעלט בעסער ניט צו געבען? בשום אופן ניט! פערלאַנגען די פרייהייט טאָר זי ניט, זי מעג נאָר זיך ווינשען זי צו האָבען; זי מעג „פּעטיציאָנירען" וועגען דעם, מורמלען: „ביטע, ביטע!" וואָס וואָלט געקאָנט דערפון אַרויס־קומען, ווען די אָפּאָזיציע וואָלט ווירקליך געוואָלט, געוואָלט מיט דער גאַנצער ענערגיע פון ווילען? ניין, זי מוז זיך אָבזאָגען פון דעם ווילען, כדי צו לעבען פאַר דער ליעבע, זי מוז זיך אָבזאָגען פון דער פרייהייט צוליעב דער מאָראַל. זי טאָר קיינ־

„געהאָרכזאַמע אונטערטאַנען“ אָריבערגעטראָגען די גאַנצע שאַנדע פון ווילענלאָזיגקייט, צוגעיובעלט די פערברעכערישע, אונמאָראַ־לישע טהאַט פון דעם רעבעל. וואָן איז פריהער געווען ביי די „גוטע“ דער מוטה צו א רעוואָלוציאָן, וועלכען זיי האָבען געלויבט נאָכדעם ווי אַנאַנדערער האָט איהם געפאַסט? די גוטע האָבען אָט דעם מוטה ניט געקאָנט האָבען, וואָרים א רעוואָלוציאָן, און ווער רעדט גאָר א מיאַטעזש, איז אַלעמאָל עטוואָס „אונמאָראַ־לישעס“, אויף וואָס מען קאָן זיך נאָר ענטשליסען, ווען מען הערט־אויף „גוט“ צו זיין, און ענטוועדער מען ווערט „שלעכט“, אָדער — ניט גוט און ניט שלעכט. נעראָ איז ניט געווען ערגער איידער זיין צייט, אין וועלכער מען האָט נאָר געקאָנט זיין איינס פון דיביידע, גוט אָדער שלעכט. זיין צייט האָט געמוזט אור־טיילען וועגען איהם: ער איז שלעכט; און טאַקע שלעכט אין העכסטען גראַד, ניט גלאַט א קונדס, נאָר א רשע מרושע. אַלע מאָראַלישע קאָנען נאָר אָבגעבען אָט דעם אורטייל וועגען איהם. אַזוינע לומפען, ווי ער איז געווען, לעבען נאָך היינט אויך (זעה צ. ב. ש. די מעמוארען פון דעם ריטער פאָן לאַנג) צווישען די מאָראַלישע. בעקוועם לעבט זיך גאַנץ געוויס צווישען זיי ניט, וואָרים מען איז א מינוט ניט זיכער מיט'ן אייגענעם לעבען; לעבט מען אָבער צווישען די מאָראַלישע אפשר בעקוועמער? מען איז ביי זיי פונקט אזוי ווענין זיכער מיט'ן לעבען, מיט דעם אונ־טערשייד נאָר, וואָס מען ווערט געהאַנגען „אויף א גערעכטען אופן“; אָבער נאָך וועניגער איז מען דאָ זיכער מיט דעם אייגע־נעם כבוד, און איידער דו זעהסט זיך ארום פערשווינדט דיר די נאַציאָנאַל־קאָקאַרדע פון היטעל. דער האַרטער פויסט פון דער מאָראַל בעגעהט זיך גאָר אונבאַרמהערציג מיט דעם ערדעלען וועזען פון דעם עגאָיזם.

„מען קאָן דאָך אָבער יעדען לומפ ניט שטעלען אויף איין מדרגה מיט אן עהרליכען מאַן!“ — אמת, אָבער איהר, מאָראַל־ריכטער, טהוט דאָס אָפטער פאַר יעדען אַנדערן. און נאָך מעהר ווי דאָס: אן עהרליכען מאַן, וועלכער רעדט אָפען געגען דעם עקזיסטירענדען שטאַאַט, געגען די געהייליגטע אינסטיטוציעס א. אַז. וו. זעצט איהר אריין אין טורמע ווי א פערברעכער, און א כיטרען לומפ געטרויט איהר פאַרטפעלען און נאָך וויכטיגערע

שער פּאָדערונג צו האָבען צוטרויען צו דער רעגירונג א. אז. וו., פערליערט זי אויך באלד דעם מאָראַלישען מוטה און הויבט אָן פּער־זיכערן מיט וואָס פאר א בעזונדערן פערגעניגען א. אז. וו. זי האָט זיך צוגעהערט צו די פרייע ווערטער: מען מאַכט א היפּאָקריטי־שען אָנשטעל פון אָנדערקענונג. קורץ, מען וואָלט וועלען די ציג זאָל זיין גאַנץ און דער וואָלף זאָל זיין זאט: מען וואָלט וועלען האָבען א פרייען ווילען, און מען וואָלט אויך ניט וועלען זיך אָבזאָגען פון די מאָראַלע צוימען. — קומט נאָר, איהר ליבעראַלען, זיך צוזאַמען מיט אַן אונטערטעניגען. איהר וועט פערזיסען יעדעס וואָרט פון פרייהייט מיט אַן אָנבליק פון דעם לאָיאַלסטען צוטרויען, און ער וועט בעקליידען זיין אונ־טערטעניגקייט (סערוויליזם) אין די שמייכלענדסטע פראַזען פון פרייהייט. דערנאָך געהט איהר זיך פונאַנדער, און יעדערער פון אייך דענקט זיך: אָה, איך קען דיך, דו פוקס! ער דערשמעקט אין אייך דעם טייוועל, אזוי גוט ווי איהר אין איהם דעם אלטען פינסטערן הערר גאָט.

אַ נעראָ (נירון קיסר) איז נאָר אין די אויגען פון די „גוטע“ א „שלעכטער“ מענש; אין מיינע אויגען איז ער נישט מעהר ווי א געבאַפּטער פון רוּת, אויך אזוי ווי די גוטע. די גוטע זעהען אין איהם דעם גרעסטען באנדיט און געפינען פאר איהם אַן אָרט אין גיהנום. אָבער פארוואָס האָט איהם קיינער נישט געהינדערט אין זיינע בייזוויליגקייטען? וואָרום האָט מען אזויפיעל געליטען פון איהם און געשוויגען? זיינען די געהאָרכ־זאַמע רוימער, וואָס האָבען געלאָזט בינדען זייער ווילען פון אזא טיראַן, אפשר געווען אויף איין האָר בעסער פאר איהם? אין אַלטען רוים וואָלט מען געמאַכט אַ סוף פון איהם אין איין אויגענ־בליק, מען וואָלט קיינמאָל ניט געוואָרן זיין שקלאַף. אָבער די „גוטע“ צווישען די רוימער פון זיין צייט האָבען אויפגעשטעלט אנטקעגען איהם נאָר מאָראַלע פּאָדערונגען, ניט זייער ווילען; זיי האָבען געזיפצט, וואָס זייער קיסר איז ניט איבערגעגעבען דער מאָראַל אזוי ווי זיי: זיי אליין זיינען פערבליבען „מאָראַלישע אונטערטאַנען“, ביז איינער האָט ענדליך געפונען דעם מוטה אוועק־צו־וואַרפען די „מאָראַלישע געהאָרכזאַמע אונטערטעניגקייט“. און יעמאָלט האָבען דיזעלביגע „גוטע רוימער“, וועלכע האָבען אלס

ניט פערשטעהן דעם עגאָיסט. איז ניט דאָס צוזאַמענלעבען פון ניט־פערהייראַטע אַן אונמאָראַלישע טהאַט? דער מאָראַלישער מעג זיך דרעהען ווי ער וויל, ביי דעם אויסשפּרוך מוז ער בלייבען; עמיליא גאַלאָטי האָט פאַר אָט דער מאָראַלער װאַרהייט אָבגעגעבען איהר לעבען. און עס איז אמת, עס איז אַן אונמאָראַלישע טהאַט. אַן עהרליך מיידעל מעג זיצען ביז'ן גרויען צאָפּ; אַ מאַן אַ בעל־מדות מעג פערברענגען זיין צייט צו בעקעמפען זיינע נאַטור־טריבען, אפשר וועט ער פועל'ן זיי צו דערשטיקען; ער קאָן זיך לאָזען קאַסטרירען פון דער טוגענד'ס וועגען, ווי דער הייליגער אָריגענעס האָט עס געטאָן פון גאָט'ס וועגען: ער עהרט דורכדעם די הייליגע עהע, די הייליגע ריינקייט, ווי אַ זאַך וואָס טאָר ניט פערלעצט ווערן. דאָס איז — מאָראַליש. אונריינקייט קאָן קיינמאָל ניט ווערען אַ מאָראַלישע טהאַט. דער מאָראַלישער קאָן אפשר אור־טיילען מיט גרויס איינזעהעניש און ענטשולדיגען דעם, וואָס איז בעגאַנגען אַן אונריינקייט, עס בלייבט אָבער אַלץ אַן עבירה, אַ זינד נעגען אַ מאָראַלען געבאָט, אַ פלעק וואָס קאָן ניט אָבגעווישט ווערן. ווי די ריינקייט האָט אַמאָל געהערט צו דער שבועה פון דעם מאָנאַכען־אָרדען, אזוי געהערט זי איצט צום מאָראַלישען אויפפיהר. ריינקייט איז — אַ גוטס. — פערקעהרט פאַר דעם עגאָיסט איז אפילו די ריינקייט ניט קיין גוטס; ער קאָן אויס־קומען אָהן איהר, די גאַנצע זאַך אהרט איהם גאָרנישט. וואָס פאַר אַ שלום ציהט דערפון דער מאָראַלישער? אָט דעם שלום, וואָס ער שטעלט אריין דעם עגאָיסט אין דעם איינציגען קלאַס מענשען, וועלכער עקזיסטירט פאַר איהם אחוץ דעם מאָראַלישען קלאַס: אין דעם קלאַס פון די — אונמאָראַלישע. ער קאָן ניט אַנדערש, ער מוז האַלטען דעם עגאָיסט, בנוגע צו אַלץ וואו יענער אַכטעט ניט די מאָראַל, פאַר אונמאָראַליש. ווען ער וואָלט איהם אזוי ניט געהאַלטען, וואָלט ער דערמיט אַליין שוין געוואָרען אַ בוגד צו דער מאָראַל, און גאָר אַליין ניט איינזעהענדיג דאָס, וואָלט ער שוין מעהר קיין באמת מאָראַלישער מענש ניט געוועזן. מען דאַרף זיך ניט לאָזען פערפיהרן פון אַזוינע ערשיינונגען, וועלכע געהערן היינטיגען טאָג געוויס ניט מעהר צו די זעלטענהייטען, נאָר מען מוז בעטראַכטען, אַז דער וואָס איז נאָר וויפיעל־ניט־איז מוחל אויף דעם כבוד פון דער מאָראַל, קאָן פונקט אזוי ווענינ גערעכענט

זאכען. אַלזאָ, אין דער פּראַקטיק האָט איהר מיר גאָר ניט וואָס פּאָרצו־וואָרפען. „אָבער אין דער טעאָריע!" — נו, דאָ שטעל איך זיי ווירקליך ביידען אויף איין ליניע, אלס צוויי געגענגעזעצטע פּאָליוסען, ד. ה. ביידען אויף דער ליניע פון מאָראַלען געזעץ. ביידע האָבען זיי אַ זין נאָר אין דער מאָראַלער וועלט, פּונקט אַזוי ווי אין דער פאָר־קריסטליכער צייט האָט געהאַט אַ זין און אַ בעדייטונג צו רעדען וועגען אַ אידען, וואָס היט־אָב דאָס געזעץ, אָדער וואָס היט ניט אָב דאָס געזעץ, נאָר בנוגע צו דעם אידישען געזעץ; דאַגעגען ביי קריסטוס איז דער פּאַריסעער ניט בעסער געוועזען ווי די „זינדער און צאָל־בעאַמטע". אַזוי האָט אויך ביי דער אייגענהייט דער מאָראַלער פּאַריסעער דיזעלבע ווערדע, ווי דער אונמאָראַלער זינדיגער.

נעראָ איז דורך זיין משוגעת געוואָרן זעהר אונבעקוועם. אָבער אַ מענש, וואָס בעזיצט אייגענהייט, וועט ניט אַוועקשטעלען אַנטקעגען איהם אויף אַ נאַרישען אופן דאָס „הייליגע", כדי צו קלאָגען, פאַר וואָס דער טיראַן אַכטעט ניט דאָס הייליגע: ער וועט אַנטקעגענשטעלען זיין ווילען. ווי אָפט אָבער האַלט מען פאַר די הייליגקייט פון די ניט־בערויבליכע מענשענרעכט פאַר די פיינד פון די דאָזיגע רעכט! און ווי אָפט זוכט מען זיי צו בעווייזען און דעמאָנסטרירען, אַז אַ וועלכע עס איז פרייהייט איז אַ „הייליגעס מענשענרעכט"! די וואָס טהוען דאָס, זיינען ווערטה מען זאָל זיי אויסלאַכען (ווי דאָס פּאַסירט זיי טאַקע), דאָך אָבער אין דער ווירקליכקייט נעהמען זיי אייגענטליך אָן, ווען אפילו אונבעוואוסט־זיניג, דעם ריכטיגען וועג, וואָס פיהרט צום ציעל. זיי פיהלען, אַז ווען די מעהרצאָהל וועט איינמאָל געוואונען ווערן פאַר דער דאָזי־גער פרייהייט, וועט זי אויך וועלען די פרייהייט, און וועט דאַן נעהמען וואָס זי ווי ל האָבען. די הייליגקייט פון דער פריי־הייט און אלע מעגליכע ראיות פאַר דער דאָזיגער הייליגקייט וועלען קיינמאָל ניט פערשאַפען די פרייהייט: דאָס לאַמענטירען און פּעטיציאָנירען צייגט נאָר אַרויס דעם בעטלער.

דער מאָראַלער מענש איז נויטיגערווייז שמאָלקעפּיג אין דעם, וואָס ער קען ניט קיין אַנדער פיינד אויסער דעם „אונמאָראַלען". „ווער עס איז ניט מאָראַליש איז אונמאָראַליש!" און בכן פער־דאָרבען, מבוזה א. אז. וו. דעריבער קאָן דער מאָראַלישער קיינמאָל

מאָראַל, וועלכע קאָן נאָר געדייהען אין דעם שטאַאַט. וואָלטען זיי געוווען קאָנסעקוועגט, האָבען זיי אפילו ניט געדאַרפט זיך בענוצען מיט דעם וואָרט. וואָרים האָס, וואָס אָט די „קריטישע" רופען אָן מאָראַל, אונטערשיידט זיך זעהר שטאַרק פון דער אַזוינערופענער „בירגערליכער אָדער פּאָליטישער מאָראַל", און מוז דעם שטאַאַט־בירגער פאָרקומען ווי אַן „אונזיניגע הפקרות". אין גרונד אָבער האָט די קריטישע מאָראַל נאָר דעם יתרון פון „ריינקייט פון פּרינ־ציפּ", וועלכער האָט זיך בעפרייט פון דער פעראונרייניגונג פון דער רעליגיאָן און האָט געגרייכט, אין דער געלייטערטער און בעשטימטער פאָרם, אַן אוניווערזעלע מאַכט אַלס „מענשליכקייט". דעריבער דאַרף מען זיך ניט וואונדערן, וואָס דער נאָמען מאָראַל ווערט אויפגעהאַלטען לעבען די אַנדערע, ווי פרייהייט, הומאַניטעט, זעלבסטבעוואוסטזיין א. אז. וו. און איז עפּעס נאָר צוגעפּוצט מיט דעם צולעג „פרייע" מאָראַל — אַקוראַט ווי דער שטאַאַט, וואָס ווערט בעשימפּט אַלס דער בירגערליכער שטאַאַט, ווערט ווידער אויפגעלעבט אַלס „פרייער שטאַאַט", אָדער אויב מיר געהען נאָך ווייטער, אַלס „פרייע געזעלשאַפט".

ווייל אָט די מאָראַל, וואָס איז פערפאָלקאָמט געוואָרן אַלס מענשליכקייט, איז זיך אינגאַנצען פונאַנדערגעגאַנגען מיט דער רעליגיאָן, פון וועלכער זי איז געשיכטליך אַרויסגעקומען, שטערט איהר קיין זאַך ניט צו ווערן אַ רעליגיאָן אויף אייגענער רעכענונג. וואָרים צווישען רעליגיאָן און מאָראַל הערשט אַן אונטערשייד נאָר אַזוי לאַנג, ווי אונזערע בעציהונגען צו דער מענשען־וועלט ווערן גערעגעלט און געהייליגט דורך אונזער פערהעלטעניש צו אַן איבער־מענשליכען וועזען, אָדער, מיט אַנדערע ווערטער, אַזוי לאַנג ווי אונזערע טהואונגען זיינען טהואונגען „פון גאָט'ס וועגען". ווען עס קומט אָבער דערצו, אַז „פאַר דעם מענשען איז דער מענש דאָס העכסטע וועזען", יעמאָלט פערשווינדט יענער אונטערשייד, און די מאָראַל, וואָס ווערט אַרויסגעהויבען פון איהר נידעריגער מדרגה, פערענדיגט זיך אין — אַ רעליגיאָן. וואָרים דאַן שטייגט אַרויף דאָס העכערע וועזען, אויף אַן אַבסאָלוטער הויך, און מיר פערהאַלטען זיך צו איהם ווי צו דעם העכסטען וועזען, ד. ה. רעליגיעז. מאָראַל און פרומקייט זיינען איצט גלייכבעדייטענדע ווערטער ווי אין

ווערן צווישען די באמת מאָראַלישע, ווי לעסינג, וועלכער האָט פערגליבען די קריסטליכע רעליגיע אזוי גוט ווי די מחמד'אנישע און די אידישע צו א „נאָכגעמאַכטען רינג", האָט זיך געקאָנט רעכענען פאַר א פרומען קריסט. עס טרעפט אָפט אז מענשען שטעהען א סך ווייטער אין זייער מאָראַל, איידער זיי געטרויען זיך דאָס מודה צו זיין. פאַר סאָקראַטעס, וועלכער איז געשטאַנען אויף דער בילדונג־שטופע פון מאָראַליטעט, וואָלט עס געוועזען אַן אונמאָראַלע טהאַט, צו פאָלגען קריטאָ'ס פערפיהרערישע רעד און אנטלויפען פון דער תפיסה; די איינציגע מאָראַלישע זאַך איז געוועזען — צו בלייבען. דאָס איז אָבער געוועזען אזוי, נאָר דערפאַר, ווייל סאָקראַטעס איז געוועזען — א מאָראַלישער מענש. פערקעהרט, די „מאָראַללאָזע, גאָטלעסטערנדע" מענער פון דער רעוואָלוציאָן האָבען געשוואָרען טרייקייט צו לודוויג דעם 16טען, און האָבען פונדעסטוועגען ארויסגעגעבען דעם דעקרעט איהם ארונטערצוזעצען, און אפילו איהם צו טויטען; אָבער דער אקט איז געוועזען אַן אונמאָראַלישער, און די מאָראַלע לייט וועלען אויפ־שוידערן פון איהם ביז אין אלע אייביגקייטען.

דאָס אלץ האָט מעהר אָדער ווענינער צו טהאָן מיט דער „בירגערליכער מאָראַל", אויף וועלכע די פרייערע קוקען ארונטער מיט פעראַכטונג. זי, ווי די בירגערליכקייט בכלל, איהר היימישער באָדען, איז נאָך צו־ווענינ אָבגערוקט פון דעם רעליגיעזען הימעל, און האָט זיך נאָך צו־ווענינ בעפרייט פון זיין מאכט. דעריבער האָט זי, אָהן קריטיק און אָהן ווייטערדיגער איבערלעגונג, איבער־געפלאַנצט די הימעלשע געזעצען אויף איהר באָדען, אנשטאָט ארויסצוברענגען אייגענע און זעלבסטשטענדיגע לעהרען. גאַנץ אַנדערש בענעהמט זיך די מאָראַל, ווען זי גרייכט צום בעוואוסט־זיין פון איהר ווערדע און דערהעבט איהר פרינציפ, דאָס וועזען פון מענשען, אָדער „דעם מענשען", צו דעם איינציגען מאַסגע־בענדען פרינציפ. די, וועלכע האָבען זיך ארויפגעארבייט צו אזא ענטשיידענעם בעוואוסטזיין, ברעכען אינגאַנצען אָב זייער פערבינ־דונג מיט דער רעליגיאָן, וועמעס גאָט קאָן מעהר קיין פלאַץ ניט האָבען לעבען זייער „מענשען". און פונקט ווי זיי בויערן דורך די שטאַאט־שיף גופא (זעה ווייטער), אזוי צוברעקלען זיי אויך די

„די רעליגיאָן מוז זיין אַן עטהיק, די עטהיק אַליין איז רעליגיאָן".

פייערבאַך'ס אויפטהו איז בכלל נאָר אַן איבערשטעלונג פון סוביעקט און פּרעדיקאַט, מיט אַ יתרון פאַר דעם לעצטען. אַזוי ווי אָבער ער אַליין זאָגט: די ליעבע איז ניט צוליעב דעם הייליג (און האָט קיינמאָל צוליעב דעם ניט געגאָלטען דעם מענשען פאַר הייליג), ווייל זי איז אַ פּרעדיקאַט פון גאָט, נאָר זי איז אַ פּרעדיקאַט פון גאָט, ווייל זי איז דורך זיך און פאַר זיך אַליין געטליך", — האָט ער דאָך געקאָנט איינזעהן, אַז עס מוז אָנגעהויבען ווערן אַ קאַמף אַנטקעגען די פּרעדיקאַטען גופא, אַנטקעגען די ליעבע און אַלע הייליגקייטען. ווי אַזוי האָט ער געקאָנט האָפען אָבצו־ווענדען די מענשען פון גאָט, ווען ער האָט זיי איבערגעלאָזט דאָס געטליכע? און אויב גאָט אַליין איז פאַר זיי, ווי פייערבאַך זאָגט, קיינמאָל ניט געווען די הויפּטזאַך, נאָר זיינע פּרעדיקאַטען זיינען געווען דער עיקר, האָט ער דאָך אַלענפאַלס געקאָנט לאָזען די פליטערלעך (ד. ה. דעם גאָט) נאָך לענגער, וויבאַלד אַז די פּופּע (ד. ה. די ליעבע), דער איינענטליכער קערן איז געבליבען. ער גיט אויך צו, אַז „פאַר איהם האַנדעלט זיך דאָ נאָר וועגען דער פערניכטונג פון אַן אילוזיע",* דאָך דענקט ער, אַז זי, די אילוזיע, „האָט געווירקט אויף די מענשען העכסט פערדערבליך, וואָרים אפילו די ליעבע, וועלכע איז בעצם דער אמת'סטער, אינערליכסטער געפיהל, איז געוואָרן דורך דער רעליגיעזיטעט אַ פערשטעלטער און אילוזאָרישער געפיהל, מחמת די רעליגיעזע ליעבע ליעבט דעם מענשען נאָר פון גאָט'ס וועגען, הייסט עס, דעם מענשען נאָר לפנים און אין אמת'ן ליעבט זי נאָר גאָט אַליין". איז אָבער די מאָראַלישע ליעבע אַנדערש? ליעבט זי דעם מענשען, אָט דעם מענשען פון אָט דעם מענשען'ס וועגען, אָדער פון דער מאָראַל'ס וועגען, פון דעם מענשען'ס וועגען בכלל, וואָס עס הייסט — וואָרים דער מענש פאַר'ן מענשען איז גאָט — פון גאָט'ס וועגען?

די רעדער אין קאָפּ האָבען נאָך אַ גאַנצע מאַסע פאָרמעלע זייטען, און עס קאָן זיין ניצליך אָנצודייטען אויף איינינע פון זיי. אַזוי געפינען מיר, אַז די זעלבסטפערלייקענונג

---

* דאָרט אויבען, ז. 408.

אַנפאַנג פון קריסטענטום, און נאָר דערפאַר, ווייל האָס העכסטע וועזען איז געוואָרן אַן אַנדערער, הייסט איצט אַ היילינער אויפ־פיהר ניט מעהר אַ „היילינער", נאָר אַ „מענשליכער". האָט די מאָראַל געזיגט, טרעט אַריין אַ פאָלשטענדיגער איבערבייט פון בעלי־בתים.

נאָך דער פערניכטונג פון גלויבען, דענקט פייערבאַך אַריינ־צופאָהרען אין דעם כלומר'שט זיכערען האַפען פון ליעבע. „דאָס ערשטע און העכסטע געזעץ מוז זיין די ליעבע פון מענשען צום מענשען. „האָמאָ האָמיני דעאוס עסט" — (דער מענש איז פאַר'ן מענשען אַ גאָט) — דאָס איז דער העכסטער פראַקטישער גרונדזאַץ — דאָס איז דער ווענדפונקט פון דער וועלטגעשיכטע".* אייגענטליך אָבער איז נאָר געענדערט געוואָרן דער גאָט, דער „דעאוס", די ליעבע איז געבליבען: דאָרטען ליעבע צום איבער־מענשליכען גאָט, דאָ ליעבע צום מענשליכען גאָט, צום „האָמאָ" אַלס „דעאוס". אַלזאָ, דער מענש איז מיר — היילינ. און אַלץ וואָס איז „באמת מענשליך" איז מיר — היילינ! „די עהע איז דורך זיך גופא היילינ. און אַזוי איז עס מיט אַלע מאָראַלע פער־העלטניסען. היילינ איז און זאָל דיר זיין די פריינדשאַפט, היילינ דאָס אייגענטום, היילינ די עהע, היילינ דאָס וואוילזיין פון יעדען מענשען, אָבער היילינ אַן־און־פיר־זיך זעלבסט".** האָבען מיר דאָ ניט ווידער דעם גלח? ווער איז זיין גאָט? דער מענש! וואָס איז דאָס געטליכע? דאָס מענשליכע! אָט אַזוי האָט זיך ווירקליך דער פרעדיקאַט נאָר פערוואַנדעלט אין דעם סוביעקט, און אָנשטאָט דעם זאַץ „גאָט איז די ליעבע", הייסט עס „די ליעבע איז געטליך", אַנשטאָט „גאָט איז מענש געוואָרן" — „דער מענש איז גאָט געוואָרן", א. אז. וו. עס איז אייגענטליך נאָר אַ נייע — רעליגיאָן. „אַלע מאָראַלע שייכות'ן זיינען דאָ נאָר עטהישע, זיי ווערן נאָר דאָ קולטיווירט מיט אַ מאָראַלען זין, וואו זיי גילטען דורך זיך אַליין (אָהן רעליגיעזער היילינונג דורך דער ברכה פון גלח) אַלס רעליגיעזע". פייערבאַך'ס זאַץ: די טעאָלאָגיע איז אַנטראָפאָלאָגיע הייסט נאָר

* „וועזען דעם קריסטענטומס", 2טע אויפלאַגע, ז. 402.
** דאָרט, ז. 403.

קייט, און דער „גייסטיג געזאָנענער" — פאַר אַ מאַטעריעלען גענוס, דעם וואויל־לעבען.

די וואָס רעדען צום מענשען וועגען דער וויכטיגקייט פון „אונ־אייגעננוציגקייט", מיינען אַז זיי זאָגען ארויס וועג ווייסט וואָס. וואָס פערשטעהען זיי אייגענטליך אונטער דעם? אודאי עפּעס עהנליכעס ווי אונטער „זעלבסטפערלייקענונג". וועג איז אָבער דער דאָזיגער „זעלבסט", וואָס דאַרף פערלייקענט ווערן און קיין נוצען ניט האָבען? עס זעהט אויס אַז דו דאַרפסט דאָס זיין דער זעלבסט. און פון וועמעס נוצען וועגען רעקאָמענדירט מען דאָס דיר די אונאייגעננוציגע זעלבסטפערלייקענונג? וויעדעראַמאָל פון דיין נוצען און טובה וועגען; עס הייסט: דו פער־שאַפסט זיך דיינע „אמת'ע נוצען" דורך אונאייגעננוציגקייט.

דיר זאָלסטו נוצען, און דאָך זאָלסטו דיין נוצען ניט זוכען.

די וואוילטהעטער פון די מענשען האַלט מען פאַר אונאייגעננוציג — אַ פראַנקע, וועלכער האָט געגרינדעט דאָס ווייזענהויז, אַן אָ'קאָנעלל, וועלכער האָט אונערמיעדליך געאַרבייט פאַר זיין אירלאַנדיש פאָלק; אָבער אַזוי האַלט מען אויך דעם פאַנאַטיקער, וועלכער, ווי דער הייליגער באָניפאַציוס, ריזי־קירט זיין לעבען פאַר די בעקעהרונג פון די היידען, אָדער זוי ראָבעספּיער אָפּפערט אַלעס צו דער טוגענד, ווי קערנער שטאַרבט פאַר גאָט, קיניג און פאָטערלאַנד. דעריבער טאַקע זוכען אָ'קאָנעלל'ס געגנער אויסצוטראַכטען אויף איהם עפּעס אַן אקט פון אייגעננוציגקייט אָדער פון גייציגקייט (דער אָ'קאָנעלל־פאָנד האָט זיי פון אויבענאויף געגעבען אַ גרונד דערצו); וואָרים ווען עס געלינגט זיי צו וואַרפען אַ חשד אויף זיין „אונאייגעננוציגקייט" דאַן קאָנען זיי לייכט אָברייסען זיינע אַנהענגער פון איהם.

וואָס אָבער האָבען זיי דערמיט געקאָנט בעווייזען? אַז אָ'קאָנעלל האָט געאַרבייט פאַר אַנאַנדער צוועק איידער דעם אָנגעגעבענעם. אָבער סיי ער בעצוועקט אַ געלד־נוצען, סיי די בעפרייאונג פון פאָלק, איין זאַך איז דאָך זיכער, אַז אין יעדען פאַל האָט ער געשטרעבט צו אַ צוועק. אייגעננוץ דאָ ווי דאָרטען, מיט דעם אונטערשייד נאָר, וואָס זיין נאַציאָנאַלער אייגעננוץ וואָלט

איז גלייך ביי דעם הייליגען ווי ביי דעם אונהייליגען, ביי דעם ריינעם ווי ביי דעם אונריינעם. דער אונריינער פערלייקענט אלע „בעסערע געפיהלען“, יעדע שאנדע, אפילו די נאַטירליכע פאַרכטינגקייט, און פאָלגט נאָר די תאוה, וואָס בעהערשט איהם. דער ריינער פערלייקענט זיין נאַטירליכע בעציהונג צו דער וועלט („פערלייקענט די וועלט“) און פאָלגט נאָר דעם „פערלאנג“, וואָס בעהערשט איהם. געטריבען פון געלד־דאָרשט, פערלייקענט דער גייציגער אלע תביעות פון געוויסען, יעדען עהרען־געפיהל, יעדע ערעלקייט און יעדען מיטלייד; ער טרייבט־אוועק פון זיך אלע אויסרעכענונגען: די תאוה שלעפט איהם אוועק. דאָס אייגענע בעגעהט דער הייליגער. ער מאַכט זיך צום „שפּאָט פון דער וועלט“, ער איז הארטהערציג און „שטרענג־גערעכט“; וואָרים איהם שלעפּט אוועק דער פערלאנג. אַזוי ווי דער אונהייליגער פערלייקענט זיך זעלבסט פון וועגען מאַמאָן, אזוי פערלייקענט זיך דער הייליגער פון וועגען גאָט און זיינע געטליכע געזעצען. מיר לעבען איצט אין אַזאַ צייט, ווען די אונפערשעמט־קייט פון די הייליגע ווערט אויפגעדעקט און פיהלט זיך מיט יעדען טאָג מעהר, און איז דורכדעם געצוואונגען אליין יעדען טאָג זיך אַלץ מעהר אָבצודעקען און זיך נאַקעט צו שטעלען. שטייגט ניט לאַנג אריבער די אונפערשעמטקייט און דומהייט פון די ארגומענ־טען, מיט וועלכע מען זוכט צו שטערן דעם „פּאָרטשריט פון דער צייט“, יעדע מאָס און יעדע ערוואַרטונג? אָבער דאָס האָט געמוזט קומען. די זעלבסטפערלייקענער מוזען אַלס הייליגע אָננעהמען דעמזעלביגען דרך ווי אַלס אַונהייליגע, און אזוי ווי די פערזינקען אַלץ ווייטער און ווייטער אין דער פולסטער מאָס פון זעלבסט־פערלייקענענדער געמיינהייט און נידעריגקייט, אזוי מוזען יענע ארויפשטייגען צו דער אונעהרענהאַפטעסטער ערהאַבענ־קייט. דער מאַמאָן פון דער ערד און דער גאָט פון הימעל פאָדערן ביידע פונקט דעמזעלביגען גראַד פון — זעלבסטפערלייקענונג. דער נידעריגער ווי דער געהויבענער גאַרען נאָך אַ „גוטס“, יענער נאָך דאָס מאַטעריעלע, דער נאָך דאָס אידעאַלע, נאָך דעם אזוי גערופענעם „העכסטען גוט“, און ביידע צום סוף זיינען וויעדער ממלא איינע די אַנדערע דעריין, וואָס דער „מאַטעריעל געזאָננענער“ איז אַלץ מקריב פאַר אַן אידעעלען שיין, פאַר זיין אייטעל־

וואקסען ארויס פון דעם זינד, נארישקייט א. אז. וו.; דא — עניוות, איבערגעבענקייט א. אז. וו.

וואו איהר זאָלט ניט ווענדען אייער בליק, ווערט איהר אומעטום בעגעגענען קרבנות פון זעלבסטפערלייקענונג. דאָ אנטקעגען מיר זיצט א מיידעל, וואָס האָט אפשר שוין זייט צעהן יאָהר געבראכט בלוטיגע קרבנות צו איהר נשמה. איבער איהר רייצענדען געשטאלט בויגט זיך א טויט־מיעדער קאָפּ, און בלייכע באקען פערראטען די לאנגזאמע פערבלוטונג פון איהר יוגענד. אָרים קינד, ווי אָפט האָבען די ליידענשאַפטען געמוזט אנקלאַפּען אין דיין הארצען און די רייכע יוגענד־קרעפטען געפאָדערט זייער רעכט! ווען דיין קאָפּ האָט זיך געגראָבען אין די ווייכע קישענס, ווי האָט די אויפ־וואכענדע נאטור געצוקט דורך דיינע גליעדער, ווי האָט דאָס בלוט געשפאנט אין דיינע אָדערן און די פייערדיגע פאנטאזיעס געגאָסען דעם גלאנץ פון תאוה אין דיינע אויגען! אָבער דאן האָט זיך דיר בעוויזען דער געשפענסט פון דיין זעעל און איהר זעליגקייט. דו האָסט זיך דערשראָקען; דיינע הענד האָבען זיך צונויפגעלעגט, דיין געפייניגט אויג האָט געווענדט דעם בליק נאָך אויבען: דו האָסט — תפלה געטאָן. די שטורמס פון דער נאַטור זיינען פער־שטומט געוואָרן, א שטילקייט האָט זיך אויסגעשפרייט איבער דעם ים פון דיינע בענעהרען. לאנגזאם האָבען זיך די מאטע אויגען־לעדלעך ארונטערגעלאָזט אויף דעם אויסגעלאָשענעם לעבען אונטער זיי; פון די זאפט־פולע גליעדער איז אונבעמערקט אוועק די שפאנונג; אין הארצען זיינען אויסגעטריקענט געוואָרן די לארעמדיגע כוואליעס; די צונויפגעלעגטע הענד זיינען געלעגען שווער, אָהן כחות אויף דעם ווידערשטאנדלאָזען בוזים; א שוואַ־כער, לעצטער „אך“ האָט זיך נאָך ארויסגעזיפצט, און — די נשמה איז געוואָרן רוהיג. דו ביזט איינגעשלאָפען, אויפצו־וואכען אויף מאָרגען צו א נייעם קאמף און צו א נייער — תפלה. די געוועהנהייט פון זעלבסט־ענטזאגונג קיהלט איצט אָב די היץ פון דיין פערלאנג, און די רויזען פון דיין יוגענד ווערען בלאס — אין דער בלייכזוכט פון דיין זעליגקייט. די נשמה איז גערעטעט, דער קערפער מוז פערדארען! אָה, לאאיז, אָה נינאָן, ווי גוט האָט איהר געטאָן, וואָס איהר האָט פערשפּאָט די דאָזיגע בלייכע

אויך געווען אַ טובה פאַר אַנדערע, ד. ה. אַן אַלגעמיין נוצליכער.

מיינט עס אפשר אַז די אונאייגענוציגקייט איז אַן אילוזיע און אין ערגעץ ניט בנמצא? ניין, אדרבא, עס איז ניטאָ קיין מעהר געוועהנליכע זאַך איידער זי! זי איז אפילו געוואָרן, וואָס מען מעג אָנרופען אַ מאָדע־אַרטיקעל אין דער ציוויליזירטער וועלט, אַן אַרטיקעל, וועלכען מען האַלט פאַר אַזוי אונבעדינגט־נויטיג, אַז ווען ער קאָסט צופיעל אין סאָלידען שטאָף, פוצט מען זיך אויס לכל הפּחות מיט זיין נאָכגעמאַכטען גלאַנץ, און מען פערשטעלט זיך אין איהם. וואו הויבט זיך אָן די אונאייגענוציגקייט? אַקוראַט דאָ וואו אַ צוועק הערט אויף צו זיין אונזער צוועק און אונזער אייגענטום, מיט וועלכען מיר קאָנען אַלס אייגענטימער שאַלטען און וואַלטען ווי מיר ווילען; דאָרט, וואו ער ווערט אַ פיקסער צוועק אָדער אַ — פיקסע אידעע; וואו ער פאַנגט אָן אונז צו בעגייסטערן, ענטוזיאַזמירן, פאַנטאַזירן; קורץ, וואו ער ווערט אונזערע אַ דאָגמע און — אַ בעל־הבית איבער אונז. מען איז ניט אונאייגענוציג, כל זמן מען האַלט דעם צוועק אין דער אייגענער מאַכט; מען ווערט אונאייגענוציג ערשט אויף דער מדרגה פון „אָט דאָ שטעה איך, אַנדערש קאָן איך ניט טהאָן“ [ווי לוטהער האָט געזאָגט] — דער הויפּט־שפּרוך פון אַלע בעזעסענע (פערכאַפּטע פון רוח); מען ווערט אונאייגענוציג, בעת מען פערפאַלגט אַ הייליגען צוועק מיט דעם ריכטיגען הייליגען אייפער. —

איך בין ניט אונאייגענוציג, כל זמן דער צוועק בלייבט מיין אייגענער, און אַנשטאָט זיך אָבצוגעבען ווי אַ בלינדער מיטעל פון זיין דורכפיהרונג, לאָז איך איהם צו יעדער צייט, אַזוי צו זאָגען, בלייבען אַן אָפענע פראַגע. מיין אייפער מוז דערפון ניט ווערן שוואַכער איידער דער אייפער פון דעם גרעסטען פאַנאַטיקער, אָבער אַנטקעגען דעם צוועק בלייב איך אין דערזעלביגער צייט אייז־קאַלט, אונגלויביג און זיין אייביגער שונא; איך בלייב זיין ריכטער, ווייל איך בין זיין אייגענטימער.

די אונאייגענוציגקייט צעוואַקסט זיך ווילד, וואו זי געפינט נאָר אַ באָדען פון בעזעסענקייט, אַלץ איינס סיי אין די גערטנער פון טייוועל, סיי אין די גערטנער פון אַ גוטען גייסט: דאָרטען

געהייסען: מיר זאָלען טאַקע האָבען גייסט, אָבער דער גייסט זאָל אונז ניט האָבען. אויב עס שיינט, אַז אָט דער לעצטער אויסדרוק האָט ניט קיין רעכטען זין, דאַרף מען נאָר געדענקען צ. ב. ש. אַז גאָר ביי פיעלע מענשען וועדט פון אַ געדאַנק אַ גרונדזאַץ, צו וועלכען דער מענש פאַלט אַריין אין געפאַנגענשאַפט, אַזוי אַז ניט ער האָט דעם גרונדזאַץ, נאָר דער גרונדזאַץ האָט גיכער איהם. און מיט דעם גרונדזאַץ האָט ער ווידער אַ „פעסטען שטאַנדפּונקט“. די לעהרען פון דעם קאַטעכיזם ווערן אונזערע גרונדזאַצען איידער מיר זעהען זיך אוּם, און זיי לאָזען זיך שוין ניט מעהר פערוואַרפען. זייער געדאַנק, אָדער דער גייסט, קריגט אַ זעלבסטהערשענדע מאַכט, און מען הערט זיך מעהר ניט צו צו קיין פּראָטעסט פון דעם „פלייש“. פונדעסטוועגען אָבער קאָן איך נאָר דורך דאָס „פלייש“ צובּרעכען די טיראַניי פון גייסט; דען נאָר ווען אַ מענש הערט זיך צו אינגאַנצען, און נאָר ווען ער הערט אָדער פערנעהמט ז י ך אינגאַנצען, איז ער אַ פערנעהמענדער אָדער פערנינפטיגער מענש. דער קריסט פערנעהמט ניט דאָס יאָמער פון זיין געקנעכטעטער נאַטור, נאָר ער לעבט אין „אונטערטעניגקייט“; דעריבער איז ער ניט מתרעם נעגען דעם אונרעכט וואָס פּאַסירט צו זיין פ ע ר ז אָ ן: ער האַלט זיך בעפריעדיגט מיט דער פ ר י י ה י י ט פון גייסט“. פיהרט אָבער דער חומר, דאָס פלייש, אַמאָל דאָס וואָרט, און אויב דער טאָן איז „ליידענשאַפטליך“, „אונאַנשטענדיג“, „ניט־גוטמיינענד“, „בייזוויליג“ א. אז. וו. (ווי ער קאָן אייגענטליך אַנדערש ניט זיין), דאַן מיינט ער, אַז ער הערט דעם טייוועל׳ס שטימען, שטימען אַ נ ט ק ע ג ע ן דעם ג י י ס ט (וואָרים אַנשטענדיגקייט, ליידענשאַפטלאָזיגקייט, גוטהאַרציגקייט א. ד. ג. איז — גייסט), און זיין צאָרן ברענט אויף זיי מיט רעכט: ער וואָלט ניט קאָנען זיין קיין קריסט, ווען ער זאָל זיי וועלען דולדען. ער געהאָרכט נאָר די מאָראַל און פּאַטשט דער אונמאָראַליטעט אין פּנים, ער געהאָרכט נאָר די געזעצליכקייט און פערשטיקט דאָס געזעצלאָזע וואָרט. דער גייסט פון מאָראַליטעט און געזעצליכקייט האָט איהם געפאַנגען — אַ שטרענגער, האַרטער בעל־הבית. זיי רופען דאָס די „הערשאַפט פון גייסט“ — דאָס איז אויך דער ש ט אַ נ ד פּ ו נ ק ט פון דעם גייסט.

און ווען אייגענטליך ווילען די געוועהנליכע ליבעראַלע

טוגענד! איין פרייע לעבע־מיידעל שטייגט אריבער טויזענד אין צניעות גרוי־געוואָרענע בתולות!

די אידעע פיקס קאָן אויך אויפגעפאסט ווערן אלס „גרונד־זאַץ, פּרינציפּ, שטאנדפּונקט“ א. ד. ג. כדי צו בעוועגען די ערד, האָט אַרכימעדעס פערלאַנגט א שטאַנדפּונקט אויסערהאלב פון איהר. אָט דעם שטאַנדפּונקט האָבען די מענשען נאָכאנאנד געזוכט, און יעדערער האָט זיך אָנגעכאַפּט אָן איהם, אזוי גוט ווי ער האָט געקאָנט. אָט דער פרעמדער שטאַנדפּונקט איז די וועלט פון גייסט, פון אידעען, געדאנקען, בעגריפען, וועזענס און אז. וו.; דאָס איז דער הימעל. דער הימעל איז דער שטאַנדפּונקט, פון וועלכען די ערד ווערט בעוועגט, די ערדישע אויפטהואונגען ווערן בעטראכט און — פער׳מיאוס׳ט. פערזיכערן זיך מיט דעם הימעל, פעסט און אויף אייביג אריינצונעהמען דעם הימעלשען שטאַנדפּונקט — ווי שמערצליך און אונערמידליך האָט די מענש־הייט דערפאַר געקעמפּט!

דאָס קריסטענטום האָט בעצוועקט אויסצולייזען אונז פון דער נאטור־בעשטימונג (ד. ה. פון דער בעשטימונג הורך דער נאטור), פון די בעגעהרען אלס אָנטרייבענדע קרעפטען; עס האָט, הייסט עס, געוואָלט, אז דער מענש זאָל זיך ניט לאָזען בעשטימען פון זיינע בעגעהרען. דאָס שליסט ניט איין דעם געדאנק, ער זאָל ניט האָבען קיינע בעגעהרען, זאָנדערן די בעגעהרען זאָלען איהם ניט האָבען, זיי זאָלען ניט ווערען פיקס, אונקאָנטראָלירבאר, ניט־אויפלייזבאר. נו, אפשר וואָלטען מיר געקאָנט דאָס אייגענע, וואָס דאָס קריסטענטום (די רעליגיאָן) האָט געפּלאנעוועט אנטקעגען די בעגעהרען, אָנווענדען אויף זיין אייגענער פאָרשריפט, אז דער גייסט (געדאנקען, פאָרשטעלונגען, אידעען, גלויבען א. אז. וו.) זאָל אונז בעשטימען — ד. ה., אפשר וואָלטען מיר געקאָנט פערלאַנגען, אז אויך דער גייסט אָדער די פאָרשטעלונג, די אידעע, זאָל אונז ניט בעשטימען, זאָל ניט מוזען ווערען פאר אונז פיקס, ניט־אָנגרייפבאר אָדער „הייליג“? דאָס וואָלט דאן געפיהרט צו דער אויפלייזונג פון גייסט, צו דער אויפלייזונג פון אלע געדאנקען, פון אלע פאָרשטעלונגען. אזוי ווי עס האָט דאָרטען געהייסען: מיר מעגען טאקע האָבען בעגעהרען, אָבער די בעגעהרען זאָלען אונז ניט האָבען, אזוי וואָלט עס האָ

ווערק; זיי זיינען אָבער קיינמאָל ניט קיין אָנגערעגטע, זאָנדערן א ר י י נ ג ע ג ע ב ע נ ע געפיהלען, ווייל מיר גלויבען אין זיי און מוזען זיך אָן זיי האַלטען. „אַז עס איז דאָ אַן אבסאָלוט און מיר מוזען דעם דאָזיגען אבסאָלוט אויפנעהמען, פיהלען און דענקען, איז געשטאַנען פעסט ווי אַ גלויבען ביי אַלע די, וועלכע האָבען פערווענדט די גאַנצע קראַפט פון זייער גייסט דאָס צו דערקענען און קלאָרצושטעלען. דאָס ג ע פ י ה ל פאַר דעם אבסאָלוט בעווייזט זיך דאָ ווי אַן ארייננגעגעבען געפיהל, און אַלע ענטוויקלונגען, וועלכע ער קאָן שפּעטער דערגרייכען, זיינען נאָר ענטפּלעקונגען פון איהם אַליין. אַזוי איז ביי קלאָפּשטאָק צ. ב. ש. דאָס רעליגיעזע געפיהל געווען אַן אריינגעגעבענעס, וואָס האָט אין דער „מעססיאַדע“ נאָר געפונען אַ קינסטלערישען אויסדרוק. וואָלט פערקעהרט די רעליגיאָן, וואָס ער האָט געפונען אַ פּאַרטיגע, געווען פאַר איהם נאָר אַן אָנרעגונג צו געפיהלען און געדאַנקען, און וואָלט ער געוואוסט ווי צו נעהמען איינגאַנצען אַן א י י ג ע נ ע שטעלונג צו דעם, דאַן וואָלט זיך בעקומען אַנשטאָט אַ רעליגיעזער בעגייסטערונג, אַן אויפלייזונג און אַ פערצעהרונג פון דער רעליגיאָן. דעריבער האָט ער אויף דער עלטער נאָר פאָרטגעזעצט זיינע קינדישע געפיהלען, וואָס ער האָט אריינגענומען אין די קינדער־יאָהרען, און האָט פערשווענדעט די קרעפטען פון זיין מאַנהייט אין אויסצאַצקען זיינע קינדערייען.

דער אונטערשייד איז אַלזאָ, צי די געפיהלען ווערען מיר אריינגעגעבען, צי זיי זיינען נאָר אָנגערעגט. די לעצטע, ד. ה. די אָנגערעגטע, זיינען אייגענע, עגאָיסטישע, ווייל זיי זיינען מיר ניט אריינגעפּרעגט געוואָרן, ניט פאָרגעזאָגט געוואָרן און ניט ארויפגעדרונגען געוואָרן אַלס ג ע פ י ה ל ע ן; צו די ערשטע אָבער, די אריינגעגעבענע, זאָטעל איך מיך אָן, איך ערציה זיי אין מיר ווי אַ ירושה, קולטיוויר זיי און בין פון זיי ב ע ז ע ס ע ן. ווער האָט ניט מעהר אָדער ווייניגער בעוואוסטזיניג געמערקט, אַז אונזער גאַנצע ערציהונג איז נאָר בערעכענט צו ש אַ פ ע ן א י ן א ו נ ז ג ע פ י ה ל ע ן, ד. ה. א ר י י נ ג ע ב ע ן זיי אין אונז, אַנשטאָט איבערצולאָזען די שאַפונג פון געפיהלען צו אונז אַליין, וואָס עס זאָל פון זיי דערנאָך ניט ווערן? הערען מיר גאָט'ס נאָמען, מוזען מיר פיהלען גאָטספאָרכטיגקייט; הערען מיר דעם נאָמען פון דער

העררען פריי מאַכען? נאָך וועמעס פרייהייט שרייען און לעכצען זיי? נאָך דער פרייהייט פון ג י י ס ט! פון גייסט, פון דער מאָראַל, געזעצליכקייט, פרומקייט, גאָטספאָרכטיגקייט א. אז. וו. דאַס ווילען אויך די אַנטי־ליבעראַלע העררען, און דער גאַנצער שטרייט צווישען ביידען דרעהט זיך אַרום אַ פּראַגע פון נוצען — צי די לעצטע זאָלען אַליין האָבען דאַס וואָרט, אָדער די ערשטע זאָלען אויך בעקומען אַ „געגנוס פון ריזעלביגע נוצען". דער ג י י ס ט בלייבט פאַר זיי ביידען דער אַבסאָלוטער בעל־הבית, און זיי רייסען זיך אַרום נאָר וועגען דעם פונקט, ווער עס זאָל איינ־נעהמען דעם היעראַרכישען טראָן, וואָס פּאַסט פאַר דעם „שטאַט־האַלטער פון רבש"ע". דער בעסטער טייל פון דער געשיכטע איז, וואָס מען קאָן רוהיג צוקוקען זייערע מעשים און זיין זיכער, אַז אַט די ווילדע חיות פון דער געשיכטע וועלען זיך איינע די אַנדערע צעררייסען אויף שטיקער, ווי די חיות פון דער נאַטור; זייערע פערפוילטע נבילות וועלען בעמיסטיגען דעם באָדען פאַר — אונזערע פרוכטען.

מכח נאָך איניגע אַנדערע „רעדער אין קאָפּ", ווי צ. ב. ש. פון בערוף, פון וואַרהאַפטיגקייט, פון ליעבע א. אז. וו. וועלען מיר שפּעטער נאָך ווידער האָבען וואָס צו זאָגען.

ווען מיר רעדען וועגען אייגענעם אין געגענזאַץ צו דאַס, וואָס ווערט אונז אַריינגעגעבען, האָט קיין האַפּט ניט דער אַרגומענט אַנטקעגען דעם, אַז מיר קאָנען איבערהויפּט ניט האָבען קיין פּער־איינצעלטע זאַכען, אַז אַלץ קומט צו אונז אין דעם צוזאַמענהאַנג פון דער וועלט, ד. ה. דורך דעם איינדרוק פון דאַס, וואָס איז אַרום אונז, און בכן, ווי עפּעס וואָס ווערט אונז אַ ר י י נ ג ע ג ע ב ע ן; וואָרים עס איז דאָך געוויס אַ גרויסער חילוק צווישען די געפיהלען און געדאַנקען, וועלכע ווערן אין מיר אָ נ ג ע ר ע ג ט דורך אַנדערע זאַכען, און די וואָס ווערן מיר דירעקט ג ע ג ע ב ע ן. גאָט, אונשטערבליכקייט, פרייהייט, מענשליכקייט א. אז. וו. ווערן אונז פון קינדהייט אָן אַריינגעפּרעגט אַלס געדאַנקען און געפיהלען, וועלכע בעוועגען שטאַרקער אָדער שוואַכער אונזער אינערן וועזען, און אָדער זיי בעהערשען אונז אונבעוואוסטזיניג, אָדער זיי קאָנען זיך ביי רייכערע נאַטורען ענטוויקלען אין סיסטעמען און קונסט־

קייט" — די „ערנסטקייט ביי הויכוויכטיגע ענינים און פערהאנד־לונגען", די „דייטשע ערנסטקייט" א. אז. וו. אָט דער סאָרט ערנסטקייט צייגט דייטליך אָן ווי אַלט און מיושב'דיג די משוגעת און בעזעסענהייט איז געוואָרן. וואָרים עס גיט ניט קיין ערנס־טערע זאַך, ווי א משוגע'נער בעת ער קומט צום צענטראַלען פונקט פון זיין משוגעת: פון צו־גרויסען אייפער פערשטעהט ער דאן מעהר קיין שפאס ניט (זעה משוגעים־הייזער).

§ 3. די היעראַרכיע.

די היסטאָרישע בעטראַכטונג וועגען אונזער מאָנגאָלענטום, וועלכע איך וויל עפּיזאָדיש דאָ אריינברענגען, גיב איך ניט מיט קיין אנשפּרוך אויף גרינדליכקייט, אָדער אפילו נאָר אויף אָנגענו־מענער ריכטיגקייט, נאָר פשוט דערפאַר ווייל מיר דוכט זיך, אז עס וועט דייטליכער מאַכען דאָס ווייטערדיגע.

די וועלטגעשיכטע, וואָס איהר געשטאַלטונג געהערט אייגענט־ליך איינגאַנצען צו דער קאַווקאַזישער ראַסע, האָט ווי עס שיינט דורכגעמאַכט ביז איצט צוויי קאַווקאַזישע צייט־אַלטערס. אין דעם ערשטען פון זיי האָבען מיר געדאַרפט אַרויסאַרבייטען און אַראָב־אַרבייטען פון זיך אונזער איינגעבוירענע נעגערהאַפּטיג־קייט; אין דעם צווייטען צייטאַלטער איז געקומען די מאָנ־גאָלענהאַפּטיגקייט (דאָס כינעזענטום), פון וועלכער עס מוז אויך מיט שרעקען געמאַכט ווערן א סוף. די נעגערהאַפּטיג־קייט שטעלט פאָר דאָס אַלטערטום, די צייט פון אָבהענ־גיגקייט פון זאַכען (פון געוויסע צייכענס, ווי דאָס פליהען פון פויגעל, פון א ניס טהאָן, פון דונער און בליץ, פון דעם רוישען פון הייליגע ביימער א. אז. וו.); די מאָנגאָלענהאַפּטיגקייט שטעלט פאָר די צייט פון אָבהענגיגקייט פון געדאַנקען, די קריסטליכע צייט. פאָר דער צוקונפט ווערן געהאַלטען די ווערטער: „איך בין דער איינענטימער פון דער וועלט פון זאַכען, און איך בין דער אייגענטימער פון דער וועלט פון גייסט".

אין דעם נעגערהאַפּטען צייטאַלטער קומען פאָר די מלחמה־צוגען פון זעסאָסטרים און די וויכטיגקייט פון עגיפּטען און צפון־אפריקא בכלל. דעם מאָנגאָלענהאַפּטען צייטאַלטער געהערן די

פירסטליכער מאַיעסטעט, מוזען מיר עס אויפנעהמען מיט יראת הכבוד, אַבשיי און אונטערטעניגקייט; הערען מיר דעם נאָמען פון דער מאַראַל, מוזען מיר מיינען, אז מיר הערען עפּעס אזוינס, וואָס טאָר ניט אָנגעריהרט ווערן; הערען מיר וועגען דעם „ניט גוטען“ אָדער די „ניט גוטע“, מוזען מיר שוידערן א. אז. וו. די הויפּט־געוויכט ווערט געלעגט אויף אָט די גֶעפּיהלען, און ווער עס וואָלט פערנעהמען צ. ב. ש. די מעשים פון די שלעכטע מיט צופריעדענקייט, דער וואָלט געמוזט „בעשטראָפט און ערצויגען“ ווערן מיט ריטער. אָט אזוי פול אָנגעשטאָפּט מיט אריינגע־געבענע געפּיהלען, קומען מיר אָן צום גרעניץ פון פער־אנטוואָרטליכען עלטער און מיר ווערן „ערקלערט מינדיג“. אונזער אויסשטאַטונג בעשטעהט פון „ערהויבענדע געפּיהלען, ערהאבענע געדאנקען, בעגייסטערענדע גרונדזאצען, אייביגע פּרינציפּען“ און אז. וו. די יונגע זיינען דאַן מינדיג, ווען זיי פּלאַפּלען ווי די אלטע; מען טרייבט זיי דורכצוגעהן די שוהל, כדי זיי זאָלען זיך אויס־לערנען די אלטע נגונים, און ווען זיי קענען זיי אויף אויסוועניג, דערקלערט מען זיי פאַר מינדיג.

מיר טאָרען ניט פּיהלען ביי יעדער זאַך און יעדען נאָמען, וואָס קומט אונז פאָר, דאָס וואָס מיר וואָלטען געוואָלט און געקאָנט פּיהלען. מיר טאָרען צ. ב. ש. ביי דעם נאָמען גאָט ניט דענקען עפּעס לעכערליכעס, ניט פּיהלען עפּעס וואָס איז ניט אכטונגספול, נאָר עס ווערט אונז פאָרגעשריבען און אריינגעגעבען וואָס און ווי מיר זאָלען דערביי פּיהלען און דענקען.

דאָס איז דער זין פון פערזאָרגען נשמות: מיין נשמה אָדער מיין גייסט זאָל זיין געשטימט ווי אנדערע געפינען עס פאַר רעכט, ניט ווי איך אַליין וואָלט עס געוואָלט. וויפיעל מיה דאָס קאָסט אמאָל, לכל הפחות ווען מען הערט דערמאָנענדיג א געוויסען נאָמען, צו זיכערן זיך ענדליך אָן אייגען געפּיהל, און לאַכען איינעם אין געזיכט, בעת ער דערוואַרט מיר זאָלען ביי זיינע רעדער מאַכען א פרום פּנים און אָן ערנסטע מינע! דאָס אריינגעגעבענע איז אונז פרעמד, איז אונז ניט אייגען און דאַרום איז עס „הייליג“, און עס איז א שווערע ארבייט אהאָבצו־וואַרפען פון זיך די „הייליגע מורא פאַר דעם“.

היינטיגען טאָג הערט מען אויף ווידער לויבענדיג די „ערנסט־

זיך די מאָראַל אַלס געוואוינהייט. פיהרען זיך לויט די זיטען און מנהגים פון דעם אייגענעם לאַנד, הייסט דאָן זיין מאָראַליש. אַ ריינע מאָראַלישע אויפפיהרונג, אַ לויטערע, ניט־געפעלשטע מאָראַל ווערט דעריבער פּראַקטיצירט אויף׳ן פּשוט׳־סטען אופן אין כינאַ: מען בלייבט ביי די אַלטע מנהגים און זיטען, און מען האַסט ווי אַ פערברעכען וואָס איז חייב מיתה יעטוועדען נייעם איינפיהר. דען דער נייער איינפיהר איז דער טויט־פיינד פון דער געוואוינהייט, פון דאָס אַלטע, פון דאָס פערמאַנענטע. עס איז אין דער אמת׳ן גאָר קיין ספק ניט, אַז דורך געוואוינהייט פערזיכערט זיך דער מענש אַנטקעגען דער צודרינגליכקייט פון די זאַכען, פון דער וועלט, און בויט זיך אויף אַן אייגענע וועלט, וואָס אין איהר אַליין איז ער צו־הויז און פיהלט זיך היימיש, ד. ה. ער בויט זיך אויף אַ הימעל. דער הימעל האָט דאָך באמת קיין אַנדער זין ניט אחוץ דעם, וואָס ער איז דעם מענשען׳ס אייגענטליכע היים, וואו קיין פרעמדע זאַך בעשטימט איהם ניט און בעהערשט איהם ניט, וואו קיין איינפלוס פון דער ערד פערפרעמדעט איהם אַליין ניט; קורץ, וואו די פסולת פון דער ערד איז אַראָבגעוואָרפען, און עס איז אַ סוף צו דעם קאַמף אַנטקעגען דער וועלט, וואו קיין זאַך, הייסט עס, ווערט איהם ניט ענטזאַגט. דער הימעל איז דער סוף פון אַלע ענטזאַגונגען, ער איז דער פרייער גענוס. דאָרטען זאָגט זיך מעהר דער מענש אין קיין זאַך ניט אָב, ווייל קיין זאַך איז איהם שוין ניט מעהר פרעמד און פיינדליך. די געוואוינהייט איז אָבער אַ „צווייטע נאַטור", וועלכע מאַכט דעם מענשען לויז און בעפרייט איהם פון זיין ערשטער און אורשפּרינגליכער נאַטירליכקייט, דורכ־דעם וואָס זי זיכערט איהם אַנטקעגען איהר יעדע צופעליגקייט. די אויסגעבילדעטע געוואוינהייט פון די כינעזער האָט געזאָרגט פאַר אַלע פאַרפאַלען און האָט פאַר אַלץ „פאָראויסגעזעהן"; וואָס עס זאָל ניט פאָרקומען, דער כינעזער ווייס אַלעמאָל ווי ער דאַרף זיך פערהאַלטען, און האָט ניט נויטיג צו בעשטימען זיין אויפפיהר ראַמאָלסט ווען די אומשטענדען פאָדערן עס: קיין ניט־פאָראויס־געזעהענער פאַל וואַרפט איהם ניט אַראָב פון דעם הימעל פון זיין רוה. דער מאָראַליש־איינגעוואוינטער און איינגעלעבטער כינעזער

מלחמה־צוגען פון די הונען און מאָנגאָלען, ביז אַרויף צו די רוסען.

דער ווערטה פון מיין איך קאָן בשום אופן ניט שטעהן הויך, אזוי לאַנג ווי דער האַרטער דימענט פון דעם ג י ט ־ א י ך („גאָט", „די וועלט") שטעהט אַזוי געוואַלטיג הויך אין פּרייז. דער ניט־איך איז נאָך צו־האַרט און ניט־בעצווינגליך, איך זאָל איהם קאָנען פערצעהרען און אַריינציהען אין זיך; די מענשען קאָנען בלויז אַרומקריכען מיט אויסערגעוועהנליכער בעשעפטיגקייט אויף אָט דער א ו נ ב ע ו ו ע ג ל י כ ע ר מאַסע, ד. ה. אויף אָט דער ס ו ב ס ט א נ ץ, ווי פּאַראַזיטישע חיה'לעך אויף א קערפּער, פון וועמעס זאַפטען זיי ציהען נאַהרונג, אָבער זיי קאָנען איהם דורכ־דעם ניט פערצעהרען. עס איז די בעשעפטיגקייט פון אומגעציפער, די פליסיגקייט פון מאָנגאָלען. ביי די כינעזער צ. ב. ש. בלייבט אַלץ ביים אַלטען, קיין „וועזענטליכע" אָדער „סובסטאַנציעלע" זאַך ליעגט ניט אונטער דער מעגליכקייט פון אַ פערענדערונג; דערפאַר ארבייטען זיי אַלץ ריהרעוודיגער אויף דאָס בעשטענדיגע, וואָס טראָגט דעם נאָמען פון דאָס „אַלטע", פון די „אורעלטערן" א. אז. וו.

דעריבער איז יעדע פערענדערונג אין אונזער מאָנגאָלישען צייטאַלטער בלויז געווען אַ רעפאָרמאַטאָרישע אָדער אויסבעסע־רענדע, ניט קיין דעסטרוקטיווע אָדער פערצעהרענדע און פערניכ־טענדע. די סובסטאַנץ, דער אָביעקט ב ל י י ב ט. אַלע אונזערע בעמיהונגען זיינען נאָר געווען די טהעטיגקייט פון מילבען און דאָס שפּרינגען פון פליה, זשאָנגלער־קונצען אויף דער אונבעוועגליכער שטריק פון דעם אָביעקטיוו, שקלאַפען־ארבייט אונטער דער הער־שאַפט פון דאָס אונפערענדערליכע אָדער „אייביגע". די כינעזער זיינען געוויס דאָס פּ א ָ ז י ט י ו ו ס ט ע פאָלק, ווייל זיי זיינען איינגאַנצען פערגראָבען אין פאָרשריפטען און רעגעלען; אָבער דאָס קריסטליכע צייטאַלטער איז אויך ניט אַרויסגעקראָכען פון דאָס פּאָזיטיווע, ד. ה. פון דער „בעגרעניצטער פרייהייט", פון דער פרייהייט „אינערהאַלב געוויסע גרעניצען". אויף דער פאָרגע־שריטענסטער שטופע פון בילדונג פערדיענט די דאָזיגע טהעטיגקייט דעם נאָמען „ו ו י ס ע נ ש א פ ט ל י כ ע", ד. ה. דאָס ארבייטען אויף השערות, וועלכע מען קאָן פון אָרט ניט ריהרען, אויף ה י פּ אָ ־ ט ע ז ע ן, וואָס קאָנען ניט אומגעוואָרפען ווערן.

אין איהר ערשטער און אונפערשטענדליכסטער פאָרם בעווייזט

זייער אַרט אַלץ נייע און בעסערע מנהגים, א. אז. וו. — אויף דעם האָט זיך בעשרענקט זייער ארבייט. איז זי אָבער שוין קלאָר און ווירקליך דאָס, וואָס זי טראַכט צו זיין, און דערגרייכט זי איהר לעצטען ציעל? ניין, אין אָט דעם שאַפען „בעסערעס“, איז זי אַנגעשטעקט מיט דעם מאַנגאַלענטום. זי שטורעמט דעם הימעל, נאָר כדי ווידער צו מאַכען אַ הימעל, זי וואַרפט אַנידער אַן אַלטע מאַכט, נאָר כדי צו לעגיטימירען אַ נייע מאַכט, זי — *פערבעסערט* נאָר. פונדעסטוועגען איז דער ציעלפּונקט, ווי אָפט ער זאָל ניט פערשווינדען אויס'ן אויג ביי יעדען נייען פּרוב, די ווירקליכע און פאָלשטענדיגע צערשטערונג פון דעם הימעל, די מנהגים א. אז. וו. — קורץ, די צערשטערונג פון דעם מענשען, וואָס קאָן זיך נאָר בעשיצען אַנטקעגען דער וועלט, די צערשטערונג פון דער *איזאָלירונג* אָדער *איינערליכקייט* פון דעם מענשען. דורך דעם הימעל פון דער קולטור זוכט זיך דער מענש צו איזאָלירען פון דער וועלט, צו ברעכען איהר פיינדליכע מאַכט. אָבער אָט די איזאָלירונג פון הימעל מוז אויך געבראָכען ווערן, און דער אמת'ר סוף פון דעם הימעל־שטורמען איז דער — הימעל־חורבן, די פערניכטונג פון הימעל. דאָס *פערבעסערען* און *רעפאָרמירען* איז דער מאַנגאַליזם פון דעם קאַווקאַזיער, ווייל דורכ־דעם שטעלט ער ווידער אויף, וואָס עס איז שוין פריהער געווען, נעמליך: אַ פאָרשריפט, אַן אַלגעמיינהייט, אַ הימעל. ער טראָגט אין הארצען אַן אייביגע שנאה צום הימעל, און דאָך בויט ער טעגליך נייע הימלען. אָנטורעמענדיג אַ הימעל אויף אַ הימעל, צודריקט ער נאָר איינעם דורך דעם אַנדערען: דער הימעל פון די אידען צערשטערט דעם הימעל פון די גריכען, דער קריסטליכער הימעל צערשטערט דעם אידישען, דער פּראָטעסטאַנטישער דעם קאַטאָלישען, א. אז. וו. — ווען די *הימעל־שטורמענדע* מענשען פון קאַווקאַזישען בלוט וואַרפען אַרונטער זייער מאַנגאַלען־הויט, דאַן וועלען זיי דעם געמיטה־מענשען בעגראָבען אונטער די חורבות פון דער שרעקליכער געמיטה־וועלט, דעם איזאָלירטען מענשען אונטער זיין איזאָלירטער וועלט, דעם פערהימעלטען מענשען אונטער זיין הימעל. און דער הימעל איז דאָס *רייך פון גייסטער*, דאָס רייך פון דער *פרייהייט פון גייסט*.

דאָס הימעל־רייך, דאָס רייך פון גייסטער און געשפענסטער,

ווערט ניט איבערראַשט און צורודערט: ער פערהאַלט זיך אַנט־קעגען אַלץ גלייכגילטיג, ד. ה. מיט אַ גלייכען מוטה אָדער געמיטה, ווייל זיין געמיטה, וואָס איז געשיצט דורך דער פאָרזיכט פון זיינע טראַדיציאָנעלע מנהגים, פערלירט ניט די גלייכגעוויכט. די מענש־הייט דעריבער שטייגט אַרויף אויפ'ן ערשטען טרעפ פון דער לייטער פון ציוויליזאַציע און קולטור דורך געוועהנהייט, און וויבאַלד זי בעגרייפט, אַז אַרויפקלעטערנדיג צו דער קולטור, דערקלעטערט זי צוגלייך צום הימעל, דעם רייך פון קולטור אָדער פון דער צווייטער נאַטור, דאַן שטייגט זיווירקליך אַרויף אויף דעם ערשטען טרעפ פון דעם — הימעל־לייטער.

אויב דאָס מאָנגאָלענטום האָט פעסטגעשטעלט די עקזיסטענץ פון גייסטיגע וועזענס, האָט געשאַפען אַ וועלט פון גייסטער, אַ הימעל, האָבען די קאַווקאַזער טויזענדער יאָהרען זיך געראַנגעלט מיט די דאָזיגע גייסטיגע וועזענס, כדי צו דערגעהן זייער גרונד. וואָס דען האָבען זיי געטאָן, אחוץ געבויט אויף דעם מאָנגאָלישען גרונד? זיי האָבען ניט געבויט אויף זאַמד, נאָר אין דער לופט; זיי האָבען זיך געראַנגעלט מיט דעם מאָנגאָליזם, געשטורעמט דעם מאָנגאָלישען הימעל, דעם „טהיאָן". ווען וועלען זיי ענדליך פער־ניכטען דעם דאָזיגען הימעל? ווען וועלען זיי ענדליך ווערן ווירקליכע קאַווקאַזער און זיך אַליין געפינען? ווען וועט די „אונשטערבליכקייט דער זעעלע", וועלכע מיינט אין דער לעצטער צייט, אַז זי בעפעסטיגט זיך אַלץ מעהר, דערמיט וואָס זי שטעלט זיך פאָר אַלס „אונשטערבליכקייט פון גייסט", — ווען וועט זי ענדליך זיך אומבייטען אויף די שטערבליכקייט פון גייסט?

די מענשען האָבען דורך דעם פלייסיגען קאַמף פון דער מאָנ־גאָלישער ראַסע אויפגעבויט אַ הימעל, בעת די אָבשטאַמענדע פון דער קאַווקאַזישער ראַסע — כל זמן זיי האָבען אין זייער מאָנגאָ־לישען כאַראַקטער נאָך צו טהאָן מיט'ן הימעל — האָבען זיך גענו־מען פאַר דער געגענגעזעצטער אויפגאַבע, די אויפגאַבע צו שטורעמען יענעם הימעל פון מנהגים: זיי האָבען אָנגענומען די הימעל־שטורמענדע טהעטיגקייט. אונטערצוגראָבען אַלע מענש־ליכע תקנות, כדי אויף דעם אָבגערוימטען פּלאַץ צו שאַפען נייע און בעסערע; חרוב צו מאַכען אַלע מנהגים, כדי איינצופיהרען אויף

אין גייסט, ניט נאָר דעם גייסטער־גלויבען, נאָר אויך דעם גייסט־גלויבען.

דער וואָס גלויבט אין א רוח איז ניט מעהר משער דאָס „ארייננדרינגען פון א העכערער וועלט", איידער דער וואָס גלויבט אין דעם גייסט, און ביידע זוכען הינטער דער זינליכער וועלט אַן איבערזינליכע; קורץ, זיי שאַפען אַנאַנדערע וועלט און גלויבען אין איהר. די דאָזיגע אנדערע וועלט, דער פּראָדוקט פון זייער גייסט, איז א גייסטיגע וועלט: דען זייערע חושים פאַסען ניט אום און ווייסען ניט פון אנאַנדערער, אונזינליכער וועלט, נאָר זייער גייסט לעבט דעריין. פון אַט דעם מאַנגאַלישען גלויבען אין דער עקזיסטענץ פון גייסטיגע וועזענס איז ניט שווער צו דערגעהן צו דעם פּונקט, אַז דעם מענשענ׳ס גייסט איז אויך זיין אייגענטליכעס וועזען, און אַז נאָר אויף דאָס אַליין, אויף דעם „וואוילזיין פון זיין נשמה" דאַרף אַוועקגעלעגט ווערן די גאַנצע זאָרג. דערמיט ווערט געזיכערט די ווירקונג אויפ׳ן גייסט, דער אַזויגערופענער „מאָראַלישער איינפלוס".

עס איז קלאָר דערפון, אַז דער מאָנגאָליזם איז די פאָלקאָמענע רעכטלאָזיגקייט פון דער זינליכקייט, אַז ער שטעלט פאָר אונזינליכקייט און אונ־נאַטור, און אַז די זינד און דאָס בעוואוסטזיין פון זינד זיינען געוועזען אונזער מאָנגאָלישע פּלאָג פאַר טויזענדער יאָהרען לאַנג.

ווער וועט אָבער אויך דעם גייסט אויפלייזען און מאַכען צו נישט? דערזעלביגער וואָס וועט בעווייזען דורך דעם גייסט, אַז די נאַטור איז נישטיג, ענדליך און פערגענגליך, דער אַליין קאָן אויך דעם גייסט אַרונטערזעצען צו דערזעלביגער נישטינקייט. איך קאָן דאָס; יעדערער פון אייך, וואָס געוועלטיגט און שאַפט ווי א ניט־בעגרעניצטער „איך" קאָן דאָס; דאָס קאָן, מיט איין וואָרט, דער — עגאָיסט.

אין אָנגעזיכט פון דאָס הייליגע פערלירט מען יעדען מאַכט־געפיהל און דעם גאַנצען מוטה; מען פערהאַלט זיך אַנטקעגען דעם אָהנמעכטיג און דעמוטיג (עניוות׳דיג). און דאָך איז קיין זאַך ניט הייליג דורך זיך, נאָר דורכדעם וואָס איך רוף עס

האָט געפונען זיין ריכטיגען אָרט אין דער ספּעקולאַטיווער פילאָ־סאָפיע. דאָ האָט עס געהייסען דאָס רייך פון געדאַנקען, בעגריפען און אידעען: דער הימעל איז בעזעצט פון געדאַנקען און אידעען, און דאָס דאָזיגע „רייך פון גייסטער“ איז דאַן די אמת׳ע ווירק־ליכקייט.

צו וועלען ערווערבען פרייהייט פאַר׳ן גייסט איז מאָנ־גאָליזם; גייסט־פרייהייט איז מאָנגאָלישע פרייהייט, געמיטה־פרייהייט, מאָראַלישע, זיטליכע פרייהייט, א. אז. וו.

מען נעהמט געוועהנליך דאָס וואָרט זיטליכקייט אין דעם זין, ווי עס וואָלט געהאַט דיזעלביגע בעדייטונג וואָס זעלבסטשטענדיג־קייט און זעלבסטבעשטימונג. אָט דער זין ליעגט אָבער ניט אין דעם וואָרט, און דער קאַווקאַזער האָט זיך זיכער אַרויסגעוויזען פאַר זעלבסטשטענדיג טראָץ זיין מאָנגאָלישער זיטליכקייט. דער מאָנגאָלישער הימעל אָדער די מאָראַל איז געבליבען די שטאַרקע פעסטונג, און נאָר דורכדעם, וואָס ער האָט די דאָזיגע פעסטונג אָהן אַן אויפהער געשטורעמט, האָט זיך דער קאַווקאַזער אַרויסגע־וויזען מאָראַליש. ווען ער וואָלט מיט דער מאָראַל גאָר ניט געהאַט וואָס צו טהאָן, ווען ער וואָלט אין איהר ניט געפונען זיין אונבע־צווינגליכען שטענדיגען שונא, וואָלט די שייכות צו מאָראַל אויפ־געהערט צו עקזיסטירען, און בכן וואָלט די מאָראַל אויפגעהערט. דאָס, אַלזאָ, וואָס זיין זעלבסטשטענדיגקייט איז אַ מאָראַלישע, איז אַקוראַט טאַקע דאָס מאָנגאָלישע אין איהר, איז אַ צייכען, אַז אין דער דאָזיגער זעלבסטשטענדיגקייט איז ער ניט געקומען צו זיך אליין. די „מאָראַלע זעלבסטטהעטיגקייט“ שטימט איינגאַנצען מיט דער „רעליגיעזער און אָרטאָדאָקסישער פילאָסאָפיע“, מיט דער „קאָנסטיטוציאָנעלער מאָנאַרכיע“ מיט דעם „קריסטליכען שטאַאַט“, מיט דער „פרייהייט אין געוויסע גרעניצען“, מיט דער „בעשרענק־טער פּרעסע־פרייהייט“, אָדער כדי דאָס אויסצודריקען אין איין בילד — עס איז געגליכען צו אַ העלד, וואָס איז צוגעבונדען צו אַ קראַנקען־בעט.

ערשט דאַמאָלסט האָט דער מענש ווירקליך גובר געווען דעם שאַמאַניזם און זיינע רוחות, ווען ער בעזיצט די קראַפט צו פער־וואַרפען ניט נאָר דעם גלויבען אין רוחות, נאָר אויך דעם גלויבען

ניט־איינגעצוימטער פערזענליכקייט !" פארכט מאכט דעם אנפאנג, און מען קאן זיך מאכען שרעקליך פאר דעם ווילדעסטען מענשען: הייסט עס שוין איין באריער אנטקעגען זיין חוצפה. אבער אין דער פארכט בלייבט נאך אימער דער פערזוך זיך צו בעפרייען פון דעם, פאר וועמען מען האט מורא, דורך רמאות, בעטרוג, א שפיצעל א. אז. וו. אין דער עהרפארכט דאגעגען איז עס גאנץ אנדערש. דא איז ניט נאר וואס מען פארכט פאר דעם, נאר מען עהרט עס אויך: די זאך פאר וואס מען האט מורא איז דא געווארן אן אינערליכע מאכט, פון וועלכער איך קאן מיך ניט מעהר צוריק־ציהען; איך עהר עס, איך בין פון דעם געפאנגען, איך בין צוגעטאן צו דעם און געהער צו דעם: דורך דעם כבוד וואס איך גיב עס אב, בין איך פאלשטענדיג אין זיין מאכט און פרוביר אפילו גאר ניט זיך צו בעפרייען. איצט הענג איך אן דעם מיט דער גאנצער קראפט פון גלויבען, איך ג ל ו י ב. איך און די זאך, פאר וואס איך האב מורא, זיינען איינס: „ניט איך לעב, נאר די רעספעק־טירטע זאך לעבט אין מיר!"

ווייל דער גייסט, דאס אונענדליכע, לאזט ניט צו צו קיין ענד, איז ער דעריבער אונפערענדערליך: ער האט מורא פאר'ן ש ט א ר ב ע ן, ער קאן זיין ליעבען יעזוס'ל ניט אבלאזען, זיין געבלענדעט אויג קאן מעהר ניט דערקענען די גרויסקייט פון דער ענדליכקייט; דער געגענשטאנד פון מורא, וואס איז געשטיגען ביז צו פערעהרונג, טאר ניט מעהר אנגעריהרט ווערען; די עהר־פארכט ווערט פעראייביגט, דער רעספעקט ווערט פערגעטערט. דער מענש איז איצטער שוין ניט מעהר א שאפענדער, נאר א ל ע ר נ ע ר (בעזיצט וויסען, פארשט א. אז. וו.), ד. ה. ער איז בעשעפטיגט מיט א פעסטען ג ע ג ע נ ש ט א נ ד, זיך פערטיע־פענדיג אין איהם, אהן א צוריקקעהר צו זיך אליין. די שייכות צו דעם דאזיגען געגענשטאנד איז א שייכות פון וויסען, פון דער־גרונטעווען און בעגרינדען א. אז. וו., ניט פון אן אויפלייזונג (פון אבשאפען א. אז. וו.). „דער מענש מוז זיין רעליגיעז", דאס איז אן אנגענומענע זאך; דעריבער בעשעפטיגט מען זיך נאר מיט דער שאלה, ווי אזוי דאס צו דערגרייכען, וואס איז דער ריכטיגער זין פון דער רעליגיעזיטעט, א. אז. וו. גאנץ אנדערש איז עס, ווען מען שטעלט די אקסיאמע גופא אין פראגע און מען ציהט זי

הייליג, דורך מיין שפּרוך, מיין אורטייל, מיין בויגען די קניע, קורץ, דורך מיין — געוויסען.

הייליג איז אַלץ, צו וואָס דער עגאָיסט טאָר ניט נאָהענט צוקומען, וואָס ער טאָר ניט אָנריהרען, וואָס איז אויסערהאַלב זיין *מאַכט*, ד. ה. וואָס איז איבער איהם. הייליג, מיט איין וואָרט, איז יעדע *געוויסען־זאַך*, דען די ווערטער: „דאָס איז פאַר מיר א זאַך פון געוויסען", מיינט אקוראַט: „דאָס האַלט איך הייליג".

פאַר קליינע קינדער, ווי פאַר חיות, עקזיסטירט ניט קיין הייליגעס, ווייל כדי צו מאַכען פּלאַץ פאַר אזא פאָרשטעלונג, מוז מען שוין אזוי ווייט האָבען געקומען צו פערשטאַנד, אז מען זאָל שוין קאָנען מאַכען חילוקים צווישען „גוט און שלעכט, בערעכטיגט און ניט־בערעכטיגט" א. אז. וו.; נאָר ביי אזא גראַד פון דענקען אָדער פון פערשטענדיגקייט — דער אייגענטליכער שטאַנדפּונקט פון רעליגיאָן — קאָן אנשטאָט די נאַטירליכע *פאָרכט* ארויפקומען די אוננאַטירליכע (ד. ה. די, וואָס ווערט ארויסגעבראַכט ערשט דורכ'ן דענקען) *עהרפאָרכט*, די „הייליגע שרעק". דערפון נעהמט זיך, וואָס מען האַלט עפּעס, וואָס איז דרויסען פון זיך, פאַר מעכטיגער, גרעסער, בערעכטיגטער, בעסער א. אז. וו., ד. ה. וואָס מען אָנדערקענט די מאַכט פון א פרעמדען, ניט וואָס מען פיהלט עס בלויז, נאָר אויסדריקליך וואָס מען אָנדערקענט עס, ד. ה. מען לאָזט עס צו, מען גיט נאָך, מען גיט זיך איבער, מען לאָזט זיך בינדען (איבערגעבענקייט, עניוות, אונטערוואָרפענקייט, אונטערטעניגקייט א. אז. וו.). דאָ רוח'ט די גאַנצע געשפּענסטער־מחנה פון די „קריסטליכע טוגענדען".

אַלץ, פאַר וואָס איהר האָט רעספּעקט און פיהלט א יראת הכבוד, פערדיענט דעם נאָמען פון עפּעס הייליגעס; איהר זאָגט טאַקע אַליין, איהר וואָלט געפיהלט א „הייליגען שרעק" דאָס אָנצוריהרען. און איהר גיט־צו דעמזעלבען קאָליר אפילו צו דאָס אונהייליגע (תליה, פערברעכען א. אז. וו.). עס גרוילט אייך זיך אָנצוריהרען אָן דעם. עס ליעגט אין דעם עפּעס אונהיימליכעס, ד. ה. עפּעס וואָס איז ניט היימיש אָדער *ניט־אייגענס*.

„ווען פאַר'ן מענשען וואָלט ניט געווען עפּעס־וואָס הייליג, וואָלט דאָך טהיר און טויער געווען אָפען פאַר זיין מוטהווילען און

אין איין־און־דעמזעלביגען מענשען. ווארים קיין געבילדעטער איז ניט אזוי געבילדעט, אז ער זאל ניט געפינען א גענוס אויך פון זאכען, און אין דעם זין זיין אונגעבילדעט; און קיין אונגעביל־דעטער איז ניט אינגאנצען אהן געדאנקען. ביי העגעל'ן זעהט מען עס ענדליך קלאר ארויס, וואס פאר א בענקעניש אפילו דער געבילדעטסטער האט נאך זאכען, און וואס פאר אן עקעל ער פיהלט צו יעדער „פוסטער טעאריע". נאך איהם נאך מוז די ווירקליכקייט, די וועלט פון זאכען, גאר אינגאנצען פאסען צו דעם געדאנק, און קיין בעגריף דארף ניט זיין אהן א רעאליטעט. דאס האט העגעל'ס סיסטעם פערשאפט דעם נאמען דאס העכסט אביעק־טיווע, אזוי ווי אין איהם וואלטען „געדאנק" און „זאך" געפייערט זייער פעראייניגונג. אבער דאס איז איינפאך געוועזען די שטארקסטע געוואלטזאמקייט פון דענקען, זיין העכסטע דעספאטיע און אליין־הערשאפט, דער טריאומף פון גייסט און מיט איהם דער טריאומף פון דער פילאסאפיע. עפעס העכערעס ווי דאס, קאן די פילאסאפיע שוין מעהר ניט לייסטען, ווארים איהר העכסטעס איז די אלגעוועלטיגקייט פון גייסט, די אלמעכטיגקייט פון גייסט.*

די גייסטליכע מענשען האבען זיך עפעס אריינגענומען אין קאפ, וואס מוז פערווירקליכט ווערן. זיי האבען בעגריפען פון ליעבע, גוטסקייט און דערגלייכען, וועלכע זיי וואלטען וועלען זעהן פערווירקליכט; דעריבער ווילען זיי אויפ־בויען אויף דער ערד א קיניגרייך פון ליעבע, וואו קיינער זאל ניט האנדלען מעהר אויס אייגעננוץ, נאר „אויס ליעבע". די ליעבע זאל הערשען. ווי קאן מען אנדערש אנרופען דאס, וואס זיי האבען זיך אריינגענומען אין קאפ, אויב ניט — אידעע פיקס? עס „רוח'ט האך ביי זיי אין קאפ". דער אכזריות'דיגסטער רוח איז „דער מענש". געדענקט דעם שפריכווארט: „דער וועג צום גיהנום איז אויסגעפלאסטערט מיט גוטע כונות". די כונה צו

* רוססא, די פילאנטראפען און אנדערע האבען געקוקט מיט פיינד־שאפט אויף בילדונג און אינטעליגענץ; זיי האבען אבער ניט איינגע־זעהן, אז דאס דאזיגע שטעקט אין אלע קריסטען־מענשען, און האבען נאר אטאקירט די געלעהרטע און פערפיינערטע בילדונג.

אריין אין אַ צווייפעל, ווען זי מעג אפילו דורכדעם צו־גרונד געהן. — די מאָראַל איז אויך אָט אזא הייליגע פאָרשטעלונג: מאָראַליש מוז מען זיין, מען דאַרף נאָר אויסגעפינען ווי דאָס צו זיין, דעם ריכטיגען וועג. מען וואַגט ניט די מאָראַל גופא שטעלען אין פראַגע, צי זי איז ניט אליין אַן אילוזיע: זי בלייבט ערהאַבען איבער אַלע צווייפלען, זי איז ניט פערענדערליך. און אזוי געהט עס ווייטער מיט דעם הייליגען, אַ שטופע נאָך אַ שטופע, פון דעם „קדש" ביז צו דעם „קדשי קדשים".

די מענשען ווערן אָפטמאָל איינגעטיילט אין צוויי קלאַסען, אין *געבילדעטע* און *אונגעבילדעטע*. די ערשטע, אין דעם ערך וויפיעל זיי זיינען ווערטה געווען צו טראָגען דעם נאָמען געבילדעטע, האָבען זיך בעשעפטיגט מיט געדאַנקען, מיט דעם גייסט, און ווייל זיי זיינען געווען (אין דער נאָך־קריסטליכער צייט, וואָס איהר פּרינציפּ איז אַקוראַט דער געדאַנק) די הערשער, האָבען זיי געפאָדערט אַן אונטערטעניגען רעספּעקט פאַר די געדאַנ־קען, וואָס זיינען פון זיי אָנדערקענט געוואָרן. שטאַאַט, קייזער, קירך, גאָט, מאָראַל, אָרדנונג א. אַז. וו. זיינען אַזעלכע געדאַנקען אָדער גייסטער, וועלכע עקזיסטירען נאָר פאַר דעם גייסט. אַ פשוט'ער בעל חי, אַ טיער, קימערט זיך וועגען אָט די אַלע זאַכען אזוי ווייניג ווי אַ קינד. אָבער די אונגעבילדעטע זיינען ווירקליך נישט מעהר ווי קינדער, און דער וואָס זאָרגט נאָר פאַר זיינע לעבענס־בעדערפעניסען, איז גלייכגילטיג צו יענע גייסטער; אזוי ווי אָבער ער איז שוואך אַנטקעגען זיי, פאַלט ער אַרונטער אונטער זייער מאַכט און ווערט בעהערשט פון — געדאַנקען. אָט דאָס איז דער זין פון דער היעראַרכיע.

היעראַרכיע איז געדאַנקען־הערשאַפט, הערשאַפט פון גייסט!

היעראַרכיש זיינען מיר ביז אויף היינטיגען טאָג, אונטער־דריקט פון די, וועלכע שטיצען זיך אויף געדאַנקען. געדאַנקען זיינען דאָס הייליגע.

שטענדיג אָבער שטויסען זיך אָן איינע אָן די אַנדערע, דער געבילדעטער אָן דעם אונגעבילדעטען, און פערקעהרט; און דאָס איז ניט בלויז אַ צוזאַמענשטויס פון צווייערליי מענשען, נאָר

א. אז. וו.? יערען פון די בעהערשט איין לײדענשאפט, צו וועל־כער ער ברענגט אלע איבעריגע לײדענשאפטען פאר א קרבן.

און זיינען אפשר אט די אויפאפפערענדע ניט אייגעננוציג, ניט קיין עגאיסטען? אזוי ווי זיי האבען נאר איין הערשענדע לײדענשאפט, זארגען זיי נאר פאר איין בעפריעדיגונג, אבער דערי־בער טאקע אויף מיט אלץ מעהר חשק; זיי ווערן אין איהר אינ־גאנצען אריינגעטאן. זייער גאנצע טהעטיגקייט איז עגאיסטיש; עס איז אבער אן איינזייטיגער, ניט־אויפגעשלאסענער, ענגער עגאיזם: עס איז בעזעסענהייט (פערכאפט פון רוח).

— „דאס זיינען דאך קליינליכע לײדענשאפטען, פון וועלכע, פערקעהרט, דער מענש דארף זיך ניט לאזען פערקנעכטען. פאר א גרויסער אידעע, פאר א גרויסער זאך, מוז דער מענש ברענגען קרבנות!" א „גרויסע אידעע", א „גוטע זאך", כדומה למשל קידוש השם, צוליעב וואס אונצעהליגע מענשען האבען זיך ממית געווען; דאס קריסטענטום, וואס האט געפונען זיינע בערייטוויליגע מאר־טירער; די הייליגע קאטוילישע קירך, וואס האט גיעריג זיך געבראכט קרבנות פון אונגלויבער; די פרייהייט און גלייכהייט, וועמען די בלוטיגע גילאטינען האבען געדיענט.

ווער עס לעבט פאר א גרויסער אידעע, א גוטער זאך, א לעהרע, א סיסטעם, א דערהויבענעם בערוף, דער טאר ניט דער־לאזען אין זיך קיינע עולם־הזה'דיגע תאוות, קיינע אייגעננוציגע אינטערעסען. דא האבען מיר דעם גלח'שען בעגריף, אדער ווי מען קאן דאס אויך אנרופען לויט זיין פעדאגאגישער ווירק־זאמקייט — דעם בעגריף פון רבי'שאפט; ווארים די אידעאלען שפיעלען די ראלע פון רביים איבער אונז. דעם גלח'ס בערוף איז ספעציעל צו לעבען און ארבייטען פאר דער אידעע, פאר דער אמת'ר גוטער זאך. דעריבער פיהלט דאס פאלק, ווי ווייניג עס שטעהט איהם אן ארויסצוצייגען א וועלטליכע גאוה, צו בעגעהרען א וואויל־לעבען, מיטצומאכען פערגעניגענס ווי טאנצען און שפיעלען, קורץ, צו האבען וועלכע עס איז אנדערע אויסער „הייליגע אינטערעסען". דערפון נעהמט זיך אויך געוויס, פאר וואס די לעהרער קריגען אזוינע קארגע שכירות, ווייל זיי דארפען זיך פיהלען גענוג בעלוינט דורך דער הייליגקייט פון זייער בערוף און דארפען זיך ענטזאגען פון אנדערע גענוסען.

פערווירקליכען די מענשהייט אינגאנצען אין זיך, צו ווערן אינ־גאנצען מענש, געהערט צו דערזעלביגער קאטעגאריע: צו דעם מין געהערן אויך די כונות צו ווערן גוט, ערעל, ליעבליך א. אז. וו.

אין דעם זעקסטען העפט פון די „דענקווירדיגקייטען“ זייט 7, זאגט ברונא בויער: „יענער בירגערקלאס, וועלכער האט געזאלט בעקומען אזא שרעקליכע וויכטיגקייט פאר דער מאדערנער געשיכטע, איז ניט פעהיג אויף קיין אויפאפפערענדע האנדלונג, אויף קיין בעגייסטערונג פאר אן אידעע, אויף קיין ערהעבונג: ער גיט זיך ניט אב פאר גארנישט, אחוץ פאר די אינטערעסען פון זיין מיטעל־מעסיגקייט, ד. ה. ער בלייבט אלעמאל בעשרענקט אויף זיך אליין און איז לסוף גובר נאר דורך זיין מאסענהאפטיגקייט, דורך וועלכער ער האט פערשטאנען אויסצומאטערן די אנשטרענגונגען פון דער ליידענשאפט, דער בעגייסטערונג און דער קאנסעקווענץ, — דורך זיין אויבערפלעך, אין וועלכער ער זויגט אריין א טייל פון די נייע אידעען“. און אויף זייט 6: „ער האט אויסגענוצט פאר זיך אליין די רעוואלוציאנערע אידעען, פאר וועלכע ניט ער, נאר די אונאייגענגוציגע אדער ליידענשאפטליכע מענער האבען זיך אויפגעאפפערט; ער האט דעם גייסט פערוואנדעלט אין געלד. — פערשטעהט זיך, נאכדעם ווי ער האט אוועקגענומען פון יענע אידעען דעם שפיץ, די קאנסעקווענץ, דעם צערשטערענדען און פאנאטישען ערנסט אנטקעגען דעם גאנצען עגאיזם“. אט די מענ־שען זיינען, הייסט עס, ניט אויפאפפערענד, ניט בעגייסטערט, ניט אידעאליסטיש, ניט קאנסעקווענט, ניט קיין ענטוזיאסטען; זיי זיינען אין געוועהנליכען זין עגאיסטען, אייגעננוציגע, וואס קלערן נאר וועגען זייער טובה, ניכטערע, אויסגערעכענטע א. אז. וו.

ווער איז דען „אויפאפפערענד“? אין א פאלשטענדיגען זין איז דאס דאך דער, וואס גיט אוועק אלץ צוליעב איין זאך, איין צוועק, איין ווילען, איין ליידענשאפט, א. אז. וו. איז ניט אויפאפפערענד דער פערליעבטער, וועלכער פערלאזט פאטער און מוטער, בעשטעהט אויף אלע ליידען און געפאהרען, כדי צו קומען צו זיין ציעל? אדער דער אמביציעזער מענש, וואס אפפערט מיט אלע בעגעהרען, פערלאנגען און בעפריעדיגונגען צו זיין איינ־ציגער ליידענשאפט? אדער דער געלד־גייץ, וואס זאגט זיך אב פון אלץ, כדי אנצוקלייבען אוצרות? אדער דער פערגעניגען־זוכער

פענסטער, געררויכערטע הערינג צום פערקויפען, האָט אַ פערזענ־ליכען אינטערעס אויסצובערענגען אַ סך פון זיין סחורה; און ווען זיין ווייב אָדער אימיצער אַנדערש ווינשט איהם אַ גוטען אָבזאַץ, בלייבט עס אַלץ איינס אַ פערזענליכער אינטערעס. זאָל אָבער פּאַסירען, אַז אַ גנב האָט איהם בערויבט פון זיין קאָרב מיט הערינג, דאַן וואָלט עס גלייך געוואָרן דער אינטערעס פון פיעלע, פון דער גאַנצער שטאָדט, פון גאַנצען לאַנד, אָדער מיט איין וואָרט, פון אַלעמען וועלכע האַסען די מלאכה פון גנב'ענען: אַן אינטערעס, וואָס דערביי שפּיעלט שוין די פּערזאָן פון דעם הערינג־הענדלער גאָר קיין ראָלע ניט, און אַנשטאָט איהר טרעט אַרויס אין פאָדער־גרונד די קאַטעגאָריע „בע'גנב'עטער". אָבער אפילו דאָ וואָלט מען עס נאָך אַלץ געקאָנט צופיהרען צו אַ פערזענליכען אינטערעס, מחמת יעדער בעטייליגטער וואָלט געקאָנט טראַכטען, אַז ער מוז דערפאַר נעהמען אַ חלק אין דער בעשטראָפונג פון דעם גנב, ווייל זאָנסט וואָלט דאָס ניט־בעשטראָפטע גנב'ענען געוואָרן אַן אַלגע־מיינע זאַך, און זיין אייגענטום וואָלט אויך דערביי געקאָנט ליידען. אָבער ביי פיעלע לאָזט זיך אַזאַ אויסרעכענונג שווערליך אָננעהמען, און גיכער וועט מען הערען דעם געשריי: דער גנב איז אַ „פער־ברעכער". דאָ האָבען מיר שוין אַן אורטייל, אין דעם וואָס דעם גנב'ס טהאַט קריגט איהר אויסדרוק אין דעם בעגריף „פערברעכען". איצטער שטעהט די זאַך אַזוי: ווען אפילו אַ פערברעכען ברענגט ניט דעם קלענסטען שאָדען ניט מיר, ניט קיינעם פון די, אין וועלכע איך אינטערעסיר מיך, וועל איך פונדעסטוועגען אַלץ אוי פ ג ע־ב ר א כ ט ו ו ע ר ן אַנטקעגען דעם. וואָרום? ווייל איך בין בעגייסטערט פאַר דער מ אָ ר אַ ל, איך בין פול פון דער א י ד ע ע פון דער מאָראַל; דאָס וואָס איז פיינדליך צו איהר, האָס פער־פאָלג איך. ווייל גניבה קומט ביי איהם אויס אַזוי אָבשייליך גאָר אָהן אַ שום פראַגע, דעריבער מיינט צ. ב. ש. פרודאָן, אַז מיט זיין אוועקשטעלען דעם זאַץ: „אייגענטום איז גניבה", האָט ער שוין געננוג כאַראַקטעריזירט דאָס אייגענטום. אין דעם גלח'שען זין איז גניבה אַלעמאָל אַ פ ע ר ב ר ע כ ע ן, אָדער וועניגסטענס אַן עולה.

אָט דאָ הערט אויף דער פערזענליכער אינטערעס. די דאָזיגע בעשטימטע פערזאָן, וואָס האָט אַוועקגע'גנב'עט דעם קאָרב, איז

עס איז אפילו פאראן א רייסטער פון היילינע אידעען, פון וועלכע דער מענש דארף זיך אויסקלייבען איינע אדער מעהרערע אלס זיין בערוף. פאמיליע, פאטערלאנד, וויסענשאפט א. ד. ג. — זיי אלע קאנען אין מיר געפינען א טרייען דיענער.

דא שטויסען מיר זיך אן אויף דער אוראלטער משוגעת פון דער וועלט, וועלכע האט זיך נאך ניט אויסגעלערנט אויסצוקומען אהן דעם פאפענטום. ל ע ב ע ן א ו ן א ר ב י י ט ע ן פ א ר א ן א י ד ע ע — אט דאס איז דעם מענשענ'ס בערוף, און זיין מענשליכער ווערטה ווערט געמאסטען לויט דער טרייקייט, מיט וועלכער ער דערפילט זיין חוב.

אט דאס איז די הערשאפט פון דער אידעע, אדער דער קלע־ריקאליזם. ראבעספיער צ. ב. ש., סט. זשיסט א. אז. וו. זיינען געוועזען דורך און דורך גלחים, בעגייסטערט פון דער אידעע, ענטוזי־אסטען, קאנסעקוועגטע אינסטרומענטען פון דער דאזיגער אידעע, אידעאלע מענשען. אזוי רופט אויס סט. זשיסט אין זיינע א רעדע: „עס גיט עטוואס שרעקליכעס אין דער היילינער ליעבע צום פאטערלאנד; זי קוקט אויף קיין זאך ניט, זי אפפערט אלץ צו די עפענטליכע אינטערעסען, אהן רחמנות, אהן מורא, אהן מענשליכער אכטונג. זי ווארפט מאנליוס אין אבגרונד; זי אפפערט איהרע פריוואט־נייגונגען; זי פיהרט רעגולוס קיין קארטהאגא; זי ווארפט א רוימער אין תהום; זי זעצט אריין מאראט, אלס קרבן פון זיין איבערגעבענקייט, אין פאנטהעאן".

געגענאיבער אט די פערטרעטער פון אידעאל אדער היילינע אינטערעסען שטעהט אבער א וועלט פון אונצעהליגע „פערזענ־ליכע", וואכעדיגע אינטערעסען. קיין אידעע, קיין סיסטעם, קיין היילינע זאך איז ניט אזוי גרויס, אז זי זאל ניט אריבערגעוועגט ווערן אדער מאדיפיצירט ווערן פון אט די פערזענליכע אינטערע־סען. ווען אפילו זיי ווערן אנטשוויגען אויף א וויילע, ווי אין די צייטען פון טומעל און פאנאטיזם, קומען זיי ווידער באלד ארויף פון אויבען דורך „דעם געזונדען חוש פון פאלק". יענע אידעען זיעגען פאלקאמען ערשט דאן, ווען זיי זיינען ניט מעהר פיינדליך צו די פערזענליכע אינטערעסען, ד. ה. ווען זיי בעפריעדיגען דעם עגאיזם.

דער מאן, וואס שרייט אויס, אט דא איצטער, פאר מיין

העכסט־פערשיידענע זאכען. געפינט מען אז די הויפטזאך, וואס פאָדערט זיך פונ'ם מענשען, איז פרומקייט, וואקסט־אויס דער רעליגיעזער קלעריקאליזם; זעהט מען איין די הויפט פאָדערונג אין דער מאָראל, העבט דער מאָראלער קלעריקאליזם אויף דעם קאָפּ. די גלח'שע גייסטער פון אונזער צייט וואָלטען דעריבער פון יעדער זאך מאכען א „רעליגיאָן“, א „רעליגיאָן פון פרייהייט, א רעליגיאָן פון גלייכהייט“ א. אז. וו.; אלע אידעען ווערן ביי זיי א „הייליגע זאך“, צ. ב. ש. אפילו דאָס שטאאט־בירגערטום, די פּאָליטיק, די עפענטליכקייט. פרעס־פרייהייט, געריכט פון געשוואָרענע א. אז. וו.

איז וואָס הייסט אין אָט דעם זין „אונאייגעננוציגקייט“? עס הייסט, מען זאָל נאָר האָבען אן אידעאלען אינטערעס, לגבי וועלכען קיין חשיבות פון א פערזאָן האָט קיין בעטרעף ניט!

אנטקעגען דעם שטעלט זיך אויף דער שטייפער קאָפּ פון דעם וועלטליכען מענשען; ער איז אָבער טויזענדער יאָהרען לאנג אלעמאָל בעזיעגט געוואָרן, וועניגסטענס אויף אזויפיעל, אז ער האָט געמוזט בויגען זיין ווידערשפּעניגדיגען נאקען און „פערעהרען די העכערע מאכט“: דער קלעריקאליזם האָט איהם אנידער־געדריקט. האָט אמאָל דער וועלטליכער עגאָיסט אָבגעשאָקעלט פון זיך א העכערע מאכט, צ. ב. ש. דעם געזעץ פון אלטען טעסטאַ־מענט, דעם רוימישען פויפּסט א. אז. וו., איז גלייך געוואָרן איבער איהם א זיעבען מאָל העכערע מאכט, צ. ב. ש. דער גלויבען אויפ'ן אָרט פון געזעץ, די פערוואנדלונג פון אלע פשוט'ע מענשען אין גייסטליכע אויפ'ן אָרט פון א בעשרענקטער גלח'שער קערפּער־שאפט, א. אז. וו. עס איז איהם געגאנגען ווי יענעם מיט'ן דבוק, וואָס בעת ער האָט געמיינט, אז ער האָט זיך בעפרייט פון איין שד, זיינען אין איהם אריינגעקראָכען זיעבען אנדערע.

אין דער פריהער־געבראַכטער ציטאַטע (פון ברונאָ בויער) ווערט אָבגעלייקענט, אז דער בירגער־קלאַס בעזיצט וועלכע עס איז אידעאליטעט א. אז. וו. עס איז זיכער, אז ער האָט מאכינירט אנטקעגען די אידעאלע קאָנסעקווענץ, מיט וועלכע ראָבעספּיער האָט געוואָלט אויספיהרען דעם פּרינציפּ. דער אינסטינקט פון זיינע אינטערעסען האָט איהם געזאָגט, אז אָט די קאָנסעקווענץ האָט צו־וועניג הארמאָנירט מיט דאָס, וואָס ער האָט געזוכט צו

פאַר מיין פּערזאָן גאַנץ גלייכגילטיג; איך נעהם נאַר אַן אינטע־רעס אין דעם גנב, אין אָט דעם בעגריף, פון וועלכען יענע פּערזאָן שטעלט פאַר דעם עקזעמפּלאַר. דער גנב און דער מענש זיינען אין מיין מוח אונפעראייניבאַרע הפכים, וואָרים מען איז ניט באמת מענש, ווען מען איז אַ גנב; מען פעראומווירדיגט אין זיך דעם מ ע נ ש ע ן אָדער די „מענשהייט“, ווען מען גנב׳עט. אַזוי ווי מען הערט־אויף צו נעהמען אַ פּערזענליכען אַנטייל, פאַלט מען אַריין אין דעם פ י ל אַ נ ט ר אָ פּ י ז ם, די מענשענפריינדליכקייט, וועלכע ווערט געוועהנליך פאַלש אויסגעטייטשט אַזוי ווי זי וואָלט געווען אַ ליעבע צו ד ע ם מענשען, צו יעדען איינצעלנעם, בעת זי איז מעהר גאַרנישט ווי אַ ליעבע צו מענשען, צו דעם אַבסטראַק־טען בעגריף, דעם רוח. דער פילאַנטראָפּ שליסט ניט איין אין זיין האַרצען די מענשען בפרט, נאַר דעם מענשען בכלל. אמת טאַקע ער קימערט זיך פאַר יעדען איינצעלנעם, אָבער נאַר דערפאַר, ווייל ער וואָלט וועלען זעהן, אַז זיין געליעבטער אידעאַל זאָל אומעטום פערווירקליכט ווערן.

אַלזאָ, וועגען זאָרגען פאַר מיר, דיר, אונז, איז דאָ קיין רעד ניטאָ: דאָס וואָלט געווען אַ פּערזענליכער אינטערעס און וואָלט געהערט צום קאַפּיטעל „וועלטליכע ליעבע“. דער פילאַנטראָפּיזם איז אַ הימעלשע, גייסטיגע, אַ — גלח׳שע ליעבע. „דער מענש“ אין אונז מוז אויפגעריכט ווערען, ווען אפילו מיר אָרימע טייוואָלים זאָלען דערביי צו־גרונד גען. דאָס איז דערזעלביגער גלח׳שער פּרינציפּ, ווי דער בעריהמטער „פּיאַט יוסטיציאַ, פּערעאַט מונדוס“ (גערעכטיגקייט זאָל געשעהן, מעג אַפילו די וועלט אונטערגעהן): מענש און גערעכטיגקייט זיינען אידעען, געשפּענסטער, צוליעב וועמען אַלץ ווערט געאָפּפערט; דעריבער זיינען די גלח׳שע גייסטער די „אויפאָפּפערענדע“.

דער וואָס איז ענטוזיאַסטיש פערליעבט אין „דעם מענשען“, דער לאָזט ארויס פון חשבון, אויף ווי ווייט זיין ענטוזיאַזם גרייכט, די פּערזאָנען, און שוועבט־אַרום אין אַן אידעאַלען, הייליגען אינטערעס. „דער מענש“ איז דאָך ניט קיין פּערזאָן, נאַר אַן אידעאַל, אַ רוח.

צו „דעם מענשען“ קאָנען געהערן און גערעכענט ווערן די

זייערעווירקליכע אינטערעסען איידער די געבאָט פון דער מאָראל.

ווייל די רעוואָלוציאָנערע גלחים אָדער רביים האָבען געדיענט דעם מענשען [אין אבסטראקט], דעריבער האָבען זיי איבערגעשניטען די העלזער פון די מענשען [אין קאָנקרעט]. די רעוואָלוציאָנערע פשוט'ע מענשען אָדער פראָפּטאָקעס האָבען אפשר אויך ניט געפיהלט קיין גרעסערן עקעל צו העלזערשניידען איידער די רביים, זיי האָבען זיך אָבער וועניגער געקימערט וועגען די מענשען־רעכט, ד. ה. די רעכט פון מענשען [אין אבסטראקט] איידער וועגען זייערע אייגענע רעכט.

ווי קומט עס אָבער דאָך, וואָס דער עגאָיזם פון די, וועלכע האַלטען פון דעם פּערזענליכען אינטערעס, און פרעגען זיך אין אלע צייטען ביי איהם אָן, ווערט כסדר אַלעמאָל בעזיעגט פון דעם גלח'שען אָדער רבי'שען (ד. ה. דעם אידעאַלען) אינטערעס? זייער פערזאָן קומט ביי זיי אַליין פאָר צו־קליין, צו־אונבעדייטענד — און אזוי איז עס טאַקע אין פאַקט — אז זיי זאָלען אלץ נעהמען אין אָנשפּרוך און קאָנען פּאָלשטענדיג דורכזעצען זייער ווילען. א זיכערן צייכען דערפון קאָן מען זעהן אין דעם, וואס זיי צוטיילען זיך אַליין אין צוויי פערזאָנען, אַן אייביגע און א דערוויילעגע, און יעדעס מאָל זאָרגען זיי נאָר ענטוועדער פאר איינער אָדער פאר דער אנדערער: אום זונטאָג פאר דער אייביגער, אין דערוואָכען פאר דער צייטווייליגער; ביים דאווגען פאר יענער, ביי דער ארבייט פאר דער. זיי האָבען דעם גלח אין זיך, דערפאר קאָנען זיי פון איהם ניט פטור ווערען, און זיי הערען זיך אַליין אָבגעפּרעדיגט אינוועניג אין הארצען אלע זונטאָג.

ווי האָבען די מענשען זיך געבראָכען דעם קאָפּ און געמאַטערט זיך צו געפינען אַן ערקלערונג פאר אַט די דואליסטישע וועזענס! אָן אידעע נאָך אַן אידעע איז געקומען, א פּרינציפּ נאָך א פּרינציפּ, א סיסטעם נאָך א סיסטעם, און קיינעם איז ניט געלונגען צו פערשטיקען אויף לאַנג אָט דעם ווידערשפּרוך פון דעם „וועלטליכען" מענשען, פון דעם אזויגערופענעם „עגאָיסט". צי בעווייזט דאָס ניט, אז אלע יענע אידעען זיינען געווען צו־שוואַך אויפצונעהמען מיין גאַנצען ווילען און איהם צופריעדענשטעלען? זיי זיינען געווען און געבליבען פיינדליך צו מיר, ווען אפילו די פיינדשאַפט איז א לענגערע צייט געלעגען פערדעקט. וועט עס

קריגען, און אז דאָס וואָלט געהייסען האַנדלען געגען זיך אליין, ווען ער וואָלט אונטערשטיצט די פּרינציפּיעלע בעגייסטערונג. האָט ער דען זיך געזאָלט בענעהמען אזוי אונאייגעננוציג, צו לאָזען פאַלען אַלע זיינע צוועקען, כדי צו פיהרען צום טריאומף א טרו־קענע טעאָריע? עס פערשטעהט זיך, די גלחים געפעלט עס זעהר, ווען מענשען געהאָרכען זייער אויפרוף: „וואַרף אלץ אוועק און געה מיר נאָך", אָדער „פערקויף אלץ וואָס דו האָסט און גיעב עס אוועק די אָרימעלייט, כדי דו זאָלסט האָבען אוצרות אין הימעל, און קום און געה נאָך מיר". אייניגע אויסגעשפּראָכענע אידעאַ־ליסטען געהאָרכען אָט דעם אויפרוף; די מייסטע אָבער האַנדלען ווי אַנאַניאַס און סאַפּפירא, דערמיט וואָס זיי פיהלען זיך האַלב־גלח'יש אָדער רעליגיעז און האַלב־וועלטליך, דיענענדיג אי גאָט, אי מאַמאָן.

איך פערדענק ניט דעם בירגער־קלאַס, פאַר וואָס ער האָט ניט געוואָלט לאָזען ראָבעספּיער'ן פערניכטען זיינע צוועקען, ד. ה. פאַר וואָס ער האָט זיך אָנגעפרעגט ביי זיין עגאָיזם אויף וויפיעל ער מעג די רעוואָלוציאָנערע אידעע זיך לאָזען צושפּיעלען. אָבער יענע וואָלט מען יאָ געקאָנט פערדענקען (אויב פערדענקען האָט דאָ איבערהויפּט א פּלאַץ), וועלכע האָבען זיך געלאָזט בערויבען פון זייערע אייגענע אינטערעסען דורך די אינטערעסען פון דעם בירגער־קלאַס. היתכן אָבער, אז זיי וועלען פריהער אָדער שפּע־טער זיך אויך ניט אויסלערנען צו פערשטעהן וואָס איז בעסער פאַר זיי? אויגוסט בעקער זאָגט:* „כדי צו געווינען די פּראָ־דוצירער (די פּראָלעטאַריער), איז בשום אופן ניט גענוג אָבצולייי־קענען די טראַדיציאָנעלע רעכט־בעגריפען. די לייט קימערען זיך ליידער ווייניג וועגען דעם טעאָרעטישען נצחון פון דער אידעע. מען מוז זיי בעווייזען בעשיינפּערליך, ווי דער דאָזיגער נצחון קאָן פּראַקטיש אויסגענוצט ווערן פאַר'ן לעבען". און אויף זייט 32 זאָגט ער: „איהר מוזט די לייט פּאַקען ביי זייערע ווירקליכע אינ־טערעסען, ווען איהר ווילט אויף זיי ווירקען". גלייך נאָכדעם בעווייזט ער, ווי עס פערשפּרייט זיך שוין צווישען אונזערע פּויערים א רעכט ביסעל אונמאָראַליטעט, ווייל זיי פערפאָלגען ליעבער

---

* „פּאָלקספילאָזאָפיע אונזערער טאָגע", ז. 22.

יאָ, קינדער מוז מען בעצייטענס מדריך זיין אין פרומקייט, גאָטס־פאָרכטיגקייט און עהרענהאַפטיגקייט; אַ גוט־ערצויגענער מענש איז דער, אין וועמען מען האָט „גוטע פרינציפּען" אריינגעבראַכט און איינגעפּיהרט, ווי דורך אַ לייקע ארייגגעגאָסען, אין קאָפּ אריינגעהאַקט און גוט אריינגעפּרעדיגט.

קוועטשט מען אויף דעם מיט די פּלייצעס, הויבען גלייך אָן די „גוטע" צו ברעכען די הענד אין פערצווייפלונג און שרייען: „אָבער אום גאָטעס ווילען, ווען מען זאָל די קינדער ניט געבען קיין גוטע לעהרען, וועלען זיי דאָך גלייך מיט'ן קאָפּ אריינפאַלען אין גרוב פון זינד און וועלען ווערן נישטיגע שקצים!" שטילער, איהר פּראָפּעטען פון שלעכטס. נישטיגע אין אייער זין וועלען זיי טאַקע געווים ווערן; אָבער אייער זין איז גראָד אַ זעהר נישטיגער זין. די שקאָצישע יונגען וועלען זיך שוין מעהר ניט לאָזען אריינשוואַצען און ארייג'טענה'ן פון אייך, זיי וועלען קיין מיטגעפיהל ניט האָבען פאַר אַלע נאַרישקייטען, פאַר וועלכע איהר קאָכט זיך און טומעלט זיך זינט מענשענ'ס געדענקען: זיי וועלען אָבשאַפען דאָס ירושה־רעכט, ד. ה. זיי וועלען ניט וועלען ירשה'נען אייערע דומהייטען, ווי איהר האָט זיי גע'ירשה'ט פון אייערע פאָטערס: זיי פערטיליגען די ירושה־זינד. ווען איהר בעפעהלט זיי: בויגט זיך פאַר דעם העכסטען — וועלען זיי אייך ענטפערן: אויב ער וויל אונז בויגען, זאָל ער אליין קומען און דאָס טהאָן; וועניגסטענס מיט'ן אייגענעם ווילען וועלען מיר זיך ניט בויגען. און אויב איהר וועט זיי סטראַשען מיט זיין צאָרן און זיין שטראָף, וועט עס זיי אַהרען, ווי ווען איהר וואָלט זיי געסטראַשעט מיט שדים. און אויב עס געלינגט אייך ניט מעהר אָנצוזאָגען אויף זיי אַ מורא פאַר שדים, דאַן איז אַ סוף צו דער שדים־הערשאַפט, און ניטאָ מעהר — קיין גלויבען אין די באָבע־מעשיות.

און זיינען עס ניט ווידער אַמאָל גראָד די ליבעראַלען, וועלכע בעשטעהען אַזוי שטאַרק אויף אַ גוטער ערציהונג און אַ פערבעסערונג פון דעם ערציהונג־סיסטעם? וואָרים ווי אַזוי וואָלט זייער ליבעראַליזם, זייער „פרייהייט אין די גרעניצען פון געזעץ" טאַקע געקאָנט צושטאַנד קומען אָהן דיסציפּלין? אויב זיי ערציהען ניט צו גאָטספאָרכטיגקייט, פאָדערן זיי דערפאַר וואָס שטרענגער מענשענפאָרכט, ד. ה. פאָרכט פאַר דעם מענשען,

מיט דער אײַנציקײט אויך אַזוי זײַן? איז זי אויך נאָר א פערמיטלונגס־פּראָבע? צו וועלכען פּרינציפּ איך האָב מיך ניט געווענדעט, דהיינו צו דעם פּרינציפּ פון דער פ ע ר נ ו נ פ ט , האָב איך מיך אַלעמאָל פון איהם געמוזט אָבווענדען. צי דען קאָן איך תמיד זײַן פערנינפטיג, אין אַלץ אײַנאָרדנען מײַן לעבען לויט דער פערנונפט? איך קאָן גאַנץ גוט שטרעבען צו דער פערנינפטיגקייט, איך קאָן זי ליעבען, פּונקט אַזוי ווי גאָט און יעדע אַנדער אידעע. איך קאָן זײַן א פילאָסאָף, א ליעב־האָבער פון חכמה, ווי איך האָב ליעב גאָט. אָבער וואָס איך ליעב, צו וואָס איך שטרעב, דאָס איז נאָר אין מײַן אידעע, אין מײַן פאָרשטעלונג, אין מײַן געדאַנק: עס איז אין מײַן האַרצען, אין מײַן קאָפּ, עס איז אין מיר ווי דאָס האַרץ איז אין מיר, עס איז אָבער ניט איך, איך בין עס ניט.

צו דער טהעטיגקייט פון גלח'שע גייסטער געהערט ספּעציעל דאָס, וואָס מען רופט אָפט „מאָראַלישער אײַנפלוס.

דער מאָראַלישער אײַנפלוס הויבט זיך אָן דאָ וואו די עניוות פאַנגט אָן, יאָ, ער איז קיין אַנדער זאַך ניט ווי נאָר די דאָזיגע עניוות גופא — דאָס ברעכען און בויגען דעם מוטה ביז צו דער דעמוטה (עניוות). ווען איך שריי אויס צו אײַנעם, ביים שפּאַלטען א פעלזענשטיין, ער זאָל אָוועקגעהן פון דאָרטען, איב איך אויף איהם ניט אויס קיין מאָראַלישען אײַנפלוס דורך דער דאָזיגער פאָדערונג; ווען איך זאָג דעם קינד, דו וועסט הונגערן אויב דו ווילסט ניט עסען וואָס מען דערלאַנגט צום טיש, איז דאָס ניט קיין מאָראַלישער אײַנפלוס. זאָג איך איהם אָבער: דו זאָלסט זאָגען דײַנע געבעט, אָבגעבען עהרע די עלטערן, רעספּעקטירען דעם קרייץ, זאָגען די וואַרהייט א. אַז. וו., וואָרים דאָס געהערט צום מענשען און עס איז דער בערוף פון מענשען, אָדער גאָר, האָס איז גאָט'ס ווילען, דאַן איז דער מאָראַלישער אײַנפלוס פאַרטיג: א מענש דאַרף זיך דאָ בויגען פאַר דעם בערוף פון מענשען, ער דאַרף פאָלגען, ווערען בײַ זיך אַראָבגעפאַלען; ער דאַרף אויפגעבען זײַן ווילען אַנטקעגען א פרעמדען ווילען, וואָס ווערט אויפגעשטעלט ווי א רעגעל און א געזעץ; ער דאַרף זיך ערני־דעריגען פאַר א העכערן, ד. ה. זעלבסטערנידעריגונג. „דער וואָס ערנידעריגט זיך אַליין, וועט דערהויבט ווערען". יאָ,

טיפענישען. נאָר דער דאָזיגער אָרגאַן פון מענשען, וואָס האָט איבערהויפט בכח צו בלאָזען פון די לונגען, קאָן אויסלערנען זיך אויך צו בלאָזען אויף אַ פלייט, און נאָר דער דאָזיגער מענש קאָן אויפנעהמען די וואַרהייט, וואָס האָט דעם ריכטיגען אָרגאַן פאַר איהר. דער וואָס איז אימשטאַנד צו דענקען נאָר דאָס, וואָס איז זינליך, געגענשטאַנדליך, און נוגע צו זאַכען, דער שטעלט זיך פאָר אויך אין דער וואַרהייט נאָר דאָס, וואָס איז נוגע צו זאַכען. די וואַרהייט איז אָבער גייסט, לגמרי ניט זינליכעס, איז זי דעריבער נאָר פאַר דעם „העכערן בעוואוסטזיין", ניט פאַר דעם „ערדישען חוש".

לויט דעם נאָך קומט אַרויס די דערקענטניש, אַז די וואַרהייט, ווייל זי איז אַ געדאַנק, איז נאָר פאַר דעם דענקענדען מענשען. און דאָס הייסט, אַז דער מענש מוז פון איצט אָן אָננעהמען אַ גאַנץ אַנדערן שטאַנדפונקט, נעמליך דעם הימעלשען, גלויביגען, וויסענשאַפטליכען שטאַנדפונקט, אָדער דעם שטאַנדפונקט פון דענקען לגבי זיין געגענשטאַנד, דעם — געדאַנק, דעם שטאַנדפונקט פון גייסט לגבי דעם גייסט. אַלזאָ: נאָר דער גלייכער דערקענט דעם גלייכען! „דו ביזט גלייך צו דעם גייסט, וועלכען דו בעגרייפסט" (געטהע אין „פאַוסט").

אַזוי ווי דער פראָטעסטאַנטיזם האָט איינגעשפּאַלטען די מיטעלאַלטערליכע היעראַרכיע, האָט מען געקאָנט פאַסען אַ מיינונג, אַז די היעראַרכיע בכלל איז דורך איהם געבראָכען געוואָרן, און אינגאַנצען פערזעהן, אַז ער איז אַקוראַט געווען אַ רעפאָרמאַציאָן, הייסט עס — אַן אויפפרישונג פון דער פערעלטערטער היעראַרכיע. די מיטעלאַלטערליכע איז געווען אַ שוואַכליכע היעראַרכיע, וואָרים זי האָט געמוזט לאָזען אָנגעהן פריי לעבען זיך יעדע מעגליכע באַרבאַריי פון וואָכעדיגען לעבען, און גראָד די רעפאָרמאַציאָן האָט ערשט בעפעסטיגט די קראַפט פון דער היעראַרכיע. ברונאָ בויער מיינט:* „אַזוי ווי די רעפאָרמאַציאָן איז הויפטזעכליך געווען די אַבסטראַקטע פונאַנדעררייסונג פון דעם רעליגיעזען פּרינציפּ פון קונסט, שטאַאַט און וויסענשאַפט, — זיין בעפרייאונג, הייסט עס, פון יענע מעכטען, מיט וועלכע ער איז געווען פערבונדען אין

* „אַנעקדאָטאַ", B. 152.

און וועקען דורך דער דיסציפּלין די „בעגייסטערונג פאַר דעם וואַר־האַפטיגען מענשליכען בערוף.“

אַ לאַנגע צייט איז פערגאַנגען, אין וועלכער מענשען האָבען זיך צופריעדענגעשטעלט מיט דער איינבילדונג, אַז זיי האָבען די וואַרהייט, קיינמאָל ניט איבערטראַכטענדיג, צי מען מוז ניט אפשר אַליין זיין וואהר, כדי צו בעזיצען די וואַרהייט. די דאָזיגע צייט איז געוועזען דער מיטעלאַלטער. מען האָט געדענקט, אַז מיט דעם פּשוט'ען בעוואוסטזיין, דעם בעוואוסטזיין פון זאַכען — ד. ה. מיט דעם בעוואוסטזיין, וואָס האָט אַ חוש נאָר פאַר זאַכען אָדער פאַר עפּעס מגושם'דיגס און זינליכעס — קאָן מען תופס זיין דאָס, וואָס האָט ניט צו טהאָן מיט זאַכען און וואָס מען קאָן ניט בעגרייפען מיט די חושים. פּונקט ווי מען שטרענגט־אָן דאָס אויג צו דערזעהן עפּעס פון ווייטען, אָדער ווי מען איבט מיט גרויס מיה די האַנד ביז זי קריגט גענוג פעהיגקייט אין די פינגער צו דריקען קינסטלעריש־ריכטיג אויף די קלאַווישען, אזוי האָט מען זיך אַליין אויף אַלערליי אופנים געפּייניגט, כדי צו ווערן פעהיג איינגאַנצען אויפצונעהמען אין זיך דאָס איבערזינליכע (וואָס איז למעלה מן החושים). אָבער וואָס מען האָט געפּייניגט איז דאָך נאָר געוועזען דער זינליכער מענש, דאָס פּשוט'ע בעוואוסטזיין, דאָס אזויגערופענע ענדליכע אָדער געגענשטענדליכע דענקען. אַזוי ווי אָבער דאָס דאָזיגע דענקען, דער דאָזיגער פערשטאַנד, וועלכען לוטהער האָט פערשפּאָט אונטער'ן נאָמען פערנונפט, איז ניט בכח תופס צו זיין דאָס געטליכע, האָט זיין פּייניגונג פּונקט אזוי פיעל בייגעטראָגען צו בעגרייפען די וואַרהייט, ווי ווען איינער וואָלט יאָהר־איין יאָהר־אויס געאיבט זיינע פיס צום טאַנצען און דער־וואַרט, אַז אויף דעם אופן וועלען זיי זיך ענדליך אויסלערנען צו שפּיעלען אויף אַ פליגל. — ערשט לוטהער, מיט וועמען עס ענדיגט זיך דער מיטעלאַלטער, האָט בעגריפען, אַז דער מענש גופא מוז ווערן אַן אַנדערער, אויב ער וויל אויפפאַסען די וואַרהייט, ד. ה. ער מוז זיין פּונקט אזוי וואהר ווי די וואַרהייט אַליין. נאָר דער, וואָס האָט שוין די וואַרהייט אין דעם גלויבען, נאָר דער וואָס גלויבט אין דער וואַרהייט, קאָן זי פערנעהמען; ד. ה. נאָר דער גלויביגער געפינט זי צוגענגליך און קאָן דערגרונטעווען איהרע

ערשט די נייערע פילאָסאָפיע, נאָך דעקאַרט'ן, האָט זיך ערנסט גענומען צו ברענגען דאָס קריסטענטום צו אַ פאָלשטענדי־גער ווירקזאַמקייט, דורכדעם וואָס זי האָט דערהויבען דאָס „וויסענ־שאַפטליכע בעוואוסטזיין" צו דעם איינציג־אמת'ן און גילטיגען. דעריבער הויבט זי אָן מיט דעם אבסאָלוטען צווייפעל — דוביטאַרע —, מיט דעם צופּיצלען פונ'ם געוועהנליכען בעוואוסט־זיין, מיט דעם אָבקעהרען זיך פון אַלץ, וואָס ווערט ניט לעגיטימירט דורך דעם „גייסט", דורך דעם „דענקען". גאָרנישט איז איהר די נאַטור, גאָרנישט די מיינונג פון מענשען, זייערע מענשען־פּרינציפּען, און זי רוהט ניט ביז זי ברענגט אַריין פערנונפט אין אַלץ און קאָן זאָגען: „דאָס ווירקליכע איז דאָס פערנינפטיגע און נאָר דאָס פערנינפטיגע איז דאָס ווירקליכע". אַזוי האָט זי ענדליך געפיהרט דעם גייסט, די פערנונפט, צום זיעג, און אַלץ איז גייסט, ווייל אַלץ איז פערנינפטיג; די גאַנצע נאַטור, אַזוי גוט ווי אפילו די פערקעהרטעסטע מיינונגען פון די מענשען, ענטהאַלטען פער־נונפט, וואָרים „אַלץ מוז דאָך דיענען צום בעסטען", דאָס הייסט, מוז פיהרען צום נצחון פון דער פערנונפט.

דעקאַרט'ס „דוביטאַרע" (צווייפעל) ענטהאַלט די פּאָזיטיווי־סטע בעהויפּטונג, אַז נאָר דאָס „קאָגיטאַרע", דאָס דענקען, דער גייסט — איז. אַ פּאָלקאָמענער בראָך מיט דעם „געוועהנליכען" בעוואוסטזיין, וואָס שרייבט־צו ווירקליכקייט צו די אונפער־נינפטיגע זאַכען! נאָר דאָס פערנינפטיגע איז, נאָר דער גייסט איז! אָט דאָס איז דער פּרינציפּ פון דער נייערער פילאָ־סאָפיע, פון דאָס עכט־קריסטליכע. דעקאַרט האָט שוין שאַרף אונ־טערשיידעט דעם קערפּער פון דעם גייסט, און עס איז „דער גייסט, וואָס בויט זיך דעם קערפּער", זאָגט געטהע.

אָבער אָט די קריסטליכע פילאָסאָפיע גופא, קאָן דאָך ניט לויז ווערען פון דאָס פערנינפטיגע, און זי שטרעמט דעריבער אנטקעגען דאָס „בלויז סוביעקטיווע", אנטקעגען די „איינפעלע, צופעליגקייטען, מוטהווילען" א. אַז. וו. וואָס זי וויל איז, אַז דאָס „געטליכע" זאָל זיך אין אַלץ אַרויסזעהן, און יעדעס בעוואוסטזיין זאָל ווערען אַ וויסען פון דאָס געטליכע, און דער מענש זאָל איבעראַל זעהן גאָט; אָבער וואו נאָט, דאָרט איז נראָד אַלעמאָל אויך דער טייוועל.

דעם אַלטערטום פון דער קירך און אין דער היעראַרכיע פון מיטעל־אַלטער, — אזוי זיינען אויך די טעאָלאָגישע און קירכליכע ריכ־טונגען, וועלכע זיינען אַרויסגעשפּרונגען פון דער רעפאָרמאַציאָן, בלויז די קאָנסעקווענטע דורכפיהרונג פון דער דאָזיגער אַבסטראַ־קציע, וואָס האָט בעפרייט דעם רעליגיעזען פּרינציפּ פון די אַנדערע מעכטען פון דער מענשהייט". איך זעה דאָס ריכטיגע דוקא אין דעם געגענטייל און מיין, אַז די גייסטער־הערשאַפט אָדער די גייסט־פרייהייט (וואָס בעדייט איין־און־דיזעלבע זאַך) איז פריהער קיינמאָל גאָר ניט געווען אַזוי אומפאַסענד און אַלמעכטיג, וואָרים אַנשטאָט אָבצורייסען דעם רעליגיעזען פּרינציפּ פון קונסט, שטאַאַט און וויסענשאַפט, האָט די איצטיגע גייסטער־הערשאַפט אדרבא גאָר אינגאַנצען אַריבערגעטראָגען די קונסט, שטאַאַט און וויסענ־שאַפט פון דער וועלטליכקייט אין דעם „רייך פון גייסט" אַריין און האָט זיי געמאַכט רעליגיעז.

מען שטעלט גאַנץ ריכטיג אַוועק לוטהער'ן מיט דעקאַרט'ן צוזאַמען אין זייערע שפּרוכען: „דער וואָס גלויבט, איז אַ גאָט" און „איך דענק, ממילא בין איך" (קאָגיטאָ, ערגאָ סום). דעם מענשען'ס הימעל איז דאָס ד ע נ ק ע ן, דער גייסט. אַלץ קאָן אוועקגעריסען ווערען פון איהם, נאָר ניט דאָס דענקען, ניט דער גלויבען. ב ע ש ט י מ ט ע גלויבענס, ווי דער גלויבען אין צעאוס, אַסטאַרטאַ, יעהאָוואַ, אַללאַה א. אַז. וו. קאָנען צערשטערט ווערען, דער גלויבען אַליין אָבער איז ניט צערשטערבאַר. אין דענקען איז פרייהייט. וואָס איך האָב נויטיג און נאָך וואָס איך שמאַכט, ווערט מיר מעהר ניט צוגעטיילט, ניט דורך גאָט'ס חסד, ניט דורך די יונגפרוי מאַריאַ, ניט דורך די גוטע בעטער, די הייליגע, אָדער דורך די לויז־מאַכענדע און בינדענדע קירך, נאָר איך פערשאַף עס מיר אַליין. קורץ, מיין זיין (דער סום) איז אַ לעבען אין הימעל פון דענקען, פון גייסט, אַ ק אָ ג י ט אַ ר ע. איך אַליין אָבער בין נישט מעהר ווי גייסט — אַלס דענקענדער (נאָך דעקאַרט), אַלס גלויבינגער (נאָך לוטהער). מיין קערפּער, דאָס בין איך ניט; מיין פליישׁ מעג ליידען פון געלוסטען אָדער פּיין. איך בין ניט מיין פליישׁ, נאָר א י ך בין ג י י ס ט, נישט מעהר ווי גייסט.

אָט דער געדאַנק ציהט זיך דורך די רעפאָרמאַציאָנס־געשיכטע ביז אויף היינטיגען טאָג.

דייטשע דענקען, מעהר איידער דאָס דענקען פון אנדערע זוכט צוצוקומען צו די אָנפאנגען און קוואל־פונקטען פון לעבען, און זעהט דאָס לעבען ערשט אין דער דערקענטניס. דעקארט'ס „קאָגיטאָ ערגאָ סום" האָט דעם זין: מען לעבט נאָר, ווען מען דענקט. דענקענדעס לעבען הייסט: „גייסטיגעס לעבען"! נאָר דער גייסט לעבט, זיין לעבען איז דאָס אמת'ע לעבען. אַזוי אויך אין דער נאטור זייגען נאָר די „אייביגע געזעצען", דער גייסט אָדער די פערנונפט פון דער נאטור, דאָס אמת'ע לעבען פון דער נאטור. נאָר דער געדאנק לעבט אין מענשען, ווי אין דער נאטור; יעדע אנדער זאך איז טויט! די געשיכטע פון גייסט האָט געמוזט קומען צו אָט דער אבסטראקציע, צו דעם לעבען פון אַלגעמיינהייטען אָדער לעבענסלאָזע זאכען. עס לעבט נאָר גאָט אַליין, וועלכער איז גייסט. עס לעבט מעהר גאָרנישט אויסער דער געשפּענסט.

ווי קאָן מען וועלען בעהויפּטען, אז די מאָדערנע פילאָסאָפיע, אָדער די מאָדערנע צייט, האָט געפיהרט צו פרייהייט, אויב זי האָט אונז ניט בעפרייט פון דער געוואַלט פון דער געגענשטאנדליכקייט? בין איך דען פריי פון דעם דעספּאָט, ווען אפילו איך שרעק זיך ניט פאַר איהם פערזענליך, אויב איך האָב אָבער מורא פאַר יעדער פערלעצונג פון דער פרומער פערעהרונג, וואָס איך האָב זיך איינגעבילדעט, אז איך בין איהם שולדיג? דאָס אייגענע איז אויך בנוגע דער מאָדערנער צייט. זי האָט נאָר פערביטען די עקזיס־טירענדע אָביעקטען, דעם ווירקליכען געוועלטיגער א. אז. וו. אויף פאָרגעשטעלטע, ד. ה. אויף בעגריפען, פאַר וועלכע דער אַלטער רעספּעקט האָט זיך ניט נאָר ניט פערלאָרען, נאָר אפילו פערגרעסערט אין אינטענסיוויטעט. אויב די נייע צייט ערלויבט זיך א שפּאָס צו טהאָן פון דער אמאָליגער גראָב־רעאַליס־טישער פאָרשטעלונג פון גאָט און דעם טייוועל, שענקט זי דערפאַר איצטער אַלץ מעהר אויפמערקזאַמקייט צו זייערע בעגריפען. „פון דעם שלעכטען זיינען זיי לויז געוואָרען, דאָס שלעכטע איז געבלי־בען". אַזוי ווי מען האָט זיך איינמאָל ענטשלאָסען מעהר זיך ניט צו לאָזען אימפּאָנירען פון דאָס, וואָס עקזיסטירט און וואָס מען קאָן אָנגרייפען מיט די הענד, האָט מען זיך ניט אָבגעשראָקען צו רעוואָלטירען אנטקעגען דעם בעשטעהענדען שטאַאט און פערוואר־פען די בעשטעהענדע געזעצען; אָבער זינדיגען געגען דעם

טאַקע צוליעב דעם קאָן מען ניט אָנרופען מיט'ן נאָמען פילאָסאָף דעם, וואָס האָט אפילו אָפענע אויגען פאַר די זאַכען פון דער וועלט, וואָס האָט א קלאָרען און ניט־פערבלענדעטען בליק, א ריכטיגען אורטייל איבער דער וועלט, נאָר אָבער וואָס זעהט אין דער וועלט נישט מעהר ווי די וועלט, אין גענענשטאַנדען נישט מעהר ווי גענענשטאַנדען, קורץ, וואָס זעהט אַלץ פּראָזאיש, ווי עס איז. נאָר דער אַליין איז א פילאָסאָף, וועלכער זעהט, ציינט־אָן אָדער בעווייזט אין דער וועלט דעם הימעל, אין דאָס ערדישע דאָס איבערערדישע, אין דאָס וועלטליכע דאָס — געטליכע. דער ערשטער מעג זיין ווער ווייסט ווי פערשטענדיג, בלייבט דאָך אזוי: —

> וואָס קיין פערשטאַנד פון די פערשטענדיגע זעהט,
> דאָס טהוט אין פשטות אָ קינדערשער געמיטה.*

אָט דער קינדערשער געמיטה, דאָס דאָזיגע אויג פאַר דאָס געטליכע, מאַכט ערשט דעם פילאָסאָף. יענער האָט נאָר א „געוועהנליכען" בעוואוסטזיין, דער אָבער, וואָס וויים דאָס געטליכע און ווייס עס ווי צו זאָגען, דער האָט א „וויסענשאַפטליך" בעוואוסטזיין. מחמת דעם טעם האָט מען פערטריבען בעקאָן'ען פון דעם רייך פון די פילאָסאָפען. און עס שיינט גאַנץ זיכער, אז דאָס וואָס מען רופט די ענגלישע פילאָסאָפיע, איז ווייטער ניט געגאַנגען, ווי ביז צו די ענטדעקונג פון די אזוי גערופענע קלאָרע קעפּ, וו עס זיינען געוועזן בעקאָן און יום. די ענגלישע האָבען ניט געוואוסט ווי צו דערהויבען די פשטות פון דעם קינדערשען געמיטה ביז צו א פילאָ־סאָפישער בעדייטונג; זיי האָבען ניט געוואוסט ווי צו מאַכען פון קינדערשע געמיטהען — פילאָסאָפען. דאָס מיינט אזוי צו זאָגען: זייער פילאָסאָפיע איז ניט בכח געוועזן צו ווערען טעאָלאָגיש. אָדער טעאָלאָגיע, אָבער די פילאָסאָפיע קאָן דאָך נאָר אַלס טעאָלאָגיע זיך ווירקליך אויסלעבען, זיך פאָלשטענדיג מאַכען. דאָס מלחמה־פעלד פון איהר קאַמף אויף לעבען און טויט איז אין דער טעאָלאָגיע. בעקאָן האָט זיך ניט געקימערט וועגען טעאָלאָגישע פראַגען און קאַרדינאַלע פונקטען.

דער געגענשטאַנד פון דער דערקענטניס איז דאָס לעבען. דאָס

---

* [שיללער, „די וואָרטע דעם גלויבענס".]

„גאָט מוז מען מעהר פאָלגען איידער דעם מענשען“, וואָס אין דעם פאַל איז די בעדייטונג דערפון: „איך קאָן טאקע זיך ניט צופּאַסען צו אייערע אונזיניגע פאָדערונגען, אָבער אַלס „פאַמיליע“ בלייבט איהר דאָך דער געגענשטאַנד פון מיין ליעבע און זאָרג“; וואָרים די „פאַמיליע“ איז א היילינגער בעגריף, וועלכען דער איינצעלנער טאָר קיינמאָל ניט בעלייריגען. — און אָט די פאַמיליע, וואָס איז פעראינערליכט און ענטזינט געוואָרן אַלס א געדאַנק, א פאָרשטעלונג, גילט איצטער אַלס דאָס „היילינגע“, וועמעס דעספּאָטיע איז צעהן מאָל אַזוי שווער, ווייל זי מאַכט א טומעל אין מיין געוויסען. די דאָזיגע דעספּאָטיע קאָן נאָר דאַן געבראָכען ווערן, ווען אפילו די פאָרגעשטעלטע פאַמיליע ווערט פאַר מיר א ג א ר נ י ש ט. די קריסטליכע פּסוקים: „ווייב, וואָס האָב איך מיט דיר צו טהאָן?“,* „איך בין געקומען דעם מענשען אויפצורייצען קעגען זיין פאָטער און די טאָכטער קעגען איהר מוטער“** און אַנדערע, זיינען בעגלייט מיט אַן אָנווייזונג אויף דער הימעלשער אָדער איינענטליכער פאַמיליע, און זיי בעטייטען נישט מעהר, ווי די פאָדערונג פון דעם שטאַאט, אַז אין פאַל פון א צוזאַמענשטויס צווישען איהם און דער פאַמיליע, זאָלען מיר געהאָרכען ז י י נ ע געבאָטען.

דאָס אייגענע ווי מיט דער פאַמיליע, אַזוי האַלט עס מיט דער מאָראַליטעט. פון מאָראַל־געבאָט זאָגען זיך אייניגע אָב, פון דער פאָרשטעלונג „מאָראַליטעט“ — זעהר שווער. די מאָראַליטעט איז די „אידעע“ פון דער מאָראַל, איהר גייסטיגע מאַכט, איהר מאַכט איבער דעם געוויסען; פערקעהרט, די מאָראַל איז צו־מאַטעריעל צו קענען בעהערשען דעם גייסט, און דעם „גייסטיגען“ מענשען; דעם אַזויגערופענעם אונאָבהענגיגען, דעם „פריי־גייסט“, בינדט זי ניט.

דער פּראָטעסטאַנט מעג מאַכען וואָס פאַר אַן אָנשטעל ער וויל, די „היילינגע שריפט“, „גאָט׳ס וואָרט“ בלייבט איהם דאָך היילינג. ווען דאָס איז פאַר איהם ניט מעהר „היילינג“, האָט ער אויפגעהערט צו זיין — א פּראָטעסטאַנט. און דערמיט בלייבט איהם אָבער אויך היילינג, וואָס אין דער דאָזיגער שריפט ווערט

* יאָהאַן, 2, 4.
** מאַטהיוס, 10, 35.

בעגריף פון שטאַאַט, זיך ניט אונטערצו־וואַרפען דעם *בעגריף* פון געזעץ, ווער וואָלט דאָס געוואַגט? אַזוי איז מען געבליבען אַ „שטאַאַט־בירגער“ און אַ „געזעצליכער“ לאָיאַלער מענש; יאָ, מען האַלט זיך נאָך אַלץ מעהר געזעצליך, וואָס מעהר ראַציאָנאַליסטיש מען האָט אָבגעשאַפט דעם פאָריגען פעהלערהאַפטיגען געזעץ, כדי צו דיענען דעם „גייסט פון געזעץ“. אין אַלעם דעם האָבען די אָביעקטען געקריגען נאָר אַנאַנדער געשטאַלט, זיי זיינען אָבער פערבליבען אין זייער אויבערמאַכט און אויבער־הויכקייט; קורץ, מען איז נאָך געבליבען שטעקען אין געהאָרכזאַמקייט און בעזעסענ־קייט. מען האָט געלעבט אין דער *רעפלעקסיאָן* און געהאַט אַ געגענשטאַנד, אויף וועלכען מען האָט רעפלעקטירט, וועמען מען האָט רעספעקטירט, און פאַר וועמען מען האָט געפיהלט עהרפאָרכט און פאָרכט. מען האָט מעהר נישט געטאָן ווי פערביטען די *זאַכען* אויף *פאָרשטעלונגען* פון די זאַכען, אויף געדאַנקען און בעגריפען, און די אָבהענגיגקייט איז געוואָרען אַלץ מעהר אינערליך און וועניגער מעגליך אויפצולייזען. אַזוי צ. ב. ש. איז עס ניט שווער צו עמאַנציפּירען זיך פון די געבאָטען פון די עלטערן, צו פערוואַרפען די מוסר־רעד פון דעם פעטער און דער מוהמע, די בקשות פון דעם ברודער און דער שוועסטער; אָבער אָט די אָבגע־זאָגטע געהאָרכזאַמקייט פאָהרט איינעם אריין ליכט אין געוויסען, און וואָס וועניגער מען גיט אפילו נאָך די איינצעלנע פאָדערונגען, ווייל מען זעהט־איין ראַציאָנאַליסטיש, מיט׳ן אייגענעם שכל, אַז זיי זיינען ניט פערנינפטיג, אַלץ מעהר געוויסענהאַפטיג האַלט מען פעסט די איבערגעבענהייט צו עלטערן, די פאַמיליען־ליעבע, און אַלץ שווערער איז עס זיך מוחל צו זיין אַ פערזינדיגונג אַנטקעגען דער *פאָרשטעלונג*, וואָס מען האָט זיך געמאַכט פון דער פאַמיליען־ליעבע און דער איבערגעבענהייטס־פליכט. ווערענדיג אויסגעלייזט פון דער אָבהענגיגקייט פון דער עקזיסטירענדער פאַמי־ליע, פאַלט מען אריין אין די בינדענדע אָבהענגיגקייט פון דעם פאַמיליען־בעגריף: מען ווערט בעהערשט פון דעם פאַמיליען־גייסט. די פאַמיליע, וואָס בעשטעהט פון אברהם און שרה און אַז. וו., וועמעס הערשאַפט איז געוואָרען מאַכטלאָז, ווערט נאָר פעראינערליכט, דערמיט וואָס זי בלייבט־איבער אַלס „פאַמיליע“ בכלל, אויף וועלכע מען ווענדעט אַקוראַט אָן דעם אַלטען שפּרוך:

ודם, דער פּראָטעסטאַנט איז אַליין אַ גייסטליכער. אָט דאָס איז דער פאָרטשריט איבער דעם מיטעלאַלטער און צוגלייך אויך דער פלוך פון דער רעפאָרמאַציאָנס־פּעריאָדע — וואָס דאָס גייסטליכע איז געוואָרען פאַלשטענדיג.

איז די יעזואיטישע מאָראַל־פילאָסאָפיע געוועזען עפּעס אַנדערש איידער אַ פאָרטזעצונג פון דעם פערקויף פון אינדולגענציעס (פדיון פאַר דעם אויסקויף פון זינד)? דער איינציגער אונטערשייד איז נאָר, וואָס דער, וועלכער איז בעפרייט געוואָרען פון דעם לאַסט פון זיינע זינד, האָט איצטער געקריגען אַן איינזיכט אין דעם פערגעבען פון זינד און האָט זיך איבערציינגט, ווי זיינע זינד זיינען ווירקליך אוועקגענומען געוואָרען פון איהם, וואָרים אין דעם אָדער יענעם בעשטימטען פאַל (קאַזואיסטען) איז גאָר קיין זינד ניט דאָס, וואָס ער איז בעגאַנגען. דער פערקויף פון אינדולגענציעס האָט אַלע עבירות און חטאים מותר געמאַכט, און געמאַכט שווייגען יעדען מורמעל פון געוויסען. אַלע זינליכע תאוות מעגען געוועלטיגען, אויב מען האָט זיי נאָר אָבגעקויפט פון דער קירך. אָט די בעגינסטיגונג פון זינליכע תאוות איז פאָרטגעזעצט געוואָרען פון די יעזואיטען, בעת די שטרענגע בעלי־מדות, די פינסטערע, פאַנאַטישע בעלי־תשובה'ניקעס, געמיטה־צובראָכענע, תהלים־זאָגענדע פּראָטעסטאַנטען — על כל פנים אַלס די אמת'ע פערפאַל־קאָמער פון קריסטענטום — האָבען אָנדערקענט נאָר דעם גייסטיגען און גייסטליכען מענשען אַליין. דער קאַטאָליציזם, און ספּעציעל די יעזואיטען, האָבען אויף דעם אופן געהאָלפען דעם עגאָאיזם; זיי האָבען אפילו אין דעם פּראָטעסטאַנטיזם אַליין געפונען אונ־פרייוויליגע און אונבעוואוסטזיניגע אָנהענגער, און האָבען אונז געראַטעוועט פון אַ פערקריפּלונג און אונטערגאַנג פון דער זינ־ליכקייט. אין דער זעלבער צייט האָט דער פּראָטעסטאַנטיזם אויסגעשפּרייט זיין הערשאַפט אַלץ ווייטער און ווייטער, און אַזוי ווי דאָס יעזואיטישע שטעלט פאָר לעבען איהם, דעם „געטליכען", נאָר דאָס „טייפעלשע", וואָס לאָזט זיך ניט אָבזונדערן פון דאָס געטליכע, קאָן דעריבער דאָס געטליכע זיך אין ערגעץ ניט אַרויס־שטעלען אַליין, נאָר מוז צוזעהן, ווי אין פראַנקרייך צ. ב. ש., זיעגט ענדליך דער פיליסטערטום פון דעם פּראָטעסטאַנטיזם מיט דעם גייסט פון אויבען.

„געהייסען“, די פון גאָט בעשטימטע אויטאָריטעטען א. אז. וו. אָט די זאכען בלייבען פאר איהם עפּעס, וואָס לייזט זיך ניט אויף, צו וואָס מען טאָר זיך ניט צוריהרען, „למעלה פון אַלע ספיקות“; און אזוי ווי דער צווייפעל, וועלכער ווערט אין דער פּראַקטיק אַן אויפטריסלונג, איז דעם מענשען'ס אייגענסטע זאַך, בלייבען דעריבער די דאָזיגע זאכען „למעלה“ פון איהם גופא. דוער עס קאָן זיך דערפון ניט לויז־רייסען, דער וועט — גלויבען; וואָרים אין דעריין גלויבען הייסט אָן דעריין געבונדען זיין. דורכדעם וואָס אין דעם פּראָטעסטאַנטיזם איז דער גלויבען געוואָרען אַן אינערליכער, איז אויך די קנעכטשאַפט געוואָרען אַן אינערליכע: מען האָט די דאָזיגע הייליגקייטען אין זיך ארייגגענומען, זיי פערפלאָכטען מיט דעם אייגענעם גאַנצען דיכטען און טראַכטען, זיי געמאַכט פאר א „זאַך פון געוויסען“, א „הייליגע פליכט“ אויפגעבויט זיך פון זיי. דעריבער איז דעם פּראָטעסטאַנט הייליג דאָס, פון וואָס ער קאָן ניט לויז־קומען, און די געוויסענהאַפטיגקייט בעצייכענט קלערער ווי אַלץ זיין כאַראַקטער.

דער פּראָטעסטאַנטיזם האָט פאַקטיש געמאַכט דעם מענשען גלייך צו א „געהיימען פּאָליציי־שטאַאט“. דער געוויסען, וואָס איז שפּיאָן און לויערער, וואכט איבער יעדער בעוועגונג פון גייסט, און יעדע טהאַט און יעדער געדאַנק איז ביי איהם א „זאַך פון געוויסען“, ד. ה. אַ פּאָליציי־זאַך. אין אָט דער צוריסענקייט פון דעם מענשען אין צוויי טיילען, אין „נאַטור־טריעב“ און „געוויסען“ (דער אינוועניגסטער עולם און די אינוועניגסטע פּאָליציי) בעשטעהט דער עצם פון פּראָטעסטאַנט. די פערנונפט פון דער ביבעל (אַנשטאָט דער קאַטוילישער „פערנונפט פון דער קירך“) גילט ביי איהם פאר הייליג, און דאָס דאָזיגע געפיהל און בעוואוסטזיין, אַז דאָס ביבעל־וואָרט איז הייליג, הייסט — געוויסען. די הייליגקייט ווערט דערמיט אָט אַזוי „אַריינגעזעצט“ איינעם אין געוויסען. אויב מען בעפרייט זיך ניט פון געוויסען, פון דעם בעוואוסטזיין פון דאָס הייליגע, קאָן מען נאָך אפשר האַנדלען ניט־געוויסענהאַפטיג, אָבער קיינמאָל ניט געוויסענלאָז.

דער קאַטאָליק פיהלט זיך בעפריעדיגט ווען ער איז מקיים דעם בעפעהל; דער פּראָטעסטאַנט האַנדעלט לויט זיין „בעסטען וויסען און געוויסען“. דער קאַטאָליק איז נאָר אַ פּשוט'ער בשר

ווערט דאַ געשלאָסען. נאָר די עהע איז אַ רעליגיעזע, די איז אַן אמת׳ע, וועלכע שטימט מיט דעם עצם פון דער עהע, די ליעבע. און אַזוי איז עס מיט אַלע מאָראַלע פערהעלטניסען. זיי זיינען נאָר דאָרט מאָראַלישע, נאָר דאָרט ווערען זיי קולטי־ווירט מיט אַ מאָראַלישען זין, ווען זיי גילטען אַלס רעליגיעזע דורך זיך אַליין. אמת׳ע פריינדשאַפט איז נאָר דאָרט, וואו די גרעניצען פון דער פריינדשאַפט ווערען אַבגעהיט מיט אַ רעליגיעזער געוויסענהאַפטיגקייט, מיט וועלכער דער גלויביגער היט אַב די עהרווירדיגקייט פון זיין גאָט. הייליג איז און זאָל דיר זיין די פריינדשאַפט, הייליג דאָס אייגענטום, הייליג די עהע, הייליג דאָס וואוילזיין פון יעדען מענשען, אָבער הייליג אַן און פאַר זיך אַליין".

דאָס איז אַ זעהר וועזענטליכער פונקט. אין דעם קאַטאָלי־ציזם קאָן דאָס וועלטליכע טאקע ווערן אַ דבר שבקדושה אדער געהייליגט, אָבער אָהן דער דאָזיגער פריעסטערליכער ברכה איז דאָס ניט הייליג; פערקעהרט אין דעם פּראָטעסטאַנטיזם זיינען די וועלטליכע פערהעלטניסען הייליג דורך זיך אַליין, זיי זיינען הייליג דורך זייער בלויזער עקזיסטענץ. דער יעזואיטישער פּרינציפּ: „דער צוועק הייליגט די מיטלען" שטימט גענוי מיט דער קדושה, דורך וועלכער זאכען ווערען פערהייליגט. פאַר זיך אַליין איז קיין מיטעל ניט הייליג, ניט אונהייליג, זאָנדערן זיין בעציהונג צו דער קירך, זיינע נוצען פאַר דער קירך, הייליגט דעם מיטעל. הרג׳ענען אַ קעניג איז אָנגעגעבען געוואָרען אַלס אַזאַ מיטעל; אויב עס איז געטאָן געוואָרען אין די אינטערעסען פון דער קירך, קאָן מען זיכער זיין, אַז די טהאַט וועט קריגען איהר פערהייליגונג, ווען אפילו ניט אָפען אויסגעשפּראָכען. ביי דעם פּראָטעסטאַנט איז די מאַיעסטעט הייליג, ביי דעם קאַטאָליק איז זי נאָר דאַן הייליג, ווען זי איז אריינגעפיהרט געוואָרען לקדושה דורך דעם אויבערפּריעסטער, און אויך נאָר דערפאַר, ווייל דער פּויפּסט האָט איהר איינגעטיילט די דאָזיגע הייליגקייט איינמאָל פאַר אַלע־מאָל, אויב אפילו ניט דורך אַ ספּעציעלען אקט. וואָלט ער זיין קדושה צוריקגעצויגען, דאַן וואָלט דער קעניג געבליבען פאַר דעם קאַטאָליק נישט מעהר ווי „אַ וועלט־מענש אָדער אַ פשוט׳ער בשר ודם", אַ ניט־קיין־פערהייליגטער.

דעם פּראָטעסטאַנטיזם פּלעגט מען מאַכען דעם קאָמפּלימענט, וואָס ער האָט דאָס וועלטליכע ווידער אַוועקגעשטעלט אויף אַן עהרענהאַפטען פּוס, צ. ב. ש. די עהע, דעם שטאַאַט, א. אַז. וו. איהם אָבער איז גראָד דאָס וועלטליכע אַלס וועלטליכעס, דאָס עולם־הזה'דיגע, נאָך פיעל גלייכגילטיגער איידער דעם קאַטאָליציזם. דער קאַטאָליק לאָזט די וועלט בעשטעהן און האָט אפילו חשק הנאה צו האָבען פון איהרע געגוסען, בעת דער פּערגינפּטיגער, קאָנזעקווענטער פּראָטעסטאַנט וואָלט גאָר איינגאַנצען פערניכטען דאָס וועלטליכע, איינפאַך דורכדעם, וואָס ער הייליגט עס. אַזוי איז פון דער עהע אַוועקגענומען געוואָרען די נאַטירליכקייט, ווייל זי איז געוואָרען הייליג — ניט אין דעם זין פון דעם קאַטאָלישען סאַקראַמענט, וואו זי בעקומט איהר קדושה פון דער קירך, וואָס דאָס צייגט דאָך, אַז אין גרונד איז זי ניט הייליג, נאָר אין דעם זין, וואָס זי איז לכתחלה הייליג דורך זיך אַליין, א הייליג פערהעלטנים. דאָס גלייכען דער שטאַאַט א. אַז. וו. פריהער האָט דער פּויפּסט געגעבען דעם שטאַאַט און די פירשטען די הייליגקייט און זיין ברכה; איצט איז דער שטאַאַט פון זיך אַליין הייליג, די מאַיעסטעט איז הייליג און בעדאַרף ניט דעם גלח'ס ברכה. איבערהויפּט איז די נאַטור־אָרדנונג אָדער דאָס נאַטור־רעכט געהייליגט געוואָרען אַלס „גאָט'ס אָרדנונג“. דעריבער הייסט עס צ. ב. ש. אין דער אוגסבורגער קאָנפעסיאָן אַרטיקעל 11: „אַזוי בלייבען מיר איצטער ביי דעם שפּרוך, ווי די יוריסקאָנסולען האָבען קלוג און ריכטיג געזאָגט: אַז מאַן און ווייב זאָלען זיין בייגאַנד איז א נאַטירליך רעכט. היינט אַז עס איז א נאַטירליך רעכט, איז דאָס גאָט'ס אָרדנונג, בכן אין דער נאַטור געפּלאַנצט און ממילא אויך געטליך רעכט“. און איז דאָס אפשר מעהר איידער אַן אויפגעקלערטער פּראָטעסטאַנטיזם, ווען פייערבאַך האַלט די מאָראַלע פערהעלטניסען פאַר הייליג, זאָל אפילו זיין ניט אַלס גאָט'ס אָרדנונג, אָבער דערפאַר צוליעב דעם גייסט, וואָס ליעגט אין זייער עצם? ער שרייבט:* „אָבער די עהע — נאַטירליך אַלס פרייער בונד פון ליעבע — איז הייליג דורך זיך אַליין, דורך דער נאַטור פון דער פערבינדונג, וואָס

---

* „וועזען דעס קריסטענטומס“, ז. 403.

אופן צו הייליגען אלץ, וואס איז וועלטליך. („איינען קום אין עהרען קאנן ניעמאנד וועהרען". דער גייסט פון עהע הייליגט איהם.) דעריבער איז עס געלונגען דעם לוטהעראנער העגעל (ער האט זיך אין ערגעץ א שטעלע דערקלערט דאפיר: „ער וויל א לוטהעראנער בלייבען") פאלשטענדיג דורכצופיהרען דעם בעגריף אומעטום. אין אלץ איז פערנונפט, ד. ה. הייליגער גייסט, אדער — „דאס ווירקליכע איז פערנינפטיג". דען דאס ווירקליכע איז פאקטיש אלץ, היות ווי אין יעדער זאך, אפילו אין א ליגען, קאן אויפגעדעקט ווערען די ווארהייט: עס איז ניטא קיין אבסאלוטער ליגען, קיין אבסאלוטע שלעכטס, און דערגלייכען.

גרויסע „גייסט־ווערק" זיינען געשאפען געווארען כמעט נאר פון פראטעסטאנטען, אזוי ווי זיי אליין זיינען געוועזן די אמת'ע תלמידים און דורכפיהרער פון גייסט.

ווי וועניג זאכען א מענש האט בכח צו קאנטראלירען! ער מוז די זון לאזען געהן איהר וועג, דעם ים טרייבען זיינע וואלען, די בערג קריכען צום הימעל. אזוי שטעהט ער מאכטלאז אנטקעגען דאס אונקאנטראלירבארע. קאן ער זיך וועהרען פון דעם איינדרוק, אז ער איז אונמעכטיג אנטקעגען אט דער ריעזענהאפטיגער וועלט? זי איז א פעסט געזעץ, צו וועלכען ער מוז זיך אונטערוווארפען, זי בעשטימט זיין שיקזאל. צו וואס האט די פאר־קריסטליכע מענשהייט געשטרעבט? זי האט געשטרעבט צו בעפרייען זיך פון דעם אריינשטורעמען פון מזל, פון שיקזאל, ניט צו לאזען זיך ענדערן פון זיי. די סטאיקער האבען דאס דערגרייכט אין דער אפאטהיע, ד. ה. דורכדעם וואס זיי האבען זיך דערקלערט גלייכגילטיג צו די אנגריפען פון דער נאטור, און האבען ניט דערלאזט זיי זאלען זיי האבען א ווירקונג אויף זיי. האראץ זאגט ארויס דעם בעריהמטען שפרוך „ניל אדמי־ראַרי" (פון גארנישט נתפעל ווערן), וואס פערקינדיגט אויפ'ן זעלביגען אופן די גלייכגילטיגקייט צו דעם אנדערן, צו דער וועלט: זי זאל אויף אונז ניט מאכען קיין ווירקונג, ניט ארויסרופען אונזער ערשטוינען. און יענע ווערטער זיינע: „אימפאווידום פעריענט רואינאע" דריקט אוים דיזעלביגע אונאב־געשראקענקייט, ווי דער מזמור 46 פון תהלים, פסוק 3:

אויב דער פּראָטעסטאַנט זוכט אין דאָס זינליכע גופא צו ענטדעקען אַ היילינקייט, כדי ער זאָל זיך קאָנען בעהעפטען נאָר מיט דאָס וואָס איז היילינ, שטרעבט גיכער דער קאַטאָליק צו פערטרייבען פון זיך דאָס זינליכע אין אַ בעזונדער געביעט, וואו עס האָט זיך אַ ווערטה פאַר זיך, ווי אַנדערע טיילען פון דער נאַטור. די קאַטאָלישע קירכע האָט אָבגעשאַפט די וועלטליכע עהע פון איהר היילינען שטאַנד און האָט איהרע מענשען אָבגעצויגען פון דער וועלטליכער פאַמיליע; די פּראָטעסטאַנטישע קירך האָט די עהע און דעם פאַמיליען־באַנד דערקלערט פאַר היילינ, און דעריבער ניט אונפּאַסינ פאַר איהרע גייסטליכע.

אַ יעזואיט מעג ווי אַ גוטער קאַטאָליק היילינען אַלעס. ער דאַרף נאָר צ. ב. ש. זיך זאָגען: איך אַלס פריעסטער בין נויטיג פאַר דער קירך, איך קאָן איהר אָבער דיענען מיט מעהר אייפער, ווען איך בערוהיג מיינע געלוסטען ווי געהעריג איז; דעריבער וויל איך פערפיהרען אָט דאָס מיידעל, לאָזען פערגיפטען יענעם פריינד מיינעם א. אז. וו. מיין צוועק איז היילינ, ווייל עס איז אַ פריעסטער׳ס צוועק, פאָלגליך היילינט ער דעם מיטעל. וואָרים סוף כל סוף ווערט עס דאָך געטאָן צום נוצען פון דער קירך. פאַרוואָס זאָל דער קאַטאָלישער גלח זיך אָבשרעקען צו דערלאַנגען דעם קייזער היינריך דעם זיעבעטען דאָס פערגיפטעטע היילינ־ברויט — צום וואוילזיין פון דער קירך?

די עכט־קירכליכע פּראָטעסטאַנטען האָבען געטאַדעלט יעדען „אונשולדינ פערגעניגען“, ווייל נאָר דאָס היילינע, דאָס גייסטיגע קאָן זיין אונשולדיג. אין וואָס זיי האָבען ניט געקאָנט נאָכווייזען דעם היילינען גייסט, האָבען די פּראָטעסטאַנטען געמוזט פערוואַרפען: טענץ, טעאַטער, פּוץ (צ. ב. ש. אין דער קירך) און דערגלייכען.

אין פערגלייך מיט אָט דעם פּיוריטאַנישען קאַלוויניזם איז דער לוטעראַניזם ווידער מעהר אויף דעם רעליגיעזען, ד. ה. גייסטינען וועג — ער איז ראַדיקאַלער. דער ערשטער שליסט מיט אַמאָל אויס אַ מעננע זאַכען אַלס זינליכע און וועלטליכע, און פּ י ו ר י פ י צ י ר ט די קירך; דער לוטעראַניזם דאַגעגען זוכט וואו נאָר מעגליך אַריינצוברענגען אין אַלע זאַכען ג י י ס ט. צו דערקענען אין אַלץ דעם היילינען גייסט אַלס וועזען, און אויף דעם

זי איז מיין אייגענטום, מיט וועלכען איך קאָן שאַלטען און וואַלטען ווי מיר (ד. ה. דעם גייסט) געפעלט.

ווען איך האָב מיך אזוי ווייט דערהויבען, צו זיין דער אייגענטימער פון דער וועלט, דאמאָלסט האָט דער עגאָיזם געוואונען זיין ערשטען פאָלשטענדיגען זיעג: ער האָט מנצח געווען די וועלט, איז וועלטלאָז געוואָרען, און האָט בעהאַלטען די ערווערבונג פון א לאַנגען וועלטאַלטער אונטער שלאָס און ריגעל.

דאָס ערשטע אייגענטום, די ערשטע „הערליכקייט" איז ערוואָרבען געוואָרן!

אָבער דער הארר פון דער וועלט איז נאָך ניט דער הארר פון זיינע געדאַנקען, פון זיינע געפיהלען, פון זיין ווילען: ער איז ניט דער הארר און אייגענטימער פון גייסט, וואָרים דער גייסט איז נאָך הייליג — דער „הייליגער גייסט" — און דער „וועלטלאָזער" קריסט האָט ניט בכח צו ווערן „גאָטלאָז". אויב דער אוראַלטער קאמף איז געווען א קאמף געגען דער וועלט, איז דער מיטעלאַלטערליכער (דער קריסטליכער) א קאמף געגען זיך, דעם גייסט; יענער איז געווען א קאמף געגען דער דרויסען־וועלט, דער — אנטקעגען דער אינערליכער וועלט. דער מיטעלאַלטערליכער מענש איז דער מענש, וואס זיין בליק איז „אין זיך געקעהרט", דער זינענדער, זיני־גער מענש.

די גאַנצע חכמה פון די פּאַרצייטיגע איז וועלט־חכמה, די גאַנצע חכמה פון די נייע איז למודי ה', טעאָלאָגיע.

די היידען (דארונטער אויך די אידען) זיינען פּארטיג געוואָרען מיט דער וועלט; אָבער איצט איז די זאך פּארטיג צו ווערען אויך מיט זיך, מיט דעם גייסט, ד. ה. ווערען גייסטלאָז אָדער גאָטלאָז.

כמעט צוויי טויזענד יאָהר אז מיר ארבייטען דערויף, אונטער־טעניג צו מאַכען דעם הייליגען גייסט צו אונז, און ביסלעכווייז האָבען מיר אויסגעריסען איין שטיק הייליגקייט נאָך דעם אנדערן און זיי געטראָטען אונטער די פיס; אָבער דער ריעזיגער געגנער דערהויבט זיך אַלעמאָל פון דאָס ניי אונטער א פערענדערטער געשטאַלט און אנאנדער נאָמען. דער גייסט איז נאָך ניט ענט־געטערט, ענטהייליגט, נאָך ניט געמאכט פאר אויס קדוש. אמת, ער

„מיר האָבען קיין מורא ניט, ווען אפילו די וועלט זאָל אונטערגעהן" (על כן לא נירא בהמיר ארץ). אין אָט דעם אלעם ווערט געעפענט אַ טיר פאַר דעם קריסטליכען גערדאנק, אַז די וועלט איז הבל — פאַר דער קריסטליכער וועלט־פעראַכטונג.

דער געלאַסענער, אונערשיטערליכער גייסט פון דעם „קלוגען מענשען", מיט וועלכען די אלטע וועלט האָט זיך מכין געווען צו איהר סוף, האָט איצט דערפיהלט אַן איינערליכע ערשיטערונג, אקעגען וועלכער קיין אטאראקסיע (לייידענ־שאַפטלאָזיגקייט), קיין סטאָאישער מוטה האָט איהם ניט געקאָנט שיצען. דער גייסט, וואָס איז געזיכערט פון אלע איינפלוסען פון דער וועלט, וואָס איז ניט עמפינדליך צו איהרע קלעפּ און שטעהט העכער פאַר איהרע אַנגריפען, וואָס בעוואונדערט גאָרנישט, וואָס קאָן ניט דורך קיין חורבן פון דער וועלט ארויסגעבראכט ווערען פון געדולד — ער האָט ווידער אָנגעהויבען צו זידען אָהן אַן אָבהאַלט, ווייל גאַזען (גייסטער) האָבען זיך ענטוויקעלט אין זיין איינענעם אינוועניג, און נאָכדעם ווי דער מעכאַנישער שטויס, וואָס קומט פון דרויסען, איז געוואָרען אונווירקזאַם, האָבען די כעמישע שפּאַננונגען, וואָס רעגען אויף פון אינוועניג, אָנגעהויבען צו טרייבען זייער וואונדערבאַרען שפּיעל.

פאַקטיש ענדיגט זיך די אַלטע געשיכטע דערמיט, וואָס איך האָב אויסגעקעמפט מיין אייגענטום פון דער וועלט. „אַלע זאכען זיינען מיר איבערגעגעבען געוואָרען פון מיין פאָטער". (מאַטיוס 11, 27.) זי, די וועלט, האָט אויפגעהערט צו זיין פאַר מיר איבערמעכטיג, ניט־צוגענגליך, הייליג, א. אז. וו.; זי איז „ענט־געטערט"; איך בעהאַנדעל זי אינגאַנצען ווי מיר געפעלט, אַזוי אַז ווען איך וואָלט נאָר געוועלט, וואָלט איך געקאָנט אויסאיבען אויף איהר אַלע וואונדער־קרעפטען, ד. ה. די מאַכט פון גייסט. איך וואָלט איבערגעקעהרט בערג, וואָלט בעפוילען די מוילבער־בוימער זיי זאָלען זיך אליין אויסרייסען און פערזעצען זיך אין ים (לוקאַס, 17, 6), און וואָלט אלעם מעגליכע, ד. ה. דענקבאַרע געקאָנט טהאָן: „אַלע זאכען זיינען מעגליך פאַר דעם, וואָס גלויבט" (מאַרק, 9, 23). איך בין דער הארר פון דער וועלט, די „הערליכקייט" איז מיינע. די וועלט איז געוואָרען פּראַ־זאַיש, ווארים דאָס געטליכע איז פון איהר פערשוואונדען:

צווישען פיעלערליי אומגעשטאלטונגען איז פון דעם היילינגען גייסט מיט דער צייט געוואָרען די „אבסאָלוטע אידעע“, וועלכע איז ווידער צופאַלען אין די פערשיידענע אידעען פון מענשענליעבע, פערנינפטיגקייט, בירגער־טוגענד א. אז. וו.

קאָן איך דען אָבער אָנרופען די אידעע מיין אייגענטום, ווען זי איז די אידעע פון דער מענשהייט? און קאָן איך דען האַלטען, אַז דער גייסט איז בעזיעגט, ווען איך דאַרף איהם דיענען און „מיך אָפּפערן“ צו איהם? דאָס אַלטערטום האָט ביי זיין ענד ערשט דאַן געוואונען זיין אייגענטום פון דער וועלט, ווען עס האָט געבראָכען איהר איבערמאַכט און „געטליכקייט“, ווען עס האָט דער־קענט איהר אָהנמאַכט און „אייטעלקייט“.

דאָס אייגענע איז אויך מיט דעם גייסט. ווען איך האָב איהם אַראָבגעזעצט צו דער מדרגה פון א רוח און זיין מאַכט איבער מיר צו דעם ווערטה פון אַ צודרעהטען מוח, דאַן ווערט ער בעטראַכט אוים קדוש, איז ענטהייליגט, ענטגעטערט, און דאַן געברויך איך איהם ווי מען געברויכט די נאַטור, אָהן איינזעהעניש, ווי איינעם געפעלט.

די „נאַטור פון דער זאַך“, דער „בעגריף פון דער שייכות“ דאַרף מיך פיהרען אין דער בעהאַנדלונג פון דער זאַך אָדער ביים שליסען די שייכות. אַזוי ווי אַ בעגריף פון אַ זאַך עקזיסטירט פאַר זיך אַליין און איז ניט פיעל מעהר דער בעגריף, וואָס מען מאַכט זיך פון דער זאַך! אַזוי ווי אַ שייכות, אין וועלכער מיר טרעטען אריין, וואָלט ניט געוואָרן, דורך דער איינציגקייט פון די, וואָס טרעטען אין איהר אַריין, אַליין איינציג! אַזוי ווי זי וואָלט אָבגעהאַנגען פון דעם, ווי אַנדערע בעצייכענען זי! אַזוי באַלד אָבער ווי מען האָט אָבגעטיילט דאָס „וועזען פון מענשען“ פון דעם ווירקליכען מענשען און מען האָט דעם לעצטען געאורטיילט לויט דעם ערשטען נאָך, אַזוי האָט מען אויך זיין האַנדלונג אָבגעטיילט פון איהם אַליין און זי אָבגעשאַצט לויט דעם „מענשליכען ווערטה“ נאָך. בעגריפען דאַרפען אומעטום ענטשיידען, בעגריפען דאַרפען רעגולירען דאָס לעבען, בעגריפען דאַרפען הערשען. דאָס איז די רעליגיעזע וועלט, וועלכער העגעל האָט געגעבען אַ סיסטעמאַטישען אויסדרוק, דורכדעם וואָס ער האָט אַריינגעבראַכט אַ מעטאָדע אין דעם אונזין און האָט די בעגריף־פּרינציפען פער־

פלאַטערט שוין פון לאַנג־אַן ניט מעהר ווי אַ טויב איבער אונזערע קעפּ; אמת, ער בעגליקט שוין ניט מעהר בלויז זיינע היילינע, נאָר ער לאָזט זיך כאַפּען אפילו פון פּראָסטע בשר ודם׳ס א. אַז. וו. אָבער אַלס גאָט פון דער מענשהייט, אַלס מענשענגייסט, ד. ה. אַלס גייסט פון ד ע ם מ ע נ ש ע ן, בלייבט ער מיר און דיר נאָך אַלץ אַ פ ר ע מ ד ע ר גייסט, נאָך אַלץ ווייט פון צו ווערען אונזער אונבעשרענקטעס אייגענטום, מיט וועלכען מיר קאָנען שאַלטען און וואַלטען ווי אונז געפעלט. פונדעסטוועגען האָט איין זאַך זיכער פּאַסירט און האָט קלאָר אָנגעפיהרט דעם גאַנג פון דער נאָכקריסטליכער געשיכטע: די האַזיגע זאַך איז געווען, דאָס שטרעבען דעם היילינען גייסט מ ע נ ש ל י כ ע ר צו מאַכען און צו דערנעהנטערן איהם צו די מענשען אָדער די מענשען צו איהם. דערפון איז עס געקומען, וואָס ער האָט לסוף געקאָנט אויפגעפאַסט ווערען אַלס דער „גייסט פון דער מענשהייט", און האָט אָנגעהויבען צו ערשיינען אונטער די פערשיידענע אויסדריקען, ווי די „אידעע פון דער מענשהייט", „מענשענטום", „הומאַניטעט", „אַלגעמיינע מענשענליעבע" א. אַז. וו. מעהר אָנציהענד, מעהר פאַמיליאַר און מעהר צוגעננליך.

וואָלט מען ניט געקאָנט מיינען, אַז איצט קאָן יעדערער בעזי־צען דעם היילינען גייסט, אויפנעהמען אין זיך די „אידעע פון דער מענשהייט", ברענגען דאָס מענשענטום צו אַ געשטאַלט און אַן עקזיסטענץ אין זיך?

ניין, דער גייסט איז נאָך אָנגעקליידט אין זיין היילינקייט און לאָזט נאָך אַלץ ניט צוטרעטען צו זיך; מיר קאָנען צו איהם ניט דערלאַנגען, ער איז ניט אונזער אייגענטום; וואָרים דער גייסט פון דער מענשהייט איז ניט מ י י ן גייסט. מיין א י ד ע אַ ל קאָן ער זיין, און אַלס געדאַנק רוף איך איהם אָן מיינער: דער ג ע ד אַ נ ק פון דער מענשהייט איז מיין אייגענטום, און איך בעוויז דאָס גענוג דורכדעם, וואָס איך שטעל איהם אויף אינ־גאַנצען אין מיין זין און גיב איהם היינט אַזאַ פּנים, מאָרגען אַנאַנ־דערן; מיר שטעלען זיך איהם פאָר אויף די פערשיידענסטע אופנים. ער איז אָבער אין דערזעלביגער צייט ווי אַ בעשרענקטע ירושה, וועלכע איך קאָן ניט געברויכען און פון וועלכער איך קאָן זיך אויך ניט אָבזאָגען.

דעם: מיר רופען דאָס „האָבען לאַנגע הענד“!

ווי בעטלעריש ווענינ איז פאַר אונז געבליבען, יאָ, אייגענטליך, ווי ווירקליך גאָרנישט! אַלץ איז אוועקגערויבט געוואָרען, מיר טאָרען זיך ניט דערוועגען אויף וואָס א האָר איז ווערטה, ווען מען גיט עס אונז ניט: מיר לעבען נאָר מיט דעם חסד פון דעם געבער. דו מוזט ניט אויפהעבען א שפּילקע פון דער ערד, סיידען דו האָסט געקריגען די ערלויבניש אז דו מעגסט. און פון וועמען געקריגען די ערלויבניש? פון דעם רעספּעקט! נאָר יעמאָלט, ווען ער לאָזט זי דיר איבער אַלס אייגענטום, נאָר ווען דו קאָנסט זי אַלס אייגענטום רעספּעקטירען, נאָר דאַן מאָגסטו זי נעהמען. היינט ווידער, זאָלסט קיין געדאַנק ניט פאַסען, קיין זילבע ניט אַרויסרעדען, קיין האַנדלונג ניט בעגעהן, וועלכע האָט איהר בערעכטיגונג געפונען אין דיר אליין, אנשטאָט זי צו בעקומען פון דער מאָראַל אָדער פון דער פערנונפט אָדער פון דער מענשהייט. גליקליכע אוננעצוואונגענקייט פון דעם בענעהרליכען מענשען, ווי אונבאַרמהערציג מען האָט געזוכט דיך צו שלאַכטען אויפ'ן מזבח פון געצוואונגענקייט!

אַרום דעם מזבח אָבער בויט זיך דער געוועלב פון א קירך, און איהרע מויערן רוקען זיך אַלץ ווייטער און ווייטער אַרוים. וואָס די דאָזיגע מויערן שליסען איין, איז — הייליג. דו קאָנסט ניט מעהר אהין דערלאַנגען, קאָנסט עס ניט מעהר אָנריהרען. אויסשרייענדיג פון נאָגענדען הונגער, דרעהסטו זיך אום אַרום די דאָזיגע מויערן אויפצוזוכען דאָס ביסעל אונהייליגע, און וואָס ווייטער ווערן אַלץ ברייטער די קרייזען פון דיין אַרומגעהן. באַלד וועט די דאָזיגע קירך אַרומשפּאַנען די גאַנצע ערד, און דו ווערסט אַרויסגעטריבען ביז צום אויסערסטען ראַנד; נאָך איין טריט, און די וועלט פון הייליגעס האָט געזיעגט: דו זינקסט אַרונטער אין דעם אָבגרונד. דערום מוטהיג זיך, כל זמן עס איז נאָך צייט; בלאָנדזשע ניט אַרום מעהרער אויפ'ן אָבגעגראַזטען פעלד פון דאָס אונהייליגע, דערוועג זיך אַ שפּרונג צו טהאָן און רייס זיך אַריין דורך די טויערן אין הייליגען אָרט גופא. ווען דו פערצעהרסט דאָס הייליגע, דאַן האָסטו עס געמאַכט פאַר דיין אייגענס! פערדייה דעם לחם הפּנים, ווערסטו דאַן פּטור פון איהם!

ענדיגט אין אַ רונדער, פעסט־בעגרינדעטער דאָגמאַטיק. אַלץ ווערט אָבגעצײמבעלט לויט בעגריפען, און דער ווירקליכער מענש, ד. ה. איך, ווער געצוואונגען צו לעבען לויט אָט די בעגריף־געזעצען. קאָן עס דען געבען אַן ערגערע געזעץ־הערשאַפט, און האָט דען ניט דאָס קריסטענטום גלייך אין אָנהויב מודה געווען, אַז ער וויל נאָר די געזעץ־הערשאַפט פון דעם יודענטום נאָך שאַרפער אָנציהען? („ניט איין בוכשטאַב פון געזעץ זאָל פערלאָרן געהן!“).

דער ליבעראַליזם האָט נאָר איינגעפיהרט אַנדערע בעגריפען, דהינו אַנשטאָט די געטליכע — מענשליכע, אַנשטאָט די קירכ־ליכע — שטאַאטליכע, אַנשטאָט די גלויביגע — וויסענשאַפטליכע, אָדער בכלל גערעדט, אַנשטאָט „רויהע דאָגמען“ און פרינציפען — ווירקליכע בעגריפען און אייביגע געזעצען.

איצטער הערשט אין דער וועלט מעהר גאָרנישט אויסער דער גייסט. אַן אונצעהליגע מענגע בעגריפען טומלען זיך ארום אין די קעפּ, און וואָס טהוען די פראָגרעסיסטען? זיי לייקע־נען די בעגריפען, כדי צו ברענגען אויף זייער אָרט נייע! זיי זאָגען: איהר מאַכט זיך אַ פאַלשען בעגריף פון רעכט, פון שטאַאט, פון מענשען, פון דער פרייהייט, פון דער וואַרהייט, פון דער עהע א. אַז. וו.; פיעל ריכטיגער איז גאָר דער בעגריף פון רעכט א. אַז. וו., וועלכען מיר שטעלען איצט אויף. אָט אזוי געהט דאָס בעגריף־טומלעניש פאָרווערטס.

די וועלטגעשיכטע איז זיך בעגאַנגען מיט אונז שרעקליך, און דער גייסט האָט בעקומען אַן אַלמעכטיגע געוואַלט. דו מוזט אַכטען מיינע מיזעראַבלע שיך, וועלכע וואָלטען געקאָנט בעשיצען דיינע נאַקעטע פיס, מיין זאַלץ, מיט וועלכען דיינע קאַרטאָפעל קאָנען האָבען אַ טעם, און מיין פערפוצטע קאַרעטע, וואָס אויב דו וואָלסט זי פערמאָגט, וואָלסטו זיך בעפרייט פון אַלע נויטען מיט אַמאָל: דו טאָרסט אָבער ניט אויסשטרעקען דיין האַנד נאָך דעם. דער מענש דאַרף אָנדערקענען די זעלבסטשטענדיג־קייט פון אָט די אַלע און נאָך אַנדערע אונצעהליגע זאַכען; ער דאַרף זיי בעטראַכטען ווי עפּעס, וואָס מען קאָן ניט אָנגרייפען און צו וואָס מען טאָר ניט צו־נאָהענט צוקומען, וואָס דאַרף געהאַלטען ווערען ווייט פון איהם. ער מוז עס אַכטען, רעספּעקטירען; וועה צו איהם, ווען ער שטרעקט אויס מיט בעגעהר זיינע פינגער נאָך

געפאהר אונמענשליך בעהאנדעלט צו ווערן, דעם וועלען מיר אבגעבען כבוד ווי אונזער אמת'ן בעשיצער און בעשירמער.

לאמיר דעריבער זיך האלטען צוזאמען און בעשיצען איינער אין דעם אנדערן דעם מענשען. מיר וועלען דאן אין אונזער צוזאמענהאלט געפינען דעם נויטיגען שוץ, און וועלען אין אונז, די צוזאמענהאלטענדע, האבען א געמיינשאפט פון אזוינע, וואס קענען זייער מענשווערדע און האלטען זיך צוזא־מען אלס „מענשען“. אונזער צוזאמענהאלט איז דער שטאאט, מיר די צוזאמענהאלטענדע זיינען די נאציאן.

אין אונזער צוזאמען־זיין אלס נאציאן אדער שטאאט זיינען מיר נאר מענשען. ווי מיר בענעהמען זיך זאנסט אלס איינצעלנע, און אונטער דער שליטה פון וועלכע אונאייגעננוציגע אימפולסען מיר מעגען ניט ארונטערפאלען, געהערט עס לגמרי צו אונזער פריוואטלעבען; אונזער עפענטליך אדער שטאאט־לעבען איז א ריין מענשליך לעבען. וואס עס שטעקט אין אונז אונמענשליכעס אדער „עגאיסטישעס“, דאס פאלט ארונ־טער צו דער מדרגה פון „פריוואטזאך“, און מיר שיידען גענוי אב דעם שטאאט פון דער „בירגערליכער געזעלשאפט“, אין וועלכער דער „עגאיזם“ געפינט זיין ארט.

דער ריכטיגער מענש איז די נאציאן, דער איינצעלנער אבער איז שטענדיג אן עגאיסט. דעריבער ווארפט אראב פון זיך אייער איינצעלקייט אדער פעראיינצעלונג, אין וועלכער עס לעבט די עגאיסטישע אונגלייכהייט און די מחליקות, און גיט זיך אב בקדושה אינגאנצען דעם ריכטיגען מענשען, דער נאציאן אדער דעם שטאאט. דאמאלסט וועט איהר זיין בבחינת מענשען און האבען אלץ, וואס איז דעם מענשענ'ס. דער שטאאט, דער ריכטיגער מענש, וועט אייך בערעכטיגען צו דאס, וואס איז זיינס, און וועט אייך געבען די „מענשענרעכט“: דער מענש גיט אייך זיינע רעכט!

אט אזוי קלינגט די רעדע פון דעם בירגערטום.

דער בירגערטום איז מעהר גארנישט ווי דער געדאנק, אז דער־שטאאט איז דער כל וכל, דער ריכטיגער מענש, און אז די מענשען־ווערדע פון דעם איינצעלנעהם בעשטעהט אין זיין א שטאאט־בירגער. צו זיין א גוטער בירגער — דעריין זוכט ער זיין העכסטע עהרע; איבער דעם ווייס ער ניט פון קיין העכערעס, אויסער,

III

די פרייע

אַזוי ווי די אַלטע און די נייע זיינען אויבען ארויסגעבראכט געוואָרן אין צוויי אָבטיילונגען, קאָן עס אויסזעהן, אז די פרייע וועלען דאָ בעשריבען ווערן אין אַ דריטער אָבטיילונג, אלס אַ זעלבסטשטענדיגע און אָבגעזונדערטע קאטעגאָריע. איז דאָס ניט אַזוי. די פרייע זיינען נאָר די נייערע און נייעסטע צווישען די „נייע“, און ווערן דאָ געבראכט אין אַ בעזונדער אָבטיילונג בלויז דערפאר, ווייל זיי געהערען צו דער געגענוואַרט, און דאס געגענווערטיגע נעהמט אונזער אויפמערקזאמקייט אין אַנשפּרוך מעהר פאר אַלץ. איך גיב די „פרייע“ בלויז אַלס איבערזעצונג פון די „ליבעראַלע“, און וואָס איז נוגע דעם בעגריף פון פרייהייט, ווי בכלל די פיעלע אַנדערע זאַכען, וואָס מען קאָן ניט אויסמיידען צו דערמאָנען איידער זיי זיינען דערקלערט געוואָרן, מוז איך אָבשיקען צו דאָס שפּעטיגערע.

§ 1. דער פּאָליטישער ליבעראַליזם.

נאָכדעם ווי דער בעכער פון דער אַזויגערופענער אַבסאָלוטער מאָנארכיע איז אויסגעלעדיגט געוואָרן אזוי גוט ווי ביז דעם אָבזאַץ פון דעק, איז מען אין אַכצעהנטען יאָהרהונדערט שוין צו־גוט קלאָר געוואָרן, אַז דער געטראַנק האָט ניט קיין מענשליכען טעם, אַזוי אַז צו נאָך אַ כוס׳ע האָט מען שוין גאָר קיין לוסט ניט געהאַט. אַזוי ווי אונזערע טאַטעס זיינען נאָך אַלעמען דאָך געווען „מענשען“, האָבען זיי ענדליך פערלאַנגט, מען זאָל זיי אויך האַלטען פאַר מענשען.

ווער עס זעהט אין אונז עפּעס אַנדערש איידער מענשען, אין דעם וועלען מיר אויך ניט זעהן קיין מענשען, נאָר אַן אונמענשען, און וועלען איהם בעגעגענען ווי אַן אונמענשען; פערקעהרט, ווער עס אַנדערקענט אונז פאַר מענשען, און בעשיצט אונז פון דער

איינצעלנע פערזענליכקייט פערשווינדט: ניט איך לעב, נאָר ער לעבט אין מיר. אין פערגלייך דעריבער מיט דער פריהערדיגער זעלבסטזוכט, איז דאָס די אונאייגעננוציגקייט און אונפערזענליכקייט אליין. פאַר אָט דעם גאָט — דעם שטאַאט — איז פערשוואונדען געוואָרן יעדער עגאָאיזם, און פאַר איהם זיינען אלע גלייך געווען: זיי זיינען געווען אָהן אַלע אונטערשיידען — מענשען, מעהר גאָרנישט אחוץ מענשען.

די רעוואָלוציע האָט זיך פונאַנדערגעברענט אויף דעם צינדשטאָף פון אייגענטום. די רעגירונג האָט זיך גענויטיגט אין געלד. איצט האָט זי געזאָלט פער'אמת'ן דעם פרינציפּ, אַז זי איז אַבסאָלוט, און פאָלגליך די האַררנטע פון גאַנצען אייגענטום, די איינציגע אייגענטימערין; זי האָט געזאָלט איהר געלד, וואָס האָט זיך געפונען אין בעזיץ אָבער ניט אין אייגענטום פון די אונטערטאַנען, אַוועקנעהמען פאַר זיך. אַנשטאָט דעם רופט זי איין די גענעראַל־שטאַאטען, כדי זיי זאָלען איהר דאָס דאָזיגע געלד בעווילליגען. די מורא פאַר דער פאָלשטענדיגער קאָנזעקווענץ האָט צערשטערט די אילוזיע פון אַן אַבסאָלוטער רעגירונג; ווער עס מוז עפּעס זיך לאָזען „בעווילליגען", דער קאָן ניט בעטראַכט ווערן אלס אבסאָלוט. די אונטערטאנען האָבען דערזעהן, אַז זיי זיינען דיווירקליכע אייגענטימער, און אַז דאָס איז זייער געלד, וואָס מען פאָדערט. די ביזאַהעריגע אונטערטאַנען זיינען געקומען צום בעוואוסטזיין אַז זיי זיינען אייגענטימער. ביילי שילדערט עס אין עטליכע ווערטער: „אויב איהר האָט, אָהן מיין צושטימונג, קיין דעה ניט צו זאָגען אויף מיין אייגענטום, וויפיעל ווענינער דעה קאָנט איהר האָבען אויף מיין פּערזאָן, אויף אַלץ וואָס איז נוגע מיין גייסטיגער און געזעלשאַפטליכער לאַגע! דאָס איז אַלץ מיין אייגענטום, אַזוי גוט ווי דאָס שטיק לאַנד, וואָס איך בעאַקער: און איך האָב אַ רעכט, אַן אינטערעסע, אליין צו מאַכען די געזעצען". ביילי'ס ווערטער קלינגען גאַנץ זיכער, אַזוי ווי יעדערער וואָלט איצט געווען אַן אייגענטימער. אָבער אַנשטאָט דער רעגירונג, אַנשטאָט דעם קעניג איז גאָר איצט געוואָרן די אייגענטימערין און די האַררנטע — די נאַציאָן. פון איצט אָן און ווייטער הייסט דער אידעאַל — „פאָלקספרייהייט", אַ „פריי פאָלק" א. אז. וו.

העכסטענס, די פּאַרציייטיגע גרעסטע זאַך — זיין אַ גוטער קריסט.

דאָס בירגערטום האָט זיך ענטוויקעלט אין קאַמף אנטקעגען די פּריווילעגירטע קלאַסען, פון וועלכע ער איז קאַוואַליעריש בעהאַנדעלט געוואָרען אַלס דער „דריטער שטאַנד“ און צוזאַמענגעוואָרפען געוואָרען אינאיינעם מיט דער „קאַנאַליע“. מען האָט, הייסט עס, ביז דאַן אין שטאַאַט „אָנגעזעהן די אונגלייכע פּערזאָן“. דער זוהן פון אַן אַדעליגען פלעגט אויסגעקליבען ווערן פאַר די עמטער, צו וועלכע דער אָנגעזעהענסטער בירגער האָט אומזיסט געשטרעבט א. אז. וו. אַנטקעגען דעם האָט דאָס בירגערליכע געפיהל רעוואָלטירט. עס זאָל מעהר ניט זיין קיינע אויסצייכענונגען, קיינע פּריווילעגיעס פאַר פּערזאָנען, קיינע קלאַסען־אונטערשיידען! אַלע זיינען גלייך! קיינע בעזונדערע אינטערעסען זאָלען מעהר ניט אָנגעזעהן, נאָר אלגעמענס אלגעמיינע אינטערעסען. דער שטאַאַט זאָל זיין אַ געמיינשאַפט פון פרייע און גלייכע מענשען, און יעדערער זאָל זיך אָבגעבען „לטובת הכלל“; ער זאָל זיך אויפלייזען אין דעם שטאַאַט, ער זאָל דעם שטאַאַט מאַכען פאַר זיין צוועק און אידעאַל. שטאַאַט! שטאַאַט! האָט געקלונגען דער אַלגעמיינער געשריי, און מען האָט זיך גענומען זוכען די „ריכטיגע שטאַאַט־פערפאַסונג“, די בעסטע קאָנסטיטוציע, דעם שטאַאַט, הייסט עס, אין זיין בעסטער אויפפאַסונג. דער שטאַאַט־געדאַנק האָט זיך איינגעצויגען אין אַלע הערצער און געוועקט בעגייסטערונג; צו דיענען איהם, אָט דעם וועלטליכען גאָט, איז געוואָרן דער נייער גאָטעסדיענסט און קולט. די ריכטיגע פּאָליטישע עפּאָכע איז אָנגעקומען. דיענען דעם שטאַאַט אדער דער נאַציאָן איז געוואָרן דער העכסטער אידעאַל, די שטאַאַט־אינטערעסען — די העכסטע אינטערעסען, שטאַאַט־דיענסט (צו וואָס עס איז אויך קיין פאַל ניט נויטיג צו זיין דוקא א בעאַמטער) — די העכסטע עהרע.

אָט אזוי זיינען די בעזונדערע אינטערעסען און פּערזענליכקייטען פערזאגט געוואָרן און די אויפאָפּפערונג פאַר דעם שטאַאַט איז געוואָרן דאָס צייכען־וואָרט. זיך מוז מען אויפגעבען און לעבען נאָר פאַר'ן שטאַאַט. מען מוז האַנדלען „אונאינטערעסירט“; מען מוז ניט וועלען ברענגען זיך נוצען, נאָר דעם שטאַאַט. דורכדעם אי ער געוואָרן די ריכטיגע פּערזאָן, פאַר וועלכע די

פער, שטרענגער און קאָנזעקווענטער. אַנטקעגען דעם נייעם מאָנארך איז מעהר גאָר ניט געווען קיין רעכט און קיין פּריווילעגיע; ווי בעשרענקט זעהט אויס אין פערגלייך דער „אבסאָלוטער קעניג“ פון דעם אלטען רעזשים! די רעוואָלוציע האָט פּועל געווען צו פערוואנדלען די בעשרענקטע מאָנארכיע אין אַן אבסאָלוטע מאָנארכיע. פון איצט אָן איז יעדעס רעכט, וואס ווערט ניט געגעבען פון אָט דעם מאָנארך, א „העזה“; יעדע פּריווילעגיע אָבער, וואָס ער טיילט אויס, א „רעכט“. די צייט האָט פערלאנגט אַן אבסאָלוטען קעניגטום, אַן אבסאָלוטע מאָנארכיע, דעריבער איז געפאלען דאָס דאָזיגע אזוי גערופענע אבסאָלוטע קעניגטום, וואָס האָט אזוי ווייניג פערשטאנען צו זיין אבסאָלוט, אז עס איז געבליבען בעשרענקט דורך טויזענדער קליינע הערן.

נאָך וואָס מען האָט טויזענדער יאָהרען געבענקט און געשטרעבט, נעמליך צו געפינען אזא אבסאָלוטען הארר, נעבען וועלכען עס זאָלען עקזיסטירען ניט מעהר קיינע אנדערע הארן און הארעלעך צו פערקירצען זיין מאכט, — אָט דאָס האָט די בור־זשואזיע ארויסגעבראכט. זי האָט אנטפּלעקט דעם הארר, וואָס נאָר ער אליין טיילט־אויס „רעכט־טיטולען“ און וואָס אָהן זיין הסכמה איז קיין זאַך ניט בערעכטיגט. „אַזוי ווייסען מיר איצטער, אז א געץ איז גאָרנישט און, אז עס איז ניטאָ קיין אַנדער גאָט אויף דער וועלט אויסער דער איינציגער“ (1. קאָרינ־טהער 8, 4).

אַנטקעגען דאָס רעכט [בכלל] קאָן מען ניט מעהר ארויסטרע־טען מיט דער בעהויפּטונג, אז עס איז „אַן אונרעכט“, ווי מען קאָן עס זאָגען אַנטקעגען איין רעכט. מען קאָן נאָר זאָגען, אז עס איז אַן אונזין, אַן אילוזיע. רופט מען דאָס אונרעכט, מוז מען דאָך אנטקעגענשטעלען איין אנדער רעכט, מיט וועלכען דאָס צו מעסטען. פערוואַרפט מען ווידער דאָס רעכט אלס אזעלכעס, דאָס רעכט אַן און פאר זיך, גאָר אינגאנצען, פערוואַרפט מען דער־מיט אויך דעם בעגריף פון אונרעכט און מען לייזט־אויף דעם גאנצען רעכט־בעגריף (צו וועלכען עס געהערט אויך דער אונרעכט־בעגריף).

וואָס הייסט עס, מיר געניסען אַלע די „גלייכהייט פון פּאָלי־

שוין דעם 8טען יולי, 1789, האָט די דערקלערונג פון בישאָף פון אוטון און פון באַררער צערשטערט די איינבילדונג, אז יעדער איינצעלנער האָט עפּעס אַ בעדייטונג אין דער געזעצגעבונג; זי האָט געצייגט די פאָלשטענדיגע מאַכטלאָזיגקייט פון די וועהלער: די מאַיאָריטעט פון די רעפּרעזענטאַנטען איז געוואָרן דער בעל־הבית. ווען דעם 9טען יולי איז פאָרגעטראַגען געוואָרן דער פּלאַן וועגען דער איינטיילונג פון דער ארבייט אויף דער קאָנסטיטוציע, האָט מיראַבאָ בעמערקט: „די רעגירונג האָט נאָר מאַכט, ניט קיין רעכט; נאָר אין פאָלק געפינט זיך דער קוואַל פון אַלע רעכט“. דעם 16טען יולי האָט דערזעלבינער מיראַבאָ אויסגערופען: „איז ניט דאָס פאָלק דער קוואַל פון יעדער מאַכט?“ הייסט עס, דער קוואַל פון אַלע רעכט און דער קוואַל פון יעדער — מאַכט! אגב אורחא בעמערקט, זעהט מען דאָ קלאָר דעם אינהאַלט פון „רעכט“: עס איז די — מאַכט. „ווער עס האָט די מאַכט, דער האָט דאָס רעכט“.

די בורזשואַזיע איז דער יורש פון די פּריווילעגירטע קלאַסען. דער פאַקט איז, אז די רעכטען פון די באַראָנען, וואָס זיינען פון זיי אוועקגענומען געוואָרן אלס „אוזורפּאַציאָנען [מיט אונרעכט געהאַלטענע פּריווילעגיעס], זיינען נאָר איבערגעטראַגען געוואָרן אויף דער בורזשואַזיע. דען די בורזשואַזיע האָט איצט געהייסען די „נאַציאָן“. „אין די הענד פון דער נאַציאָן“ זיינען צוריקגעגעבען געוואָרן אַלע פּאָררעכטען. דורכדעם האָבען זיי אויפגעהערט צו זיין „פּאָררעכטען“; זיי זיינען געוואָרען „רעכטען“. פון איצט אָן האָט די נאַציאָן געפאָדערט מעשר, צוואַנג־אַרבייט; זי האָט גע׳ירשנ׳ט דאָס הערן־געריכט, די יאַגד־גערעכטיגקייט, די — לייבאייגענע. די נאַכט פון 4טען אויגוסט איז געווען די טויט־נאַכט פון פּריווילעגיעס אָדער „פּאָררעכט“ (שטעדט, געמיינדען, מאַגיסטראַטען זיינען אויך געווען פּריווילעגירט, פערזאָרגט מיט פּאָררעכט און הערן־רעכט) און האָט זיך געענדיגט מיט דעם נייען מאָרגען פון „רעכטען“, פון „שטאַאַט־רעכט“, פון די „רעכט פון דער נאַציאָן“.

דער מאָנאַרך אין דער פּערזאָן פון דעם „קעניגליכען הערן“ איז געווען אַ גאָרנישט לגבי אָט דעם נייעם מאָנאַרך, די „סואווע־רענע נאַציאָן“. אָט די מאָנאַרכיע איז געווען טויזענד מאָל שאַר־

די קלאסען־מאנארכיע (אזוי וויל איך אנרופען דאס אבסאלוטע קעניגטום, די צייט פון די קעניגע פאר דער רעוואלוציע) האט געהאלטען דעם איינצעלנעם אין אבהענגיגקייט פון לויטער קליינע מאנארכיען. דאס זיינען געוועזען גענאסענשאפטען (חברות) ווי די צעכען (גילדעס), דער אדעל־קלאס, דער פריעסטער־קלאס, דער בירגער־קלאס, די שטעדט, געמיינדען א. אז. וו. אומעטום האט דער איינצעלנער זיך געמוזט בעטראכטען ווי א גליעד פון אזא מין געזעלשאפט, און זיין געהארכזאם איהר גייסט, דעם „עספרי דע קאר“, אהן בעדינגונגען, פונקט ווי ער דארף זיין געהארכזאם זיין מאנארך. מעהר ווי דער איינציגער אדעליגער צ. ב. ש. האלט זיך אליין, מוז איהם זיין וויכטיג זיין פאמיליע און די עהרע פון זיין שטאם. נאר דורך דער פערמיטלונג פון זיין קארפאראציע, פון זיין שטאנד, האט זיך דער איינצעלנער בעצויגען אויף דער גרעסערער קארפאראציע, דעם שטאאט; פונקט ווי אין דעם קאטא־ליציזם פערמיטעלט זיך דער איינצעלנער מיט זיין גאט נאר דורך דעם פריעסטער. דער דריטער שטאנד האט צו דעם אלעם געמאכט א סוף, דערמיט וואס ער האט בעוויזען דעם מוטה צו נעגירען זיך אלס שטאנד. ער האט ביי זיך בעשלאסען מעהר ניט צו זיין און צו הייסען א שטאנד, א קלאס, נעבען אנדערע קלאסען, זאנדערן צו דערקלערן און פעראלגעמיינערן זיך אלס די „נאציאן“. דורכדעם האט ער בעשאפען א פיעל פאלקאמענערע און אבסאלוטערע מאנארכיע, און דער גאנצער פריהער־הערשענדער פרינציפ פון קלאסען, דער פרינציפ פון קליינע מאנאר־כיען אינמיטען פון דער גרויסער מאנארכיע, איז געגאנגען צו־גרונד. מען קאן דעריבער ניט זאגען, אז די רעוואלוציע איז געוועזען געריכ־טעט אנטקעגען די ביידע ערשטע פריווילעגירטע קלאסען, זאנדערן זי האט געטראפען איבערהויפט די קליינע קלאסען־מאנארכיען. וועז אבער די קלאסען און זייער דעספאטיע זיינען נעבראכען געווארן (דער קעניג איז דאך אויך נאר געוועזען א קלאסען־קעניג, ניט קיין בירגער־קעניג), זיינען איבערגעבליבען די איינצעלנע, וואס זיינען בעפרייט געווארן פון דער קלאסען־אונגלייכהייט. זאלען זיי איצט זיין אהן א שטאנד, פון „ראנד און באנד ארויס“, מעהר ניט געבונדען דורך קיין שטאנד (סטאטוס), אהן אן אלגעמיינעם באנד? ניין, דער דריטער שטאנד האט זיך דאך נאר דעריבער

טישע רעכט״? נאָר דאָס, אז דער שטאאט נעהמט מיין פערזאָן גאָרניט אין אָנבעטראַכט, אז איך בין פאַר איהם, ווי יעדער אנדע־רער, נישט מעהר ווי א מענש, און האָב פאַר איהם קיין אנדערע אימפּאָנירענדע בעדייטונג ניט. איך אימפּאָניר איהם ניט אלס אדעליגער, אלס א זוהן פון אן אדעלמאַן, אָדער גאָר אלס א יורש פון א בעאמטען, וואָס זיין אמט געהערט מיר בירושה, (ווי אין מיטעלאַלטער די גראפשאפטען א. אז. וו. און שפּעטער אונטער דעם אבסאָלוטען קעניגטום, וואו עס קומען פאַר ערבליכע עממטער). איצטער האָט דער שטאאט אן אונצעהליגע מאַסע רעכטען צו פערטיילען, צ. ב. ש. דאָס רעכט צו פיהרען א באַטאַליאָן, א פּאָלק א. אז. וו., דאָס רעכט צו האַלטען לעקציעס אין אן אוניווערזיטעט א. אז. וו. ער האָט זיי צו פערטיילען, ווייל זיי זיינען זיינע, ד. ה. שטאאט־רעכט אָדער „פּאָליטישע״ רעכט. דערביי איז איהם גאַנץ עגאַל צו וועמען ער פערטיילט זיי, אויב נאָר דער וואָס בעקומט זיי ערפילט די פליכטען, וואָס ווערן געשאפען פון די דאָזיגע געגע־בענע רעכט. מיר זיינען איהם אַלע רעכט און — גלייך, איינער איז ניט ווערטה מעהר אָדער ווייניגער ווי דער אנדערער. מיר איז אַלץ איינס ווער עס בעקומט די קאָמאַנדע איבער דער ארמעע, זאָגט דער סואווערענער שטאאט, בתנאי אויב ער פערשטעהט נאָר די זאַך ווי געהעריג איז. „גלייכהייט פון פּאָליטישע רעכט״ האָט לויט דעם נאָך דעם זין, אז יעדער איינער קאָן זיך ערווערבען יעדעס רעכט, וואָס דער שטאאט האָט אָוועקצוגעבען, כל זמן ער דערפילט נאָר די בעדינגונגען, וואָס זיינען דערמיט פערבונדען — בעדינ־גונגען, וועלכע מען האָרף זוכען אין דער נאַטור פון יעדען בעזונדער רעכט, ניט אין א פּאָרליעבע פאַר דער פערזאָן (פערזאָנא גראַטא). די נאַטור פון דעם רעכט צו ווערן אָפיציר צ. ב. ש. פאָדערט מען זאָל האָבען נעזונדע גליעדער און בעזיצען א געוויסע מאָס פון די נויטיגע קענטעניש, אָבער עס איז ניט קיין בעדינג צו זיין א געבוירענער אַדעליגער; וואָלט, פערקעהרט, א פּראָסטער בירגער ניט געקאָנט אזא אמט דערגרייכען, ווען ער איז אפילו דער פעהיג־סטער, דאַן וואָלט עקזיסטירט אן אונגלייכהייט פון די פּאָליטישע רעכט. צווישען די היינטיגע שטאאטען האָט איינער דורכגע־פיהרט דעם דאָזיגען גרונד־פּרינציפּ פון גלייכהייט מעהר, אנאנדע־רער ווייניגער.

דאָן זיינען די „דיענער" די — פרייע. דער געהאָרכזאַמער דיענער איז דער פרייער מענש! וואָס פאַר אַן אומגעלומפּערטער אונזין! פונדעסטוועגען איז דאָס דער זין פון דער בורזשואַזיע, און איהר דיכטער געטהע, ווי איהר פילאָסאָף העגעל, האָבען פערשטאַנען צו פערהערליכען דעם סוביעקט'ס אָבהענגיגקייט פון דעם אָביעקט, די געהאָרכזאַמקייט צו דער אָביעקטיווער וועלט א. אז. וו. ווער עס דיענט נאָר דער זאַך, „גיט זיך איהר איינגאַנצען אָב", דער האָט די אמת'ע פרייהייט. און ביי די דענקענדע האָט די זאַך געהייסען —די פערנונפט, זי, וועלכע גלייך ווי דער שטאַאט און די קירך, גיט אַלגעמיינע געזעצען און שמידט דעם איינצעלנעם מענשען אין קייטען דורך דעם געדאַנק פון דער מענשהייט. זי בעשטימט וואָס איז „אמת", און לויט דעם מוז מען זיך דערנאָך פיהרען. ניטאָ קיין „פערנינפטיגערע" מענשען אַלס די עהרליכע דיענער, וועלכע ווערען לכתחילה, אַלס דיענער פון שטאַאט, אָנגערופען גוטע בירגער.

מעגסט זיין שטיינרייך אָדער בלוטאָרעם — דאָס לאָזט איבער דער שטאַאט פונ'ם בירגערטום צו דיין גוטען ווילען; דו זאָלסט אָבער נאָר האָבען „גוטע מחשבות". דאָס פערלאַנגט ער פון דיר און האַלט עס פאַר זיין דרינגענדסטע אויפגאַבע צו זעהן, אז אַלע זאָלען זיי האָבען. דעריבער וועט ער דיך היטען פון „אָנרעדעניי־שען", דורכדעם וואָס ער האַלט אין צוים די וואָס האָבען שלעכטע מחשבות, און פערשטיקט זייערע אויפרייצענדע געדאַנקען דורך צענזור־שטרייכען אָדער פרעסע־שטראָפען און ארעסטען. פון דער אַנדער זייט מאַכט ער די לייט מיט „גוטע מחשבות" פאַר די צענזאָרען, און זוכט אויף אַלע אופנים, אז די „גוט - דענקענדע" און „גוט־מיינענדע" זאָלען אויף דיר אויסאיבען א מאָראַלי־שען איינפלוס. אויב ער האָט דיך געמאַכט טויב פאַר די שלעכטע אָנרעדענישען, דערפאַר עפענט ער דיר אַלע פלייסיגער די אויערן פאַר די גוטע איינרעדענישען.

מיט דער צייט פון דער בורזשואַזיע פאַנגט זיך אָן די צייט פון דעם ליבעראַליזם. אומעטום וויל מען עס זאָל איינגע־פיהרט ווערן דאָס „פערנינפטיגע", דאָס „צייטמעסיגע" א. אז. וו. די פאָלגענדע דעפיניציאָן פון דעם ליבעראַליזם, וואָס ווערט געגעבען מיט דער כונה איהם צו עהרען, כאַראַקטעריזירט איהם פאָלשטענ־

דערקלערט אלס נאציאָן, כדי ניט צו בלייבן אַ שטאַנד נעבן אַנדערע שטאַנדן, נאָר כדי צו ווערן דער איינציגער שטאַנד. אָט דער איינציגער שטאַנד איז די נאציאָן, דער „שטאַאַט“ (סטאַטוס). וואָס איז איצטער געוואָרן פון דעם איינ־צעלנעם? אַ פּאָליטישער פּראָטעסטאַנט, וואָרים ער איז אריינ־געטראָטען אין אַן אומיטעלבארער פערבינדונג מיט זיין גאָט, דעם שטאַאַט. ער איז מעהר ניט געווען אַלס אדעליגער אין דער מאָנאַרכיע פון די אדעליגע, אַלס האַנדווערקער אין דער צעך־מאָנאַרכיע, נאָר ער, ווי אַלע אַנדערע, האָבן געקענט און אָנדער־קענט בלויז — איין הארר, דעם שטאַאַט, און אַלס זיינע דיענער האָבן זיי אַלע צוזאַמען בעקומען דעם עהרן־טיטול „בירגער“.

די בורזשואַזיע איז דער אדעל פון פערדיענסט; איהר מאָטאָ איז: „דעם פערדיענסט געהערט די קרוין“. זי האָט געקעמפט אַנטקעגען דעם „פוילען“ אדעל, וואָרים נאָך איהר נאָך, (נאָך דער פלייסיגער, נאָך דעם אדעל דורך פלייס און פערדיענסט), איז פריי ניט דער „געבוירענער“ [ד. ה. דורך דעם רעכט פון געבורט], און אויך ניט איך בין פריי, נאָר דער „פערדיענסטפוּ־לער“, דער עהרליכער דיענער (פון זיין קעניג; פון דעם שטאַאַט; פון דעם פאָלק אין די קאָנסטיטוציאָנעלע שטאַאַטען). דורך דיענען ערווערבט מען פרייהייט, ד. ה. מען ערווערבט זיך „פערדיענסטען“, אפילו ווען מען דיענט — מאַמאָן. מען מוז זיך פערדיענט מאַכען פאַר דעם שטאַאַט, ד. ה. פאַר דעם פּרינציפּ פון שטאַאַט, פאַר זיין מאָראַלען גייסט. ווער עס דיענט אָט דעם גייסט פון שטאַאַט, מעג ער לעבען אין וועלכען צווייג פון אינדוסטריע ער וויל, איז אַ גוטער בירגער. אין זיינע אויגען טרייבען די „אינאָוואַטאָרס“ אַ „קונסט, וואָס גיט קיין ברויט ניט“. נאָר דער „קרעמער“ איז „פּראַקטיש“, — און דער וואָס יאָגט זיך נאָך אַ שטעלע פון אַ בעאַמטען, איז אַזוי גוט אַ קרעמער־גייסט, ווי דער, וועלכער זוכט אָבצולעקען אַ ביינדעל אין מסחר, אָדער צו מאַכען זיך ניצליך אויף אַנאַנדער אופן פאַר זיך און פאַר אַנדערע.

אויב אָבער די פערדיענסטפולע רעכענען זיך אַלס די פרייע (וואָרים, וויפיעל פעהלט דעם זאַטען בירגער, דעם געטרייען בעאַמ־טען פון דער דאָזיגער פרייהייט, נאָך וועלכער זיין הארץ געלוסט?),

נאָר אין זיין אייגענשאַפט אַלס דער „אויבער־קאָפּ פון שטאַאט“. די פּאָליטישע פרייהייט — אַט די גרונדלעהרע פון דעם ליבעראַליזם — איז נישט מעהר ווי אַ צווייטע פּאַזע פון דעם פּראָטעסטאַנטיזם און לויפט גאַנץ פּאַראַלעל מיט דער „רעליגיעזער פרייהייט“.* אָדער מעג מען אפשר אונטער רעליגיעזע פרייהייט פערשטעהן אַ פ ר י י ה י י ט פ ו ן דער רעליגיאָן? אַלץ יאָ, נאָר דאָס ניט. דערמיט ווערט נאָר געזאָגט, פרייהייט פון צווישען־פּערזאָנען, די פרייהייט פון די פערמיטלערישע גלחים, די אָבשאַפונג פון דעם חילוק צווישען „כלי־קודש“ און פּשוט'ע מענשען, ממילא — דאָס דירעקטע און אונמיטעלבאַרע פערהעלטנים צו דער רעליגיאָן אָדער צו גאָט. אָננעהמענדיג נאָר, אַז מען האָט אַ רעליגיאָן, קאָן מען געניסען רעליגיאָנס־פרייהייט; רעליגיאָנספרייהייט הייסט ניט רעליגיאָנסלאָזיגקייט, נאָר די אינערליכקייט פון גלויבען, דער ניט־פערמיטעלטער פערקעהר מיט גאָט. דער וואָס איז „רעליגיעז פריי“, פאַר דעם איז די רעליגיאָן אַ דבר שבלב, אַ האַרץ־זאַך, זי איז איהם זיין א י י ג ע נ ע ז א ך, אַ „הייליגער ערנסט“. אַזוי איז אויך דעם „פּאָליטיש פרייען“ דער שטאַאט אַ הייליגער ערנסט; ער איז זיין האַרץ־זאַך, זיין הויפּטזאַך, זיין אייגענע זאַך.

פּאָליטישע פרייהייט בעדייט, אַז די „פּאָליס“, דער שטאַאט איז פריי; רעליגיעזע פרייהייט בעדייטעט, אַז די רעליגיאָן איז פריי, אַזוי ווי געוויסענס־פרייהייט מיינט, אַז דאָס געוויסען איז פריי: הייסט עס, ניט איך בין פריי פון דעם שטאַאט, פון דער רעליגיאָן, פון דעם געוויסען, אָדער איך בין לויז פון זיי. זי בעדייט ניט מ י י ן פרייהייט, נאָר די פרייהייט פון אַ מאַכט וואָס בעהערשט און בעצווינגט מיך; זי בעדייט, אַז איינער פון מיינע ד ע ס פּ אָ ט ע ן, ווי שטאַאט, רעליגיאָן, געוויסען, איז פריי: שטאַאט, רעליגיאָן, געוויסען — אַט די דעספּאָטען — מאַכען מיך פאַר אַ שקלאַף, און ז י י ע ר פרייהייט איז מ י י ן שקלאַפעריי. אַז זיי האַלטען זיך דערביי אָן דעם פּרינציפּ „דער צוועק הייליגט די מיטלען“, פערשטעהט זיך פון זיך אַליין. אויב דאָס וואָוילזיין

* לואי בלאַן זאָגט (געזיכטע פון 19טען י. ה. 1, ז. 138) וועגען דער צייט פון דער רעסטאַוראַציאָן: „דער פּראָטעסטאַנטיזם איז געווען דער פונ־דאַמענט פון די געדאַנקען און מנהגים“.

ריג: „דער ליבעראַליזם איז נישט מעהר, ווי די פערנונפט־דערקענטניס אַנגעווענדעט אויף אונזערע בעשטעהענדע פערהעלט־ניסען".* זיין ציעל איז א „פערנינפטיגע אָרדנונג", א „מאָראַלישע איינפיהרונג", א „בעשרענקטע פרייהייט", ניט די אַנארכיע, די געזעצלאָזיגקייט, די אייגענהייט. ווען עס הערשט אָבער די פערנונפט, דאַן געהט צו־גרונד די פּ ע ר ז אָ ן. די קונסט האָט שוין פון לאַנג אָן ניט נאָר אָנדערקענט דאָס העסליכע, נאָר האָט עס אפילו בעטראַכט אַלס נויטווענדיג פאַר איהר עקזיסטענץ און האָט עס אַריינגענומען אין זיך: זי דאַרף האָבען דעם רשע א. אז. וו. אויך אויפ'ן רעליגיעזען געביעט געהען די עקסטרעמסטע ליבעראַלען אזוי ווייט, אז זיי וואָלטען וועלען, מען זאָל אפילו דעם העכסט רעליגיעזען מענשען בעטראַכטען פאַר א שטאַאט־בירגער, ד. ה. דעם רעליגיעזען רשע; זיי ווילען מעהר ניט וויסען פון משפט'ן אפיקורסים. אָבער אנטקעגען דעם „פערנינפטיגען געזעץ" טאָר קיינער זיך ניט אויפהעבען, און טאָמער פאָלגט ער ניט, דראָהט איהם די שווערסטע שטראָף. מען וויל ניט א פרייע בעוועגונג און א פערווירקליכונג פון דער פערזאָן אָדער פון מיר, נאָר א פערווירקליכונג פון דער פערנונפט, ד. ה. א פערנונפט־הערשאַפט, א הערשאַפט. די ליבעראַלען זיינען ק נ א י ם, ניט דוקא פאַר דעם גלויבען, פאַר גאָט א. אז. וו., אָבער גאַנץ געוויס פאַר דער פ ע ר נ ו נ פ ט, זייער האַרענטע. זיי פערטראָגען ניט קיין אונאַרטינגקייט, און ממילא קיין זעלבסטענטוויקלונג און זעלבסטבעשטימונג: זיי שפּיעלען די ראָלע פון אָפּעקונעס, אזוי גוט ווי די אבסאָלוטע הערשער.

„פּאָליטישע פרייהייט" — וואָס דאַרפען מיר פערשטעהן אונטער דעם? אפשר דעם איינצעלנעם'ס פרייהייט פ ו ן ד ע ם שטאַאט און זיינע געזעצען? ניין, אין געגענטייל די ג ע ב ו נ־ד ע נ ק י י ט פון דעם איינצעלנעם אין דעם שטאַאט און צו די געזעצען פון שטאַאט. פאַרוואָס אָבער הייסט עס „פרייהייט"? ווייל מען איז ניט מעהר אָבגעטיילט פון דעם שטאַאט דורך צווישען־פערזאָנען, נאָר מען שטעהט אין א דירעקטער און אונמיטעלבארער בעציהונג צו איהם, ווייל מען איז — א שטאַאט־בירגער, ניט קיינעמס אונטערטאַן, אפילו ניט פון דעם קעניג אַלס פערזאָן,

---

*) „איינאונדצוואנציג באָגען", ז. 12.

ליבען „גייסט", פאר אַן א י ד ע ע. דער קאָנסטיטוציאָנעלער קעניג איז דער אמת'ער ק ר י ס ט ל י כ ע ר קעניג, די עכטע קאָנזעקווענץ פון דעם קריסטליכען פרינציפּ. אין דער קאָנסטיטוציאָנעלער מאָנארכיע האָט די אינדיווידועלע הערשאפט, ד. ה. דער הערשער מיט א ווירקליכען ו ו י ל ע ן, געפונען זיין סוף; דעריבער געוועלטיגט דאָ די א י נ ד י ו ו י ד ו ע ל ע פ ר י י ה י י ט, די אונאָבהענגיגקייט פון יעדען אינדיווידועלען בעפעהל־געבער, פון יעדען, וואָס קאָן מיר בעפעהלען מיט א „טעל ע נאָטר פלעזיר". זי איז דאָס אָבגעענדיגטע ק ר י ס ט ל י כ ע שטאאט־לעבען, א פערגייסטיגט לעבען.

די בורזשואזיע בענעהמט זיך דורך און דורך ל י ב ע ר א ל. יעדער פערזענליכער אריינדרינגען אין דעם אנדערענ'ס ספערע עמפּערט דעם בירגערליכען זין: דערזעהט דער בירגער, אַז איינער איז אָבהענגיג פון דעם קאפּריז, דעם פערגעניגען, דעם ווילען פון א מענשען אלס איינצעלנעם (ד. ה. ניט אַלס איינעם, וואָס איז אויטאָריזירט דורך א „העכערער מאכט"), שטעלט ער גלייך ארויס זיין ליבעראַליזם און שרייט איבער דעם „מוטהווילען". מיט איין וואָרט, דער בירגער האלט פעסט זיין פרייהייט פון דאָס, וואָס מען רופט ב ע פ ע ה ל: „מיר האָט קיינער גאָרנישט צו — בעפעהלען!" אָ ב ע פ ע ה ל האָט דעם זין, אַז דאָס, וואָס איך זאָל, איז דער ווילען פון אנאנדער מענשען, בעת, דאגעגען, ג ע ז ע ץ דריקט ניט אויס אַ פערזענליכע מאכט פון אנאנדערן. די פרייהייט פון דעם בירגערטום איז די פרייהייט אָדער אונאָבהענגיגקייט פון דעם ווילען פון אנאנדער פערזאָן, עס איז די אזוי גערופענע פערזענליכע אָדער אינדיווידועלע פרייהייט; וואָרים פערזענליך פריי זיין הייסט נאָר אַזוי פריי זיין, אַז קיין אנדער פערזאָן האָט ניט וואָס צו זאָגען איבער מיין פערזאָן, אָדער אַז דאָס, וואָס איך מעג אָדער טאָר ניט, זאָל ניט אָבהענגען פון דער פערזענליכער בעשטימונג פון אנאנדערן. די פּרעס־פרייהייט צ. ב. ש. איז אָט אַזאַ פרייהייט פון דעם ליבעראַליזם, וועלכער בעקעמפט נאָר דעם צוואנג פון דער צענזור אלס א צוואנג פון אַ פערזענליכען מוטה־ווילען, זאָנסט אָבער צייגט זיך דער ליבעראַליזם ארויס זעהר שטאַרק געניינגט און וויליג צו טיראניזירען דורך די „פּרעס־געזעצען", ד. ה. די בירגערליכע ליבעראַלען ווילען שרייב־פרייהייט

פון שטאַאַט איז אַ צוועק, דאַן איז דער קריעג אַ געהייליגט מיטעל; אויב די גערעכטיגקייט איז דעם שטאַאַט׳ס צוועק, דאַן איז טויטען אַ מענשען אַ געהייליגט מיטעל און הייסט מיט זיין הייליגען נאָמען „הינריכטונג“ א. אַז. וו. דער הייליגער שטאַאַט היילינט אַלץ, וואָס איז ניצליך פאַר איהם.

די „אינדיווידועלע פרייהייט“, וואָס דער בירגערליכער ליבע־ראַליזם וואַכט איבער איהר אַזוי אייפערזיכטיג, בעדייט אויף קיין פאַל ניט די פאָלקאָמען־פרייע זעלבסטבעשטימונג, דורך וועלכער די האַנדלונגען ווערן גאַר אינגאַנצען מיינע; עס בעדייט נאָר אונאָבהענגיגקייט פון פערזאָנען. אינדיווידועל פריי איז דער, וואָס איז ניט פעראַנטוואָרטליך צו קיין מענשען ניט. אויפ־געפאַסט אין אָט דעם זין — און אַנדערש טאָר מען עס ניט פער־שטעהן — איז ניט נאָר דער הערשער אינדיווידועל פריי, ד. ה. אונפעראַנטוואָרטליך אַנטקעגען מענשען („פאַר גאָט“ האַלט ער זיך דאָך יאָ פעראַנטוואָרטליך), נאָר אַלע, וועלכע „זיינען פעראַנטוואָרטליך בלויז צו דעם געזעץ“. אָט די אַרט פרייהייט איז געוואונען געוואָרן דורך דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג פון דעם יאָהרהונדערט, ד. ה. די אונאָבהענגיגקייט פון יענעמס ווילען, פון דעם טעל ע נאַטר פלעזיר (אַזוי איז אונזער פערגעניגען). דעריבער האָט דער קאָנסטיטוציאָנעלער קעניג אַליין געמוזט אויסגעטאָן ווערן פון יעדער פערזענליכקייט, בערויבט ווערן פון יעדען אינדיווידועלען בעשלוס, כדי אַלס פער־זאָן, אַלס אינדיווידועלער מענש ניט צו פערלעצען די „אינדיווידועלע פרייהייט“ פון אַנדערע מענשען. דער פער־זענליכער הערשער־ווילען איז ביי דעם קאָנסטיטו־ציאָנעלען קעניג פערשוואונדען; די אבסאָלוטע קעניגע וועהרען זיך טאַקע אַנטקעגען דעם מיט אַ ריכטיגען געפיהל. פונדעסטוועגען ווילען גראַד אָט די זיין אין בעסטען זין „קריסטליכע פירסטען“. דערצו מוזען זיי אָבער ווערן אַ ריין־גייסטיגע מאַכט, וואָרים דער קריסט איז דאָך נאָר אַן אונטערטאַן פון דעם גייסט („גאָט איז גייסט“). קאָנזעקווענט שטעלט־פאַר די ריין־גייסטיגע מאַכט נאָר דער קאָנסטיטוציאָנעלער קעניג — ער, וואָס שטעהט אָהן אַ וועלכער עס איז פערזענליכער בעדייטונג, פערגייסטיגט ביז צו אַזאַ גראַד, אַז ער קאָן גילטען פאַר אַ פאָלקאָמענעם אונהיימ־

גילט נאָר איין הערשאַפט, די הערשאַפט פון שטאאט; פער־זענליך איז קיינער ניט מעהר קיין הארר איבער דעם אנדערן. פון געבוירען־טאָג אָן געהערן די קינדער צום שטאאט, און צו די עלטערן נאָר אין נאָמען פון שטאאט, וועלכער ערלויבט ניט צ. ב. ש. קיין קינדער־מאָרד, פאָדערט מען זאָל זיי טויפען א. אז. וו.

אויסערדעם אָבער האָבען פאר'ן שטאאט אלע זיינע קינדער אַ גלייכען בעטרעף („בירגערליכע אָדער פּאָליטישע גלייכהייט") און זיי מעגען אליין אכטונג געבען ווי דורכצוקומען איינער מיט'ן אנדערן: זיי מעגען קאָנקורירען.

פרייע קאָנקורענץ מיינט קיין אנדער זאך ניט, ווי נאָר אז יעדערער קאָן אויפטרעטען אנטקעגען דעם אנדערן, זיך ארויס־שטעלען, קעמפען. אַנטקעגען דעם האָט זיך נאטירליך איינגע־שפּארט די פעאָדאלע פּארטיי, אזוי ווי איהר עקזיסטענץ העננט אָב פון דעם ניט־קאָנקורירען. די קאמפען אין פראנקרייך'ס רעסטאָו־ראַציאָנסצייט האָבען קיין אַנדער אינהאַלט ניט געהאט אַחוץ דעם, וואס די בורזשואזיע האָט זיך געראנגעלט פאר פרייער קאָנקורענץ, און די פעאָדאלען האָבען געזוכט צוריק־איינצופיהרען די איינגע־צוימטקייט פון די ארבייטער־צעכען.

נו, די פרייע קאָנקורענץ האָט געזיעגט און געמוזט זיעגען אנטקעגען די צעכען־איינגעצוימטקייט. (זעה אונטען די ווייטער־דיגע בעשפּרעכונג וועגען דעם.)

אויב די רעוואָלוציע האָט זיך געענדיגט אין אַ רעאקציע, האָט עס נאָר בעוויזען וואָס די רעוואָלוציע איז איינענטליך געווען. וואָרים יעדעס שטרעבען לאָזט זיך אויס אין אַ רעאקציע בעת דאָס שטרעבען קומט צו דער בעזינונג, און עס שטורעמט פאָרווערטס אין דער אורשפרינגליכער טהעטיגקייט נאָר כל זמן עס איז אַ בערוישונג, אַן „אונבעזאָנענקייט". „בעזאָנענקייט" וועט אַלעמאָל זיין דער לאָזונג פון דער רעאקציע. ווייל די בעזאָנענקייט שטעלט אַוועק גרעניצען און בעפרייט דאָס, וואָס מען האָט ווירקליך געוואָלט, ד. ה. דעם פּרינציפּ, פון דער אָנפאַנגליכער „ניט־איינגעצוימטקייט" און „ניט־בעגרעניצטקייט". ווילדע בחורים, גאוה'דיג־אָנגעבלאָזענע סטודענטען, וועלכע קוקען ניט אויף קיינע אויסרעכענונגען, זיינען איינענטליך פיליס־טער, וואָרים בַיי זיי, ווי בַיי די פיליסטער, בילדען די אויסרעכע־

פ א ר ז י ך; ווארים אזוי ווי זיי זיינען דאך נ ע ז ע צ ל י ך, וועלען זיי דורך זייערע שריפטען פון דעם געזעץ ניט ליידען. נאר ליבעראלע זאכען, ד. ה. נאר געזעצליכעס שטאף זאל מעגען געדרוקט ווערן, אנדערע זאכען דראהען די „פרעס־געזעצען“ מיט „פרעס־שטראפען“. וויבאלד מען זעהט אז די פערזענליכע פרייהייט איז געזיכערט, מערקט מען גאר ניט, ווי די שרייענדסטע אונפרייהייט הויבט אן הערשען, ווען עס קומט צו בעהאנדלען עפעס א נייע פראגע. ווארים פון דעם ב ע פ ע ה ל איז מען טאקע לויז, און „קיינער האט אונז גאר ניט וואס צו בעפעהלען“, אבער דערפאר איז מען אלץ מעהר אונטערווארפען געווארן דעם — נ ע ז ע ץ. מען ווערט איצטער פערקנעכטעט לויט די ריכטיגע געזעצליכע פארמען.

אין בירגער־שטאאט זיינען נאר פאראן „פרייע לייט“, וועלכע ווערן נ ע צ ו ו א ו נ ג ע ן צו טהאן טויזענדערליי זאכען (צ. ב. ש. אבגעבען כבוד, זיך בעקענען צו א גלויבען א. ד. ג.). וואס מאכט עס אבער אויס? עס צווינגט דאך זיי נאר דער שטאאט, דאס געזעץ — ניט א וועלכער עס איז מענש!

וואס מיינט די בורזשואזיע דערמיט, וואס זי צארנט אנט־קעגען יעדען פערזענליכען בעפעהל, ד. ה. אנטקעגען יעדען בעפעהל, וואס איז ניט בעגרינדעט אויף דער „זאך“, דער „פערנונפט“ און אז. וו.? זי קעמפט נאר אין אינטערעסען פון דער „זאך“ אנט־קעגען דער הערשאפט פון פערזאנען! דעם גייסט'ס זאך איז אבער דאס פערנינפטיגע, דאס גוטע, דאס געזעצליכע א. אז. וו.; דאס איז די „גוטע זאך“. די בורזשואזיע וויל אן א ו נ פ ע ר ז ע נ ל י־כ ע ן הערשער.

היינט ווייטער, אויב דאס איז דער פרינציפ, אז נאר די זאך זאל הערשען איבער'ן מענשען — נעמליך, די זאך פון דער מאראל, די זאך פון געזעצליכקייט א. אז. וו. — דאן טאר אויך ניט דער־לאזט ווערן צו קיינערליי פערזענליכע אבקירצונג פון איינעם דורך דעם אנדערן (ווי פריהער צ. ב. ש. האט דער פראסטער בירגער ניט געהאט קיין צוטריט צו די אדעלס־עמטער, דער אדעליגער צום בירגערליכען האנדווערק א. אז. וו.): ד. ה. עס מוז זיין פ ר י י ע ק א נ ק ו ר ע נ ץ. נאר דורך דער זאך קאן איינער דעם אנדערן אבקירצען (דער רייכער צ. ב. ש. קירצט אב דעם ארימאן דורך דאס געלד, וואס איז א זאך), אלס פערזאן — ניט. פון איצט אן

דעם אויפשטאַנד פון דריטען שטאַנד, דעם מיטעלקלאַס, און קרע־מעריש ווערט זי אויסגערונגען. פריי איז ניט געוואָרן דער איינצעלנער מענש — און נאָר ער אַליין איז דער מענש — זאָנדערן עס איז פריי געוואָרען דער בירגער, דער „סיטואַציען", דער פּאָליטישער מענש, וועלכער איז טאַקע דעריבער ניט דער מענש, נאָר אַן עקזעמפּלאַר פון דעם מענש־ליכען מין, און ספּעציעלער נאָך — אַן עקזעמפּלאַר פון דעם בירגערליכען מין, אַ פרייער בירגער.

אין דער רעוואָלוציע האָט ניט דער איינצעלנער געהאַנדעלט וועלטגעשיכטליך, נאָר אַ פאָלק: די נאַציאָן, די סואווערענע נאַציאָן, האָט אַלץ געוואָלט דורכפיהרען. אַן איינ־געבילדעטער „איך", אַן אידעע, ווי דאָס איז די נאַציאָן, איז ארויסגעקומען דער טהוער, ד. ה. די איינצעלנע האָבען זיך אָבגעגעבען ווי ווערקצייג צו אָט דער אידעע און האָבען געהאַנדעלט ווי „בירגער".

דאָס בירגערטום האָט זיין מאַכט און צוגלייך אויך זיינע גרעניצען אין דעם גרונד־געזעץ פון שטאַאַט, אין אַ כאַרטע (פּאַטענט), אין אַ רעכטליכען (געזעצליכען) אָדער „גערעכטען" פירסט, וועלכער פיהרט זיך אויף אַליין און הערשט איבער אַנדערע לויט „פּערנינפּטיגע געזעצען" — קורץ, אין דער געזעצליכקייט. די פּעריאָדע פון דער בורזשואַזיע ווערט בעהערשט פון דעם ענגלישען גייסט פון געזעצליכקייט. אַ פערזאַמלונג פון פּראָווינציעלע שטאַנדען לאָזט צ. ב. ש. קיינמאָל ניט ארויס פון זכרון, אַז איהר אויטאָריטעט גרייכט נאָר אַזוי און אַזוי ווייט, און אַז זי איז איבערהויפּט איינבערופען געוואָרן דורך אַ חסד, און קאָן דורך אַן אום־חן וויעדער ארויסגעוואָרפען ווערן. זי דערמאָנט זיך תמיד אַליין איהר — בערוף. מען קאָן געוויס ניט לייקענען, אַז מיין פאָטער האָט מיך געבוירען, איינמאָל אָבער אַז איך בין שוין געבוירען געוואָרן, געהען מיך אַ ברעקעל ניט אָן זיינע אָבזיכטען, וואָס ער האָט בעת מעשה געהאַט, און צו וואָס ער זאָל מיך ניט געמעגט האָבען בערופען, איך טהו, וואָס איך וויל אַליין. דעריבער האָט אויך גאַנץ ריכטיג אָנדערקענט אַן איינבערופענע שטאַנדען־פערזאַמלונג — די פראַנצויזישע, אין אָנפאַנג פון דער רעוואָלוציע — אַז זי איז אונאָבהענגיג פון דעם איינבערופער. זי

נונגען דעם אינהאַלט פון זייער האַנדלען, נישטמעהר וואָס זיי אַלס עזות־פּנים׳ער שטעלען זיך אַנטקעגען די אויסרעכענונגען און פערהאַלטען זיך צו זיי נעגאַטיוו, בעת שפּעטער, אַלס פיליסטער, גיבען זיי זיך אונטער צו די אויסרעכענונגען און פערהאַלטען זיך צו זיי פּאָזיטיוו. איןביידע פעלען דרעהט זיך זייער גאַנצער טהאָן און דענקען אַרום די „אויסרעכענונגען", אָבער דער פיליסטער איז לגבי דעם בחור רעאַקציאָנער; ער איז דער ווילדער חברה־מאַן, וואָס איז געקומען צו דער בעזינונג, אַזוי ווי יענער איז דער נאָך־ניט־בעזאָנענער פיליסטער. די אַלטעגליכע ערפאַהרונג בעשטעטיגט די וואַרהייט פון אָט דער אומוואַנדלונג און צייגט, ווי די שרייער עלטערן זיך אויס אין פיליסטער.

אַזוי בעווייזט אויך די אַזויגערופענע רעאַקציע אין דייטש־לאַנד, ווי זי איז נאָר געווען די בעזאָנענע פּאָרטזעצונג פון דעם קריעגערישען פריידענס־געשריי פון דער פרייהייט.

די רעוואָלוציע איז ניט געווען געריכטעט אַנטקעגען דאָס בעשטעהענדע בכלל, נאָר אַנטקעגען אָט דאָס בעשטעהענדע בפרט, אַנטקעגען איין בעשטימטען בעשטאַנד. זי האָט אָבגעשאַפט אָט דעם הערשער, ניט דעם הערשער בכלל — פערקעהרט, די פראַנצויזען זיינען אונדער־באַרמליך בעהערשט געוואָרן. זי האָט אויסגעהרג׳עט די אַלטע זינדיגע הערשער, האָט אָבער געוואָלט די גוטע הערשער געבען אַ געזיכערטע עקזיסטענץ, ד. ה. זי האָט נאָר אַריינגעזעצט די טוגענד אויף דעם אָרט פון זינדיגקייט. (זינדיגקייט און טוגענד אונטער־שיידען זיך פון זייער זייט וויעדער נישטמעהר, ווי דער ווילדער בחור פון דעם פיליסטער, א. אז. וו.)

דער רעוואָלוציאָנס־פּרינציפּ איז געבליבען ביז אויף היינטיגען טאָג צו קעמפען נאָר אַנטקעגען דעם אָדער יענעם בעשטע־הענדען פּרט, ד. ה. צו זיין רעפאָרמאַטאָריש. וויפיעל עס זאָל ניט ווערען אויסגעבעסערט, ווי שטאַרק דער „בעזאָ־נענער פּאָרטשריט" זאָל ניט אָנגעהאַלטען ווערן: תמיד ווערט רק אַ נייער האַרר אַרויפגעזעצט אויף דעם אָרט פון דעם אַלטען, און דאָס איינוואַרפען איז אַן — אויפבויען. עס בלייבט אַלץ ביי דעם אונטערשייד צווישען דעם יונגען פיליסטער און דעם אַלטען. די רעוואָלוציע האָט זיך אָנגעהויבען אויף אַ קרעמערשען אופן מיט

אַנזיכט זאָל איך אָננעהמען? ניין, איך בין א — געזעצליכער בירגער!"

די בורזשואַזיע האַלט פון אַ מאָראַל, וועלכע איז אויפ'ן ענגסטען אופן צונויפגעבונדען מיט איהר אייגענעם עצם. די ערשטע פאָדערונג פון דער דאָזיגער מאָראַל איז, מען זאָל האָבען אַ סאָלידען געשעפט אָדער אַן עהרליכע מלאכה אין האַנד, און מען זאָל פיהרען אַ מאָראַלישען לעבען. ניט־מאָראַליש איז ביי איהר דער שווינדלער, די נואף'טע, דער גנב, דער רויבער און מערדער, דער שולער, דער אונפערמעגליכער מענש אָהן אַ שטעלע, דער לייכט־זיניגער. דער בראַווער בירגער בעצייכענט די שטימונג אַנטקעגען די דאָזיגע „אונמאָראַלע" מענשען אַלס זיין „טיעפסטע ענטריס־טונג". אַט די אַלע מענשען פעהלט די איינגעזעסענקייט, דער סאָלידער כאַראַקטער פון אַ געשעפט, אַ סאָליד, בכבוד לעבען, אַ זיכערע הכנסה א. אז. וו.; קורץ, אַזוי ווי זייער עקזיסטענץ רוהט ניט אויף אַ זיכערן באזיס, געהערן זיי צו די געפעהרליכע „אינדיווידומען" אָדער „אָבגעזונדערטע מענשען", צום געפעהר־ליכען פּראָלעטאַריאַט. זיי זיינען „איינצעלנע שרייער", וועלכע קאָנען ניט געבען קיינע „גאַראַנטיען" און האָבען „גאָר־נישט צו פערלירען", בכן גאָרנישט צו ריזיקירען. שליסען אַ פאַמיליען־באַנד צ. ב. ש. בינדט צו דעם מענשען: דער וואָס איז געבונדען, גיט אַן ערבות, מען קאָן איהם האַלטען; דאָס גאַסען־מיידעל דאַגעגען איז ניט. דער שולער שטעלט אַלץ אין קאָן, ער רואינירט זיך און אַנדערע; — קיין גאַראַנטיע. מען וואָלט געקאָנט צוזאַמענפאַסען די אַלע, וואָס קומען פאָר דעם ביר־גער פערדעכטיג, פיינדליך און געפעהרליך, אונטער דעם נאָמען „וואַגאַבונדען"; איהם איז יעדע וואַגאַבונדישע פאָרם פון לעבען צו־ווידער. וואָרים עס זיינען פאַראַן אויך גייסטיגע וואַגאַבונדען, פאַר וועמען דער בירושה־בעקומענער וואוין־פּלאַץ פון זייערע עלטערן קומט־פאָר צו־ענג און צופיעל־געדריקט, זיי זאָלען ווייטער זיך קאָנען בעגנוגענען מיט דעם בעשרענקטען פּלאַץ: אַנשטאָט צו האַלטען זיך אין די גרעניצען פון אַ געמעסיגטען אַרט דענקען און אָננעהמען פאַר תורת משה דאָס, וואָס גיט טויזענדער מענשען טרויסט און בערוהיגונג, שפּרינגען זיי אַריבער אַלע גרעניצען פון דער טראַדיציע און ווילדעווען מיט זייער עזות'דיגער קריטיק און

האָט עקזיסטירט, און עס וואָלט געווען נאַריש, ווען זי זאָל זיך ניט האָבען בענוצט מיט דעם רעכט פון עקזיסטענץ, נאָר געהאַלטען זיך אָבהענגיג, ווי פון דעם פאָטער. דער איינבערופענער דאַרף ניט מעהר פרעגען: וואָס האָט דער איינבערופער געוואָלט, ווען ער האָט מיך געשאַפען? — נאָר: וואָס וויל איך, נאָכדעם ווי איך בין איינמאָל געקומען פאָלגענדיג דעם רוף? ניט דער איינבערופער, ניט די קאָנסטיטועגטען, ניט די כארטע, נאָך וועלכער די פערזאמלונג איז אריינגערופען געווארן, — גאָרנישט וועט פאר איהם זיין א הייליגע מאכט, וואס מען טאָר ניט אָנריהרן. ער איז אויטאָריזירט אויף אַלץ, וואָס שטעהט אין זיין מאכט; ער וועט ניט אָנדערקענען קיין בעשרענקטע „אויטאָרי-זירונג", ער וועט ניט וועלען זיין לאָיאַל. דאָס וואָלט געווען, אויב מען וואָלט איבערהויפט עפעס געקאָנט דערווארטען פון אסיפות, א פאָלקאָמען עגאָיסטישע אסיפה, וואָס איז ניט אָנגעבונדען אָן קיין נאָפּעל-שנור און קוקט ניט אויף קיינע אויס-רעכענונגען. אָבער אסיפות זיינען שטענדיג געטריי און איבער-געבען, און דעריבער דאַרף מען זיך ניט וואונדערן, ווען מען געפינט אין זיי אַזויפיעל האלב-וועגס- אָדער ניט-ענטשלאָסענעם, ד. ה. היפּאָקריטישען, „עגאָיזם".

— די מיטגליעדער פון די שטאנדען מוזען בלייבען אין די גרעניצען, וואס זיינען אָנגעצייכענט געווארן פאר זיי דורך דער כארטע, דורך דעם קעניג'ס ווילען און דערגלייכען. אויב זיי ווילען דאָס ניט, אָדער קאָנען דאָס ניט, איז זאָלען זיי „ארויס-טרעטען". וועלכער פליכט-געטרייער מענש וואָלט געקאָנט אנדערש האנדלען, וואָלט געקאָנט אוועקשטעלען זיך, זיין איבערצייגונג און זיין ווילען אויפ'ן ערשטען פּלאן? ווער וואָלט געקאָנט זיין אזוי אונמאָראליש צו וועלען זיך ארויסשטעלען, אפילו ווען די גאנצע קערפּערשאפט און אַלץ זאָל איבער דעם געהן צו-גרונד? מען מוז זיך גענוי האלטען אין די גרעניצען פון דער בעקומענער אויטאָריטעט; אין די גרעניצען פון דער מאכט וואָס מען האָט, מוז מען דאָך סיי ווי סיי בלייבען, וואָרים קיינער קאָן דאָך ניט מעהר וויפיעל ער קאָן. „די מאכט, אָדער ריכטיגער, מיין אונ-מאכט זאָל זיין מיין איינציגע גרעניץ, אויטאָריזירונגען אָבער זיינען נאָר בינדענדע פּרינציפּען? אָט אזא אַלץ-אומשטירצענדע

קייט, פון דעם גאָלדענעם מיטען: אַביסעל געבורט און אַביסעל אַרבייט, ד. ה. אַ בעזיץ וואָס טראָגט צינזען. בעזיץ מיינט דאָ דאָס פעסטע, דאָס געגעבענע, גע׳ירשנ׳טע (געבורט); דאָס צינזען־טהאָגען הייסט די טרחה, וואָס מען דאַרף אויף דעם אָנווענדען (אַרבייט); בכן — אַרבייטענדער קאַפּיטאַל. נאָר ניט צופיעל, קיין אולטראַ, קיין ראַדיקאַליזם! געבורטס־רעכט — אודאי, אָבער נאָר גע׳ירשנ׳טער בעזיץ; אַרבייט — אודאי, אָבער ווענינ, אָדער קיין אייגענע גאָר ניט, נאָר די אַרבייט פון דעם קאַפּיטאַל און פון די — אונטערטעניגע אַרבייטער.

ווען אַ צייט ליעגט געפאַנגען אין אַ טעות, ציהען אַלעמאָל איינינע נוצען פון דעם טעות, בעת די איבעריגע האָבען דערפון שאָדען. אין מיטעלאַלטער איז דער טעות געווען אַלגעמיין פער־שפרייט צווישען די קריסטען, אַז די קירך מוז האָבען די גאַנצע מאַכט אָדער די אויבערהערשאַפט אויף דער ערד; די היעראַרכען האָבען ניט ווענינער געגלויבט אין דער דאָזיגער „וואַרהייט“ איידער די לאַיען (עולמ׳שע מענשען) און זיינען ביידע געווען פער׳כשופ׳ט פון דעמזעלביגען טעות. נאָר אָבער די היעראַרכען האָבען דורך דעם טעות געהאַט די נוצען פון דער מאַכט, די לאַיען — דעם שאָדען פון דער אונטערטעניגקייט. ווי זאָגט אָבער אַ גלייכווערטעל: „פון שאָדען ווערט מען קלוג“, זיינען די לאַיען ענדליך קלוג געוואָרן און האָבען מעהר ניט געגלויבט אין דער מיטעלאַלטערליכער „וואַרהייט“. — דיזעלביגע שייכות געפינט זיך צווישען דער בורזשואַזיע און דעם אַרבייטער־קלאַס. בירגער און אַרבייטער גלויבען אין דער „וואַרהייט“ פון געלד; די וואָס בעזיצען עס ניט, גלויבען אין דעם ניט ווענינער ווי די וואָס בעזי־צען עס יאָ: אַלזאָ, די לאַיען אַזוי גוט ווי די פריעסטער.

„געלד רעגירט די וועלט“ איז דער גרונד־טאָן פון דער ביר־גערליכער עפּאָכע. אַ בעזיצלאָזער אַדעליגער און אַ בעזיצלאָזער אַרבייטער האָבען אַלס „הונגערליידער“ פּאָליטיש קיין בעדייטונג ניט: געבורט און אַרבייט טהוען גאָרנישט, נאָר געלד גילט. די בעזיצענדע הערשען, דער שטאַאט אָבער ערציהט זיינע „דיענער“ פון די בעזיצלאָזע, און לפי ערך וואָס זיי דאַרפען אין זיין נאָמען הערשען (רעגירען), גיט ער זיי געלד (געהאַלט).

איך בעקום אַלעס פון דעם שטאַאט. האָב איך עפּעס אָהן

ניט איינגעצוימטער מאַניא פון בעצווייפלונג, — אַט די עקסטראַ־וואַגאַנטע וואַגאַבונדען. זיי שטעלען־צונויף דעם קלאַס אונבע־שטענדיגע, אונרוהיגע, פערענדערליכע, ד. ה. פּראָלעטאַריער, און הייסען, ווען זייער ניט־מיושב'דיגער כאַראַקטער לאָזט זיך הערען, „אונרוהיגע קעפּ".

אַט אזאַ ווייטען זין האָט דער אזויגערופענער פּראָלעטאַריאַט אָדער דער פּאָופּעריזם. וואָס פאַר אַ גרויסער טעות דאָס וואָלט געווען, ווען מען וואָלט געגלויבט דער בורזשואַזיע, אַז זי פער־לאַנגט מיט איהרע בעסטע קרעפטען אָבצושאַפען אָרימקייט (דעם פּאָופּעריזם)! אין געגענטייל, דער גוטער בירגער העלפט זיך מיט דער זעלטען־טרייסטליכער איבערצייגונג, אַז „די גיטער פון גליק זיינען אַ דאַנק דעם אויבערשטען'ס קלוגען בעשלוס שוין איינמאָל ניט־גלייך פערטיילט געוואָרן און וועלען אויך אייביג אזוי בלייבען. דער דלות, וואָס רינגעלט איהם ארום אויף אַלע גאַסען, שטערט דעם אמת'ן בירגער אין קיין זאַך ניט, אחוץ וואָס ער פּטר'ט זיך אָב פון איהם העכסטענס מיט אַ צוגעוואָרפענער נדבה, אָדער וואָס ער פערשאַפט אַן „עהרליכען און ברויכבאַרען" בחור ארבייט און עסען. אַלץ מעהר אָבער פיהלט ער דערפאַר געשטערט אין זיין רוהיגען גענוס דורך דעם „אונצופריעדענעם" דלות, וואָס „זוכט איינצופיהרען נייעס", דורך יענע קבצנים, וואָס פערהאַלטען זיך ניט מעהר שטיל און דולדען, נאָר וואָס ווערען אונרוהיג און הויבען אָן צו ווילדעווען. אַרעסטירט דעם וואַגאַבונד, זעצט אריין דעם בונטאָוושטשיק אין דער פינסטערער טורמע! ער וויל „ארויסרופען אונצופריעדענהייט אין שטאַאט און אויפרייצען אַנט־קעגען די בעשטעהענדע אינסטיטוציעס" — שטייניגט איהם, שטייניגט איהם!

גראַד אָבער פון די דאָזיגע אונצופריעדענע קומען ארויס אונ־געפעהר די פאָלגענדע געדאַנקען: פאַר די „גוטע בירגער" קאָן עס זיין גאַנץ עגאַל ווער עס בעשיצט ניט זיי און זייערע פּרינצי־פּען, צי אַן אבסאָלוטער קעניג, צי אַ קאָנסטיטוציאָנעלער, צי אַ רעפּובליק א. אז. וו., כל זמן זיי ווערען נאָר בעשיצט. און וואָס איז זייער פּרינציפּ, וועמעס בעשיצער זיי האָבען אַלעמאָל „ליעב"? דער פּרינציפּ פון ארבייט איז דאָס ניט; דער פּרינציפּ פון געבורט אויך ניט. עס איז אָבער דער פּרינציפּ פון מיטעלמעסיג־

עס האָט פאַר דעם, וואָס געברויכט עס. „די ארבייט ווערט שלעכט בעצאָהלט!“ דעם גרעסטען געווינס דערפון האָט דער קאַפּיטאַליסט. — גוט און מעהר ווי גוט ווערן בעצאָהלט די ארבייטען פון יענע, וועלכע פערגרעסערען דעם גלאַנץ און די הערשאַפט פון שטאַאט, די ארבייט פון די הויכע שטאַאט־דיענער. דער שטאַאט בעצאָהלט גוט, כדי זיינע „גוטע בירגער“, די בעזיצענדע, זאָלען אָהן געפאַהר קאָנען בעצאָהלען שלעכט. ער קריגט זיינע דיענער, פון וועלכע ער שטעלט צונויף פאַר די „גוטע בירגער“ א בעשיצונגס־מאַכט, א „פּאָליציי“ (צו דער פּאָליציי געהערן די סאָלדאַטען, אלערליי בעאַמטע, ווי צ. ב. ש. פון יוסטיץ, ערציהונג א. אז. וו., קורץ, די גאַנצע „שטאַאט־מאַשין“) — בעצאָהלענדיג גוט, און די „גוטע בירגער“ גיבען איהם גערן הויכע שטייערן, כדי זיי זאָלען קאָנען צאָהלען זייערע ארבייטער אלץ א נידעריגערן לוין.

אָבער דער ארבייטער־קלאַס, דערפאַר וואָס ער ווערט ניט געשיצט אלס אזעלכער ווי ער איז בעצם (וואָרים זיי געניסען ניט די בעשיצונג פון שטאַאט אלס ארבייטער, נאָר אלס זיינע אונטער־טאַנען האָבען זיי אויך א חלק גענוס פון דער פּאָליציי, כלומרשט א פּראָטעקציע פון געזעץ) — דער ארבייטער־קלאַס בלייבט א מאַכט, וואָס איז פיינדליך צו דעם שטאַאט, דעם דאָזיגען שטאַאט פון די בעזיצענדע, אָט דעם „בירגער־קעניגטום“. זיין פּרינציפּ, די ארבייט, ווערט ניט אָנדערקענט לויט זיין ווערטה: ער ווערט בערויבט, ער ווערט א קריעג־רויב פאַר די בעזיצענדע, פאַר זיינע פיינד.

די ארבייטער האָבען די אונגעהייערסטע מאַכט אין די הענד, און ווען זיי וועלען אמאָל ווערן רעכט בעוואוסטזיניג פון דער דאָזי־גער מאַכט און וועלען זי געברויכען, דאַן קאָן קיין זאַך זיי ניט שטעהן אין וועג; זיי דאַרפען נאָר אָבשטעלען די ארבייט, בעט־ראַכטען די ארבייטס־פּראָדוקטען ווי זייער אייגענס און געניסען עס. דאָס איז דער זין פון די ארבייטער־אונרוהען, וואָס קומען דאָ און דאָרט פאָר.

דער שטאַאט האַלט זיך אויף דער — שקלאַפעריי פון דער ארבייט. ווערט די ארבייט פריי, איז דער שטאַאט פערלאָרן.

דער בעווייליגונג פון שטאַאַט? וואָס איך האָב אָהן איהם, דאָס נעהמט ער ביי מיר אַוועק, אַזוי גיך ווי ער געפינט אויס, אַז מיר פעהלט דערצו דער „געזעצליכער טיטול“. האָב איך דען ניט אַלץ דורך זיין גנאָד, זיין בעווייליגונג?

אויף דערויף אַליין, אויף דעם געזעצליכען טיטול, שטיצט זיך די בורזשואַזיע. דער בירגער איז, וואָס ער איז, דורך דער בעשיצונג פון שטאַאַט, דורך די גנאָד פון דעם שטאַאַט. ער וואָלט געמוזט מורא האָבען, אַז ער וועט אַלץ פערלירען, ווען די מאַכט פון שטאַאַט וואָלט געבראָכען געוואָרן.

ווי שטעהט עס אָבער מיט דעם, וואָס האָט נאָרנישט צו פערלירען, ווי שטעהט עס מיט דעם פראָלעטאַריער? אַזוי ווי ער האָט גאָרנישט צו פערלירען, דאַרף ער דאָך פאַר זיין „גאָרנישט“ ניט האָבען די שטאַאַט־בעשיצונג. ער קאָן אדרבא געווינען, ווען די האָזיגע בעשיצונג פון שטאַאַט ווערט אָבגעצויגען פון די בעשיצטע.

דעריבער וועט דער, וואָס האָט גאָרנישט, בעטראַכטען דעם שטאַאַט אַלס א שוץ־מאַכט פאַר דעם בעזיצענדען — א מאַכט, וואָס גיט יענעם פריווילעגיעס און איהם, פערקעהרט, זויגט זי נאָר אויס. דער שטאַאַט איז א — בירגער־שטאַאַט, ער איז דער סטאַטוס (שטאַנד) פון בירגערטום. ער בעשיצט ניט דעם מענשען לויט זיין אַרבייט נאָך, נאָר לויט זיין געהאָרכזאַמקייט („לאָיאַליטעט“), דאָס הייסט, לויט נאָך דעם נאָך, צי ער געניסט און פערוואַלטעט די רעכט, וואָס דער שטאַאַט האָט איהם אָנגעטרויט, אין איינשטימונג מיט דעם ווילען, ד. ה. די געזעצען פון דעם שטאַאַט.

אונטער דעם רעזשים פון דער בורזשואַזיע פאַלען די אַרבייטער שטענדיג אריין אין די הענד פון די בעזיצענדע, ד. ה. פון די, וועלכע האָבען אין זייער רשות א וועלכען עס איז טייל פון די שטאַאַט־גיטער (און אַלץ וואָס איז בעזיצבאַר, איז א טייל פון די גיטער פון שטאַאַט, געהערט צו דעם שטאַאַט, און ווערט נאָר נעגעבען דעם איינצעלנעם אין לעהן [צו געברויכען פאַר געוויסע דיענסטלייסטונג]) און ספּעציעל אין די הענד פון די, וואָס האָבען געלד און לאַנד — די קאַפּיטאַליסטען. דער אַרבייטער קאָן ניט רעאַליזירען פאַר זיין אַרבייט נאָכ׳ן ערך פון דעם ווערטה, וואָס

בכן, פיהרט אוים דער סאָציאַלער ליבעראַליזם, מוז קיינער ניט האָבען, אקוראַט ווי לויט דעם פּאָליטישען ליבעראַליזם דאַרף קיינער ניט בעפעהלען; ד. ה. אַזוי ווי דאָ האָט דער שטאַאט אַליין בעקומען דעם בעפעהל, אַזוי אויך בעקומט די געזעלשאַפט אַליין דעם האָב.

דערמיט טאָקע, וואָס דער שטאַאט בעשיצט יעדען איינעמס פּערזאָן און אייגענטום אַנטקעגען דעם אַנדערן, טיילט ער זיי פונאַנדער: יעדער איינער איז זיין טייל פאַר זיך און האָט זיין טייל פאַר זיך. וועמען עס איז גענוג וואָס ער איז און האָט, דער געפינט אַזאַ צושטאַנד גאַנץ צופריעדענשטעלענד; ווער אָבער עס וואָלט געוואָלט זיין און האָבען מעהר, זוכט אַרום אָט דעם מעהר און געפינט עס אין דער מאַכט פון אַנדערע פּער־זאָנען. דאָ קומט ער אָן אויף אַ ווידערשפּרוך: אַלס פּערזאָן שטעהט קיינער ניט נידעריגער פאַר דעם אַנדערן, און דאָך האָט איין פּערזאָן, וואָס דער אַנדערער האָט ניט, נאָר וואָלט וועלען האָבען. ווייבאַלד אַזוי, ציהט ער דערפון דעם שלוס, איז דאָך איין פּערזאָן מעהר פאַר דעם אַנדערן, וואָרים יענע פּערזאָן האָט וואָס זי דאַרף, און די האָט עס ניט, יענער איז אַ רייכער און דער אַן אָרימאַן.

זאָלען מיר, פרעגט ער זיך ווייטער, ווידער לאָזען אויפלעבען דאָס, וואָס מיר האָבען מיט רעכט בעגראָבען — זאָלען מיר אָט די אונגלייכהייט פון פּערזאָנען, וואָס איז אויף אַן אומוועג ווידער אַרויסגעבראַכט געוואָרען, לאָזען בלייבען? ניין, אין געגענטייל, מיר מוזען דערפיהרען ביז'ן רעכטען סוף, דאָס וואָס איז אויסגע־פיהרט געוואָרן נאָר אויף העלפט. אונזער פרייהייט פון אַנאַנ־דערנ'ס פּערזאָן פעהלט נאָך די פרייהייט פון דאָס, אויף וואָס דעם אַנדערנ'ס פּערזאָן האָט אַ דעה, פון דאָס וואָס זי האָט אין איהר פּערזענליכער מאַכט — קורץ, פון דעם „פּערזענליכען אייגענטום“. לאָמיר דעריבער אָבשאַפען דאָס פּערזענליכע אייגענ־טום. זאָל קיינער גאָרנישט ניט האָבען, זאָל יעדער זיין אַ — שלעפּער. זאָל דאָס אייגענטום זיין אונפּערזענליך, זאָל עס געהערען דער — געזעלשאַפט.

פאַר דעם העכסטען געוועלטיגער, דעם איין־איינצי־

§ 2. דער סאָציאַלער ליבעראַליזם.

— מיר זיינען פרייגעבוירענע מענשען, און וואו מיר זאָלען נים א בליק טהאָן, זעהען מיר זיך געמאַכט פאַר דיענער פון עגאָיסטען! זאָלען מיר דעריבער אויך ווערן עגאָיסטען? גאָט בעוואהר, מיר ווילען בעסער מאַכען, עס זאָלען גאָר קיין עגאָיסטען נים קאָנען זיין! מיר ווילען זיי אַלעמען מאַכען פאַר „שלעפּער", מיר ווילען אַלע זאָלען גאָרנישט האָבען, כדי „אַלע" זאָלען האָבען.

אַזוי זאָגען די סאָציאַלע.

— ווער איז אָט די פּערזאָן, וואָס איהר רופט אָן „אַלע"?

— דאָס איז די „געזעלשאַפט"

— איז זי דען אָבער קערפּערהאַפטיג?

— מיר זיינען איהר קערפּער!

— איהר? איהר זייט דאָך אַליין נים קיין קערפּער; דו, טאַקע, ביזט קערפּערהאַפטיג, דו אויך, און דו אויך, אָבער איהר צוזאַמען זייט נור אַזויפיעל קערפּערס, נים א קערפּער. פּונקט ווי די „נאַציאָן" פון די פּאָליטיקער, אַזוי קומט אויס, אז זי איז נישט מעהר ווי א „גייסט", וואָס דער גוף אויף איהם איז נאָר אַן איינ־בילדונג.

די פרייהייט פון׳ם מענשען איז אין פּאָליטישען ליבעראַליזם די פרייהייט פון פּערזאָנען, פרייהייט פון פּערזענליכער הערשאַפט, פון דעם האַרר: די זיכערונג פון יעדער איינצעלנער פּערזאָן אַנטקעגען אַנדערע פּערזאָנען — פּערזענליכע פרייהייט.

קיינער האָט גאָרנישט צו בעפעהלען; דאָס געזעץ אַליין בעפעהלט.

אָבער אויב אפילו די פּערזאָנען זיינען געוואָרן גלייך, איז דער בעזיץ נים געוואָרן גלייך. און דאָך דאַרף דער אָרימער האָבען דעם רייכען, דער רייכער דעם אָרימען: יענער דעם רייכענ׳ס געלד, דער דעם אָרימאַנ׳ס ארבייט. אַלזאָ, קיינער דאַרף נים דעם אַנדערן אַלס פּערזאָן, אָבער ער דאַרף איהם אַלס געבער, דאָס הייסט, אַלס איינעם, וואָס האָט עפּעס צו געבען, אַלס האָבער אָדער בעזיצער. אַלזאָ, וואָס ער האָט, דאָס מאַכט דעם מאַן. און אין דעם האָבען אָדער אין דעם „האָב" זיינען די לייט נים גלייך.

איצטיגע שטאַאַט־פערהעלטניסען, שטעהען אייניגע, און זיי זיינען די מעהרצאַהל, אין אַן אונגינסטיגער לאַגע לגבי אַנדערע, וואָס זיינען די מינדערצאַהל. ביי דעם צושטאַנד געפינען זיך די לעצטע אין אַ וואוילשטאַנד און די ערשטע אין אַ נויט־שטאַנד. דעריבער מוז דער איצטיגער צושטאַנד, דאָס איז שטאַאַט (סטאַטוס - שטאַנד) אָבגעשאַפט ווערן. און וואָס זאָל זיין אויף זיין אָרט? אַנשטאָט דעם פעראיינצעלטען וואוילשטאַנד — אַן אַלגעמיינער וואוילשטאַנד, אַ וואויל־שטאַנד פאַר אַלעמען.

דורך דער רעוואָלוציע איז די בורזשואַזיע געוואָרן אַלמעכטיג, און אַלע אונגלייכהייטען זיינען אָבגעשאַפט געוואָרן, דורכדעם וואָס יעדערער איז דערהויבען אָדער דערנידעריגט געוואָרן צו דער ווערדע פון אַ בירגער: דער געמיינער מענש איז דערהויבען געוואָרן, דער אַדעליגער — דערנידעריגט; דער דריטער שטאַנד איז געוואָרן דער איינציגער שטאַנד, דער שטאַנד פון — שטאַאַט־בירגער. קומט דער קאָמוניזם און טענה'ט: ניט אין דעריין בעשטעהט אונזער ווערדע און אונזער וועזען, וואָס מיר זיינען אַלע גלייכע קינדער פון'ם שטאַאַט, אונזער מוטער, אַלע געבוירען מיט דעמזעלביגען אַנשפרוך אויף איהר ליעבע און איהר שוץ; נאָר אין דעריין, וואָס מיר זיינען דאָ אַלע איינער פאַר דעם אַנדערן. אָט דאָס איז אונזער גלייכהייט, אָדער אין דעריין זיינען מיר גלייך, וואָס איך, אַזוי גוט ווי דו און איהר אַלע, יעדער איינער פאַר דעם אַנדערן, זיינען טהעטיג אָדער „אַרביי־טען„ — הייסט עס, דעריין וואָס יעדערער פון אונז איז אַן אַרבייטער. אונז איז ניט וויכטיג, וואָס מיר זיינען פאַר'ן שטאַאַט, ד. ה. וואָס מיר זיינען בירגער; דער פונקט איז ניט אונזער בירגערטום, נאָר דאָס, וואָס מיר זיינען איינער פאַר'ן אַנדערן, וואָס יעדערער פון אונז עקזיסטירט נאָר דורך דעם אַנדערן, און אין דעם וואָס ער זאָרגט פאַר מיינע בעדערפ־ניסען, זעהט ער צוגלייך זיינע אייגענע בעדערפניסען בעפריע־דיגט דורך מיר. ער אַרבייט צ. ב. ש. פאַר מיין קליידונג (שניידער), איך — פאַר זיינע פערגעניגען־בעדערפניסען (קאָמעדיען־שרייבער, שטריק־טענצער א. אז. וו.), ער פאַר מיין נאַהרונג (פערמער און ז. וו.), איך פאַר זיין בעלעהרונג (וויסענשאַפטסמאַן א. אז. וו.).

געז בעפעהלגעבער, זיינען מיר געווארן אלע גליין, גלייכע פערזאנען — ד. ה. נולען.

פאר דעם העכסטען איינענטימער וועלען מיר אלע ווערן גלייכע — שלעפער. איצטער איז נאך איינער אין דעם אנדערנ'ס אבשאצונג א „שלעפער", א „האבע־ניכטס"; דאן אבער וועט אט די אבשאצונג אויפהערן, מיר וועלען אלע צוזאמען ווערן שלעפער, און אלס דער קאלעקטיוו פון דער קאמוניסטישער געזעלשאפט וועלען מיר זיך קאנען אנרופען דאס „שלעפער־געזינדעל".

ווען דער פראלעטאריער וועט ווירקליך האבען געגרינדעט זיין געפלאנירטע „געזעלשאפט", אין וועלכער דער חילוק צווישען רייך און ארים זאל ווערן בעזייטיגט, דאן וועט ער זיין א שלעפער, ווארים ער וועט דאן פיהלען, אז א שלעפער זיין האט עפעס א בעטרעף און וועט נאך קאנען דערהויבען דעם נאמען „שלעפער" צו א בכבוד'ן טיטול, אזוי גוט ווי די רעוואלוציע האט דערהויבען צו אזא עהרע דאסווארט „בירגער". שלעפער איז זיין אידעאל; מיר מוזען אלע ווערן שלעפערס.

דאס איז, אין די אינטערעסען פון דער „מענשליכקייט", די צווייטע בערויבונג פון דאס „פערזענליכע". פאר דעם איינצעלנעם לאזט מען ניט איבער, ניט קיין בעפעהל, ניט קיין אייגענטום. יענעם האט צוגענומען דער שטאאט, דעם נעהמט־צו די געזעלשאפט.

דערפאר ווייל אין דער געזעלשאפט לאזען זיך פיהלען די העכסטע דריקענדע איבלען, דענקען, דערהויפט די נעדריקטע, — ד. ה. די גליעדער פון די אונטערסטע שיכטען פון דער געזעלשאפט — אז די שולד ליעגט אין דער געזעלשאפט, און מאכען עס פאר זייער אויפגאבע צו ענטדעקען די ריכטיגע געזעלשאפט. עס איז ווידער אמאל די אלטע געשיכטע, וואס מען זוכט אפריהער די שולד אין יעדער אנדער זאך, נאר ניט אין זיך אליין, דהיינו אין שטאאט, אין דער גייציגקייט פון די רייכע א. אז. וו., בעת עס איז גראד צו פערדאנקען אונזער שולד, וואס די דאזיגע איבלען עקזיסטירען.

דער געדאנקען־גאנג און די שלוסען פון דעם קאמוניזם זעהען אויס זעהר איינפאך. ווי די לאגע איז הייגט, ד. ה. אונטער די

צו ווערן א מענש, איז צווינגען א מענשען צו טהאָן מאַשין־מעסיגע אַרבייט די אייגענע זאַך, ווי האַלטען איהם אין שקלאַפעריי. ווען א פאַבריק־אַרבייטער מוז האָרעווען ביז טויט־מידיגקייט צוועלף און מעהר שטונדען א טאָג, הייסט עס, אז מען לאָזט איהם ניט ווערן קיין מענש. יעדע אַרבייט מוז האָבען דעם צוועק, דער מענש זאָל ווערן בעפריעדיגט. דעריבער מוז ער אויך ווערן א מייס־טער אין דער אַרבייט, ד. ה. ער מוז זי קאָנען שאַפען אַלס א גאַנצע זאַך. דער וואָס זעצט נאָר אַרויף די קעפּלעך אין א פאַבריק פון שפּילקעס, אָדער ציהט נאָר דעם דראָט א. אז. וו., דער אַרבייט, אזוי צו זאָגען, מעכאַניש, ווי א מאַשין; ער בלייבט א פּאַרטאַטש, ווערט ניט קיין מייסטער: זיין אַרבייט קאָן איהם ניט בעפריע־דיגען, זי קאָן איהם נאָר אויסמאַטערן. זיין אַרבייט איז, פאַר זיך גענומען, גאָרנישט, זי האָט אין זיך קיין צוועק ניט, זי איז פאַר זיך ניט קיין פערטיגע זאַך: ער דערלאַנגט נאָר אַן אנדערן צום האַנד, און ווערט פון יענעם בענוצט (עקספּלואַטירט). פאַר אַט אזא אַרבייטער, וואָס איז אין דיענסט ביי אַנאַנדערן, איז ניטאָ קיין גענוס פון א געבילדעטען גייסט, העכסטענס גראָבע פערגעניגענס: די בילדונג איז דאָך פאַר איהם פערשלאָסען. כדי צו זיין א גוטער קריסט, ברויכט מען נאָר צו גלויבען, און דאָס קאָן מען טהאָן אונטער די געדריקטעסטע פערהעלטעניסען. דעריבער זאָרגען די קריסטליך־געזאָנענע נאָר פאַר דער פרומקייט פון די געדריקטע אַרבייטער, פאַר זייער געדולד, אונטערוואָרפענקייט א. אז. וו. די אונטערדריקטע קלאַסען האָבען געקאָנט אַריבערטראָגען זייער גאַנצען עלענד נאָר אזוי לאַנג, ווי זיי זיינען געווען קריסטען: וואָרים דאָס קריסטענטום לאָזט זייער מורמלען און זייער אויפשטאַנד ניט אויפוואַקסען. איצטער איז שוין ניט גענוג איינצושטילען די בעגעהרען, איצט פאָדערט מען זייער זעטיגונג. די בורזשואַזיע האָט אַליין פערקינדיגט דאָס עוואַנגעליום פון וועלט־גענוס, פון מאַטעריעלען גענוס, און וואונדערט זיך נאָך, וואָס אַט די לעהרע געפינט אָנהענגער צווישען אונז קבצנים; זי האָט געצייגט, אז ניט „גלויבען און אַרמוט מאַכען זעליג“, נאָר בילדונג און בעזיץ מאַכען זעליג: דאָס בעגרייפען מיר פּראָלעטאַריער אויך.

די בורזשואַזיע האָט בעפרייט פון דעם בעפעהל און דעם

אַלזאָ, דאָס אַ ר ב י י ט ע ר ט ו ם איז אונזער װערדע און אונזער — גלייכהייט.

װאָסערע נוצען ברענגט אונז דאָס בירגערטום? לאַסטען! און װי הויך שאַצט מען אונזער אַרבייט? אַזוי נידעריג װי מעגליך! די אַרבייט איז אָבער אונזער איינציגער װערטה; װאָס מיר זיינען אַ ר ב י י ט ע ר, דאָס איז אונזער גרעסטע מעלה, דאָס איז אונזער בעדייטונג אין דער װעלט, און דעריבער מוז האָס טאַקע װערן אונזער חשיבות און עס מוז קומען דערצו, אַז מען זאָל עס האַלטען פאַר אַ ח ש י ב ו ת. װאָס קאָנט איהר אַנטקעגען שטע־לען? אויך דאָך נישט מעהר װי — אַ ר ב י י ט. נאָר פאַר אַרבייט, אָדער פאַר עפּעס, װאָס איהר טהוט פאַר אונז, זיינען מיר אייך שולדיג אַ פערגיטיגונג, ניט בלויז פאַר אייער עקזיסטענץ; אויך ניט פאַר דאָס, װאָס איהר זייט פאַר א י י ך, נאָר פאַר דאָס, װאָס איהר זייט פאַר א ו נ ז. צוליעב װאָס האָט איהר אויף אונז תביעות? אפשר צוליעב אייער װאָוילגעבוירענקייט און אז. װ.? ניין, נאָר דערפאַר װאָס איהר טהוט פאַר אונז עפּעס, װאָס מיר װינשען אָדער װאָס איז ניצליך. איז זאָל עס טאַקע אַזוי זיין: מיר װילען זיין װערטה פאַר אייך נאָר אַזויפיעל, װיפיעל מיר לייסטען פאַר אייך; אָבער מיר װעלען פון אייך אויך נאָר האַלטען אויפ'ן זעלביגען אופן. די ל י י ס ט ו נ ג ע ן בעשטימען דעם װערטה, ד. ה. אַזוינע לייסטונגען, װאָס זיינען אונז עפּעס װערטה, אַלזאָ, א י י נ ע פ אַ ר ד י א נ ד ע ר ע — א ר ב י י ט, די א ר ב י י ט ל ט ו ב ת ה כ ל ל. זאָל יעדערער זיין אין דעם אנדערנ'ס אויגען אַן א ר ב י י ט ע ר. װער עס טהוט אויף עפּעס אַ ניצליכע זאַך, דער שטעהט פאַר קיינעם ניט נידעריגער, אָדער — אַלע אַרבייטער (אַרבייטער, פערשטעהט זיך, אין דעם זין פון „אַלגעמיין־ניצליכע", ד. ה. קאָמוניסטישע אַרבייטער) זיינען גלייך. אָבער אַזוי װי דער אַרבייטער איז װערטה זיין לוין, מוז אויך דער לוין זיין גלייך.

כל זמן דאָס גלויבען איז געװען גענוג צופריעדענצושטעלען דעם מענשענ'ס עהרע און װערדע, האָט מען גאָרנישט ניט געקאָנט איינװענדען אַנטקעגען קיין אַרבייט, װי אָנשטרענגענד זי האָט ניט געמעגט זיין, אויב זי האָט נאָר ניט געשטערט דעם מענשען אין דעם גלויבען. איצט אָבער, װען יעדערער דאַרף זיך אויסבילדען

העכסט מאַראַלישער ענטריסטונג, ווען זייער אייגענער פּרינציפּ טרעט אַרויס אין אַ נאַקעטער פאָרם און „ברעננט אומגליקען“ אַלס — אַ זאַרט־שפּיעלען. דער אַזאַרט־שפּיעל, פערשטעהט איהר מיך, איז אַ צו־דייטליכע, צו־אָפענע קאָנקורענץ, און ווי יעדע ענטשיידענע נאַקעטקייט, פערלעצט זי דעם עהרענהאַפטען שאַנד־געפיהל.

די סאָציאַלע ליבעראַלען ווילען אָבשטעלען אָט די אַרבייט פון דעם צופאַל, און ווילען בויען אַ געזעלשאַפט, אין וועלכער די מענשען זיינען ניט מעהר אָבהענגיג פון מזל, נאָר זיינען פריי.

אויף דעם נאַטירליכסטען אופן דריקט זיך דאָס ראַזיגע שטרעבען קודם אויס אַלס אַ שנאה פון די „אומגליקליכע“ אַנטקעגען די „גליקליכע“, ד. ה. פון די, פאַר וועמען דאָס גליק האָט וועניג אָדער גאָרנישט געטאָן, אַנטקעגען יענע, פאַר וועמען עס האָט אַלץ געטאָן.

אייגענטליך אָבער איז די האַזיגע קנאה־שנאה געריכטעט ניט אַנטקעגען די גליקליכע, נאָר אַנטקעגען דעם גליק — אָט דעם פוילען פלעק פון בירגערטום.

אַזוי ווי די קאָמוניסטען דערקלערן, אַז די פרייע טהעטיגקייט איז ערשט דער עצם פון מענשען, בעדאַרפען זיי, ווי יעדע וואָכע־דיגע נאַטור, האָבען אַ שבת, ווי יעדע מאַטעריעלע שטרעבונג — אַ גאָט: זיי בעדאַרפען אַן עלית־נשמה און אַן עונג־נפש לעבען זייער גייסטלאָזער „אַרבייט“.

וואָס דער קאָמוניסט דערזעהט אין דיר דעם מענשען, דעם ברודער, דאָס איז נאָר די שבת'דיגע זייט פון דעם קאָמוניזם. לויט דער וואָכעדיגער זייט קוקט ער אויף דיר בשום אופן ניט איינפאַך ווי אויף אַ מענשען, נאָר ווי אויף אַ מענשליכען אַרבייטער אָדער אַן אַרבייטענדען מענשען. דער ליבעראַלער פּרינציפּ שטעקט אין דעם ערשטען בליק, אין דעם צווייטען איז פערבאָרגען די אונ־ליבעראַליטעט. וואָלסטו געווען אַ „פוילענצער“, וואָלט ער, אמת טאַקע, ניט פערפעהלט צו זעהן אין דיר דעם מענשען, אָבער אַלס אַ „פוילען מענשען“ וואָלט ער געשטרעבט איהם צו רייניגען פון דער פוילקייט און דיך צו בעקעהרן צו דעם גלויבען, אַז אַרבייטען איז דעם מענשענ'ס „בעשטימונג און בערוף“.

דעריבער ציינט ער אַ צווייאיגען פנים: מיט איינעם גיט

מאָטאָווילען פון איינצעלנע. עס איז אָבער נאָך איבערגעבליבען דער מאָטאָווילען, וואָס קומט פון געוויסע פּערזענליכקייטען און וואָס קאָן אָנגערופען ווערן די צופעליגקייט פון אומשטענדען; עס איז איבערגעבליבען דער גליקליכער צופאַל, דער מזל און די „מזל־דיגע".

ווען עס געהט־אונטער צ. ב. ש. א געוויסער אינדוסטריע־צווייג און טויזענדער אַרבייטער בלייבען אָהן ברויט, זעהט מען גאַנץ ריכטיג איין, אַז עס איז ניט די שולד פון די איינצעלנע, נאָר אַז „די צרה ליעגט אין די אומשטענדען". איז לאָמיר ענדערן די אומשטענדען, אָבער טאַקע אַזוי גרינדליך ענדערן, אַז זייער צופעליגקייט זאָל ווערן אומעכטיג און עס זאָל ווערן א געזעץ! לאָמיר ניט זיין לענגער קיין שקלאַפען פון צופאַל! לאָמיר שאַפען א נייע אָרדנונג, וואָס וועט מאַכען א סוף פון די שוואַנקונגען. אָט די אָרדנונג זאָל דאַן זיין היילִיג!

פריהער האָט מען געמוזט מפצה זיין די הארען, כדי צו קומען צו עפּעס; נאָך דער רעוואָלוציע האָט עס געהייסען: פּרוב דיין מזל! גליק־יאָגעניש אָדער אַזאַרט־שפּיעלען, דערויף איז אוועקגעגאַנגען דאָס בירגערליכע לעבען. דאַן, צוגלייך מיט דעם איז געקומען די פאָדערונג, אַז דער, וואָס האָט שוין עפּעס דערגרייכט, זאָל דאָס לייכטזיניג ניט שטעלען ווידער אין קאָן.

א מאָדנער און דאָך העכסט־נאַטירליכער ווידערשפּרוך. די קאָנקורענץ, אין וועלכער דאָס גאַנצע בירגערליכע און פּאָליטישע לעבען וויקעלט זיך פונאַנדער, איז דורך און דורך א גליק־שפּיעל — פון די בערזען־ספּעקולאַציעס ביז צו דעם לויפען נאָך עמטער, דעם יאָגען זיך נאָך קונדען, דעם זוכען אַרבייט, שטרעבען צו דערהויבונג און אָרדענס, דעם שאַכערן פון דעם קליינליכען הענדלער א. אַז. וו..

ווען עס געלינגט אַרויסצוזעצען און אַריבערבאָטען די קאָנקורענטען, הייסט עס געטאָן דעם „מזל'דיגען וואָרף"; וואָרים דאָס אַליין נעהמט מען שוין אָן פאַר א גליק, וואָס דער זיעגער האָט אַזא פעהיגקייט (ווען אפילו ער אַליין האָט זי מיט גרויס מיה און זאָרג ענטוויקעלט), אַנטקעגען וועלכער די אַנדערע קאָנען זיך ניט שטעלען; אַלזאָ, א גליק, וואָס עס זיינען ניטאָ קיין פעהיגערע. און דיזעלבינע מענשען, וואָס פערברענגען טעגליך זייער לעבען אין דעם גליק־שפּיעל, ניט זעהענדיג אין דעם קיין בייז, פאַלען אריין אין א

איז מעגליך פאר יעדען איינעם. ער מאכט דעריבער די בעהויפטונג, אז די בורזשואזיע איז נאר ליבעראל מיט'ן מויל און אויף ווערטער, אבער אין דער טהאט איז זי העכסט אונ־ליבעראל. ער פון זיין זייט וויל אונז געבען די מיטלען גופא צו קאנען ארבייטען אויף זיך.

דורך דעם פרינציפ פון ארבייט ווערט גאנץ געוויס דער פרינציפ פון גליק אדער פון קאנקורענץ איבערטראפען. אין דער־זעלביגער צייט אבער האלט זיך דער ארבייטער, אין זיין בעוואוסט־זיין אז דער עיקר אין איהם איז „דער ארבייטער", דערוויייטערט פון דעם עגאיזם, און אונטערווארפט זיך צו דער אויבערמאכט פון אן ארבייטער־געזעלשאפט, פונקט ווי דער בירגער האט זיך מיט געטרייקייט פעסטגעהאלטען אן דעם קאנקורענץ־שטאאט. דער שעהנער חלום פון א „סאציאל־פליכט" ווערט נאך וויטער גע'חלומ'ט. מען מיינט ווידער, אז די געזעלשאפט גיט אונז, וואס מיר דארפען, און מיר זיינען איהר דעריבער פערפליכ־טעט, מיר זיינען איהר אלעם שולדיג.* מען האלט נאך אלץ אין וועלען דיענען דעם „העכסטען געבער פון אל דאס גוטס". אז די געזעלשאפט איז כלל ניט קיין „איך", וואס קאן געבען, בעוויליגען אדער שענקען, נאר נישטמעהר ווי אן אינסטרומענט אדער א מיטעל, פון וועלכען מיר קאנען ציהען נוצען; אז מיר האבען ניט קיינע געזעלשאפטליכע התחיבות'ן, נאר בלויז אינטע־רעסען, וואס די געזעלשאפט דארף אונז דיענען זיי צו קאנען פער־פאלגען; אז מיר זיינען דער געזעלשאפט ניט שולדיג קיינע אפפער, נאר אויב מיר אפפערן עפעס, אפפערן מיר דאס צו אונז אליין — וועגען דעם דענקען ניט די סאציאלע, וויל אלס ליבע־ראלען זיצען זיי געפאנגען אין דעם רעליגיעזען פרינציפ און טראכ־טען מיט גרויס אייפער וועגען א הייליגער געזעלשאפט, אזא ווי דער שטאאט איז דאס געוועזען ביז אהער!

די געזעלשאפט, פון וועלכער מיר בעקומען אלץ, איז א נייע

* פרודאן („קרעאסיאן דע ל'ארדער") רופט אויס צ. ב. ש. (ז. 44): „אין דער אינדוסטריע ווי אין דער וויסענשאפט איז די פערעפענטליכונג פון אן ערפינדונג די ערשטע און הייליגסטע פון אלע פליכטען!"

ער אכטונג, אז דער גייסטיגער מענש זאָל בעפּריעדיגט ווערן, מיט דעם אנדערן קוקט ער זיך ארום צו געפינען מיטלען פאַר דער מאַטעריעלען אָדער גשמיות׳דיגען מענשען. ער גיט דעם מענשען א צווייפאַכיגע שטעלע, איינע פון מאַטעריעלע געווינסען און איינע פון גייסטיגע.

די בורזשואזיע האָט פריי געשטעלט די גייסטיגע און מאַטעריעלע גיטער און יעדען געגעבען די ברירה צו שטרעבען נאָך דעם, אויב ער וויל.

דער קאָמוניזם פערשאַפט יעדערן די דאָזיגע גיטער בפועל ממש, דרינגט זיי ארויף אויף איהם און צווינגט איהם זיי צו דער־ווערבען. ער נעהמט עס גאַנץ ערנסט, אז וויבאַלד נאָר די גייסטיגע און מאַטעריעלע גיטער מאַכען אונז פאַר מענשען, מוזען מיר אָהן טענות דערווערבען די דאָזיגע גיטער, כדי צו זיין מענשען. די בורזשואזיע האָט דעם דערווערב געמאַכט פריי, דער קאָמוניזם צווינגט צו דעם דערווערב און אָנדערקענט נאָר דעם דערווער־בער, דעם וואָס בעטרייבט א געווערב. עס איז ניט גענוג, וואָס דאָס געווערב איז פריי, דו מוזט זיך טאַקע נעהמען פאַר איהם.

פאַר דער קריטיק בלייבט נאָר איבער צו בעווייזען, אז דער דערווערב פון אָט די גיטער מאַכט אונז נאָך בשום אופן ניט פאַר מענשען.

מיט דעם ליבעראַלען געבאָט, אז יעדערער מוז מאַכען פון זיך א מענשען, אָדער אז יעדערער מוז זיך מאַכען צום מענשען, איז געווען פאָראויסגעזעצט די נויטווענדיגקייט, אז יעדער איינער מוז געווינען צייט פאַר דער דאָזיגער ארבייט פון מענשלען זיך, ד. ה. אז עס דאַרף פאַר יעדען איינעם זיין מעגליך צו ארבייטען אויף זיך.

די בורזשואזיע האָט געדענקט, אז זי האָט געפונען דעם מיטעל דערצו, ווען זי האָט אַלץ וואָס איז מענשליך איבערגעגעבען דער קאָנקורענץ, און האָט דעם איינצעלנעם געגעבען א רעכט צו יעדער מענשליכער זאַך. „יעדערער מעג שטרעבען נאָך אַלץ!“

דער סאָציאַלער ליבעראַליזם געפינט איין, אז מיט דעם „מעגען“ אַליין איז די זאַך נאָך ניט פערענטפערט; ווייל מעגען הייסט נאָר, אז עס איז קיינעם ניט פערבאָטען, אָבער ניט אַז עס

שטענדיג אזעלכע, וואס בלייבט אינדיווידועל, וואס איז בערעכענט אויף זיינע אייגענסטע בעדערפעניסען, און ארבייט פון איין טאג אויף דעם אנדערן".* להיפך צו דעם וואלט מען געקאנט בעמערקען: גוטענבערג'ס ארבייט איז ניט געבליבען אינדיווידועל, זי האט געבוירען אונצעהליגע קינדער און לעבט נאך היינט; זי איז געווען בערעכענט אויף די בעדערפעניסען פון דער מענשהייט, און איז געווען אן אייביגע ארבייט, וואס געהט ניט פערלארן.

דאס הומאנע בעוואוסטזיין פעראכטעט דעם בירגער־בעוואוסטזיין, אזוי גוט ווי דעם ארבייטער־בעוואוסטזיין: ווארים דער בירגער איז „ענטריסטעט" נאר אויף דעם וואגאבונד (אויף די, וואס האבען ניט „קיין בעשטימטע בעשעפטיגונג") און אויף זיין „אונמאראלישקייט"; דעם ארבייטער „עמפערט" דער פוילענצער (דער לעדיגגעהער) און זיינע „אונמאראלישע" פרינציפען, ווייל זיי זיינען פאראזיטישע און אונגעזעלשאפטליכע. אויף דעם ענטפערט־אב דער הומאנער: די אונגעזעצטקייט פון פיעלע מענשען איז נאר דיין פראדוקט, פיליסטער! וואס דו, פראלעטאריער, אבער שלאגסט פאר, אז אלע זאלען שלעפען די טאטשקע און דו ווילסט אז דאס פלאגען זיך ביי לאנגווייליגער ארבייט זאל ווערן אלגעמיין, האט שטעקט נאך אין דיר פון דער צייט, וואס דו האסט געלעבט ווי א פאק־עזעל. אמת, דורכדעם וואס אלע וועלען זיך גלייך מוזען פלאגען, ווילסטו דאס פלאגען זיך גופא לייכטער מאכען, אבער דאס איז דאך נאר אויס דעם גרונד, כדי אלע גלייך זאלען האבען פרייע צייט. אבער וואס זאלען זיי אנהויבען טהאן מיט זייער פרייער צייט? וואס טהוט דיין „געזעלשאפט", כדי אז אט די פרייע צייט זאל פערבראכט ווערן מענשליך? זי מוז די געוואונענע פרייע צייט ווידער איבערלאזען צו דעם עגאיסטישען גוטען ווילען, און דערזעלביגער געווינס, וואס דיין געזעלשאפט העלפט שאפען, פאלט אריין צו דעם עגאיסט, פונקט ווי דער געווינס פון בירגערטום, דאס ניט האבען קיינע איבערהאררען איבער מענשען, האט ניט געקאנט אנגעפילט ווערן פון שטאאט מיט א מענשליכען אינהאלט, און איז דעריבער איבערגעלאזט געווארן צו דעם מוטווילען.

---

* ברונא בויער, אלגעמיינע ליטעראטור־צייטונג, ב. 18.

האררגטע, אַ נייער רוח, אַ נייער „העכסטעס וועזען", וועלכע „נעהמט אונז אין דיענסט און פליכט"!

אַ גענויערע אָבשאַצונג פון דעם פּאָליטישען, ווי פון דעם סאָציאַלען ליבעראַליזם, קאָן ערשט געפינען פּלאַץ שפּעטער־הין. דערווייל געהען מיר אריבער, זיי צו שטעלען פאַר'ן געריכט פון דעם הומאַנעם אָדער קריטישען ליבעראַליזם.

§ 3. דער הומאַנער ליבעראַליזם.

אַזוי ווי דער ליבעראַליזם פערפאָלשטענדיגט זיך אין דעם זיך־קריטיזירענדען, „קריטישען" ליבעראַליזם, — אין וועלכען דער קריטיקער בלייבט אַ ליבעראַל און געהט ניט ווייטער איידער דעם פּרינציפּ פון ליבעראַליזם, דעם מענשען — דעריבער מעג ער ספּעציעל אָנגערופען ווערן נאָכ'ן מענשען און הייסען דער „הומאַנער".

דער ארבייטער רעכענט זיך פאַר דעם מאַטעריעלסטען און העכסט עגאָאיסטישען מענשען. ער טהוט גאָרנישט פאַר דער מענשהייט, טהוט אַלץ פאַר זיך, פאַר זיין אייגענעם וואוילזיין.

דאָס בירגערטום, וואָס האָט דערקלערט דעם מענשען אַלס פריי נאָר אין פערט פון זיין געבורט, האָט איהם אין אַלעם איבע־ריגען געמוזט איבערלאָזען אין די נעגעל פון דעם אונמענשען (דעם עגאָאיסט). דעריבער האָט דער עגאָאיזם אונטער דעם רעזשים פון פּאָליטישען ליבעראַליזם אַ זעהר גרויס פעלד פאַר פרייער בענוצונג.

אַזוי ווי דער בירגער בענוצט דעם שטאַאַט, אַזוי וועט דער ארבייטער בענוצען די געזעלשאַפט פאַר זיינע עגאָאיסטישע צוועקען. דו האָסט דאָך נאָר אַן עגאָאיסטישען צוועק, דיין וואויל־זיין! וואַרפט דער הומאַנער ליבעראַליזם פאַר דעם סאָציאַלען. נעהם אָן אַ ריין מענשליכען אינטערעס, דאַן וועל איך זיין דיין חבר. „דערצו דאַרף מען אָבער האָבען אַ שטאַרקערן, מעהר אומפּאַסענדען בעוואוסטזיין איידער אַן ארבייטער־בעוואוסט־זיין". „דער ארבייטער מאַכט גאָרנישט, דערום האָט ער גאָר־נישט: ער מאַכט אָבער גאָרנישט דערפאַר, ווייל זיין ארבייט איז

מ ו נ ד ו ס (פרייהייט זאָל זיין, די וועלט מעג אונטערגעהן). דו זאָרגסט אויך ניט פאַר דעם מאָרגענדיגען טאָג, און האָסט איבער־הויפּט ניט קיין ערנסטע זאָרג פאַר די בעדערפענישען פון דעם איינצעלנעם, ניט פאַר דיין אייגענעם וואוילזיין, ניט פאַר דעם וואוילזיין פון אַנדערע; אָבער דו מאַכסט זיך פון אַלעם דעם גאָר־נישט ד׳רויס, ווייל דו ביזט אַ — טרוימער.

וועט אפשר דער הומאַנער זיין אַזוי ליבעראַל צו דערקלערן יעדע מענשען־מעגליכע זאַך פאַר מ ע נ ש ל י ך ? אין געגענ־טייל! אמת, ער טיילט ניט דעם פיליסטער׳ס מאָראַלישען פאַר־אורטייל וועגען דער גאַסען־פרוי, אָבער „וואָס אַט אַזאַ פרוי מאַכט פון איהר קערפּער אַ מאַשין צו פערדיענען געלד“,* דאָס מאַכט איהר אַלס מענשען פערעכטליך צו איהם. ער אורטיילט: די גאַסען־פרוי איז ניט קיין מענש; אָדער: אויף וויפיעל אַ פרוי איז אַ הור, אויף אַזוויפיעל איז זי אונמענשליך, ענטמענשט. ווייטער: דער איד, דער קריסט, דער פריווילעגירטער, דער טעאָ־לאָג א. אַז. וו. איז ניט קיין מענש; אַזוי ווייט ווי דו ביזט אַ איד, אַ קריסט א. אַז. וו. ביזטו ניט קיין מענש. ווידער אַמאָל דער בעפעהלערישער פּאָסטולאַט: וואַרף אַראָב פון זיך יעדע בעזונ־דערקייט, קריטיקיר דאָס אַוועק! זיי ניט איד, קריסט אַ אַז. וו., נאָר זיי מענש, נישט מעהר ווי מענש! שטעל אויף אַלס דאָס וויכטיגסטע דיין מ ע נ ש ל י כ ק י י ט אַנטקעגען יעדער בעשרענ־קענדער בעצייכענונג; מאַך זיך דורך איהר צום מענשען, און פ ר י י פון יענע גרעניצען; מאַך זיך פריי פאַר אַ „פרייען מענ־שען“, ד. ה. דערקען די מענשליכקייט אַלס דיין ו ו ע ז ע ן, וואָס בעשטימט אַלעס.

איך זאָג: אמת טאַקע, דו ביזט מעהר איידער איד, מעהר איידער קריסט א. אַז. וו., אָבער דו ביזט אויך מעהר איידער מענש. דאָס זיינען אַלץ אידעען, דו אָבער ביזט קערפּערדיג. מיינסטו דען, אַז דו וועסט ווען עס איז קאָנען ווערן אַ „מענש אַלס אַזעל־כער“? מיינסטו, אַז די דורות, וואָס וועלען קומען נאָך אונז, וועלען ניט געפינען קיין פאָראורטיילען און בעגרענצונגען אָבצו־שאַפען, וועלכע מיר האָבען מיט אונזערע כחות ניט געקאָנט דער־

* ליט. צייטונג, ב, 26.

אודאי איז נויטיג, אַז דער מענש זאָל זיין האַרן־לאָז, אָבער דעריבער זאָל אויך דער עגאָיסט ניט ווערן ווידער דער האַרר איבער דעם מענשען, נאָר דער מענש זאָל זיין דער האַרר איבער דעם עגאָיסט. אודאי מוז דער מענש האָבען פרייע צייט, אָבער אויב דער עגאָיסט מאַכט נוצען דערפון, געהט עס פערלאָרן פאַר דעם מענשען; דעריבער מוזט איהר געבען דער פרייער צייט אַ מענשליכע בעדייטונג. אָבער איהר אַרבייטער אונטערנעהמט אפילו אייער אַרבייט דורך אַן עגאָיסטישען טריעב, ווייל איהר ווילט עסען, טרינקען, לעבען; ווי אַזוי וועט איהר ביי פרייער צייט זיין ווענ‌יגער עגאָיסטען? איהר אַרבייט נאָר דערפאַר, ווייל נאָך דער אָבגעטאָנענער אַרבייט איז גוט צו פערברענגען (פוילענצען), און מיט וואָס איהר וועט אָנפילען אייער פרייע צייט, דאָס ווערט איבערגעלאָזט דעם צופאַל.

וויל מען אָבער, אַז פאַר'ן עגאָיזם זאָל יעדע טהיר פערריגעלט ווערן, מוז מען שטרעבען צו אַ פאָלשטענדיג „ניט־פעראינטערעסירטער“ טהעטיגקייט, צו אַ גענצליכער ניט־פעראינטערעסירטקייט. דאָס אַליין איז מענשליך, ווייל נאָר דער מענש איז ניט־פעראינטערעסירט, דער עגאָיסט איז אַלעמאָל פעראינטערעסירט.

ווען מיר לאָזען די אונפעראינטערעסירטקייט אַ ווײלע צו־רוה, דאַן פרעגען מיר: ווילסטו אין קיין זאַך ניט נעהמען קיין אינטערעס, פאַר קיין זאַך ניט זיין בעגייסטערט, ניט פאַר דער פרייהייט, ניט פאַר דער מענשהייט א. אז. וו.? „אָה, יאָ, דאָס איז אָבער ניט קיין עגאָיסטישער אינטערעס, ניט קיין פעראינטערעסירטקייט, נאָר אַ מענשליכער, ד. ה. אַ טעאָרעטישער אינטערעס, אַן אינטערעס ניט פאַר איין איינצעלנעם אָדער פאַר די איינצעלנע („אַלע“), נאָר פאַר דער אידעע, פאַר דעם מענשען!“

און דו מערקסט ניט, אַז דו ביזט אויך נאָר בעגייסטערט פאַר דיין אידעע, פאַר דיין פרייהייט־אידעע?

און ווייטער, מערקסטו ניט, אַז דיין ניט־פעראינטערעסירטקייט איז ווידער, ווי די רעליגיעזע ניט־פעראינטערעסירטקייט, אַ הימלישע פעראינטערעסירטקייט? צו די נוצען פון די איינצעלנע פערהאַלסטו זיך זיכער גאַנץ קאַלט, און אין אַבסטראַקט וואָלסטו געקאָנט אויסרופען: פיאַט ליבערטאַס, פערעאַט

דאָס צו טהאָן, און אויב ער פערפעהלט עס, מסתמא — קאָן ער עס ניט. וואָס געהט איהם אָן אייער אויפפאָדערונג? וואָס בעטרעפט דער רוף מענש צו זיין, וואָס איהר אדרעסירט צו איהם? —

אין דער „מענשליכער געזעלשאַפט", וועלכע דער הומאַנער פערשפּרעכט, דאַרף איבערהויפּט ניט געפינען קיין אָנדערקענונג דאָס, וואָס דער אָדער יענער האָט „ספּעציעלעס"; גאָרנישט דאַרף האָבען אַ ווערטה, וואָס עס טראָגט דעם כאַראַקטער פון עטוואָס „פּריוואַטעס". אויף אַט דעם אופן רונדעט זיך אינגאַנצען אויס דער קרייז פון דעם ליבעראַליזם, וועלכער געפינט זיין פּרינציפּ פון גוטס אין דעם מענשען און אין דער מענשליכער פרייהייט, זיין פּרינציפּ פון שלעכטס אין דעם עגאָאיסט און אין אַלץ וואָס עס איז פּריוואַט; אין דעם ערשטען זיין גאָט, אין דעם אַנדערן זיין טייוועל. און אויב די ספּעציעלע אָדער פּריוואַטע פּערזאָן האָט אין דעם „שטאַאט" פערלאָרן איהר ווערטה (קיינע פּערזענליכע פּריווילעגיעס), אויב אין דער אַרבייטער־ אָדער שלעפּער־געזעלשאַפט ווערט דאָס בעזונדערע (פּריוואַטע) אייגענטום מעהר ניט אָנדערקענט, וועט אין דער „מענשליכער געזעלשאַפט" אַלץ וואָס איז ספּעציעל און פּריוואַט גאָר ניט גענומען ווערן אין בעטראַכט. און ווען די „ריינע קריטיק" וועט האָבען געענדיגט איהר שווערע אַרבייט, דאַמאָלסט וועט מען וויסען וואָס מען דאַרף בעטראַכטען פאַר פּריוואַט, און וואָס מען מוז „אין דעם דורכדרינגענדען געפיהל פון דער אייגענער ניכטיגקייט" — לאָזען בלייבען.

ווייל דער הומאַנער ליבעראַליזם בענוגענט זיך ניט מיט שטאַאט און געזעלשאַפט, דעריבער נעגירט ער זיי ביידען און אין דערזעלביגער צייט האַלט ער זיי אויף. אַזוי קומט איינמאָל אויס, אַז די אויפגאַבע פון דער צייט איז „ניט קיין פּאָליטישע, נאָר אַ סאָציאַלע", און דערנאָך ווידער פערשפּרעכט מען פאַר דער צוקונפט דעם „פרייען שטאַאט". אין דער אמת'ן איז די „מענשליכע געזעלשאַפט" טאַקע ביידע זאַכען: דער אַלגעמיינסטער שטאַאט און די אַלגעמיינסטע געזעלשאַפט. נאָר אַנטקעגען דעם בעשרענקטען שטאַאט ווערט בעהויפּטעט, אַז ער מאַכט אַ צו־גרויסען רעש וועגען די גייסטיגע פּריוואַט־אינטערעסען (צ. ב. ש. וועגען די

גרייכען? אָדער גלויבסטו אפשר, אַז אין דיין 40סטען אָדער 50סטען יאָהר ביזטו שוין אזוי ווייט געקומען, אַז די וויטערע יאָהרען וועלען גאָרנישט האָבען וואָס אָבצושאַפען אין דיר, און אַז דו ביזט שוין אַ מענש? די מענשען פון די קומענדע דורות וועלען נאָך אויסקעמפען אַזוינע פרייהייטען, וואָס מיר איצטער פיהלען אפילו ניט, אַז זיי פעהלען אונז. צו וואָס דאַרפסטו יענע שפּעטיגערע פרייהייט? אויב דו ווילסט פון זיך גאָרנישט האַלטען איידער דו ביזט מענש געוואָרן, דאַן מוזטו וואַרטען עד „סוף כל הדורות“, ביז דעם טאָג, ווען דער מענש אָדער די מענשהייט וועט האָבען דערגרייכט די פאָלקאָמענהייט. אַזוי ווי אָבער דו וועסט דאָך זיכער אַפריהער שטאַרבען, איז וואו בלייבט דער פּרייז פון דיין זיעג?

דעריבער דרעה בעסער די זאַך אום און זאָג זיך: א י ך ב י ן מ ע נ ש! איך דאַרף ניט דעם מענשען ערשט אין מיר אויפשטעלען, וואָרים ער געהערט מיר שוין, אַזוי גוט ווי אַלע מיינע איינגעשאַפטען.

ווי קאָן מען אָבער, פרעגט דער קריטיקער, זיין צוגלייך איד און מענש? ערשטענס, ענטפער איך, קאָן מען איבערהויפט ניט זיין, ניט איד, ניט מענש, אויב דער „מען“ און איד אָדער מענש זאָל בעדייטען דיזעלבע זאַך; „מען“ כאַפּט אַלעמאָל ארום פיעל וויטער איידער יענע בעצייכענונגען, און ווי אידיש „יאַנקעל“ זאָל ניט זיין, קאָן ער אַליץ ניט זיין נאָר איד, נישט מעהר אַלס איד, שוין דערפאַר אַליין, ווייל ער איז אָ ט ד ע ר איד. צווייטענס, קאָן מען טאַקע אַלס איד ניט זיין מענש, אויב מענש זיין הייסט, ניט זיין עטוואָס ספּעציעל. דריטענס אָבער — און דאָס איז דער הויפט־פונקט — קאָן איך אַלס איד אינגאַנצען זיין נאָר דאָס, וואָס איך — ק אָ ן ז י י ן. פון שמואל (הנביא) אָדער פון משה (רבינו) און אַנדערע דערוואַרט איהר קוים, אַז זיי זאָלען זיך האָבען דערהויבען איבער דעם יודענטום, ווען אפילו איהר מוזט זאָגען, אַז זיי זיינען נאָך ניט געווען קיין „מענשען“. זיי זיינען אַקוראַט געווען, וואָס זיי האָבען געקאָנט זיין. איז מיט די היינטיגע אידען די זאַך אַנדערש? צי דערפאַר, וואָס איהר האָט ענטדעקט די אידעע פון דער מענשהייט, פאָלגט דערפון, אַז יעדער איד קאָן זיך צו איהר בעקעהרען? אויב ער קאָן, פערפעהלט ער ניט

אזוינע נידעריגע צוועקען, ווי דאָס סאָציאַלע „וואוילזיין“ פון די סאָציאַליסטען א. אז. וו. פערשווינדען לגבי דער דערהויבענער „אידעע פון דער מענשהייט“. אַלץ, וואָס איז ניט אן „אַלגעמיין מענשליכם“, איז עטוואָס אַבגעזונדערטעס, בעפריעדיגט נאָר איינינע אָדער איינעם, און אויב עס בעפריעדיגט אפילו אַלעמען, בעפריעדיגט עס זיי נאָר אַלס איינצעלנע, ניט אַלס מענשען, און דעריבער הייסט עס „עגאָיסטישעס“.

פאַר די סאָציאַליסטען איז נאָך דאָס וואוילזיין דאָס העכסטע ציעל, אזוי ווי פאַר די פּאָליטישע ליבעראַלען איז די פרייע קאָנקורענץ געוועזען די ריכטיגע זאַך; איצטער איז דאָס וואוילזיין אויך פריי, און ווער עס וויל, קאָן זיך עס פערשאַפען, אזוי ווי ווער עס האָט געוואָלט זיך בעטייליגען אין דער קאָנקורענץ, האָט עס געקאָנט טהאָן.

אָבער כדי צו בעטייליגען זיך אין דער קאָנקורענץ, דאַרפט איהר נאָר זיין בירגער, כדי צו נעהמען אַנטייל אין וואוילזיין, דאַרפט איהר נאָר זיין אַרבייטער. די ביידע האָבען נאָך ניט דיזעלבע בעדייטונג ווי „מענש“. דעם מענשען איז ערשט דאַן „באמת וואויל“, ווען ער איז אויך „גייסטיג פריי“! וואָרים דער מענש איז גייסט, דעריבער מוזען אַלע מעכטע, וואָס זיינען איהם, דעם גייסט, פרעמד — אַלע איבערמענשליכע, הימעלשע, אונמענשליכע מעכטע — אַנידערגעוואָרפען ווערן, און דער נאָמען „מענש“ מוז זיין העכער איידער אַלע נעמען.

אַט אזוי קעהרט זיך ווידער אום ביים סוף פון דער נייצייט (די צייט פון די נייע) אַלס הויפּטזאַך דאָס, וואָס איז אין איהר אָנהויב געווען די הויפּטזאַך: די „גייסטיגע פרייהייט“.

דעם קאָמוניסט בפרט זאָגט דער הומאַנער ליבעראַל: אויב די געזעלשאַפט שרייבט דיר פאָר דיין טהעטיגקייט, איז זי אמת טאַקע פריי פון דעם איינפלוס פון די איינצעלנע, ד. ה. פון די עגאָיסטען; פונדעסטוועגען מוז עס נאָך אַלץ ניט זיין קיין ריין מענשליכע טהעטיגקייט, און דו ביזט נאָך אַלץ ניט קיין פאָלשטענדיגער אָרגאַן פון דער מענשהייט. וועלכע טהעטיגקייט די געזעלשאַפט זאָל פון דיר ניט פאָדערן, בלייבט עס דאָך אַלץ א צופעליגע זאַך: זי קאָן דיך אָנשטעלען ביים בויען א טעמפעל א. ד. ג., אָדער ווען אפילו דאָס ניט, קאָנסטו דאָך פון דיין אייגע־

מענשענ'ס רעליגיעזען גלויבען), און נאָר אַנטקעגען דער בעשרענק־טער געזעלשאַפט, אַז זי מאַכט צופיעל וועזען פון די מאַטעריעלע פּריוואַט־אינטערעסען.ביידע דאַרפען לאָזען די פּריוואַט־אינטערעסען צו די פּריוואַט־לייט, און אַלס מענשליכע געזעלשאַפט דאַרף זי זיך קימערן בלויז וועגען די אַלגעמיין מענשליכע אינטערעסען.

בעת די פּאָליטיקער האָבען געמיינט אָבצושאַפען דעם אייגענעם ווילען — אייגענווילען אָדער מוטווילען — האָבען זיי ניט בעמערקט, אַז דורך דעם אייגענטום האָט דער אייגענווילען בעקומען אַ זיכערן ענטרינונגס־פּלאַץ.

בעת די סאָציאַליסטען נעהמען דאָס אייגענטום אויך אַוועק, בעטראַכטען זיי ניט, אַז דאָס אייגענטום פערזיכערט זיך אַ קיום אין דער אייגענהייט. איז דען בלויז געלד און גוטס אַן אייגענטום, אָדער איז יעדע מיינונג אַ „מיין", אַן אייגענעס?

בכן מוז יעדע מיינונג אָבגעשאַפט ווערן אָדער מוז געמאַכט ווערן אונפּערזענליך. די פּערזאָן האָט קיין רעכט ניט אויף קיין מיינונג, נאָר אַזוי ווי דער אייגענווילען איז אַריבער־געטראָגען געוואָרן אויפ'ן שטאַאַט, אַזוי ווי דאָס אייגענטום איז אַריבערגעטראָגען געוואָרן אויף דער געזעלשאַפט, אַזוי אויך מוז די מיינונג אַריבערגעטראָגען ווערן אויף עפּעס אַלגעמיינעס, אויף „דעם מענשען" [בכלל] און דורכדעם ווערן אַן אַלגעמיין־מענשליכע מיינונג.

אויב די מיינונג בלייבט, דאַן האָב איך מיין גאָט (גאָט איז האָך נאָר אַלס „מיין גאָט", עס איז מיין מיינונג אָדער מיין „גלויבען") הייסט עס, מיין גלויבען, מיין רעליגיאָן, מיינע געדאַנקען, מיינע אידעאַלען. דעריבער מוז ענטשטעהן אַן אַלגע־מיין־מענשליכער גלויבען, דער „פאַנאַטיזם פון פרייהייט". דאָס וואָלט טאַקע געווען אַ גלויבען, וואָס שטימט מיט דעם „וועזען פון מענשען", און אַזוי ווי נאָר „דער מענש" איז פערנינפטיג (איך און דו קאָנען זיין זעהר אונפערנינפטיג!), וואָלט דאָס געווען אַ פערנינפטיגער גלויבען.

אַזוי ווי אייגענווילען און אייגענטום ווערן מאַכטלאָז, אַזוי מוז די אייגענהייט אָדער דער עגאָיזם בכלל ווערן מאַכטלאָז.

אין אָט דער העכסטער ענטוויקלונג פון „פרייען מענשען" ווערט דער עגאָיזם, די אייגענהייט, פּרינציפּיעל בעקעמפט, און

דעריבער די ענטשיידענדע בעדינגונג — דאָס ז ע ל ב ס ט־ ב ע וו א ו ס ט ז י י ן.

געוויס איז שוין פיעל געוואונען, ווען דו הערסט אויף צו זיין א „שטיק־ארבייטער"*, אָבער דערמיט קריגסטו נאָר אַן איבער־בליק איבער דאָס גאַנצע פון דיין ארבייט און בעקומסט א בעוואוסטזיין פון דער ארבייט, וואס דאָס איז נאָך גאַנץ ווייט אָבגע־רוקט פון אַ זעלבסטבעוואוסטזיין, פון א בעוואוסטזיין איבער דעם אמת'ן „זעלבסט" אָדער דעם „וועזען" פון מענשען. דעם ארביי־טער בלייבט נאָך איבער דער פערלאַנג נאָך א „העכערן בעוואוסט־זיין", וועלכען ער בעפריעדיגט אין א רוה־צייט, ווייל די ארבייטס־טהעטיגקייט האָט ניט בכח דעם פערלאַנג צו שטילען. דעריבער שטעהט דאָס לעדיג־געהן ביי דער זייט פון זיין ארבייט, און ער פיהלט זיך געצוואונגען אין איין אָטעם צו דערקלערן, אז אי דאָס ארבייטען, אי דאָס פוילענצען זיינען מענשליך; נאָך מעהר, אפילו צוצושרייבען די ריכטיגע דערהויבונג צו דעם פוילענצער, דעם צייט־פערברענגער. ער ארבייט נאָר, כדי פון דער ארבייט לויז צו ווערן: ער וויל נאָר דערפאַר פריי מאַכען די ארבייט, כדי פון דער ארבייט פריי צו ווערן.

קורץ, זיין ארבייט האָט ניט קיין בעפריעדיגענדען מהות, ווייל זי איז נאָר ארויפגעלעגט אויף איהם דורך דער געזעלשאַפט, ווייל זי איז נאָר אַ ציעל־ארבייט, אַן אויפגאַבע, א בערוף; און פער־קעהרט, זיין געזעלשאַפט בעפריעדיגט ניט, ווייל זי גיט נאָר ארבייט.

די אַרבייט וואָלט איהם אַלס מענשען געדאַרפט בעפריעדי־גען, אנשטאָט דעם בעפריעדיגט זי די געזעלשאַפט; די געזעלשאַפט האָט איהם בעדאַרפט בעהאַנדלען ווי אַ מענשען, און זי בעהאַנדעלט איהם ווי — אַ לומפּיגען אַרבייטער אָדער ווי אַן אַרבייטענדען שלעפּער.

אַרבייט און געזעלשאַפט זיינען איהם ניצליך, ניט ווי ער בעדאַרף זיי אַלס מענש, נאָר ווי ער דאַרף זיי אַלס „עגאָיסט".

אַט דאָס איז די שטעלונג פון דער קריטיק אַנטקעגען דאָס אַרבייטערטום. זי ווייזט אָן אויף דעם גייסט, זי פיהרט דעם

* ד. ה. דער וואָס אַרבייט ניט אויס אַליין אַ גאַנצע זאַך, נאָר טהוט בלויז איין שטיק, אַ טייל פון א זאַך. — איבערזעצ.

נעם טריעב זיין טהעטיג פאר א נאַרישקייט, הייסט עס, פאַר אַן אונמענשליכקייט; יאָ, נאָך מעהר, דו אַרבייטסט ווירקליך נאָר כדי זיך צו דערנעהרן, בכלל כדי צו לעבען, פון דעם ליעבען לעבענ׳ס וועגען, ניט צוליעב דער פערהערליכונג פון דער מענשהייט. פאָלגליך ווערט ערשט דעמאָלט די פרייע טהעטיגקייט ערדייכט, ווען דו מאַכסט זיך פריי פון אַלע נאַרישקייטען, פון אַלעם וואָס איז ניט מענשליך, ד. ה. עגאָיסטיש (וואָס געהערט נאָר דעם איינ־צעלנעם, ניט דעם מענשען אין דעם איינצעלנעם), ווען דו טרייבסט אַוועק אַלע פאַלשע געדאַנקען וואָס פערדונקלען דעם מענשען אָדער די מענשהייט־אידעע — קורץ, ווען דו ביזט ניט נאָר ניט געשטערט אין דיין טהעטיגקייט, נאָר ווען דער אינהאַלט פון דיין טהעטיגקייט איז דורכאויס מענשליכעס און דו לעבסט און ווירקסט נאָר פאַר דער מענשהייט. דאָס איז אָבער ניט דער פאַל כל זמן דאָס ציעל פון דיין שטרעבען איז בלויז דיין און אַלעמענס וואוילזיין; וואָס דו טהוסט פאַר דער שלעפּער־געזעלשאַפט איז נאָך גאָרנישט געטאָן פאַר דער „מענשליכער געזעלשאַפט“.

דאָס אַרבייטען אַליין מאַכט דיך ניט צום מענשען, ווייל דאָס סתם אַרבייטען איז ניט אַן עיקר נאָר אַ פאָרם און זיין געגענשטאַנד איז צופעליג; דער הויפּט פּונקט איז ווער דו, וואָס אַרבייטסט, ביזט. דו קאָנסט אַרבייטען בכלל אויס אַן עגאָיסטישען (מאַטעריע־לען) טריעב, בלויז כדי זיך צו פערשאַפען נאַהרונג א. ד. ג.: עס מוז אָבער זיין אַן אַרבייט, וואָס העלפט דער מענשהייט, וואָס איז ברעכענט צו ברענגען איהר וואוילזיין, וואָס דיענט דער געשיכטלי־כער, ד. ה. דער מענשליכער ענטוויקלונג; קורץ, עס מוז זיין אַ הומאַנע אַרבייט. דאָס שליסט איין צוויי זאַכען, ערשטענס אַז די אַרבייט זאָל זיין לטובה פון דער מענשהייט, און צווייטענס, אַז זי זאָל אַרויסקומען פון אַ „מענשען“. דאָס ערשטע קאָן זיין דער פאַל ביי יעדער אַרבייט, וואָרים אפילו די אַרבייט פון דער נאַטור, צ. ב. ש. פון חיות, קאָן בענוצט ווערן פון דער מענשהייט צו טרייבען דעם פאָרטשריט פון דער וויסענשאַפט א. אז. וו. דאָס צווייטע פאָדערט, אַז דער אַרבייטענדער זאָל וויסען דעם מענשלי־כען צוועק פון זיין אַרבייט, און אַזוי ווי ער קאָן האָבען אַזאַ בעוואוסטזיין נאָר ווען ער וויים זיך אַלס מענש, איז

איינצעלנע, ממילא ניט פאר פריוואטע מענשען, נאר פאר דער מענשהייט און פאר איהר פארטשריט; ער לינדערט ניט איינצעלנע שמערצען, זארגט ניט פאר איינצעלנע בעדערפעגישען, נאר ער שאפט אב די גרעניצען, אין וועלכע די מענשהייט איז איינגעצוימט, ער צוטרייבט די פאראורטיילען, וועלכע בעהערשען א גאנצע עפאכע, ער בעזיעגט די שטרויכלונגען, וועלכע פערצוימען אלעמען דעם וועג, ער בעזייטיגט די טעות'ן אין וועלכע די מענשען פערפלאנטערן זיך, ער ענטדעקט ווארהייטען, וועלכע ווערן אויס־געפונען דורך איהם פאר אלעמען און פאר אלע צייטען; קורץ, ער לעבט און ארבייט פאר דער מענשהייט.

איז ערשטענס אבער, וויים דער ענטדעקער פון א גרויסער ווארהייט גאנץ גוט, אז זי קאן זיין ניצליך פאר אנדערע מענשען, און אזוי ווי צוריקהאלטען זיך, ניט־פערגינענדיג, פערשאפט ניט קיין גענוס, גיט ער זי ארויס. אבער ווען ער האט אפילו דאס בעוואוסטזיין, אז זיין מיטטיילונג האט דעם העכסטען ווערטה פאר אנדערע, האט ער דאך די ווארהייט אויף קיין פאל ניט געזוכט און געפונען פון וועגען די אנדערע, נאר פון זיינטוועגען, ווייל עס האט איהם אליין געצויגען דערצו, ווייל די טונקעלקייט און די רעיונות האבען איהם ניט געלאזט רוהען, ביז ער האט לויט זיינע בעסטע קרעפטען זיך פערשאפט ליכט און אויפקלערונג.

ער ארבייט, אלזא, פון זיינטוועגען, פאר דער בעפריעדיגונג פון זיין בעדערפעניש. וואס ער ברענגט דערמיט נוצען אויך פאר אנדערע, אפילו אויך פאר די קומענדע דורות, דאס נעהמט פון זיין ארבייט ניט אוועק דעם עגאיסטישען כאראקטער.

און צווייטענס, וויבאלד אז ער ארבייט אויך נאר פון זיינט־וועגען, איז פאר וואס זאל זיין טהאט אנגערופען ווערן מענשליך, און די ארבייט פון אנדערע אונמענשליך, ד. ה. עגאיסטיש? אפשר דערפאר, ווייל דאס בוך, דאס בילד, די סימפאניע א. אז. וו. איז די ארבייט פון זיין גאנצען וועזען, ווייל ער האט דערביי געטאן דאס בעסטע וואס ער קאן, ער האט זיך אינגאנצען אריינגעלעגט אין דעם, און מען קאן איהם דורכדעם אינגאנצען דערקענען, בעת די ארבייט פון א האנדווערקער שפיעגעלט נאר אב דעם האנדווער־קער, ד. ה. די געניטקייט אין דער ארבייט, ניט דעם מענ־שען? אין זיינע דיכטונגען האבען מיר דעם גאנצען שיללער,

קאַמף פון „גייסט מיט דער מאַסע“* און דערקלערט די קאָמוניס־טישע אַרבייט אַלס גייסטלויזע מאַסענאַרבייט. אַזוי ווי די מאַסען האָבען די אַרבייט ניט גערן, ווילען זיי די אַרבייט לייכט מאַכען פאַר זיך. אין דער ליטעראַטור, וואָס ווערט היינטיגע צייטען צוגע־שטעלט מאַסענווייז, רופט אַרויס דער דאָזיגער שרעק פאַר אַרבייט די בעקאַנטע א ו י ב ע ר פ ל ע כ ל י כ ק י י ט, וועלכע שטופּט פון זיך אָב „די מיה פון פאָרשונג“.**

דעריבער זאָגט דער הומאַנער ליבעראַליזם: איהר ווילט די אַרבייט; זעהר גוט, מיר ווילען זי אויך, אָבער מיר ווילען זי אין דער פולסטער מאָס. מיר ווילען זי, ניט כדי צו געווינען פרייע צייט, נאָר כדי אין איהר אַליין צו געפינען די גאַנצע צופריעדענ־שטעלונג. מיר ווילען די אַרבייט, ווייל זי איז אונזער זעלבסט־ענטוויקלונג.

אָבער דאַן מוז די אַרבייט אויך זיין צוגעפּאַסט צו דעם צוועק! דעם מענשען עהרט נאָר די מענשליכע, די זעלבסטבעוואוסטע אַרבייט; בלויז די אַרבייט, וועלכע האָט ניט קיין עגאָיסטישע כונה, נאָר האָט דעם מענשען צום צוועק און איז דעם מענשען׳ס זעלבסט־ענטפאַלטונג; אַזוי אַז מען זאָל מוזען זאָגען: ל א ב אָ ר אָ ע ר ג אָ ס ו ם, איך אַרבייט, ד. ה. איך בין מענש. דער הומאַנער ליבעראַל וויל די אַרבייט פון ג י י ס ט, וועלכע א ר ב י י ט א ו י ס אַלע מאַטעריאַלען; דעם גייסט, וואָס לאָזט ניט קיין זאַך אין רוה אָדער אין זיין עקזיסטירענדען צושטאַנד, וואָס בערוהיגט זיך ניט ביי גאָרנישט, וואָס לייזט אַלץ אויף, וואָס קריטיקירט פון דאָס ניי יעדען געוואונענעם רעזולטאַט. אָט דער אומרוהיגער גייסט איז דער אמת׳ער אַרבייטער, ער פערטיליגט די פאָראורטיילען, צערשמעטערט די גרעניצען און די בעגרעניצטקייטען, און דערהעבט דעם מענשען איבער אַלץ, וואָס וואָלט איהם בעהערשען; בעת דער קאָמוניסט אַרבייט נאָר פאַר זיך, און ניט אַמאָל פריי, נאָר אויס נויט — קורץ, ער שטעלט פאָר אַ צוואַנגס־אַרבייטער.

דער אַרבייטער פון אָט דעם טיפּ איז ניט „עגאָיסטיש“, ווייל ער אַרבייט ניט פאַר איינצעלנע, ניט פאַר זיך און ניט פאַר אַנדערע

* ליט. 63, 5, 24.

** ליט. 63, 5. דאָרט גופא.

זי, ווייל דו ביזט מעהר איידער מענש און מעכטיגער איידער אנדערע — מענשען.

מען מיינט, אז קיינער קאָן ניט זיין מעהר איידער א „מענש“. פיעל ריכטיגער איז, אז קיינער קאָן ניט זיין וועניגער!

מען מיינט ווייטער, אז וואָסערע השלמות איך זאָל ניט דער־גרייכען, מאכט עס אַלץ בעסער דעם „מענשען“. אמת, אויף וויפיעל איך בלייב צו יעדער צייט א מענש, אָדער, ווי שיללער — א שוואב, ווי קאַנט — א פּריים, ווי גוסטאוו אַדאָלף — א קורצ־זיכטיגער, אויף אזויפיעל קאָן איך ווערן דורך מיינע מעלות גאַנץ בעשטימט א בעקאַנטער מענש, א בעריהמטער שוואב, פּריים אָדער קורצזיכטיגער. אָבער דערמיט, וואָס איך ווער בעריהמט דורך מיינע מעלות, האַלט עס ניט פיעל בעסער ווי מיט פריעדריך דעם גרויסענ׳ס שטעקען, וואָס איז בעריהמט געוואָרען צוליעב פריעדריך׳ן.

אַנשטאָט דעם פּסוק „תנו כבוד לה׳“, זאָגט דער מאָדערנער: „גיט דעם מענשען די עהרע“. איך אָבער דענק צו האַלטען די עהרע פאַר זיך.

אין דעם וואָס די קריטיק פאָדערט אויף דעם מענשען צו זיין מענשליך, גיט זי אַרויס די נויטיגע בעדינגונג פון געזעלשאַפט־ליכקייט; וואָרים מען איז געזעלשאַפטליך נאָר אלס מענש צווישען מענשען. דערמיט מאַכט זי בעקאַנט איהר סאָציאַלען ציועק, די איינפיהרונג פון דער „מענשליכער געזעלשאַפט“.

צווישען די סאָציאַלע טעאָריען איז קיין פראַגע ניט, אז די קריטיק איז די פאָלקאָמענסטע, ווייל זי פערוואַרפט און נעהמט אוועק יעדען ווערטה פון אַלץ, וואָס זונדערט אָב דעם מענשען פון מענשען: זי פערוואַרפט אַלע פאָררעכטען ביז אפילו צום פאָר־רעכט פון גלויבען. דער ליעבע־פּרינציפּ פון קריסטענטום, דער אמת׳ער סאָציאַלער פּרינציפּ, דערגרייכט אין איהר ביז צו זיין ריינסטער ערפילונג. זי איז די לעצטע מעגליכע פּראָבע אוועקצו־נעהמען פון מענשען זייער אָבגעזונדערטקייט און זייערע אָבשטוי־סענדע קרעפטען: א קאַמף אנטקעגען דעם עגאָיזם אין זיין איינ־פאַכסטער און דעריבער אין זיין שטרענגסטער פאָרם, אין דער פאָרם פון איינציגקייט און אָבגעזונדערטקייט גופא.

— „ווי קאָנט איהר לעבען אַן אמת־געזעלשאַפטליכען לעבען,

אָבער אין אַזויפיעל און אַזויפיעל הונדערט אויוועגס האָבען מיר פאַר אונז נאָר דעם אויוועגן־מאַכער, ניט „דעם מענשען“.

מיינט עס דען אָבער מעהר איידער צו זאָגען: אין אָט דעם ווערק זעהסט איהר מ י ך אַזוי פאַלשטענדיג ווי מעגליך, אין דעם אַנדערן — נאָר מיין געניטקייט? איז דאָס ניט ווידער אמאָל מיין „איך“, וועמען די טהאָט דריקט אויס? און איז דען ניט מעהר עגאָיסטיש ז י ך אַנצובאָטען דער וועלט אין אַ ווערק, ז י ך אויסצואַרבייטען און געשטאַלטען, איידער צו בלייבען פערשטעקט הינטער זיין ארבייט? דו זאָגסט גאַנץ ריכטיג, דו ענטפּלעקסט דעם מענשען. אָבער דער מענש וועמען דו ענטפּלעקסט, דאָס ביזט ד ו; דו ענטפּלעקסט נאָר זיך, אמת, מיט דעם אונטער־שייד פון דעם האַנדווערקער, וואָס ער פערשטעהט ניט, ווי אַזוי זיך צונויפצופּרעסען אין איין ארבייט, נאָר ער מוז, כדי זיין מהות זאָל דערקענט ווערן, אויפגעזוכט ווערן אין זיינע איבעריגע לעבענס־בעציהונגען, און וואָס דיין בעדערפעניש, דורך דער בעפריעדיגונג פון וועלכער דאָס דאָזיגע ווערק איז צושטאַנד געקומען, איז געווען אַ — טעאָרעטישע בעדערפעניש.

אָבער דו וועסט דערויף ענטפערן, אַז דו ענטפּלעקסט אַ גאַנץ אַנדערן, אַ ווירדיגערן, העכערן, אַ גרעסערן מענשען, אַ מענשען, וואָס איז מעהר מענש איידער יענער אַנדערער. איך וועל אָננעה־מען, אַז דו טהוסט אויף דאָס מעגליכסטע, וואָס אַ מענש קאָן אויפטהאָן, אַז דו פיהרסט דורך, וואָס איז קיין אַנדער מענשען ניט געלונגען דורכצופיהרען. אין וואָס בעשטעהט דאָן דיין גרויסקייט? גראָד דעריין, וואָס דו ביזט מעהר איידער אַנדערע מענשען (די „מאַסע“), ביזט מעהר איידער מ ע נ ש ע ן זיינען געוועהנליך, מעהר איידער „געוועהנליכע מענשען“: גראָד אין דיין ערהאַבענ־קייט איבער דעם מענשען. דו צייכענסט זיך ניט אויס לגבי אַנדערע מענשען דערמיט, וואָס דו ביזט אַ מענש, נאָר דערמיט, וואָס דו ביזט אַן „איינציגער“ מענש. דו צייגסט טאַקע וואָס אַ מענש קאָן לייסטען, אָבער דערפאַר, וואָס דו, אַ מענש, לייסטעסט דאָס, הייסט נאָך בשום אופן ניט, אַז אַנדערע, אויך מענשען, קאָנען דאָס אויך לייסטען: דו האָסט עס נאָר אויפגעטהאָן אַלס איינ־ציגער מענש און ביזט דעריין איינציג.

ניט דער „מענש“ מאַכט אויס דיין גרויקייט, נאָר דו שאַפסט

פון איהם אלץ אוועק, מחמת זיין שנאה צו דאס פריוואטע איז אן אבסאלוטע און פאנאטישע; אויב ער ווייס ניט פון קיין טאלע־ראנץ צו דאס וואס איז פריוואט, ווייל אלץ וואס איז פריוואט איז אונמענשליך — קאן ער אבער דאך די פריוואטפערזאן גופא ניט אוועק־קריטיקירען, ווארים די הארטקייט פון דער איינצעלנער פערזאן קאן ביישטעהן זיין קריטיק, און ער מוז זיך בענוגענען דער־מיט, וואס ער דערקלערט אט די פערזאן פאר א „פריוואט־פערזאן", און לאזט איהר אין דער ווירקליכקייט ווייטער איבער אלץ וואס איז פריוואט.

וואס וועט טהאן די געזעלשאפט, וועלכע קימערט זיך ניט מעהר וועגען קיין זאך, וואס איז פריוואט? מאכען דאס פריוואטע אונמעגליך? ניין, נאר זי וועט עס „שטעלען אויף א נידעריגער מדרגה אונטער די געזעלשאפט־אינטערעסען, און וועט צ. ב. ש. איבערלאזען פאר דעם פריוואט־ווילען איינצופיהרען אזויפיעל פייערטעג וויפיעל עס וויל, בתנאי אויב עס קומט נאר ניט אין א צוזאמענשטויס מיט די אלגעמיינע אינטערעסען"*. אלץ וואס איז פריוואט ווערט געלאזט פריי, ד. ה. עס האט פאר דער געזעלשאפט קיין אינטערעס ניט.

„דורך זייער אבצוימען זיך פון דער וויסענשאפט האבען די קירך און די רעליגיעזיטעט בעוויזען, אז זיי זיינען פערבליבען וואס זיי זיינען אלעמאל געוועזן, — א ריינע פריוואט אנגעלעגענהייט; נאר זיי האבען עס געהאלטען פערבארגען אונטער אנאנדער ליכט, ווען זיי האבען זיך ארויסגעגעבען פאר דעם באזיס און דער נויטי־גער בעגרינדונג פון שטאאט. אפילו דאן, ווען זיי זיינען געוועזן צונויפגעבונדען מיט דעם שטאאט און האבען איהם געמאכט פאר א קריסטליכען, איז דער דאזיגער פערבאנד נאר געוועזן א בעוויז, אז דער שטאאט האט נאך ניט געהאט ענטוויקעלט זיין אלגעמיינע פאליטישע אידעע, אז ער האט נאר געהאלטען אין איינפיהרען פריוואט־רעכטען — — זיי זיינען נאר געוועזן דער העכסטער אויס־דרוק פון דעם פאקט, אז דער שטאאט איז א פריוואט־זאך און האט נאר צו טהאן מיט פריוואטזאכען. ווען דער שטאאט וועט ענדליך האבען דעם מוטה און די קראפט צו ערפילען זיין אלגעמיינע

* ברונא בויער: יודענפראגע, ז. 66.

כל זמן עס עקזיסטירט נאָך אפילו נישט מעהר ווי איין אָבגעזונ־דערטקייט צווישען אייך?"

איך פרעג פערקעהרט: ווי אזוי קאָנט איהר זיין באמת איינציג, כל זמן עס עקזיסטירט נאָך אפילו נישט מעהר ווי איין צוזאמענהאנג צווישען אייך? הענגט איהר צוזאמען, קאָנט איהר זיך ניט אָבטיילען איינע פון די אנדערע; אויב אייך בינדט צוזאמען איין „באנד", זייט איהר נאָר ז א ל ב ע נ א נ ד עפּעס, און צוועלף אייערע מאכען א דוצען, אייערע טויזענדער מאכען א פאָלק, אייערע מיליאָנען — די מענשהייט.

— „נאָר ווען איהר זייט מענשליך קאָנט איהר לעבען איינע מיט די אנדערע אלס מענשען, פונקט ווי איהר קאָנט זיך איינע די אנדערע פערשטעהן אלס פּאטריאָטען, נאָר ווען איהר זייט פּאטריאָטיש!"

זעהר גוט; דאַן ענטפער איך: נאָר ווען איהר זייט איינציג, קאָנט איהר פערקעהרען איינע מיט די אנדערע אלס אזוינע, ווי איהר זייט אין דער ווירקליכקייט.

גראָד דער שארפסטער קריטיקער ווערט אם שווערסטען געטראָפען פון דעם פלוך פון זיין פּרינציפּ. דערמיט וואָס ער ווארפט אראָב פון זיך איין אָבגעזונדערטקייט נאָך דער אנדערער, וואָס ער שאָקעלט אָב די קירכליכקייט, דעם פּאטריאָטיזם א. אז. וו. לייזט ער אויף איין באנד נאָך דעם אנדערן און זונדערט זיך אָב פון דעם קירכליכען, פון דעם פּאטריאָט א. אז. וו., ביז צום סוף, ווען אלע בענדער זיינען צוריסען, שטעהט ער — גאנץ אליין. גראָד ער מוז אויסשליסען אלעמען, וואָס האָבען וויפיעל־ניט־איז אויס־שליסליכעס אָדער פּריוואטעס, און וואָס קאָן אם ענדע זיין מעהר אויסשליסליך איידער די אָבגעזונדערטע, איינציגע פּערזאָן גופא!

אָדער מיינט ער אפשר, אז די לאגע וואָלט געווען א בעסערע, ווען אלע וואָלטען געוואָרן „מענשען" און אויפגעגעבען די אויסשליסליכקייט? אָבער פונקט דערפאר ווייל „אלע" בעטייט „יעדער איינצעלנער", האלט זיך דאָ אויף דער שארפסטער ווידער־שפּרוך, וואָרים דער „איינצעלנער" איז דאָך די אויסשליסליכקייט גופא. אָבער דער הומאנער ליבעראל דערלאָזט ניט אין דעם איינ־צעלנעם גאָרנישט פּריוואטעס אָדער אויסשליסליכעס, קיין פּריוואַ־טען געדאנק, קיין פּריוואטע נארישקייט; אויב ער קריטיקירט

זיי זיך אלס עגאָיסטען; זוהנשאַפט און פאָטערשאַפט בלייבען, אָבער זוהן און פאָטער בינדען זיך ניט מעהר אָן דעם.

די לעצטע פריווילעגיע איז באמת דער „מענש“; דערמיט זיינען אלע פריווילעגירט אָדער אָנגעטיילט. וואָרים ווי ברונאָ בויער זאָגט אליין: „די פריווילעגיע בלייבט, ווען זי איז אפילו אויס־געשפרייט אויף אלעמען“. *

אָט אזוי מאַכט דורך דער ליבעראַליזם די פאָלגענדע גלגולים:

ערשטענס: דער איינצעלנער איז ניט דער מענש, דעריבער האָט זיין איינצעלנע פערזענליכקייט קיין בעטרעף ניט: עס גילט ניט קיין פערזענליכער ווילען, קיין מוטווילען, קיין בעפעהל אָדער אָנווייז!

צווייטענס: דער איינצעלנער האָט גאָרנישט מענשלי־כעס, דעריבער איז קיין מיין און דיין אָדער אייגענטום ניט גילטיג.

דריטענס: היות ווי דער איינצעלנער איז ניט מענש און ניט ער האָט מענשליכעס, דאַרף ער איבערהויפּט ניט זיין, דאַרף ער אלס עגאָיסט פערניכטעט ווערן מיט זיין גאַנצען עגאָיסטישען האַק און פּאַק דורך דער קריטיק, כדי צו מאַכען פּלאַץ פאַר דעם מענ־שען, „דעם ערשט איצט געפונענעם מענשען“.

הגם אָבער דער איינצעלנער איז ניט מענש, איז דאָך דער מענש פאַראַן אין דעם איינצעלנעם, און האָט, ווי יעדער רוח און יעדע געטליכקייט, אין איהם זיין עקזיסטענץ. דעריבער גיט־צו דער פּאָליטישער ליבעראַליזם דעם איינצעלנעם אלץ וואָס איהם קומט אלס „מענשען פון געבורט“, אלס געבוירענעם מענשען, צווישען וועלכע עס ווערן אַריינגערעכענט פרייהייט פון געוויסען, בעזיץ א. אז. וו. — קורץ, די מענשענרעכט. דער סאָציאַליזם גיט דעם איינצעלנעם וואָס איהם קומט אלס טהעטיגען מענשען, אלס „אַרבייטענדען“ מענשען. ענדליך דער הומאַנער ליבעראַליזם גיט דעם איינצעלנעם וואָס איהם קומט אלס „מענש“, ד. ה. אלץ וואָס געהערט דער מענשהייט. עס קומט אויס, אַז דער איינציגער האָט גאָרנישט, די מענשהייט אלעס; און מען פּרעדיגט איהם גאַנץ קלאָר די נויטווענדיגקייט אין דער פולסטער מאָס פון קריסט־

---

* ברונאָ בויער: „יודענפראַגע“, ז. 60.

בעשטימונג און זיין פריי; ווען ער וועט אַלזאָ אויך זיין אימ־שטאַנד צו געבען די בעזונדערע אינטערעסען און די פּריוואַט־אַנגעלעגענהייטען זייער ריכטיגע פּאָזיציע — דאַן וועלען רעליגיאָן און קירך זיין פריי, ווי זיי זיינען עס ביז אהער נאָך קיינמאָל ניט געוועזען. זיי וועלען זיין איבערגעלאָזט צו זיך אַליין אַלס די ריינ־סטע פּריוואַט־אַנגעלעגענהייט און די בעפריעדיגונג פון אַ ריין־פּערזענליכער בעדערפעניש, און יעדער איינצעלנער, יעדע געמיינדע און יעדע קירכענגעמיינשאַפט וועלען קאָנען זאָרגען פאַר דער זעליג־קייט פון דער נשמה, ווי זיי ווילען און אויף וועלכען אופן זיי האַלטען עס פאַר נויטיג. יעדערער וועט זאָרגען פאַר דער זעליג־קייט פון זיין נשמה אזוי ווייט ווי דאָס איז פאַר איהם אַ פּערזענ־ליכע בעדערפעניש, און ער וועט אָננעהמען פאַר אַ נשמה־פערזאָרגער און בעצאָהלען דערפאַר דעם, וואָס וועט זיך איהם אויסווייזען, אַז ער וועט אַמבעסטען קאָנען גאַראַנטירען די בעפריעדיגונג פון זיין בעדערפעניש. די וויסענשאַפט וועט ענדליך גאָר אינגאַנצען ניט האָבען וואָס צו טהאָן דערמיט.״*

וואָס־זשע אָבער וועט זיין? מוז דען נעהמען אַ סוף צום געזעלשאַפטליכען לעבען? מוז דען פערשווינדען יעדער געזעל־שאַפטליכער פערקעהר, יעדע פערברידערונג, אַלץ וואָס ווערט געשאַפען דורך דעם פּרינציפּ פון ליעבע אָדער געזעלשאַפטליכקייט?

אַזוי ווי עס וועט ניט אַלעמאָל איינער זוכען דעם אַנדערן, ווייל ער בעדאַרף איהם; אַזוי ווי עס וועט ניט אַלעמאָל איינער זיך צופּאַסען צו דעם אַנדערן, ווען ער וועט איהם בעדאַר־פען! דער אונטערשייד איז אָבער דער, וואָס דאַמאָלסט איז ווירקליך דער איינצעלנער מיט דעם איינצעלנעם פעראייניגט, בעת פריהער איז ער מיט זיי דורך אַ באַנד געוועזן פערבונדען. דעם זוהן און דעם פאָטער, איידער דער זוהן איז געוואָרן מינדיג, שליסט צוזאַמען אַ באַנד, נאָכדעם קאָנען זיי זיך צוזאַמענקומען זעלבסטשטענדיג; איידער דעם זוהנ׳ס מינדיגקייט האָבען זיי געהערט צוזאַמען אַלס פאַמיליען־מיטגליעדער (זיי זיינען געוועזן די „העריגע״ ** פון דער פאַמיליע), נאָך איהר פעראייניגען

* ברונאָ בויער: „די גוטע זאַכע דער פרייהייט״, ז. 63—62.

**„העריגע״ מיינט אויך „ליובאייגענע״, „פאַנשציזניקעס״, וואָס גע־הערן צום פריץ. — דער איבערז.

נאָך דעם זאַץ: „גאָט איז געוואָרן מענש“ קומט איצט דער אַנדער זאַץ: „דער מענש איז געוואָרן איך“. דאָס איז דער מענשליכער איך. מיר אָבער קעהרן אום דעם פסוק און זאָגען: איך האָב מיך ניט געקאָנט געפינען, כל זמן איך האָב מיך ניט געזוכט אַלס מענשען. איצט אָבער אַז עס צייגט זיך אַרויס, אַז דער מענש טראַכט צו ווערן איך און צו געווינען אין מיר אַ קערפּערליכקייט, מערק איך מיר גוט, אַז נאָך אַלעם דעם הענגט אַלץ אָב פון מיר, און דער מענש אָהן מיר איז פערלאָרן. איך וויל אָבער ניט זיך אָבגעבען צו ווערן דער אַרון פון אָט דעם קדשי־קדשים, און איך וועל מעהר ניט פרעגען צי איך בין מענש אָדער אונמענש אין דאָס, וואָס איך נעהם זיך טהאָן: זאָל מיר נאָר דער דאָזיגער גייסט ניט קריכען אויפ׳ן קאָפּ.

דער הומאַנער ליבעראַליזם נעהמט זיך פאַר דער אַרבייט גאַנץ ראַדיקאַל. ווען דו ווילסט זיין אָדער האָבען אפילו נאָר אין איין פּונקט עטוואָס בעזונדערעס; ווען דו ווילסט האַלטען פאַר זיך אפילו נאָר איין פּאָררעכט איבער אַנדערע, אפילו נאָר איין רעכט נעהמען אין אָנשפּרוך, וואָס איז ניט אַן „אַלגעמיין מענשענ־רעכט“, דאַן ביזטו אַן עגאָיסט.

גאַנץ גוט! איך וויל ניט האָבען אָדער זיין גאָרנישט בעזונ־דערעס איבער אַנדערע, איך וויל ניט מאַכען קיין אָנשפּרוך אויף קיין פּאָררעכט אַנטקעגען זיי — איך וויל זיך אָבער אויך ניט מעס־טען מיט אַנדערע, און וויל איבערהויפּט ניט האָבען קיין רעכט. איך וויל אַלץ זיין און אַלץ האָבען, וואָס איך קאָן זיין און האָבען. צי אַנדערע האָבען אויך עפּעס עהנליכעס, וואָס קימערט דאָס מיך? דאָס גלייכע, האָס זעלביגע קאָנען זיי ניט זיין און ניט האָבען. איך טהו זיי ניט קיין שאָדען, אַזוי ווי איך טהו דעם פעלזען ניט קיין שאָדען, דערמיט וואָס איך האָב אַ יתרון איבער איהם אין פּרט פון בעוועגונג. ווען זיי וואָלטען עס געקאָנט האָבען, וואָלטען זיי עס געהאַט.

דער שפּיץ פון דער פאָדערונג ניט צו בעזיצען פּריווילעגיעס, איז ניט צו טהאָן אַנדערע מענשען קיין שאָדען; זיך ענטזאַגען פון יעדען פאָרצוג, איז די שטרענגסטע ענטזאַגונגס־טעאָריע. מען טאָר זיך ניט האַלטען פאַר עטוואָס בעזונדערס, ווי צ. ב. ש. פאַר א איד אָדער אַ קריסט. נו, גוט, איך האַלט זיך ניט

ליבער „ווידערגעבורט“: ווער א נייַ בעשעפענים, ווער א „מענש“!

דאָס קלינגט אזוי, אז עס דערמאָנט אונז אפילו אָן דעם סוף פון דער תפלה „פאָטער אונזער“. דעם מענשען געהערט די הערשאפט (די קראַפט אָדער דינאַמיס); דעריבער טאָר ניט זיין קיין איינצעלנער האַרר, זאָנדערן דער מענש איז דער האַרר פון דעם איינצעלנעם; — דעם מענשען׳ס איז די קעניגרייך, ד. ה. די וועלט, דעריבער זאָל דער איינצעלנער ניט זיין קיין אייגענ־טימער, זאָנדערן דער מענש („אַלע“) בעפעהלט איבער דער וועלט אַלס אייגענטום; — דעם מענשען דאַרפען אַלע אָבגעבען כבוד, פערהערליכונג אָדער „הערליכקייט“ (דאָקסא), וואָרים דער מענש אָדער די מענשהייט איז דעם איינצעלנעמ׳ס צוועק, פאַר וועמען ער ארבייט, דענקט און לעבט, און צוליעב איהר פערהערליכונג מוז ער ווערן „מענש“.

ביז אַהער האָבען די מענשען אַלעמאָל געשטרעבט אויסצו־געפינען אַ חברותא, אין וועלכער זייערע אונגלייכהייטען אין אַנדערע פּרטים זאָל דאָ ניט האָבען קיין ממשות; זיי האָבען געשטרעבט נאָך אויסגלייכונג, ד. ה. נאָך גלייכהייט, און געוואָלט אַלע זאָלען טראָגען איין היטעל, וואָס עס מיינט ניט ווענינער, ווי אז זיי האָבען אַלע געזוכט איין האַרר, איין באַנד, איין גלויבען („מיר גלויבען אַלע אין איין גאָט“). פאַר מענשען קאָן ניט געבען עטוואָס מעהר געמיינשאַפטליכעס אָדער גלייכערעס איידער דער מענש אַליין, און דער דראַנג נאָך ליעבע האָט אין דער דאָזיגער חברותא געפונען זיין בעפריעדיגונג: ער האָט ניט גערוהט ביז ער האָט איינגעפיהרט אָט די לעצטע אויסגלייכונג, האָט אויסגעגליכען אַלע אונגלייכקייטען און האָט דעם „מענשען“ אַרויפגעלעגט אויף דעם מענשען׳ס ברוסט. גראָד אָבער איז אין דער דאָזיגער חברותא די צופּוילטקייט און דער חורבן געוואָרן העכסט בולט. אין אַ בעשרענקטערע געמיינשאַפט איז נאָך דער פראַנצויז געשטאַנען אַנטקעגען דעם דייטשען, דער קריסט אַנטקעגען דעם מאַהאָמע־דאַנער א. אַז. וו. איצט אָבער שטעהט דער מענש [אין אַבסטראַקט] אַנטקעגען די מענשען [בפועל], אָדער, אַזוי ווי די מענשען זיינען ניט דער מענש, שטעהט דער מענש אַנטקעגען דעם אונמענשען.

איך בין ניט מעהר קיין שלעפער, נאָר איך בין געוועזן א שלעפער.

ביז היינטיגען טאָג האָט די מחלוקה דעריבער ניט געקאָנט קומען צו קיין אויסברוך, ווייל אייגענטליך איז דאָס נאָר א שטרייט צווישען די מאָדערנע און די פערעלטערטע ליבעראַלען — א שטרייט צווישען די, וועלכע פערשטעהען די „פרייהייט" אין א קלעינער מאָס און די, וואָס ווילען א „פולע מאָס" פון פרייהייט, ד. ה. פון די געמעסיגטע און די מאָסלאָזע. אַלעס דרעהט זיך ארום דער פראגע: ווי פריי מוז דער מענש זיין? אַז דער מענש מוז זיין פריי, אין דעם גלויבען אַלע; דעריבער זיינען אויך אַלע ליבעראַל. וואָס טהוט מען אָבער מיט דעם אונמענשען, וועלכער שטעקט דאָך אין יעדען איינצעלנעם? ווי קאָן מען אויספיהרען, אַז מען זאָל ניט צוגלייך מיט דעם מענשען אויך לאָזען פריי דעם אונמענשען?

דער ליבעראַליזם בכלל האָט איין טויטפיינד, איין געגענזאַץ, וועלכען ער קאָן ניט בייקומען, ווי גאָט דעם טייוועל: ביי דער זייט פון דעם מענשען שטעהט דער אונמענש, דער איינצעלנער, דער עגאָיסט. דער שטאַאַט, די געזעלשאַפט, די מענשהייט האָבען אויף אָט דעם טייוועל קיין שליטה ניט.

דער הומאַנער ליבעראַליזם האָט זיך גענומען די אויפגאַבע צו צייגען די אַנדערע ליבעראַלען, אַז זיי שטרעבען נאָך אַלץ ניט צו „פרייהייט".

אויב די אַנדערע ליבעראַלען האָבען געזעהן נאָר א פעראיינ־צעלטען עגאָיזם, און זיינען אין גרעסטען טייל געוועזן בלינד, האָט דער ראַדיקאַלער ליבעראַליזם אַנטקעגען זיך א „מאַסען עגאָיזם", און וואַרפט צונויף אַלעמען, וועלכע קוקען ניט אויף דער זאַך פון דער פרייהייט, ווי אויף זייער אייגענער זאַך, אונטער דעם איין נאָמען, „די מאַסע"; אַזוי אַז איצטער שטעהען מענש און אונ־מענש שטרענג אָבגעטיילט אַלס פיינד איינער אַנטקעגען דעם אַנדערן: די „מאַסע" און די „קריטיק"*. דאָס איז די „פרייע מענשליכע קריטיק", ווי זי ווערט אָנגערופען (יודענפראַגע, ז. 114),

* ליט. צייטונג, V, 23, דערצו V, 12.

פאַר עטוואָס בעזונדערס, נאָר פאַר אײנציג. איך האָב געװיס עהנליכקייט מיט אנדערע; דאָס האָט אָבער נאָר אַ בעדייטונג פאַר דער טעאָרעטישער פערגלייכונג אָדער בעטראַכטונג; פאַקטיש בין איך אונפערגלייכליך, אײנציג. מיין פלייש איז ניט זייער פלייש, מיין גייסט איז ניט זייער גייסט. אויב איהר נעהמט זיי אריין אין דעם שם הכולל „פלייש", „גייסט", טהוען דאָס אייערע געדאַנקען, װעלכע האָבען גאָר ניט צו שאַפען מיט מײן פלייש, מיט מײן גייסט, און װעניגער פאַר אַלץ קאָנען זיי זאָגען אַ דעה, אָנבינדען אַ „בערוף" אויף מיינע געדאַנקען.

איך װיל ניט אָנדערקענען און רעספּעקטירען אין דיר, ניט דעם אייגענטימער, ניט דעם קבצן, און אפילו ניט דעם מענשען, נאָר איך װיל דיך פערברויכען. אין דעם זאַלץ געפין איך, אז עס בע'טעם'ט מיר די שפּייז, דעריבער לאָז איך עס צונעהן; אין דעם פיש דערקען איך אַ נאַהרונגסמיטעל, דעריבער עס איך איהם; אין דיר ענטדעק איך די פעהיגקייט צו דערפרעהען מיין לעבען, דעריבער קלייב איך דיך אויס פאַר אַ חבר. אָדער, אין זאַלץ שטודיר איך די קריסטאַליזאַציע, אין פיש די אַנימאַליטעט, אין דיר — די מענשען א. אז. וו. מיר ביזטו נאָר, וואָס דו ביזט פאַר מיר, און דאָס איז — מיין אָביעקט; און וויבאַלד מײן אָביעקט, הייסט עס מיין אייגענטום.

אין דעם הומאַנעם ליבעראַליזם וועט די שלעפערשאַפט פאָלשטענדיג. מיר מוזען צוערשט אַרונטערקומען צו דעם נידעריגסטען שלעפערשען און קבצנ'ישען צושטאַנד, אויב מיר ווילען דערגרייכען די אײגענהייט, וואָרים מיר מוזען זיך אויסטאָן פון אַלעס פרעמדס. קיין מעהר שלעפערשע זאַך איז דאכט זיך ניטאָ איידער דער נאַקעטער — מענש.

דאָך איז עס נאָך מעהר איידער שלעפערשאַפט, ווען איך וואַרף אװעק אפילו דעם מענשען, ווייל איך פיהל, אז ער איז מיר אויך פרעמד, און אז איך טאָר זיך גאָרנישט איינבילדען וועגען דעם. דאָס איז שוין ניט מעהר בלויז שלעפערשאַפט: ווען אפילו די לעצטע שמאַטע איז אַראָבגעפאַלען, דאַן האָבען מיר דאָ די ווירקליכע נאַקעטקייט, די ענטבלויזונג פון אַלץ, וואָס איז פרעמד. דער שלעפער האָט די שלעפערשאַפט גופא אויסגעטאָן און האָט דערמיט אויפגעהערט צו זיין, וואָס ער איז געוועזען, אַ שלעפער.

ביידע, אי די קריטיק, אי די מאַסע, זיינען עגאָיסטען־פיינד, און ביידע זוכען זיך צו בעפרייען פון דעם עגאָיזם, סיי דורכדעם וואָס זיי רייניגען אָדער ריינוואַשען זיך, סיי דורכדעם וואָס זיי שרייבען איהם צו דער געגען־פּאַרטיי.

דער קריטיקער איז דער אמת'ער „וואָרטפיהרער פון דער מאַסע", וועלכער גיט איהר דעם „איינפאַכען בעגריף און די שפּראַך" פון עגאָיזם, בעת די פריהערדיגע וואָרטפיהרער, פון וועלכע עס ווערט אָבגעלאַכט אין „ליטעראַטור צייטונג", V 24, זיינען נאָר געווען פּאַרטאַטשעס. ער, דער קריטיקער, איז איהר פיהרער און פעלדהערר אין דעם פרייהייטס־קריעג געגען דעם עגאָיזם; אַנטקעגען וואָס ער קעמפט, אַנטקעגען דעם קעמפט זי אויך. ער איז אָבער אין דערזעלביגער צייט אויך איהר פיינד, נאָר ניט דער פיינד וואָס געהט אַנטקעגען איהר, נאָר דער פריינדליכער פיינד, וואָס שטעהט מיט דער קנוט הינטער די וויכהערציגע, כדי אַריינצוצווינגען אין זיי מוטה.

דער געגענזאַץ פון דער קריטיק און די מאַסע רעדוצירט זיך דורכדעם צו דעם פאָלגענדען דיאַלאָג:

— איהר זייט עגאָיסטען!

— ניין, מיר זיינען ניט קיין עגאָיסטען!

— איך וועל עס אייך בעווייזען.

— וועסטו הערן אונזער רעכטפּערטיגונג!

לאָמיר־זשע זיי אָננעהמען אי פאַר דאָס וואָס זיי גיבען זיך אַרויס, פאַר ניט־עגאָיסטען, אי פאַר דאָס, וואָס זיי רופען־אָן איינער דעם אַנדערן, פאַר עגאָיסטען. זיי זיינען יאָ און ניט עגאָיסטען.

די קריטיק זאָגט אייגענטליך: דו מוזט דיין „איך" אַזוי לגמרי בעפרייען פון אַלע קייטען, אַז ער זאָל ווערן אַ מ ע נ ש ל י־ כ ע ר „איך". איך זאָג: בעפריי דו זיך אַזוי ווייט ווי דו קאָנסט, וועסטו דיינס האָבען אָבגעטאָן; וואָרים ניט יעדערער האָט דעם מזל דורכצוצוברעכען אַלע קייטען, אָדער קלערער געזאָגט: ניט יעדערן איז דאָס אַ קייט, וואָס איז אַ קייט פאַר דעם אַנדערן. בכן, מיה זיך ניט אַזוי וועגען אַנדערע מענשען'ס קייטען; עס איז גענוג ווען דו צוברעכסט דיינע. וועמען איז ווען עס איז געלונגען אפילו נאָר איין קייט צו צוברעכען פ אַ ר אַ ל ע מ ע נ־

אין געגענזאַץ צו דער רויהער קריטיק, צ. ב. ש. דער רעליגיעזער קריטיק.

די קריטיק דריקט אוים די האָפנונג, אַז זי וועט זיעגען איבער דער גאַנצער מאַסע און וועט איהר „אויסשטעלען אַן אַלגעמיינע אַרמוטס־צייגניס“ [וועט בעווייזען איהר ניכטיגקייט]*. זי וויל, הייסט עס, פּערבלייבען ענדליך גערעכט און פאַרשטעלען אַלע שטרייטיגקייטען פון די „מוטלאָזע און פּחדנים“ אַלס אַן עגאָיס־טישע אייננגעשפּאַרטקייט (רעכטהאָבעריי), אַ קליינליכ־קייט און אַ געמיינקייט. אָבער זייערע רייסערייען פּערלירען זייער בעדייטונג און די קליינליכע מחליקות ווערן אויפגעגעבען, מחמת זיי זעהען אין דער קריטיק דאָס אָנקומען פון זייער געמיינזאַמען שונא. [זי שרייט צו זיי: „איהר זייט אַלע עגאָיסטען, איינער ניט בעסער פאַר'ן אַנדערן!“ איצטער שטעהען אָט די „עגאָיס־טען“ צוזאַמען אַנטקעגען דער קריטיק.

זיינען זיי ווירקליך עגאָיסטען? ניין, זיי קעמפען אַנטקעגען דער קריטיק נאָר דערפאַר, ווייל זי בעשולדיגט זיי אין עגאָיזם; זיי האַלטען דוקא גאָר ניט פון דעם עגאָיזם. פּאָלגליך שטעהען די קריטיק און די מאַסען אויף דעמזעלביגען באַזיס: ביידע קעמפען אַנטקעגען דעם עגאָיזם, ביידע וואַרפען איהם אָב פון זיך און יעדערער וואַרפט איהם אַרויף אויף דעם אַנדערן.

די קריטיק און די מאַסע פּערפאָלגען דעמזעלביגען ציעל — צו ווערן פריי פון עגאָיזם — און רייסען זיך נאָר אַרום וועגען דעם, ווער פון זיי קומט אַם נעהנטסטען צום ציעל, אָדער האָט איהם שוין גאָר דערגרייכט.

די אידען, די קריסטען, די אַבסאָלוטיסטען, די פינסטערלינגע און די ליכט־און־אויפקלערונג־מענשען, פּאָליטיקער, קאָמוניסטען — קורץ, אַלע שטויסען אָב פון זיך דעם פאָרוואורף פון עגאָיזם; און אַזוי ווי די קריטיק מאַכט זיי אָט דעם פאָרוואורף אין קלאָרע דבורים און אין ברייטסטען זין, רעכטפּערטיגען זיי זיך אַלע אַנטקעגען דער דאָזיגער בעשולדיגונג און בעקעמפען — דעם עגאָיזם, דעמזעלביגען שונא, מיט וועלכען די קריטיק פיהרט־אַן אַ קריעג.

---

* ליט. ציימונג, V, 15.

איך נאָר זאָרגען צו זיכערן מיר מיין אייגענטום, און כדי דאָס צו זיכערן, נעהם איך עס צו יעדער צייט צוריק אין מיר, פערניכט אין איהם יעדע שטרעבונג צו זעלבסטשטענדיגקייט און פערשלינג עס, איידער עס האָט בכח זיך צו פיקסירען און ווערן אן „אידעע פיקס“ אָדער א „מאניא“.

דאָס טהו איך אָבער ניט צוליעב מיין „מענשליכען בערוף“, נאָר ווייל איך בערוף זיך דערצו. איך מאַך ניט קיין אָנשטעל אויפצולייזען אלץ, וואָס איז מעגליך פאר א מענשען אויפצולייזען, און אזוי לאנג ווי איך בין צ. ב. ש. נאָך קיין צעהן יאָהר ניט אלט, קריטיקיר איך ניט דעם אונזין פון די צעהן געבאָט, בין אָבער אלץ איינס מענש, און האנדעל גראָד דעריין מענשליך, וואָס איך לאָז זיי נאָך ניט קריטיקירט. קורץ, איך האָב ניט קיין בערוף און פאָלג ניט קיין בערוף, אפילו ניט בערוף מענש צו זיין.

מיינט דאָס, אז איך פערוואָרף וואָס דער ליבעראליזם האָט דורך זיינע פערשיידענע אָנשטרענגונגען אויסגעקעמפט? זאָל די שעה ניט טרעפען, אז עפּעס, וואָס איז אויסגעקעמפט געוואָרן, זאָל פערלאָרן געהן! נישט מעהר, נאָכדעם ווי דורך דעם ליבעראליזם איז „דער מענש“ פריי געוואָרן, ווענד איך מיין בליק ווידער צוריק אויף מיר און בין זיך אָפען מודה: וואָס דער מענש שיינט צו האָבען געוואונען, דאָס האָב איך נאָר געוואונען.

דער מענש איז פריי, ווען „דער מענש איז פאר'ן מענשען דאָס העכסטע וועזען“. הייסט עס, עס געהערט צו דער פאָלשטענדיגקייט פון דעם ליבעראליזם, אז יעדעס אנדערע העכסטע וועזען זאָל ווערן פערניכטעט, די טעאָלאָגיע זאָל אומגעוואָרפען ווערן דורך דער אנטראָפּאָלאָגיע, גאָט און זיינע גנאָד זאָלען אויסגעלאכט ווערן, און דער „אטעאיזם“ זאָל ווערן אלגעמיין.

דער עגאָיזם פון אייגענטום האָט פערלאָרען זיין לעצטע שטיצע, ווען אפילו דער „מיין גאָט“ איז געוואָרן זינלאָז; וואָרים גאָט עקזיסטירט נאָר, אזוי לאנג ווי עס ליעגט איהם אם הארצען דעם איינצעלנעמ'ס וואוילזיין, פּונקט ווי דער איינצעלנער זוכט זיין וואוילזיין אין איהם.

דער פּאָליטישער ליבעראליזם האָט אָבגעשאפט די אונגלייכ־הייט צווישען די הערען און די דיענער; ער האָט געמאכט די מענשען ה א ר ר נ ל אָ ז, אנארכיש. דער הערר איז אָבגע־

שען? לויפען דען ניט אַרום אונצעהליגע מענשען, היינט ווי אין אַלע צייטען, מיט אַלע „קייטען פון דער מענשהייט“? דער וואָס צורייסט איינע פון זיינע קייטען, קאָן דערמיט האָבען געצייגט אַ וועג און אַ מיטעל פאַר אַנדערע; די אַרבייט פון צורייסען זייערע קייטען איז זייער זאַך. און קיינער טהוט טאַקע ניט עפּעס אַנדערש. טענה'ן צו די לייט, זיי זאָלען איינגאַנצען ווערן מענשען, מיינט זיי אויפפאָדערן זיי זאָלען צוברעכען אַלע מענשליכע קייטען, אַלע בעגרעניצונגען — דאָס איז אונמעגליך, ווייל דער מענש [בכלל] האָט ניט קיינע בעגרענצונגען. איך האָב אפילו בעגרענצונגען, אָבער מיך געהען נאָר אָן מיינע בעגרענצונגען, און נאָר זיי קאָן איך בייקומען. אַ מענשליכער „איך“ קאָן איך ניט ווערן, ווייל איך בין אַקוראַט איך און ניט בלויז מענש.

דאָך לאָמיר נאָכזעהן, אויב די קריטיק האָט אונז ניט עפּעס־וואָס געלערנט, וואָס מיר קאָנען אַריינגעהמען אין קאָפּ. איך בין ניט פריי, אויב איך האָב וועלכע עס איז אינטערעסען? איך בין ניט מענש, אויב איך בין פּעראינטערעסירט אין עפּעס? נו, הגם עס איז מיר אַ קנאַפּער חלוק צי איך בין פריי אָדער מענש, דאָך וויל איך ניט דורכלאָזען אונבענוצט קיין געלעגענהייט זיך אַרויסצו־ווייזען אָדער דורכצוזעצען מיין „איך“. די קריטיק באָט מיר אָן אַזאַ געלעגענהייט דורך דער לעהרע, אַז ווען עפּעס אין מיר ווערט פעסטגעזעצט און איך קאָן עס ניט אויפלייזען [לויז ווערן פון דעם], ווער איך אַ געפאַנגענער און אַ קנעכט פון דער דאָזיגער זאַך, ד. ה. איך ווער אַ בעזעסענער (אַ פערכאַפּטער). אַן אינטערעסע, זאָל זיין פאַר וואָס עס וויל זיך, אויב איך קאָן פון איהם ניט לויז ווערן, האָט אין מיר געפּאַקט אַ שקלאַף, און זי איז ניט מעהר מיין אייגענטום, נאָר איך בין איהר אייגענטום. לאָמיר דעריבער אָננעהמען די עצה פון דער קריטיק, ניט צו דערלאָזען קיין טייל פון אונזער אייגענטום קריגען אַ חזקה, און לאָמיר זיך פיהלען גוט נאָר אין דעם — אויפלייזען, אין דעם לויז ווערן דערפון.

אויב די קריטיק זאָגט: דו ביזט נאָר דאַן מענש, ווען דו קריטיקירסט און לייזסט־אויף אָהן אויפהער! זאָגען מיר: מענש בין איך סיי ווי סיי, און איך בין איך סיי ווי סיי; דעריבער וויל

צייכענט שטיקלעכוויז גלייך נאָך דעם ערשיינען פון די בעטרעפענדע ביכער, און האָב דאָ ניט פיעל מעהר געטאָן ווי נאָר, וואָס איך האָב צונויפגעבראכט די פראגמענטען. די קריטיק אָבער שפּאנט אָהן אויפהער פאָרווערטס, און דעריבער איז עס געוואָרן נויטווענדיג, אז איך זאָל איצט, נאָכדעם ווי מיין בוך איז געענדיגט, נאָך אמאָל זיך נעהמען פאר איהם און אריינשטעלען אָט די שלום־אָנמערקונג.

איך האָב פאר מיר דאָס נייעסטע, דאָס אכטע העפט פון דער „אַלגעמיינער ליטעראטור־צייטונג“ פון ברונאָ בויער.

אויבענאָן שטעהט דאָ ווידער „די אַלגעמיינע אינטערעסען פון דער געזעלשאַפט“. אָבער די קריטיק האָט זיך איבערגעלעגט און האָט די האָזיגע „געזעלשאַפט“ אזוי דעפינירט, אז מען זאָל זי קאָנען אָבזונדערן פון אנאנדער פאָרם, מיט וועלכער זי פלעגט פריהער פערוועקסעלט ווערן. דער שטאאט, וואָס איז אין די פריהערע שטעלען נאָך געפייערט געוואָרן אלס „פרייער שטאאט“, ווערט איגגאנצען אויפגעגעבען, ווייל ער קאָן בשום אופן ניט ערפילען די אויפגאבע פון דער „מענשליכער געזעלשאַפט“. די קריטיק האָט אין 1842 זיך „געפיהלט געצוואונגען פאר איין אויגענבליק צו אידענטיפיצירען דאָס פּאָליטישע און דאָס מענשליכע וועזען“; איצט אָבער האָט זי געפונען, אז דער שטאאט, אפילו אלס „פרייער שטאאט“, איז ניט די מענשליכע געזעלשאַפט, אָדער ווי זי וואָלט פונקט אזוי גוט געקאָנט זאָגען, אז דאָס פאָלק איז ניט „דער מענש“. מיר האָבען געזעהן, ווי זי איז פארטיג געוואָרן מיט דער טעאָלאָגיע און האָט קלאָר בעוויזען, אז לגבי דעם מענשען פאַלט דער גאָט ארונטער; מיר זעהען זי איצטער ווערנדיג קלאָר אויפ׳ן זעלביגען אופן בנוגע דער פּאָליטיק און בעווייזענדיג, אז לגבי דעם מענשען פאַלען ארונטער די פעלקער און נאציאָנאַליטעטען. מיר זעהען אַלזאָ, ווי זי פארטיגט זיך אָב מיט דער קירך און דעם שטאאט, דורכדעם וואָס זי דערקלערט זיי ביידען פאר אונמענשליך, און מיר וועלען עס זעהן — וואָרים זי פעררעדט זיך שוין כמעט וועגען דעם — ווי זי קאָן אויך ברענגען דעם בעווייז, אז אויך די „מאסע“, וועלכע זי אליין רופט נאָך אָן א „גייסטיג וועזען“, ערשיינט ווערטהלאָז לגבי דעם מענשען. און אין דער אמת׳ן, ווי זאָלען טאקע די קלענערע „גייסטיגע וועזענס“ זיך קאָנען

טיילט געוואָרן פון דעם איינצעלנעם, דעם „עגאָיסט“, כדי צו ווערן אַ געשעפּענסט: דאָס געזעץ אָדער דער שטאַאט. דער סאָציאַלער ליבעראַליזם האָט אָבגעשאַפט די אונגלייכהייט פון בעזיץ, פון די אָרימע און רייכע, און מאַכט מענשען בעזיצלאָז אָדער אייגענטומלאָז. דאָס אייגענטום ווערט אָבגעצויגען פון דעם איינצעלנעם און איבערגעענטפערט דער געשפּענסטישער געזעלשאַפט. דער הומאַנער ליבעראַליזם מאַכט מענשען גאָטלאָז, אַטעאיסטיש. דעריבער מוז דער גאָט פון דעם איינצעלנעם, „מיין גאָט“, אָבגעשאַפט ווערן. נו, איז טאַקע אמת, אז האררנלאָזיגקייט איז אין דערזעלבער צייט דיענסטלאָזיגקייט, בעזיצלאָזיגקייט איז צוגלייך זאָרגלאָזיגקייט, און גאָטלאָזיגקייט איז צוגלייך פאָראורטייללאָזיגקייט, ווארים מיט דעם הארר פאַלט אַוועק דער דיענער, מיט דעם בעזיץ — די זאָרג וועגען איהם, מיט דעם פעסט־איינגעוואָרצעלטען גאָט — דער פאָראורטייל. אַזוי ווי אָבער דער הארר לעבט ווידער אויף אלס שטאַאט, בעוויזט זיך ווידער דער דיענער אַלס אונטערטאַן; אזוי ווי דער בעזיץ געהט־איבער אין געזעלשאַפטס־אייגענטום, ווערט די זאָרג געבוירען פון דאָס ניי אלס ארבייט; און אזוי ווי דער גאָט ווערט אַ פאָראורטייל אלס מענש, שטעהט־אויף אַ נייער גלויבען, דער גלויבען אין דער מענשהייט אָדער אין פרייהייט. אַנשטאָט דעם גאָט פון איינצעלנעם ווערט איצט דערהויבען דער גאָט פון אַלעמען, ד. ה. „דער מענש“: עס איז דאָך אונזער העכסטע זאַך מענש צו זיין“. אַזוי ווי אָבער קיינער קאָן דאָך אינגאַנצען ניט ווערן דאָס, וואָס די אידעע „מענש“ ענטהאַלט, בלייבט דער מענש פאַר דעם איינצעלנעם אַן ערהאַבענע „יענע וועלט“, אַ ניט־דערגרייכטעס העכסטעס וועזען, אַ גאָט. אין דערזעלביגער צייט אָבער איז האָס דער „אמת'ער גאָט“, ווייל ער איז אונז פאָלקאָם אָנגעמאָסטען, ער איז נעמליך אונזער אייגענער „זעלבסט“: ער איז מיר זעלבסט, אָבער אָבגעטיילט פון אונז און אויפגעהויבען איבער אונז.

אָנמערקונג:

דעם פאָריגען איבערבליק איבער דער „פרייער מענשליכער קריטיק“, ווי אויך דאָס, וואָס אין נאָך אַנדערע שטעלען בעציהט זיך אויף די שריפטען פון דער דאָזיגער ריכטונג, האָב איך אָנגע־

וואָס שיידט איהם אָב פון דעם המון". פון די, וועלכע „ווילען אויפהעבען די נידעריגע פאָלקסמאַסען", אונטערשיידט ער זיך דורכדעם, וואָס ער וויל ניט בלויז זיי, נאָר זיך אליין אויך אויס־לייזען פון דער שלעכטער שטימונג.

על כל פנים אָבער נאָרט איהם זיין בעוואוסטזיין טאקע ניט אָב, ווען ער האַלט די מאַסע פאַר דעם „נאַטירליכען געגנער פון דער טעאָריע" און זעהט פאָראויס, אז „וואָס מעהר די דאָזיגע טעאָריע וועט זיך ענטוויקלען, אלץ מעהר וועט זי מאַכען די מאַסע קאָמפּאַקט". וואָרים דער קריטיקער קאָן מיט זיין פ אָ ר א ו י ס־ז ע צ ו נ ג, דעם מענשען, ניט אויפקלערן די מאַסע און ניט בעפּרייען זי. אויב זי איז לגבי דעם בירגערטום נישט מעהר ווי א „נידעריגער פאָלקס קלאַס", א פּאָליטיש אונבעדייטענדע מאַסע, מוז זי לגבי „דעם מענשען" נאָך מעהר זיין בלויז א „מאַסע", א מענשליך אונבעדייטענדע מאַסע, ניין, אן אונמענשליכע מאַסע, אָדער א המון פון אונמענשען.

דער קריטיקער ראַמט אויס אַלעם מענשליכעס, און אַרויס־געהענדיג פון דער פאָראויסזעצונג (השערה), אז דאָס מענשליכע איז דאָס וואַהרע, אַרבייט ער אַנטקעגען זיך אליין, דורכדעם וואָס ער בעקעמפט דאָס מענשליכע אומעטום, וואו עס איז ביז אהער געפונען געוואָרן. ער בעווייזט נאָר, אז דאָס מענשליכע געפינט זיך אין ערגעץ ניט אחוץ אין זיין קאָפּ, דאָס אונמענשליכע אָבער קאָן מען געפינען אומעטום. דאָס אונמענשליכע איז דאָס ווירק־ליכע, דאָס אומעטום־פאַראַנענע, און דערמיט וואָס דער קריטיקער בעווייזט, אז דאָס דאָזיגע איז „ניט מענשליך", זאָגט ער בלויז דייטליך אַרויס דעם גאַנץ איבעריגען זאַץ, אז דאָס איז אקוראַט דאָס אונמענשליכע.

ווי איז אָבער, ווען דאָס אונמענשליכע, אָבקעהרענדיג זיך מיט אַן ענטשלאָסענעם מוטה פון זיך אליין, דרעהט זיך אויס מיט'ן רוקען אויך צו דעם אונרוה־שאַפענדען קריטיקער און לאָזט איהם שטעהן, ניט געריהרט און ניט פיהלענדיג זיך געטראָפען פון זיינע טענות? „דו רופסט מיך אָן דאָס אונמענשליכע", וואָלט ער געקאָנט איהם זאָגען, „און איך ב י ן ע ס ווירקליך — פאַר דיר; אָבער איך בין עס נאָר, ווייל דו ברענגסט מיך אין געגענזאַץ צו דאָס מענשליכע, און איך האָב נאָר אַזוי לאַנג זיך געקאָנט פער־

האַלטען אין געזיכט פון דעם העכסטען גייסט! דער מענש וואַרפט אַניעדער די פאַלשע געצען.

וואָס דער קריטיקער האָט בדעה צו טהאָן איצטער, איז צו בעטראַכטען די „מאַסע“, וועלכע ער וועט אַוועקשטעלען קעגנ־איבער „דעם מענשען“, כדי פון דעם שטאַנדפּונקט אויס זי צו בעקעמפּען. „וואָס איז איצט דער געגענשטאַנד פון דער קריטיק?“ — „די מאַסע, אַ גייסטיג וועזען!“ איהר וועט דער קריטיקער „לערנען צו דערקענען“ און אויסגעפינען, אַז זי שטעהט מיט דעם מענשען אין אַ ווידערשפּרוך; ער וועט בעווייזען, אַז זי איז אונמענשליך, און דער בעוויז וועט איהם פּונקט אַזוי גוט געלינגען, ווי די פריהערדיגע בעווייזען, צו איבערצייגען, אַז דאָס געטליכע און דאָס נאַציאָנאַלע, אָדער דאָס קירכליכע און שטאַאַטליכע, איז דאָס אונמענשליכע.

די מאַסע ווערט דעפינירט אַלס „דער העכסט בעדייטענדער פּראָדוקט פון דער רעוואָלוציע, אַלס דער אָבגענאַרטער המון, וועלכען די אילוזיעס פון דער פּאָליטישער אויפקלערונג, און בכלל פון דער גאַנצער אויפקלערונג פון 18טען יאָהרהונדערט, האָבען אריינגעוואָרפען אין אַן אונענדליך שלעכטער שטימונג“. די רעוואָ־לוציע האָט דורך איהר רעזולטאַט איינעגע בעפריעדיגט און אַנדערע געלאָזט אונבעפריעדיגט; דער בעפריעדיגטער טייל איז דאָס ביר־גערטום (בורזשואַזיע, פיליסטער א. אז. וו.), דער אונבעפריעדיג־טער טייל איז — די מאַסע. געהערט ניט דער קריטיקער, וואָס האָט זיך געשטעלט אין אַזאַ פּאָזיציע, אַליין צו דער „מאַסע“?

אָבער די אונבעפריעדיגטע געפינען זיך נאָך אין אַ גרויסער אונקלאָרקייט און זייער אונצופריעדענהייט דריקט זיך דערווייל־ע אויס אין אַן „אונענדליך שלעכטער שטימונג“. איבער דעם וויל איצט דער פּונקט־אַזוי־אונבעפריעדיגטער קריטיקער ווערן דער בעל־הבית; ער קאָן ניט וועלען און דערגרייכען מעהר איידער אַרויס־צוברענגען דאָס דאָזיגע „גייסטיגע וועזען“, די מאַסע, פון איהר שלעכטער שטימונג, און „העבען“ די, וואָס זיינען נאָר שלעכט געשטימט, ד. ה. געבען זיי די ריכטיגע שטעלונג צו יענע רעזול־טאַטען פון דער רעוואָלוציע, וועלכע מען דאַרף בייקומען; — ער קאָן ווערן דער קאָפּ פון דער מאַסע, זייער בעשטימטער וואָרט־פיהרער. דעריבער וויל ער טאַקע „אָבשאַפען דעם טיעפען גראָבען,

איהם. פאַר דער קריטיק איז קיין געדאַנק ניט זיכער, חיות ווי זי, די קריטיק, איז אַליין דאָס דענקען אָדער דער דענקענדער גייסט.

דעריבער זאָג איך עס נאָך אַמאָל, אַז די רעליגיעזע וועלט — און זי איז דאָך אַקוראַט די וועלט פון געדאַנקען — גרייכט איהר פאָלשטענדיגקייט אין דער קריטיק, וואו דאָס דענקען גרייפט אריבער איבער יעדען געדאַנק, און קיין געדאַנק טאָר זיך ניט „עגאָיסטיש“ פעסטזעצען. וואו וואָלט געבליבען די „ריינקייט פון דער קריטיק“, די ריינקייט פון דענקען, ווען אפילו נאָר איין געדאַנק וואָלט זיך אָבגעצויגען פון דעם דענק־פּראָצעס? דערפון דער־קלערט זיך, וואָס דער קריטיקער מאַכט שוין דאָ און דאָרט אַביסעל חוזק אפילו פון דעם געדאַנק פון מענשען, פון דער מענשהייט און הומאַניטעט, וואָרים ער דערשפּיהרט, אַז דאָ דערנעהנטערט זיך א געדאַנק צו אַ דאָגמאַטישער פעסטקייט. דאָך אָבער קאָן ער דעם דאָזיגען געדאַנק אפריהער ניט אויפלייזען, איידער ער האָט געפו־נען — אַ העכערן, אין וועלכען יענער צוגעהט; וואָרים ער בעוועגט זיך דאָך נאָר — אין געדאַנקען. אָט דער העכערער געדאַנק קאָן אויסגעדריקט ווערן אַלס דער געדאַנק פון דער דענק־בעוועגונג אָדער פון דעם דענק־פּראָצעס גופא, ד. ה. אַלס דער געדאַנק פון דענקען אָדער פון דער קריטיק.

די דענק־פרייהייט איז דורכדעם פאַקטיש פאָלקאָם געוואָרן, די פרייהייט פון גייסט פייערט איהר טריאומף: דען די איינ־צעלנע, די „עגאָיסטישע“, געדאַנקען האָבען פערלאָרען זייער דאָג־מאַטישע געוואַלטטהעטיגקייט. עס איז מעהר גאָרנישט געבליבען אחוץ די — דאָגמאַ פון פרייען דענקען אָדער פון דער קריטיק.

אַנטקעגען אַלץ, וואָס געהערט צו דער וועלט פון דענקען, האָט די קריטיק דאָס רעכט, ד. ה. זי האָט די מאַכט: זי איז די זיעגערין. די קריטיק, און נאָר די קריטיק „שטעהט אויף דער הויך פון דער צייט“. פון שטאַנדפּונקט פון געדאַנק איז ניטאָ קיין מאַכט, וואָס זאָל קאָנען אַריבערוועגען איהר מאַכט, און עס איז אַ פערגעניגען צו זעהן, ווי לייכט און שפּיעלענדיג אָט דער עקדיש פערשלינגט אַלע אַנדערע געדאַנקען־ווערים. יעדער וואָרעם דרעהט זיך טאַקע און לאָזט זיך ניט, אָבער זי צערייבט איהם אין אַלע „דריידלעך“.

איך בין נישט קיין געגנער פון דער קריטיק, ד. ה. איך בין

אכטען, כל זמן איך האָב זיך געלאָזט פער׳כשופ׳ן אין אָט דעם געגענזאַץ. איך האָב פערדיענט צו ווערן פעראַכטעט, ווייל איך האָב געזוכט מיין „בעסערן איך“ פון דרויסען פון מיר; איך בין געווען דאָס אונמענשליכע, ווייל איך האָב געטרוימט פון דאָס „מענשליכע“. איך בין געווען געגליכען צו די פרומאַקעס, וועלכע הונגערן נאָך זייער „אמת׳ן איך“ און בלייבען תמיד „אָרימע בעלי עבירות“. איך האָב געדענקט וועגען זיך נאָר אין פערגלייך צו אנאַנדערן; קורץ, איך בין ניט געווען דער „הכל אשר לכל“, איך בין ניט געווען — א י י נ צ י ג. איצט אָבער הער איך אויף צו האַלטען זיך אליין פאַר דאָס אונמענשליכע, איך הער אויף זיך צו מעסטען און לאָזען זיך מעסטען מיט מענשען, איך הער אויף אָנצודערקענען עפּעס איבער מיך, און לכן — זיי געזונד, הומאַנער קריטיקער! איך בין נאָר ג ע ו ו ע ן דאָס אונמענשליכע, איצט בין איך שוין ניט מעהר, נאָר איך בין דאָס איינציגע, יאָ, דיר אויף להכעיס — דאָס עגאָיסטישע, אָבער ניט דאָס עגאָיסטישע, ווי דאָס לאָזט זיך מעסטען מיט דאָס מענשליכע, הומאַנע און אונאייגענ־נוציגע, נאָר דאָס עגאָיסטישע אַלס דאָס — איינציגע“.

נאָך אויף איין זאַץ פון דעמזעלבען העפט מוזען מיר זיך דאָ אָבשטעלען. „די קריטיק שטעלט ניט אויף קיינע דאָגמען, און וויל מעהר גאָרנישט אחוץ בעקאַנט ווערן מיט די פאַקטען“.

דער קריטיקער שרעקט זיך צו ווערן דאָגמאַטיש אָדער אויפ־צושטעלען דאָגמען. נאַטירליך, ער וואָלט דאָך דאַדורך געוואָרן דער היפך פון א קריטיקער, — א דאָגמאַטיקער; ער וואָלט געוואָרן פונקט אַזוי שלעכט, ווי ער איז איצטער אַלס קריטיקער גוט, אָדער ער וואָלט פון אַן אונאייגעננוציגען געוואָרן אַן עגאָיסט א. אַז. וו. „נאָר קיין דאָגמאַ!“ דאָס איז זיין — דאָגמאַ. דען דער קריטיקער בלייבט שטעהן אויף איין באָדען מיט׳ן דאָגמאַ־טיקער — אויפ׳ן באָדען פון ג ע ד אַ נ ק ע ן. גלייך ווי דער לעצטער, געהט ער תמיד אַרויס פון א געדאַנק, נאָר ער אונטער־שיידט זיך פון איהם אין דעם, וואָס ער הערט ניט אויף צו האַלטען דעם הויפּט־געדאַנק אין דעם פּ ר אָ צ ע ס פ ו ן ד ע נ ק ע ן, און לאָזט איהם אויף דעם אופן ניט ווערן סטאַביל. ער האַלט נאָר פון דעם דענק־פּראָצעס אַנטקעגען דער דענק־גלויביגקייט, פון דעם פאָרטשריט אין דענקען אַנטקעגען דעם שטילשטאַנד אין

פּ־פּ־יו וואָרפט־אַראָב יאָהרען־לאַנגע לאַסטען. אָבער די אונגע־הויערע בעדייטונג פון דעם געדאַנקענלאָזען פרייד־געשריי האָט אין דער לאַנגער נאַכט פון דענקען און גלויבען ניט געקאָנט דערקענט ווערן.

— „וואָס פאַר אַן אומגעלומפּערטקייט און לייכטזיניגקייט צו וועלען לייזען די שווערסטע פּראָבלעמען, אַבצופאַרטיגען די אומפּאַסענדסטע אויפגאַבען, דורך אַן אַ ב ב ר ע כ ע ן!“

— אָבער האָסטו דען אויפגאַבען, ווען דו שטעלסט זיך זיי ניט? כל זמן דו שטעלסט זיי, וועסטו זיי ניט אָבלאָזען, און איך האָב אודאי גאָרנישט דאַגעגען, ווען דו דענקסט און שאַפסט דענקענדיג טויזענדער געדאַנקען. אָבער דו, וועלכער האָט די אויפגאַבען זיך געשטעלט, פאַר וואָס זאָלסטו זיי ניט קאָנען ווידער אומוואַרפען? מוזטו זיין געבונדען צו די דאָזיגע אויפגאַבען, און מוזען זיי דען ווערן אַבסאָלוטע אויפגאַבען?

צו ברענגען נאָר איין פאַל: די רעגירונג איז פאַראַכטעט געוואָרן, פאַרוואָס זי האָט אָנגענומען געוואַלטמיטלען אנטקעגען געדאַנקען, פאַרוואָס זי האָט אַנטקעגען דער־פּרעסע זיך בענוצט מיט דער פּאָליציי־מאַכט פון דער צענזור, און פון אַ ליטעראַרישען קאַמף האָט זי געמאַכט אַ פּערזענליכען קאַמף. פונקט ווי עס וואָלט זיך טאַקע נישט מעהר געהאַנדעלט ווי וועגען געדאַנקען! און פונקט ווי אַנטקעגען געדאַנקען מוז מען זיך האַלטען אונאייגעננוציג, זיך־פּערלייקענענדיג און זיך־אָפּפערנדיג! גרייפען דען ניט אָן יענע געדאַנקען די רעגירער גופא, און רופען זיי דען ניט אויף דעם אופן אַרויס דעם עגאָיזם? און שטעלען דען די דענקענדע ניט אויף אַ ר ע ל י ג י ע ז ע פאָדערונג צו די אָנגעגריפענע צו פערעהרען די מאַכט פון דענקען, פון אידעען? עס קומט אויס, אַז זיי דאַרפען פּרייווויליג און פאַר־ליעב־אָננעהמענדיג זיך אליין בעגראָבען, ווייל די געטליכע מאַכט פון דענקען, די מינערוואַ, קעמפּט אויף דער זייט פון זייערע פיינד. דאָס וואָלט דאָך געווען אַן אַקט פון בעזעסענקייט, אַ רעליגיעזער קרבן. גאַנץ געוויס שטעקען די רעגירענדע גופא אין רעליגיעזען פּאַראורטייל און פאָלגען דער לייטענדער מאַכט פון אַן אידעע אָדער אַ גלויבען; זיי זיינען אָבער אין דערזעלביגער צייט ניט אָנדערקענטע עגאָיסטען, און גראָד אַנטקעגען די פיינד ברעכט־אויס זייער צוריקגעהאַלטענער

ניט קיין דאָגמאַטיקער און פיהל זיך ניט געטראָפּען פון די צייהן פון דעם קריטיקער, מיט וועלכע ער צערייסט דעם דאָגמאַטיקער אויף שטיקלעך. וואָלט איך געווען אַ „דאָגמאַטיקער“, וואָלט איך אויפגעשטעלט אויבענאָן אַ דאָגמאַ, ד. ה. אַ געדאַנק, אַן אידעע, אַ פּרינציפּ, און וואָלט עס פערענדיגט אַלס „סיסטעמאַטיקער“, דערמיט וואָס איך וואָלט עס אויסגעשפּונען אין אַ סיסטעם, ד. ה. אין אַ געדאַנקענבוי. פערקעהרט, וואָלט איך געווען אַ קריטיקער, ד. ה. אַ געגנער פון דעם דאָגמאַטיקער, וואָלט איך געפיהרט דעם קאַמף פון פרייען דענקען אַנטקעגען דעם פערקנעכטענדען געדאַנק, איך וואָלט פערטיידיגט דאָס דענקען אַנטקעגען דאָס געדענקטע. איך בין אָבער ניט דער העלדישער פערטיידיגער פון אַ געדאַנק און ניט דער פערטיידיגער פון דעם דענקען, ווארים „איך“, פון וועמען איך געה אַרויס, בין ניט קיין געדאַנק, און בעשטעה ניט פון דענקען. אָבשלאָגענדיג זיך אָן מיר, דעם בן בלי שם (דעם אונ־נענבאַרען), ווערט צופּיצעלט דאָס רייך פון געדאַנקען, פון דענקען און פון גייסט.

די קריטיק איז דער קאַמף פון דעם בעזעסענעם (דעם פּער־כאַפּטען פון רוח) אַנטקעגען דער בעזעסענקייט אַלס אַזעלכע, אַנט־קעגען אַלע בעזעסענקייטען: אַ קאַמף וואָס איז בעגרינדעט אין דעם בעוואוסטזיין, אַז בעזעסענקייט, אָדער ווי דער קריטיקער רופט דאָס אָן, רעליגיעזע און טעאָלאָגישע בליקען, איז אומעטום פאַראַנען. ער ווייס, אַז מען פערהאַלט זיך רעליגיעז אָדער גלויביג ניט נאָר אין בעצוג צו גאָט, נאָר פּונקט אַזוי אויך אין בעצוג צו אַנדערע אידעען, ווי רעכט, שטאַאַט, געזעץ א. אַז. וו., דאָס הייסט, ער דערקענט די בעזעסענקייט אין אַלע ערטער. אַזוי וויל ער אויפלייזען די געדאַנקען דורך דעם דענקען; איך זאָג אָבער, נאָר די געדאַנקענלאָזיגקייט איז מיך מציל פון די געדאַנקען. ניט דאָס דענקען, נאָר מיין געדאַנקענלאָזיגקייט, אָדער איך, דער אונ־דענקבאַרער, דער אונבעגרייפליכער, בעפריי זיך פון דער בעזעסענקייט.

איין קעהר טהוט פאַר מיר די ארבייט פון דעם זאָרגליכסטען דענקען, איין ריהר מיט די גליעדער שאָקעלט אַראָב דעם פּיין פון די געדאַנקען, איין שפּרינג־אויף שליידערט אַראָב פון מיין ברוסט דעם אַלפּען־באַרג פון דער רעליגיעזער וועלט. איין מונטערער

קאמף פון עגאָיסטען אויף ביידע זייטען, ברענגט אַלץ ארויס קלאָר.

אָט דער לעצטער פונקט, מאַכען דאָס דענקען גופא פאר אַ זאך פון עגאָיסטישען גוטען ווילען, פאר אַ זאך פון דעם איינציגען, פאר עטוואָס, וואָס איז געגליכען צו אַ פשוט'ער זאך פון צייט־פערטרייב אָדער צו עפּעס אַ ליעבהאָבעריי, און אַוועקצונעהמען פון איהם די בעדייטונג „צו זיין די לעצטע ענטשיידענדע מאַכט“; אָט די אַרונטערזעצונג און ענטהייליגונג פון דענקען, אָט די גלייכ־שטעלונג פון דעם געדאַנקענלאָזען און געדאַנקענפולען „איך“, אָט די אומגעלומפּערטע אָבער ווירקליכע „גלייכהייט“ — דאָס קאָן די קריטיק ניט אַרויסברענגען, ווייל זי איז אַליין נאָר די פריעסטערין פון דענקען און זעהט גאָרנישט אריבער דעם דענקען אַחוץ — דעם מבול.

די קריטיק בעהויפּטעט צ. ב. ש. אפילו, אַז פרייע קריטיק מעג זיעגען איבער דעם שטאַאַט, אָבער אין דערזעלביגער צייט וועהרט זי זיך אַנטקעגען דעם פאָרוואורף, וואָס ווערט איהר געמאַכט פון דער שטאַאַט־רעגירונג, אַז זי איז „מוטהווילען און העזה“; זי מיינט, אַלזאָ, אַז „מוטהווילען און העזה“ דאַרפען ניט זיעגען, נאָר זי מעג יאָ. ריכטיגער איז אָבער גראָד פערקעהרט: דער שטאַאַט קאָן בעזיעגט ווערן נאָר פון אַ העזה'דיגען מוטהווילען.

כדי דערמיט אָבצוענדיגען, קאָן עס איצט שוין זיין קלאָר, אַז דער קריטיקער האָט אין זיין נייער ווענדונג זיך אַליין ניט איבער־געביטען, נאָר נישט מעהר ער האָט „פעררריכט אַ טעות“, „קלערער געמאַכט אַן ענין“, און ווען ער רעדט וועגען דעם, אַז „די קריטיק קריטיקירט זיך אַליין“, זאָגט ער צופיעל: זי, אָדער בעסער געזאָגט, ער האָט נאָר קריטיקירט איהר טעות און אויסגעגלייטערט איהר פון איהרע „ווידערשפּרוכען“. אויב ער האָט געוואָלט קרי־טיקירען די קריטיק, האָט ער צוערשט זיך געדאַרפט צוקוקען, צי איהרע פאָראויסזעצונגען האָבען עפּעס אַ ווערטה.

איך פון מיין זייט געה ארויס פון דער פאָראויסזעצונג, וואָס איך זעץ מיך פאָראויס; אָבער מיין פאָראויסזעצונג בענוגענט זיך ניט צו ווערן פאָלקאָמען, ווי „דער מענש, וואָס ראַנגעלט זיך פאר זיין פאָלקאָמענהייט“, נאָר זי דיענט מיר בלויז דערצו, צו געניסען איהר און פערצעהרן. איך טהו מעהר גאָרנישט נאָר איך פערצעהר מיין פאָראויסזעצונג, און עקזיסטיר נאָר פערצעהרנדיג

עגאיזם: פערכאפטע אין זייער גלויבען, זיינען זיי אין דערזעלבינגער צייט ניט פערכאפט *פון דעם* גלויבען פון די געגנער, ד. ה. אנטקעגען די געגנער זיינען זיי עגאיסטען. וויל מען זיי יא מאכען א פארוואורף, קאן עס נאר זיין דער אומגעקעהרטער, דאס הייסט, אז זיי זיינען פערכאפט פון זייערע אייגענע אידעען.

„אנטקעגען געדאנקען טאר ניט אויפטרעטען קיין עגאיסטישע געוואלט, קיין פאליציי־געוואלט א. ד. ג." אזוי גלויבען די דענקען־גלויביגע. אבער דאס דענקען און זיינע געדאנקען זיינען פאר מיר ניט הייליג, און איך וועהר זיך אויך אנטקעגען זיי פאר *מיינע ביינער*. דאס קאן זיין א ניט־פערנינפטיגער וועהרען זיך; אויב אבער איך בין פערפליכטעט צו דער פערנונפט, דאן מוז איך, ווי אברהם, אפפערן צו איהר דאס ליעבסטע.

אין דעם רייך פון דענקען, וואס איז א הימעל־רייך, אזוי גוט ווי דאס רייך פון גלויבען, איז יעדער איינער גאנץ בעשטימט אומגערעכט, וועלכער געברויכט *געדאנקענלאזע* געוואלט; פונקט ווי יעדער איז אומגערעכט, וועלכער פיהרט זיך אויף ניט־ליעבליך אין דעם רייך פון ליעבע, אדער ווי איינער, וואס הגם ער איז א קריסט און לעבט אלזא אין רייך פון ליעבע, האנדעלט פתדעסטוועגען ניט־קריסטליך: ער איז אין אט די רייכען, צו וועלכע ער מיינט אז ער געהערט, אבער קומט אין דערזעלבער צייט ניט נאך זייערע געזעצען, ער איז א „זינדיגער" אדער אן „עגאיסט". עד קאן פון זיך ארהאבווארפען די הערשאפט פון אט די רייכען, נאר ווען ער ווערט אנטקעגען זיי א *פערברעכער*.

דא איז אויך דער רעזולטאט אט דאס, אז דער קאמף פון די דענקענדע אנטקעגען דער רעגירונג איז טאקע גערעכט, ד. ה. ער האט די מאכט, אויף אזוי ווייט, אויף וויפיעל ער ווערט געפיהרט אנטקעגען איהרע געדאנקען (די רעגירונג פערשטומט און קאן ליטעראריש א ווארט ניט אבענטפערן); דאגעגען איז ער אומגערעכט, ד. ה. אהנמעכטיג, אויף וויפיעל ער איז ניט בכח ארויסצופיהרען אויפ'ן פעלד עפעס אנדערש אחוץ געדאנקען אנטקעגען א פערזענליכער מאכט (די עגאיסטישע מאכט פערשטאפט דעם דענקענדען דאס מויל). דער טעארעטישער קאמף קאן ניט פערענדיגען דעם זיעג, און די הייליגע מאכט פון געדאנק פאלט אונטער דער געוואלט פון דעם עגאיזם. נאר דער עגאיסטישער קאמף, דער

צווייטע אבטיילונג

איך

זי. אָבער די דאָזיגע פּאָראויסזעצונג איז דעריבער גאָר קיין פּאָר־אויסזעצונג ניט; וואָרים וויבאַלד איך בין דער איינציגער, ווייס איך גאָרנישט פון דער צווייאיגקייט פון א פּאָראויסזעצענדען און א פּאָראויסגעזעצטען „איך“ (פון אן אונפאָלקאָמענעם און א פאָל־קאָמענעם „איך“ אָדער מענשען), נאָר דאָס, וואָס איך פערצעהר מיך, הייסט נאָר, אז איך בין. איך זעץ מיך ניט פּאָראויס, ווייל איבערהויפּט זעץ איך מיך אָדער שאַף זיך ערשט אין יעדען אויגענ־בליק, און נאָר דורכדעם בין איך אן „איך“, וואָס איך בין ניט פּאָר־אויסגעזעצט, נאָר געזעצט, און וויעדעראום נאָר אין דעם מאָמענט געזעצט, ווען איך זעץ מיך, ד. ה. איך בין דער בעשאַפער און דאָס בעשעפעניס אינאיינעם.

אויב די ביזאהעריגע פּאָראויסזעצונגען מוזען צוגעהן אין א פאָלשטענדיגער אויפלייזונג, מוזען זיי ניט אויפגעלייזט ווערן וויעדער אין א העכערער פּאָראויסזעצונג, ד. ה. אין א געדאַנק, אָדער אין דעם דענקען גופא, אין דער קריטיק. וואָרים יענע אויפלייזונג מוז דאָך מ י ר צוניץ קומען, אז ניט געהערט זי נאָר אין דער רייה פון די אונצעהליגע אויפלייזונגען, וועלכע האָבען צו גונסטען פון אנדערע (צ. ב. ש. פון דעם מענשען, פון גאָט, פון שטאאט, פון דער ריינער מאָראַל א. אז. וו.) אלטע וואהרהייטען דערקלערט פאַר אונוואהרהייטען און האָבען אָבגעשאַפט לאַנג־געהאָדעוועטע פּאָראויסזעצונגען.

I

די אייגענהייט

„לעכצט ניט דער גייסט נאָך פרייהייט?“ — אַך, ניט אליין מיין גייסט, מיין קערפּער לעכצט אויך יעדע שעה נאָך דעם! ווען מיין נאָז, שטעהענדיג לעבען דער שמעקעדיגער קיך פון פּאַלאַץ, דערצעהלט מיין גומען פון די געשמאַקע געריכטען, וואָס ווערן דאָרט צוגעגרייט, פּיהלט ער, ביים טרוקענעם ברויט, אַ שרעקליכען שמאַכטען; ווען מיינע אויגען דערצעהלען דעם צובראָכענעם רוקען וועגען דעם ווייכען פּוך, אויף וועלכען עס ליעגט זיך אַזוי־פּיעל בעקוועמער, איידער אויף דעם האַרטען שטרוי־זאַק, כאַפּט איהם אָן אַ פּערביסענער כעס; ווען — אָבער לאָמיר וועגען די שמערצען מעהר ניט רעדען. —און דאָס רופסטו אַ בענקען נאָך פרייהייט? פון וואָס ווילסטו דען פריי ווערן? פון דיין ברויט־סקאָרינקע און דעם שטרוי־געלעגער? נעהם און וואַרף עס אַוועק! — דערפון אָבער ווערסטו הפּנים ניט געהאָלפען; דו ווילסט בעסער האָבען די פרייהייט צו געניסען טהייערע מאַכלים און ווייכע בעטען. זאָלען מענשען דיר געבען אָט די פרייהייט, — זאָלען זיי עס דיר ערלויבען? דו האָפסט ניט אויף דעם פון זייער מענשענליעבע, ווייל דו ווייסט, אַז זיי אַלע דענקען ווי — דו: פון מויל אין בוזים איז נעהענטער! איז ווי אַזוי ווילסטו קומען צו דעם גענוס פון יענע מאַכלים און בעטען? געוויס דאָך ניט אַנדערש, סיידען דו מאַכסט זיי פאַר דיין אייגענטום!

ווען דו בעטראַכסט זיך גוט, ווילסטו ניט די *פרייהייט* צו האָבען אָט די אַלע שעהנע זאַכען, וואָרים מיט דער פרייהייט דערצו האָסטו זיי נאָך אַלץ ניט; דו ווילסט זיי *ווירקליך* האָבען, ווילסט זיי אָנרופען *דיינס* און בעזיצען זיי אַלס *דיין* *אייגענטום*. וואָס טויג דיר טאַקע אַ פרייהייט, אויב זי ברענגט גאָרנישט איין? און ווען דו ווערסט פון אַלץ פריי, האָסטו דאָך ערשט גאָ־נישט; וואָרים די פרייהייט איז פּוסט, האָט ניט קיין

ביי דעם אַריינגאַנג פון דער נייער צייט שטעהט דער „גאָט־מענש“. וועט ביי איהר אַרויסגאַנג נאָר דער גאָט אין דעם גאָט־מענשען פערשווינדען? און קאָן דער גאָט־מענש ווירקליך שטאַרבען, ווען נאָר דער גאָט אין איהם שטאַרבט? וועגען אָט דער פראַגע האָט מען ניט געדענקט, און מען האָט געמיינט, אַז מען איז שוין ‑פאַרטיג דערמיט, ווען מען האָט דאָס ווערק פון דער אויפקלערונג, די איבערווינדונג פון גאָט, געבראַכט אין אונזער צייט צו אַ זיעגרייכען ענד. מען האָט ניט געמערקט, אַז דער מענש האָט געטויט דעם גאָט, כדי — צו ווערן דער „איין־איינציגער גאָט פון אויבען“. *די יענעוועלט פון דרויסען אונז* איז טאַקע אָבגערוימט, און די גרויסע אונטערנעהמונג פון די אויפקלערער איז דורכגעפיהרט; אָבער *די יענעוועלט אין אונז* איז געוואָרן אַ נייער הימעל, און רופט אונז אַרויס צו אַ נייעם הימעל־שטורמען: דער גאָט האָט געמוזט מאַכען פּלאַץ, אָבער ניט פאַר אונז, נאָר פאַר — דעם „מענשען“. ווי קאָנט איהר גלויבען, אַז דער גאָט־מענש איז געשטאָרבען, איידער עס איז געשטאָרבען אין איהם אויסער דעם גאָט אויך דער מענש?

זינד, זייט איהר געוואָרן קנעכט פון דער גערעכטיגקייט".* די רעפּובליקאַנער מיט זייער בריטער פרייהייט — ווערן זיי ניט קנעכט פון געזעץ? ווי די אמת'ע קריסטענהערצער האָבען עס אין אַלע צייטען געגארט „פריי צו ווערן", ווי זיי האָבען דאָס געשמאַכט אויסגעלייזט צו ווערן פון „די בענדער פון דעם לעבען אויף דער וועלט"! זיי האָבען אויסגעקוקט אויף דעם לאַנד פון פרייהייט („ירושלים דלעילא, זי איז די פרייע, זי איז אונזער אַלעמענס מוטער". גאַל. 4, 26).

פריי זיין פון עפּעס — הייסט נאָר לעדיג אָדער לויז זיין. „ער איז פריי פון קאָפּוועהטאָג" איז גלייך ווי מען זאָגט: ער איז לויז פון דעם. „ער איז פריי פון אָט דעם פּאָראורטייל" איז גלייך ווי מען זאָגט: ער האָט עס קיינמאָל ניט געהאַט, אָדער ער איז דערפון לויז געוואָרן. אין דעם „לויז" פערענדיגען מיר די פרייהייט, וואָס דאָס קריסטענטום רעקאָמענדירט: זינדלויז, גאָטלויז, זיטענלויז א. אז. וו.

פרייהייט איז די לעהרע פון קריסטענטום. „איהר, ליעבע ברידער, זייט גערופען צו פרייהייט". ** „אַזוי רעדט און אַזוי טהוט, ווי די וואָס דארפען גע'משפט ווערן דורכ'ן געזעץ פון פרייהייט".***

מוזען מיר אפשר אויפגעבען די פרייהייט, ווייל זי ניט זיך ארויס פאַר א קריסטליכען אידעאַל? ניין, קיין זאַך דאַרף ניט פערלאָרן געהן, די פרייהייט אויך ניט; אָבער זי מוז ווערן אונזער אייגענס, און האָט קאָן זי ניט ווערן אין דער פאָרם פון פרייהייט.

וואָס פאַר אַן אונטערשייד צווישען פרייהייט און אייגענהייט! פון גאָר א סך זאכען קאָן מען לויז ווערן, פון אַלץ ווערט מען דאָך ניט לויז. אינערליך קאָן מען זיין פריי, אפילו ווען מען געפינט זיך אין א צושטאַנד פון שקלאַפעריי, הגם ווייעדער נאָר פון פיעלעס, ניט פון אַלעם; אָבער פון דעם בעל־הבית'ס בייטש, פון זיין הערשערישען קאַפּריז א. אז. וו. ווערט מען אַלס שקלאַף ניט פריי. „פרייהייט לעבט נאָר אין דעם רייך פון חלומות"! דאַגעגען אייגענהייט, דאָס איז מיין גאַנצעס וועזען

* רוימער, 6, 18.
** נ. פּעטרי, 2, 16.
*** דזשיימס, 2, 12.

אינהאַלט. ווער עס ווייס ניט ווי זיך צו בענוצען מיט איהר, פאַר דעם האָט זי קיין ווערטה ניט, אָט די אונגיצליכע ערלויבניש; אָבער ווי אזוי איך בענוץ זי, דאָס העננט אָב פון מיין אייגענהייט.

איך האָב אַנטקעגען דער פרייהייט גאָרנישט ניט איינצו־ווענדען, אָבער איך ווינש דיר מעהר איידער פרייהייט; דו מוזט ניט נאָר לויז ווערן פון דאָס, וואָס דו ווילסט ניט, דו מוזט אויך האָבען וואָס דו ווילסט; דו מוזט ניט נאָר זיין אַ „פרייער“, נאָר דו מוזט אויך זיין אַן „אייגנער“ [אַן אייגענ־טימער].

פריי — פון וואָס? אָה, וואָס קאָן מען פון זיך ניט אָבשאָק־לען! דעם יאָך פון לייבאייגענשאַפט, פון דער אויבערהערשאַפט, פון דער אַריסטאָקראַטיע און פון פירסטען, די הערשאַפט פון בעגעהרען און ליידענשאַפטען; יאָ, אפילו די הערשאַפט פון אייגע־נעם ווילען, פון דעם פער'עקשנ'טען ווילען, וואָרים די פאָלקאָ־מענסטע זעלבסטפערלייקענונג איז דאָך מעהר גאָרנישט ווי פריי־הייט — ד. ה. די פרייהייט פון דער זעלבסט־בעשטימונג, פון דעם אייגענעם זעלבסט; און דאָס רייסען זיך נאָך פרייהייט, ווי נאָך עפּעס אַן אבסאָלוטעס, וואָס איז ווערטה יעדען פרייז, האָט אונז בערויבט פון דער אייגענהייט: עס האָט בעשאַפען די זעלבסט־פערלייקענונג. אין דערזעלבער צייט, וואָס פרייער איך ווער, אַלץ מעהר צוואַנג קלייבט זיך אָן פאַר מיינע אויגען, אַלץ מעהר אונ־מעכטיג פיהל איך זיך. דער אונפרייער זוהן פון דער ווילדערניש פיהלט נאָך גאָרנישט די אַלע בעשרענקונגען, וואָס צוימען־איין דעם געבילדעטען מענשען: ער האַלט זיך פרייער פאַר דעם געבילדעטען. אין דעמזעלבען ערך וואָס איך קעמפ מיר אויס פרייהייט, שאַף איך מיר נייע גרעניצען און נייע אויפגאַבען: האָב איך ערפונדען דעם אייזענבאַהן, פיהל איך מיך ווידער שוואַך, ווייל איך קאָן נאָך ניט, ווי די פייגלען, דורכזעגלען די לופט; און האָב איך געלייזט איין פּראָבלעם, וואָס האָט געמאַטערט מיין גייסט, דערוואַרטען מיך שוין אנדערע אָהן אַ צאָהל, וואָס זייער רעטזעל־האַפטיגקייט שטערט מיין פאָרטשריט, פערפינסטערט מיין פרייען בליק און מאַכט מיר שמערצליך פיהלען די בעשרענקונגען פון מיין פ ר י י ה י י ט. „איצטער אַז איהר זייט פריי געוואָרען פון דער

ניט אָבגעריסען ווערן פון מיר. ער מעג מיר אויסרייסען דעם פוס — קוק זיך אָבער צו אויב ער האָט נאָך מיין פוס! גאָרנישט האַלט ער אין האַנד אַחוץ דעם — פּגר פון מיין פוס, וועלכער איז אַזוי וועניג מיין פוס, ווי אַ טויטער הונד איז נאָך אַלץ אַ הונד: אַ הונד האָט אַ קלאַפּענד האַרץ, אַ זאָגענאַנטער טויטער הונד האָט ניט קיין קלאַפּענד האַרץ, און איז דעריבער מעהר קיין הונד ניט.

אויב מען מיינט, אַז אַ שקלאַף קאָן דאָך זיין אינערליך פריי, זאָגט מען דערמיט פאַקטיש נאָר די פּשוט׳סטע וואַרהייט, וואָס קיינער בעשטרייט גיט. וואָרים ווער קאָן טאַקע בעהויפּטען, אַז אַ וועלכער עס איז מענש איז לגמרי אָהן פרייהייט? ווען איך בין אַן אויגען־דיענער,* קאָן איך דען דעריבער ניט זיין פריי פון אַ מאַסע זאַכען, צ. ב. ש. פון דעם גלויבען אין צעאוס, פון דעם בעגעהר צו האָבען אַ גרויסען נאָמען א. ד. ג.? וואָרום, אַלזאָ, זאָל אַ געשמיסענער שקלאַף אויך ניט קאָנען זיין אינערליך פריי פון אונקריסטליכע געפיהלען, פון שנאה צום פיינד א. אז. וו.? ער איז דאַן „קריסטליך פריי“, איז לויז פון דאָס אונקריסטליכע; איז ער אָבער אַבסאָלוט פריי, פון אַלץ פריי, צ. ב. ש. פון דער קריסטליכער משוגעת, אָדער פון קערפּערליכען שמערץ, א. אז. וו.?

דערווייל שיינט דאָס אַלץ מעהר געזאָגט אַנטקעגען דעם נאָמען איידער אַנטקעגען דער זאַך. איז אָבער אַ נאָמען אַ גלייכגילטיגע זאַך? און האָט ניט שטענדיג אַ וואָרט, אַ שיבולת, די מענשען בעגייסטערט און — צום נאַרען געמאַכט? צווישען דער פרייהייט און דער אייגענהייט ליעגט אָבער אַ טיעפערער אָבגרונד איידער אַ פּשוט׳ער חילוק אין ווערטער.

די גאַנצע וועלט פערלאַנגט פרייהייט, אַלע גאַרן איהר רייך זאָל אָנקומען. אָ, בעצויבערנדער שעהנער טרוים פון אַ בליהענ־דען „קעניגרייך פון פרייהייט“, פון אַ „פרייען מענשליכען מין“! ווער האָט אָט דעם טרוים ניט געטרוימט? די מענשען זאָלען פריי ווערן, גאַנץ פריי, פון יעדען צוואַנג פריי!

— אַזוי, פון יעדען צוואַנג? ווירקליך פון יעדערן? זאָלען זיי זיך אַליין אויך קיינמאָל מעהר ניט אָנטהאָן קיין צוואַנג?

— „אַך, ניין, דאָס יאָ, דאָס איז דאָך גאָרניט קיין צוואַנג!“

---

* וואָס שטעהט אונטער דעם בעל־הבית׳ אויפזיכט. — איב.

און עקזיסטענץ, דאָס בין איך אַליין. פריי בין איך פון דאָס, פון וואָס איך בין לויז, אָן אייגענטימער בין איך פון דאָס, וואָס איך האָב אין מיין מאַכט, אָדער וואָס איך קאָנטראָליר. מיין אייגענער בין איך צו יעדער צייט און אונטער אַלע אומשטענדען, ווען איך פערשטעה מיך צו האָבען און וואַרף מיך ניט אַוועק אויף אַנדערע. דאָס פריי זיין קאָן איך ניט וואַרהאַפטיג ווע לען, ווייל איך קאָן עס ניט מאַכען, ניט שאַפען: איך קאָן דאָס נאָר ווינשען און וועגען דעם — טראַכטען, וואָרים עס בלייבט אַן אידעאַל, אַ רוח. די קייטען פון דער ווירקליכקייט שניידען יעדען אויגענבליק די שאַרפסטע שראַמען אין מיין פלייש. אָבער מיין אייגענער בלייב איך. אַ פערקויפטער אַלס קנעכט צו אַ בעל־הבית, דענק איך נאָר וועגען זיך און מיין טובה; זיינע קלעפּ טרעפען מיך טאַקע: איך בין פון זיי ניט פריי; אָבער איך פערלייד זיי נאָר פון מיין טובה וועגען, אפשר כדי איהם אָבצונאַרען דורך דעם אויסזעהן פון מיין געדולד, אָדער כדי ניט אַרויסצורופען נאָך ערגערס דורך ווידערשפּעניגקייט. אַזוי ווי אָבער איך האַלט זיך און מיין אייגעננוצען שטענדיג פאַר די אויגען, כאַפּ איך פאַר די טשופּרינעס די ערשטע, בעסטע געלעגענהייט צו צוטרעטען דעם שקלאַפענהאַלטער אין שטויב. וואָס איך ווער דאַמאָלסט פריי פון איהם און זיין בייטש, דאָס איז נאָר דער פּועל יוצא פון מיין פריהערדיגען עגאָיזם. מען קאָן דאָ אפשר זאָגען, אַז איך בין אין דעם צושטאַנד פון שקלאַפעריי אויך פריי געוועזען, דהיינו „אין זיך“ אָדער „אינערליך“. אָבער „אין זיך פריי“ איז ניט „ווירקליך פריי“ און „אינערליך“ איז ניט „אויסערליך. פערקעהרט, אַן אייגענער, מיין אייגענער, בין איך געוועזען גאָר אינגאַנצען, אינערליך און אויסערליך. אונטער דער הערשאַפט פון אַ גרויזאַמען בעל־הבית איז מיין לייב ניט „פריי“ פון די יסורים און שמיץ; דאָס זיינען אָבער מיינע ביינער, וועלכע קרעכצען אונטער דער מאַטערניש, מיינע פיבערן צוקען אונטער די שלעג, און איך קרעכץ, ווייל מיין לייב קרעכצט. וואָס איך זיפץ און ציטער־אויף בעווייזט, אַז איך בין נאָך ביי זיך, אַז איך בין נאָך מיין אייגענער. מיין פוס איז ניט „פריי“ פון דעם בעל־הבית׳ שטעקען, עס איז אָבער מיין פוס און קאָן

פון דעם מוטווילען פון די קעניגען א. ד. ג. פירסט מעטערניך האט אמאל געזאגט, אז ער האט „געפונען א וועג, וואס איז צונגע־פאסט אויף אימער און אייביג צו פיהרען אויפ'ן דרך פון ע כ ט ע ר פרייהייט". דער גראף פאן פרעוואנס איז גראד ענטלאפען פון פראנקרייך, בעת דאס לאנד האט זיך גענומען איינפיהרען דאס „רייך דער פרייהייט", און ער האט געזאגט: „מיין געפאנגענ־שאפט איז מיר געווארן אונערטרעגליך, איך האב געהאט נאר איין ליידענשאפט: דעם פערלאנג צו — פ ר י י ה י י ט; איך האב נאר וועגען איהר געטראכט".

דער דראנג צו א ב ע ש ט י מ ט ע ר פרייהייט שליסט שטענ־דיג איין די אבזיכט אויף א נייער ה ע ר ש א פ ט, ווי עס איז געווען דער פאל מיט דער [פראנצויזישער] רעוואלוציע, וועלכע האט אפילו „געקאנט געבען איהרע פערטיידיגער דעם דערהויבענ־דען געפיהל, אז זיי קעמפען פאר פרייהייט", אין דער אמת'ן אבער, אזוי ווי מען האט געארבייט נאר פאר א בעשטימטער פרייהייט, האט זיך אויסגעלאזט א נייע ה ע ר ש א פ ט, די „הערשאפט פון געזעץ".

פרייהייט ווילט איהר אלע; איהר ווילט ד י פרייהייט. איז פארוואס דינגט איהר זיך וועגען א מעהר אדער ווייניגער? ד י פרייהייט קאן נאר די גאנצע פרייהייט זיין; איין שטיק פרייהייט איז ניט ד י פרייהייט. איהר זייט פערצווייפעלט און גלויבט ניט, אז מען קאן געווינען די גאנצע פרייהייט, די פרייהייט פון אלץ; יא, איהר האלט עס גאר פאר א משוגעת אפילו דאס צו וועלען? — נו, איז הערט אויף נאכצויאגען א שאטען און פערווענדעט אייער מיה אויף עטוואס בעסערעס, איידער אויף דאס, וואס — ק א ן נ י ט ד ע ר ג ר י י כ ט ו ו ע ר ן.

— „יא, עס איז אבער ניטא קיין בעסערע זאך איידער די פרייהייט!"

— וואס האט איהר דען, ווען איהר ה א ט די פרייהייט, איך מיין די פ א ל ק א מ ע נ ע פרייהייט — ווארים וועגען אייערע ברעקלעך פרייהייט, א שטיקעל אויף אמאל, וויל איך דא ניט רעדען —? איהר זייט דאן לויז פון אלץ, פון אלץ, וואס עס זשענירט אייך, און עס איז דאך כמעט ניטא א זאך, וואס זאל אייך ניט האבען איין מאל אין לעבען זשענירט אדער אונבעקוועם געמאכט.

— נו, איז זאָלען זיי דאָך פריי ווערן פון דעם רעליגיעזען גלויבען, פון די שטרענגע פליכטען פון דער מאָראל, פון דער אונ־דערבארמליכקייט פון געזעץ, פון —

— „וואָס פאַר א שרעקליך מיספערשטענדניש!“

— נו, גוט, פון וואָס זאָלען זיי דען פריי ווערן און פון וואָס ניט?

דער ליעבליכער טרוים איז צורונען געוואָרן; דערוואכטע, רייבט מען די האלב־פערשלאָפענע אויגען און מען קוקט־אָן דעם פראַזאישען בעל־מקשן. „פון וואָס זאָלען די מענשען פריי ווערן“? — פון דער בלינדער גלויביגקייט, רופט זיך אָן איינער. פטור נו, שרייט אנאנדערער, אלע גלויבענס זיינען בלינדע גלויביגקייט; זיי מוזען פריי ווערן פון אלע גלויבענס. ניין, ניין, אום גאָטעס ווילען — צושרייט זיך דער ערשטער ווידער — ווארפט ניט אוועק פון זיך יעדען גלויבען, וואָרים די מאכט פון דער ברוטאלי־טעט וועט זיך אריינרייסען. מיר מוזען, לאָזט זיך הערן א דריטער, האָבען א רעפּובליק און פריי ווערן — פון אלע קאָמאנדירענדע הארען. דאָס וועט גאָר ניט העלפען, זאָגט א פיערטער; מיר'ן נאָר קריגען דאן א נייעם הארר, א „הערשענדע מאַיאָריטעט“; לאָמיר זיך בעסער בעפרייען פון דער שרעקליכער אונגלייכהייט. — אָה, אונגליקליכע גלייכהייט, איך הער שוין ווידער דיין פלעבעאישען קול! ווי שעהן האָב איך אָקאָרשט איצטער נאָך געטרוימט פון א גן־עדן פון פרייהייט, און וואָס פאַר א — פרעכהייט און ניט־איינגעהאַלטענקייט העבט איצט אויף איהר ווילדען געשריי! אַזוי קלאָגט זיך דער ערשטער, און שפּרינגט־אויף צו כאַפּען דעם שווערד אַנטקעגען דער „פרייהייט אָהן מאָס“. באַלד הערן מיר מעהר גאָרנישט אחוץ די שווערדען־קלאַפּעריי פון די ניט־געאייניגטע פרייהייטס־טרוימער.

דער פרייהייט־דראַנג האָט זיך אַלעמאָל אויסגעדריקט אין דעם פערלאַנג צו איין בעשטימטער פרייהייט, צ. ב. ש. צו גלויבענס־פרייהייט; ד. ה. דער גלויביגער מענש האָט געוואָלט ווערן פריי און אונאָבהענגיג; פון וואָס? אפשר פון גלויבען? ניין! נאָר פון די גלויבענס־אינקוויזיטאָרען. אַזוי איצטער „פּאָליטישע אָדער בירגערליכע“ פרייהייט. דער בירגער וויל ווערן פריי, ניט פון בירגערטום, נאָר פון דער הערשאַפט פון בעאַמטע,

גאָרניט צו צו וואָס ע ר א ל י י ן וואָלט גערן געוואָלט זאָגען און בעשליסען.

דעריבער ווענדעט זיך בעסער צו זיך איידער צו אייערע געטער אָדער געצען. ברענגט ארויס פון זיך, וואָס איז דאָ אין אייך, ברענגט עס ארויס פאַר'ן ליכט פון טאָג, ברענגט ז י ך צו אַן ענטפּלעקונג.

אַ בילד פון דעם, ווי איינער האַנדעלט נאָר אויס זיך און פרעגט מעהר נאָך גאָרנישט, האָבען די קריסטען פאָרגעשטעלט אין „גאָט". ער האַנדעלט „ווי עס געפעלט איהם". און דער נארישער מענש, וועלכער האָט פונקט אַזוי געקאָנט טהאָן, ער דאַרף אַנשטאָט דעם האַנדלען ווי עס „געפעלט גאָט". — זאָגט מען, אַז גאָט פיהרט זיך אויף נאָך אייביגע געזעצען, איז פּאַסט דאָס אויף מיר אויך, ווארים איך קאָן אויך ניט אַרויסקריכען פון מיין הויט, נאָר איך האָב מיין געזעץ אין מיין גאַנצער נאַטור, ד. ה. אין מיר.

אָבער מען דאַרף אייך נאָר דערמאָנען אָן אייך אַליין, כדי אייך גלייך צו ברענגען ביז צו פערצווייפלונג. „וואָס בין איך?" פרעגט זיך יעדערער פון אייך. אַן אָבגרונד פון ניט-גערעגעלטע און געזעצלאָזע טריעבען, בעגעהרען, פערלאַנגען און ליידענשאַפטען, אַ כאאָס אָהן ליכט, אָהן אַ לייטענדען שטערן! ווי אַזוי זאָל איך בעקומען אַ ריכטיגען ענטפער, ווען איך בערוף זיך אויף זיך אַליין, ניט נעהמענדיג אין אָנבעטראַכט גאָט'ס געבאָט אָדער די פליכטען, וואָס די מאָראַל שרייבט פאָר, ניט אַכטענדיג די שטים פון דער פערנונפט, וועלכע האָט אין לויף פון דער געשיכטע, נאָך ביטערע ערפאַהרונגען, דערהויבען דאָס בעסטע און פערניינפטיגסטע צו אַ געזעץ? מיין ליידענשאַפט וועט מיך גראָד ראָטען צו טהאָן דאָס אונזיניגסטע. — אָט אַזוי האַלט יעדערער זיך אַליין פאַר אַ טייוועל; ווארים אויב ער וואָלט זיך געהאַלטען — אויף אַזוי וויט ווי ער קימערט זיך ניט וועגען רעליגיאָן א. אַז. וו. — נאָר פאַר אַ חיה, וואָלט ער לייכט אויסגעפונען, אַז די חיה, וואָס געהאָרכט נאָר איהרע טריעבען (אַזוי צו זאָגען, איהר ראַטה), ראָטה זיך ניט און בעגעהט ניט דאָס אונזיניגסטע, נאָר מאַכט דוקא זעהר ריכטיגע שריט. נישטמעהר די געוועהנהייט פון דעם רעליגיעזען אַרט דענקען האָט אַזוי צרה'דיג פערקרימט אונזער גייסט, אַז מיר דערשרעקען זיך פאַר ז י ך אַ ל י י ן אין אונזער נאַקעטקייט

און פון וועמעס וועגען וואָלט איהר עס געוואָלט לויז ווערן? אַוודאי דאָך פון א י י ע ר ט וו ע ג ע ן, דערפאַר ווייל עס איז א י י ך אין וועג! וואָלט אייך אָבער עפּעס ניט געווען אונבעקוועם, נאָר אדרבא גאַנץ אַנגענעהם, צ. ב. ש. דער אפילו מילדער אָבער דאָך אונווידערשטעהליך געביטערישער בליק פון אייער געליעבטער — דאַן וואָלט איהר ניט געוואָלט דערפון לויז און פריי ווערן. וואָרום ניט? ווידער אמאָל פון א י י ע ר ט־וועגען! אַלזאָ, ז י ך נעהמט איהר פאַר אַ מאָס און אַ ריכטער איבער אַלץ. איהר לאָזט גערן די פרייהייט געהן, ווען די אונ־פרייהייט, דער „זיסער ליעבעס־ד י ע נ ס ט" איז א י י ך אַנגע־נעהם; און איהר נעהמט אייך אייער פרייהייט ביי דער געלעגענ־הייט ווידער, ווען זי הויבט אָן א י י ך בעסער צו געפעלען — בתנאי, פערשטעהט זיך, — אַ פּונקט, וועגען וועלכען דאָ קומט ניט צו רעד — אויב איהר האָט קיין מורא ניט פאַר אַזאַ „רעפּיעל אָוו דהי יוניאָן" (מבטל מאַכען די פעראייניגונג) מחמת אַנדערע (אָן ערך רעליגיעזע) גרונדען.

איז פאַרוואָס ווילט איהר ניט פאַסען דעם מוטה ווירקליך צו מאַכען ז י ך גאָר אינגאַנצען פאַר דעם מיטעלפּונקט און די הויפּטזאַך? וואָרום רייסען זיך נאָך דער פרייהייט, אייער חלום? זייט איהר אייער חלום? פרעגט זיך ניט אָן צוערשט ביי אייערע חלומות, ביי אייערע פאָרשטעלונגען, ביי אייערע געדאַנקען, וואָרים דאָס איז אַלץ „פּוסטע טעאָריע". פרעגט ז י ך און פרעגט א ו י ף זיך — דאָס איז פּ ר אַ ק ט י ש, און איהר ווילט דאָך גערן זיין „פּראַקטיש". אָבער דאָ הערט זיך איינער צו, וואָס זיין גאָט (פערשטעהט זיך, וואָס ער דענקט זיך אונטער דעם נאָמען גאָט, דאָס איז זיין גאָט) וועט דערצו זאָגען, אַנאַנדערער — וואָס זיין מאָראַלער געפיהל, זיין געוויסען, זיין פליכט־געפיהל, וועט פון דעם האַלטען, און אַ דריטער רעכענט זיך איבער, וואָס לייט וועלען דערפון דענקען. און ווען יעדער איינער האָט זיך אָט אַזוי אָנגע־פרעגט ביי זיין הערר־גאָט (ל י י ט זיינען פּונקט אַזאַ גוטער, ניין, נאָך אַ מעהר־קאָמפּאַקטער הערר גאָט, איידער דער יענערוועלטיגער און איינגעבילדעטער: וואָקס פּאָפּולי, וואָקס דעי) דאַן אָרדענט ער זיך איין לויט דעם ווילען פון זיין האַרן און הערט זיך שוין מעהר

פערדאַכט דעם אַפּאָללאָ אָדער די מינערוואַ, אָדער די געצענ־דיענערישע מאָראַל. אמת טאקע זיי האָבען אוועקגעשטעלט אויף יענעם פּלאַץ דעם קריסטוס און דערנאָך די מאַריאַ, ווי אויך די קריסטליכע מאָראַל; אָבער דאָס האָבען זיי אויך געטאָן פון דער טובה וועגען פון זייער נשמה, הייסט עס אויך עגאָיזם אָדער אייגענהייט.

און אָט דער עגאָיזם איז דאָס געווען, אָט די אייגענהייט, דורך וועלכער זיי זיינען לויז און פריי געוואָרן פון דער אַלטער געטער־וועלט. די אייגענהייט האָט בעשאַפען א נייע פרייהייט; וואָרים די אייגענהייט איז די בעשאַפערין פון אַלץ, אַזוי ווי עס ווערט שוין פון לאַנג בעטראַכט, אז די געניאַליטעט (אַ בעשטימטע אייגענהייט), וועלכע איז שטענדיג אָריגינאַליטעט, איז די בעשאַפערין פון אַלע נייע פּראָדוקציאָנען פון דער וועלטגעשיכטע.

אויב איהר ווילט יאָ אַמאָל אויפריכטען „די פרייהייט" מיט אייער שטרעבען, דאַן לאָזט ניט אויס קיינע פון איהרע פאָדערונגען. ווער זאָל דאַן פריי ווערן? דו, איך, מיר. פון וואָס פריי ווערן? פון אַלץ, וואָס איז ניט דו, ניט איך, ניט מיר. הייסט עס, איך בין דאָס קערנדעל, וואָס דאַרף דערלייזט ווערן פון אַלע צודעקען און — בעפרייט ווערן פון אַלע שאָלען, וואָס מאַכען איהם ענג. וואָס בלייבט איבער, ווען איך בין בעפרייט געוואָרן פון אַלץ, וואָס איך בין ניט? נאָר איך און נישט מעהר איידער איך. אָט דעם איך אַליין אָבער האָט די פרייהייט גאָרניט וואָס אָנצובאָטען. וואָס עס זאָל ווייטער געשעהן, נאָכדעם ווי איך בין פריי געוואָרן, וועגען דעם שווייגט די פרייהייט — אַזוי ווי אונזערע רעגירונגען לאָזען דעם אַרעסטאַנט, וואָס איז אָבגעזעסען זיין צייט, פשוט געהן, און שליידערן איהם אַרויס אין פערלאָזענקייט.

היינט אויב מען שטרעבט נאָך פרייהייט נאָר צוליעב דעם איך, איז וואָרום ניט אויסקלייבען דעם איך גופא אלס דעם אָנהויב, מיטען און סוף? בין איך ניט ווערטה מעהר איידער די פרייהייט? בין איך ניט דער, וואָס האָט מיך פריי געמאַכט? בין איך ניט צוערשט? איך בין דאָך אפילו ווען ניט פריי, אפילו ווען אין טויזענד קייטען געבונדען; און איך בין ניט ווי די פרייהייט ערשט אַ צוקינפטיגער, וואָס איז בנמצא נאָר אין האָפ־

און נאַטירליכקייט; זי האָט אונז אַזוי דערנידעריגט, אַז מיר האַלטען זיך פאַר פערדאָרבענע פון דער נאַטור, פאַר געבוירענע טייוואָלים. עס פערשטעהט זיך, אייך פאַלט גלייך איין, אַז אייער בערוף פאָדערט פון אייך צו טהאָן דאָס „גוטע“, דאָס מאָראַלישע, דאָס גערעכטע. אָבער ווען איהר פרעגט זיך, וואָס איהר האָט צו טהאָן, איז ווי אַזוי קאָן די ריכטיגע שטים ארויסקלינגען פון אייך, די שטים, וואָס זאָל אָנצייגען דעם וועג פון דאָס גוטע, גערעכטע, אמת׳ע א. אַז. וו.? ווי שטימט גאָט און „בליעל“?

וואָס אָבער וואָלט איהר געטראַכט, ווען איינער זאָל אייך ענטפערן: די מעשיות אַז מען דאַרף געהאָרכען גאָט, דעם געוויסען, די פליכטען, די געזעצען א. אַז. וו. זיינען שמאָכטעס, מיט וועלכע מען האָט אייך אָנגעשטאָפּט א פולען קאָפּ און האַרץ און אייך משוגע געמאַכט? און ווען ער וואָלט אייך געפרעגט, פון וואַנען ווייסט איהר דאָס אַזוי זיכער, אַז די שטים פון דער נאַטור איז אַ פערפיהרערין? און ווען ער וואָלט אייך גאָר צוגעמוטהע אומצו־דרעהען די זאַך און האַלטען גראָד פערקעהרט די שטים פון גאָט און פון געוויסען פאַר דעם טייוועל׳ס ארבייט? עס זיינען פאַראַן אַזוינע אפּיקורסים; ווי וועט איהר מיט זיי פאַרטיג ווערן? אויף אייערע גלחים, עלטערן און אַזוי גוטע מענשען קאָנט איהר זיך ניט בערופען, וואָרים אַקוראַט אָט די ווערן דאָך בעצייכענט פון יענע אַלס אייערע פערפיהרער, אַלס די ריכטיגע יוגענד־פערפיה־רער און יוגענד־פערדאַרבער, וועלכע זעען פלייסיג איין די ווילדע קרייטיכער פון זעלבסטפעראַכטונג און גאָט־פערעהרונג, וועלכע פערבלאָטיגען די יונגע הערצער און פערדומען די יונגע קעפּ.

יענע מענשען אָבער געהען ווייטער און פרעגען: פון וועמעס וועגען קימערט איהר זיך אום גאָט׳ס און אַנדערע געבאָט? איהר מיינט דאָך ניט צו זאָגען, אַז דאָס ווערט געטהאָן בלויז אויס געפעליגקייט צו גאָט? ניין, איהר טהוט עס ווידער אַמאָל — פון אייערטוועגען. אַלזאָ, דאָ אויך זייט איהר די הויפּטזאַך, און יעדערער מוז זיך זאָגען: איך בין מיר אַלעס און איך טהו אַלעס פון מיינטוועגען. וואָלט אייך אַמאָל קלאָר ווערן, אַז גאָט, די געבאָט א. אַז. וו. טהוען אייך נאָר שאָדען, אַז זיי בערויבען און רואינירען אייך — אוודאי וואָלט איהר זיי דאַן אַוועקגעוואָרפען פון זיך, פונקט ווי די קריסטען האָבען אַמאָל

שעצט מעהר גאָרנישט אויסער זיך, האלט קיין זאך ניט העכער; קורץ, ווייל ער געהט אַרוים פון זיך און „קומט צו זיך“. שוין אין דער קינדהייט, ווען ער איז בעצוואונגען פונ'ם געפיהל פון רעס־פעקט, אַרבייט ער פונדעסטוועגען זיך „צו בעפרייען“ פון דעם דאָזיגען צוואַנג. די אייגענהייט אַרבייט אין דעם קליינעם עגאָיסט און פערשאַפט איהם די בעגעהרטע — פרייהייט.

טויזענדער יאָהרען פון ציוויליזאַציע האָבען פערטונקעלט אין אייך דאָס בעוואוסטזיין פון האָס, וואָס איהר זייט; האָבען אייך געמאַכט גלויבען, אַז איהר זייט ניט קיין עגאָיסטען, נאָר אַז איהר זייט בערופען צו זיין אידעאַליסטען („גוטע מענשען“). שאָקעלט דאָס אָב! זוכט ניט די פרייהייט, וועלכע נעהמט אייך אַקוראַט אַוועק פון זיך אַליין, אין דער „זעלבסט־פערלייקענונג“. נאָר זוכט זיך אַליין, ווערט עגאָיסטען, זאָל יעדערער פון אייך ווערן אַן אַלמעכטיגער „איך“. אָדער דייטליכער גערעדט: דערקענט נאָר זיך ווידער, דערקענט נאָר וואָס איהר זייט אין דערווירקליכקייט, און לאָזט געהן אייערע היפּאָקריטישע בעשטרעבונגען, אייער נאַרישע מאַניאַ, צו זיין עפּעס אַנדערש איידער דאָס וואָס איהר זייט. איך רוף זיי היפּאָקריטיש, ווייל אָט די אַלע טויזענדער יאָהרען זייט איהר אין גרונד דאָך געבליבען עגאָיסטען, אָבער שלאָפעדיגע, זיך אַליין אָבנאַרענדיגע, משוגע'נע עגאָיסטען, איהר זעלבסט־פּייניגער! קיין רעליגיאָן האָט קיינמאָל נאָך ניט געקאָנט אויסקומען אָהן פערשפּרעכונגען און „הבטחות“, סיי אויף אַ יענער־וועלט, סיי אויף דער וועלט („למען יאריכון ימיך“ א. אז. וו.); וואָרים געלדזיכטיג איז דער מענש, און „אומזאָנסט“ טהוט ער גאָרנישט. אַי, וואָס איז מכח „טהאָן גוטעס לשם גוטעס גופא“, אָהן אויסזיכטען אויף בעלוינונג? יאָ, אַזוי ווי דאָ אויך וואָלט ניט געלעגען די בעלוינונג אין דער בעפריע־דיגונג, וואָס דאָס פערשאַפט! אַלזאָ, אפילו די רעליגיאָן איז געבויט אויף אונזער עגאָיזם, און זי — עקספּלואַטירט איהם; אויסגערעכענט ווי זי איז אויף אונזערע בעגעהרען, דער־שטיקט זי אַ סך אַנדערע צוליעב איינעם. אויף דעם אופן בעקומט זיך די ערשיינונג פון דעם אָבגענאַרטען עגאָיזם: איך בעפריעדיג ניט זיך, נאָר איינעם פון מיינע בעגעהרען, צ. ב. ש. דעם טריעב פון גליקזעליגקייט. די רעליגיאָן פערשפּרעכט מיר

נונג; איך בין אפילו אלס דער פערוואָרפענסטער פון אלע שקלא־פען — אן איצטיגער, א געגענווערטיגער.

דענקט דאָס גוט איבער און בעשליסט זיך, צי איהר ווילט אַרויפשטעלען אויף אייער פאָהן דעם חלום פון „פרייהייט", אָדער דעם ענטשלוס פון „עגאָיזם", פון דער „אייגענהייט". די פריי־הייט וועקט אייער גרימצאָרן אנטקעגען אלץ וואָס איהר זייט ניט; דער עגאָיזם רופט אייך צו דער פ ר י י ד איבער אייך אליין, צו דעם זעלבסט־געננוס. די „פרייהייט" איז און בלייבט א ב ע נ ק ע־נ י ש, א האָמאַנטישער טרויער־קלאַנג, א קריסטליכע האָפנונג אויף עולם־הבא און צוקונפט; די „אייגענהייט" איז א ווירק־ליכקייט, וואָס בעזייטיגט פ ו ן ז י ך א ל י י ן אקוראַט אזוי־פיעל אונפרייהייט, וויפיעל עס פערשפּאַרט אייך מיט שטערונגען דעם אייגענעם וועג. פון דאָס וואָס אייך שטערט ניט, וועט איהר ניט וועלען זיך אָבזאָגען, און ווען עס הויבט אייך אָן שטערן, ווייסט איהר דאָך, אז „איהר מוזט בעסער ז י ך א ל י י ן געהאָרכען, איידער די מענשען".

די פרייהייט לערנט נאָר: מאַכט זיך לויז, וואַרפט אראָב פון זיך אלץ וואָס בעלעסטיגט; זי לערנט אייך ניט ווער איהר אליין זייט. לויז, לויז! אַזוי קלינגט איהר לאָזונג, ווען איהר, פאָלגענ־דיג מיט גרויס חשק איהר רוף, ווערט אפילו פון זיך אליין לויז. איהר „פערלייקענט זיך זעלבסט". די אייגענהייט אָבער רופט אייך צוריק צו זיך אליין, זי זאָגט: „קום צו זיך!" אונטער דעם שילד פון דער פרייהייט ווערט איהר לויז פון א סך זאַכען, אָבער עס קומט עפּעס נייעס, וואָס קוועטשט אייך ווידער: „פון דעם שלעכטען זייט איהר פּטור געוואָרן, דאָס שלעכטע איז געבלי־בען". אלס א י י ג ע נ ע זייט איהר ווירקליך פון אלץ לויז, און וואָס עס קלעפּט צו אייך, דאָס ה אָ ט א י ה ר א נ ג ע־נ ו מ ע ן, דאָס איז אייער בחירה און אייער גוטער ווילען. דער א י י ג ע נ ע ר איז דער ג ע ב ו י ר ע נ ע ר פ ר י י ע ר, דער פרייער פון צו־הויז; דער פרייער דאַגעגען איז נאָר א פרייהייט־קראַנקער, א טרוימער און א שווערמער.

דער אייגענער איז א ו ר ש פ ר י נ ג ל י ך פ ר י י, ווייל ער אַנדערקענט גאָרנישט אויסער זיך; ער דאַרף זיך ניט ערשט בעפרייען, ווייל ער פערוואָרפט לכתחלה אלץ אויסער זיך, ווייל ער

זיך אָב, גיב זיך אונטער, הייסט עס — דורך לאָיאַליטעט, דורך אונטערגעבען זיך. וואָרים עס איז איין זאַך, ווען איך גיב־אויף מיין פריהערדיגען פּלאַן, ווייל ער האָט ניט געפיהרט צום ציעל, איך קעהר זיך אָב, הייסט עס, פון א פאַלשען וועג; און עס איז אנאַנדער זאַך, ווען איך גיב זיך אָב אלס געפאַנ־גענער. איך געה ארום דעם פעלזען, וואָס שטעהט מיר אין וועג, אזוי לאַנג ביז איך האָב גענוג פולווער צו צושמעטערן איהם; די געזעצען פון א פאָלק געה איך ארום, ביז איך האָב אָנגעקליבען גענוג כחות זיי איינצו־וואַרפען. ווייל איך קאָן ניט א נעהם טהאָן די לבנה, מוז זי מיר דען דעריבער זיין „הייליג“, אַן עשתרות? וואָלט איך נאָר געקאָנט, וואָלט איך שוין ריכטיג א נעהם געטהאָן, און זאָל איך נאָר געפינען א מיטעל ארויפצוקומען צו דיר, וועסטו מיך ניט שרעקען! דו אונבעגרייפליכער, דו וועסט מיר בלייבען אונ־בעגרייפליך נאָר אזוי לאַנג, ביז איך וועל מיר האָבען דערוואָרבען די מאַכט פון בעגרייפען, און וועל דיך אָנרופען מיין אייגענס; איך גיב זיך ניט אָב פאַר דיר, נאָר איך וואַרט־אָב מיין צייט. אויב איך שווייג איצטער, ווען איך קאָן דיר גאָרנישט טהאָן, וועל איך עס דיר אָבער געדענקען!

שטאַרקע מענשען האָבען עס אַלעמאָל אזוי געטאָן. ווען די „לאָיאַלע“ האָבען דערהויבען אַן אונבעצוואונגענע מאַכט אַלס זייער האַרר און האָבען זיך געבוקט פאַר איהר; ווען זיי האָבען פערלאַנגט, אז אַלע זאָלען זיך בוקען צו איהר — איז דאַן געקומען אָט אזא נאַטור־מענש, וועלכער האָט זיך ניט געוואָלט אונטערגעבען, און האָט ארונטערגעיאָגט די פערהערליכטע מאַכט פון איהר ניט־צוגענגליכען אָלימפּ. ער האָט אויסגעשריען זיין „שמש בגבעון דום“ צו דער לויפענדער זון, און האָט געמאַכט די ערד זאָל זיך דרעהען; די לאָיאַלע האָבען זיך ניט געקאָנט העלפען. ער האָט ארויפגעלעגט זיין האַק אויף די הייליגע אייכען־בוימער, און די „לאָיאַלע“ זיינען ערשטוינט געוועזען, וואָס קיין פייער פון הימעל האָט איהם ניט פערברענט; ער האָט ארונטערגעוואָרפען דעם פויפּסט פון זיין פּעטער־שטוהל, און די „לאָיאַלע“ האָבען ניט געוואוסט, ווי דאָס צו הינדערן. ער רייסט ארונטער די ווירטשאַפט פון „גאָטעסגנאַדען“, און די „לאָיאַלע“ קרעכצען אומזיסט, ביז זיי פערשטומען ענדליך אינגאַנצען.

דאָס — „העכסטע גוטס“; כדי דאָס צו געווינען, קוק איך ניט מעהר אויף מיינע אַנדערע בעגעהרען און זעטיג זיי ניט. — אַלע אייערע מעשים און פיהרונגען זיינען אַ *ניט־צוגעגעבענער*, בעהאַלטענער, פערדעקטער און פערשטעקטער עגאָיזם. אָבער ווייל דאָס איז אַן עגאָיזם, אין וועלכען איהר ווילט זיך ניט מודה זיין, וועלכען איהר פערבעהאַלט פון זיך אַליין, הייסט עס ניט קיין קלאָרער און אָפענער, און בכן אַן אונבעוואוסטער עגאָיזם, דעריבער איז ער *ניט קיין עגאָיזם*, נאָר קנעכטשאַפט, דיענסט, זעלבסט־פערלייקענונג. איהר זייט יאָ און זייט ניט קיין עגאָיסטען, דערמיט וואָס איהר פערלייקענט דעם עגאָיזם. וואו עס דוכט זיך מעהר ווי אַלץ, אַז איהר זייט עס, דאָרט האָט איהר אויף דעם וואָרט „עגאָיסט“ — געבראַכט עקעל און פעראַכטונג.

איך זיכער מיר מיין פרייהייט קעגען דער וועלט אין דעם ערך, אויף וויפיעל איך מאַך מיר די וועלט פאַר מיין אייגענס, ד. ה. אויף וויפיעל איך „געווין זי און נעהם זי איין“ פאַר מיר, זאָל עס זיין דורך וועלכער געוואַלד עס וויל זיך, דורך איבעררעדען, בעטען, דורך קאַטעגאָרישע פאָדערונגען, און אפילו דורך צביעות, בעטרוג א. אַז. וו.; וואָרים די מיטלען, וועלכע איך געברויך דערצו, ווענדען זיך אָן דעם, וואָס איך בין. אויב איך בין שוואַך, האָב איך נאָר שוואַכע מיטלען, ווי די אָקאָרשט דערמאָנטע, וועלכע זיינען פונדעסטוועגן פאַר אַ היבשען טייל פון דער וועלט גוט גענוג. אגב, בעטרוג, צביעות, ליגען זעהען אויס ערגער ווי זיי זיינען. ווער האָט ניט אָבגענאַרט די פּאָליציי, דעם געזעץ? ווער האָט ניט, בעגעגענענדיג דעם פּאָליציי־בעאַמטען, שנעל ארויפגעצויגען די מיענע פון בכבוד'ער לאָיאַליטעט, כדי צו פערבאָרגען דורך דעם עפּעס אַ בעגאַנגענע אונגעזעצליכקייט א. אַז. וו.? ווער עס האָט דאָס גיט געטאָן, האָט איינפאַך זיך געלאָזט מען זאָל איהם אָנטהאָן געוואַלט: ער איז געוועזן אַ *שוועכלינג* אויס — געוויסענהאַפטיגקייט. מיין פרייהייט, געפין איך, ווערט פערקלענערט שוין דורכדעם, וואָס איך קאָן ניט דורכזעצען מיין ווילען אויף אַנאַנדערן (סיי דער אַנדערער האָט ניט קיין ווילען, ווי צ. ב. ש. אַ פעלזען, סיי אַזוינער וואָס האָט אַ ווילען, ווי אַ רעגירונג, אַן איינצעלנער א. אַז. וו.); מיין אייגענהייט פערלייקען איך, ווען איך גיב זיך אַליין אויף, אין אָנגעזיכט פון אַנאַנדערן, ד. ה. איך גיב נאָך, האַלט

זאָגען און הערן, דורך וואָס יענע געווייסע פערזאָנען וואָלטען פער־לאָרען זייער קרעדיט.

אויב זיי גיבען אייך פונדערסטוועגען פרייהייט, זיינען זיי איינ־פאַכע שווינדלער, וועלכע גיבען מעהר איידער זיי האָבען. זיי גיבען אייך דאַן גאָרנישט פון זייער אייגענס, נאָר גע'גנב'עטע סחורה: זיי גיבען אייך אייער אייגענע פרייהייט, די פרייהייט, וועלכע איהר מוזט זיך אליין נעהמען; און זיי גיבען עס אייך, נאָר כדי איהר זאָלט זי אליין ניט נעהמען און אחוץ דעם ניט אָנקלאָגען די גנבים און בעטריגער. די רמאים ווייסען גאַנץ גוט, אז די געגעבענע (געזעצליך ערלויבטע) פרייהייט איז אין גרונד גאָר קיין פרייהייט ניט, ווארים נאָר די פרייהייט, וואָס מען נעהמט זיך, די עגאָיסטישע פרייהייט, הייסט עס, שיפט זיך מיט פולע זעגלען. געשענקטע פרייהייט שטעלט באַלד אָב די זעגלען, אזוי גיך ווי עס קומט א שטורם אָדער — א שטילקייט: זי מוז אַלע מאָל — אָנגעבלאָזען ווערן לייבט און מיטעלמעסיג.

דאָ ליעגט דער אונטערשייד צווישען זעלבסטבעפרייאונג און עמאַנציפּאַציע (פריישפּרעכען, פריילאָזען). די וואָס שטעהען היינ־טיגען טאָג „אין דער אָפּאָזיציע" לעכצען און שרייען מען זאָל זיי „פריילאָזען". די קעניגע דאַרפען דערקלערן זייערע פעלקער פאַר „מינדיג" (דערוואַקסען), ד. ה. זיי עמאַנציפּירען! פיהרט זיך אויף ווי דערוואַקסענע, וועט איהר עס זיין אָהן זייער דערקלערונג, און אויב איהר פיהרט זיך ניט אויף אזוי, דאַן זייט איהר עס ניט ווערטה און וועט אויך דורך זייער מינדיג־דערקלערונג קיינמאָל ניט ווערן מינדיג. די מינדיגע גריעכען האָבען ארויסגעיאָגט זייערע טיראַנען, און דער מינדיגער זוהן מאַכט זיך אונאָבהענגיג פון פאָטער. ווען יענע וואָלטען געוואַרט ביז זייערע טיראַנען וועלען זיי גנעדיגסט בעוויליגען די מינדיגקייט, וואָלטען זיי געקאָנט לאַנג וואַרטען. דעם זוהן וואָס וויל ניט ווערן מינדיג, וואַרפט א פערשטענדיגער פאָטער ארויס פון הויז און האַלט דאָס הויז פאַר זיך; א מצוה אויף דעם לאָקש.

דער וואָס האָט געגעבענע פרייהייט, איז נישט מעהר ווי א פריינעלאָזענער קנעכט, א ליבערטינוס, א הונט וואָס שלעפּט מיט א שטיק קייט; ער איז אן אונפרייער אָנגעטאָן אין דעם מאַנטעל פון פרייהייט, ווי דער עזעל אין א לייבען־פעל. עמאַנצי־

מיין פרייהייט ווערט ערשט דאַן פאָלקאָם, ווען זי איז — מיין מאַכט; דורך איהר אָבער הער איך אויף צו זיין בלויז א פרייער און ווער אַן אייגענטימער. פאַרוואָס איז די פרייהייט פון די פעלקער א „פוסט וואָרט"? ווייל די פעלקער האָבען ניט קיין מאַכט! מיט איין הויך פון א לעבעדיגען „איך" בלאָז איך אוועק די פעלקער — זאָל עס זיין דער הויך פון א נעראָ (נירון קיסר), פון א כינעזישען קייזער, אָדער פון אַן אָרימען שרייבער. פאַרוואָס שמאַכטען אומזיסט נאָך פרייהייט די ד...* לעגיסלאַטיווע קאַמערן, און די מיניסטאָרען שרייען אויף זיי דערפאַר, ווי דער רבי אויף חדר־אינגלעך? ווייל זיי זיינען ניט קיין מעכטיגע! די מאַכט איז אַ שעהנע זאַך און קומט צוניץ פאַר פערשיידענע צוועקען; דען „מען גערט א סך ווייטער מיט איין האַנדפול מאַכט, איידער מיט א פולען זאַק רעכט". איהר גאַרט נאָך דער פרייהייט? איהר שוטים! ווען איהר נעהמט זיך די מאַכט, קומט שוין די פרייהייט פון זיך אַליין. זעהט, ווער עס האָט די מאַכט, דער „שטעהט איבער דעם געזעץ". ווי שמעקט אייך אָט די אויסזיכט, איהר געזעצליכע לייט? אַך, איהר האָט אָבער ניט קיין געשמאַק!

דער געשריי נאָך „פרייהייט" קלינגט הויך אַרום און אַרום. צי פיהלט מען און ווייס מען אָבער, וואָס אַ געשענקטע אָדער געזעצליך־ערלויבטע פרייהייט מוז בעדייטען? מען זעהט עס ניט איין אין פולען זין פון וואָרט, אַז פרייהייט איז בעצם — זעלבסט־בעפרייאונג, ד. ה. אַז איך קאָן נאָר האָבען אַזוויפיעל פרייהייט, וויפיעל איך פערשאַף מיר דורך מיין אייגענהייט. וואָס נוצט עס די שעפסען, וואָס קיינער פערקירצט זיי ניט די רעדע־פרייהייט? זיי בלייבען ביים מעקען. גיט איינעם, וואָס איז אינערליך א מחמד'אַנער, אַ איד אָדער א קריסט, די ערלויבניס צו רעדען וואָס ער וויל: מעהר ווי זיין זינלאָזען קוואַטש וועט ער דאָך ניט זאָגען. פערקעהרט, ווען געוויסע פערזאָנען רויבען ביי אייך די פרייהייט צו רעדען און הערען, פערשטעהען זיי זיך גאַנץ ריכטיג אויף זייער צייטווייליגען פאָרטייל, וואָרים איהר וואָלט אפשר געקאָנט עפּעס

* דאָס מיינט, פערשטעהט זיך די ד י י ט ש ע. דער פערפאַסער האָט געמוזט שרייבען פערשטעלטערהייט צוליעב דער צענזור. — איבערז.

געמוזט אַלץ, וואָס איז „אייגענעס", קריגען ביי איהם די ערגסטע רעפּוטאַציע: אייגעננוץ, אייגענזין, אייגענער ווילען, אייגענהייט, אייגענליעבע א. אז. וו. דער קריסטליכער בליק אויף זאכען האָט איבערהויפּט ביסלעכווייז איבערגעשטעמפּעלט עהרליכע ווערטער אין אונעהרליכע; פאַרוואָס זאָל מען די ווערטער וויעדער ניט אָבגעבען זייער עהרע? אַזוי צ. ב. ש. דאָס וואָרט „שימפּף" מיינט אין דעם אַלטען זין דאָס אייגענע וואָס „לצנות", פאַר דעם קריסט־ליכען ערנסט איז אָבער פון דעם צייט־פערטרייב געוואָרן א בזיון,* וואָרים ער פערשטעהט ניט קיין שפּאַס. „פרעך" האָט פריהער בעטייט קיהן, טאַפּפער; „פרעפעל", האָט נאָר געמיינט דרייסט־קייט. עס איז אויך בעקאַנט, ווי קרום מען האָט א לאַנגע צייט געקוקט אויף דעם וואָרט „פערנונפט".

אונזער שפּראַך האָט זיך אָט אזוי גאַנץ שטאַרק אויפגעבויט אויף דעם קריסטליכען שטאַנדפּונקט, און דאָס אַלגעמיינע בעוואוסט־זיין איז נאָך צו־קריסטליך, מען זאָל קאָנען זיך ניט אָבשרעקען פאַר אַלץ, וואָס איז ניט־קריסטליך, ווי פאַר עפּעס אונפאָלקאָמענעס אָדער שלעכטעס. דעריבער האַלט עס אויך שלעכט מיט דעם אייגעננוץ.

אייגעננוץ אין קריסטליכען זין הייסט אומגעפעהר אזוי: איך קוק נאָר אויף דעם, צי עפּעס נוצט מיר אַלס זינליכען מענשען. איז דען אָבער די זינליכקייט מיין גאַנצע אייגענהייט? בין איך דען ביי זיך אַליין (ביי מיין פולען זינען) ווען איך בין אינגאַנצען אָבגעגעבען צו דער זינליכקייט? פאָלג איך זיך אַליין, מיין אייגע־נער בעשטימונג, ווען איך פאָלג דער זינליכקייט? איך בין נאָר דאַן מיין אייגענער, ווען ניט די זינליכקייט, און פונקט אזוי וועניג אַנאַנדערער (גאָט, מענשען, אויטאָריטעט, געזעץ, שטאַאַט, קירך א. אז. וו.) האַלטען מיך אין זייער געוואַלט, נאָר איך האַלט זיך אַליין; וואָס עס נוצט מיר, דעם זעלבסט־אייגענטימער אָדער זיך זעלבסט־אָנגעהעריגען, דאָס זוכט מיין אייגעננוץ.

אויסער דעם זעהט מען, אַז מען איז יעדען אויגענבליק

---

* אין טעקסט שטעהט דאָס וואָרט „ענטבעהרונג" (מאַנגעל, נויט); דאָס מוז אָבער זיין, ווי דער ענגלישער איבערזעצער הערר בייאינגטאָן, מיינט, אַ טעות הדפוס, אַנשטאָט דעם וואָרט „ענטעהרונג", וועלכען איך זעץ איבער אלס „בזיון". „מאַנגעל" האָט דאָ קיין זין ניט. — איבערז.

פּירטע אידען זיינען דורכדעם אין זיך גופא אַ האָר ניט בעסער געוואָרן, זייער לאַגע אַלס אידען איז נאָר פערלייכטערט געוואָרן, — הגם דער וואָס פערלייכטערט זייער צושטאַנד, איז על כל פּנים מעהר איידער אַ קריסטליכער קריסט, וואָרים אַזאַ איינער קאָן עס ניט טהאָן און בלייבען דערביי קאָנזעקווענט. אָבער עמאַנציפּירטער איד אָדער ניט־עמאַנציפּירטער: אַ איד בלייבט אַ איד; דער וואָס איז ניט אַ זעלבסט־בעפרייטער, איז אַקוראַט אַן — עמאַנציפּירטער. דער פּראָטעסטאַנטישער שטאַאט קאָן גאַנץ זיכער געבען די קאַטאָליקען פרייהייט (עמאַנציפּירען זיי); ווייל אָבער זיי מאַכען זיך ניט אַליין פריי, בלייבען זיי טאַקע — קאַטאָליקען.

וועגען אייגעננוץ און אייגעננוציגקייט איז שוין אויבען גערעדט געוואָרן. די פריינד פון פרייהייט ווערן אויפגעבראַכט אנטקעגען דער אייגעננוץ, ווייל אין זייער רעליגיעזען פרייהייט־שטרעבען קאָנען זיי זיך פון דער ערהאַבענער „זעלבסט־פערלייקענונג“ — ניט בעפרייען. דער צאָרן פון דעם ליבעראַל פאַלט אויף דעם עגאָיזם, ווייל דער עגאָיסט מיהט זיך קיינמאָל ניט פאַר אַ זאַך פון דער זאַך׳ס וועגען, נאָר פון זיינטוועגען: די זאַך מוז איהם דיענען. עגאָיסטיש איז, ניט צוצושרייבען קיין זאַך אַן אייגענעם אָדער „אַבסאָלוטען“ ווערטה, נאָר צו זוכען איהר ווערטה אין מיר. דאָס שטודירען לשם קאַריערע האָט מען אָפט צוגערעכנעט צו די העסליכסטע צייכענס פון עגאָיסטישער האַנדלונג, ווייל דאָס בעווייזט די שענדליכסטע פּראָומריינירונג פון דער וויסענשאַפט; אָבער צו וואָס איז די וויסענשאַפט, אויב ניט פערברויכט צו ווערן? ווען איינער וויים ניט, ווי צו בענוצען זי אויף עטוואָס בעסערס איידער אויף ברויט־פערדיענען, איז טאַקע זיין עגאָיזם אפילו אַ קליינליכער, ווייל די מאַכט פון אַזאַ עגאָיסט איז אַ בעשרענקטע, אָבער נאָר אַ געבאַפּטער קאָן טאַדלען אין דעם דאָס עגאָיסטישע און די פּראָומריינירונג פון דער וויסענשאַפט.

דעריבער ווייל דאָס קריסטענטום, וואָס קאָן ניט דעם איינצעלנעם לאָזען גילטען אַלס אַן איינציגען, האָט איהם נאָר געקאָנט בעטראַכטען אַלס אַן אָבהענגיגען — דאָס קריסטענטום איז אייגענטליך געוועזן נישט מעהר ווי אַ ס אָ צ י אַ ל ע ט עאָ ר י ע, אַ לעהרע פון צוזאַמענלעבען, און דערצו נאָך אַזוי גוט פון דעם מענשען מיט גאָט, ווי פון מענשען מיט מענשען — דעריבער האָט

זען פון אייגעננוציגקייט, וואָס שיטען זיך זאָנסט פון זייערע מיילער?

צו אַ זאַך, וואָס איך בעטרייב אייגעננוציג, האָב איך אַנאַנדער שייכות ווי צו אַ זאַך, וואָס איך דיען אונאייגעננוציג. מען קאָן פאַר דעם אָנגעבען דעם פאָלגענדען דערקען־צייכען: אנטקעגען דער לעצטער קאָן איך זיך פערזינדיגען אָדער בעגעהן אַ זינד, די ערשטע קאָן איך נאָר אַוועק׳פּטר׳ן, אָבשטויסען פון מיר, פערלירען זי, — ד. ה. בעגעהן אַן אונפאָרזיכטיגקייט. די האַנדעלס־פרייהייט ווערט בעטראַכט אויף אָט די ביידע אופנים, דערמיט וואָס מען האַלט זיי טיילווייז פאַר אַ פרייהייט, וועלכע קאָן אונטער געוויסע אומשטענדען געגעבען אָדער אַוועקגענומען ווערן, און טיילווייז פאַר אַזאַ, וועלכע מען דאַרף האַלטען הייליג אונטער אַלע אומשטענדען.

ווען אַ געוויסע זאַך אַהרט מיך ניט אַן און פאַר זיך, און איך בעגעהר זי ניט צוליעב איהר אַליין, פערלאַנג איך זי נאָר ווי אַ מיטעל צו אַ צוועק, פאַר איהר ניצליכקייט, צוליעב אַנאַנדער צוועק, ווי צ. ב. ש. איסטערס פאַר זייער געשמאַק. וועט דען ניט דיענען דעם עגאָיסט יעדע זאַך, אַלס מיטעל, פון וואָס ער איז אַליין דער לעצטער צוועק? און פאַר וואָס זאָל ער בעשיצען אַ זאַך, וואָס דיענט איהם צו גאָרנישט, צ. ב. ש. דער פּראָלעטאַ־ריער — דעם שטאַאט?

די אייגענהייט שליסט איין אין זיך אַלץ, וואָס איז אייגענס, און ברענגט ווידער צו עהרע, וואָס די קריסטליכע שפּראַך האָט פעראומעהרט. די אייגענהייט האָט אָבער ניט קיין פרעמדען מאָס־שטאַב, און איז איבערהויפּט ניט קיין אידעע, ווי די פרייהייט, מאָראַליטעט, מענשליכקייט א. ד. ג.: זי איז נאָר אַ בעשרייבונג פון דעם — אייגענטימער.

געצוואונגען צו גלויבען אין דעם שטענדיג געלעסטערטען אייגענ־נוץ, ווי אין אַ מאַכט, וואָס געוועלטיגט איבער אַלץ. אין דער זיצונג פון 10טען פעברואַר, 1844, האָט וועלקער אַרגומענטירט אויף דעם פאָרשלאַג וועגען דער אָבהענגיגקייט פון די ריכטער, און האָט אין אַן אויספיהרליכער רעדע קלאָרגעשטעלט, אַז ריכטער, וועלכע מען קאָן אַראָבזעצען, אָבזאָגען, איבערזעצען און האַלטען אין פענסיע — קורץ, אַזוינע מיטגליעדער פון אַ געריכטסהויף, וואָס קאָנען אויף בלויז אַן אַדמיניסטראַטיווען אופן ווערן בעשע־דיגט און געשטעלט אין געפאַהר — האָבען ניט קיין צופערלעסיג־קייט און פערלירען יעדע אַכטונג און צוטרויען ביים פאָלק. דער גאַנצער ריכטערשטאַנד, רופט וועלקער אויס, איז דעמאָראַליזירט דורך אָט דער אָבהענגיגקייט! אין טרוקענע ווערטער מיינט דאָס ניט אַנדערש, ווי אַז די ריכטער געפינען, עס לוינט זיך זיי בעסער צו פסק'ענען ווי די מיניסטאָרען פערלאַנגען, איידער ווי דאָס געזעץ פאָדערט. וואָס קאָן מען טהאָן דערצו? אפשר לערנען די ריכטער אָם הארצען די שאַנדע פון זייער פערקויפליכקייט, און פיהלען אַ צוטרויען, אַז זיי וועלען נעהמען זייערע מעשים אָם הארצען און פון דאַן אָן און ווייטער שעצען די גערעכטיגקייט העכער איידער זייער אייגעננוץ? ניין, צו אַזאַ ראָמאַנטישער פערטרויליכקייט שוועבט דאָס פאָלק ניט אַרויף, וואָרים עס פיהלט, אַז דער אייגענ־נוץ איז מעכטיגער איידער יעדער אַנדער מאָטיוו. דעריבער מעגען דיזעלבע פערזאָנען פערבלייבען ריכטער ווי זיי זיינען געוועזען, ווי שטאַרק מען זאָל זיך ניט האָבען איבערצייגט, אַז זיי האָבען געהאַנ־דעלט ווי עגאָיסטען; נאָר וואָס דען? זיי דאַרפען מעהר ניט געפי־נען זייער אייגעננוץ אין דער פערקויפליכקייט פון דעם רעכט, נאָר זיי דאַרפען זיין אַזוי אונאָבהענגיג פון דער רעגירונג, אַז זייער זאַך, „זייער גוט־פערשטאַנענע אינטערעסע", זאָל דורך זייער אָבגעבען אַ ריכטיגען פסק ניט געשטעלט ווערן אין שאָטען, נאָר אדרבא זאָל געזיכערט זיין מיט אַן אַנגענעהמער פעראייניגונג פון אַ גוטען געהאַלט צוזאַמען מיט אַכטונג צווישען די בירגער.

הייסט עס, וועלקער און די בירגער פון באַדען פיהלען זיך געזיכערט ערשט דאַן, ווען זיי קאָנען רעכענען אויף דעם אייגענ־נוץ. איז וואָס זאָל מען זיך טראַכטען וועגען די אונצעהליגע פראַ־

דאָס איינענטליכע קריסטענטום נעהמט אונז צונויף אונטער נאָך א ווענינער־אַלגעמיינעם בעגריף: דאָ זיינען מיר „גאָט'ס קינדער" און „געטריבען דורך גאָט'ס גייסט".* ניט אַלע פונ־דעסטוועגען קאָנען זיך בעריהמען, אז זיי זיינען גאָט'ס קינדער, נאָר „דערזעלבינער גייסט, וואָס זאָגט עדות צו אונזער גייסט, אז מיר זיינען גאָט'ס קינדער, ענטפּלעקט צו אייך וועלכע קינדער עס זיינען דעם טייוועל'ס.** פּאָלגליך, כדי צו זיין גאָט'ס קינד, טאָר א מענש ניט זיין דעם טייוועל'ס א קינד; הייסט עס, אז געוויסע מענשען קאָנען זיך ניט רעכענען פאַר גאָט'ס קינדער. דאַגעגען, כדי צו זיין מענשענקינדער, ד. ה. מענשען, דאַרפען מיר נאָר געהערן צו דעם מענשען־מין, מיר דאַרפען נאָר זיין עקזעמפּ־לאַרען פון דעם דאָזיגען מין. וואָס איך בין אַלס אָט דער „איך", געהט דיר אַלס גוטען ליבעראַל נישט אָן, נאָר עס איז מיין פּרי־וואַט־זאַך אַליין; עס איז גענוג, וואָס מיר זיינען ביידע קינדער פון איין און דערזעלבינער מוטער, ד. ה. פון דעם מענשען־מין: אַלס מענשענקינד בין איך דיין גלייכען.

איז וואָס בין איך דיר? אפשר אָט דער גשמיות'דינער איך, ווי איך שטעה און געה? אָה, ניין, נאָר ניט דאָס. דער דאָזיגער גשמיות'דיגער איך מיט זיינע געדאַנקען, בעשלוסען און ליידענ־שאַפטען איז אין דיינע אויגען א „פּריוואַט־זאַך", וועלכע געהט דיר גאָרנישט אָן, איז אַ זאַך „פאַר זיך". אַלס א „זאַך פאַר דיר" עקזיסטירט נאָר מיין בעגריף, דער בעגריף פון מיין מין, נאָר דער מענש, דער, וואָס וואָלט פּונקט אזוי גוט ווי ער הייסט יאַנקעל, געקאָנט זיין חיים אָדער יאָסעל. דו זעהסט אין מיר ניט מיך, דעם גשמיות'דיגען, נאָר עפּעס א ניט־ווירקליכעס, דעם רוח, ד. ה. א מענשען.

אין דעם משך פון די קריסטליכע יאָהרהונדערטען האָבען מיר די פערשיידענסטע מענשען דערקלערט אַלס „אונזער גלייכען", אָבער יעדעס מאָל אין דעם ערך פון יענעם גייסט, וואָס מיר האָבען פון זיי דערוואַרט — צ. ב. ש. יעדען מענשען, אין וועמען מען קאָן משער זיין, אז ער האָט דעם גייסט פון דער בעדערפטיג־

---

* רוימער 8, 14.

** פערגלייך: יאָהאַן 3, 10 מיט רוימער 8, 14.

II

דער אייגענטימער

איך — קום איך צו זיך און צו דאָס מייניגע דורך דעם ליבע־ראַליזם?

וועמען האַלט דער ליבעראַלער פאַר זיין גלייכען? דעם מענשען! דו זיי נאָר אַ מענש — און דאָס ביזטו דאָך — דאַן רופט דיך דער ליבעראַלער זיין ברודער. ער פרעגט זיך זעהר וועניג נאָך וועגען דיינע פּריוואַט־מיינונגען און פּריוואַט־נאַרישקייטען, אויב ער קאָן נאָר אין דיר דערבליקען דעם „מענשען“.

אַזוי ווי אָבער ער אַכטעט זעהר וועניג וואָס דו ביזט פּריוואַט (בתורת יחיד), — ריכטיגער געזאָגט, ווען ער האַלט זיך שטרענג ביי זיין פּרינציפּ, לעגט ער גאָר קיין געוויכט ניט אויף דעם, — זעהט ער אין דיר נאָר דאָס, וואָס דו ביזט גענעראַטים (בתורת מין האנושי). מיט אַנדערע ווערטער: ער זעהט אין דיר ניט ד י ך, נאָר דעם מין, ניט יאַנקלען אָדער שמערלען, נאָר דעם מענשען, ניט דעם ווירקליכען אָדער איינציגען, נאָר דיין וועזען אָדער דיין בעגריף, ניט דעם גשמיות׳דיגען מענשען, נאָר דעם ג ײ ס ט.

אַלס יאַנקעל וואָלסטו ניט געווען זיין גלייכען, וואָרים ער איז שמעריל, איז דאָך ניט יאַנקעל; אַלס מענש ביזטו דאָס זעלבע, וואָס ער איז. און היות ווי דו אַלס יאַנקעל עקזיסטירט פאַר איהם אַזוי גוט ווי גאָרנישט (ד. ה. אַזוי ווייט ווי ער איז אַ ליבעראַלער און ניט אויף אַן אונבעוואוסטען אופן אַן עגאָיסט), האָט ער זיך די „ברודער־ליעבע“ באמת זעהר לייכט געמאכט: ער ליעבט ניט אין דיר יאַנקלען, פון וועמען ער וויים גאָרנישט און וויל נישט וויסען, נאָר דעם מענשען.

אין מיר און דיר מעהר גאָרנישט צו זעהן אויסער „מענשען“, — דאָס הייסט טרייבען ביז צום לעצטען שפּיץ די קריסטליכע אַנשויאונג, לויט וועלכער איינער איז פאַר דעם אַנדערן נישט מעהר ווי אַ ב ע ג ר י ף (צ. ב. ש. אַ מענש, וואָס איז בערופען צו זעליגקייט א. אז. וו.).

מיר האָבען דעריבער אין דעם ליבעראַליזם נאָר די פאָרט־זעצונג פון דער אַלטער קריסטליכער גרינגשעצונג פון דעם „איך", פון דעם גשמיות'דיגען יאַנקלען. אַנשטאָט מיך צו נעהמען ווי איך בין, קוקט מען נאָר אויף מיין אייגענטום, אויף מיינע אייגענשאַפ־טען, און מען שליסט מיט מיר אַן עהע־בונד, נאָר צוליעב — מיין פערמעגען; עס קומט אויס, ווי מען הייראַט וואָס איך האָב, ניט וואָס איך בין. דער קריסט האַלט זיך אָן מיין גייסט, דער ליבעראַל — אָן מיין מענשליכקייט.

אָבער אויב דער גייסט, וועלכען מען בעטראַכט ניט אַלס דאָס א י י ג ע נ ט ו ם פון דעם גשמיות'דיגען איך, נאָר אַלס דעם אייגענטליכען איך גופא, איז א געשפענסט, דאַן איז אויך דער מענש, וועלכער ווערט ניט אָנערקענט אַלס מיין אייגענשאַפט, נאָר אַלס דער אייגענטליכער איך, נישט מעהר ווי א רוח, א געדאַנק, א בעגריף.

דעריבער דרעהט זיך אויך דער ליבעראַלער ארום אין דעם־זעלביגען קרייז, ווי דער קריסט. די ביזט א מענש, ווייל דער גייסט דער מענשהייט, ד. ה. דער מענש [בכלל], וואוינט אין דיר, אזוי ווי, ווען קריסטוס' גייסט וואוינט אין דיר, ביזטו א קריסט; אָבער היות ווי ער וואוינט אין דיר אַלס צווייטער איך, ווען אפילו אַלס דיין אייגענטליכער אָדער „בעסערער" איך, בלייבט ער דיר יענערוועלטיג, און דו מוזט שטרעבען אינגאַנצען צו ווערן מענש. אַ שטרעבען, וואס איז פונקט אזוי פרוכטלאָז, ווי דאָס שטרעבען פון דעם קריסט צו ווערן אינגאַנצען אַ זעליגער גייסט!

איצטער, נאָכדעם ווי דער ליבעראַליזם האָט פראָקלאַמירט דעם מענשען, קאָן מען עס אָפען אַרויסזאָגען, אז דערמיט איז נאָר דורכגעפיהרט געוואָרן די לעצטע קאָנזעקווענץ פון דעם קריסטענ־טום, און אַז דאָס קריסטענטום האָט זיך באמת לכתחלה ניט געשטעלט קיין אַנדער אויפגאַבע ווי צו רעאַליזירען ד ע ם מ ע נ ש ע ן, דעם „אמת'ן מענשען". דערפון קומט אַרויס די אילוזיע, אַז דאָס קריסטענטום שרייבט־צו אַן אונענדליכען ווערטה צו דעם א י ך (ווי צ. ב. ש. אין דער לעהרע פון אונשטערבליכקייט, אין דער זאָרג פאַר דער נשמה א. אז. וו.). ניין, אָט דעם ווערטה טיילט ער איין נאָר „ד ע ם מ ע נ ש ע ן" אליין. נאָר „דער מענש" איז אונשטערבליך, און נאָר ווייל איך בין א מענש, בין

קייט דערלייזט צו ווערן; דאַן שפּעטער יעדען מענשען, וואָס האָט דעם גייסט פון גערעכטיגקייט, ענדליך יעדען מענשען, וואָס צייגט אַרויס אַ מענשליכען גייסט און אַ מענשליכען פּנים. אָט אַזוי האָט זיך געענדערט דער גרונד־פּרינציפּ פון „גלייכהייט".

אויפפּאַסענדיג אָט אַזוי די גלייכהייט אַלס גלייכהייט פון *מענשליכען גייסט*, האָט מען על כל פּנים ענטדעקט אַ גלייכהייט, וואָס שליסט איין *אַלע* מענשען; וואָרים ווער האָט געקאָנט לייקענען, אַז מיר מענשען האָבען אַ מענשליכען גייסט, ד. ה. אַז מיר האָבען ניט קיין אַנדער גייסט אויסער אַ מענשליכען!

אָבער זיינען מיר איצטער דעריבער ווייטער איידער אין אָנפאַנג פון קריסטענטום? דאַמאָלסט האָבען מיר געזאָלט האָבען אַ *געטליכען* גייסט, איצטער אַ *מענשליכען*; אויב אָבער דער געטליכער גייסט האָט אונז ניט אויסגעשעפּט, איז ווי אַזוי זאָל דער מענשליכער אינגאַנצען אויסדריקען דאָס, וואָס *מיר* זיינען? פייערבאַך, צ. ב. ש. מיינט, אַז דערמיט, וואָס ער פערמענשליכט דאָס געטליכע, האָט ער אויסגעפונען די וואָר־הייט. ניין, אויב גאָט האָט אונז געמאַכט יסורים, איז דער מענש אים שטאַנד נאָך שמערצליכער אונז צו דריקען. דער קיצור הדבר איז: דאָס וואָס מיר זיינען מענשען, איז די קלענסטע זאַך וועגען אונז, דאָס האָט נאָר אַ בעדייטונג אויף ווי ווייט עס איז איינע פון אונזערע *אייגענשאַפטען*, ד. ה. אויף וויפיעל עס איז אונזער אייגענטום. געוויס, צווישען אַנדערע זאַכען בין איך אויך אַ מענש, ווי איך בין צ. ב. ש. אַ בעל חי, אַ *חיה*, הייסט עס, אָדער אַן אייראָפּעער, אַ בערלינער א. ד. ג.; אָבער ווער עס וויל מיך נאָר אַכטען אַלס מענשען אָדער אַלס בערלינער, וואָלט מיר געגעבען אַזאַ אַכטונג, וועלכע איז מיר זעהר גלייכגילטיג. און פאַרוואָס? ווייל ער אַכטעט נאָר איינע פון מיינע *אייגענשאַפטען*, ניט *מיך*.

עס איז פונקט אַזוי אויך מיט דעם גייסט. אַ קריסטליכער גייסט, אַ גערעכטער גייסט און נאָך אַזאַ מין גייסט, קאָן גאַנץ גוט זיין מיינע אַן ערוואָרבענע אייגענשאַפט, ד. ה. מיין אייגענטום, אָבער איך בין ניט אָט דער גייסט: ער איז מיינער, ניט איך זיינער.

וואס האט ערפילט זיינע פליכטען אלס אונטערטאן, קיין חילוק צו וועלכער פארם פון זעליג־ווערן ער מעג ניט זיין גענייגט. אט די רעליגיאן דארף איצט דערהויבען ווערן צו דער מדרגה פון אן אלגעמיין־אנגענומענער, און מוז אבגעזונדערט ווערן פון אלע איבעריגע, ווי פון בלויזע „פריוואט־נארישקייטען“, אנטקעגען וועלכע מען דארף איבעריגענס, מחמת זיי האבען קיין ממשות ניט, זיך פערהאלטען העכסט ליבעראל.

מען קאן זי אנרופען די שטאאטס־רעליגיאן, די רעליגיאן פון „פרייען שטאאט“, ניט אין דעם ביזאהעריגען זין, ווי איינע וואס איז בעפארצוגט אדער פריווילעגירט פון דעם שטאאט, נאר אלס די רעליגיאן, וועלכע דער „פרייער שטאאט“ איז ניט נאר בערעכטיגט, נאר גענויטיגט צו פאדערן פון יעדען איינעם, כיי ער איז פריוואטים א איד, א קריסט, אדער וואר־עס־איז. זי טהוט פאר דעם שטאאט פונקט דיזעלביגע דיענסטען, ווי די פיעטעט (די איבערגעבענקייט) פאר דער פאמיליע. כדי די פאמי־ליע זאל אין איהר בעשטאנד אנדערקענט און אויפגעהאלטען ווערן פון יעדען פון איהרע מיטגליעדער, מוז איהם די בלוט־פערבינדונג זיין הייליג, און זיין געפיהל פאר איהר מוז זיין א געפיהל פון פיעטעט און רעספעקט צו דעם בלוט־באנד, דורך וועלכען יעדער בלוט־פערוואנדטער ווערט פאר איהם א געהייליגטע פערזאן. אזוי אויך מוז פאר יעדען גליעד פון דער שטאאט־געמיינדע די דאזיגע געמיינדע זיין הייליג, און דער בעגריף, וועלכער איז דער העכסטער פאר'ן שטאאט, מוז אויפ'ן זעלביגען אופן זיין אויך דער העכסטער פאר איהם.

וועלכער בעגריף איז אבער דער העכסטער פאר'ן שטאאט? גאנץ געוויס דער בעגריף צו זיין א ווירקליך־מענשליכע געזעל־שאפט, א געזעלשאפט, אין וועלכער יעדערער, וואס איז ווירקליך א מענש, ד. ה. ניט קיין אונמענש, זאל קאנען בעקומען אן אויפנאהמע אלס מיטגליעד. די טאלעראנץ פון א שטאאט מעג געהן וועהר ווייסט ווי ווייט, אבער אנטקעגען אן אונמענשען און אנטקעגען דאס אונמענשליכע הערט זי אויף. און דאך איז אט דער „אונמענש“ א מענש, דאך איז דאס אונמענשליכע גופא עטוואס מענשליכעס, יא, עפעס וואס איז מעגליך נאר אין א מענשען, ניט אין קיין חיה, ד. ה. עס איז עטוואס „מענשען־מעגליכעס“. אבער

איך אויך אונשטערבליך. אין פאַקט האָט דאָס קריסטענטום געמוזט לערנען, אַז קיינער געהט ניט פערלאָרן, פונקט ווי דער ליבעראַליזם שטעלט אויך אַלעמען גלייך אַלס מענשען; אָבער יענע אייביגקייט, פונקט ווי די גלייכהייט, איז נוגע נאָר דעם מענשען אין מיר, ניט מיך. נאָר אַלס דער טרעגער און דער בעל אכסניה פון „מענשען" שטאַרב איך ניט, אַ שטייגער ווי דער „קעניג שטאַרבט ניט". לודוויג שטאַרבט, אָבער דער קעניג בלייבט; איך שטאַרב, אָבער מיין גייסט, דער „מענש", בלייבט. כדי אינגאַנצען צו אידענטיפיצירען מיך מיט דעם „מענשען", האָט מען ערפונדען און אויפגעשטעלט די פאָדערונג, אַז איך מוז ווערן אַ „ווירקליכער גאַטונגס־וועזען".*

די מענשליכע רעליגיאָן איז נאָר די לעצטע מעטאַמאָרפאָזע פון דער קריסטליכער רעליגיאָן. וואָרים אַ רעליגיאָן איז דער ליבעראַליזם דערפאַר, וואָס ער טיילט אָב מיין וועזען פון מיר, און שטעלט איהם איבער מיר; ווייל ער דערהויבט „דעם מענשען" אין דערזעלבער מאָס, ווי וועלכע עס איז אַנדער רעליגיאָן דערהויבט איהר גאָט אָדער איהרע געצען; ווייל ער מאַכט פון דאָס מייניגע עפּעס אַ יענערוועלטיגס, ווייל ער מאַכט איבערהויפּט פון דאָס מייניגע, פון מיינע אייגענשאַפטען און מיין אייגענטום, עפּעס אַ פרעמדס, נעמליך אַ „וועזען"; קורץ, ווייל ער שטעלט מיך אונטער דעם „מענשען" און שאַפט פאַר מיר דורכדעם אַ „בערוף". אָבער דער ליבעראַליזם דערקלערט זיך אַלס רעליגיאָן אויך לויט דער פאָרם נאָך, ווען ער פאָדערט פאַר דעם דאָזיגען העכסטען וועזען, דעם מענשען, אַ גלויבענס־אייפער, „אַ גלויבען, וועלכער וועט ענדליך אויך בעווייזען אַמאָל אַ פייערדיגען אייפער, אַן אייפער, וואָס וועט ניט קאָנען בעזיעגט ווערן". ** היות אָבער ווי דער ליבעראַליזם איז אַ מענשליכע רעליגיאָן, פערהאַלט זיך דער רבי פון דעם ליבעראַליזם טאָלעראַנט צו די רביים פון יעדער אַנדער רעליגיאָן (קאַטאָלישע, אידישע א. אז. וו.), פונקט ווי פריעדריך דער גרויסער האָט זיך פערהאַלטען צו יעדען איינעם,

---

* צ. ב. ש. מאַרקס אין די „דויטש־פראַנצויזישע יאָהר־ביכער", ז. 197.

** ברונאָ בויער: „יודענפראַגע", ז. 61.

וואס איך טהו איז טאקע דעריבער מענשליך, ווייל א י ך טהו עס, אבער ניט דעריבער ווייל עס ענטשפרעכט דעם בעגריף „מענש“? איך בין ווירקליך דער מענש און אונמענש אינאיינעם; ווארים איך בין מענש און בין צוגלייך מעהר איידער מענש, ד. ה. איך בין דער „איך“ פון אט דער בלויזער אייגענשאפט מיינער.

עס האט געמוזט ענדליך קומען דערצו, אז מען האט אונז ניט מעהר אויפגעפאדערט צו זיין בלויז קריסטען, נאר צו ווערן מענשען. ווארים הגם מיר האבען אפילו קיין קריסטען קיינמאל ווירקליך ניט געקאנט ווערן, נאר מיר זיינען אייביג געבליבען „ארימע בעלי־עבירות“ (דער קריסט איז אויך געוועזען א ניט־דערגרייכבארער אידעאל), האך איז דער ווידערשפרוך פון דעם ניט געקומען אזוי קלאר פאר'ן בעוואוסטזיין, און די אילוזיע איז געוועזען לייכטער איידער איצטער, ווען אונז, וואס מיר זיינען מענשען און האנדלען מענשליך — און קאנען גאר ניט אנדערש זיין און אנדערש האנדלען — ווען אונז ווערט געשטעלט די פאדערונג: מיר זאלען זיין מענשען, „ווירקליכע מענשען“.

אונזערע היינטיגע שטאאטען, אזוי ווי עס קלעפט זיך נאך צו זיי פון זייער קירכליכער מוטער אלערהאנד זאכען, לעגען ארויף אויף זייערע אנגעהעריגע פערשיידענע פערפליכטונגען (צ. ב. ש. קירכליכע רעליגיעזיטעט), וועלכע געהען זיי, די שטאאטען, אייגענטליך גארנישט אן; אבער דאך, אין כלל גענומען, פערלייקענען זיי זייער בעדייטונג ניט, ווארים זיי ווילען מען זאל זיי בעטראכטען פאר מ ע נ ש ל י כ ע ג ע ז ע ל ש א פ ט ע ן, אין וועלכע דער מענש קאן זיין א מיטגליעד אלס מענש, ווען ער איז אפילו וועניגער פריווילעגירט איידער אנדערע מיטגליעדער. די מייסטע שטאאטען לאזען־צו אנהענגער פון יעדער רעליגיעזער סעקטע און נעהמען־אויף מענשען אהן אונטערשייד פון ראסע און נאציאן: אידען, טערקען, מאהרען א. אז. וו. קאנען ווערן פראנצויזישע בירגער. דער שטאאט, הייסט עס, ביים אויפנעהמען א בירגער קוקט נאר צי ער איז א מ ע נ ש. די קירך, אלס א געזעלשאפט פון גלויביגע, האט ניט געקאנט אויפנעהמען אין איהר שוים יעדען מענשען; דער שטאאט אלס א געזעלשאפט פון מענשען קאן עס יא. ווען אבער דער שטאאט האט אינגאנצען דורכגעפיהרט זיין פרינציפ, — ניט משער צו זיין אין זיינע אנגעהעריגע מעהר גארנישט, אחוץ

הגם יעדער אונמענש איז אַ מענש, דאָך שליסט איהם דער שטאַאַט אויס, ד. ה. ער זעצט איהם אריין (אין תפיסה), אָדער פערוואַנדעלט איהם פון אַ שטאַאַט־חבר אין אַ געפעננגנים־חבר (לויט דעם קאָמו־ניזם — אין אַ משוגעים־הויז־ אָדער קראַנקען־הויז־געגאָסע).

צו זאָגען אין טרוקענע ווערטער, וואָס אַ אונמענש איז, איז ניט בעזונדערס שווער: דאָס איז אַ מענש, וואָס ענטשפּרעכט ניט דעם בעגריף „מענש", אקוראט ווי דאָס אונמענשליכע איז אַ מענשליכעס, וואָס שטימט ניט מיט דעם בעגריף פון מענש־ליכעס. די לאָגיק רופט דאָס אַן אַ „אורטייל, וואָס ווידערשפּרעכט זיך אַליין". וואָלט מען געמעגט ארויסזאָגען אַזאַ אורטייל, אַז איינער קאָן זיין אַ מענש, ניט זייענדיג קיין מענש, אויב מען וואָלט ניט געהאַלטען פון דער היפּאָטעזע, אַז דער בעגריף פון מענשען קאָן זיין אָבגעזונדערט פון זיין עקזיסטענץ, אַז דאָס וועזען קאָן זיין אָבגעזונדערט פון דער ערשיינונג? מען זאָגט: דער און דער ערשיינט אפילו אַלס מענש, ער איז אָבער ניט קיין מענש.

אָט דעם „זעלבסט־ווידערשפּרעכענדען אורטייל" האָבען די מענשען ארויסגעגעבען אַ לאַנגע רייהע פון יאָהרהונדערטען נאָכ־אַנאַנד! יאָ, נאָך מעהר ווי דאָס, אין אָט דער לאַנגער צייט זיינען נאָר געווען — אונמענשען. וועלכער איינצעלנער האָט געקאָנט האָבען ענטשפּראָכען זיין בעגריף? דאָס קריסטענטום קען נאָר איין מענשען, און אָט דער איינער — קריסטוס — איז אין דערזעלביגער צייט אַן אונמענש אין פערקעהרטען זין, ד. ה. אַן איבערמענשליכער מענש, אַ „גאָט". אַ ווירקליכער מענש איז נאָר — דער אונמענש.

מענשען, וואָס זיינען קיין מענשען ניט — וואָס קאָנען זיי זיין אנדערש ווי געשפּענסטער? יעדער ווירקליכער מענש, ווייל ער ענטשפּרעכט ניט דעם בעגריף „מענש", אָדער ווייל ער איז ניט קיין „גאַטונגס־מענש", איז אַ רוח. בלייב איך דען אָבער אַן אונמענש אפילו דאַן, ווען איך ברענג אַרונטער דעם מענשען (וועלכער איז געשטאַנען איבער מיך און איז פאַר מיר געבליבען אַ יענערוועלטיגער, אַלס מיין אידעאַל, מיין אויפגאַבע, מיין וועזען אָדער בעגריף) צו מיינער אַן איי גענשאַפט, וואָס איז מיר איינגען און מיטגעבאָרען, אַזוי אַז דער מענש איז מעהר גאָרנישט אויסער מיין מענשליכקייט, מיין מענשליכע עקזיסטענץ, און אַלץ

בענוץ זי נאָר. כדי אָבער זי צו קאָנען פאָלשטענדיג בענוצען, פערוואנדעל איך זי בעסער אין מיין אייגענטום און אין מיינעם א געשאַף, ד. ה. איך פערניכט זי און בוי אויף איהר אָרט דעם פ ע ר־ א י י ן פ ו ן ע ג אָ י ס ט ע ן.

אַזוי אויך וויזט דער שטאאט ארוים זיין פיינדשאפט צו מיר, דורכדעם וואָס ער פאָדערט איך זאָל זיין א מענש — א פאָדערונג, וואָס לאָזט־צו די השערה, אז איך קאָן אויך ניט זיין א מענש און קאָן פאר איהם גילטען ווי אן „אונמענש": דאָס זיין א מענש לעגט ער אויף מיר ארויף ווי א פ ל י כ ט. ווייטער פערלאנגט ער, איך זאָל נישט טהאָן קיין זאַך, אויף וואָס ע ר קאָן זיך ניט האַל־ טען; ז י י ן ק י ו ם, הייסט עס, דאַרף פאר מיר זיין הייליג. דאן טאָר איך ניט זיין קיין ענאָיסט, נאָר א „רעספעקטאבעלער איש תמים", ד. ה. א מאָראַלישער מענש. קורץ, לגבי איהם און זיין קיום מוז איך זיין פול מיט רעספעקט און ניט האָבען קיין מאכט — און אזוי ווייטער.

אָט אזא שטאאט, וואָס עקזיסטירט נאָך באמת ניט, נאָר דאַרף ערשט בעשאַפען ווערן, איז דער אידעאַל פון דעם אָנקומענדען ליבעראַליזם. עס דאַרף ענטשטעהן א וואָהרהאַפטיגע „מענשענ־ געזעלשאַפט", אין וועלכער יעדער „מענש" געפינט א פּלאץ. דער ליבעראַליזם וויל רעאַליזירען „דעם מענשען", ד. ה. שאַפען איהם א וועלט, און דאָס וועט זיין די מ ע נ ש ל י כ ע וועלט, אָדער די אַלגעמיינע (קאָמוניסטישע) מענשענ־געזעלשאַפט. מען האָט געזאָגט: „די קירך האָט נאָר דעם גייסט געקאָנט נעהמען אין בעטראַכט, דער שטאאט דאַרף דעם גאַנצען מענשען נעהמען אין בעטראַכט. * אָבער איז דען „דער מענש" ניט „גייסט"? דער קערן פון שטאאט איז דאָך „דער מענש", די דאָזיגע אונווירקליכ־ קייט, און ער, דער שטאאט, גופא איז דאָך נאָר א „מענשענ־ געזעלשאַפט". די וועלט, וואָס דער גלויביגער (גלויביגער גייסט) שאַפט, הייסט קירך, די וועלט, וואָס דער מענש (מענשליכער אָדער הומאַנער גייסט) שאַפט, הייסט שטאאט. דאָס איז אָבער ניט מ י י ן וועלט. איך טהו קיינמאָל נישט עטוואָס מ ע נ ש ל י־ כ ע ס אין אַבסטראַקט, נאָר אַלעמאָל א י י ג ע נ ע ס, ד. ה.

* העסס, „טריאַרכיע", ז. 76.

אז זיי זיינען מענשען (ביז איצט זיינען אפילו די נאָרד־אַמעריקאַנער שטאַאטען משער אין זייערע אָנגעהעריגע, אז זיי האָבען רעליגיאָן, וועניגסטענס די רעליגיאָן פון עהרליכקייט און רעספעקטאַביליטעט), דאַן האָט ער זיך אַליין אויסגעגראָבען זיין קבר. בעת ער שטעלט זיך פאָר, אז ער בעזיצט אין זיינע בירגער לויטער מענשען, זיינען זיי דערוויילע געוואָרן לויטער ע ג אָ י ס ט ע ן, און יעדערער פון זיי בענוצט איהם, דעם שטאַאט, לויט זיינע עגאָיסטישע קרעפטען און צוועקען. קומענדיג אין קאָנפליקט מיט די עגאָיסטען, געהט די „מענשליכע געזעלשאַפט" צו־גרונד; וואָרים זיי בעציהען זיך ניט מעהר איינע צו די אַנדערע אַלס מ ע נ ש ע ן, נאָר זיי טרע־טען אַרויס ווי א א י ך אַנטקעגען א „דו" און אַן „איהר", וואָס זיינען איינגאַנצען פערשיידען פון מיר און געגנעריש צו מיר.

ווען דער שטאַאט מוז רעכענען אויף אונזער מענשליכקייט, איז עס האָסזעלבע ווי מען וואָלט זאָגען: ער מוז רעכענען אויף אונזער מ אָ ר א ל י ש ק י י ט. זעהן איינער אין דעם אַנדערן דעם מענשען און האַנדלען איינער געגענאיבער דעם אַנדערן ווי מענשען, דאָס רופט מען אָן א מאָראַלישע אויפפיהרונג. דאָס איז אויפ'ן האָר דיזעלביגע זאַך ווי די „גייסטיגע ליעבע" פון קריסטענ־טום. אויב איך זעה אין דיר דעם מענשען, ווי איך זעה דעם מענ־שען, און מעהר גאָרנישט ווי דעם מענשען, אין מיר, דאַן זאָרג איך פאַר דיר אַקוראַט ווי איך וואָלט זאָרגען פאַר מיר, וואָרים מיר ביידע שטעלען דאָך פאָר נישט מעהר ווי דעם מאַטעמאַטישען זאַץ: ווען „א" איז גלייך צו „ג" און „ב" איז גלייך צו „ג", איז פאָלגליך „א" גלייך צו „ב"; ד. ה. איך בין מעהר גאָרנישט ווי א מענש און דו ביזט מעהר גאָרנישט ווי א מענש, פאָלגליך זיינען איך און דו דאָס זעלביגע. די מאָראַל פערטראָגט זיך ניט מיט דעם עגאָיזם, ווייל זי לאָזט ניט מ י ך גילטען, נאָר דעם מענשען אין מיר. אויב אָבער דער שטאַאט איז א ג ע ז ע ל ש א פ ט פ ו ן מ ע נ ש ע ן, ניט א פעראיין פון „איך'ן", וואָס יעדער איינער האָט זיך אין אויג, דאַן קאָן ער זיך אָהן דער מאָראַל ניט האַלטען און מוז בעשטעהן אויף דער מאָראַל.

דעריבער זיינען מיר ביידע, דער שטאַאט און איך, שונאים. מיר, דעם עגאָיסט, ליעגט ניט דאָס וואוילזיין פון דער „מענשלי־כער געזעלשאַפט" אַם האַרצען; איך אָפּפער איהר גאָרנישט, איך

העלפט, ד. ה. אלס מענשען דערקענען זיי זיך אָן, אלס שקלאַפען שליסען זיי זיך אויס, ווייל זיי זיינען קנעכט פון צוויי פערשיידענע הארען. ווען זיי וואָלטען געקאָנט זיין פאָלקאָמענע עגאָיסטען, וואָלטען זיי זיך איינגאנצען אויסגעשלאָסען און דעסטאָ פעסטער זיך געהאלטען צוזאמען. זייער שאנדע איז ניט, וואָס זיי שליסען זיך אויס איינע די אנדערע, נאָר וואָס דאָס פאסירט נאָר אונזה האלב. ברונאָ בויער, פערקעהרט, מיינט, אז אידען און קריסטען קאָנען ערשט דאן בעטראכטען און בעהאנדלען איינע די אנדערע אלס „מענשען“, ווען זיי גיבען אויף דאָס בעזונדערע וועזען, וואָס טיילט זיי פונאנדער און פערפליכטעט זיי צו זיין אייביג אָבגעזונ־דערט, ווען זיי אָנדערקענען דאָס אלגעמיינע וועזען פון „מענשען“ און בעטראכטען עס אלס זייער „אמת וועזען“.

לויט זיין פאָרשטעלונג ליעגט דער פעהלער פון די אידען ווי פון די קריסטען אין דעריין, וואָס זיי ווילען זיין און האָבען עטוואָס „אָבגעזונדערטעס“, אנשטאָט צו זיין נאָר מענשען און שטרעבען נאָר נאָך מענשליכעס, נאָך די „אלגעמיינע מענשענרעכט“. ער מיינט, אז זייער גרונד־טעות בעשטעהט אין דעם גלויבען, אז זיי זיינען „פריווילעגירט“, בעזיצען „פאָררעכטען“, און בכלל אין דעם גלויבען אין פ אָ ר ר ע כ ט. אין געגענזאַץ צו דעם האלט ער זיי פאָר דאָס אלגעמיינע מענשענרעכט. יאָ, דאָס מענשענרעכט! —

ד ע ר מענש איז ד ע ר מ ע נ ש ב כ ל ל און אין דעם זין יעדערער, ווער עס איז אַ מענש. בכן דארף יעדערער האָבען די אייביגע מענשענרעכט, און זיי געניסען, לויט דער מיינונג פון די קאָמוניסטען אין דער פאָלקאָמענער „דעמאָקראַטיע“, אָדער ווי דאָס דארף ריכטיג הייסען — אנטראָפאָ־קראַטיע. אָבער נאָר א י ך האָב אלץ, וואָס איך — שאַף זיך איין; אלס מענש האָב איך גאָרנישט. מען וואָלט יעדען מענשען לאָזען האָבען אל דאָס גוטס, נאָר דערפאר ווייל ער האָט דעם טיטול „מענש“. איך אָבער שטעל דעם טראָפ אויף מ י ר, ניט דערוויף, וואָס איך בין מ ע נ ש.

דער מענש איז עפּעס נאָר אלס מ י י ן א י י ג ע נ ש אַ פ ט (אייגענטום), אזוי ווי די מענליכקייט אָדער ווייבליכקייט. די אמאָליגע האָבען עס געהאלטען פאר אן אידעאל צו זיין אין פולען זין א מ אַ ן; זייער טוגענד איז „ו ו י ר ט ו ס“ און „א ר ע ט ע“,

מ י י ן מענשליכע טהאַט איז פערשיידען פון יעדער אַנדערער מענשליכער טהאַט, און נאָר דורך אַט דער פערשיידענהייט איז זי א ווירקליכע טהאַט, וואָס געהערט צו מיר. דאָס מענשליכע אין איהר איז אַן אַבסטראַקציע, און אַלס אַזוינס — גייסט, ד. ה. אַן אַבסטראַהירטעס וועזען.

ברונאָ בויער מאַכט די בעהויפּטונג (צ. ב. ש. אין „יודענ־שטאַאַט", ז. 84), אַז די וואַרהייט פון דער קריטיק איז די לעצטע, פּאַקטיש פון קריסטענטום גופא געזוכטע, וואַרהייט — נעמליך „דער מענש". ער זאָגט: „די געשיכטע פון דער קריסטליכער וועלט איז די געשיכטע פון דעם העכסטען וואַרהייטס־קאַמף, וואָרים אין איהר — און נאָר אין איהר! — האַנדעלט זיך מכח דער ענט־דעקונג פון דער לעצטער אָדער דער ערשטער וואַרהייט — פון דעם מענשען און דער פרייהייט".

זעהר גוט, לאָמיר אָננעהמען אַט די מציאה, און לאָמיר נעהמען דעם מענשען אַלס דעם ענדליך־געפונענעם רעזול־טאַט פון דער קריסטליכער געשיכטע און בכלל פון דעם רעליגיעזען אָדער אידעאַלען שטרעבען פון מענשען. ווער איז, אַלזאָ, דער מענש? א י ך בין עס! ד ע ר מענש, דאָס ענדציעל און רעזול־טאַט פון קריסטענטום איז אַלס א י ך דער אָנהויב און רויה־מאַטעריאַל פון דער נייער געשיכטע, א געשיכטע פון גענוס נאָך דער געשיכטע פון אויפּאָפּפערונגען, א געשיכטע ניט פון דעם מענשען אָדער פון דער מענשהייט, נאָר — פ ו ן מ י ר. דער מענש גילט אַלס דאָס אַלגעמיינע. גוט, איך און דאָס עגאָיסטישע זיינען דאָס ווירקליך־אַלגעמיינע, היות ווי יעדערער איז אַן עגאָיסט און איז פאַר זיך פון דער העכסטער וויכטיגקייט. דאָס אידישע איז ניט קיין ריין־עגאָיסטישע, ווייל דער איד איז זיך מקריב צו יהוה, דאָס קריסטליכע איז עס ניט, ווייל דער קריסט לעבט פון גאָט'ס גנאָד און אונטערוואַרפט ז י ך צו איהם. אַלס איד ווי אַלס קריסט בעפריעדיגט א מענש נאָר געוויסע בעדערפענישען זיינע, נאָר איין געוויסע בעדערפעניש, ניט ז י ך: עס איז א ה אַ ל ב ע ר עגאָיזם, ווייל עס איז אַן עגאָיזם פון א האַלבען מענשען, פון איינעם וואָס איז האַלב ער, האַלב איד, אָדער האַלב זיין אייגענטימער, האַלב א שקלאַף. דעריבער אויך שליסען זיך אויס דער איד און דער קריסט איינע די אַנדערע אַלעמאַל אויף

ניט וואָס ער איז; ווען ניט דאָס, וואָלט ער געווען א פּארטיגער, טויט. דער מענש (אין כלל) איז נאָר אן אידעאַל; דער מין איז נאָר א געדאַנק־זאַך. א מענש זיין הייסט ניט דערפילען דעם אידעאַל פון דעם מענשען (אין כלל), נאָר פאָרשטעלען זיך, דעם איינצעלנעם. מיין אויפגאַבע דאַרף ניט זיין ווי אזוי איך רעאַליזיר דאָס אלגעמיין־מענשליכע, נאָר ווי אזוי איך שטעל זיך אַליין צופריעדען. איך בין מיין מין, איך בין אָהן נאָרמען, אָהן געזעצען, אָהן א מוסטער א. ד. ג. מעגליך, אז איך קאָן זעהר ווענינ מאַכען פון זיך; אָבער אָט דאָס ווענינע איז אַלעס, און עס איז בעסער איידער דאָס, וואָס איך לאָז פון זיך מאַכען דורך דער מאַכט פון אנדערע, דורך דער ערציהונג פון מנהג, רעליגיאָן, געזעץ, שטאַאט א. א. וו. עס איז בעסער — אויב מען זאָל שוין רעדען וועגען בעסער — צו זיין א צולאָזען קינד איידער קלוג ניט נאָך די יאָהרען, בעסער אן איינגעשפּאַרטער, איידער א מענש, וואָס גיט נאָך אין אַלץ. דער צולאָזענער און דער איינגע־שפּאַרטער געפינען זיך נאָך אויפ'ן וועג אויסצובילדען זיך נאָך זייער אייגענעם ווילען; דער קלוגער ניט־נאָך די יאָהרען און דער נאָכגעביגער וועִרן בעשטימט דורך דעם „מין", דורך די אַלגעמיינע פאָדערונגען א. אז. וו. — דער מין איז פאַר זיי געזעץ. יעדער פון זיי ווערט דורכדעם בעשטימט: ווארים וואָס אנדערש איז איהם דער מין אחוץ זיין „בעשטימונג", זיין „בערוף"? צי איך קוק אויף דער „מענשהייט", דעם מין, כדי צו שטרעבען צו דעם אידעאַל, צי אויף גאָט און קריסטוס מיט דעמזעלבען שטרעבען — ווי קאָן דעריין זיין א וועזענטליכער חילוק? העכסטענס איז דאָס ערשטע מעהר קאָלירלאָז איידער דאָס אנדערע. ווי דער איינצעלנער איז די גאַנצע נאַטור, אזוי איז ער אויך דער גאַנצער מין.

אַלץ וואָס איך טהו, דענק א. אז. וו. — קורץ, מיין אויסדרוק און מיין ענטפּלעקונג — איז גאַנץ געוויס בעדינגט דורך דאָס, וואָס איך בין. דער איד צ. ב. ש. קאָן נאָר אזוי און אזוי ווילען, קאָן נאָר אזוי „זיך אַרויסגעבען"; דער קריסט קאָן זיך נאָר קריסט־ליך אַרויסגעבען און ענטפּלעקען א. אז. וו. ווען עס וואָלט מעגליך געווען, אז דו זאָלסט קאָנען זיין נאָר א איד אָדער א קריסט, וואָלסטו געוויס אַרויסגעבראַכט נאָר אידישעס אָדער קריסטליכעס; עס איז אָבער ניט מעגליך: אין דיין שטרענגסטען אויפפיהר

ד. ה. מענליכקייט. וואָס דאַרף מען דענקען וועגן אַ ווייב, וואָס וואָלט געוואָלט זיין נאָר אַ פאָלקאָמענע „ווייב“? דאָס גיט זיך ניט יעדערער איין, און איינינגע וואָלטען דערמיט זיך געשטעלט אַן אונדערגרייכבאַרען ציעל. ו ו י י ב ל י ך אָבער איז זי יעדענפאַלס, פון נאַטור; די ווייבליכקייט איז איהר אייגענשאַפט, און קיין „עכטע ווייבליכקייט“ דאַרף זי ניט. איך בין אַ מענש, פונקט אַזוי ווי די ערד איז אַ שטערן. פונקט ווי עס וואָלט געווען לעכערליך צו שטעלען דער ערד די אויפגאַבע, זי זאָל זיין אַ „ריכטיגער שטערן“, אַזוי איז לעכערליך אָנצוהענגען אויף מיר דעם בערוף, צו זיין אַ „ריכטיגער מענש“.

ווען פיכטע זאָגט: „דער איך איז אַלץ“, האַרמאָנירט עס, דאַכט זיך, פאָלקאָם מיט מיינע בעהויפּטונגען. אָבער ניט דער איך א י ז אַלץ, נאָר דער איך צ ע ר ש ט ע ר ט אַלץ, און נאָר דער זיך גופא־אויפלייזענדער איך, דער קיינמאָל ניט־זייענדער איך, דער — ע נ ד ל י כ ע ר איך איז ווירקליך איך.* פיכטע רעדט פון דעם „אַבסאָלוטען“ איך, איך אָבער רעד פון מיר, דעם פערגענגליכען איך.

ווי נאַטירליך איז, דאַכט זיך, די השערה, אַז מ ע נ ש און א י ך בעטייטען דאָסזעלבע, און דאָך זעהט מען צ. ב. ש. ביי פייערבאַך, אַז דער אויסדרוק „מענש“ דאַרף בעצייכענען דעם אַבסאָלוטען איך, דעם מ י ן, ניט דעם פערגענגליכען, איינצעלנעם איך. עגאָיזם און מענשליכקייט (הומאַניטעט) האָבען געדאַרפט בעטייטען די איינענע זאַך, אָבער נאָך פייערבאַך'ן נאָך קאָן דער איינצעלנער (דאָס אינדיווידום) „זיך דערהויבען נאָר איבער די גרעניצען פון זיין אינדיווידואַליטעט, אָבער ניט איבער די געזעצען, די פּאָזיטיווע וועזען־בעשטימונגען פון זיין מין“**. אָבער דער מין איז גאָרנישט, און ווען דער איינצעלנער הויבט זיך אויף איבער די גרעניצען פון זיין אינדיווידואַליטעט, דאַן הייסט עס אַקוראַט ער זעלבסט אַלס איינצעלנער; ער עקזיסטירט נאָר אין דעם, וואָס ער דערהויבט זיך, ער עקזיסטירט נאָר אין דעם, וואָס ער בלייבט

* „ניט זייענדער“ מיינט, וואָס האָט ניט קיין אייביגען קיום; „ענדליכער“ מיינט, וואָס האָט אַן ענד, וואָס איז ניט אונענדליך. — איב.

** „וועזען דעס קריסטענטומס“, צווייטע אויפלאַגע, ז. 401.

גײסט, דער האָט אײביג קײן פערגעבונג ניט, נאָר איז שולדיג פאַר דעם אײביגען געריכט"*. איך וויל ניט קײן פערגעבונג און האָב קײן מורא ניט פאַר דעם אײביגען געריכט.

דער מענש איז דער לעצטער שלעכטער גײסט אָדער רוח, דער העכסט פערפיהרערישער אָדער פערטרויטעסטער, דער שלויעס־טער ליגנער מיט אַן עהרליכער מיענע, דער פאָטער פון ליגענס.

דערמיט וואָס דער עגאָיסט שטעלט זיך אנטקעגען די פאָדע־רונגען און בעגריפען פון דער געגענווארט, פיהרט ער אונדער־באַרמליך דורך די טיעפסטע — ע נ ט ה י י ל י ג ו נ ג. קײן זאַך איז פאַר איהם ניט הײליג!

עס וואָלט געווען נאַריש צו בעהויפּטען, אז עס איז גאָר ניטאָ קײן מאַכט איבער מײנע. נאָר וואָס דען? מײן שטעלונג קעגענ־איבער דער דאָזיגער מאַכט וועט זײן דורכאוים אַנאַנדערע, אײדער די שטעלונג איז געווען אין דעם רעליגיעזען צײטאַלטער: איך וועל זײן דער פ ײ נ ד פון יעדער העכערער מאַכט, בעת די רעליגיאָן לערנט אונז צו האַלטען די העכערע מאַכט פאַר אונזער פרײנד און צו בעגעהן זיך עניוות'דיג קעגען איהר.

דער ע נ ט ה י י ל י ג ע ר שטרענגט אָן זײן כח אנטקעגען יעדער ג אָ ט ס פ אָ ר כ ט י ג ק י י ט, ווארים די גאָטספאָרכטיג־קײט וואָלט בעשטימען זײן פיהרונג אין אַלץ, וואָס ער וואָלט לאָזען בעשטעהן אַלס הײליג. סײ דער גאָט, סײ דער מענש איבט אויס די הײליגע מאַכט אין דעם גאָט־מענשען — סײ, הײסט עס, עטוואָס ווערט געהאַלטען הײליג פון גאָט'ס וועגען, סײ פון מענשענ'ס וועגען (הומאַניטעט), — דאָס ענדערט ניט די גאָטספאָרכטיגקײט, ווארים דער מענש ווערט פונקט אַזוי גוט פערעהרט אַלס „דאָס העכסטע וועזען", ווי דער גאָט, אויף דעם ספּעציעל רעליגיעזען שטאַנדפונקט, פערלאַנגט אַלס העכסטעס וועזען אונזער פאָרכט און עהרפאָרכט, און בײדע אימפּאָנירען אונז.

די גאָטספאָרכטיגקײט אין אײגענטליכען זין האָט שוין לאַנג געקראָגען אַ שטאַרקען קלאַפּ, און אַ מעהר אָדער ווייניגער בעוואוסט־זיניגער „אַטעאיזם", וואָס לאָזט זיך אויסערליך דערקענען דורך אַ ווײט־פערשפּרײטער „אונקירכליכקײט", איז ניט־ווילענדיג געוואָרן

* מאַרק, 3, 29.

בלייבסטו דאָך אַן ע ג אָ י ס ט, אַ בעל עבירה אַנטקעגען יענעם בעגריף, ד. ה. ד ו ביזט ניט—איד. איז אַזוי ווי דאָס עגאָיסטישע זעהט זיך אַלעמאָל דורך, האָט מען געזוכט אַ פאָלקאָמענעם בעגריף, וואָס זאָל ווירקליך איינגאַנצען אויסדריקען וואָס דו ביזט — אַזאַ בעגריף, וואָס היות ער איז דיין אמת'ע נאַטור, זאָל ענטהאַלטען אַלע געזעצען פון דיין טהעטיגקייט. דאָס פאָלקאָמענסטע פון דער ארט האָט מען געגרייכט אין דעם „מענשען". אַלס איד ביזטו צו־וועניג און דאָס אידישע איז ניט דיין אויפגאַבע; זיין אַ גריעך, אַ דייטש איז ניט גענוג. אָבער זיי אַ — מענש, דאַן ביזטו אַלעס; דאָס מענשליכע זאָלסטו בעטראַכטען אַלס דיין בערוף.

איצטער ווייס איך, וואָס איך האָב צו טהאָן, און דער נייער קאַטעכיזם קאָן שוין פערפאַסט ווערן. דער סוביעקט ווערט ווידער אונטערוואָרפען צום פרעדיקאַט, דער איינצעלנער צו אַן אַלגעמיי־נעם; די הערשאַפט איז ווידער געזיכערט צו אַ אַ י ד ע ע און דער פונדאַמענט איז געלעגט פאַר אַ נייער ר ע ל י ג י אָ ן. דאָס איז אַ טריט פאָרווערטס אויפ'ן רעליגיעזען, און ספּעציעל אויפ'ן קריסטליכען געביט, קיין טריט ניט ווייטער איבער דעם.

דער טריט איבער דעם ארויס פיהרט צו עפּעס, וואָס לאָזט זיך ניט אַרויסזאָגען. די אָרימע שפּראַך האָט פאַר מיר קיין וואָרט ניט, און „דאָס וואָרט", דער לאָגאָס, איז פאַר מיר אַ „פּשוט וואָרט".

מען זוכט מיין וועזען. אויב עס איז ניט דער איד, דער דייטש א. אז. וו., מוז עס דאָך זיין — דער מענש. „דער מענש איז מיין וועזען".

איך בין מיר צו־ווידער און אָבשטויסענד; מיר גרוילט און עקעלט פאַר מיר, איך בין פאַר מיר אַליין אַ גרויל, אָדער איך בין קיינמאָל ניט גענוג פאַר מיר אַליין און טהו קיינמאָל ניט פאַר מיר גענוג. פון אַזוינע געפיהלען שטאַמט די זעלבסט־אויפלייזונג אָדער די זעלבסט־קריטיק. די רעליגיעזיטעט פאַנגט אָן מיט דער זעלבסט־פערלייקענונג און שליסט מיט דער אָבגעענדיגטער קריטיק.

איך בין געכאַפּט און וויל לויז ווערן פון דעם שלעכטען גייסט. ווי זאָל איך עס אָנהויבען? איך בעגעה אָהן מורא די זינד, וועלכע דער קריסט האַלט פאַר דער גרעסטער, די זינד און די לעסטערונג אַנטקעגען דעם היילינען גייסט. „ווער עס לעסטערט דעם הייליגען

מיין מאכט **איז** מיין אייגענטום.
מיין מאכט **גיט** מיר אייגענטום.
מיין מאכט **בין** איך אליין און בין דורך איהר מיין אייגענטום.

1. מיין מאכט.

דאָס רעכט איז דער גייסט פון דער געזעלשאפט. אויב די געזעלשאפט האט א ווילען, איז אָט דער ווילען טאקע דאָס רעכט: זי עקזיסטירט נאָר דורך דאָס רעכט. היות אָבער ווי זי האָט א קיום נאָר דורכדעם, וואָס זי איבט אויס א **הערשאפט** איבער די איינצעלנע, איז דאָס רעכט איהר **הערשער־ווילען**. אריסטאָטעל זאָגט, גערעכטיגקייט איז דער נוצען פון דער **געזעלשאפט**.

יעדעס עקזיסטירענדע רעכט איז — **פרעמדעס רעכט**, איז א רעכט, וואָס מען „גיט“ מיר, מען „טהוט מיר מיין רעכט“. וואָלט איך דען אָבער דעריבער געהאט רעכט, ווען אפילו די גאנצע וועלט וואָלט מיר געגעבען רעכט? און דאָך, וואָס איז דאָס רעכט, וואָס איך בעקום אין דעם שטאאט, אין דער געזעלשאפט, אויב ניט א רעכט פון **פרעמדע**? ווען א נאַר גיט מיר רעכט, האָב איך קנאפּ־וואָס צוטרויען צו מיין רעכט; איך בין איהם מוחל זיין רעכט־געבען. אָבער אפילו ווען א קלוגער גיט מיר רעכט, מאכט מיר דאָס נאָך אַלץ ניט גערעכט. צי **איך** האָב רעכט, איז אינ־גאַנצען אָבהענגיג פון דעם רעכטגעבען פון דעם נאַרען, ווי פון דעם קלוגען.

פונדעסטוועגען האָבען מיר ביז איצטער געגלוסט צו האָבען אַזאַ רעכט. מיר האָבען געזוכט דאָס רעכט און געווענדעט זיך פאַר דעם צוועק צום געריכט. צו וועלכען? צו א קעניגליכען, א פויפּסטליכען, א פאָלקס־געריכט א. אז. וו. קאָן א סולטאַנישעס געריכט אַרויסגעבען אַנאַנדער רעכט איידער דעם, וואָס דער סולטאַן האָט געהייסען עס זאָל זיין רעכט? קאָן איך האָבען רעכט, ווען איך זוך א רעכט, וואָס שטימט ניט מיט דעם סולטאַנ׳ס רעכט? קאָן דאָס געריכט מיר בעווילִיגען אַלס א רעכט דעם הויך־פעררעטה

די מאָדע. אָבער וואָס מען האָט אָבגענומען פון גאָט, האָט מען צוגעלעגט צום מענשען, און די מאַכט פון הומאַניטעט האָט זיך פערגרעסערט אין דעמזעלבען גראַד, אויף וויפיעל די פרומקייט האָט פערלאָרען אין געוויכט: „דער מענש“ איז דער היינטיגער גאָט, און אויפ’ן אָרט פון דער אַלטער גאָטספאָרכטיגקייט איז אריינגעטרעטען די מענשענפאָרכטיגקייט.

אָבער אַזוי ווי דער מענש שטעלט נאָר פאָר אַנאַנדער העכסטען וועזען, איז פאַקטיש מעהר ווי א מעטאַמאָרפאָזע אין דעם העכסטען וועזען ניט פאָרגעקומען, און די מענשענפאָרכטיגקייט איז נישט מעהר ווי א פערענדערטע געשטאַלט פון דער גאָטספאָרכטיגקייט. אונזערע אטעאיסטען זיינען פרומע לייט.

אויב אין די אַזוי גערופענע פעאָדאַלע צייטען האָבען מיר יעדע זאַך געהאַלטען אין א לעהן־אָבמאַך פון גאָט, געפינט זיך איצטער אין דער ליבעראַלער פעריאָדע דיזעלביגע לעהן־פערהעלטנים מיט דעם מענשען. גאָט איז געוועזען דער הארר, איצט איז דער מענש דער הארר; גאָט איז געוועזען דער פערמיטלער, איצט איז דאָס דער מענש; גאָט איז געוועזען דער גייסט, איצט איז דאָס דער מענש. אין אָט דער דרייפאַכער בעציהונג האָט די פעאָדאַלע פער־העלטנים דורכגעמאַכט אַן אומגעשטאַלטונג. ערשטענס האַלטען מיר איצט אין א לעהן־אָבמאַך פון דעם אַלמעכטיגען מענשען אונזער מ א כ ט, וועלכע הייסט ניט, אַזוי ווי זי קומט פון א העכערן, מאַכט אָדער געוואַלט, נאָר „רעכט“: דאָס „מענשענרעכט“. צווייטענס האַלטען מיר אין א לעהן־אָבמאַך פון איהם אונזער וועלט־שטעלונג, וואָרים ער, דער פערמיטלער, פערמיטעלט אונזער פ ע ר־ק ע ה ר מיט אַנדערע, וועלכער מוז דעריבער ניט זיין אַנדערש איידער „מענשליך“. לעצטענס האַלטען מיר אין א לעהן־אָבמאַך פון איהם ז י ך א ל י י ן, ד. ה. אונזער אייגענעם ווערטה אָדער אַלץ וואָס מיר זיינען ווערטה, וואָרים מיר זיינען דאָך גאָרנישט ווערטה, ווען ע ר וואוינט ניט אין אונז און וואו אָדער ווען מיר זיינען ניט „מענשליך“. די מאַכט איז דעם מענשען’ס, די וועלט איז דעם מענשען’ס, איך בין דעם מענשען’ס.

ווי איז אָבער, ווען מיר איז ניט פערוועהרט צו דערקלערן ז י ך אַלס דער בערעכטיגער, דער פערמיטלער און דער אייגענער איך? דאַן קלינגט עס אָט אַזוי:

רעכט אין רעפובליקען, דאס קאנאנישע רעכט אין קאטוילישער געמיינדע א. אז. וו. איך מוז זיך אונטערוואַרפען צו אַט די רעכטען, איך מוז זיי האלטען פאר הייליג. א „רעכט זין“ און א „רעכטליכער זין“ פון אזא ארט שטעקט די מענשען אזויפיעל אין קאָפּ, אז די העכסט־רעוואָלוציאָנערע מענשען פון אונזער צייט ווילען אונז אונטערוואַרפען אונטער א נייעם „הייליגען רעכט“, דעם „רעכט פון געזעלשאפט“, דעם „רעכט פון דער מענשהייט“, דעם „רעכט פון אלעמען“ א. ד. ג. דאס רעכט פון „אלעמען“ מוז געהן אפּריהער איידער מיין רעכט. אלס אלעמענס רעכט וועט עס טאקע זיין מיין רעכט אויך, אזוי ווי איך געהער צו זיי מיט אלעמען גלייך; אָבער דאס, וואס עס איז צוגלייך אנדערע מענשען'ס רעכט אדער אפילו אלע אנדערע מענשען'ס, בעוועגט מיך ניט אויפצוהאלטען דאס רעכט. ניט אלס אלעמענס רעכט וועל איך עס פערטיידיגען, נאר אלס מיין רעכט, און זאל יעדער אנדערער אכטונג געבען אליין אויך אזוי צו טהאן. דאס רעכט פון אלעמען (צ. ב. ש. צו עסען) איז א רעכט פון יעדען איינצעלנעם. ווען יעדער איינער האלט אונפערקירצט דאס דאזיגע רעכט פאר זיך, איבען עס שוין ממילא אוים אלע; זאל ער אבער דאך ניט זארגען פאר אלעמען, זאל ער ניט אייפערן אזוי שטארק פאר דעם אלס אלעמענס א רעכט.

די סאציאל־רעפארמער אבער פרעדיגען אונז א „געזעלשאפטס־רעכט“. דא ווערט דער איינצעלנער דער שקלאף פון דער געזעלשאפט, און האט נאר רעכט, ווען די געזעלשאפט גיט איהם רעכט, ד. ה. ווען ער לעבט לויט די געזעצען פון דער געזעלשאפט, ווען ער איז — לאיאל. סיי איך בין לאיאל אין א דעספאטיע, סיי אין א וויטלינג'שע „געזעלשאפט“, איז עס דיזעלבע רעכטלאזיגקייט, אויף ווי ווייט איך האב אין די ביידע פעלען ניט מיין רעכט, נאר פרעמדעס רעכט.

בנוגע דעם רעכט פרעגט מען שטענדיג: „ווער אדער וואס גיט מיר דאס רעכט דערצו“? דער ענטפער איז: גאט, די ליעבע, די פערנונפט, די נאטור, די הומאניטעט א. אז. וו. ניין, נאר דיין געוואלט, דיין מאכט גיט דיר דאס רעכט (דיין פערנונפט צ. ב. ש. קאן דיר עס געבען).

דער קאמוניזם, וואס נעהמט אן, אז די מענשען „האבען פון

צ. ב. ש., ווײַבאַלד אַז נאָך דעם סולטאַנ׳ס זין איז דאָס ניט קיין רעכט? קאָן עס אַלס צענזור־געריכט מיר געבען די פרייע אויסערונג פון מיינונגען אַלס אַ רעכט, ווײַבאַלד דער סולטאַן וויל פון אָט דעם רעכט מ י י נ ע ם גאָרנישט וויסען? וואָס, אַלזאָ, זוך איך ביי אָט דעם געריכט? איך זוך סולטאַנישעס רעכט, ניט מ י י ן רעכט; איך זוך — פ ר ע מ ד ע ס רעכט. כל זמן דאָס דאָזיגע פרעמדע רעכט שטימט איין מיט מיינעם, געפין איך, פערשטעהט זיך, ביי איהם אויך מיין רעכט.

דער שטאַאט דערלאָזט ניט, מען זאָל זיך רייסען איינער מיט׳ן אנדערן ווי מאַן צו מאַן; ער איז דאַגעגען דעם ד ו ע ל. אפילו אַן איינפאַכע געשלעג, צו וועלכער קיינער פון די שלעגער רופט ניט די פּאָליציי, ווערט בעשטראָפט, סיידען עס איז ניט אַן „איך" מיט אַ „דו" וואָס ברעכען זיך די ביינער, נאָר דער ה ו י פּ ט פ ו ן פ אַ מ י ל י ע למשל ברעכט אָן די ביינער אַ קינד: די פ אַ מ י־ ל י ע, און אין איהר נאָמען, דער פאָטער, איז בערעכטיגט, איך אַלס איינציגער בין ניט בערעכטיגט.

די „פאָסישע צייטונג" גיט אונז אַ בילד פון דעם „רעכט־ שטאַאט". דאָרט מוז אַלעס ווערן ענטשיידען דורך דעם ריכטער און אַ ג ע ר י כ ט. דאָס אָבער־צענזור־געריכט גילט איהר פאַר אַ „געריכט" וואו „דאָס רעכט ווערט דערקלערט". וואָס פאַר אַ רעכט? דאָס רעכט פון דער צענזור. כדי אָנצודערקענען די רעכט־ פסקים פון יענעם געריכט פאַר רעכט, מוז מען די צענזור האַלטען פאַר רעכט. מען מיינט פונדעסטוועגען, אַז דאָס דאָזיגע געריכט גיט אַ בעשיצונג. יאָ, אַ בעשיצונג אַנטקעגען דעם טעות פון אַן איינצעלנעם צענזאָר: עס בעשיצט נאָר דעם צענזור־געזעצגעבער אַנטקעגען אַ פאַלשער אויסטייטשונג פון זיין ווילען, אַנטקעגען די שרייבער אָבער מאַכט דאָס געריכט זיין געזעץ נאָך פעסטער דורך די „הייליגע מאַכט פון דעם רעכט". וועגען דער פראַגע, צי איך האָב רעכט אָדער ניט, איז קיין אַנדער ריכטער ניטאָ אויסער מיך אַליין. אַנדערע קאָנען וועגען דעם נאָר אורטיילען און ריכטען, צי זיי בעשטעטיגען מיין רעכט, און צי עס עקזיסטירט אויך פאַר זיי אַלס רעכט.

לאָמיר דערוויילע אויפפאַסען די זאַך נאָך אַנדערש. איך מוז דאָס סולטאַנישע רעכט פערעהרען אין דעם סולטאַנאַט, דאָס פאָלקס־

זיי וואָלטען אויך ניט געווען אין „זייער רעכט“: זיי וועלען אייך שטענדיג „געבען אונרעכט“. אָבער אייער רעכט איז אַנטקעגען דעם רעכט פון די אַנדערע אַ העכערעס, גרעסערעס, מעכטיגערעס רעכט — ניט אַזוי? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! אייער רעכט איז ניט מעכטיגער, אויב איהר זייט ניט מעכטיגער. האָבען כינעזישע אונטערטאַנען אַ רעכט אויף פרייהייט? נעהמט און שענקט זיי דאָס רעכט, און קוקט זיך דאַן צו, וואָס פאַר אַ גרויסען טעות איהר האָט געהאַט: ווייל זיי ווייסען ניט ווי די פרייהייט צו בענוצען, האָבען זיי דעריבער קיין רעכט ניט אויף דעם; אָדער דייטליכער, ווייל זיי האָבען ניט די פרייהייט, האָבען זיי טאַקע ניט דאָס רעכט דערצו. קינדער האָבען ניט קיין רעכט אויף מינדיגקייט, ווייל זיי זיינען ניט מינדיג, ד. ה. ווייל זיי זיינען קינדער. פעלקער, וועלכע לאָזען זיך האַלטען אין אונמינדיגקייט, האָבען קיין רעכט ניט אויף מינדיגקייט; ווען זיי וואָלטען אויפגעהערט צו זיין אונמינדיג, וואָלטען זיי ערשט דעמאָלט געהאַט דאָס רעכט צו זיין מינדיג. דאָס מיינט קיין אַנדער זאַך ניט ווי נאָר: אויף וואָס דו האָסט די מאַכט צו זיין, אויף דאָס האָסטו דאָס רעכט. איך פיהר אַרויס יעדעם רעכט און יעדע בערעכטיגונג פון מיר; איך בין צו אַלץ בערעכטיגט, צו וואָס איך בין מעכטיג. איך בין בערעכטיגט אראָבצו־וואַרפען צעאוס, יעהאָוואַ א. אַז. וו., ווען איך קאָן עס טהאָן; ווען איך קאָן דאָס ניט טהאָן, וועלען אָט די געטער שטענדיג בלייבען אַנטקעגען מיר אין רעכט און אין מאַכט, און איך וועל מורא האָבען אין אָהנמעכטיגער „גאָטספאָרכטיגקייט“ פאַר זייער רעכט און זייער מאַכט; איך וועל היטען זייער געבאָט, און אין אַלץ וואָס איך טהו נאָך זייער רעכט, וועל איך גלויבען, אַז איך טהו רעכט, אַ שטייגער ווי די רוסישע סטראַזשניקעס ביים גרעניץ האַלטען זיך בערעכטיגט צו שיסען אויף טויט די פערדעכטיגע פערזאָנען וואָס ענטלויפען, ווייל זיי מאָרדען „על פי העכערע אויטאָריטעט“, ד. ה. „מיט רעכט“. איך אָבער בין דורך מיר בערעכטיגט צו מאָרדען, ווען איך פערבאָט מיר דאָס ניט אַליין, ווען איך אַליין שרעק זיך ניט פאַר דעם מאָרד ווי פאַר אַן אונרעכט. אָט די אַנשויאונג ליעגט אין גרונד פון שאַמיססאָ’ס געדיכט „דער טהאָל פון מאָרד“, וואו דער גרייז־גרויער אינדיאַנישער מערדער צווינגט דעם ווייסען מענשען, וועמעס

דער נאַטור גלייכע רעכט", ווידערשפּרעכט אזוי ווייט זיין אייגענעם פּרינציפּ, ביז עס לאָזט זיך אויס, אז פון דער נאַטור האָבען מענשען גאָר קיין רעכט ניט. וואָרים ער וויל צ. ב. ש. ניט אָנדערקענען, אז די עלטערן האָבען „פון נאַטור" רעכט געגען די קינדער, אָדער פערקעהרט, די קינדער געגען די עלטערן: ער שאַפט־אָב די פאַמיליע. די נאַטור גיט די עלטערן, די ברידער און שוועסטער גאָר קיין רעכט ניט. איבערהויפּט איז אָט דער גאַנצער רעוואָלו־ציאָנערער אָדער באַבעפישער* פּרינציפּ געבויט אויף א רעליגיע־זער, ד. ה. פאַלשער אָנשויאונג. ווער, אויב ניט דער וואָס שטעהט אויף דעם רעליגיעזען שטאַנדפּונקט, קאָן זיך נאָכפרעגען אויף „רעכט"? איז ניט „דאָס רעכט" א רעליגיעזער בעגריף, ד. ה. עטוואָס הייליגעס? „ר ע כ ט ס ג ל י י כ ה י י ט", ווי די רעוואָ־לוציע האָט עס אוועקגעשטעלט, איז דאָך נאָר אנאַנדער פאָרם פאַר די „קריסטליכע גלייכהייט", די „גלייכהייט פון די ברידער, גאָט'ס קינדער, די קריסטען א. אז. וו.": קורץ, פּ ר אָ ט ע ר נ י ט ע ט. יעדע און אַלע טענות וועגען רעכט פערדיענען מען זאָל זיי אָבשמייסען מיט שיללער'ס ווערטער:

„יאָהרענלאַנג שוין בעדיען איך מיך מיט מיין נאָז צום ריעכען;
האָב איך דען ווירקליך אויף איהר אויך אַן אויפוווייזליכען רעכט?"

בעת די רעוואָלוציע האָט געשטעמפּעלט די גלייכהייט אַלס א „רעכט" איז זי אוועקגעפלויגען אין רעליגיעזען געביט, אין דעם געגענד פון דאָס הייליגע, פון דעם אידעאַל. דערפון נעהמט זיך זינט דעמאָלט דער קאַמף פאַר די „הייליגע, ניט־אוועקרויבליכע מענשען־רעכט". אַנטקעגען דאָס „אייביגע מענשענרעכט" ווערט אוועק־געשטעלט גאַנץ נאַטירליך און גלייכבערעכטיגט דאָס „וואויל־ערוואָרבענע רעכט פון דאָס בעשטעהענדע": רעכט אַנטקעגען רעכט, און איינס ווערט נאַטירליך פערשריען פון דעם אנדערן אַלס „אונרעכט". דאָס איז דער ר ע כ ט ־ ש ט ר י י ט זינט דער רעוואָלוציע.

איהר ווילט אַנטקעגען די אנדערע „זיין אין רעכט". דאָס קאָנט איהר ניט; אַנטקעגען זיי בלייבט איהר אייביג „אין אונ־רעכט"; וואָרים זיי וואָלטען דאָך אייערע געגנער ניט געוועזען, אויב

* זעה „די קאָמוניסטען אין דער שווייץ", קאָמיטע בעריכט, ז. 3.

איז עס אַ רעכט, וואָס איך האָב עס מיר ניט געגעבען און ניט גענומען.

די קאָמוניסטען זאָגען: די גלייכע ארבייט בערעכטיגט די מענשען צו דעם גלייכען גענוס. פריהער האָט מען אויפגעוואָרפען די פראגע, צי מוז ניט דער „טוגענדהאפטער" מענש זיין גליקליך אויף דער וועלט. די אידען האָבען טאקע ווירקליך געצויגען אזא שלום: „כדי עס זאָל דיר וואויל געהן אויף דער ערד". ניין, די גלייכע ארבייט בערעכטיגט דיך ניט דערצו, נאָר דער גלייכער גענוס אליין בערעכטיגט דיך צו דעם גלייכען גענוס. געניס, דאַן ביזטו בערעכטיגט צום גענוס. האָסטו אָבער געארבייט און זיך געלאָזט בערויבען פון דעם גענוס — „איז רעכט אויף דיר".

ווען איהר נעהמט דעם גענוס, דאַן איז ער אייער רעכט; אויב דאגעגען איהר שמאכט נאָר נאָך איהם, ניט צולעגענדיג קיין האנד איהם צו קריגען, בלייבט ער ווי פריהער אַ „וואויל־ערוואָרבען רעכט" פון יענע, וועלכע זיינען פריווילעגירט איהם צו האָבען. ער איז זייער רעכט, ווי ער וואָלט געוואָרן אייער רעכט, ווען איהר נעהמט איהם ביד חזקה.

דער קאמף וועגען דעם „רעכט פון אייגענטום" וואקעלט זיך אין אַ שטאַרקער בעוועגונג. די קאָמוניסטען בעהויפּטען:* „די ערד געהערט על פּי רעכט צו דעם, וואָס בעארבייט זי, און די פּראָדוקטען איהרע געהערן צו יענע, וואָס ברענגען זיי ארויס". איך מיין, זי געהערט צו דעם, וואָס ווייס ווי זי צו נעהמען, אָדער ניט אָבצוגעבען, וואָס לאָזט זיך ניט בערויבען דערפון. ווען ער אַפּראָפּריאירט זי פאַר זיך, דאַן געהערט איהם ניט נאָר די ערד, נאָר אפילו דאָס רעכט דערצו. אָט דאָס איז דאָס עגאָאיסטישע רעכט: ד. ה. עס איז רעכט פאַר מיר, דעריבער איז עס רעכט.

זאָנסט האָט דאָס רעכט פּשוט קיין זין ניט (עס האָט „אַ וועקסענע נאָז"). דער טיגער, וואָס פאַלט אָן אויף מיר, האָט רעכט, און איך, וואָס דער׳הרג׳ע איהם, האָב אויך רעכט. איך בעשיי׳ז אנטקעגען איהם ניט מיין רעכט, נאָר זיך.

אַזוי ווי דאָס מענשליכע רעכט איז אַלעמאָל אַ געגעבען רעכט, רעדוצירט זיך עס שטענדיג אין דער ווירקליכקייט צו אַזוינס, וואָס

---

* אַ. בעקער, פאָלקס פילאָסאָפיע, ז. 22.

מיטברידער ער האָט גע'הרג'עט, ארויסצוצייגען איהם עהרפאַרכט. איך בין גאָר ניט בערעכטיגט צו דאָס, וואָס איך טהו ניט מיט א פרייען מוטה, ד. ה. צו וואָס א י ך בערעכטיג זיך ניט.

א י ך בעשליס צי דאָס איז אין מ י ר די ר ע כ ט ע זאַך; א ו י ס ע ר מיר איז ניטאָ קיין רעכט. אויב עס איז מ י ר רעכט, איז דאָס רעכט. מעגליך, אז צוליעב דעם אליין איז דאָס נאָך ניט רעכט פאַר די איבעריגע; דאָס איז זייער זאָרג, ניט מיינע: זיי מעגען זיך וועהרן. און ווען אפילו עפּעס־וואָס וואָלט פאַר דער גאַנצער וועלט ניט רעכט געווען, אָבער מיר וואָלט עס רעכט געווען, ד. ה. איך וואָלט עס געוואָלט, דאן וואָלט איך אויף דער גאַנצער וועלט גאָרנישט געפרעגט. אַזוי טהוט יעדערער, וועלכער פער־שטעהט ז י ך צו שעצען, יעדערער אין דעם ערך וויפיעל ער איז אַן עגאָיסט, וואָרים מאַכט געהט אפריהער פאַר רעכט, און טאַקע — מיט פולען רעכט.

באַבעף זאָגט, ווייל איך בין „פון דער נאַטור“ א מענש, האָב איך א גלייך רעכט אויף דעם גענוס פון אלע גיטער. מוז ער ניט אָבער אויך זאָגען: ווייל איך בין פון דער נאַטור אַן ערשט־געבוירענער פּרינץ, האָב איך א רעכט אויף דעם טהראָן? די מענשענרעכט און די „וואויל־ערוואָרבענע רעכט“ קומען לסוף צו דעמזעלביגען פּונקט, נעמליך צו דער נ א ט ו ר, וועלכע ג י ט מיר א רעכט, ד. ה. זיי קומען צו דער ג ע ב ו ר ט (און דאן די ערב־שאַפט א. אַז. וו.). די טענה, איך בין געבוירן געוואָרן אלס מענש, איז גלייך צו דער טענה, איך בין געבוירן געוואָרן אלס דעם קעניג'ס זוהן. דער נאַטירליכער מענש האָט נאָר א נאַטירליך רעכט (ווייל ער האָט א נאַטירליכע מאַכט) און נאַטירליכע אַנשפּרוכען: ער האָט געבורט־רעכט און געבורט־אַנשפּרוכען. די נאַטור אָבער קאָן מיך ניט בערעכטיגען, ד. ה. געבען מיר דעם כח און די מאַכט, צו וואָס נאָר מיין טהאַט בערעכטיגט מיך. וואָס דעם קעניג'ס קינד שטעלט זיך איבער אַנדערע קינדער, דאָס איז שוין זיין טהאַט, וואָס זיכערט איהם דעם פאָרצוג, און וואָס די אַנדערע קינדער געפינען דאָס פאַר גוט און אָנערקענען עס, דאָס איז זייער טהאַט, וועלכע מאַכט זיי ווירדיג — צו זיין אונטערטאַנען.

צי די נאַטור גיט מיר א רעכט, צי גאָט אָדער די פאָלק'ס־וואהל א. אַז. וו., איז דאָס אלץ דאָסזעלביגע פ ר ע מ ד ע רעכט,

אז יעדרערער ווערט געבוירען אלס מענש, בכן זיינען די נייגעבוירענע אין דעם פרט גלייך איינע צו די אנדערע. וואָרום זיינען זיי גלייך? נאָר דערפאַר, ווייל זיי האָבען זיך נאָך ניט ארויסגעוויזען און טהעטיג געוועזן אלס קיין אנדערע אחוץ — בלויזע מענשענ־קינדער, נאקעטע מענשעלעך. דורכדעם זיינען זיי אָבער אויפ'ן שטעל פערשיידען פון יענע, וועלכע האָבען שוין עפּעס פון זיך געמאַכט און זיינען ניט מעהר בלויזע „מענשענקינדער“, נאָר — קינדער פון זייער אייגענער בעשאַפונג. די לעצטע בעזיצען מעהר איידער בלויז מיטגעבוירענע רעכט: זיי האָבען ערוואָרבען רעכט. וואָס פאַר א חילוק עס שטעקט אין דעם! וואָס פאַר א פעלד פון קאַמף! עס איז דער אַלטער קאַמף צווישען די מיטגעבוירענע רעכט און די וואויל־ערוואָרבענע רעכט. בערופט זיך אויף אייערע מיטגעבוירענע רעכט וויפיעל איהר ווילט, מען וועט ניט פערפעהלען אייך צו שטעלען אנטקעגען די וואויל־ערוואָרבענע רעכט.ביידע שטעהען אויף דעם „רעכטס־באָדען“; וואָרים יעדער פון זיי האָט א „רעכט“ אנטקעגען דעם אנדערן, איינער האָט דאָס מיטגעבוירענע אָדער נאַטירליכע רעכט, דער אנדערער — דאָס ערוואָרבענע אָדער „וואויל־ערוואָרבענע“ רעכט.

בלייבט איהר אויף דעם רעכטסבאָדען, דאן בלייבט איהר ביי דער — רעכטהאָבעריי*. דער אנדערער קאָן אייך אייער רעכט ניט געבען, ער קאָן אייך ניט „איינטיילען קיין רעכט“. ווער עס האָט די מאַכט, דער האָט — רעכט; האָט איהר ניט יענע, האָט איהר די אויך ניט. איז עס אזוי שווער צו דערגרייכען אָט די חכמה? קוקט זיך נאָר איין אויף די מעכטיגע און זייערע מעשים! מיר רעדען דאָ נאַטירליך נאָר פון כינא און יאפּאן. פּרובירט נאָר אמאָל, איהר כינעזער און יאפּאנעזער, זיי אונרעכט צו געבען, און לערנט פון דער ערפאהרונג, ווי זיי וועלען אייך אריינוואַרפען אין טורמע. (פערבייט נאָר ניט דערמיט די „גוטמיינענדע עצות“, וועלכע זיינען — אין כינא און יאפּאן — ערלויבט, ווייל זיי שטערן ניט דעם מעכטיגען, נאָר אדרבא קאָנען איהם נאָך גאָר צו־העלפען.)

* „איך בעט דיך, האָב רחמנות אויף מיינע לונגען! ווער עס וויל בעווייזען, אז ער האָט רעכט, און האָט נאָר א צונג, קאָן זיך האַלטען ביי זיינינע גאַנץ געוויס!“ (פאוסט'ס ווערטער צו מעפיסטאָפעלעס.)

די מענשען גיבען, ד. ה. „ערלויבען" איינע די אנדערע. ערלויבט מען די ניי־געבוירענע קינדער דאָס רעכט פון עקזיסטענץ, דאַן האָבען זיי דאָס רעכט; ערלויבט מען זיי דאָס ניט, ווי עס איז געווען דער פאַל ביי די ספּאַרטאַנער און אַלטע רוימער, האָבען זיי עס ניט. וואָרים געבען אָדער „ערלויבען" קאָן זיי נאָר די געזעל־שאַפט, זיי אַליין קאָנען עס ניט נעהמען אָדער זיך געבען. מען וועט איינווענדען געגען דעם: די קינדער האָבען דאָך „פון נאַטור" יאָ געהאַט דאָס רעכט צו עקזיסטירען, נאָר די ספּאַרטאַנער האָבען זיך אָבגעזאָגט אַנצוערקענען דעם דאָזיגען רעכט. אויב אַזוי אָבער האָבען זיי פּשוט קיין רעכט ניט געהאַט אויף אָט דער אָנערקענונג — ניט מעהר רעכט וויפיעל זיי האָבען געהאַט, אַז די ווילדע חיות, פאַר וועלכע מען האָט זיי געוואָרפען, זאָלען אָנערקענען זייער לעבען.

מען רעדט אַזויפיעל וועגען די מיטגעבוירענע רעכט און מען קלאָגט זיך:

פון'ם רעכט, וואָס מיט אונז געבוירען איז,
פון דעם איז ליידער ניט די פראַגע.*

וואָס פאַר אַ מין רעכט איז עס, וואָס איז מיט מיר געבוירען? דאָס רעכט פון'ם ערשטגעבוירענעם אויף דער פריצ'ישער נחלה, אַ קעניגליכען טהראָן צו ירש'ענען, אַ פּרינצליכע אָדער אדעליגע ערציהונג צו געניסען, אָדער גאָר אפשר, ווייל אָרימע עלטערן האָבען מיך געבוירען — צו בעקומען אומזיסטיגען לימוד אין חדר, צו ווערן געקליידט פון צדקה־געלד, און דערנאָך זיך פערדיענען מיין ברויט מיט הערינג אין די קויהלען־מינען אָדער ביים וועבער־שטוהל? זיינען אָט די ניט קיין מיטגעבוירענע רעכט — רעכט, וועלכע זיינען מיר געקומען פון מיינע עלטערן דורך דער געבורט? איהר דענקט, אַז ניט; איהר מיינט, אַז אָט די זיינען ניט־ריכטיג אָנגערופענע רעכט, אַז זיי זיינען פּונקט יענע רעכט, וועלכע איהר דענקט אָבצו־שאַפען דורך דעם ווירקליך מיטגעבוירענעם רעכט. כדי דאָס צו בעגרינדען, הויבט איהר אָן צוריק פון אָנהויב און בעהויפּטעט, אַז יעדערער איז דורך דער געבורט גלייך מיט יעדען אַנדערן, ד. ה. ער איז אַ מענש. איך וועל אייך צוגעבען.

* מעפיסטאָפעל אין „פאוסט".

ווער עס צייגט ניט אַרויס קיין ענטשלאָסענהייט א. אַז. וו. — זאַכען, וואָס קאָנען איינפאַלען דעם געזעצגעבער פאָרצושרייבען פאַר אַן עהרענגעריכט, למשל) וואָלט דער ריכטער נאָר געדאַרפט אונטערזוכען, צי דער אָנגעקלאָגטער האָט זיך ווירקליך „פערשול־דיגט“ אין יענע „פערברעכענס“, און אויסהערנדיג די עדות, וואָלט ער געמוזט „אין נאָמען פון געזעץ“ אַרויסגעבען געגען איהם דעם פסק־דין איהם אַרונטערצוזעצען פון אַמט.

דער ריכטער איז פערלאָרען, ווען ער הערט אויף צו זיין מעכאַניש, ווען ער „ווערט פערלאָזען פון די בעווייז־רעגעלען“. דאַמאָלסט האָט ער מעהר גאָרנישט אויסער א מיינונג, ווי יעדער אַנדערער, און אויב ער גיט אַרויס זיין פסק לויט דער האָזיגער מיינונג, איז דאָס ניט מעהר קיין אָפּיציעלע האַנדלונג. אַלס ריכטער מוז ער פסק'נען נאָר לויט דעם געזעץ. איך קאָן נאָך לויבען די אַלטע פראַנצויזישע פאַרלאַמענטען, וועלכע האָבען אַליין נאָכגעזוכט וואָס עס געהערט צום רעכט און האָבען עס רעגיסטרירט ערשט נאָך זייער אייגענער צושטימונג. יענע האָבען לכל הפחות גע'משפט נאָך זייער אייגענעם רעכט און האָבען ניט געוואָלט זיך אָבגעבען אַלס מאַשינען פון געזעצגעבער, ווען אפילו אַלס ריכטער האָבען זיי, פערשטעהט זיך, געמוזט ווערן זייערע אייגענע מאַשינען.

מען זאָגט, די שטראָף איז דעם פערברעכער'ס רעכט. אָבער די שטראָפלאָזיגקייט איז פונקט אַזוי זיין רעכט. געלינגט איהם זיין אונטערנעהמונג, איז רעכט אויף איהם, און ווען עס געלינגט איהם ניט, איז אויך אַזוי רעכט אויף איהם. ווי דו בעטסט זיך אויס, אַזוי ליעגסטו. ווען איינער קריכט ווילד־מוטהיג אין געפאַהר און קומט־אום אין דעם, זאָגען מיר געוועהנליך: רעכט אויף איהם, האָט ער ניט געזאָלט קריכען. האָט ער אָבער גובר געווען די געפאַהר, ד. ה. זיין מאַכט האָט געזיעגט, דאַן האָט ער אויך רעכט. שפּיעלט זיך א קינד מיט א מעסער און שניידט זיך איין, איז רעכט אויף איהם; האָט ער אָבער זיך ניט איינגעשניטען, פּאַסירט איהם אויך רעכט. דעם פערברעכער פּאַסירט דעריבער געוויס רעכט, ווען ער ליידט וואָס ער האָט ריזיקירט; וואָרים, פאַר וואָס האָט ער עס ריזיקירט, ווען ער האָט געוואוסט די מעגליכע פאָלגען? אָבער די שטראָף, וואָס מיר לעגען אַרויף אויף איהם,

ווער עס וויל זיי געבען אונרעכט, פאַר דעם שטעהט נאָר דערצו איין וועג אָפען — דער וועג פון געוואַלט. אויב ער קאָן ביי זיי אָבנעהמען זייער געוואַלט, דאַן האָט ער זיי ווירקליך געגעבען אונרעכט, האָט ער ביי זיי אַוועקגענומען זייער רעכט; אין דעם אנדער פאַל קאָן ער גאָרנישט מאַכען אויסער אַ קליינינקען פויסט אין קעשענע, אָדער פאַלען אַן אָפּפער ווי אַ חוצפה'דיגער נאַר.

קורץ, וואָלט איהר, כינעזער און יאַפּאַנעזער, ניט געפרעגט נאָך דעם רעכט, און ספּעציעל, ווען איהר וואָלט זיך ניט נאָכגעפרעכט נאָך דעם רעכט „וואָס איז מיט אייך מיטגעבוירען“, וואָלט איהר אויך ניט געדאַרפט זיך נאָכפרעגען אויף די וואויל־ערוואָרבענע רעכט.

איהר שרעקט זיך אָב פאַר די אַנדערע, ווייל איהר גלויבט אַז איהר זעהט שטעהן לעבען זיי דעם געשפּענסט פון רעכט, וועלכער שיינט, ווי אין האָמער'ס מלחמות, מיטצופעכטען אויף זייער זייט און זיי צו העלפען. וואָס טהוט איהר? וואַרפט איהר אין זיי דעם שפּיעז? ניין, איהר קריכט אַרום, כדי צו געווינען דעם רוח פאַר אייך, ער זאָל מיטפעכטען אויף אייער זייט: איהר שדכנ'ט זיך צו געווינען חן ביי דעם געשפּענסט. אַנאַנדערער וואָלט פשוט אַזוי געפרעגט: וויל איך, וואָס דער געגנער וויל? „ניין!“ נו מעגען קעמפען פאַר איהם טויזענד טייוואָלים אָדער געטער, איך נעהם זיך פאַר איהם אַלײַ איינס!

דער „רעכטס־שטאַאַט“, ווי די „פאָסישע צייטונג“ צווישען אַנדערע פערטרעט איהם, פערלאַנגט אַז בעאַמטע זאָלען קאָנען אַרונטערגעזעצט ווערן נאָר דורך דעם ריכטער, ניט דורך דער אַדמיניסטראַציע. אַ פּוסטע אילוזיע! ווען עס וואָלט געזעצליך בעשטימט געוואָרן, אַז אַ בעאַמטער, ועמען מען האָט אַמאָל געזעהן אַ שיכור'ן, זאָל פערלירען זיין אַמט, וואָלט דער ריכטער איהם געמוזט פעראורטיילען אויף דער צייגנים פון די עדות א. אַז. וו. קורץ, דער געזעצגעבער וואָלט נאָר געדאַרפט גענוי אַנגעבען אַלע מעגליכע גרונדען, וועלכע ברענגען מיט דעם פערלוסט פון אַן אַמט, מעגען זיי זיין ווער ווייסט ווי לעכערליך (צ. ב. ש. ווער עס לאַכט זיין עלטסטען אין פּנים, ווער עס געהט ניט אַלע זונטאָג אין קירך, אַלע פיער וואָכען צום קירך־מאָהלצייט, ווער עס מאַכט חובות, ווער עס געהט אַרום מיט אונאַנשטענדיגע חברים,

דיינע געזעצען, ווען קיינער פאָלגט זיי ניט? וואָס טויגען דיינע בעפעהלען, ווען קיינער לאָזט זיך ניט בעפעהלען? דער שטאאט קאָן ניט אויפגעבען דעם אָנשפּרוך צו בעשטימען דעם איינצעלנעמ'ס ווילען, צו ספּעקולירען און רעכענען דערויף. פאר איהם איז עס נויטיג אום לעבען, אז קיינער זאָל ניט האָבען קיין איינענעם ווילען: וואָלט דאָס איינער געהאט, וואָלט דער שטאאט דעם איינעם געמוזט אויסשליסען (אריינזעצען, פערשיקען א. אז. וו.); וואָלטען דאָס אלע געהאט, וואָלטען זיי אָבגעשאפט דעם שטאאט. דער שטאאט איז ניט דענקבאר אָהן הערשאפט און קנעכטשאפט (אונטערטאנענשאפט); ווארים דער שטאאט מוז וועלען זיין דער הארר איבער אלעמען, וועלכע ער נעהמט ארום, און מען רופט דעם ווילען „שטאאטס־ווילען".

ווער עס מוז, כדי צו האָבען א קיום, רעכענען אויף דער ווילענלאָזיגקייט פון אנדערע, דער איז א געמאכטער פון די דאָזיגע אנדערע, פונקט ווי דער הארר איז א געמאכטער פון דעם דיענער. הערט אויף די אונטערוואָרפענקייט, איז אויס מיט דער הערשאפט.

דער אייגענער ווילען מיינער איז דער צערשטערער פון שטאאט; ער ווערט דעריבער געשטעמפּעלט פון איהם אלס „אייגענווילען" (עקשנות). דער אייגענער ווילען און דער שטאאט זיינען טויטפיינדליכע מעכטע, צווישען וועלכע קיין „אייביגער שלום" איז ניט מעגליך. כל זמן דער שטאאט בעשטעהט אויף זיין קיום, שטעלט ער פאר דעם אייגענעם ווילען, זיין אימער־פיינדליכען געגנער, אלס אונפערנינפטיג, אל דאָס בייז א. אז. וו., און יענער לאָזט זיך דאָס איינרעדען — יאָ, ער איז עס טאקע שוין דערפאר, ווייל ער לאָזט זיך דאָס נאָך איינרעדען: ער איז נאָך ניט געקומען צו זיך אליין און צום בעוואוסטזיין פון זיין ווערדע, בכן איז ער נאָך ניט פאָלקאָמען, איז נאָך עלול פערפיהרט צו ווערן פון שעהנע רעד א. אז. וו.

יעדער שטאאט איז א דעספּאָטיע, סיי דער דעספּאָט איז איינער אָדער פיעלע, אָדער אלע זיינען די הארען, ווי מען שטעלט זיך דאָס פאָר אין א רעפּובליק, ד. ה. זיי דעספּאָטיזירען איינע די אנדערע. ווארים דאָס איז דער פאל, ווען דאָס געזעץ, וואָס ווערט יעדעס מאָל ארויסגעגעבען אלס די אויסגעשפּראָכענע מיינונג פון דעם ווילען, לאָמיר זאָגען, פון א פאָלקס־פערזאמלונג,

איז נאָר אונזער רעכט, ניט זיינע. אונזער רעכט רעאַגירט אַנט־קעגען זיינע, און ער „בלייבט אין אונרעכט" ווייל — מיר געווינען די אויבערהאַנד.

אָבער וואָס עס איז רעכט, וואָס אין אַ געזעלשאַפט איז אַ זאַך פון רעכט, דאָס קומט אויך צום וואָרט — אין דעם געזעץ. ווי דאָס געזעץ זאָל ניט זיין, מוז עס רעספּעקטירט ווערן פון דעם — לאָיאַלען בירגער. אַזוי ווערט געריהמט דער זין פון געזעצ־ליכקייט פון אַלד ענגלאַנד. מיט דעם שטימט אינגאַנצען דער שפּרוך פון אוריפּידעס (אָרעסטעס 412): „די געטער דיענען מיר, וואָס די געטער זאָלען ניט זיין". געזעץ איבערהויפּט, נאָט איבערהויפּט, אָט אַזוי ווייט זיינען מיר היינט.

מען נעהמט זיך די מיה צו אונטערשיידען געזעץ פון דעם מוטוויליגען בעפעהל, פון אַן אָרדינאַנץ: דאָס ערשטע קומט אַרויס פון אַ בערעכטיגטער אויטאָריטעט. אָבער אַ געזעץ איבער אַ מענשליכער האַנדלונג (עטהישעס געזעץ, שטאַאַטס־געזעץ אַ. אַז. וו.) איז אַלעמאָל אַ ווילען־ערקלערונג, און בכן אַ בעפעהל. יאָ, אפילו ווען איך אליין וואָלט מיר געגעבען דאָס געזעץ, וואָלט עס אַלץ נאָר געווען מיין בעפעהל, וועלכען איך קאָן דעם נעקסטען אויגענבליק זיך אָבזאָגען צו פאָלגען. ווער עס איז מעג גאַנץ גוט ערקלערען, וואָס פאַר איהם איז ליעב, און קאָן דעריבער דורך אַ געזעץ זיך פערבאָטען צו טהאָן דעם היפּך פון דעם, ערקלערענדיג אַז ער וועט יעדען, וואָס וועט עובר זיין אויף דעם, בעהאַנדלען ווי זיין פיינד. איבער מיינע האַנדלונגען אָבער האָט קיינער ניט צו בעפעהלען, קיינער האָט קיין רעכט ניט פאָרצושרייבען מיר מיין האַנדלען און מיר געבען געזעצען וועגען דעם. איך מוז עס אָננעהמען פאַר ליעב, וואָס ער בעהאַנדעלט מיך ווי זיין פיינד, אָבער קיינמאָל ניט אַז ער זאָל זיך אַרומוואַרפען מיט מיר ווי מיט זיינע אַ זאַך, און אַז ער זאָל זיין שכל אָדער נאָר זיין שטות מאַכען פאַר מיין ריכטשנור.

שטאַאַטען האַלטען זיך נאָר אַזוי לאַנג ווי עס איז דאָ אַ הערשענדער ווילען, און דער דאָזיגער הערשענדער ווילען ווערט בעטראַכט אַלס אַלץ איינס ווי מיין אייגענער ווילען. דעם האַררן'ס ווילען איז — געזעץ. — וואָס פאַר אַ פּעולה האָבען

געווינען א לייכטען זיעג. אָבער ווען אפילו איהר אימפּאָנירט דעם נעגנער אלס מאכט, זייט איהר אלץ ניט מחמת דעם פאר איהם קיין געהייליגטע אויטאָריטעט, סיידען ער איז א גרויסער שוטה. קיין רעספּעקט און אכטונג איז ער אייך ניט שולדיג, ווען אפילו ער מוז זיך נעהמען אין אכט פאר אייער געוואלט.

מיר זיינען געוועהנט צו קלאסיפיצירען די שטאאטען לויט דעם פערשיידענעם אופן, ווי די העכסטע געוואלט איז פערטיילט. אויב אן איינצעלנער האט די העכסטע געוואלט, הייסט עס מאָנאר־כיע, האבען זיי אלע, הייסט עס דעמאָקראטיע א. אז. וו. אלזאָ, די העכסטע געוואלט! געוואלט אנטקעגען וועמען? אנטקעגען דעם איינצעלנעם און זיין „אייגענווילען". דער שטאאט פּראקטי־צירט „געוואלט", דער איינצעלנער טאר דאס ניט. דעם שטאאט'ס אויפפיהר איז געוואלטטהעטיגקייט, און זיין געוואלט רופט ער „רעכט", די געוואלט פון דעם איינצעלנעם — „פערברעכען". איז, אלזאָ, פערברעכען — אזוי הייסט די געוואלט פון דעם איינצעלנעם, און נאר דורך פערברעכען ברעכט ער די געוואלט פון שטאאט, אויב ער איז פון דער מיינונג, אז דער שטאאט איז ניט איבער איהם, נאר ער איז איבער דעם שטאאט.

ווען איך וואלט געוואלט האנדלען לעכערליך, וואלט איך געקאָנט, ווי א מענש מיט גוטע כונות, אייך אָנזאָגען, איהר זאלט ניט ארויסגעבען קיינע געזעצען, וואס בעשרענקען מיין זעלבסט־ענטוויקלונג, מיין זעלבסט־טהעטיגקייט און זעלבסט־בעשאפונג. איך גיב ניט אזוינע עצות. ווארים ווען איהר וואלט זיי געפאלגט, וואלט איהר געווען נאראָנים און איך וואלט אנגעוואָרן מיין גאנצען געווינס. פון אייך פערלאנג איך גאָרנישט; ווארים וואס איך זאל פון אייך ניט פאָדערן, איהר וועט אלץ זיין דיקטאטאָרישע געזעצגעבער, און איהר מוזט עס זיין, ווייל א ראב קאָן ניט זינגען און א רויבער קאָן אָהן רויב ניט לעבען. איך פרעג בעסער יענע, וועלכע ווילען זיין עגאָיסטען, וואס האלטען זיי פאר מעהר עגאָיס־טיש — זיך לאָזען געבען פון אייך געזעצען און רעספּעקטירען די געגעבענע געזעצען, אָדער פּראקטיצירען ווידערשפּעניג־קייט, יאָ, פאלשטענדיגע אונגעהאָרזאמקייט? גוטמוטיגע לייט מיינען, אז די געזעצען מוזען פאָרשרייבען נאר דאס, וואס עס גילט אין דעם געפיהל פון פאלק פאר גוט און רעכט. וואס געהט

מוז דערנאָך זיין אַ ג ע ז ע ץ פאַר דעם איינצעלנעם, וועלכען ער, דער איינצעלנער, איז שולדיג געהאָרכזאַמקייט, אָדער צו וועלכען ער האָט די פליכט פון געהאָרכזאַמקייט. ווען מען וואָלט זיך אפילו געקאָנט פאָרשטעלען, אַז יעדער איינצעלנער פון פאָלק האָט אויסגעשפּראָכען דעמזעלביגען ווילען און עס איז דורכ־דעם צושטאַנד געקומען אַ פאָלשטענדיגער „כלל־ווילען" — וואָלט די זאַך אַלץ געבליבען דיזעלביגע. וואָלט איך דען דורכדעם ניט געווען געבונדען היינט און ווייטער דורך מיין נעכטיגען ווילען? מיין ווילען וואָלט אין אַזאַ פאַל געוואָרן פ ע ר ג ל י ו ו ע ר ט. טרויעריגע שטאַנדהאַפטיגקייט! מיין בעשעפענים — אַ בעשטימ־טער אויסדרוק פון מיין ווילען — וואָלט געוואָרן מיין בעפעהל־געבער. איך אָבער, איך דער בעשאַפער, וואָלט געשטערט געוואָרן אין מיין ווילען, אין מיין פלוס און אין מיין אויפלייזונג (מיין ענטוויקלונג). דערפאַר וואָס איך בין נעכטען געווען אַ נאַר, וואָלט איך געמוזט בלייבען אַ נאַר דעם גאַנצען לעבען־לאַנג. אָט אַזוי בין איך אין שטאַאַטס־לעבען אין בעסטען פאַל — איך וואָלט פונקט אַזוי געקאָנט זאָגען: אין ערגסטען פאַל — אַ קנעכט צו זיך אַליין. דערפאַר וואָס איך בין נעכטען געווען אַ ווועלענדער, בין איך היינט אַ ווילענלאָזער, נעכטען געווען אַ פרייוויליגער, היינט אַן אונפרייוויליגער.

ווי דאָס צו ענדערן? נאָר דורכדעם וואָס איך אָנדערקען ניט קיין פ ל י כ ט, ד. ה. איך ב י נ ד זיך ניט אָדער לאָז זיך ניט בינדען. האָב איך ניט קיין פליכט, ווייס איך אויך ניט פון קיין געזעץ.

„אַי, מען וועט מיך בינדען!" מיין ווילען קאָן קיינער ניט בינדען, און מיין ווידערווילען בלייבט פריי.

„אַלץ וועט דאָך אָבער מוזען געהן מיט'ן קאָפּ אַראָב, ווען יעדער זאָל קאָנען טהאָן וואָס ער וויל!" ווער זאָגט דען, אַז יעדערער קאָן אַלץ טהאָן? צו וואָס ביזטו דאָ, דו וועלכער איז ניט מחויב אָנצונעהמען אַלץ פאַר ליעב? וועהר זיך, וועט דיר קיינער גאָרנישט קאָנען טהאָן! יעדערער וואָס וויל ברעכען דיין ווילען, האָט מיט דיר צו טהאָן און איז דיין פ י י נ ד. בעהאַנדעל איהם ווי אַ פ י י נ ד. אויב הינטער דיר שטעהען צום שוץ נאָך איינינגע מיליאָנען, דאַן זייט איהר אַן אימפּאָזאַנטע מאַכט און וועט

אדער אין זיין נאמען די רעגירונג, זאגט דערצו גאנץ ריכטיג פון זיין זייט: —

ווער עס איז ניט פאר מיר, איז געגען מיר. דער שפאס, דער וויץ א. אז. וו. קורץ, דאס מאכען א קאמעדיע פון שטאאט־וועזען האט אלעמאל אונטערגעגראבען די שטאאטען: עס איז נאר ניט קיין אונשולדיגע זאך. און ווייטער, וועלכע גרעניצען זאלען געצויגען ווערן צווישען א שולדיגען און אן אונשולדיגען וויץ א. אז. וו.?

די מעסיגע קומען ביי דער פראגע אין א גרויסער פערלעגענהייט, און אלע זייערע טענות ווערן רעדוצירט צו דער ביטע, אז דער שטאאט (די רעגירונג) דארף דאך ניט זיין אזוי עמפינדליך, אזוי קיצעלדיג; ער דארף ניט אין „אונשולדיגע" זאכען גלייך דערשפירען בייזוויליגקייט, און האט איבערהויפט געמעגט זיין אביסעלע „טאלעראנטער". איבערטריבענע עמפינדליבקייט איז געווים א שוואכקייט; פערמיידען עס מעג זיך זיין א לויבענסווערטהע טוגענד; אבער אין קריעגס־צייטען קאן מען ניט זיין נאכגיביג, און וואס מען מעג דערלאזען אונטער רוהיגע אומשטענדען, הערט אויף צו זיין ערלויבט, אזוי באלד ווי דער בעלאגערונגס־צושטאנד ווערט דערקלערט. אזוי ווי די גוטמיינענדע ליבעראלען פיהלען ווי דאס איז ריכטיג, איילען זיי זיך צו דערקלערן, אז צוזעהענדיג די „איבערגעבענקייט פון פאלק", איז ניטא וואס מורא צו האבען פאר קיין געפאהר. די רעגירונג אבער איז גאר ניט אזוי נאאיוו צו לאזען זיך איינרעדען פון אזוינע מעשיות. זי ווייס צו־גוט, ווי מען קאן איינעם קארמענען מיט שעהנע רעד, און וועט זיך מיט אט דער „פוסטער וועטשערע" ניט צופריעדענשטעלען.

מענשען ווילען אבער האבען זייער פלאץ וואו צו שפיעלען זיך, ווארים זיי זיינען דאך קינדער און קאנען ניט זיין אזוי געזעצט ווי אלטע: א קינד בלייבט א קינד. (יוגענד האט ניט קיין טוגענד.)

זיי דינגען זיך נאר פאר אט דעם שפיעל־פלאץ, נאר פאר א פאר שטונדען ארומשפרינגען. מען פערלאנגט נאר, אז דער שטאאט זאל ניט זיין צופיעל אנגעבמורעט, ווי א פער'ראגה'טער פאפא. ער זאל ערלויבען אייניגע עזעל־פראצעסיעס און נאראנים־שפיעלען, ווי די קירך האט דאס ערלויבט אין מיטעלאלטער. אבער די צייטען, ווען ער האט דאס אהן געפאהר געקאנט דערלאזען,

עס אָבער מיך אָן, וואָס עס גילט אין דעם פאָלק און ביי דעם פאָלק? דאָס פאָלק קאָן אפשר זיין אנטקעגען דעם גאָט־לעסטערער; הייסט עס א געזעץ אנטקעגען גאָט־לעסטערונג. זאָל איך דעריבער ניט לעסטערן? זאָל א געזעץ האָבען פאר מיר א גרעסערן בעטרעף איידער א „בעפעהל“? איך פרעג אייך!

אַלע פאָרמען פון רעגירונג קומען איינגאַנצען ארויס פון דעם פרינציפּ, אז אַלע רעכט און יעדע אויטאָריטעט געהערט דעם כ ל ל פ ו ן פ אָ ל ק. ווארים עס איז ניטאָ קיין איין רעגירונג, וואָס זאָל זיך ניט בערופען אויפ'ן כלל, און דער דעספּאָט, אזוי גוט ווי דער פּרעזידענט אָדער א וועלכע עס איז אריסטאָקראַטיע א. אז. וו. האנדלען און בעפעהלען „אין נאָמען פון שטאאט“. זיי האָבען די „שטאאט־געוואַלט“ אין זייערע הענד, און עס איז לגמרי קיין חילוק ניט, צי דאָס פאָלק אלס קאָלעקטיוו (אַלע איינצעלנע), ווען דאָס וואָלט מעגליך געווען, איבען אוים די דאָזיגע שטאאט־ג ע וו א ל ט, אָדער די רעפּרעזענטאַנטען פון דעם קאָלעקטיוו, סיי זיי זיינען פיעלע, ווי אין אריסטאָקראַטיען, סיי זיי זיינען איינער, ווי אין מאָנארכיען. אַלעמאָל שטעהט דער כלל איבער דעם איינצעלנעם און האָט א מאכט, וועלכע ווערט אָנגערופען א ב ע ר ע כ ט י ג ט ע, ד. ה. וועלכע איז דאָס ר ע כ ט.

לגבי דער הייליגקייט פון שטאאט איז דער איינצעלנער נאָר א כלי פון אומ־כבוד, אין וועלכער עס שטעלט זיך אָב „איבערמוטה, בייזוויליגקייט, א מאַניאַ פאר שפּאָט און שמאך, קליינליכקייט א. אז. וו.“ אזוויבאלד ווי ער הערט אויף צו דענקען, אז דאָס דאָזיגע הייליגטום, דער שטאאט, איז ווערטה צו ווערן אָנדערקענט. און דער גייסטליכער ה ו י כ מ ו ט ה פון די דיענער און אונטער־טאַנען פון שטאאט האָט גאַנץ פיינע שטראָפען פאר אָט דעם ניט־גייסטליכען „איבערמוטה“.

ווען די רעגירונג בעצייכענט יעדע גייסטיגע טהעטיגקייט א נ ט ק ע ג ע ן דעם שטאאט אלס א פערברעכען, וואָס דארף בעשטראָפט ווערן, קומען די מעסיגע ליבעראַלען און מיינען, אז שפּאָס, סאטירע, וויץ, הומאָר א. אז. וו. דארפען דאָך האָבען א רעכט זיך פריי אויסצוגיסען, און אז ז ש ע נ י ע מוז געניסען פרייהייט. הייסט עס, דער א י י נ צ ע ל נ ע ר מ ע נ ש טאָקע ניט, אָבער דאָך דער ז ש ע נ י ע זאָל זיין פריי. דער שטאאט,

„דער פערברעכער איז אין העכסטען גראַד דעם שטאַאט'ס אייגענער פערברעכען!“ זאָגט בעטטינאַ*. מען קאָן אָננעהמען אָט די ווערטער, ווען אפילו בעטטינאַ אליין פערשטעהט עס ניט פונקט אזוי. אין שטאַאט קאָן דער ניט־איינגעצוימטער איך — איך, ווי איך געהער צו מיר אַליין — ניט קומען צו מיין ערפילונג און פערווירקליכונג. יעדער איך איז פון זיין געבוירענטאָג אָן שוין א פערברעכער אנטקעגען דעם פאָלק, דעם שטאַאט. דעריבער היט ער זיי טאַקע אַלעמען, ער זעהט אין יעדערן אָן — עגאָיסט, און פאַר דעם עגאָיסט האָט ער מורא. ער זעצט פאָראויס אין יעדען דאָס ערגסטע, און גיט אכטונג, אַ פּאָליציייליכע אכטונג, אז „דעם שטאַאט זאָל קיין שאָדען ניט געשעהן“, נע קוויד רעספּובליקאַ דעטרימענטי קאַפּיאַט. דער ניט־איינגעצוימטער איך — און דאָס זיינען מיר אורשפּרינגליך, און אין אונזער פערבאָרגענער אינער־ליכקייט בלייבען מיר דאָס שטענדיג — איז דער קיינמאָל־ניט־אויפהערענדער פערברעכער אין שטאַאט. דער מענש, וואָס ווערט געפיהרט פון זיין מוטה, זיין ווילען, זיין ניט־אויסגערעכענטקייט און זיין פאָרכטלאָזיגקייט, ווערט פון שטאַאט, פון פאָלק ארומגע־שטעלט מיט שפּיאָנען. איך זאָג, פון פאָלק! דאָס פאָלק — וואָס פאַר וואונדער, איהר, גוטהערציגע לייט, זאָלט ניט דענקען פון איהם — דאָס פאָלק איז דורך און דורך אָנגעשטעקט מיט פּאָליציי־געזינונגען. נאָר דער וואָס פערלייקענט זיין איך, דער וואָס פּראַק־טיצירט זעלבסט־פערלייקענונג, איז אָנגענומען ביים פאָלק.

בעטטינאַ איז אין דעם ציטירטען בוך דורכאויס אזויפיעל גוטמוטיג, אז זי האַלט דעם שטאַאט נאָר פאַר קראַנק, און האָפט אויף זיין געזונג, אַ געזונג, וואָס זי וואָלט געוואָלט אויסווירקען דורך די „דעמאַגאָגען“;** ער איז אָבער ניט קראַנק, נאָר אדרבה ביי זיינע אַלע כחות, ווען ער טרייבט אוועק פון זיך די דעמאַגאָגען, וועלכע ווילען עפּעס ארויסקריגען פאַר די איינצעלנע, פאַר „אַלע־מען“. ער איז פערזאָרגט אין זיינע גלויביגע מיט די בעסטע דעמאַ־גאָגען (פאָלקספיהרער). נאָך בעטטינאַ נאָך מוז דער שטאַאט ענטוויקלען די פרייהייט־זריעה פון דער מענשהייט, ווען ניט איז ער

* „דאָס בוך געהערט דעם קעניג“, ז. 376.

** דאָרט, ז. 376.

זיינען פּאַראיבער. קינדער, וועלכע קומען איצט איינמאָל ארוים אויף דער פריי, און לעבען א שטונדע אָהן דעם רבי'ס רוט, ווילען ניט מעהר געהן אין חדר. וואָרים איצטער איז דאָס זיין אויף דער פריי שוין ניט מעהר א צוגאָב צום חדר, אַן ערפריישענדע ערהאָלונג, נאָר עס איז זיין היפך, עס איז אָדער — אָדער. קורץ, דער שטאַאט דאַרף אָדער גאָרנישט נאָכגעבען, אָדער אַלץ נאָכגעבען און געהן צו־גרונד; ער מוז זיין אָדער דורכאוים עמפּינדליך, אָדער גאָר אונעמפּינדליך, ווי א געשטאָרבענער. ניטאָ מעהר קיין טאָלעראַנץ. גיט דער שטאַאט איין פינגער, נעהמט מען גלייך די גאַנצע האַנד. עס איז דערביי ניט מעהר צו „שפּאַסען“, און יעדער שפּאַס, ווי וויץ, הומאָר א. אז. וו. ווערט א ביטערער ערנסט.

דאָס געשריי פון די „פרייזיניגע“ פאַר פרעס־פרייהייט געהט אויסערדעם להיפך צו זייער אייגענעם פּרינציפּ, צו זייער אייגענטליכען ווילען. זיי ווילען וואָס זיי ווילען ניט, ד. ה. זיי ווינשען, זיי וואָלטען גערן וועלען. דעריבער פאַלען זיי טאַקע לייכט אָב; ווען די אַזויגערופענע פרעס־פרייהייט קומט יאָ אַמאָל, וואָלטען זיי דאַן וועלען א צענזור. עס איז גאַנץ נאַטירליך. דער שטאַאט איז פאַר זיי אויך הייליג, דאָס גלייכען די מאָראַל א. אז. וו. זיי פיהרען זיך נאָר אויף אַנטקעגען איהם ווי צולאָזענע שקצים, ווי שטיפערישע קינדער, וועלכע זוכען צו בענוצען זיך מיט דער שוואַכקייט פון די עלטערן. דער פּאַפּאַ־שטאַאט זאָל זיי ערלויבען צו זאָגען איינינגעס, וואָס איהם געפעלט ניט, אָבער דער פּאַפּאַ האָט אַ רעכט דורצוציהען מיט אַ שטרענגען בליק א צענזור־שטריך איבער זייערע חוצפה'דיגע פּלוידערייען. דערקענען זיי אין איהם זייער פּאַפּאַ, מוזען זיי אין זיין נעגענוואַרט אָננעהמען פאַר ליעב די צענזור פון רעדען, ווי יעדעס קינד.

לאָזט דו זיך פון אַנאַנדערן געבען רעכט, מוזטו ניט וועניגער זיך לאָזען פון איהם געבען אונרעכט; קריגסטו פון איהם די רעכטפערטיגונג און בעלוינונג, דאַן דערוואַרט אויך זיין אָנקלאָג און שטראָף. ביי דער זייט פון רעכט געהט דאָס אונרעכט, ביי דער זייט פון געזעצליכקייט — דאָס פערברעכען. וואָס ביזט דו? דו ביזט א — פערברעכער!

שען דעם בעגריף „מענש“, דאַן האָט זי רעכט: דער „חולה'דיגער“ שטאַאט וועט דורך דעם גערייהען פון „מענשען“ גענעזען ווערן, וואָרים וואָס מעהר פערנאַרט די איינצעלנע זיינען אין „דעם מענשען“, אַלץ בעסער לוינט זיך עס פאַר'ן שטאַאט. אויב אָבער דאָס וואָרט מענשען בעציהט זיך אויף די איינצעלנע, אויף „אַלעמען“ (און די פּערפאַסערין טהוט עס אויף האַלב אויף האַלב, ווייל זי איז נאָך ניט אינגאַנצען קלאָר וועגען „דעם מענשען“), דאַן קלינגט עס אומגעפעהר אַזוי: פאַר אַ חולה'דיגער רויבער־באַנדע איז דער איינציגער וועג פון רעטונג, צו לאָזען גערייהען אין איהר די לאָיאַלע בירגער! הערסטו, אויף דעם וועג וואָלט דאָך די רויבער־באַנדע אַלס רויבער־באַנדע געגאַנגען צו־גרונדע, און מחמת זי שפּיהרט עס, דעריבער דערשיסט זי בעסער יעדען איינעם, וואָס האָט אַ ברעקעל נייגונג צו ווערן אַן „אָרענטליכער קערל“.

בעטטינאַ איז אין דעם דאָזיגען בוך אַ פּאַטריאָטין, אָדער וואָס איז ניט פיעל מעהר, אַ פילאַנטראָפּין, אַ מענשען־בעגליקערין. זי איז אונצופריעדען מיט דעם עקזיסטירענדען צושטאַנד אינגאַנצען אויפ'ן זעלביגען אופן, ווי דער טיטעל־געשפּענסט פון איהר בוך (דער קעניג), און ווי אַלע אַנדערע, וועלכע וואָלטען וועלען צוריק־ברענגען דעם גוטען, אַלטען גלויבען מיט אַלץ וואָס געהערט צו דעם. נישט מעהר, זי דענקט פערקעהרט, אַז די פּאָליטיקער, די שטאַאטס־דיענער און דיפּלאָמאַטען האָבען רואינירט דעם שטאַאט, בעת יענע וואַרפען אַרויף די שולד אויף די בייזוויליגע, די „פאָלקס־פערפיהרער“.

וואָס איז דער געוועהנליכער פערברעכער, אויב ניט איינער, וועלכער איז בעגאַנגען דעם געפעהרליכען טעות צו שטרעבען נאָך דאָס, וואָס איז דעם פאָלק'ס, אַנשטאָט צו זוכען דאָס, וואָס איז זיינס? ער האָט געזוכט דאָס נישטיגע, פרעמדע האָב און נוטס, ער האָט געטאָן וואָס די גלויביגע טהוען, וועלכע שטרעבען צו דאָס, וואָס איז גאָט'ס. וואָס טהוט דער פריעסטער, וועלכער מוסר'ט דעם פערברעכער? ער שטעלט איהם פאָר דאָס גרויסע אונרעכט פון האָבען מטמא געווען דורך זיין טהאַט דאָס, וואָס איז געהייליגט געוואָרן פון דעם שטאַאט, ד. ה. זיין אייגענטום (צו וועלכען מען מוז אויף צורעכענען דאָס לעבען פון די, וואָס געהערן צום שטאַאט). אַנשטאָט דעם האָט ער איהם בעסער געזאָלט

א ראָבען־מוטער און זאָרגט נאָר פאר ראָבען־פוטער (שפייז)!* — ער קאָן קיין אנדער זאַך ניט טהאָן, וואָרים פונקט דורכדעם, וואָס ער זאָרגט פאר דער „מענשהייט“ (און דאָס, אגב, איז דאָך די אויפגאַבע פון דעם „הומאַנעם“ אָדער „פרייען“ שטאַאט), איז דער איינצעלנער פאַר איהם „ראָבען־פוטער“. פון דער אנדער זייט, ווי ריכטיג רעדט דער בירגערמייסטער:** „וואָס, דער שטאַאט האָט ניט קיין אנדער התחייבות אחוץ צו זיין דער פלעגער פון אונהיילבאַרע קראַנקע? — דאָס גראַמט זיך ניט. פון אייביג אָן האָט דער געזונדער שטאַאט אָבגעוואָרפען פון זיך דעם קראַנקען שטאָף, און זיך ניט געמישט דערמיט. ער האָט ניט נויטיג צו זיין אזוי עקאָנאָמיש מיט זיינע זאַפטען. די רויבער־צווייגען ווערן אָהן איבערלעגונג אָבגעשניטען, כדי די אנדערע זאָלען בליהען. — מען דאַרף ניט ווערן א דערציטערטער איבער דער שטאַאט׳ס האַרט־קייטקייט; זיין מאָראַל, זיין פּאָליטיק און רעליגיאָן ווייזען איהם אָן דערויף. מען דאַרף איהם ניט בעשולדיגען אין געפיהללאָזיגקייט; זיין מיטגעפיהל רעוואָלטירט אנטקעגען דעם, אָבער זיין ערפאַהרונג געפינט זיכערקייט נאָר אין אָט דער שטרענגקייט! עס זיינען דאָ קראַנקהייטען, אין וועלכע נאָר דראַסטישע מיטלען קאָנען העלפען. דער דאָקטאָר, וועלכער דערקענט די קראַנקהייט וואָס זי איז, אָבער בענוצט שרעקעדיג בלויז פּאַליאַטיוועז, וועט קיינמאָל ניט פער־טרייבען די קראַנקהייט, נאָר אדרבא וועט פועל׳ן, אז דער פּאַציענט וועט נאָך א קירצערער אָדער לענגערער צייט אוועקגעהן פון דער וועלט“. דער פרוי ראַט׳ס פראַגע: „אויב איהר ווענדט אָן דעם טויט אַלס דראַסטישען מיטעל, וואָס וועט אייך בלייבען צו קורי־רען?“ גראַמט זיך ניט. דער שטאַאט ווענדט דאָך ניט אָן דעם טויט אויף זיך, נאָר אויף א צרה׳דיגען גליעד; ער רייסט אויס אָן אויג, וואָס פערשאַפט איהם צרות א. אז. וו.

„פאַר דעם חולה׳דיגען שטאַאט איז דאָס דער איינציגער וועג פון רעטונג — לאָזען דעם מענשען אין איהם געדייהען“***. אויב מען פערשטעהט דאָ, אזוי ווי בעטטינאַ, אונטער דעם וואָרט מענ־

* דאָרט, ז. 381.

** דאָרט, ז. 381.

*** דאָרט, ז. 385.

רונג, קיין פּאַטהאָס פאַר דער היילינגקייט פון דער עהע. כל זמן דאָס האַרץ אָדער געמיטה דיקטירט די געזעצען, געניסט נאָר דער האַרציגער אָדער געמיטהליכער מענש דעם שוץ פון די געזעצען. אַז דער געמיטה־מענש גיט די געזעצען, הייסט אייגענטליך נאָר, דער מאָראַלער מענש גיט זיי: וואָס עס ווידערשפּרעכט דעם „מאָראַלען געפיהל" פון די דאָזיגע מענשען, דאָס מאַכען זיי פאַר שטראָפּבאַר. ווי אַזוי צ. ב. ש. זאָל אונטרייהייט, צוריקציהונג, ברעכען אַ שבועה — קורץ, יעדעס ראַדיקאַלע אָבברעכען, יעדעס צעררייסען פון אַלט־עהרווירדיגע בענדער, ניט אויסזעהן אין די אויגען פון אַזוינע מענשען נידערטרעכטיג און פערברעכעריש? ווער עס ברעכט־אָב מיט אָט די פאָדערונגען פון געמיטה, דער האָט אַלע מאָראַלישע און אַלע געמיטהמענשען פאַר שונאים. נאָר די קרוממאַכערס און זייערע חברים זיינען די ריכטיגע לייט קאָנזעקווענט אויפצושטעלען אַ שטראָף־קאָדעקס פון האַרצען, ווי אַ געוויסער געזעץ־פּראָיעקט בעווייזט עס גאַנץ גענוג. די קאָנזעקווענטע געזעצגעבונג פון דעם קריסטליכען שטאַאַט מוז אינגאַנצען איבערגעגעבען ווערן אין די הענד פון — גלחים, און זי וועט ניט ווערן ריין און לאָגיש־ריכטיג, אַזוי לאַנג ווי זי ווערט אויסגעארבייט נאָר פון גלחים־דיענער, וועלכע זיינען אַלעמאָל נישטמעהר ווי האַלבע גלחים. ערשט יעמאָלט וועט יעדער מאַנגעל אין געמיטה, יעדע האַרצלאָזיגקייט קאָנסטאַטירט ווערן אַלס אַן אונפערצייהליך פערברעכען, ערשט יעמאָלט וועט יעדע אויפרעגונג פון געמיטה ווערן פערדאַמט, יעדע איינוועגדונג פון קריטיק און צווייפעל ווערן אין חרם אַריינגעלעגט; ערשט יעמאָלט וועט פאַר דעם קריסטליכען בעוואוסטזיין דער אייגענער מענש זיין לכתחלה אַ פּעראורטיילטער — פערברעכער.

די רעוואָלוציאָנסמענער האָבען אָפט גערעדט וועגען דער „גערעכטער ראַכע" פון פאָלק אַלס זיין „רעכט". ראַכע און רעכט קומען זיך דאָ צונויף. איז דאָס די שטעלונג פון אַ איך צו אַ איך? דאָס פאָלק שרייט, די געגען־פּאַרטיי איז בעגאַנגען אַ „פערברעכען" אנטקעגען איהם. קאָן איך אָננעהמען, אַז איינער בעגעהט אַנטקעגען מיר אַ פערברעכען, ניט אָננעהמענדיג אַז ער מוז האַנדלען ווי איך געפין עס פאַר גוט? און דאָס דאָזיגע האַנדלען רוף איך אָן דאָס ריכטיגע, גוטע א. אז. וו.; וואָס עס שטימט ניט דערמיט

אויס׳מוסר׳ן, פאַר וואָס ער האָט זיך בעשמוצט דערמיט, וואָס ער האָט ניט ממאס געווען דאָס פרעמדע, און האָט עס געהאַלטען פאַר עפּעס, וואָס איז ווערטה צוצונעהמען: ער וואָלט דאָס איהם געקאָנט זאָגען, ווען ער וואָלט קיין גלח ניט געווען. רעדט מיט דעם אַזויגערופענעם פערברעכער ווי מיט אַן עגאָיסט, און ער וועט זיך שעמען, ניט פאַר וואָס ער איז בעגאַנגען אַ פערברעכען אַנטקעגען אייערע געזעצען און גיטער, נאָר פאַר וואָס ער האָט געהאַלטען, אַז עס איז ווערטה געווען עובר צו זיין אויף אייערע געזעצען און פערלאַנגען אייערע גיטער; ער וועט זיך שעמען פאַר וואָס ער האָט אייך, צוזאַמען מיט דאָס, וואָס געהערט צו אייך, ניט — פעראַכטעט, פאַר וואָס ער איז צו־ווייניג עגאָיסט געווען. אָבער איהר קאָנט מיט איהם ניט רעדען עגאָיסטיש, וואָרים איהר זייט ניט אַזוי גרויס ווי אַ פערברעכער, איהר — פערברעכט גאָרנישט! איהר ווייסט ניט, אַז אַן אייגענער „איך“ קאָן זיך ניט אָבהאַלטען פון צו זיין אַ פערברעכער, אַז דאָס פערברעכען איז זיין לעבען. און דאָך האָט איהר עס יאָ געזאָלט ווייסען, וואָרים איהר גלויבט דאָך, אַז „מיר זיינען כלנו זינדיגע“; איהר דענקט אָבער, אַז איהר וועט קאָנען אַוועקשווינדלען די זינד, איהר בעגרייפט ניט — וואָרים איהר זייט טייוועלספאָרכטיג — אַז די שולד איז דער ווערטה פון דעם מענשען. אָה, ווען איהר וואָלט געווען שולדיג! אַזוי אָבער זייט איהר „גערעכטע“. נו, — זעהט נאָר צו מאַכען אַלץ שעהן־און־פיין גערעכט פאַר אייער האַרן!

ווען דאָס קריסטליכע בעוואוסטזיין אָדער דער קריסט־מענש פערפאַסט אַ קרימינאַל־געזעצבוך, וועלכער אַנדער בעגריף פון פערברעכען קאָן דאָרט זיין אַחוץ פשוט — די האַרצלאָזיגקייט? יעדער ריס און יעדער קרענקונג פון אַ האַרצליכער פערהעלטניס, יעדע האַרצלאָזע אויפפיהרונג אַנטקעגען אַ הייליגען וועזען, איז אַ פערברעכען. וואָס האַרצליכער דאָס פערהעלטניס דאַרף זיין, אַלץ מעהר סקאַנדאַלעז איז ווען מען לאַכט עס אויס, אַלץ מעהר שטראָף פערדיענט דאָס פערברעכען. דעם האַרן מוז יעדערער, וואָס איז זיין אונטערטאַן, ליעבען: פערלייקענען די דאָזיגע ליעבע איז אַ הויך־פעררעט, וואָס איז ווערטה דעם טויט. דער עהע־ברוך איז אַ האַרצלאָזיגקייט, וואָס פערדיענט אַ שטראָף; דאָס מיינט אַז מען האָט ניט קיין האַרץ, קיין בעגייסטע־

געשלאכט, אין נאָמען פון געזעץ, פון סואווערענעם פאָלק, פון גאָט א. אז. וו.!

ווען די פערפאָלגטע בעהאלטען זיך אויף א כיטרען אופן און בעשיצען זיך פון די שטרענגע, גלח'ישע ריכטער, בעשימפט מען זיי אלס היפאָקריטען, ווי צ. ב. ש. סט. זשיסט בעשימפט יענע, וועמען ער קלאָגט אָן אין זיין רעדע געגען דאנטאָן*. מען דארף זיין א נאר און זיך אליין איבערגעבען צו זייער מאָלאָך.

פערברעכען נעהמען זיך פון **פיקסע אידעען**. די היילינקייט פון דער עהע איז א פיקסע אידעע. פון אָט דער היילינ־קייט קומט ארויס, אז די אונטרייקייט איז א **פערברעכען**, און א געוויסעס עהע־געזעץ שטעלט דעריבער אוועק א לענגערע אָדער קירצערע שטראָף פאר דעם. אָבער די וואָס פראָקלאמירען די „פרייהייט אלס היילינטום“ מוזען אָט די שטראָף בעטראכטען אלס א פערברעכען אנטקעגען דער פרייהייט, און נאָר אין אָט דעם זין האָט אויך די עפענטליכע מיינונג געשטעמפעלט דעם דאָזיגען עהע־געזעץ.

די געזעלשאפט וויל אמת טאקע האָבען, אז **יעדער איינער** זאָל בעקומען זיין רעכט, אָבער נאָר דאָס רעכט, וואָס איז סאנקציאָנירט פון דער געזעלשאפט, דאָס געזעלשאפטס־רעכט, ניט ווירקליך **זיין** רעכט. איך אָבער נעהם און גיב מיר דאָס רעכט פון מיין אייגענער מאכט־פאָלקאָמענהייט ארויס, און בין אַנטקעגען יעדער אויבערמאכט דער פערברעכער, וואָס וויל אמווע־ניגסטען תשובה טהאָן. ווי אן אייגענטימער און בעשאפער פון מיין רעכט, דערקען איך ניט קיין אנדער רעכטס־קוואל אויסער — מיך: ניט גאָט, ניט דעם שטאאט, ניט די נאטור און ניט אפילו דעם מענשען אליין מיט זיינע „אייביגע מענשענרעכט“, ניט קיין געטליך און ניט קיין מענשליך רעכט.

רעכט אן און פאר זיך“. הייסט עס, אָהן א שייכות צו מיר! „אבסאָלוטעס רעכט“. הייסט עס, אָבגעזונדערט פון מיר! א זאך וואָס עקזיסטירט אן און פאר זיך! אן אבסאָלוט! אן אייביג רעכט, ווי אן אייביגע וואהרהייט!

לויט דער ליבעראלער פאָרשטעלונג פון דער זאך, מוז דאָס

* „פּאָליטישע רעדען“ 10, ז. 153.

— א פערברעכען. איך דענק, אַלזאָ, אז די אנדערע מוזען פער־פאָלגען דעמזעלבען צוועק ווי איך, ד. ה. איך בעהאַנדעל זיי ניט ווי איינציגע, וועלכע טראָגען זייער געזעץ אין זיך אליין און לעבען לויט איהם נאָך, נאָר ווי ברואים, וועלכע מוזען געהאָרכען א וואָסער ניט איז פערנינפטיגען געזעץ. איך שטעל אַוועק וואָס „א מענש“ איז, און וואָס עס הייסט האנדלען „באמת מענשליך“, און פאָדער פון יעדערן, אז דאָס דאָזיגע געזעץ זאָל ווערן פאַר איהם א נאָרמע און א אידעאַל; אין פערקעהרטען פאַל, צייגט ער זיך ארויס פאַר א „בעל עבירה און פערברעכער“. אויף דעם „שולדיגען“ פאַלט די „שטראָף פון געזעץ“!

מען זעהט דאָ, ווי עס איז ווידער „דער מענש“, וואָס ברענגט ארויס אויך דעם בעגריף פון פערברעכען, פון זינד, און דערמיט דעם בעגריף פון רעכט. אַ מענש, אין וועלכען איך דערקען ניט „דעם מענשען“, איז „א בעל עבירה, א שולדיגער“.

פערברעכער קאָנען זיין נאָר אנטקעגען עפּעס א הייליגס: דו אנטקעגען מיר קאָנסט קיינמאָל ניט זיין קיין פערברעכער, זאָנדערן נאָר א געגנער. אָבער ניט האַסען דעם, וואָס פערלעצט א הייליגע זאַך, איז שוין אליין א פערברעכען, ווי סט. זשיסט שרייט אויס אנטקעגען דאַנטאָן: „ביזטו ניט א פערברעכער און פער־אַנטוואָרטליך, פאַר וואָס דו האָסט ניט געהאַסט די פיינד פון פאָטערלאַנד?“ —

אויב דאָס, וואָס הייסט „דער מענש“, ווערט אויפגעפאַסט, ווי אין דער רעוואָלוציע, אלס „גוטער בירגער“, דאַן נעהמען זיך פון אָט דעם בעגריף פון „דעם מענשען“ די בעקאַנטע „פּאָליטישע עבירות און פערברעכען“.

אין אָט דעם אַלעם ווערט דער איינצעלנער, דער איינצעלנער מענש, בעטראַכט פאַר אן אויסוואורף, און פערקעהרט דער אַלגע־מיינער מענש, „דער מענש“, ווערט געשעצט, לויט דעם ווי אָט דער געשפּענסט ווערט אָנגערופען — קריסט, איד, מוסולמענער. גוטער בירגער, לאָיאַלער אונטערטאַן, פרייער, פּאַטריאָט א. אז. וו. — אַזוי פאַלען פאַר אָט דעם זיעגרייכען „מענשען“ סיי די, וועלכע וואָלטען וועלען דורכפיהרען א פערשיידענעם בעגריף פון מענשען, סיי די וואָס ווילען זיך אליין דורכזעצען.

און מיט וואָס פאַר א הייליגער בעזאַלבונג עס ווערט דאָ

דיזעלבע זאך. וואו איז דען דא א מאכט — זאל עס זיין אן איינ־געבילדעטע, ווי גאט, געזעץ, אדער א ווירקליכע, ווי איך, דו — פאר וועלכער אלע זאלען ניט זיין גלייכבערעכטיגט, ד. ה. וואס די אנגעזעהענקייט פון מענשען מאכט פאר איהר א חילוק? יעדער איינער איז גלייך ליעב צו גאט, ווען ער בעט צו איהם, גלייך אנגע־נומען ביים געזעץ, ווען ער איז נאר א געזעצליכער מענש. צי דער ליעבהאבער פון גאט אדער פון געזעץ איז א הויקער אדער א הינקע־דיגער, אן ארימער אדער א רייכער א. ד. ג., מאכט גאט און דעם געזעץ ניט אויס. פונקט אזוי ווי, ווען דו טרינקסט זיך, איז דיר א נעגער אזוי ליעב אלס רעטער, ווי דער שעהנסטער ווייסער; אפילו א הונד איז פאר דיר ניט ווייניגער וויכטיג אין דער דאזיגער לאגע איידער א מענש. פערקעהרט ווידער, פאר וועמען קאן יעדערער ניט זיין אדער א מענש מיט א פארצוג, אדער א נחות־דרגא (א נידעריג־געשטעלטער)? גאט שטראפט די שלעכטע מיט זיין גרימצארן, דאס געזעץ שמייסט די אונגעזעצליכע, דו לאזט איינעם צו אלע ווילע צו זיך און דעם אנדערן ווייזסטו די טהיר.

די „גלייכהייט פון רעכט" איז מעהר נישט ווי אן איינבילדונג, ווייל רעכט איז ניט מעהר און ניט ווייניגער ווי א צולאזונג, ד. ה. א גנאד־זאך, וועלכע איינער קאן אגב ערווערבען אויך דורך זיין פערדיענסט; ווארים פערדיענסט און גנאד ווידערשפרעכען נישט איינע די אנדערע, וויבאלד די גנאד וויל אויך מען זאל זי „פער־דיענען", און אונזער גנעדיגער שמייכעל גיסט זיך אויס נור אויף דעם, וועלכער ווייס ווי אזוי עס צו געווינען פון אונז.

אזוי טרוימט מען וועגען דעם, אז „אלע בירגער פון שטאאט זאלען שטעהן גלייכבערעכטיגט איינע לעבען די אנדערע". אלס שטאאט־בירגער זיינען זיי דעם שטאאט געוויס אלע גלייך; לויט אבער זיינע ספעציעלע צוועקען, וועט ער זיי צוטיילען, און אייניגע געבען א פארצוג, אנדערע שטעלען נידעריג, און נאך מעהר מוז ער זיי אונטערשיידען איינע פון די אנדערע אלס גוטע און שלעכטע בירגער.

ברונא בויער פערענטפערט די אידענפראגע פון דעם שטאנד־פונקט, אז דאס „פארעכט" איז ניט בערעכטיגט. אזוי ווי איד און קריסט האבען עפעס א פארצוג איינער איבער'ן אנדערן, און אין דעם דאזיגען פארצוג זיינען זיי עקסקלוזיוו, דעריבער צופאלען זיי

רעכט זיין א חוב פאר מיר, ווייל דאָס איז איינגעפיהרט געוואָרן דורך דער *מענשליכער פערנונפט*, אנטקעגען וועלכער *מיין פערנונפט* איז „אונפערנונפט“. פריהער האָט מען גערעדט אין נאָמען פון דער געטליכער פערנונפט אַנטקעגען דער שוואכער מענשליכער פערנונפט, איצט רעדט מען אין נאָמען פון דער שטארקער מענשליכער פערנונפט אנטקעגען דער עגאָיסטישער, וועלכע ווערט פערוואָרפען אַלס „אונפערנונפט“. און דאָך איז ווירקליך ניטאָ קיין אַנדערע אחוץ אָט די „אונפערנונפט“. ניט די געטליכע און ניט די מענשליכע פערנונפט, נאָר מיינע און דיינע יעדעסמאָליגע פערנונפט איז אַליין ווירקליך, ווי דו און איך זיינען ווירקליך, און דערפאר *ווייל* דו און איך זיינען ווירקליך.

דער געדאַנק פון רעכט איז אורשפרינגליך מיין געדאנק, אָדער ער האָט זיין אורשפרונג אין מיר. אָבער ווי נאָר ער איז פון מיר ענטשפרונגען, וויבאלד דאָס „וואָרט“ איז ארויסגעקומען, איז עס „געוואָרן פלייש“, איז עס א *פיקסע אידעע*. איך קאָן איצט שוין ניט לויז ווערן פון דעם געדאַנק; וואו איך זאָל זיך ניט קעהרען, שטעהט ער פאר מיר. אָט אזוי זיינען די מענשען ניט געוואָרן צוריק די מייסטערס איבער דעם געדאנק „רעכט“, וועלכען זיי האָבען אַליין בעשאַפען: זייער בעשעפעניס פערלויפט זיי דעם וועג. דאָס איז אבסאָלוטעס רעכט, דאָס רעכט וואָס איז אבסאָלווירט אָדער אָבגעצויגען געוואָרן פון מיר. דערמיט וואָס מיר פערעהרן עס אלס אן אבסאָלוטעס, קאָנען מיר עס ניט ווידער פערצעהרן און עס נעהמט ביי אונז אָב די שעפער־קראַפט; דאָס בעשעפעניס איז מעהר איידער דער בעשעפער, עס איז „אַן און פאַר זיך“.

לאָזטו אַמאָל דאָס רעכט מעהר ניט פריי ארומלויפען, ציהסטו עס צוריק אריין אין זיין אורשפרונג, אין דיר, דאַן איז עס *דיין* רעכט, און וואָס *דיר* איז רעכט, איז רעכט.

דאָס רעכט האָט געהאַט אויסצושטעהן אַן אָנגריף אין זיך גופא, ד. ה. פון דעם שטאַנדפונקט פון רעכט, דערמיט וואָס מצד דעם ליבעראַליזם איז דערקלערט געוואָרן א קריעג דעם „פאָררעכט“.

האָבען א פאָררעכט און זיין גלייכבערעכטיגט — ארום אָט די ביידע בעגריפען דרעהט זיך א האַרטנעקיגער קאַמף. אויסגעשלאָסען אָדער צוגעלאָזען — קאָן מיינען

דערמיט אויף אן אמת'ן נאָך ניט אוועקגענומען געוואָרן דער באָדען, אויף וועלכען זייער פיינדשאפט איז אָנגעפיהרט געוואָרן. געוויס וואָלטען זיי געקאָנט געפינען א דריטע רעליגיאָן, אויף וועלכער זיי וואָלטען געקאָנט זיך פעראייניגען, אן „אלגעמיינע רעליגיאָן“, א „רעליגיאָן דער מענשליכקייט“ א. ד. ג.; קורץ, אן אויסגלייכונג, וועלכע וואָלט אגב ניט געווען קיין בעסערע, איידער די אויסגלייכונג וואָס וואָלט געקומען, ווען אלע אידען וואָלטען געוואָרן קריסטען, וואָס דורכדעם וואָלט אויך גענומען א סוף צו דעם „פאָררעכט“ פון איינעם איבער דעם אנדערן. די ש פ א נ ו נ ג וואָלט טאַקע געוועזן בעזייטיגט, אָבער דערמיט האָט זיך ניט כאראקטעריזירט ביידענ'ס וועזען, נאָר זייער נאכבארשאפט. אַלס פערשיידענע מוזען זיי נויטווענדיגערוויז זיין געשפּאַנט, און די אונגלייכהייט וועט אלעמאָל בלייבען. דאָס איז באמת ניט דיין פעהלער, וואָס דו שפּאַנסט זיך געגען מיר און דריקסט אויס דיין אָבגעזונדערטקייט אָדער אייגענטימליכקייט: דו האָסט ניט נויטיג נאָכצוגעבען אָדער זיך אליין צו פערלייקענען.

מען פאַסט אויף די בעדייטונג פון דעם געגענזאַץ צו־ פ אָ ר מ ע ל און שוואַכלעך, ווען מען וויל איהם „אויפלייזען“ נאָר כדי צו מאַכען פּלאַץ פאַר א דריטער זאַך, וואָס „פעראייניגט“. דער געגענזאַץ פערדיענט גיכער צו ווערן פ ע ר ש א ר פ ט. אַלס איד און קריסט זייט איהר אין א צו־קליינעם געגענזאַץ און קריעגט זיך בלויז וועגען רעליגיאָן, וואָס האָט א פנים, ווי א מחלוקה וועגען דעם קייזער'ס באָרד, וועגען א נעכטיגען טאָג. אין דער רעליגיאָן טאַקע פיינד, בלייבט איהר אין אַ ל ע ם א י ב ע ר י ג ע ן דאָך גוטע פריינד, און צ. ב. ש. אַלס מענשען, זייט איהר גלייך איינע צו די אנדערע. פונדעסטוועגען איז דאָס איבעריגע אויך ניט גלייך ביי יעדערן, און איהר וועט ערשט יעמאָלט פשוט ניט מעהר פערבאָרגען אייער געגענזאַץ, ווען איהר וועט איהם אינגאנצען אָנדערקענען, און יעדער מענש וועט זיך האַלטען פון קאָפּ ביז די פיס פאַר א י י נ־ צ י ג. דאמאָלסט וועט דער פריהערדיגער געגענזאַץ גאַנץ געוויס זיין אויפגעלייזט, אָבער נאָר דערפאַר, ווייל א שטאַרקערער געגענזאַץ וועט איהם האָבען איינגענומען אין זיך.

ניט אין דעריין בעשטעהט אונזער שוואַכקייט, וואָס מיר זיינען געגענגעזעצט צו אַנדערע, נאָר אין דעם וואָס מיר זיינען ניט

פאַר דעם בליק פון קריטיקער אין נישטינקייט. צוגלייך מיט זיי ווערט אויך געטאַדעלט דער שטאַאַט, וועלכער בערעכטינט זייערע פּאַרצוגען און שטעמפּעלט זיי אַלס „פאַררעכט" אָדער פּריווילעגיעס, וואָס דורכדעם שאַדעט ער זיין בערוף צו ווערן א „פרייער שטאַאַט".

עפּעס א יתרון האָט דאָך אָבער יעדער איינער איבער דעם אַנדערן, און דאָס איז — ער האָט זיך אַליין אָדער זיין איינציגקייט (אינדיווידואַליטעט): אין דעריין בלייבט יעדער איינער עקסקלוזיוו.

יעדער איינער, וויעדער, וויל אַרויסווייזען פאַר א דריטען זיינע אייגענטימליכקייטען אַזוי גוט ווי מעגליך, און זוכט (אויב ער וויל איהם געווינען פאַר זיך) אַז די דאָזיגע אייגענטימליכקייטען זאָלען פאַרקומען פאַר יענעם זעהר אָנציהענד.

מוז דען דער דריטער בלייבען אונעמפּפינדליך צו דעם אונטער־שייד פון איינעם ביז דעם אַנדערן? פערלאַנגט מען אָט דאָס פון דעם פרייען שטאַאַט אָדער פון דער מענשהייט? דאַן וואָלטען זיי דאָך געמוזט זיין לחלוטין אָהן אַן איינענעם אינטערעס און אונ־פעהיג צו נעהמען אַן אינטערעס אין אימיצען אַנדערש. אַזוי גלייכגילטיג שטעלט מען זיך ניט פאָר, ניט גאָט, וועלכער שיידט אָב זיינע צדיקים פון די רשעים, ניט דעם שטאַאַט, וועלכער ווייס אָבצוטיילען די גוטע בירגער פון די שלעכטע.

מען זוכט אָבער דוקא אָט דעם דריטען, וועלכער גיט מעהר קיינעם ניט קיין „פּאַררעכט". דאַן הייסט ער אומגעפּעהר דער פרייער שטאַאַט, אָדער די מענשהייט, אָדער וואָס־ניט־איז פאַר א נאָמען.

אַזוי ווי קריסט און איד ווערן דעריבער נידעריג געשטעלט פון ברונאָ בויער, ווייל זיי בעהויפּטען צו האָבען פּריווילעגיעס, דאַרפען זיי קאָנען און מוזען זיך בעפרייען פון זייער ענגען שטאַנדפּונקט דורך זעלבסט־פערלייקענונג אָדער אונאייגענוציגקייט. וואַרפען זיי אַוועק זייער עגאָיזם, הערט אויף האָס געגענזייטיגע אונרעכט, און צוזאַמען דערמיט די קריסטליכע און אידישע רעליגיעזיטעט בכלל: אַלץ וואָס וואָלט געוועזן נויטיג איז נאָר, אַז קיינער פון זיי זאָל ניט וועלען זיין עפּעס בעזונדערס.

ווען זיי גיבען אָבער אויף די דאָזיגע אָבגעזונדערטקייט, וואָלט

ניט מוזען ארויסצייגען א גאנץ אנדער פנים, איידער דער בעשיי־
דענער קאמף אנטקעגען דעם פּאַררעכט, וועלכער דאַרף אויסגע־
קעמפט ווערן פאר אן ערשטען ריכטער, דעם „רעכט“, לויט דעם
דאָזיגען ריכטער׳ס זין?

צום שלוס מוז איך איצט נאָך צוריקנעהמען די האלבע פאָרם
פון אויסדרוק, מיט וועלכער איך האָב געוואָלט זיך בענוצען נאָר
אַזוי לאַנג ווי איך האָב זיך געראַיעט אין די איננגעווייד פון רעכט
און האָב געלאָזט בעשטעהן וועניגסטענס דאָס וואָרט. צוזאמען
מיט דעם בעגריף פערלירט אָבער פאקטיש דאָס וואָרט אויך זיין
זין. וואָס איך האָב אָנגערופען „מיין רעכט“, איז מעהר גאָר ניט
קיין „רעכט“, ווייל רעכט קאָן אויסגעטיילט ווערן נאָר פון א גייסט,
סיי דאָס איז דער גייסט פון דער נאַטור אָדער פון דעם מין, פון
דער מענשהייט, דער גייסט פון גאָט אָדער דער גייסט פון „זיין
הייליגקייט“, פון „זיין דורכלויכט“ א. אז. וו. וואָס איך האָב אָהן א
בערעכטיגענדען גייסט, דאָס האָב איך אָהן רעכט, דאָס האָב איך
איינציג און אליין דורך מיין מ א כ ט.

איך פאָדער ניט קיין רעכט, דעריבער דאַרף איך אויך קיין
רעכט ניט אָנערקענען. וואָס איך קאָן נעהמען מיט געוואַלט,
נעהם איך מיט געוואַלט, און וואָס איך קאָן ניט נעהמען מיט
געוואַלד, אויף דערויף האָב איך ניט קיין רעכט, און בלאָז ניט פון
זיך און קיהל זיך ניט מיט מיין רעכט, וואָס קאָן קיינמאָל ניט בטל
ווערן.

מיט דעם אבסאָלוטען רעכט פערגעהט דאָס רעכט גופא; די
הערשאַפט פון דעם „רעכט־בעגריף“ ווערט פערטיליגט אין דער־
זעלביגער צייט. וואָרים מען דאַרף ניט פערגעסען, אז ביז אהער
האָבען איבער אונז געוועלטיגט בעגריפען, אידעען אָדער פּרינציפען,
און אז צווישען די דאָזיגע הערשער האָט דער רעכט־בעגריף אָדער
דער בעגריף פון גערעכטיגקייט געשפּיעלט איינע פון די וויכטיגסטע
ראָליען.

בערעכטיגט אָדער ניט בערעכטיגט — דאָס געהט מיר גאָר
ניט דעראָן. בין איך נאָר מ ע כ ט י ג, דאַן בין איך שוין פון
זיך אליין ב ע מ ע כ ט י ג ט און בעדאַרף ניט האָבען קיין אנדער
בעמעכטיגונג אָדער בערעכטיגונג.

פאַלשטענדיג געגענגעזעצט, ד. ה. וואָס מיר זיינען ניט אינגאַנצען פון זיי אָ ב ג ע ט י י ל ט, וואָס מיר זוכען אַ „געמיינשאַפט“, אַ „באַנד“, וואָס מיר געפינען אין דער געמיינשאַפט אַן אידעאַל. איין גלויבען, איין גאָט, איין אידעע, איין הוט פאַר אַלעמען! געוויס, ווען אַלע וואָלטען צונויפגעפיהרט געוואָרן אונטער איין הוט, וואָלט קיינער ניט געדאַרפט אַרונטערנעהמען די היטעל פאַר דעם אַנדערן....

דער לעצטער און שאַרפסטער געגענזאַץ — דער געגענזאַץ פון דעם איינציגען אַנטקעגען דעם איינציגען — געהט, אין גרונד גענומען, אַרויס פון די ראַהמען פון דאָס, וואָס הייסט געגענזאַץ, אָבער דאָס מיינט ניט, אַז ער ווערט צוריק פערזונקען אין דער „איינהייט“ און איינינקייט. דו אַלס איינציגער האָסטו מעהר גאָר ניט געמיינשאַפטליכעס מיט דעם אַנדערן, און דעריבער אויך גאָר־נישט צוטיילענדעס אָדער פיינדליכעס. דו זוכסט ניט קיין רעכט אַנטקעגען איהם ביי אַ ד ר י ט ע ן און שטעהסט ניט מיט איהם, ניט אויף דעם „באָדען פון רעכט“, ניט אויף קיין אַנדער געמיינ־שאַפטליכען באָדען. דער געגענזאַץ פערשווינדט אין דער פאָל־קאָמענער — ג ע ש י י ד ע נ ק י י ט אָדער איינציגקייט. דאָס וואָלט אפילו געקאָנט בעטראַכט ווערן פאַר דעם נייעם געמיינ־שאַפטליכען פונקט אָדער פאַר אַ נייער גלייכהייט, אָבער די גלייב־הייט בעשטעהט דאָ גראַד אין דער אונגלייכהייט און איז אַליין נישט מעהר ווי אונגלייכהייט; עס איז אַ גלייכע אונגלייכהייט, און אויך נאָר פאַר דעם, וואָס וויל דורכפיהרען אַ „פערגלייך“.

די פאָלעמיק אַנטקעגען דעם פאָררעכט שטעלט פאַר אַ כאַראַקטער־צייכען פון ליבעראַליזם, וועלכער קאָכט זיך אַזוי אַנטקעגען דעם פאָררעכט, ווייל ער בערופט זיך אויף דעם „רעכט“. ווייטער ווי ביז צום קאָכען־זיך קאָן ער עס ניט ברענגען; דען די פאָררעכט פאַלען ניט פריהער איידער דאָס רעכט פאַלט, אַזוי ווי זיי זיינען נאָר פאָרמען פון רעכט. דאָס רעכט אָבער צופאַלט אויף גאָרנישט, ווען עס ווערט פערשלונגען פון דער מאַכט, ד. ה. ווען מען בעגרייפט וואָס עס מיינט: „מאַכט איז העכער פאַר רעכט“. דאַן וועט ווערן קלאָר, אַז יעדעס רעכט איז פאָררעכט, און דאָס פאָררעכט גופא איז מאַכט, איז — א י ב ע ר מ א כ ט.

וועט אָבער דער מעכטיגער קאַמף אַנטקעגען דער איבערמאַכט

שאפטען ניט געקאָנט גרינדען אויף זיך; אָדער בעסער געזאָגט זיי האָבען נאָר געקאָנט גרינדען „געזעלשאפטען“ און לעבען אין געזעלשאפטען. די דאָזיגע געזעלשאפטען זיינען אלעמאָל געוועזען פערזאָנען, מעכטיגע פערזאָנען, אזויגערופענע „מאָראלישע פערזאָנען“, ד. ה. געשפענסטער, פאר וועלכע דער איינצעלנער האָט געהאט דאָס צוגעפאסטע רעדעל אין קאָפּ, די געשפענסטער־פאָרכט. אלס אזוינע געשפענסטער קאָן מען זיי אויפ'ן פאסיגסטען אופן בעצייכענען מיט'ן נאָמען „פאָלק“ און „פאָלקעל“: דאָס פאָלק פון די פאטריארכען, האָס פאָלק פון די העלענער א. אז. וו. ענדליך — דאָס מענשען־פאָלק, די מענשהייט (אנאכארסיס קלאָאָטס האָט גע'חלומ'ט פון א „נאציאָן דער מענשהייט“); דערנאָך קומען אלערליי קלענערע אָבטיילונגען פון דעם דאָזיגען „פאָלק“, וואָס האָט געקאָנט און געמוזט האָבען זיינע בעזונדערע געזעלשאפטען — דאָס שפאנישע פאָלק, האָס פראנצויזישע פאָלק א. אז. וו.; אין דעם פאָלק וויעדער קומען די קלאסען, שטעדט; בקיצור, אלערליי קערפערשאפטען; צולעצט, שארף צוגעשפיצט, קומט דאָס קליין פאָלקעל פון דער — פאמיליע. אנשטאָט צו זאָגען דעריבער, אז די רוח'דיגע פערזאָן פון אלע ביזאהעריגע געזעלשאפטען איז געוועזען דאָס פאָלק, קאָן מען אויך אָנרופען די ביידע עקסטרעמען: ענטוועדער די „מענשהייט“ אָדער די „פאמיליע“ — ביידע די „נאטירליכסטע איינהייטען“. מיר קלייבען אויס דאָס וואָרט „פאָלק“, ווייל זיין אָבשטאמונג איז געבראכט געוואָרן אין פערבינדונג מיט דעם גריכישען וואָרט „פאָללאָי“, וואָס בעדייט „פיעלע“ אָדער „מאסע“; אָבער מעהר נאָך דערפאר, ווייל די „נאציאָנאלע בעשטרעבונגען“ שטעהען היינט אויף דער טאָגעס־אָרדנונג, און ווייל אפילו די נייעסטע רעבעלען האָבען נאָך ניט אָבגעשאָקעלט פון זיך אָט די פערפיהרערישע פערזאָן; הגם, פון דער אנדער זייט, אויב מען זאָל אָננעהמען דעם לעצטען גרונד, האָט מען געדארפט געבען דעם פאָרצוג צו דעם אויסדרוק „מענשהייט“, וואָרים וואו מען זאָל זיך ניט א קעהר טהאָן, זיינען איצט אלע ענטוזיאסטיש פאר דער „מענשהייט“.

אלזאָ, דאָס פאָלק, — די מענשהייט אָדער די פאמיליע — האָבען ביז אהער, ווי עס שיינט, געשפיעלט געשיכטע: קיין עגאָאיסטישער אינטערעס האָט זיך ניט געזאָלט בעווייזען אין די דאָזיגע

רעכט — דאָס איז אַ רערעל אין מוח, וואָס אַ רוח האָט דאָרט אַריינגעטאָן; מאַכט — דאָס בין איך אַליין; איך בין דער מעכ־טיגער און דער אייגענטימער פון דער מאַכט. רעכט איז אַ זאַך איבער מיר, אַן אַבסאָלוט, און עקזיסטירט אין איינעם אַ העכערן, פון וועמען דאָס פליסט צו מיר, ווי אַ חסד פון איהם; רעכט איז אַ גנאָד־מתנה פון דעם ריכטער; מאַכט און געוואַלט עקזיסטירען נאָר אין מיר, דעם מעכטיגען און געוואַלטיגען.

2. מיין פערקעהר.

אין דער געזעלשאַפט, אין סאָציאַלען לעבען, קאָן העכסטענס בעפריעדיגט ווערן די מענשליכע פאָדערונג, בעת די עגאָיס־טישע מוז שטענדיג צוקורץ קומען.

אַזוי ווי כמעט קיינער קאָן ניט פערפעהלען צו זעהן, אַז די געגענוואַרט צייגט ניט ארוים פאַר קיין פראַגע אַזאַ לעבעדיגען אינטערעס ווי פאַר דער סאָציאַלער פראַגע, מוזען מיר דעריבער ספּעציעל שענקען אונזער אויפמערקזאַמקייט דער געזעלשאַפט. יאָ, ווען דער אינטערעס, וואָס מען נעהמט אין דער פראַגע, וואָלט געווען וועניגער ליידענשאַפטליך און פערבלענדעט, וואָלט מען צוליעב דער געזעלשאַפט ניט געלאָזט אַזויפיעל אוים׳ן אויג די איינצעלנע, און מען וואָלט איינגעזעהן, אַז אַ געזעלשאַפט קאָן ניט ווערן ניי, כל זמן די טיילען, וועלכע שטעלען זי צונויף, בלייבען דיזעלביגע אַלטע. ווען אין דעם אידישען פאָלק זאָל צ. ב. ש. אויפשטעהן אַ נייע כתה, וועלכע וואָלט פערשפּרייטען אַ נייעם גלויבען אויף דער וועלט, וואָלטען דאָך די דאָזיגע אַפּאָסטאָלען ניט געקאָנט בלייבען קיין פאַריסעער.

ווי דו ביזט, אַזוי גיסטו זיך, אַזוי בענעהמסטו זיך אנטקעגען די מענשען: אַ צבוע׳ק — ווי אַ צבוע׳ק, אַ קריסט — ווי אַ קריסט. דער כאַראַקטער פון איהרע מיטגליעדער בעשטימט דעריבער דעם כאַראַקטער פון אַ געזעלשאַפט: זיי זיינען איהרע בעשעפער. אַזויפיעל וועניגסטענס מוז מען איינזעהן, אויב מען וויל ניט אַנהוי־בען אַנאַליזירען דעם בעגריף „געזעלשאַפט“ גופא.

אייביג ווייט פון לאָזען זיך קומען צו אַ פולער ענטוויקלונג און וויכטיגקייט, האָבען די מענשען ביז אהער אויך זייערע געזעל־

כער קאָן זיין חבר גאָרנישט טהאָן, ווייל יענער האָט גערופען צו הילף זיין פאָטער און מוטער און האָט זיך בעהאלטען אונטער זייער פארטוך, בעת אויף מיר שרייט מען אָן, ווי אויף א שייגעץ א אינגעל, און איך טאָר ניט „ארגומענטירען“; דאָרטען קעמף איך אנטקעגען א לייבהאַפטיגען פיינד, דאָ — אנטקעגען דער מענשהייט, אנט־קעגען אַן אלגעמיינהייט, אנטקעגען א „מאַיעסטעט“, אנטקעגען א רוח. פאר מיר אָבער איז קיין מאַיעסטעט, קיין הייליגטום, ניט קיין גרעניץ; קיין זאך ניט, וואָס איך קאָן זי נאָר בעוועלטיגען. נאָר דאָס, וואָס איך קאָן נ י ט בעוועלטיגען, בעשרענקט נאָך מיין געוואלט, און כל זמן מיין געוואלט איז בעשרענקט, בין איך פאר דער צייט א בעשרענקטער איך: איך בין ניט בעשרענקט דורך דער געוואלט, וואָס איז א ו י ס ע ר מיר, נאָר דורך דעם וואָס מיר פעהלט א י י ג ע נ ע געוואלט; איך בין בעשרענקט דורך דער א י י ג ע נ ע ר אָ ה נ מ א כ ט. ווי זאָגט מען: „די גוואַרדיע שטאַרבט, אָבער זי גיט זיך ניט אונטער!“ דערהויפּט אָבער, גיט מיר נאָר א קערפּערליכען געגנער!

איך בין פאר יעדען געגנער גרייט
ווען איך קאָן זעהן און מעסטען מיט מיין אויג,
ווער מוטיג איז אַליין און מוטיג מאַכט אויך מיך,
א. אז. וו.

אין פערלויף פון דער צייט זיינען אמת טאקע א סך פּריווי־לעגיעס אָבגעשאפט געוואָרן, אָבער דורכאויס נאָר פון וועגען דעם וואוילזיין פון כלל, פון וועגען דעם שטאאט און דעם וואוילזיין פון שטאאט, אָבער בשום אופן ניט כדי מ י ך שטארקער צו מאַכען. די לייבאייגענשאפט צ. ב. ש. איז אָבגעשאפט געוואָרן, נאָר כדי עס זאָל געשטארקט ווערן אַן איינציגער לייבאייגענער, דער הארר פון פאָלק, די מאָנארכישע מאכט: די לייבאייגענשאפט אונטער איין הארר איז דורכדעם נאָך שטרענגער געוואָרן. די פּריווילעגיעס זיינען געפאלען נאָר פון דער טובה וועגען פון דעם מאָנארך — ער מעג הייסען „פירשט“ אָדער „געזעץ“. אין פראנקרייך זיינען די בירגער טאקע ניט קיין לייבאייגענע פון קעניג, אָבער דערפאר זיינען זיי לייבאייגענע פון דעם „געזעץ“ (פון דער כארטע). א ו נ ט ע ר־

געזעלשאפטען, נאר דורכאויס אלגעמיינע, נאציאנאלע אדער פאלקס־אינטערעסען — קלאסען־אינטערעסען, פאמיליען־אינטערעסען און „אלגעמיין מענשליכע אינטערעסען“. ווער אבער האט מיטגע־בראכט דעם חורבן פון די פעלקער, פון וועמענס אונטערגאנג די געשיכטע דערצעהלט? ווער דען, אויב ניט דער עגאיסט, וועלכער האט געזוכט ז״ין בעפריעדיגונג! האט זיך נאר איינמאל אריינגע׳גנב׳עט אן עגאיסטישער אינטערעס, איז די געזעלשאפט געווארן „פערדארבען“ און האט זיך אלץ שנעלער גענעהנטערט צו איהר אויפלייזונג, ווי דאס בעווייזט צ. ב. ש. רוים מיט איהר הויך־ענטוויקעלטען סיסטעם פון פריוואט־רעכט, אדער דאס קריסטענטום מיט דעם אונפערמיידליכען אנקומען פון דער „ראציאנאלער זעלבסט־בעשטימונג“, פון דעם „זעלבסטבעוואוסטזיין“, פון דער „אויטא־נאמיע פון גייסט“ א. אז. וו.

דאס קריסטען־פאלק האט ארויסגעבראכט צוויי געזעלשאפטען, וואס זייער עקזיסטענץ וועט זיך האלטען אין דערזעלביגער מאס, ווי זיינע: דאס זיינען די געזעלשאפטען שטאאט און קירך. קאנען זיי אנגערופען ווערן א פעראיין פון עגאיסטען? בעטרייבען מיר אין זיי אן עגאיסטישען, פערזענליכען, אייגענעם אינטערעס, אדער מיר בעטרייבען א פאלקסטימליכען (א פאלקליכען, ד. ה. אן אינטערעס פון דעם קריסטען־פאלק), דהינו א שטאאטליכען און קירכליכען אינטערעס? קאן איך און מעג איך זיין אין זיי איך זעלבסט? מעג איך דענקען און האנדלען ווי איך וויל, מעג איך מיך ארויסווייזען, לעבען מיין אייגענעם לעבען, זיין טהעטיג ווי איך וויל? מוז איך ניט לאזען אונבעריהרט די מאיעסטעט פון שטאאט און די היילינקייט פון דער קירך?

געוויס, איך טאר ניט טהאן ווי איך וויל. וועל איך אבער אין א וועלכער־עס־איז געזעלשאפט געפינען אן אונבעגרעניצטע פריי־הייט פון מעגען? על כל פנים, ניין! איז וואס, הייסט עס, קאנען מיר זיין צופריעדען? ניט א ברעקעל! עס איז א חילוק, צי מיין איך שלאגט זיך אב אן אנאנדערער איך, צי אן א פאלק, אן אן אלגע־מיינהייט. אין דעם ערשטען פאל בין איך א גליך־געבירטיגער געגנער פון מיין געגנער; אין דעם אנדער פאל בין איך א פער־אכטעטער, א געבונדענער, א מענש אונטער אויפזיכט: האַרטען שטעה איך מאן אנטקעגען מאן; דא בין איך א חדר־אינגעל, וועל־

ניט אָנוועהרן קיין אייגענעם רעכט, אָבער מען קאָן גאַנץ גוט אָנוועהרן אַ רעכט, וואָס געהערט ניט מיר, נאָר דעם פאָלק. מען קאָן מיך אַריינזעצען צוליעב דער פרייהייט פון פאָלק, און אַלס פער׳־משפט׳ער קאָן איך פערלירן דאָס רעכט צו טראָגען געוועהר.

דער ליבעראַליזם בעוויייזט זיך אַלס די לעצטע פראָבע צו בעשאַפען אַ פאָלקספרייהייט, אַ פרייהייט פון דער געמיינדע, פון דער „געזעלשאַפט", פון דער אַלגעמיינהייט, פון דער מענשהייט; ער איז דער טרוים פון אַ מינדיגער מענשהייט, אַ מינדיגען פאָלק, אַ מינדיגער געמיינדע, אַ מינדיגער „געזעלשאַפט".

אַ פאָלק קאָן ניט זיין פריי, סיידען אויף די קאָסטען פון דעם איינצעלנעם; ווארים ביי דער דאָזיגער פרייהייט איז ניט דער איינצעלנער די הויפטזאַך, נאָר דאָס פאָלק. וואָס פרייער דאָס פאָלק איז, אַלץ געבונדענער איז דער איינצעלנער: דאָס פאָלק פון אַטהענס האָט גראָד אין זיין פרייעסטער פעריאָדע געשאַפען דעם אָסטראַציזם, פערטריבען די אַטעאיסטען און פערגיפטעט דעם עהרליכסטען דענקער.

ווי מען בעריהמט עס סאָקראַטעס׳ן פאַר זיין געוויסענהאַפ־טיגקייט, וועלכע האָט איהם ניט דערלאָזט אָננעהמען דעם ראַטה צו ענטלויפען פון תפיסה! ער איז אַ שוטה, פאַר וואָס ער האָט די אַטהענער געלאָזט דאָס רעכט איהם צו פעראורטיילען! דעריבער איז מאקע רעכט אויף איהם; ווארום בלייבט ער שטעהן מיט די אַטהענער אויף אַ גלייכען פוס? פאַרוואָס האָט ער זיך ניט אָבגע־זאָגט פון זיי? וואָלט ער געוואוסט און געקאָנט וויסען, וואָס ער איז געוועזען, וואָלט ער אַזעלכע ריכטער ניט געלאָזט האָבען אויף איהם קיין רעכט און קיין אָנשפרוך. וואָס ער איז ניט ענט־לאָפען, איז פונקט געוועזען זיין שוואַכקייט; זיין איינבילדונג, אַז ער האָט נאָך מיט די אַטהענער עפּעס געמיינשאַפטליכעס; זיין מיינונג, אַז ער איז אַ גליעד, אַ פשוט גליעד פון דעם דאָזיגען פאָלק. ריכטיגער איז, אַז ער אַליין, אין זיין פערזאָן, איז געוועזען דאָס דאָזיגע פאָלק, און נאָר ער אַליין האָט געקאָנט זיין זיין אייגענער ריכטער. עס איז ניט געוועזען קיין ריכטער איבער איהם; ער אַליין האָט דאָך ווירקליך אַרויסגעגעבען אויף זיך אַ ריכטער־דעקרעט, דערקלערנדיג אַז ער איז ווערטה מען זאָל איהם אויסהאַלטען אויף קהל׳שער רעכענונג אין פריטאַנעאום (דאָס קהל׳שע גאַסטהויז אין

ט ע נ י ג ק י י ט איז געבליבען אין קראַפט ווי פריהער, נישט מעהר דער קריסטליכער שטאַאט האָט איינגעזעהן, אז א מענש קאָן ניט דיענען קיין צוויי בעלי־בתים (דעם פריץ און דעם קעניג א. אז. וו.), דעריבער האָט איינער בעקומען אלע פריווילעגיעס, און קאָן איצט ווידער ש ט ע ל ע ן איינעם איבער דעם אַנדערן, מאַכען איניגע פאַר „הויכגעשטעלטע“.

וואָס אָבער קימערט מיך דאָס וואוילזיין פון כלל? די טובת הכלל אלס אזעלכע איז ניט מ י י ן ו ו א ו י ל ז י י ן; נאָר עס איז די העכסטע שטופע פון ז ע ל ב ס ט פ ע ר ל י י ק ע נ ו נ ג. דאָס וואוילזיין פון כלל קאָן זינגען הויך פאַר שמחה, בעת איך מוז שטומען; דער שטאַאט קאָן גלענצען, בעת איך ווער פער'חלש'ט. אין וואָס דען בעשטעהט די שטות'עריי פון די פאָליטישע ליבעראַלען, אויב ניט אין דעם, וואָס זיי שטעלען אוועק דאָס פאָלק אין געגענזאַץ צו דער רעגירונג און רעדען פון פאָלקסרעכט? דאָס פאָלק, הייסט עס, דאַרף זיין מינדיג* א. אז. וו. אזוי ווי עס קאָן זיין מינדיג דער, וואָס האָט קיין מונד ניט! נאָר דער איינצעלנער האָט בכח צו זיין מינדיג. אָט אזוי ווערט די גאַנצע פראַגע פון פרעס־פרייהייט געשטעלט מיט'ן קאָפּ אראָב, ווען זי ווערט געפאָדערט אלס א „פאָלקסרעכט“. זי איז נאָר א רעכט, אָדער בעסער געזאָגט, די געוואַלט פון דעם א י י נ צ ע ל נ ע ם. ווען א פאָלק האָט פרעס־פרייהייט, האָב איך, הגם איך בין א טייל פון פאָלק, זי ניט: א פאָלקס־פרייהייט איז ניט מ י י ן פרייהייט, און די פרעס־פרייהייט אלס פאָלקס־פרייהייט מוז האָבען ביי'ן זייט א פרעס־געזעץ, וואָס איז געריכטעט אנטקעגען מ י ר.

איבערהויפּט מוז מען אָט דאָס קלאָרשטעלען אנטקעגען אלע היינטיגע פרייהייט־שטרעבונגען:

פ אָ ל ק ס ־ פרייהייט איז ניט מ י י ן פרייהייט!

לאָמיר צולאָזען די קאַטעגאָריע „פאָלקספרייהייט“ און „פאָלקס־רעכט“: למשל דאָס פאָלקסרעכט, אז יעדער איינער זאָל מעגען טראָגען געוועהר. קאָן איך ניט אָנוועהרן אזא רעכט? מען קאָן

---

* מינדיג מיינט, האָבען געגרייכט דעם עלטער, ווען אַ מענש איז שוין פעראַנטוואָרטליך פאַר זיינע מעשים און מעג ארויסזאָגען זיין מיינונג. עס נעהמט זיך פון דעם וואָרט „מונד“, אַ מויל. — דער איבערזעצער.

אַנדערקענונג האָבען זיי דאָך געוואָלט דערגרייכען זייער נוצען, יעדער איינער זיינס, האָבען זיי דאָס געמוזט זוכען גאָר אין דער געזעץ־פּערדרעהונג אָדער אין דער אינטריגע. אַלקיביאַדעס, א געניאַלער אינטריגאַנט, האָט ארייגעפיהרט די פּעריאָדע פון דעם אטהענגישען „אונטערגאַנג"; דער ספּאַרטאַנער ליזאַנדער און אַנדערע בעווייזען, אַז די אינטריגע איז געוואָרן אַלגעמיין גריכיש. דאָס גריכישע רעכט, אויף וועלכען די גריכישע שטאַאַטען האָבען גערוהט, האָט געמוזט פּערדרעהט און אונטערגעגראָבען ווערען פון די עגאָיסטען אינערהאַלב די דאָזיגע שטאַאַטען, און די שטאַאַטען זיינען געגאַנגען צו־גרונד, כדי די איינצעלנע זאָלען קאָנען ווערען פריי; דאָס גריכישע פאָלק איז געפאַלען, ווייל די איינצעלנע האָבען זיך וועניגער געקימערט פאַר דעם דאָזיגען פאָלק, ווי פאַר זיך. בכלל זיינען אַלע שטאַאַטען, קאָנסטיטוציעס, קירכען א. אז. וו. אונטערגעגאַנגען מחמת דעם ארויסטרעטען פון די איינצעלנע; וואָרים דער איינצעלנער איז דער אייביגער פיינד פון יעדער אַלגעמיינהייט, פון יעדען באַנד, ד. ה. פון יעדער קייט. דאָך רעדט מען זיך איין ביז אויף היינטיגען טאָג, אַז דער מענש ברויכט צו האָבען „הייליגע בענדער" — ער, דער טויט־פיינד פון יעדען „באַנד". די וועלט־געשיכטע בעווייזט, אַז קיין באַנד איז נאָך ניט געבליבען אַ ניט־צעריסענער; זי בעווייזט, אַז דער מענש וועהרט זיך ניט־מיעד־ווערנדיג אַנטקעגען בענדער פון אַלערליי מינים — און פונדעסטוועגען טראַכט מען פערבלענדעטער־הייט ווידער און אָבער רק פון נייע בענדער, און מען מיינט, אַז מען האָט שוין גאָר געפונען דעם ריכטיגען, ווען מען לעגט אויף איהם ארויף דעם באַנד פון אַן אַזויגערופענער פרייער. קאָנסטיטוציע, א שעהנעם קאָנסטיטוציאָנעלען באַנד: די אָרדען־בענדער, די בענדער פון צוטרויען צווישען „— — —" זעהען שוין אויס ראַכט זיך אביסעל צוגעשימעלט, אָבער ווייטער ווי פון פיהר־שטריקלעך ביז הויזען־שנירלעך און האַלז־בענדער איז מען ניט געגאַנגען.

אַלץ וואָס איז הייליג איז אַ באַנד, אַ קייט.

אַלץ וואָס איז הייליג ווערט פערדרעהט און מוז פערדרעהט ווערען פון די געזעץ־פערדרעהער; דעריבער האָט די היינטיגע צייט אַזאַ מאַסע פון די דאָזיגע פערדרעהער אין אַלע קרייזען. זיי

אַטהען). דערביי האָט ער געזאָלט בלייבען; און אַזוי ווי ער האָט אויף זיך ניט אַרויסגעשפּראָכען קיין טויט־אורטייל, אַזוי האָט ער אויך געדאַרפט פּעראַכטען דעם אורטייל פון די אַטהענער און ענטלויפען. ער האָט זיך אָבער אונטערגעגעבען און דערקענט אין פ אָ ל ק זיין ר י כ ט ע ר, האָט זיך קליין געהאַלטען לגבי דער מאַיעסטעט פון פאָלק. וואָס ער האָט זיך אונטערוואָרפען צו דער געוואַלט ווי צו אַ ר ע כ ט (עס פערשטעהט זיך, אַ מענש קאָן בעזיעגט ווערן פון דער געוואַלט אַלס אַזעלכער), איז געווען אַ פעררעטה אַנטקעגען זיך אַליין: דאָס איז געווען אַ מ אָ ר אַ ל ע ר א ק ט. דערזעלביגער מאָטיוו ווערט צוגעשריבען צו קריסטוס, וועלכער האָט זיך, לויט דער טראַדיציע, אָבגעזאָגט פון דער הילף פון זיינע הימעלשע חילות. לוטהער האָט געטהאָן זעהר וואויל און קלוג, וואָס ער האָט בעוואָרענט די זיכערקייט פון זיין רייזע נאָך וואָרמז שוואַרץ אויף ווייס. סאָקראַטעס האָט געזאָלט וויסען, אַז די אַטהענער זיינען זיינע ש ו נ א י ם, און אַז ער אַליין איז זיין ריכטער. די זעלבסט־נאַרעריי וועגען אַ צושטאַנד פון „רעכט, געזעץ" א. אז. וו. האָט געזאָלט פערשווינדען פאַר דער איינזיכט, אַז די שייכות צו דעם איז נאָר אַ שייכות פון ג ע וו אַ ל ט.

די גריכישע פרייהייט האָט זיך געענדיגט מיט שווינדלערישע געזעץ־דריידלעך און אינטריגעס. וואָרום? ווייל די געוועהנליכע גריכען האָבען אַ סך ווייניגער געקאָנט גרייכען יענע קאָנזעקווענץ, וועלכע אפילו זייער געדאַנקען־העלד סאָקראַטעס האָט ניט געקאָנט ציהען. וואָרים וואָס איז אַ געזעץ־דריידעל? דאָס איז אַ וועג ווי אויסצונוצען אַן עטאַבעלירטען צושטאַנד, ניט אָבשאַפענדיג איהם. איך וואָלט נאָך געקאָנט צולעגען: „צום אייגענעם נוצען", אָבער דאָס ליעגט שוין אין דעם וואָרט „אויסנוצען". אַזעלכע ווינקעל־אַדוואָקאַטען זיינען די טעאָלאָגען, וועלכע „דרעהען און פשט'לען" גאָט'ס וואָרט. וואָס וואָלטען זיי געקאָנט אויסדרעהען, ווען עס וואָלט ניט געווען דאָס „עטאַבעלירטע" גאָט'ס וואָרט? אַזוי אויך יענע ליבעראַלען, וועלכע שאָקלען נאָר און דרעהען די „בעשטעהענדע אָרדנונג". אַלע זיינען זיי פערדרעהער, גלייך ווי יענע געזעץ־דרעהער. סאָקראַטעס האָט אָנדערקענט דאָס רעכט און דאָס געזעץ; די גריכען האָבען שטענדיג אויפגעהאַלטען די אויטאָריטעט פון רעכט און געזעץ. ווען טראָץ דער דאָזיגער

דייטשלאנד. קלינגט, קלינגט — צו זיין בעגרעבעניש! איהר קלינגט דאך אזוי ערנסט פייערליך, ווי אייערע צינגער וואלטען עפעס געפיהלט, אז זיי בעגלייטען דאס א טויטען צו זיין רוה. דאס דייטשע פאלק און די דייטשע פעלקער האבען הינטער זיך א געשיכטע פון טויזענד יאהר: ׳סאר א לאנג לעבען! געהט שוין אין אייער רוה און שטעהט ניט אויף קיין תחית המתים, כדי די אלע, וועלכע איהר האט געהאלטען אין קייטען זאלען אמאל פריי ווערן. — טויט איז דאס פ א ל ק. — לעבען זאל א י ך!

אָה, דו, פיעל־געפייניגט דייטשעס פאלק — וואס איז געווען דיין פייניגונג? עס איז געווען דער פיין פון א געדאנק, וואס האט ניט געקאנט בעשאפען פאר זיך קיין קערפער; דער פיין פון א פערוואגעלטען גייסט, וועלכער ווערט צורונען אין גארנישט פון יעדען קרעה פון א האהן און שמאכט פונדעסטוועגען נאך אן ערלייזונג און ערפילונג. אין מיר אויך האסטו לאנג געלעבט, דו ליעבער — געדאנק, דו ליעבער — רוח. איך האב שוין גאר געמיינט, אז איך האב געפונען דאס ווארט פאר דיין ערלייזונג, אז איך האב שוין ענטדעקט פלייש און ביינער פאר דעם בלאנ־דזשענדיגען גייסט: מיט אמאל הער איך זיי קלינגען, די גלאקען, וועלכע פיהרען דיך צו דיין אייביגער רוה, — און פערוועלקט ווערט די לעצטע האפנונג, עס רינט אוים די לעצטע ליעבע, און איך נעהם אבשייד פון דעם וויסטען הויז פון די געשטארבענע, און געה אריבער צו די — לעבעדיגע.

דען נ א ר ד ע ר ל ע ב ע ד י ג ע ר ה א ט ר ע כ ט.

פאהר געזונד, דו חלום פון אזויפיעל מיליאנען, פאהר געזונד, דו טויזענדיעהריגער טיראן פון דיינע קינדער!

מארגען טראגט מען דיך צום קבר; באלד וועלען דיינע שוועסטער, די פעלקער, געהן דעמזעלבען וועג. האבען זיי שוין אבער איינמאל זיך אלע אבגעטראגען, דאן איז — — די מענש־הייט בעגראבען, און איך בין מיין אייגענער, איך בין דער לאכע־דיגער יורש!

דאס ווארט „געזעלשאפט“ נעהמט זיך פון דעם ווארט „זאאל“. ווען א זאאל האלט איין אין זיך א סך מענשען, מאכט

גרייטען־צו דעם צוזאַמענבראָך פון געזעץ און רעכט, זיי ברייטען פאַר דאָס אָנקומען פון רעכטלאָזיגקייט.

אָרימע אַטהענער, וועלכע מען קלאָגט־אָן אין געזעץ־דרעהעריי און סאָפיסטיק! אָרימער אַלקיביאַדעס, וועלכען מען קלאָגט־אָן אין מאַכען אינטריגעס! דאָס איז דאָך אַקוראַט געווען דאָס בעסטע, וואָס איהר האָט געקאָנט טהאָן, אייער ערשטער פרייהייט־שריט. אייער עסכילוס, העראָדאָט א. אז. וו. האָבען דאָך נאָר געוואָלט האָבען אַ פריי גריכיש פ אָ ל ק; איהר האָט ערשט אָנגע־הויבען האָבען אַ השגה פון א י י ע ר פרייהייט.

אַ פאָלק אונטערדריקט די דאָזיגע, וועלכע ווילען זיך ארויס־רוקען אריבער ז י י ן מ א י ע ס ט ע ט, דורך דעם אָסטראַציזם אַנטקעגען די צו־מעכטיגע בירגער, דורך דער אינקוויזיציע אַנטקעגען די אַפּיקורסים פון דער קירך, דורך דער — אינקוויזיציע אַנטקעגען די הויכפעררעטער אין שטאַאט א. אז. וו.

וואָרים דעם פאָלק געהט נאָר אָן זיין זעלבסטבעהויפּטונג; דאָס פאָלק פאָדערט פון יעדען „פּאַטריאָטישע אויפאָפּפערונג". פאָלגליך איז יעדערער פ א ר ז י ך איהם גלייכגילטיג, אַ גאָרנישט, און עס קאָן ניט טהאָן, אפילו ניט דערלאָזען עס זאָל געטאָן ווערן דאָס וואָס דער איינצעלנער און נאָר דער איינצעלנער מוז טהאָן — זיך ר ע א ל י ז י ר ע ן. אונגערעכט איז יעדעס פאָלק, יעדער שטאַאט, אַנטקעגען דעם ע ג אָ י ס ט.

כל זמן עס עקזיסטירט אפילו נאָר איין אינסטיטוציע, וועלכע דער איינצעלנער טאָר ניט אויפלייזען, איז מיין אייגענהייט און זעלבסטאָנגעהעריגקייט נאָך זעהר ווייט. ווי קאָן איך צ. ב. ש. זיין פריי, ווען איך מוז זיך בינדען דורך אַ שבועה אָן אַ קאָנסטיטוציע, אַ כאַרטע, אַ געזעץ? ווען איך מוז „לייב און זעעל אָבשווערן" צו מיין פאָלק? ווי קאָן איך זיין מיין אייגענער, ווען מיינע פעהיג־קייטען מעגען זיך ענטוויקלען נאָר אויף אזויפיעל, אויף וויפיעל „זיי שטערן ניט די האַרמאָניע פון דער געזעלשאַפט"? (ווייטלינג).

דער אונטערגאַנג פון די פעלקער און דער מענשהייט וועט מ י ך איינלאַדען צום אויפגאַנג.

האָרך, אָט אזוי ווי איך זיץ און שרייב פאַנגען אָן צו קלינ־גען די גלאָקען, כדי אָנצוזאָגען פאַר דעם מאָרגענדיגען טאָג די פייערונג פון דער טויזענדיעהריגער עקזיסטענץ פון אונזער ליעבען

שאַפּט? דאָס געפּעננגניש! ווער בעשטימט זייער פערקעהר? אפשר אויך דאָס געפּעננגניש? געוויס קאָנען זיי פערקעהרען איינע מיט די אַנדערע נאָר אַלס געפאַנגענע, ד. ה. נאָר אַזוי ווייט ווי די געזעצען פון געפּעננגניש דערלאָזען עס, אָבער דאָס געפּעננגניש קאָן ניט מאַכען אַז *זיי אַליין*, איך מיט דיר, זאָלען פערקעהרען איינע מיט די אַנדערע; אדרבא דאָס געפּעננגניש מוז טראַכטען ווי אַזוי אַזאַ עגאָיסטישען, ריין פּערזענליכען פערקעהר (און נאָר אַלס אַזעלכער איז ער ווירקליך אַ פערקעהר צווישען מיר און דיר) צו פערהיטען. אַז מיר זאָלען *געמיינשאַפטליך* אָבטאָן עפּעס אַן אַרבייט, דרעהען אַ ראָד, אָדער בכלל אַרבייטען ביי וואָס עס איז, דערפאַר זאָרגט זיך אַ געפּעננגניש גאַנץ גוט: אָבער זאָל איך פערגעסען, אַז איך בין אַ געפאַנגענער און ווען אַריינטרע־טען מיט דיר, וועלכער פערגעסט אויך דערפון, אין אַ פערקעהר, מאַכט דאָס שוין אַ געפאַהר פאַר דעם געפּעננגניש, און ניט נאָר וועט דאָס געפּעננגניש ניט מיטהעלפען דעריין, נאָר עס טאָר אַזאַ זאַך גאָרניט דערלאָזען. מחמת דעם גרונד בעשליסט די הייליגע און מאָראַליש־געזינטע פראַנצויזישע רעפּוטאַטען־קאַמער איינצו־פיהרען די „איינזאַמע צעל־פערהאַפטונג“, און אַנדערע הייליגע וועלען טהאָן דיזעלביגע זאַך, כדי אָבצושניידען דעם „דעמאָראַלי־זירענדען פערקעהר“. די געפאַנגענשאַפט איז אַן איינגעפיהרטער און — הייליגער צושטאַנד, און מען טאָר קיין פערזוך ניט מאַכען איהם אָנצוריהרן. דער קלענסטער אָנגריף פון דער אַרט איז שטראָפבאַר, ווי יעדע מרידה אַנטקעגען אַ הייליגס, פון וועלכען דער מענש מוז זיין געכאַפּט און פערכאַפּט.

אַזוי ווי דער זאַאַל, אַזוי שטעלט אויך דאָס געפּעננגניש צונויף אַ געזעלשאַפט, אַ גענאָסענשאַפט, אַ געמיינשאַפט (צ. ב. ש. אַ געמיינשאַפט פון אַרבייט), אָבער ניט קיין *פערקעהר*, קיין גענענזייטיגקייט, קיין *פעראיין*. אין גענענטייל, יעדער פער־איין אין געפּעננגניש טראָגט אין זיך די געפעהרליכסטע זאָמען פון אַ „קאָמפּלאָט“, וועלכער קאָן אונטער גינסטיגע אומשטענדען אָנהויבען שפּראָצען און ברענגען פרוכט.

אין געפּעננגניש אָבער טרעט מען געוועהנליך ניט אַריין פריי־ווילליג און זעלטען־ווען מען פערבלייבט דאָרטען פרייוויליג, נאָר מען שפּיהרט דעם עגאָיסטישען פערלאַנג נאָך פרייהייט. דעריבער

דאַן דער זאַאַל די דאָזיגע מענשען צו זיין אין געזעלשאַפט. זיי זיינען דאַן אין געזעלשאַפט און דאָס העכסטע, וואָס זיי שטעלען צוזאַמען, איז אַ סאַלאָן־געזעלשאַפט, דערמיט וואָס זיי רעדען אין די טראַדיציאָנעלע פאָרמען פון דער סאַלאָן־שפּראַך. ווען עס קומט צו אַ ווירקליכען פערקעהר, דאַרף מען איהם בעטראַכטען ווי עפּעס, וואָס איז אונאָבהענגיג פון דער געזעלשאַפט, ווי עפּעס וואָס קאָן פאָרקומען אָדער פעהלען, ניט ענדערנדיג אין דער זעלבער צייט דעם כאַראַקטער פון דאָס, וואָס הייסט געזעלשאַפט. אַ געזעלשאַפט זיינען די, וואָס געפינען זיך אין זאַאַל אפילו אַלס שטומע פערזאָנען, אָדער ווען זיי פטר'ן זיך אָב נישט מעהר ווי מיט פוסטע העפליכקייטס־פראַזען. אַ פערקעהר איז געגענזייטיג, עס איז די האַנדלונג, דאָס קאָמערציום פון די איינצעלנע; געזעלשאַפט איז נאָר די געמיינשאַפטליכקייט פון זאַאַל, און אפילו די סטאַטועס פון אַ מוזעאום־זאַאַל, קאָן מען זאָגען, געפינען זיך שוין אין געזעלשאַפט, זיי זיינען גרופּירט. מען פלעגט געוועהנליך זאָגען: „מיר האָבען פאַר אונז דעם זאַאַל געמיינשאַפטליך“, עס איז אָבער פיעל ריכטיגער צו זאָגען, אז דער זאַאַל האָט אונז אין זיך. אָט דאָס איז די נאַטירליכע בעדייטונג פון וואָרט געזעלשאַפט. מיר זעהען דערפון ארויס, אז די געזעלשאַפט ווערט ניט בעשאַפען דורך מיר און דיר, נאָר דורך עפּעס אַ דריטעס, וואָס מאַכט פון אונז געזעלשאַפטס־טיילען, און אז דאָס דאָזיגע דריטע איז דער שאַפענדער פאַקטאָר, וואָס בעשאַפט די געזעלשאַפט.

דאָס איינענע איז אויך מיט אַ געפענגניש־געזעלשאַפט אָדער געפענגניש־גענאָסענשאַפט (וועלכע געניסט דיזעלביגע געפענגניש). דאָ טרעפען מיר שוין אָן אַ דריטעס, וואָס איז אינהאַלטרייכער איידער יענער, דער זאַאַל, וועלכער איז בלויז געוועזען אָן אָרטיגער. אַ געפענגניש בעדייט ניט בלויז אַ פּלאַץ, נאָר אַ פּלאַץ מיט אַן אויסדריקליכער בעציהונג צו זיינע בעוואוינער: עס איז נאָר דורכדעם אַ געפענגניש, וואָס עס איז בעשטימט פאַר געפאַנגענע, אָהן זיי וואָלט עס ניט מעהר געוועזען ווי אַ פשוט'ע געביידע. וואָס גיט די דאָזיגע מענשען, וועלכע זיינען פערזאַמעלט אין תפיסה, אַן אַלגעמיינעם כאַראַקטער? עס פערשטעהט זיך, דאָס געפענגניש, וואָרום זיי זיינען געפאַנגענע נאָר דורך דעם געפענגניש. ווער בעשטימט אַלזאָ די לעבענס־פאָרם פון דער געפענגניש־געזעל־

וואַרהייט פאַר איהר יעדען גליעד, אַזוי לאַנג ווי דאָס גליעד האַלט זיך פריי פון דעם פאַמיליען־פיינדליכען עגאָיזם. מיט איין וואָרט : — איז די פאַמיליע הייליג, טאָר קיינער ניט, וואָס געהערט צו איהר, זיך אָבזאָגען פון איהר ; טהוט ער עס יאָ, ווערט ער אַ „פערברעכער“ אַנטקעגען דער פאַמיליע. ער טאָר קיינמאָל ניט האָבען אַ פאַמיליען־פיינדליכען אינטערעס, צ. ב. ש. ניט שליסען אַ מיס־הייראַט. ווער עס טהוט דאָס, האָט „ענטעהרט די פאַמיליע“, האָט איהר „געמאַכט בזיונות“ א. אז. וו.

האָט דער עגאָיסטישער טריעב אין אַן איינצעלנעם ניט גענוג קראַפט, פאָלגט ער און שליסט אַ הייראַט, וועלכע קאָנפענירט די פאָדערונגען פון דער פאַמיליע, ער געהט אריין אין יחוס, וואָס האַרמאָנירט מיט איהר לאַגע, א. ד. ג., קורץ, ער „טהוט אָן כבוד דער פאַמיליע“. פערקעהרט, ברענט אין אַנאַנדערן זעהר פייערדיג דאָס עגאָיסטישע בלוט, ציהט ער פאָר צו ווערן אַ „פערברעכער“ געגען דער פאַמיליע און צוריקציהען זיך פון איהרע געזעצען.

וואָס ליעגט מיר נעהענטער אַם הארצען פון די ביידע, דאָס וואוילזיין פון דער פאַמיליע, אָדער מיין וואוילזיין ? אין אַ סך פעלען וועלען ביידע געהן פריעדליך איינע מיט די אַנדערע, און די נוצען וואָס די פאַמיליע וועט האָבען, זיינען צוגלייך מיינע נוצען, און אומגעקעהרט. עס לאָזט זיך דאַן שווער ענטשיידען, צי איך דענק איינגענוציג, צי געמיינשאפט־נוציג, און גיב זיך אפשר אַליין אַ וואוילגעפעליגע חניפה׳לע פאַר מיין אונאייגענוציגקייט. אָבער עס קומט אַ צייט, ווען דער בעשלוס ענטוועדער־אָדער מאַכט מיך ציטערן, ווען איך האָב בדעה צו פערשעמען מיין משפחה און פערשטויסען פון זיך די עלטערן, שוועסטער און ברידער, קרובים. ווי איז דאַמאָלסט ? איצטער וועט זיך עס אַרויסצייגען ווי איך בין געזאָנען אין גרונד פון מיין הארצען ; איצטער וועט עס ווערן קלאָר צי די געטרייקייט איז ביי מיר יעמאָלט העכער געשטאַנען איידער דער עגאָיזם ; איצטער וועט דער אייגענגוציגער שוין מעהר זיך ניט קאָנען בעהאַלטען הינטער דעם שיין פון אונאייגענגוציגקייט. אַ וואונש ווערט געבוירען אין מיין נשמה, און וואַקסענדיג פון שטונדע צו שטונדע, ווערט ער אַ ליידענשאַפט. ווער דענקט עס גלייך וועגען דעם, אַז אפילו די קלענסטע מחשבה, וואָס קאָן געהן להיפך צו דעם פאַמיליען־גייסט,

בעגרייפט מען דאָ גיכער, אַז דער פּערזענליכער פּערקעהר פּערהאַלט זיך פּיינדליך צו דער געפּענגניש־געזעלשאַפט און זוכט אויפצולייזען די דאָזיגע געזעלשאַפט, די געמיינשאַפטליכע תּפיסה.

לאָמיר דעריבער נאָכזעהן אַזוינע געמיינשאַפטען, אין וועלכע מיר פערבלייבען, ווי עס זעהט אויס, גערן און פרייוויליג, און וועלכע מיר ווילען ניט שטעלען אין געפאַהר דורך אונזערע עגאָיס־טישע טריבען.

אַלס א געמיינשאַפט פון אַט אַזאַ סאָרט שטעלט זיך אונז פאָר אויפ'ן ערשטען פּלאַן די פ א מ י ל י ע. עלטערן, מאַן און פרוי, קינדער, ברידער און שוועסטער שטעלען פאָר איין גאַנצעס אָדער מאַכען אויס א פאַמיליע, וועלכע קאָן נאָך אויסגעברייטערט ווערן, ווען מען רעכענט אַריין אויך די זייטיגע קרובים. די פאַמיליע איז נאָר דאַן א ווירקליכע געמיינשאַפט, ווען איהרע מיטגליעדער היטען־אָב דאָס געזעץ פון דער פאַמיליע, די געטרייקייט אָדער די פאַמי־ליען־ליעבע. א זוהן, וועלכער איז געוואָרן גלייכגילטיג צו די עלטערן און צו זיינע שוועסטער און ברידער, איז א געוועזענער זוהן; וואָרים וויבאַלד די זוהנשאַפט ווייזט זיך מעהר ניט ארויס אויף א ווירקזאַמען אופן, האָט זי ניט קיין גרעסערע בעדייטונג איידער דער לאַנג־אויפגעהערטער צוזאַמענהאַנג צווישען מוטער און קינד דורך דער נאַפּעל־שטריק. דער פאַקט וואָס מען האָט אַמאָל געלעבט אין דער דאָזיגער קערפּערליכער פערבינדונג, לאָזט זיך, אַלס געשעהענע זאַך, ניט אָבמאַכען צוריק, און אַזוי ווייט בלייבט מען אייביג דער זוהן פון דער מוטער און דער ברודער פון איהרע איבעריגע קינדער; אָבער וואָס געהערט צו דעם ווייטער־דיגען שטענדיגען צוזאַמענהאַנג, קאָן עס נאָר קומען דורך א שטענ־דיג־אָנהאַלטענדער געטרייקייט, דורך אַט דעם פאַמיליען־גייסט. די איינצעלנע זיינען נאָר דאַמאָלסט אין פולען זין גליעדער פון א פאַמיליע, ווען זיי מאַכען דעם ק י ו ם פון דער פאַמיליע פאָר זייער אויפגאַבע; נאָר ווען זיי זיינען ק אָ נ ס ע ר וו א ט י וו צו איהר [ווען זיי האַלטען זי אויף, ק אָ נ ס ע ר וו י ר ע ן זי], צווייפלען זיי ניט אין זייער באַזיס, די פאַמיליע. איין זאַך מוז פאַר יעדען גליעד פון א פאַמיליע זיין פעסט און הייליג, און דאָס איז, די פאַמיליע גופא, אָדער קלערער געזאָגט, די געטרייקייט. אַז די פאַמיליע מוז האָבען א ק י ו ם, בלייבט א ניט־אָנגרייפבאַרע

געפּפּערט צו דער פאַמיליען־געטרייקייט? ווי איז, ווען דער וואונש, וואָס האָט זיך געשטעלט אנטקעגען דעם פאַמיליען־פריעדען, בלייבט לעבען אין הארצען אפילו נאָכדעם ווי ער איז געאָפּפּערט געוואָרן, וועניגסטענס אַלס אַן עראינערונג וועגען דעם „קרבן“. וואָס עס איז געבראַכט געוואָרן צו עפּעס א הייליגען באנד? ווי איז, ווען די נאָכגיביגע טאָכטער פיהלט גאַנץ קלאָר, אַז איהר אייגענווילען איז געבליבען אונבעפריעדיגט און אז ער האָט זיך א געבראָכענער אונטערגעוואָרפען צו א העכערער מאכט? זי האָט זיך אונטערגעוואָרפען און געאָפּפערט מיט זיך, ווייל דער אבער־גלויבען פון פאַמיליען־געטרייקייט האָט אויסגעאיבט אויף איהר זיין הערשאַפט!

דאָרט האָט געזיעגט דער עגאָיזם, דאָ זיעגט די געטרייקייט, און דאָס עגאָיסטישע הארץ בלוטעט; דאָרט איז דער עגאָיזם געווען שטאַרק, דאָ איז ער געווען — שוואַך. די שוואַכע אָבער, ווי מיר ווייסען שוין פון לאַנג, זיינען אַלעמאָל די — אונאייגענ־נוציגע. פאַר זיי, פאַר אָט די שוואַכע מיטגליעדער, זארגט די פאַמיליע, ווייל זיי געהערען דער פאַמיליע, זיינען פאַמיליען־אַנגעהעריגע, געהערען ניט צו זיך אַליין און זאָרגען ניט פאַר זיך. די דאָזיגע שוואַכקייט לויבט העגעל צ. ב. ש., ווען ער פערלאַנגט, אַז די עלטערן זאָלען האָבען די דעה אין טהאָן שדוכים מיט די קינדער.

אַזוי ווי יעדע הייליגע געמיינשאַפט, וועמען דער איינצעלנער איז שולדיג געהאָרכזאַמקייט, אַזוי בעזיצט אויך די פאַמיליע א ריכטערליכע פונקציע; אַזאַ „פאַמיליען־געריכט“ ווערט צ. ב. ש. בעשריבען אין דעם „קאַבאַניס“ פון וויליבאַלד אַלעקסים. דער פאָטער פערשיקט דאָרטן דעם זוהן אין נאָמען פון „פאַמיליענראַטה“ אין סאָלדאַטען, און שטויסט איהם אַרוים פון דער פאַמיליע, כדי דורך דער דאָזיגער בעשטראָפונג ווידער ריינצו־וואַשען די בעפלעקטע פאַמיליע. — די קאָנזעקווענטעסטע ענטוויקלונג פון פאַמיליען־פעראַנטוואָרטליכקייט האַלט אין זיך איין דאָס כינעזישע געזעץ, לויט וועלכען די גאַנצע פאַמיליע מוז ליידען פאַר דער שולד פון דעם איינצעלנעם.

היינטיגען טאָג, יעדענפאַלס, שפּרייט זיך די מאַכט פון דער פאַמיליע ניט זעהר ווייט אויס, צו קאָנען ערנסט נעהמען אין די

צו דער געטרייקייט, איז שוין אַן עולה נעגען איהם — ניין, ווער איז גאַר, שוין גלייך אין דעם ערשטען מאָמענט, אַזוי פאַלשטענדיג קלאָר וועגען דער זאַך! יוליע'ן אין „ראָמעאָ און יוליע" פּאַסירט עס אַזוי. די ניט־בעהערשטע ליידענשאַפט לאָזט זיך ענדליך ניט מעהר איינצווימען און זי גראָבט אונטער די געביידע פון דער געט־ייקייט. אודאי וועט איהר זאָגען, אַז אוים עקשנות וואַרפט די פאַמיליע אַרוים פון איהר שוים די אייגענווילינע מיטגליעדער, וועלכע הערן זיך מעהר צו צו זייער ליידענשאַפט איידער צו דער פליכט פון געטרייקייט; די גוטע פּראָטעסטאַנטען האָבען דעם־זעלביגען אויסרעד געברויכט מיט גרויס ערפאָלג אַנטקעגען די קאַטאָליקען, און האָבען אפילו אַליין געגלויבט אין דעם. דאָס איז אָבער ניט מעהר ווי אַ פּשט'ל, כדי אָראָבצו־וואַ־פען פון זיך די שולד; מעהר גאָרנישט. די קאַטאָליקען האָבען זעהר טהייער געהאַלטען דעם געמיינשאַפטליכען קירך־פערבאַנד, און האָבען אַרויסגעשטויסען פון זיך יענע אפיקורסים, ווייל ביי זיי איז דער קירך־פערבאַנד ניט געווען אַזוי טהייער, אַז זיי זאָלען אָפּפערן צו איהם זייערע איבער־צייגונגען. די קאַטאָליקען האָבען, הייסט עס, פעסטגעהאַלטען דעם פערבאַנד, ווייל דער דאָזיגער פערבאַנד, די קאַטאָלישע, ד. ה. די געמיינזאַמע און פעראייניגטע קירך, איז פאַר זיי געווען הייליג; די פּראָטעסטאַנטען, פערקעהרט, האָבען געשטעלט דעם פערבאַנד אויפ'ן הינטערשטען פּלאַן. דאָס אייגענע איז מיט די, וואָס האַלטען ניט פון דער פאַמיליען־געטרייקייט. זיי ווערן ניט אַרויסגעשטויסען, נאָר זיי שטויסען זיך אַליין אַרוים, דערמיט וואָס זיי אַכטען זייער ליידענשאַפט, זייער אייגענווילען, העכער איידער דעם פאַמיליען־פערבאַנד.

עס טרעפט אָבער אמאָל, אַז אַ וואונש גלימערט אין אַ ווענינער־ליידענשאַפטליכען און אייגענווילינען האַרצען, איידער יוליאַ'ס האַרץ איז געווען. די נאָכגיביגע טאָכטער איז זיך מקריב צו דעם פריעדען פון דער פאַמיליע. מען וואָלט געקאָנט זאָגען, אַז דער אייגעננוץ הערשט אויך אין דעם פאַל, וואָרים דער בעשלוס קומט פון דעם געפיהל, אַז די נאָכגיביגע וועט זיך פיהלען מעהר בעפריעדיגט דורך דער פאַמיליען־איינינקייט, איידער דורך דער ערפילונג פון איהר וואונש. דאָס קאָן זיין; ווי איז אָבער, ווען עס בלייבט איבער אַ זיכערער צייכען, אַז דער עגאָאיזם האָט זיך

דענטע פּאַסען זיך צו איינער צום אַנדערן, קורץ, הענגען־אָב געגענ־
זייטיג איינע פון די אַנדערע. דער שטאַאַט איז די אָ ר ד נ ו נ ג
פון אָט דער אָ ב ה ע נ ג י ג ק י י ט. שטעלען מיר זיך פאָר, אז דער
קעניג, וואָס זיין אויטאָריטעט איז דער קוואַל פון וואַנען אַלע ביז׳ן
לעצטען פּאָליציימאַן שעפּען זייער אויטאָריטעט, ווערט פערשוואונ־
דען, וואָלטען דעננאָך אַלע, ביי וועמען דער געפיהל פאַר אָרדנונג
איז וואַך, אויפגעהאַלטען די אָרדנונג אַנטקעגען די הפקרות פון די
בעסטיאַלע אינסטינקטען. וואָלט, פערקעהרט, געזיעגט די אונ־
אָרדנונג, דאַן וואָלט געווען אַ סוף צום שטאַאַט.

איז אָבער אָט דער ליעבעס־געדאַנק צוצופּאַסען זיך איינער
צום אַנדערן, אָנצוהענגען זיך איינער אויף דעם אַנדערן און אָבצו־
הענגען איינער פון דעם אַנדערן, ווירקליך בכח אונז צו געווינען?
דער שטאַאַט וואָלט אויף דעם אופן געווען די רעאַליזירטע ל י ע ב ע,
אַלעמענס זיין איינע פאַר די אַנדערע און לעבען איינע פאַר די
אַנדערע. צי ווערט אָבער ניט פערלאָרן דער אייגען־זין צוליעב
דעם אָרדנונגס־זין? צי איז ניט אַ סכנה, אַז מענשען וועלען זיך
איינגאַנצען בענוגענען, ווען די אָרדנונג וועט בעזאָרגט ווערן דורך
דער אויטאָריטעט, ד. ה. ווען די אויטאָריטעט גיט אַכטונג, אַז
קיינער זאָל ניט „אַנטרעטען אויף דעם אַנדערן“, ווען די ס ט אַ ד ע,
הייסט עס, איז שכל׳דיג איינגעטיילט אָדער איינגעאָרדענט?
וואָרים דאַן איז דאָך אַלץ „אין בעסטער אָרדנונג“, און אָט די
בעסטע אָרדנונג הייסט עס טאַקע — שטאַאַט!

אונזערע געזעלשאַפטען און שטאַאַטען עקזיסטירן, הגם מיר
מאַכען זיי ניט; זיי זיינען פעראייניגט אָהן אונזער פעראיי־
ניגונג; זיי זיינען פּרעדעסטינירט [פון פאָראויס בעשטימט] און
האָבען אַ קיום אָדער אַן אייגענעם, אונאָבהענגיגען בעשטאַנד;
זיי זיינען אַנטקעגען אונז עגאָיסטען דאָס בעשטעהענדע, וואָס לאָזט
זיך ניט אויפלייזען. דער היינטיגער וועלט־קאַמף, זאָגט מען, איז
געריכטעט אַנטקעגען דאָס „בעשטעהענדע“. געוועהנליך אָבער
ווערט עס פאַלש־פערשטאַנען און מען נעהמט עס אָן אין דעם זין, אַז
דאָס, וואָס בעשטעהט איצטער, זאָל נאָר פערביטען ווערן אויף עפּעס
אַ בעסער־בעשטעהענדער אָרדנונג. אין דער אמת׳ן דאַרף דער קריעג
גיכער דערקלערט ווערן אויף דאָס בעשטעהענדע גופא, ד. ה. אויף
דעם ש ט אַ אַ ט (סטאַטוס, בעשטאַנד) בכלל, ניט אַ שטייגער נאָר

הענד דעם אבטריניגען גליעד (אין די מעהרסטע פעלען בעשיצט דער שטאאט אפילו אנטקעגען ענטערבונג). דער פערברעכער אנטקעגען דער פאמיליע (פאמיליענפערברעכער) אנטלויפט אין דעם געביעט פון שטאאט און איז פריי, אקוראט ווי דער שטאאט־פערברעכער, וואס לויפט אוועק אין אמעריקא, קאן ניט מעהר דער־גרייכט ווערן פון די שטראפען פון זיין שטאאט. ער, וואס האט געשענדעט זיין פאמיליע, דער בן סורר ומורה, ווערט בעשיצט אנטקעגען דער שטראף פון דער פאמיליע, ווייל דער שטאאט, אט דער שוץ־הארר, נעהמט אוועק פון דער פאמיליען־שטראף איהר „הייליגקייט“ און פראפאנירט זי, בעשליסענדיג אז זי איז נאר — „ראכע“: ער פערהינדערט די שטראף, דאס דאזיגע הייליגע פאמיליען־רעכט, ווייל לגבי זיינער, דעם שטאאט׳ס, הייליגקייט ווערט יעדעס מאל די נידעריגערע הייליגקייט פון דער פאמיליע פערבלייכט און ענטהייליגט, אזוי באלד ווי זי קומט נאר אין א קאנפליקט מיט אט דער העכערער הייליגקייט. וואו עס קומט ניט צו קיין קאנפליקט, לאזט דער שטאאט די קלענערע הייליגקייט פון דער פאמיליע בעשטעהן, דערפאר אבער אין דעם געגענגעזעצ־טען פאל בעפעהלט ער זאגאר צו בעגעהן דאס פערברעכען אנט־קעגען דער פאמיליע, און לעגט ארויף א חוב אויף דעם זוהן צ. ב. ש. אבצוזאגען זיך פון געהארכזאמקייט צו דער פאמיליע, אזוי באלד ווי זי וויל איהם פערפיהרען צו בעגעהן א שטאאט־פערברעכען.

אלזא, דער עגאיסט האט צעריסען די בענדער פון דער פאמי־ליע און האט געפונען אין דעם שטאאט א הארר׳ן, וואס בעשירמט איהם אנטקעגען דעם שווער־בעליידיגטען פאמיליען־גייסט. וואוהין אבער איז ער איצטער אריינגעפאלען? גלייך מיט׳ן קאפ אין א נייער געזעלשאפט, וואו עס ווארטען אויף זיין עגאיזם דיזעלבינע פאסטקעס און נעצען, פון וועלכע ער איז נאר־וואס ענטרונען געווארן. ווארים דער שטאאט איז פונקט אזוי א געזעל־שאפט, ניט קיין פעראיין: ער איז די אויסגעברייטערטע פאמי־ליע („לאנדס־פאטער“ — „לאנדס־מוטער“ — „לאנדס־קינדער“).

דאס, וואס מען רופט אן שטאאט, איז א געוועב און געפלעכט פון אבהענגיגקייט און אנהענגליכקייט; עס איז א צוזאמענ־געהעריגקייט, א צוזאמענהאלטען זיך, וואו די צוזאמען־איינגעאר־

האָב איך געלאָזט די זון, לבנה און שטערען, קעץ און קראָקאָדילען זיך נעהמען די עהרע צו גילטען אלס „איך“; דאָ איז געקומען יעהאָוואַ, אַללאַה און „אונזער פאָטער“ און זיינען בעשענקט געוואָרן מיט דעם „איך“; דאָרט זיינען געקומען פאַמיליען, שטאַמען, פעלקער און ענדליך גאָר די מענשהייט, און זיינען האָנאָרירט געוואָרן אַלס „איך'ן“; דאָ איז געקומען דער שטאַאַט, די קירך מיט דער פּרעטענזיע צו זיין אַ „איך“, און איך האָב דאָס אַלעם רוהיג צוגעזעהן. וואָס איז דער וואונדער, ווען צו אַלעם דעם האָט זיך תמיד בעוויזען אויך אַ ווירקליכער „איך“ און האָט מיר גלייך אין די אויגען בעהויפּטעט, אַז ער איז ניט מיין „דו“, נאָר מיין אייגענער איך. האָט דאָך די אייגענע זאַך געטאָן דער מענשען־זוהן פּאַר עקסעלאַנס [יעזוס], וואָרום זאָל דאָס ניט קאָנען טהאָן אַ פּשוט'ער מענשען־זוהן, אַן איינפאַכער מענש? אָט אַזוי האָב איך מיין איך אַלעמאָל געזעהן איבער מיר און פון דרויסען פון מיר, און האָב ווירקליך קיינמאָל ניט געקאָנט קומען צו מיר.

איך האָב קיינמאָל ניט געגלויבט אין זיך, האָב קיינמאָל ניט געגלויבט אין מיין געגענוואַרט און האָב זיך גאָר געזעהן אין דער צוקונפט. דער אינגעל גלויבט, אַז ער וועט ערשט ווערן אַ ריכטיגער איך, אַ ריכטיגער יונג, ווען ער וועט זיין אַ דערוואַקסענער מענש; דער דערוואַקסענער מענש דענקט, אַז ערשט אויף יענערוועלט וועט ער ווערן עפּעס רעכטס. און — לאָמיר גלייך צוגעהן נעהענטער צו דער ווירקליכקייט — אפילו די בעסטע מענשען רעדען נאָך היינט איין איינער דעם אַנדערן, אַז מען מוז האָבען אַריינגענומען אין זיך דעם שטאַאַט, אונזער פאָלק, די מענשהייט און ווייס־איך־וואָס־נאָך, כדי צו זיין אַ ווירקליכער איך, אַ „פריייער בירגער“, אַ שטאַאַטס־בירגער, אַ „פריייער אָדער אמת'ער מענש“. אפילו זיי זעהען מיין וואַרהייט און ווירקליכקייט אין מיין אויפנעהמען אַ פרעמדען איך און אין דעם אָבגעבען זיך צו איהם. און נאָך וואָס פאַר אַן איך? אַן איך, וואָס איז ניט קיין איך, ניט קיין דו, אַן איינגעבילדעטען איך, אַ רוח.

בעת אין מיטעלאַלטער האָט די קירך גאַנץ גוט געקאָנט פער־טראָגען, אַז פיעלערליי שטאַאַטען זאָלען לעבען פעראייניגט אין איהר, האָבען די שטאַאַטען נאָך דער רעפאָרמאַציאָן, ספּעציעל נאָכ'ן דרייסיג יעהריגען קריעג, זיך אויסגעלערנט צו פערליידען, אַז

אויף דעם היינטיגען צושטאַנד פון שטאַאט. מענשען בעצוועקען ניט איינצופיהרען אַנאַנדער שטאַאט (כדומה למשל אַ „פאָלקס־שטאַאט“), נאָר זיי ווילען איינפיהרען זייער פ ע ר א י י ן, די פעראייניגונג, די שטענדיג־פליסיגע פעראייניגונג פון יעדען בעשטאַנד. — אַ שטאַאט עקזיסטירט אויף אָהן מיין מיטווירקונג: איך ווער אין איהם געבוירען, דערצויגען, האָב צו איהם פערפליכ־טונגען און מוז איהם דיענען „מחמת אהבה“. ער נעהמט מיך אריין אונטער זיין „שוץ“ און איך לעב פון זיין „חסד“. אַט אזוי לעגט אַוועק די זעלבסטשטענדיגע עקזיסטענץ פון שטאַאט דעם גרונד פון מיין אונזעלבסטשטענדיגקייט; זיין נאַטירליכעס וואַקסען, זיין אָרגאַניזם, פאָדערט אַז מיין נאַטור זאָל ניט פריי וואַקסען, נאָר זאָל ווערן צוגעשניטען צו זיין מאָס. כדי ע ר זאָל קאָנען זיך ענטוויקלען אין אַ נאַטירליכען וואוקס, גענרויכט ער אויף מיר די שער פון „קולטור“; ער גיט מיר אַן ערציהונג און בילדונג, וואָס איז אָנגעמאָסטען פאַר איהם, ניט פאַר מיר, און לערנט מיך צ. ב. ש. צו רעספעקטירען די געזעצען, זיך אָבהאַלטען פון צו פערלעצען דעם שטאַאט'ס אייגענטום (ד. ה. פריוואַט אייגענטום), צו עהרען די געטליכע און ערדישע אויטאָריטעט א. אַז. וו.; קורץ, ער לערנט מיך — צו זיין א ו נ ש ט ר אָ פ ל י ך [ניט צו טהאָן עפּעס וואָס פערדיענט אַ שטראָף], דורכדעם וואָס איך וועל אָפּפערן מיין אייגענהייט צו דער „הייליגקייט“ (הייליג איז אַלעס מעגליכע, צ. ב. ש. אייגענטום, דעם אַנדערנ'ס לעבען א. אַז. וו.). אין דעריין בעשטעהט דער סאָרט קולטור און בילדונג, וואָס דער שטאַאט קאָן מיר געבען: ער האָדעוועט מיך אויס צו זיין אַ „געברויכבארעס וועקצייג“, אַ „געברויכבאַרעס מיטגליעד פון דער געזעלשאַפט“.

דאָס מוז טהאָן יעדער שטאַאט, דער פאָלקסשטאַאט אזוי גוט ווי דער אַבסאָלוטער אָדער קאָנסטיטוציאָנעלער שטאַאט. ער מוז עס טהאָן, אזוי לאַנג ווי מיר בלייבען שטעקען אין דעם טעות, אז ער איז אַ „א י ך“, און אַלס אַזעלכער לעגט ער זיך דערנאָך שוין צו דעם נאָמען „מאָראַלישע, מיסטישע אָדער שטאַאטליכע פער־זאָן“. איך, וואָס איך בין ווירקליך איך, מוז אַראָברייסען די'זע איך'ס לייבען־הויט פון אָט דעם שטאָלצירענדען דיסטעל־פרעסער [פון אָט דעם עזעל]. וועלכע פערשיידענאַרטיגע רויבערייען האָב איך שוין ניט אַריבערגעטראָגען אין דער וועלט־געשיכטע! דאָרט

האנדעלט עס זיך וועגען דעם, צי עס זאָל הערשען איבער דעם מענשען עפּעס אַ הייליגעס, מעג עס הייסען גלויבען אָדער זיטען־געזעץ (מאָראַליטעט). דער שטאַאט פיהרט זיך אויף אַלס דער־זעלבינער הערשער, ווי די קירך איז געווען. די רוהט אויף פרומ־קייט, יענער — אויף זיטליכקייט.

מען רעדט וועגען דער טאָלעראַנץ, וועגען דער פרייהייט, וואָס ווערט געגעבען די נעגענגעזעצטע ריכטונגען א. ד. ג., מיט וועלכע די ציוויליזירטע שטאַאטען צייכענען זיך אויס. געוויס זיינען איינינע שטאַאטען גענוג שטאַרק, רוהיג צוצוזעהן אפילו די העכסט־אונאייננעהאַלטענע פערזאַמלונגען, בעת אַנדערע שיקען ארויס זייערע פּאָליציי־קנעכט מאַכען אַבלאַוועס אויף טאַבאַק־ליולקעס. אָבער די בעציהונגען פון די איינצעלנע צווישען זיך, זייער ארומלויפען הין און הער, זייער טעגליך לעבען, זיינען פאַר איין שטאַאט ווי פאַר דעם אַנדערן אַ צופעליגקייט, וועלכע ער מוז איבערלאָזען צו זיי אליין, פשוט ווייל ער ווייס ניט וואָס אָנהויבען צו טהאָן דערמיט. אייניגע זיינען טאַקע פאַראַן, וואָס „זאַיען דורך פליעגעלעך און שלינגען אראָב קעמלען", בעת אַנדערע זיינען געשייטער. אין די לעצטערע זיינען די איינצעלנע „פרייער", ווייל מען טשעפּעט זיך צו זיי ווייניגער. פריי אָבער בין איך אין קיין שטאַאט ניט. די בעריהמטע טאָלעראַנץ פון די שטאַאטען איז נישט מעהר ווי אַ טאָלעראַנטערע בעציהונג צו די „אונשעדליכע", די „ניט־געפעהרליכע"; עס איז נישט מעהר ווי אַן אויפהויבען זיך העכער איבער די קליינליכקייטען, נאָר אַ מעהר־אַכטונגסווערטהע, אַ גרויסאַרטיגערע, אַ שטאָלצערע — דעספּאָטיע. אַ געוויסער שטאַאט האָט אַ שטיק צייט אויסגעזעהן צו וועלען שטעהן העכער איבער די ליטעראַרישע מחלקות, וועלכע האָבען געמעגט אָנגעפיהרט ווערן מיט דער גרעסטער היץ; ענגלאַנד שטעהט העכער איבער דעם פאָלקס־טומעל און דעם — טאַבאַק־רויכערן. וועה איז אָבער צו דער ליטעראַטור, וועלכע גיט קלעפּ דעם שטאַאט גופא, וועה איז צו די פאָלקס־אונרוהען, וואָס „זיינען אַ סכנה" פאַר דעם שטאַאט. אין יענעם געוויסען שטאַאט טרוימט מען וועגען אַ „פרייער וויסענשאַפט", אין ענגלאַנד טרוימט מען וועגען אַ „פרייען פאָלקס־לעבען".

דער שטאַאט לאָזט, אמת, די איינצעלנע וויפיעל מעגליך פריי

פיעלערליי קירכען (ד. ה. קאָנפעסיאָנען) זאָלען זיך צונויפזאמלען אונטער איין קרוין. אַלע שטאאטען זיינען אָבער רעליגיעזע און, ווי דער פאַל איז, „קריסטליכע שטאאטען“, און זיי האָבען עס געמאכט פאר זייער אויפגאבע צו צווינגען די אונגבויגזאמע, די „עגאָיסטען“, אונטער דעם באַנד פון דאָס אונגאטירליכע, ד. ה. זיי צו קריסטיאַניזירען. אַלע אַנשטאַלטען פון דעם קריסטליכען שטאאט האָבען אַלס זייער צוועק די קריסטיאַניזירונג פון פאָלק. דאָס געריכט האָט דעם צוועק צו צווינגען די מענשען צו גערעכטיגקייט, די שולע — זיי צו צווינגען צו דער בילדונג פון גייסט; קורץ, זיי האָבען דעם צוועק צו בעשיצען די, וואָס פיהרען זיך קריסטליך, אַנטקעגען די, וואָס פיהרען זיך ניט־קריסטליך, צו ברענגען די קריסטליכע פיהרונג צו הערשאפט, צו מאכען זי מעכטיג. צו די דאָזיגע מיטלען פון צוואַנג רעכענט דער שטאאט אויך צו די קירך, ער פערלאַנגט פון יעדערן — אַ בעשטימטע רעליגיאָן. דופּין האָט דאָ ניט לאַנג געזאָגט אַנטקעגען די גייסטליכע: „דער אונטעררירכט און די ערציהונג געהערען דעם שטאאט“.

אַ שטאאט־זאַך איז יעדענפאַלס אַלץ, וואָס געהערט דעם פּרינציפּ פון זיטליכקייט. דעריבער מישט זיך אזויפיעל דער כינע־זישער שטאאט אין די פאַמיליען אַנגעלעגענהייטען, און מען האָט דאָרטען קיין בעטרעף ניט, אויב מען איז ניט פריהער פאַר אַלץ אַ גוט קינד צו די עלטערן. די פאַמיליען־אַנגעלעגענהייט איז ביי אונז אויך דורכאויס אַ שטאאט־אַנגעלעגענהייט, נישט מעהר וואָס אונזער שטאאט האָט — צוטרויען צו די פאַמיליען אָהן אַן אַנגסט־ליכער אויפזיכט; ער האַלט די פאַמיליע געבונדען דורך דעם עהע־בונד, און אָהן איהם קאָן דער דאָזיגער בונד נים געלייזט ווערן.

דאָס אָבער, וואָס דער שטאאט מאכט מיך פעראַנטוואָרטליך פאַר מיינע פרינציפּען און פאָדערט געוויסע פרינציפּען פון מיר, קאָן מיך מאַכען פרעגען: וואָס געהען איהם אָן מיינע „רעדער אין קאָפּ“ (מיינע פרינציפּען)? זעהר פיעל, וואָרים ער איז דער הערשענדער פּרינציפּ. מען מיינט, אַז אין די ענינים פון גט'ן זיך, ווי בכלל אין די עהע־געזעצען, איז די פראגע נאָך וועגען דער מאָס פון רעכט צווישען קירך און שטאאט. פיעל מעהר

ע. בויער,* אין די „ליבעראַלע בעשטרעבונגען“ II, 50, טרוימט נאָך אַלץ פון א „רעגירונג, וועלכע קומט ארויס פון פאָלק און קאָן דעריבער קיינמאָל ניט שטעהן אין אָפּאָזיציע צום פאָלק“. אמת, ער נעהמט (ז. 69) דאָס וואָרט „רעגירונג“ אַליין צוריק: „אין דער רעפּובליק איז גאָר ניט שייך צו רעדען פון א רעגירונג, נאָר בלויז פון אַן עקזעקוטיווער מאַכט. אַ מאַכט, וועלכע געהט ארויס איינציג און ריין פון דעם פאָלק אַליין; וועלכע האָט ניט איבער'ן פאָלק קיין זעלבסטשטענדיגע מאַכט, קיינע זעלבסטשטענדיגע פּרינציפּען, קיינע זעלבסטשטענדיגע בעאַמטע, זאָנדערן וועלכע האָט איהר בעגרינדונג, דעם קוואַל פון איהר מאַכט און איהרע פּרינציפּען אין דער איינציגער העכסטער מאַכט פון שטאַאט, אין פאָלק. דער בעגריף רעגירונג פּאַסט זיך אַלזאָ גאָר ניט אין דעם פאָלקס־שטאַאט“. עס בלייבט אָבער דיזעלביגע זאַך. דאָס „ארויס־געגאַנגענע, בעגרינדעטע און פון קוואַל געפלאָסענע“ ווערט עטוואָס „זעלבסטשטענדיגעס“, און ווי א קינד וואָס איז ענטבונדען געוואָרן פון מוטערלייב, שטעלט זיך עס גלייך אין אָפּאָזיציע. ווען די רעגירונג וואָלט ניט געוועזן עטוואָס זעלבסטשטענדיגעס און אָפּאָנירענדעס, וואָלט זי געוועזן גאָרנישט.

„אין דעם פרייען שטאַאט איז ניטאָ קיין רעגירונג, א. אז. וו.“ (ז. 94). דאָס מיינט דאָך צו זאָגען, אַז ווען דאָס פאָלק איז ס ו א ו ו ע ר ע ן, לאָזט עס זיך ניט פיהרען פון א העכערער מאַכט. איז דאָס אפשר אַנדערש אין דער אַבסאָלוטער מאָנאַרכיע? איז דען דאָרטען פאַראַן פאַר דעם ס ו א ו ו ע ר ע נ ע ם א רעגירונג, וואָס שטעהט איבער איהם? איבער דעם סואווערענעם, ער מעג הייסען קעניג אָדער פאָלק, שטעהט קיינמאָל ניט קיין רעגירונג, דאָס פער־שטעהט זיך פון זיך אַליין. איבער מ י ר אָבער וועט שטעהן א רעגירונג אין יעדען שטאַאט, אין דעם אַבסאָלוטען, אזוי גוט ווי אין דעם רעפּובליקאַנישען אָדער „פרייען“ שטאַאט. א י ך בין דאָרט אויף צרות, אין איינעם אַזוי גוט ווי אין דעם אַנדערן.

די רעפּובליק איז מעהר גאָרנישט, ווי נאָר די — אַבסאָלוטע

* דאָסזעלביגע, וואָס איז געזאָגט געוואָרן אין דער שלוסבעמערקונג נאָך דעם הומאַנעם ליבעראַליזם, איז ריכטיג אויך בנוגע צו די בעמער־קונגען, וואָס קומען דאָ — נעמליך, אַז זיי זיינען אָנגעשריבען געוואָרן גלייך ווי עס ערשיענען דאָס ציטירטע בוך.

זיך שפּיעלען, נאָר ערנסט טאָרען זיי עס ניט מאַכען; זיי טאָרען איהם ניט פערגעסען. אַ מענש טאָר ניט פער־קעהרען מיט דעם אַנדער מענשען אָהן „אויפפּאַסונג“, אָהן אַ „העכערער אויפזיכט און פערמיטלונג“. איך טאָר ניט אַרויסגעבען אַלץ וואָס איך קאָן, נאָר בלויז אַזויפיעל, וויפיעל דער שטאַאַט ערלויבט; איך טאָר ניט רעאַליזירן מיינע געדאַנקען, מיין אַרבייט, און איבערהויפּט גאָרנישט, וואָס איז מיינס.

דער צוועק פון'ם שטאַאַט איז אַלעמאָל צו בעשרענקען, איינ־צוצוימען, צו סובאָרדינירן דעם איינצעלנעם, צו מאַכען איהם אונטערטעניג צו אַ וועלכער עס איז אַלגעמיינהייט. דער שטאַאַט האַלט זיך נאָר אַזוי לאַנג, ביז וואַנען דער איינצעלנער איז ניט אַלעס אין אַלעמען; ער איז נאָר די דייטליך־אויסגעדריקטע בעשרענקטקייט פון מיין „איך“, ער איז מיין בעשרענקונג, מיין שקלאַפעריי. אַ שטאַאַט ציעלט קיינמאָל ניט אַרויסצוברענגען די פרייע טהעטיגקייט פון די איינצעלנע, נאָר אַלעמאָל די טהעטיגקייט, וואָס איז געבונדען מיט די צוועקען פון שטאַאַט. דורכ'ן שטאַאַט קומט אויך ניט אַרויס קיין געמיינ־זאַמע זאַך, פונקט ווי מען קאָן ניט אָנרופען דאָס שטיק געוועב די געמיינזאַמע אַרבייט פון אַלע איינצעלנע טיילען פון אַ מאַשין: עס איז ריכטיגער די אַרבייט פון דער גאַנצער מאַשין אַלס אַן איינהייט, עס איז מאַשין־אַרבייט. אויפ'ן זעלבען אופן ווערט אַלץ געטאָן אויך דורך דער שטאַאַט־מאַשין, וואָרים זי בעוועגט די רעדער־ווערק פון די איינצעלנע מוחות און קיינער פון זיי פאָלגט ניט דעם אייגענעם אימפּולס. דער שטאַאַט זוכט צו שטערן יעדע פרייע טהעטיגקייט דורך זיין צענזור, זיין אויבער־וואַך, זיין פּאָליציי, און ער האַלט די דאָזיגע שטערונג פאַר זיין פליכט, ווי עס איז אין דער אמת'ן די פליכט פון זעלבסט־דערהאַלטונג. דער שטאַאַט וויל אימער עפּעס מאַכען פון דעם מענשען, דעריבער לעבען אין איהם נאָר געמאַכטע מענשען; יעדערער וואָס וויל זיין אַליין אַ מענש, איז זיין געגנער און איז גאָרנישט. „ער איז גאָרנישט“ מיינט צו זאָגען: דער שטאַאַט בענוצט איהם ניט, לאָזט פאַר איהם ניט קיין שטעלע, קיין אַמט, קיין בעשעפטיגונג א. ד. ג.

דאָרט קאָנען פעהלען די אונטערוואָרפענקייט, די אונטערוואָרפענ־קייט צו דעם — פאָלקסווילען?

„אין דעם קאָנסטיטוציאָנעלען שטאאט איז דאָס דער קעניג (רעגענט) און זיינע אַ נ ז י כ ט ע ן, אויף וואָס עס רוהט סוף כל סוף די גאַנצע רעגירונגס־געביידע" (דאָרט גופא, ז. 130). ווי וואָלט עס זיין אַנדערש אין דעם „פאָלקס־שטאאט"? ווער איך ניט דאָ אויך רעגירט פון דעם פאָלק'ס אַ נ ז י כ ט ע ן? און מאכט עס פ א ר מ י ר אַן אונטערשייד, צי איך געפין זיך געהאַלטען אין אַבהענגיגקייט פון די קעניגליכע אַנזיכטען, אָדער פון דעם פאָלק'ס־אַנזיכטען, פון דער אַזויגערופענער „עפענטליכער מיינונג"? אויב אַבהענגיגקייט הייסט ריזעלביגע זאַך וואָס אַ „רעליגיעזע פערהעל־טעניש", ווי ע. בויער שטעלט עס ריכטיג אַוועק, דאַן בלייבט פ א ר מ י ר האָס פאָלק אין דעם פאָלק'ס־שטאאט די העכערע מאכט, די „מאַיעסטעט" (וואָרים דאָס אייגענטליכע וועזען פון גאָט און קעניג ליעגט אין דער „מאַיעסטעט"), צו וועלכער איך שטעה אין אַ רעליגיעזער פערהעלטעניש. — אַזוי ווי דער סאָווערענער רעגענט, אַזוי וועט אויך דאָס סאָווערענע פאָלק ניט קאָנען געגרייכט ווערן פון קיין ג ע ז ע ץ. ע. בויער'ס גאַנצער פּלאַן לאָזט זיך אויס מיט אַ ב י י ט פ ו ן ה א ר ר ע ן. אַנשטאָט צו וועלען פריי מאכען דאָס פאָלק, האָט ער בעסער געזאָלט טראַכטען וועגען דער איינציגער רעאַליזירבאַרער פרייהייט, וועגען זיין אייגענער.

אין דעם קאָנסטיטוציאָנעלען שטאאט איז ענדליך דער אַ ב ס אָ ל ו ט י ז ם גופא געקומען אין אַ קאָנפליקט מיט זיך אליין, ווייל ער איז צוטרייסעלט געוואָרן אין צוויייען: די רעגירונג וויל זיין אַבסאָלוט און דאָס פאָלק וויל זיין אַבסאָלוט. אָט דיביידע אַבסאָלוטען וועלען זיך איינע די אַנדערע צורייבען.

ע. בויער איז מתרעם, וואָס דער רעגענט ווערט בעשטימט דורך דער ג ע ב ו ר ט, דורך דעם צ ו פ א ל. ווען אָבער „דאָס פאָלק וועט זיין די איינציגע מאכט אינ'ם שטאאט" (ז. 132), וועלען מיר דאַן ניט האָבען אין איהם אַ הארר על פּי צ ו פ א ל? וואָס איז דען דאָס פאָלק? דאָס פאָלק איז אַלעמאָל נאָר געווען דער ג ו ף פון דער רעגירונג; דאָס זיינען פיעלע אונטער איין היטעל (דעם קעניג'ס היטעל) אָדער פיעלע אונטער איין קאָנסטי־טוציע. און די קאָנסטיטוציע איז דער — קעניג. פירשטען און

מאָנאַרכיע; ווארים עס איז קיין חילוק ניט צי דער מאָנאַרך הייסט קעניג אָדער פאָלק, וויבאַלד אַז זיי זיינען ביידע אַ „מאַיעסטעט“. גראָד דער קאָנסטיטוציאָנאַליזם בעווייזט, אַז קיינער קאָן ניט און וויל ניט זיין בלויז אַ ווערקצייג. די מיניסטאָרען דאָמינירן איבער זייער האַרר, דעם קעניג, די דעפּוטירטע — איבער זייער האַרר, דעם פאָלק. דאָ, הייסט עס, זיינען שוין די פּ אַ ר ט י י ע ן וועניג־סטענס פריי, נעמליך די פּאַרטיי פון בעאַמטע (די אַזויגערופענע פאָלקס־פּאַרטיי). דער קעניג מוז זיך צופּאַסען צו דעם ווילען פון די מיניסטאָרען, דאָס פאָלק מוז טאַנצען נאָך דעם פייפעל פון די קאַמערען. דער קאָנסטיטוציאָנאַליזם איז ווייטער איידער די רעפּובּ־ליק, ווייל ער איז דער שטאַאַט, וואָס הויבּט זיך שוין אָן אויפ־צולייזען.

ע. בויער לייקענט (ז. 56), אַז דאָס פאָלק אין אַ קאָנסטיטו־ציאָנעלען שטאַאַט איז אַ „פּערזענליכקייט“; אין אַ רעפּובליק, הייסט עס, איז פערקעהרט? גוט, אין דעם קאָנסטיטוציאָנעלען שטאַאַט איז דאָס פאָלק — אַ פּ אַ ר ט י י, און אַ פּאַרטיי איז דאָך זיכער אַ פּערזענליכקייט, אויב מען וויל איבערהויפּט רעדען פון אַ „שטאַאַטליכער“ (ז. 76) מאָראַלישער פּערזאָן. די זאַך איז די, אַז אַ מאָראַלישע פּערזאָן, מעג זי הייסען פאָלקס־פּאַרטיי, אָדער פאָלק, אָדער אפילו „דער האַרר“, איז אויף קיין אופן ניט קיין פּערזאָן, נאָר אַ רוח.

ווייטער זאָגט ע. בויער (ז. 69): „די אָפּעקונסטוואָ איז דער הויפּט־כאַראַקטעריסטישער צייכען פון אַ רעגירונג“. אין אמת'ן איז עס נאָך מעהר כאַראַקטעריסטיש פאַר אַ פאָלק און אַ „פאָלקס־שטאַאַט“; זי איז דאָס כאַראַקטעריסטישע פון יעדער ה ע ר־ש אַ פ ט. אַ פאָלקס־שטאַאַט וועלכער „פעראייניגט אין זיך יעדע מאַכט־פאָלקאָמענהייט“, דער „אַבסאָלוטער האַרר“, קאָן מיך ניט לאָזען ווערן מעכטיג. און וואָס פאַר אַ נאַרישע איינבילדונג ניט צו וועלען מעהר אָנרופען די פאָלקס־בעאַמטע „דיענער, ווערקצייג“, ווייל זיי „פיהרען אויס דעם פרייען, פערנינפטיגען געזעץ־ווילען פון פאָלק“! (ז. 73). ער אַליין זאָגט (ז. 74): „נאָר דורכדעם וואָס אַלע בעאַמטען־קרייזען ווארפען זיך אונטער די אָנזיכטען פון דער רעגירונג, קאָן געבראַכט ווערן איינהייט אין שטאַאַט“; זיין פאָלקס־שטאַאַט מוז דאָך אויך האָבען איינהייט, איז אַזוי ווי אַזוי וועט

איז ניט די ביהנען אלס ביהנען, וואס געהערן צוזאמען און קאנען זיך צוזאמענבינדען, נאר די אונטערטעניגע ביהנען זיינען פערבונדען מיט די הערשענדע קעניגינען. ביהנען און פעל־קער זיינען ווילענלאז, און דער אינסטינקט פון זייערע קעני־גינען פיהרט זיי.

ווען מען וואלט זיך גענומען אנווייזען די ביהנען אויף זייער ביהנענטום, וואו זיי זיינען יעדענפאלס אלע גלייך איינע צו די אנדערע, וואלט מען דערמיט געטהאן דאסזעלבע, וואס מען טהוט אזוי שטורמדיג איצטער, אנווייזענדיג די דייטשען אויף זייער דייטשטום. דאס דייטשטום איז טאקע פונקט דעריין איינגאנצען גלייך צו דעם ביהנענטום, וואס עס טהאגט אין זיך די נויטווענדיג־קייט פון שפאלטונגען און אבזונדערונגען, ניט טרייבענדיג עס אבער ביז דער לעצטער אבזונדערונג, ביז דער פאלשטענדיגער דורכפיהרונג פון דער סעפאראציאן: איך מיין ביז אבצוזונדערן דעם מענשען פון מענשען, וואס דאן וואלט געקומען א סוף צו דער גאנצער אבזונדערונג. דאס דייטשטום טיילט זיך טאקע אין פער־שיידענע פעלקער און שטאמען, ד. ה. אין ביהנשטאקען, אבער דער איינצעלנער, וועלכער האט די אייגענשאפט וואס ער איז א דייטש, איז נאך אזוי מאכטלאז, ווי די פעראיינצעלטע ביהן. דאך אבער קאנען נאר די איינצעלנע אריינטרעטען אין א פעראיין איינע מיט די אנדערע, אלע פעלקער־אליאנצען און פערבאנדען זיינען און בלייבען מעכאנישע צוזאמענזעצונגען, ווייל די וואס טרעטען אריין אין די פערבאנדען — וועניגסטענס אויף וויפיעל מען קאן די „פעלקער" בעטראכטען אלס די אריינטרעטענדע — האבען קיין ווילען ניט. ערשט מיט דער לעצטער אבזונדערונג ענדיגט זיך די אבזונדערונג גופא און ווערט פערוואנדעלט אין א פער־איינינונג.

די „נאציאנאלע" מיהען זיך אויפצושטעלען די אבסטראקטע, לעבענלאזע איינהייט פון ביהנענטום; די אייגענע (עגאיסטען) אבער וועלען קעמפפען פאר דער אייגענער געוואלטער איינהייט, פאר דעם פעראיין. דאס איז דער סמן פון אלע רעאקציאנערע וואונשען, וואס זיי ווילען אויפשטעלען עפעס אלגעמיינעס, אבסטראקטעס, א פוסטען בעגריף, וואס האט קיין לעבען ניט; בעת ראגעגען די אייגענע שטרעבען צו בעפרייען דעם געזונטען,

פעלקער וועלען אזוי לאנג בעשטעהן, ביז וואנען זיי וועלעןביידע צוזאַמען פאַלען. אויב עס זיינען פאראן איינציגע פעלקער אונטער איין קאָנסטיטוציע, ווי צ. ב. ש. אין דער אלט־פערסישער מאָנארכיע און היינט, דאן גילטען די דאָזיגע פעלקער נאָר אלס „פראָווינצען“. פאר מיר איז יעדענפאלס דאָס פאָלק א — צופעליגע מאכט, א נאטור־געוואלט, א פיינד, וועלכען איך מוז בעזיעגען.

וואָס דארפען מיר זיך פאָרשטעלען אונטער אן „אָרגאניזיר־טען“ פאָלק (דאָרט גופא, ז. 132)? א פאָלק, וואָס „האָט מעהר קיין רעגירונג ניט“, וואָס רעגירט זיך אליין. אלזאָ, א צושטאנד, אין וועלכען קיין „איך“ פערנעהמט ניט קיין פראָמינענטען פלאץ, א פאָלק, וואָס איז אָרגאניזירט דורך דעם אָבסטראַציזם. דאָס פער־טרייבען פון די איך׳ן, דער אָסטראציזם, מאכט דעם פאָלק פאר א זעלבסטהערשער.

רעדט איהר וועגען פאָלק, מוזט איהר רעדען וועגען פירשט; וואָרים אויב דאָס פאָלק דארף זיין א סוביעקט און מאכען געשיכטע, מוז עס, ווי יעטווידער וואָס איז טהעטיג, האָבען א קאָפּ, א „העכסטען קאָפּ“. ווייטלינג שטעלט עס קלאָר ארויס אין זיין „טריאָ“, און פרודאָן דערקלערט: „אן אצעפאלישע געזעלשאפט, א געזעלשאפט אָהן א קאָפּ, קאָן ניט לעבען“.*

דער „וואָקס פאָפּולי“ [די שטימע פון פאָלק] ווערט אונז איצטער נאָכאנאנד פאָרגעהאלטען, און מען בעהויפּטעט, אז די עפענטליכע מיינונג דארף הערשען איבער די פירשטען. געוויס איז טאקע דער „וואָקס פאָפּולי“ אין דערזעלביגער צייט דער „וואָקס דעי“ [די שטים פון גאָט], אָבער טויגען זיי ביידע אויף עפּעס? און איז דען ניט דער „וואָקס פרינציפּיס“ [די שטים פון קעניג] אויך דער „וואָקס דעי“?

פערבייגעהענדיג מעג מען דאָ דערמאָנען די „נאציאָנאלע“. פערלאנגען פון די אכט און דרייסיג דייטשע שטאאטען, זיי זאָלען אלע האנדלען ווי איין נאציאָן, איז פונקט אזוי אונזיניג, ווי דער בעגעהר, אז אכט און דרייסיג ביהנען־מחנות, וואָס ווערן געפיהרט פון אכט און דרייסיג ביהנען־קעניגינען, זאָלען זיך פעראייניגען אלע אין איין מחנה. ביהנען בלייבען זיי אלע; אָבער עס

---

* „קרעאַסיאָן דע ל׳אָרדר“, ז. 485.

רונג:* „די אייזענבאהנען זיינען פאר דעם, וואָס האָט א טיעפערן בליק, דער וועג צו אזא פּאָלקסלעבען, ווי עס האָט זיך נאָך קיינמאָל אין אזא בעדייטונג ניט ארויסגעוויזען“. גאנץ ריכ־טיג, עס וועט זיין אזא פּאָלקסלעבען, וואָס האָט זיך נאָך קיינמאָל ניט ארויסגעוויזען, ווייל דאָס וועט — ניט זיין קיין פּאָלקסלעבען. ווייטער אָבער (ז. 10) ווידערשפּרעכט קאָריער זיך אליין. „די ריינע מענשליכקייט אָדער מענשהייט קאָן בעסער ניט פאָרגעשטעלט ווערן, ווי דורך א פאָלק וואָס ערפילט זיין מיסיאָן“. דורכדעם שטעלט זיך דאָך פאָר נאָר די פּאָלקסטימליכקייט. „די אונבע־שטימטע (צושוואומענע) אלגעמיינהייט איז נידעריגער איידער דאָס געשטאלט, וואָס איז אָבגעשלאָסען אין זיך, וואָס איז א גאנצעס פאר זיך אליין, און וואָס לעבט אלס א לעבעדיג גליעד פון דעם באמת אלגעמיינעם, דעם אָרגאניזירטען“. דאָס פּאָלק איז דאָך פונקט אָט די „צושוואומענע אלגעמיינהייט“ און נאָר א מענש איז דאָס „געשטאלט וואָס איז אָבגעשלאָסען אין זיך“.

די אונפערזענליכקייט פון דאָס, וואָס מען רופט אָן „פּאָלק, נאציאָן“, קאָן מען אויך ארויסזעהן פון דעם, וואָס א פּאָלק, וועל־כעס וויל ארויסברענגען זיין איך לויט זיינע בעסטע קרעפטען, שטעלט ארוים אויף זיין שפּיץ דעם ווילענלאָזען הערשער. דאָס פּאָלק האָט נאָר צוויי מעגליכקייטען, ענטוועדער זיין אונטער־וואָרפען צו א קעניג, וועלכער פערווירקליכט נאָר זיך, זיין אינדיווידועלען פערגעניגען — דאן געפינט ער ניט אין דעם „אבסאָלוטען האררן“ זיין אייגענעם ווילען, דעם אזויגערופענעם פּאָלקס ווילען—, אדער ארויפזעצען אויפ׳ן טראָהן א קעניג, וואָס ציינגט ניט ארוים קיין אייגענעם ווילען — דאן האָט עס א ווילענלאָזען קעניג, אויף וועמעס פּלאַץ א גוט־רעגולירטער זייגער־מעכאניזם וואָלט אפשר געטויגט פונקט אזוי גוט. — דעריבער איז נאָר נויטיג צו געהן איין שריט ווייטער, כדי עס זאָל ווערן קלאָר פון זיך אליין, אז דעם פּאָלק׳ס איך איז אן אונפערזענליכע, „גייסטיגע“ מאכט, דאָס — געזעץ. דער איך פון׳ם פּאָלק, דאָס פּאָלגט ממילא, איז א — רוח, ניט קיין איך. איך בין נאָר דורכדעם איך, וואָס איך מאַך מיך, ד. ה. וואָס ניט

---

* „קעלנער דאָם“, ז. 4.

לעבען־פולען איינצעל־פאַל פון דער נישטיגער לאַסט פון די אַלגע־מיינהייטען. די רעאַקציאָנערען וואָלטען גערן געוואָלט אַרויס־שלאָגען אַ פּ אָ ל ק, אַ נ אַ צ י אָ ן פון דער ערד; די אייגענע האָבען אין אויג נור זיך אַליין. די ביידע בעשטרעבונגען, וואָס שטעהען היינט אויף דער טאַגעסאָרדנונג, נעמליך די ווידער־איינפיהרונג פון די פּראָווינציאַל־רעכט מיט די אַלטע שטאַם־איינטיילונגען (פראַנקען, באַיערן א. אז. וו.), און די איינפיהרונג פון דער גאַנצקייט פון דער נאַציאָן, קומען אין גרונד זיך צוזאַמען אינאיינעם. די דייטשען וועלען אָבער נאָר יעמאָלט ווערן איינינ, ד. ה. ז י ך פעראייניגען, ווען זיי וועלען אומוואַרפען זייער ביהנענטום צוזאַמען מיט זייערע ביהנען־קערב; מיט אנדערע ווערטער: ווען זיי זיינען מעהר איידער — דייטשען; ערשט דענסטמאָל וועלען זיי קאָנען אויפבויען אַ „דייטשען פעראיין“. ניט אין זייער נאַציאָנאַליטעט, ניט אין דעם מוטערלייב מוזען זיי וועלען זיך צוריקקעהרן, כדי ווידער געבוירן צו ווערן, נאָר יעדערער זאָל זיך א י ן ז י ך צוריקקעהרן. ווי לעכערליך־סענטימענטאַל דאָס איז, ווען איין דייטש כאַפּט זיך אַרום מיט דעם אַנדערן און דריקט איהם די האַנד מיט אַ הייליגען ציטערן, ווייל „ער איז אויך אַ דייטש“! אַזוי ווי דערמיט וואָלט ער געווען עפּעס רעכטס! אָבער דאָס וועט געוויס נאָך בעטראַכט ווערן אַלס זעהר ריהרענד, כל זמן מען וועט נאָך שווערמען פאַר „ברידערליכ־קייט“, ד. ה. אזוי לאַנג ווי מען האָט נאָך אַ פ אַ מ י ל י ע ן־ג ע פ י ה ל. פון דעם אַבערגלויבען פון דער „פאַמיליען־ליעבע“, פון דער „ברידערליכקייט“ אָדער „קינדערליכקייט“, אָדער ווי די וויכהאַרציגע ליעבשאַפט־פּראַזען זאָלען ניט הייסען — קורץ, פון דעם פ אַ מ י ל י ע ן ־ ג י י ס ט, קאָנען די „נאַציאָנאַלע“, וועלכע וואָלטען געוואָלט האָבען אַ גרויסע פ אַ מ י ל י ע פ ו ן ד י י ט־ש ע ן, זיך ניט בעפרייען.

איבעריגענס וואָלטען די אזויגערופענע „נאַציאָנאַלע“ נאָר געדאַרפט זיך אַליין ריכטיג פערשטעהן, כדי זיך אַרויסצוהויבען פון דער פערבינדונג מיט די געמיטליכע גערמאַנאָפילען. וואָרים די פעראייניגונג פאַר מאַטעריעלע צוועקען און אינטערעסען, וואָס זיי פאָדערן פון די דייטשען, פיהרט דאָך צו קיין אנדער זאַך ניט, ווי צו אַ פּרייוווילינען פעראיין. קאַריער רופט אויס מיט בעגייסטע־

וואָס פאר פוסטע רייד די פּאָליטישע ליבעראלען שיטען אויס מיט א שטארקען אָנשטעל פון אָנשטענדיגקייט, קאָן מען וויעדער גוט ארויסזעהן אין נייוועוק׳ס בוך „איבער די טיילנאהמע אם שטאאטע“. ער קלאָגט זיך דאָרט וועגען די גלייכגילטיגע און די וואָס נעהמען ניט קיין אנטייל, וועלכע זיינען ניט אין פולען זין קיין שטאאטס־בירגער; און ער רעדט אזוי, ווי מען וואָלט גאָר ניט געקאָנט זיין קיין מענש, ווען מען נעהמט ניט קיין לעבעדיגען אנטייל אין די עסקים פון שטאאט, ד. ה. ווען מען איז ניט קיין פּאָליטיקער. אין דעם פונקט האָט ער רעכט; ווארים אויב דער שטאאט גילט פאר דעם היטער פון אלץ וואס איז „מענשליך“, דאַן קאָנען מיר ניט האָבען גאָרנישט מענשליכעס, ווען מיר נעהמען ניט אין איהם קיין אָנטייל. וואָס האָט דאָס אָבער צו זאָגען אנטקעגען דעם עגאָיסט? גאָרנישט, ווארים דער עגאָיסט איז פאר זיך אליין דער היטער פון דאס מענשליכע, און האָט דעם שטאאט מעהר גאָרנישט צו זאָגען אויסער: „פערשטעל מיר ניט די זון“. נאָר ווען דער שטאאט קומט אין בעריהרונג מיט זיין אייגענהייט, נעהמט אין איהם דער עגאָיסט א טהעטיגען אינטע־רעס. ווען דער צושטאנד פון שטאאט דריקט ניט שווער אויף דעם קאבינעט־געלעהרטען, זאָל ער זיך דען מיט איהם בעשעפטיגען, ווייל עס איז זיין „היילינגסטע פליכט“? כל זמן דער שטאאט טהוט גאָר־נישט להיפך צו זיין וואונש, צו וואס זאָל ער אוועקנעהמען די אויגען פון בוך? זאָלען יענע, וואָס ווילען האָבען אַנדערע צושטאַנ־דען אוים אייגענעם אינטערעס, זיך דערמיט בעשעפטיגען. די „הייליגע פליכט“ וועט ניט איצטער און ניט ווען־עס־איז מיטברענגען מענ־שען צו טראַכטען וועגען דעם שטאאט — פונקט ווי זיי וועלען ניט ווערן אוים „הייליגער פליכט“ קיין וויסענשאפטס־מענער, קינסטלער א. אז. וו. דער עגאָיזם אליין קאָן זיי דערצו טרייבען, און ער וועט זיי טרייבען צו טראַכטען וועגען שטאאט, אזוי באלד ווי דער שטאאט וועט ווערן פיעל ערגער ווי ער איז. ווען איהר וואָלט גע־צייגט די מענשען, אז זייער עגאָיזם פאָדערט זיי זאָלען זיך בעשעפטיגען מיט׳ן שטאאט, וואָלט איהר זיי לאנג ניט געדארפט רופען; אויב אבער איהר אפעלירט אנשטאט דעם צו זייער ליעבע צום פאטערלאנד א.ד.ג., וועט איהר לאנג דארפען פּרעדי־גען די דאָזיגע „ליעבעס־דיענסט“ צו פערשטאָפּטע הערצער. געוויס,

אנאנדערער מאַכט מיך, נאָר איך מוז זיין מיין אייגען ווערק. ווי שטעהט עס אבער מיט יענעם פּאָלקס־איך? דער צופאַל שפּיעלט זיך מיט'ן פאָלק, דער צופאַל גיט איהם דעם אדער יענעם געבוירענעם האררן, צופעליגקייטען פערשאפען איהם דעם געוועהל־מען; ער, דער איך, איז ניט זיינס, דעם „סואווערענעם“ פאָלק'ס א פּראָדוקט, ווי איך בין מיין פּראָדוקט. שטעל דיר פאָר, מען וויל דיר איינרעדען, אז ניט דו ביזט דיין איך, נאָר יאַנקעל אדער חיים איז דיין איך! אָט דאָס אבער טהוט מען צו דעם פאָלק, און מיט רעכט. ווארים דאָס פאָלק האָט אזוי וועניג אַן איך, ווי די עלף פלאנעטען צוזאמענגערעכענט האָבען אַן איך, הגם זיי דרעהען זיך ארום איין געמיינזאמען מיטעלפּונקט.

ביילי'ס ווערטער זיינען כאראקטעריסטיש פאָר דעם שקלאפען־געפיהל, וואָס מען האָט פאָר דעם סואווערענעם פאָלק, ווי פאָר דעם קעניג. „ווען די אַלגעמיינע פערנונפט האָט זיך אויסגעשפּראָכען, זאָגט ער, האָב איך ניט מעהר קיין עקסטרא פערנונפט. מיין ערשטעס געזעץ איז געוועזען דער ווילען פון דער נאַציאָן: אזוי־באלד ווי זי האָט זיך פערזאמעלט, האָב איך מעהר גאָרנישט געוואוסט אויסער איהר סואווערענעם ווילען.“ ער וויל ניט האָבען קיין עקסטרא פערנונפט, און דאָך לייסטעט אַלץ נאָר אָט די עקסטרא פערנונפט אליין. אזוי היצט זיך אויך מיראַבאָ אין די ווערטער: „קיין מאכט אויף דער וועלט האָט ניט דאָס רעכט צו זאגען צו די פערטרעטער פון דער נאַציאָן: איך וויל!“

אזוי ווי ביי די גריעכען, אזוי וואָלט מען אויך איצט געוואָלט מאכען דעם מענשען פאָר א זאָאָן פּאָליטיקאָן, א שטאַאטס־בירגער אָדער א פּאָליטישען מענשען. אזוי האָט ער א לאנגע צייט געגאָלטען פאָר א „הימעל־בירגער.“ דער גריעך האָט אבער פערלאָרען יעדע בעדייטונג צוגלייך מיט זיין שטאַאט, און אזוי וועט דער הימעל־בירגער פערלירען זיין בעדייטונג צוזאמען מיט דעם הימעל; מיר אבער ווילען ניט אונטערגעהן צוגלייך מיט'ן פאָלק, מיט דער נאַציאָן און נאַציאָנאַליטעט, מיר ווילען ניט זיין בלויז פאָליטישע מענשען אדער פּאָליטיקער. מען שטרעבט צו „פאָלקס־בעוועגונג“ זינט דער רעוואָלוציאָן, און בעת מען מאכט דאָס פאָלק גליקליך, גרויס א.ד.ג. מאכט מען אונז אונגליק־ליך! פאָלקס־גליק איז — מיין אונגליק.

„דער שטאאט איז דער נויטוועגדיגסטער מיטעל פאר דער פאָלשטענדיגער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט“. ער איז עס גאנץ געוויס געוועזען, אזוי לאנג ווי מיר האָבען געוואָלט ענטוויקלען די מענשהייט; ווען מיר ווילען אבער זיך ווילען ענטוויקלען דאן קאָן ער נאָר זיין א מיטעל אונז צו שטערן און הינדערן.

קאָן מען איצט נאָך דעם שטאאט און דעם פאָלק רעפאָרמירן און אויסבעסערן? אַזוי וועניג ווי מען קאָן רעפאָרמירן דעם אַדעל, די גלחים, די קירך א. אז. וו.; מען קאָן מבטל זיין, פערניכטען, אָבשאפען, אָבער ניט רעפאָרמירן. קאָן איך דען דורך רעפאָרם פערוואנדלען אַן אונזין אין א זין, אָדער איך מוז עס בעסער איינגאנצען לאָזען פאלען?

פון איצט אָן איז מעהר נישטאָ וואס צו טהאָן ארום דעם שטאאט (זיין קאָנסטיטוציע א. אז. וו.), נאָר ארום מיר. דערמיט פערזינקען אלע פראגען וועגען דער קיניגליכער מאכט, קאָנסטיטוציע א. אז. וו., אין זייער ריכטיגען אָבגרונד און זייער אמת'ען גאָרנישט. איך, דער דאָזיגער גאָרנישט, וועל ארויסברייננגען מיינע שעפּפונגען פון מיר אליין.

צו דעם קאפיטעל געזעלשאפט געהערט אויך „די פארטיי“, וועמעס לויב מען האָט די לעצטע צייט געזונגען.

אין שטאאט גילט די פארטיי. „פארטיי, פארטיי, ווער זאָל צו איהר ניט געהערן!“ דער איינציגער אבער איז איינציג, איז ניט קיין גליעד פון דער פארטיי. ער פערייניגט זיך פריי און טיילט זיך ווידער אָב פריי. די פארטיי איז נישט מעהר ווי א שטאאט אין דעם שטאאט, און דאָ, אין אָט דעם קלענערן ביהנען־שטאאט, דאַרף אויך אזוי ווידער הערשען „פריעדען“, ווי אין דעם גרעסערן. גראָד יענע וואס שרייען העכער פאר אלעמען, אז אין שטאאט מוז זיין אן אָפּאָזיציע, גוואלטעווען אנטקעגען יעדער אונאייניגקייט אין דער פארטיי. א בעוויז, אז אויך זיי ווילען נאָר — א שטאאט. ניט דער שטאאט, נאָר דער איינצעלנער איז דער פעלזען, אָן וועלכען עס ווערן צושמעטערט אלע פארטייען.

מען הערט איצט קיין אנדער זאך ניט אזוי אָפט ווי די וואָרנונג, יעדערער זאָל בלייבען געטריי צו זיין פארטיי; פארטיי־

אין אייער זין וועלען די עגאָיסטען איבערהויפּט זיך ניט בעטיי־ליגען אין די עסקים פון שטאַאט.

נייוועךק ברענגט אַרויס אַן עכט ליבעראַלע פּראַזע אויף זייט 16: „דער מענש ערפילט פּאָלשטענדיג זיין בערוף ערשט דערמיט, וואָס ער פיהלט זיך און דערקענט זיך אַלס מיטגליעד פון דער מענשהייט, און איז טהעטיג אַלס אַזעלכער. דער איינצעלנער קאָן ניט פערווירקליכען די אידעע פון מ ע נ ש ע נ ט ו ם, ווען ער שטיצט זיך ניט אויף דער גאַנצער מענשהייט און שעפּט ניט פון איהר זיינע כחות ווי אַנטעאָס.“

דאָרט גופא שטעהט אַזוי: „דעם מענשען'ס בעציהונג צו דער ר ע ס פּ ו ב ל י ק א ווערט לויט דער טעאָלאָגישער אַנזיכט אַרונ־טערגעזעצט צו אַ ריינער פּריוואַט־זאַך, און דערמיט ווערט עס אַוועקגעלייקענט. אַזוי ווי די פּאָליטישע אַנזיכט האָט אַנדעריש געטאָן מיט דער רעליגיאָן! דאָרט איז די רעליגיאָן אַ „פּריוואַט־זאַך“.

ווען אַנשטאַט די רייד פון „הייליגער פּליכט“, „דעם מענשען'ס בעשטימונג“, דעם „בערוף צו אַ פולען מענשענטום“ און נאָך אַזוינע געבאָט, וואָלט מען פאָרגעהאַלטען די מענשען, אַז זייער איינענגוץ ליידט, ווען זיי לאָזען אַלעס געהן אין שטאַאט אַזוי ווי עס געהט, דאַן וואָלט עס אָהן מליצה גערעדט צו זיי, ווי מען וועט מוזען אין דעם ענטשיידענדען אויגענבליק רעדען צו זיי, אויב מען וועט וועלען דערגרייכען דעם צוועק. אַנשטאָט דעם זאָגט דער טעאָלאָגען־פיינדליכער פּערפאַסער: אויב עס איז ווען געוועזען אַ צייט, אין וועלכער דער ש ט א א ט האָט געמאַכט אַן אַנשפּרוך אויף אַלע ז י י נ ע, איז דאָס אונזער צייט. — דער דענקענדער מענש זעהט אין דעם בעטייליגען זיך אין דער טעאָריע און פּראַקסיס פון שטאַאט אַ פּ ל י כ ט, איינע פון די הייליגסטע פּליכטען, וועלכע ליעגען אויף איהם“ — און ער נעהמט דאַן נעהענטער אין בעטראַכט די „אונבעדינגטע נויטווענדיגקייט, אַז יעדער איינער זאָל זיך בעטייליגען אין דעם שטאַאט“.

אַ פּאָליטיקער איז און בלייבט לעולמי עולמים דער, ביי וועמען דער שטאַאט זיצט אין קאָפּ אָדער אין האַרצען, אָדער אין ביידע פּלעצער; דער וואָס איז אַ בעזעסענער (געכאַפּטער) פון שטאַאט, דער ש ט א א ט ־ ג ל ו י ב י ג ע ר.

מיט מיר פ ע ר א י י נ י ג ע ן, ניט שווערענדיג קיין טרייהייט צו מיין פאהן.

ווער עס געהט איבער פון איין פארטיי אין אנאנדערער, דעם בעשימפפט מען גלייך מיט'ן נאמען „אריבערלויפער“. געוויס, די מאראל פאדערט, מען זאל זיך האלטען אן דער אייגענער פארטיי, און אויב מען ווערט אבטריניג פון איהר, הייסט עס זיך בעשמירען מיט דעם פלעק פון אונטרייקייט; די אייגענהייט אבער ווייס ניט פון קיין געבאט פון „טרייקייט, אנהענגליכקייט א. אז. וו.“, די אייגענהייט ערלויבט אלץ, אפילו די אבטריניגקייט און דאס אריבערטרעטען. אונבעוואוסטזיניג לאזען זיך אפילו די מאראלע פיהרען פון אט דעם געדאנק, ווען עס האנדעלט זיך וועגען אורטיילען איינעם, וואס איז אריבערגעגאנגען צו ז י י ע ר פארטיי — יא, זיי מאכען דאך גערן פראזעליטען; זיי האבען נאך געדארפט דערצו ווערן בעוואוסטזיניג פון דעם פאקט, אז מען מוז האנדלען א ו נ מ א ר א ל י ש, כדי צו האנדלען עגאיסטיש, ד. ה. אין אט דעם פאל, אז מען מוז ברעכען די טרייקייט, און אפילו די שבועה, וואס מען האט געגעבען, כדי זיך אליין צו בעשטימען, אנשטאט צו ווערן בעשטימט פון מאראלישע אויסרעכענונגען. אין די אויגען פון מענשען מיט א שטרענג־מאראלישען אורטייל שימערט אן אפאסטאט (אן אבטריניגער) אלעמאל אין צווײדײטיגע קאלירען, און וועט ניט לייכט געווינען זייער צוטרויען: עס איז אויף איהם אנגעקלעבט דער פלעק פון „אונטרייקייט“, ד. ה. פון אן אונמאראליטעט. צווישען פראסטע מענשען געפינט מען אט די מיינונג כמעט אלגעמיין; די אויפגעקלערטע פאלען אריין אין דעם פאל, ווי אלעמאל, אין אן אונזיכערקייט און פערווירונג, און דער ווידערשפרוך, וואס ליעגט נויטיגערוויז אין דעם פרינציפ פון מאראל, קומט ניט דייטליך פאר'ן בעוואוסטזיין צוליעב דעם פלאנטער פון זייערע בעגריפען. זיי וואגען ניט אנרופען דעם אפאסטאט דירעקט אונמאראלישער מענש, ווייל זיי אליין פערפיהרן מענשען צו אבטריניגקייט, אריבערצוגעהן פון איין רעליגיאן אין אנאנדערער א. אז. וו. און אויפגעבען דעם שטאנדפונקט פון דער מאראל קאנען זיי אבער אויך ניט. און דאך וואלט אט דא געווען די ריכטיגע געלעגענהייט ארויסצוטרעטען פון די גרעניצען פון דער מאראל.

זיינען אפשר די אייגענע אדער איינציגע א פארטיי? ווי

מענשען פּעראכטען קיין זאך ניט אזוי פיעל ווי א פּארטיי־אונאָבּ־העננינקייט. א מענש מוז נעהן מיט זיין פּארטיי דורך פייער און וואסער, און מוז אָהן תנאים גוטהייסען און פערטרעטען איהרע הויפּט־פּרינציפּען. איינגאנצען אזוי שלעכט ווי אין געשלאָסענע געזעלשאפטען שטעהט עס דאָ אפילו ניט, ווארים יענע בינדען זייערע מיטגליעדער צו פעסטע געזעצען אָדער סטאטוטען (צ. ב. ש. די אָרדענס, ווי דער יעזואיטען־אָרדען א. אז. וו.). אבער דאָך הערט די פּארטיי אויף צו זיין א פעראיין אין דעמזעלבען מאָמענט, ווען זי מאכט, אז געוויסע פּרינציפּען זאָלען זיין ב י נ ד ע נ ד און וויל זיי פּערזיכערען אנטקעגען אָנגריפען: און אָט דער מאָמענט איז גראָד דער געבורטס־אקט פון דער פּארטיי. אָלס פּארטיי איז זי שוין א געבוירענע געזעלשאפט, א טויטער פעראיין, א פיקס־געוואָרענע אידעע. אָלס א פּארטיי פון דעם אבסאָלוטיזם קאָן זי ניט וועלען, אז איהרע מיטגליעדער זאָלען צווייפלען אין דער אונפערענדערליכער ווארהייט פון דעם דאָזיגען פּרינציפּ; זיי וואָלטען געקאָנט נאָר דאן האָבען אזא צווייפעל, ווען זיי וואָלטען געוועזען עגאָיסטיש צו וועלען זיין נאָך עפּעס אחוץ זייער פּארטיי. ד. ה. אונפּארטייאיש. אונפּארטייאיש קאָנען זיי זיין נאָר אלס עגאָיסטען, ניט אלס פּארטיי־מענשען. ביזטו א פּראָטעסטאנט און געהערסט צו דער פּראָטעסטאנטישער פּארטיי, מוזטו נאָך רעכטפּערטיגען דעם פּראָטעסטאנטיזם, העכסטענס איהם „ריינינגען", אָבער ניט פערוואָרפען; ביזטו א קריסט און געהערסט צווישען מענשען צו דער קריסטליכער פּארטיי, קאָנסטו ניט איבערטרעטען איהרע גרעניצען אלס מיטגליעד פון דער פּארטיי, נאָר בלויז דאן, ווען דיין עגאָיזם, ד. ה. אונפּארטייליכקייט, טרייבט דיך דערצו. וואָס פּאר'ע אָנשטרענגונגען די קריסטען האָבען געמאכט די גאנצע צייט ביז צו העגעל און די קאָמוניסטען, כדי שטארק צו מאכען זייער פּארטיי! זיי זיינען געבליבען ביי זייערס, אז דאָס קריסטענטום מוז ענטהאלטען די אייביגע ווארהייט, און אז אלץ וואָס מען דארף, איז נאָר ארויסגעפינען, פעסטשטעלען און רעכטפערטיגען די דאָזיגע ווארהייט.

קורץ, די פּארטיי פערטראָגט ניט די אונפּארטייליכקייט, און פּונקט אין דעם בעוויזט זיך דער עגאָיזם. וואָס טויג מיר די פּארטיי? איך וועל געפינען גענוג מענשען, וואס וועלען זיך

אָננעהמען א פּארטיי? אדרבא יאָ, נאָר עס מיינט, אז ער קאָן זיך ניט לאָזען ווערן געהאלטען אדער איינגענומען פון דער פּארטיי. די פּארטיי בלייבט פאר איהם אין אלע צייטען נישט מעהר ווי א פּארטיי: ער איז איינער פון דער פּארטיי, ער נעהמט א טייל.

דער בעסטער שטאַאט איז גאנץ קלאָר דער, וועלכער האָט די לאָיאַלסטע בירגער, און פערקעהרט, וואס מעהר עס פערלירט זיך דער געטרייער זין פאר געזעצליכקייט, אלץ מעהר ווערט דער שטאַאט — דער דאָזיגער סיסטעם פון זיטליכקייט, דאס דאָזיגע זיטליכע לעבען גופא — פערקלענערט אין קראפט און גוטסקייט. געהען אויס די „גוטע בירגער“, געהט אויך אויס דער גוטער שטאַאט און לייזט זיך אויף אין אַנארכיע און געזעצלאָזיגקייט. „אכטונג פאר דעם געזעץ!“ דורך אָט דעם קיט ווערט צוזאמענגעהאלטען דער גאַנצער שטאַאט. „דאָס געזעץ איז הייליג, און ווער עס טרעט איהם איבער, איז א פערברעכער“. אָהן פערברעכען איז ניטאָ קיין שטאַאט: די זיטליכע וועלט — און דאס איז דער שטאַאט — איז פול אָנגעשטאָקט מיט שווינדלער, בעטריגער, ליגנער, גנבים א. אז. וו. אזוי ווי דער שטאַאט איז „די הערשאפט פון געזעץ“, די היערארכיע פון געזעץ, קאָן דער עגאָיסט, אין אַלע פעלען וואו זיין נוצען געהט אנטקעגען דעם שטאַאט'ס נוצען, זיך נאָר בעפריעדיגען אויפ'ן וועג פון פערברעכען.

דער שטאַאט קאָן ניט אויפגעבען דעם אָנשפּרוך, אז זיינע געזעצען און פעראָרדנונגען זיינען הייליג. דערביי גילט דער איינצעלנער לגבי דעם שטאַאט פונקט אזוי פאר א אונהייליגען (פאר אַ באַרבאַר, אַ נאַטור־מענשען, אַן עגאָיסט), ווי ער איז פריהער בעטראכט געווארן פון דער קירך; אנטקעגען דעם איינצעלנעם ציהט דער שטאַאט אויף זיך ארויף די עטרה פון א הייליגען. אָט אַזוי צ. ב. ש. גיט ער אַרויס אַ געזעץ אַנטקעגען דועלען. צוויי מענשען, וועלכע זיינען איינינג אין דעם פונקט, אז זיי ווילען איינשטעלען זייער לעבען פאר אַ געוויסער זאך (עס מאַכט ניט אויס פאר וועלכער), זאָלען דאָס ניט טאָרען טהאָן, ווייל דער שטאַאט וויל עס ניט האָבען: ער לעגט אויף דעם ארויף אַ שטראָף. וואו בלייבט דאָ די פרייהייט פון זעלבסטבעשטימונג?

אַזוי וואָלטען זיי געקאָנט זיין ע ג אָ י ס ט ע ן (אייגענע), ווען זיי וואָלטען געווען אָ נ ג ע ה ע ר י ג ע פון א פּארטיי!

הייסט עס, אז מען דאַרף ניט האַלטען מיט קיין פּארטיי? ניין, ־דערמיט אַליין וואָס מען שליסט זיך אָן צו זיי און מען טרעט אריין אין זייער קרייז, שליסט מען מיט זיי א פ ע ר א י י ן, וועלכער דויערט אזוי לאנג, ביז וואנען די פּארטיי און איך פערפאָלגען דעמזעלביגען ציעל. היינט טייל איך נאָך די טענדענץ פון דער פּארטיי, אבער מאָרגען קאָן איך דאס שוין מעהר ניט טהאָן, און ווער איהר „אונטריי". די פּארטיי האָט פאר מיר גאָרנישט וואס בינדט (פערפליכט) מיך, און איך רעספּעקטיר זי ניט: געפעלט זי מיר ניט מעהר, ווער איך איהר פיינד.

אין יעדער פּארטיי, וועלכע זאָרגט פאר זיך און איהר קיום, זיינען די מיטגליעדער אין דעם ערך ניט פריי (אדער בעסער געזאָגט אונעגאָיסטיש); אויף וויפיעל זיי דיענען די בעגעהרען פון דער פּארטיי, אויף אזוי פיעל פעהלט זיי עגאָיזם. די זעלבסטשטענדיג־קייט פון דער פּארטיי בעדינגט די אונזעלבסטשטענדיגקייט פון די פּארטיי־גליעדער.

קיין פּארטיי, פון וועלכען סאָרט זי זאָל ניט זיין, קאָן זיך קיינ־מאָל ניט בעגעהן אָהן א גלויבענס־קאָנפעסיאָן. ווארים די, וואָס געהערן צו דער פּארטיי, מוזען ג ל ו י ב ע ן אין איהר פּרינציפּ, טאָרען ניט האָבען קיין צווייפעל ווענען איהם און ניט שטעלען איהם אין פראגע; ער מוז פאר'ן מיטגליעד זיין דאס געוויסע און אונצווייפעלהאפטע. דאס הייסט: מען מוז געהערן צו דער פּארטיי מיט לייב און זעעל, זאָנסט איז מען ניט קיין אמת'ער פּארטיי־מאן, נאָר מעהר אָדער ווענינער — אן עגאָיסט. האָסטו עפּעס א ספק ווענען קריסטענטום, ביזטו שוין ניט מעהר קיין אמת'ער קריסט: דו האָסט זיך גענומען די „העזה" צו שטעלען א פראגע און שלעפּען דאָס קריסטענטום צו דיין עגאָיסטישען ריכטער־שטוהל. דו האָסט זיך פאר דעם קריסטענטום, פאר אָט דער פּארטיי־זאך (ווארים זי איז דאָך ניט צ. ב. ש. די זאך פון אידען, פון אנאנדער פּארטיי) — פ ע ר ז י נ ד י ג ט. וואויל איז אבער צו דיר, ווען דו לאָזט זיך ניט אָבשרעקען: דיין פרעכהייט פערהעלפט דיר צו דיין אייגענהייט.

מיינט דאָס, אז אן עגאָיסט קאָן קיינמאָל ניט האַלטען אָדער

אינקוויזיציע. וועט ניט פאלען די הייליגקייט פון שטאאט, פונקט ווי די קירכליכע הייליגקייט? דער שרעק פאר זיינע געזעצען, די עהרפארכט פאר זיין הויכקייט, די הכנעה פון זיינע „אונטערטאנען“ — וועט דאס בלייבען? וועט ניט אוועקגענומען ווערן דער הדרת פנים פון דעם „הייליגענס“ געזיכט?

ווי נאריש דאס איז צו פערלאנגען פון דער שטאאט־מאכט, זי זאל פיהרען אן עהרליכען קאמף מיט דעם איינצעלנעם, און זאל, ווי מען רריקט זיך אויס ביי דער פרעס־פרייהייט, זיך גלייך טיילען מיט איהם די זון און דעם ווינד! אויב דער שטאאט, אט דער געדאנק, מוז זיין א גילטיגע מאכט, דאן מוז ער פשוט זיין א העכערע מאכט אנטקעגען דעם איינצעלנעם. דער שטאאט איז „הייליג“ און מוז זיך ניט לאזען „פרעך אנגרייפען“ פון די איינצעלנע. איז דער שטאאט ה י י ל י ג, דאן מוז זיין א צענזור. די פאליטישע ליבעראלען גיבען צו דאס ערשטע און בעשטרייטען די קאנזעקווענץ. יעדענפאלס אבער געשטעהען זיי איהם דאס רעכט אנצונעהמען רעפרעסיווע מאסרעגעלן, ווארים זיי האלטען אלץ, אז דער שטאאט איז מ ע ה ר איידער דער איינצעלנער, און אז ער בעגעהט א בערעכטיגטע ראכע, וואס ווערט אנגערופען שטראף.

שטראף האט א זין נאר דאן, ווען זי קאן פיהרען תשובה צו טהאן פאר דער פערלעצונג פון עפעס א ה י י ל י ג ע ס. אויב איינעם איז עפעס הייליג, פערדיענט ער גאנץ זיכער א שטראף, ווען ער האנדעלט פיינדליך צו דעם. א מענש, וועלכער איז מקיים א נפש, ו ו י י ל דער נפש איז איהם הייליג, און ער האט מ ו ר א עס אנצוריהרען, דער איז פשוט א — ר ע ל י ג י ע ז ע ר מענש.

ווייטלינג לעגט ארויף די שולד פון פערזאנען אויף דער „געזעלשאפטליכער אונארדנונג“, און לעבט אין דער ערווארטונג, אז אין א קאמוניסטישער ארדנונג וועלען די פערברעכען ווערן אונמעגליך, ווייל דער נסיון זיי צו בעגעהן, צ. ב. ש. דאס געלד, וועט מעהר ניט זיין. אזוי ווי אבער זיין ארגאניזירטע געזעלשאפט וועט אויך דערהויבען ווערן צו דער מדרגה פון א הייליגער געזעלשאפט, וואס טאר ניט פערלעצט ווערן, האט ער מיט זיין גוטהארציגער מיינונג א טעות אין חשבון. עס וועלען ניט פעהלען אזוינע, וואס וועלען מיט'ן מויל זיין אנהענגער פון דער קאמוניסטישער געזעל־שאפט און בשתיקה ארבייטען פאר איהר אונטערגאנג. ווייטלינג מוז

גאַנץ אַנדערש איז דער פאַל, ווען (צ.ב.ש. ווי אין נאָרדאַמעריקא) די געזעלשאַפט מאַכט ביי זיך אָב, אַז די דועלאַנטען זאָלען ליידען געוויסע שלעכטע פ אָ ל ג ע ן פון זייער טהאַט, למשל זיי זאָלען פערלירען דעם קרעדיט, וואָס זיי האָבען ביז אהער געהאַט. אָבזאָגען קרעדיט איז יעדען איינעמס עסק, און ווען אַ געזעלשאַפט וויל עס צוריקציהען מחמת איין טעם אָדער אַנאַנדערן, קאָן זיך דער בעטרעפענדער ניט בעקלאָגען, אַז דערמיט ווערט בעשרענקט זיין פרייהייט: די געזעלשאַפט בעהויפּטעט דערמיט נאָר איהר אייגענע פרייהייט. דאָס איז ניט קיין זינד־שטראָף, עס איז ניט קיין שטראָף פאַר אַ פ ע ר ב ר ע כ ע ן. דער דועל איז דאָ ניט קיין פערברעכען, זאָנדערן נאָר אַ טהאַט, אַנטקעגען וועלכער די געזעלשאַפט נעהמט אָן נעגען־מיטלען, זי ו ו ע ה ר ט זיך געגען דעם. דער שטאַאַט, פערקעהרט, שטעמפּעלט דעם דועל אַלס פערברעכען, ד. ה. אַלס אַ פערלעצונג פון זיין הייליגען געזעץ: ער מאַכט עס פאַר אַ ק ר י מ י נ אַ ל ־ פּ אַ ל. די געזעלשאַפט לאָזט עס איבער צו דעם בעשלוס פון דעם איינצעלנעם, צי ער וויל ארויפציהען אויף זיך שלעכטע פאָלגען און אונאַנגענעהמליכקייטען דורך זיין האַנדלונג; זי אַנערקענט דורכדעם אַליין זיין פרייען בעשלוס. דער שטאַאַט האַנדעלט אַקוראַט פערקעהרט, דערמיט וואָס ער לייקענט אָב יעדעס רעכט פון דעם איינצעלנעמס בעשלוס און בעהויפּטעט דערפאַר דאָס איינציגע רעכט פאַר זיין אייגענעם בעשלוס, פאַר דעם שטאַאַט־געזעץ; אַזוי אַז ווער עס איז עובר דעם געבאָט פון שטאַאַט, מוז בעטראַכט ווערן, ווי ער וואָלט עובר געווען גאָט'ס געבאָט — דערזעלביגער בליק, ווי די קירך האָט געקוקט אויף דעם. גאָט איז דאָ דער הייליגער אָן און פאַר זיך, און די געבאָט פון דער קירך, ווי פון שטאַאַט, זיינען די געבאָט פון אָט דעם הייליגען, וועלכע ער גיט דער וועלט דורך די געזאַלבטע און די האַרן פון גאָט'ס גנאָד. האָט די קירך ט ו י ט ־ ז י נ ד, האָט דער שטאַאַט פ ע ר ב ר ע כ ע ן, פאַר וועלכע מען איז חייב מיתה; האָט זי אַ פּ י ק ו ר ס י ם, האָט ער ה ו י כ פ ע ר ר ע ט ע ר; האָט זי ק י ר כ ל י כ ע ש ט ר אָ פ ע ן, האָט ער קרימינאַל־שטראָפען; זי — אַ י נ ק ו ו י ז י ט אָ ר י ש ע פּראָצעסען, ער — פיסקאַלישע; קורץ, דאָרטען זינד, דאָ פערברעכען, דאָרטען זינדיגע, דאָ פערברעכער, דאָרטען אינקוויזיציע און דאָ —

אזוי ווי די זינד אנטקעגען דעם זאָגענאנטען גאָט איז דעם מענשען'ס אייגענער עסק, אזוי זיינען אויך די זינד אנטקעגען יעדען סאָרט פון דאָס אזוי גערופענע הייליגע. לויט אונזערע טעאָריען פון געזעצ־ליכען שטראָף, וועלכע מען מאטערט זיך אומזיסט „אויסצובעסערן אין איינקלאנג מיט'ן גייסט פון דער צייט", וויל מען מענשען בעשטראָפען פאר דער אָדער יענער „אונמענשליכקייט", און דער אונזין פון די דאָזיגע טעאָריען צייגט זיך ספּעציעל קלאָר ארויס דורך זייער קאָנזעקווענץ, דערמיט וואס די קליינע גנבים הענגט מען און די גרויסע לאָזט מען לויפען. פאר פערלעצונג פון אייגענ־טום האָבען זיי טורמעס, און פאר „פערגוואלטיגונג פון געדאנק", פאר אונטערדריקונג פון „די נאטירליכע מענשען־רעכט" — נישט מעהר ווי שתדלנות און פּעטיציעס.

דער קרימינאל־קאָדעקס האָט א קיום נאָר דורך דאס הייליגע און געהט אונטער פון זיך אליין, אזוי באלד ווי מען שאפט אָב די שטראָף. אין היינטיגער צייט וויל מען אומעטום שאפען א נייעס שטראף־געזעץ, אָהן א וועלכען ישוב הדעת וועגען דער שטראף גופא. גראָד אָבער די שטראָף מוז מאכען פּלאץ פאר דער צופריע־דענשטעלונג, וועמעס ציעל ווייעדער דארף נים זיין צופריעדען צו שטעלען דעם געזעץ אדער דער גערעכטיגקייט, נאָר אונז צו פערשאפען א צופריעדענשטעלונג. ווען איינער טהוט אונז עפּעס, וואס מיר ווילען ניט פערליידען, ברעכען מיר זיין מאכט און שטעלען אונזער מאכט אנטקעגען: מיר בעפריע־דיגען זיך אנטקעגען איהם, און פאלען ניט אריין אין דער דומהייט צו וועלען בעפריעדיגען דעם געזעץ (דעם רוח). ניט דאס הייליגע דארף זיך וועהרען אנטקעגען דעם מענשען, נאָר דער מענש דארף זיך וועהרען אנטקעגען דעם מענשען; יא, גאָט וועהרט זיך אויך ניט מעהר אנטקעגען דעם מענשען, דען אלע גאָט'ס דיענער" פלעגען פריהער (און טיילווייז טאקע נאָך איצט אויך) איהם אָנבאָטען זייערע הענד, כדי צו בעשטראפען דעם לעסטערער, פונקט ווי זיי לייהען נאָך היינט זייערע הענד צו דאָס הייליגע. די דאָזיגע איבערגעבענקייט צו דאס הייליגע איז אויך גורם, אז מען זאָל, ניט נעהמענדיג קיין אייגענעם לעבעדיגען אנטייל, בלויז איבערגעבען די שלעכטס־טהוער אין די הענד פון דער פּאָליציי און דעם געריכט: א איבערענטפערונג אָהן א פערזענ־

אויסער דעם זיך האַלטען פאַר די „הייל־מיטלען אנטקעגען די נאַטיר־ליכע איבערגעבליבענע מענשליכע קראַנקהייטען און שוואַכקייטען", און האַלט מען פון „הייל־מיטלען", מיינט עס שוין שטענדיג, אז די איינצעלנע וועלען בעטראַכט ווערן ווי מענשען, וואָס זיינען „בערופען" צו א בעשטימטער „רעטונג", און וועלען ממילא בעהאַנ־דעלט ווערן לויט די פאָדערונגען פון דעם דאָזיגען „מענשליכען בערוף". דאס הייל־מיטעל אדער די היילונג איז נאָר די אומגעקעהרטע זייט פון דער שטראָף, די הייל־טעאָריע לויפט פאַראַלעל מיט דער שטראָף־טעאָריע; ווען די לעצטע זעהט אין א האַנדלונג א פערזינדיגונג אנטקעגען דאס רעכט, נעהמט די ערשטע אָן די דאָזיגע האַנדלונג פאַר דעם מענשענ'ס א פערזינדיגונג אנטקעגען זיך, ווי אַן אראָבפאַל פון זיין געזונדקייט. דער אמת איז אָבער, אַז איך קוק אויף אַזאַ האַנדלונג ווי אויף עטוואָס, וואָס איז מיר רעכט, אדער וואָס איז מיר ניט רעכט, וואָס איז מיר פריינדליך אדער אונפריינד־ליך; ד. ה. איך בעהאַנדעל זי ווי מיין אייגענטום, וועלכען איך היט, אָדער פערניכט. „פערברעכען" אָדער „קראַנקהייט" זיינען ביידע ניט קיין עגאָיסטישער בליק אויף דער זאַך, ד. ה. עס איז ניט אַן אורטייל, וואָס קומט ארויס פון מיר, נאָר וואָס קומט ארויס פון אנאַנדערען — דער אורטייל נעמ־ליך צי זי פערלעצט דאָס רעכט, דאָס אַלגעמיינע רעכט, אָדער זי פערלעצט דעם געזונד, טיילוויז פון דעם איינצעלנעם (דעם קראַנקען), טיילוויז פון דאָס אַלגעמיינע (פון דער געזעל־שאַפט). דאס „פערברעכען" ווערט בעהאַנדעלט מיט אונבאַרמ־הערציגקייט, די „קראַנקהייט" — מיט ליעבעפולער מילדקייט, מיטלייד און דערגלייכען.

די שטראָף קומט נאָך דעם פערברעכען. פאַלט אוועק דאָס פערברעכען, ווייל עס פערשווינדט דאס הייליגע, דאַן מוז אויך די שטראָף אוועקפאַלען אין דעמזעלבען גראַד, וואָרים זי האָט אויך נאָר א בעדייטונג אין פערהעלטנים צו דאס הייליגע. מען האָט אָבגע־שאַפט די קירך־שטראָפען. וואָרום? ווייל דעם מענשענ'ס בענעהמען זיך קעגענאיבער דעם הייליגען גאָט איז א זאַך, וואָס איז נוגע איהם אליין. אזוי ווי אבער עס איז געפאַלען אָט די איין שטראָף, די קירכליכע שטראָף, אַזוי מוזען אַלע שטראָפען פאַלען.

וואס זי שטעלט אוועק גאָט, דאָס געטליכע, דאָס מאָראלע א. אז. וו. א ו י ס ע ר דעם מענשען, — פארוואס זי מאכט זיי פאר עפּעס אָביעקטיוועס; בעת זיי, פערקעהרט, זעצען ניכער אריין די ראַזי־גע סוביעקטען א י ן דעם מענשען. יענע קריטיקער אָבער, פאלען ניט וועניגער אריין אין דעם אייגענטליכען פעהלער פון דער רעליגיאן, וועלכע זוכט צו געבען דעם מענשען א „בעשטימונג“, דערמיט וואס זיי ווילען אויך האָבען, ער זאָל זיין געטליך, מענשליך א. ד. ג. דען נאָך זיי נאָך איז דער עצם פון מענשען די זיטליכ־קייט, פרייהייט און הומאניטעט א. אז. וו. און אזוי ווי די רעלי־גיאן, אזוי וויל אויך די פּאָליטיק „ע ר צ י ה ע ן“ דעם מענשען, איהם ברייגנען צו דער פערווירקליכונג פון זיין „וועזען“, פון זיין „בעשטימונג“, עפּעס־וואס פון איהם מ א כ ע ן, דהיינו אן „אמת'ן מענשען“: די רעליגיאָן וויל איהם מאכען אין דער פאָרם פון אן „אמת־גלויביגען“, די פּאָליטיק — אין דער פאָרם פון אן „אמת'ן בירגער אָדער אונטערטהאן“. עס קומט צו דערזעלביגער זאך, צי מען רופט די בעשטימונג א געטליכע, אדער א מענשליכע.

אונטער רעליגיאן און פּאָליטיק געפינט זיך דער מענש אויפ'ן שטאנדפּונקט פון ז אָ ל ע ן: ער ז אָ ל ווערן דאָס און דאָס, ער ז אָ ל זיין אזוי און אזוי. מיט אָט דעם פּאָסטולאט, מיט אָט דעם געבאָט, געהט יעדערער צו, ניט נאָר צו דעם אנדערן, נאָר צו זיך אליין אויך. יענע קריטיקער זאגען: דו זאָלסט זיין א גאנצער, א פרייער מענש. אָט אזוי שטעהען זיי אויך פאר דעם נסיון צו פּראקלאמירען א נייע ר ע ל י ג י א ן, אויפצושטעלען א נייעס אבסאָלוט, א אידעאל, דהיינו די פרייהייט. די מענשען ז אָ ל ע ן ווערן פריי. עס קאָנען אפילו ענטשטעהן מ י ס י א נ ע ר ע ן פון פרייהייט, פונקט ווי דאָס קריסטענטום, אין דער איבערצייי־גונג, אז אלע מענשען זיינען אייגענטליך בעשטימט צו ווערן קריסטען, האָט ארויסגעשיקט מיסיאנערען פון גלויבען. ווי דער גלויבען האָט זיך ביז אהער קאָנסטיטואירט אלס קירך, די מאָראל — אלס שטאאט, אזוי וועט דאן די פרייהייט זיך קאָנסטיטואירען אלס א נייע ג ע מ י י נ ד ע, און וועט פון איהר בעטרייבען די זעלבינע „פּראפּאגאנדע“. געווים איז ניטאָ וואס איינצו־ווענדען אנטקעגען א צוזאמענטרעטען, מען מוז אבער דערפאר אלץ מעהר ארויסטרעטען אנטקעגען יעדער בענייאונג פון דער אלטער

ליכען אינטערעס צו דער ממשלה, וועלכע „וועט שוין פערוואלטען דאס הייליגע אויפ'ן בעסטען אופן.“ דאס פאָלק איז פשוט פעררוקט אויף דעם פונקט, צו העצען די פאָליציי אנטקעגען אלץ וואס איהם דוכט זיך, אז עס איז אונמאָראליש אדער אפילו נאָר אונאנשטענ־דיג; און אָט די פאָלקס־רציחה פאר דאס מאָראלישע בעשיצט דעם פאָליציי־אינסטיטוט מעהר, איידער די רעגירונג וואָלט עס געקאָנט שיצען אויף וועלכען עס איז אנדער אופן.

אין דעם פערברעכען האָט דער עגאָיסט אלעמאָל ארויסגע־שטעלט זיין איך און צו שפּאָט געמאכט דאָס הייליגע: דאָס אבברעכען מיט דאָס הייליגע, אדער בעסער געזאָגט, דער בראָך פון דאָס הייליגע, קאָן ווערן אלגעמיין. עס קומט ניט ווידער קיין רעוואָלוציע, אבער עס קומט א געוואלטיגער, אונדערבארמדיגער, שאנדלאָזער, געוויסענלאָזער, שטאָלצער — פערברעכען. הערט איהר ניט ווי עס קראַכט אין די ווייטע דונערען? און זעהט איהר ניט ווי דער הימעל שווייגט מיט דער שטילקייט, וואס פאר א שטורם, און ווערט מיט וואָלקענס פערצויגען?

דער מענש, וואָס זאָגט זיך אָב צו פערוועגדען זיינע כחות אויף אזוינע ענגע געזעלשאפטען ווי פאמיליע, פארטיי אדער נאצי־אָן, גארט פונדעסטוועגען שטענדיג נאָך א ווירדיגערער געזעלשאפט, און גלויבט אומגעפעהר אז ער האָט געפונען דעם ריכטיגען ליעבעס־געגענשטאנד אין דער „מענשליכער געזעלשאפט“ אדער אין דער „מענשהייט“, פאר וועלכען עס איז א כבוד זיך צו אָפּפערן: פון איצטער אָן „לעבט ער פאר דער מ ע נ ש ה י י ט און דיענט איהר“.

פ אָ ל ק הייסט דער קערפּער, ש ט א א ט הייסט דער גייסט פון יענער ה ע ר ש ע נ ד ע ר פ ע ר ז אָ ן, וועלכע האָט ביז איצטער מיך אונטערדריקט. מען האָט געוואָלט אויסלייטערן די פעלקער און שטאאטען, דורכדעם וואס מען האָט זיי אויסגעברייטעט ביז צו דעם בעגריף פון „מענשהייט“ און „אלגעמיינער פערנונפט“; אבער דורך אָט דער אויסברייטונג וועט די קנעכטשאפט נאָך ווערן אינטענסיווער, און די פילאנטראָפּען און הומאניסטען זיינען פונקט אזוינע אבסאָלוטע הארען ווי די פּאָליטיקער און דיפּלאָמאטען.

די מאָדערנע קריטיקער זעצען אוים געגען דער רעליגיאָן, פאר

פערווירקליכען אין דער אבסאָלוטער מענשליכער געזעלשאפט". יאָ, גלייך דערנאָך ווערט שוין אָט די פערווירקליכונג אָנגערופען א „בערוף"; אזוי אויך בעשטימט ער דאן די פרייהייט אלס „זיטליכקייט": עס דארף זיך אָנהויבען דאָס רייך פון „גערעכטיגקייט" (דאָס איז גלייכהייט) און „זיטליכקייט" (דאָס איז פרייהייט) א. אז. וו.

לעכערליך איז דער, וואָס בעת די חברים פון זיין שטאָט, פאמיליע, נאציאָן א. אז. וו. האָבען א גרויסען שם, איז ער מעהר גאָרנישט ווי „אָנגעבלאָזען" איבער זייער גרויסקייט; פערבלענדעט איז אָבער אויך דער, וואָס וויל זיין נאָר א „מענש". קיינער פון דיביידע שאצט ניט זיין ווערטה פון דעם שטאנדפונקט פון ב ע ז ו נ ד ע ר ק יי ט, נאָר פון שטאנדפונקט פון פ ע ר ב ו נ ד ק י י ט, פון דעם „באנד", וואָס שליסט איהם צוזאמען מיט אנדערע — די בלוט־בענדער, נאציאָנאלע בענדער, מענשהייט־בענדער.

דורך די היינטיגע „נאציאָנאלע" איז ווידער אויפגעבלאָזען געוואָרען דער שטרייט צווישען די, וועלכע מיינען אז זיי האָבען בלויז מענשליך בלוט און מענשליכע בלוט־פערבינדונגען, און די אנדערע, וועלכע בעריהמען זיך מיט זייער ספעציעלעם בלוט און ספעציעלע בלוט־פערבינדונגען.

ווען מיר לאָזען אויסען אויג דעם פונקט, אז שטאָלץ קאָן אויסדריקען אן איבערשעצונג, און נעהמען אָן אז דאָס דריקט נאָר אויס זעלבסט־בעוואוסטזיין, איז אָבער דאָ אן אונגעהויערער הלוק צווישען דעם שטאָלץ פון „געהערן" צו א נאציאָן און פאָלגליך זיין איהר אייגענטום, און דעם שטאָלץ צו קאָנען א נאציאָנאליטעט אָנרופען מיין אייגענטום. די נאציאָנאליטעט איז מיין אייגענשאפט, די נאציאָן אָבער איז מיין אייגענטהימערין און האררענטע. האָסטו א שטארקען קערפער, קאָנסטו דיין כח אָנווענדען וואו מען דארף און האָבען א זעלבסט־געפיהל, אָדער זיין שטאָלץ אויף דעם; האָט אָבער פערקעהרט דיין שטארקער קערפער דיך, דאן רייצט ער דיך אומעטום, אפילו וואו עס פאסט גאָר ניט, ארויסצוצייגען זיין שטארקייט: דו קאָנסט קיינעם ניט געבען די האנד אָהן א דריק צו טהאָן זי ביז שמערצען.

דער בליק, אז מען איז מעהר אלס פאמיליען־גליעד, מעהר אלס שטאָט־גענאָסע, מעהר אלס פאָלקס־אינדיווידיאום א. אז. וו.

א פ ע ק ו נ ס ט ו ו א, פון דער אלטער שטרעבונג צו דירעקטירען אונזער בילדונג; קורץ, אנטקעגען דעם פרינציפ ע פ ע ס צ ו מ א כ ע ן פ ו ן א ו נ ז, — קיין אונטערשיעד ניט צי קריסטען, אונטערטאנען, פרייע אדער מענשען.

אודאי קאן מען זאגען אינאיינעם מיט פייערבאך און אנדערע, אז די רעליגיאן האט ארויסגענומען דאס מענשליכע פון דעם מענשען און האט עס ארייגעזעצט אין א יענער וועלט אויף אזא אופן, אז עס האט דארטן, זייענדיג אונדערגרייכבאר, געפיהרט אן אייגענע עקזיסטענץ אלס עטוואס פערזענליכעס פאר זיך אליין, אלס א „גאט“; אבער דערמיט איז נאך בשום אופן ניט אויסגעשעפט געווארן דער טעות פון דער רעליגיאן. מען וואלט זעהר גוט געקאנט לאזען פאלען די פערזענליכקייט פון דאס איבערגערוקטע מענשליכע, מען וואלט געקאנט דעם גאט פערוואנדלען אין דאס געטליכע, און אלץ בלייבען רעליגיעז. ווארים דאס רעליגיעזע בעשטעהט אין דער אונצופריעדענקייט מיט דעם ג ע ג ע נ וו ע ר ט י ג ע ן מענשען, ד. ה. אין דער אויפשטעלונג פון א „פאלקאמענהייט“, צו וועלכער מען דארף שטרעבען, אין דעם „מענשען, וואס ראנגעלט זיך פאר זיין פאלענדונג“. * „דארום זאלט איהר פאלקאמען זיין, ווי אייער פאטער אין הימעל איז פאלקאמען“. (מאטהיוס, 485): עס בעשטעהט אין דער פיקסירונג פון א א י ד ע א ל, פון אן אבסאלוט. די פאלקאמענהייט איז דאס „העכסטע גוטעס“, דער פ י נ י ס ה א נ א ר ו ם; יעדערנ'ס אידעאל איז דער פאלקאמענער מענש, דער אמת'ער, דער פרייער מענש א. אז. וו.

די בעשטרעבונגען פון דער מאדערנער צייט האבען אלס זייער ציעל אויפצושטעלען דעם אידעאל פון דעם „פרייען מענשען“. ווען מען וואלט דאס געקאנט געפינען, וואלט עס געווען א נייע — רעליגיאן, ווייל עס איז א נייער אידעאל; עס וואלט געווען א נייע בענעהרונג, נייע ליידען, א נייע פרומקייט, א נייע גאטהייט, א נייע געמיט־צעבראכענקייט.

מיט דעם אידעאל פון דער „אבסאלוטער פרייהייט“ ווערט געטריבען דערזעלבער בייזער שפיעל, ווי מיט אלע אבסאלוטען. העסס צ. ב. ש. האלט, אז די אבסאלוטע פרייהייט דארף זיך „לאזען

* ברונא בויער, ליטער. צייטונג 22,8.

ווייט זיי שטעלען אין זיך פאר דעם בעגריף „מענש“, אדער אויף ווי ווייט זיי זיינען מענשענקינדער (קינדער פון דעם מ ע נ ש ע ן [אין אבסטראקט], אין דעם זין ווי מען רעדט וועגען קינדער פון גאט), נאר אויך בשייכות צו דאס, וואס זיי ה א ב ע ן פון דעם מענשען און וואס זיי רופען זייער אייגענעס; ד. ה. אזוי ווי איך שטעה אין א שייכות ניט נאר צו דאס, וואס זיי ז י י נ ע ן דורך דעם מענשען, נאר אויך צו זייערע מענשליכע בעזיצונגען, צו דאס, וואס זיי ה א ב ע ן: איז וועט מען מוזען ארייגציהען אין קרייז פון בעטראכטונג אחוץ דער מענשען־וועלט אויך די וועלט פון חושים און אידעען. און עס וועט אויסקומען צו זאגען וואס־ניט־איז וועגען דעם, וואס זיי רופען זייער אייגענס פון די זינליכע גיטער, אי וועגען זייער אייגענס פון די גייסטיגע גיטער.

לויט נאכדעם ווי מען האט ענטוויקעלט דעם בעגריף פון מענשען און ווי קלאר מען האט זיך איהם פארגעשטעלט, אזוי האט מען אונז געהייסען איהם אכטען אלס אזא אדער אנאנדערע ר ע ס פ ע ק ט א ב ע ל ע פ ע ר ז א ן; און ענדיליך, פארשטע־לענדיג דעם דאזיגען בעגריף אין דעם ברייטסטען זין, איז ארויס־געקומען דער געבאט: „רעספעקטיר אין יעדען דעם מענשען“. אויב אבער איך רעספעקטיר דעם מענשען, מוז מיין רעספעקט זיך אויסשפרייטען אויך אויף דאס מענשליכע, אדער אויף דאס, וואס איז דעם מענשענ׳ס.

מענשען האבען עפעס א י י ג ע נ ע ס, און א י ך בין מחויב דאס דאזיגע אייגענעס אנצוערקענען און הייליג האלטען. זייער אייגענעס בעשטעהט טיילווייז אין אויסערליכע בעזיצונגען, טיילווייז אין אינערליכע. די ערשטע זיינען זאכען, די אנדערע זיינען גייסטיגקייטען, געדאנקען, איבערצייגונגען, עדעלע געפיהלען א. אז. וו. תמיד אבער בין איך מחויב צו רעספעקטירען נאר די ר ע כ ט ל י כ ע אדער מ ע נ ש ל י כ ע בעזיצונגען; די אונרעכטליכע און אונמענשליכע דארף איך ניט שוינען, ווא־רים דאס ווירקליך אייגענע פון די מענשען איז נאר דאס אייגענע פון ד ע ם מ ע נ ש ע ן [בכלל]. א אינערליכע בעזיצונג פון דעם סארט איז צ. ב. ש. די רעליגיאן; ווייל די ר ע ל י ־ ג י א ן איז פריי, ד. ה. זי איז דעם מענשענ׳ס, דעריבער טאר א י ך זי ניט אנריהרען. אזוי איז אויך די עהרע א אינער־ליכע בעזיצונג; זי איז פריי און טאר ניט אנגעריהרט ווערן פון

האָט ענדליך געפיהרט דערצו, מען זאָל זאָגען: מען איז מעהר איידער דאָס אַלעס, ווייל מען איז מענש; אָדער: דער מענש איז מעהר אַלס דער איך, דער דייטש א. אז. וו. „דעריבער זאָל יעדערער זיין אינגאַנצען און בלויז — מענש!" וואָלט מען אָבער ניט געקאָנט בעסער זאָגען: וויבאַלד מיר זיינען מעהר איידער די אַלע, וואָס זיינען דערמאָנט געוואָרן, דעריבער ווילען מיר זיין אי דאָס אַלעס, אי אויך דאָס דאָזיגע „מעהר"? פאַרוואָס ניט מענש און דייטש, מענש און א וועלפע (א געוויסער שטאַם) א. אז. וו.? די „נאַציאָנאַלע" האָבען רעכט, מען קאָן די אייגענע נאַציאָנאַליטעט ניט פערלייקענען, און די הומאַניסטען האָבען רעכט: מען מוז ניט בלייבען אין דער ענגקייט פון דאָס נאַציאָ־נאַלע. דער ווידערשפּרוך לייזט זיך אויף אין דער א י י נ צ י ג־ק י י ט. דאָס נאַציאָנאַלע איז מיין אייגענשאַפט, איך ווער אָבער ניט בטל אין מיין אייגענשאַפט, פּונקט ווי דאָס מענשליכע איז אויך מיין אייגענשאַפט, איך אָבער גיב דעם מענשען זיין עקזיס־טענץ ערשט דורך מיין איינציגקייט.

די געשיכטע זוכט „דעם מענשען" [בכלל]: ער איז אָבער איך, דו, מיר. געזוכט האָט מען איהם אַלס א מיסטעריעזעס וועזען, אַלס דאָס געטליכע, פריהער אַלס ד ע ר ג אָ ט, דערנאָך אַלס ד ע ר מ ע נ ש (די מענשליכקייט, הומאַניטעט און מענש־הייט); געפונען ווערט ער אַלס דער איינצעלנער, דער ענדליכער, דער איינציגער.

איך בין אייגענטימער פון דער מענשהייט, איך בין די מענש־הייט, און טהו גאָרנישט פאַר דעם וואוילזיין פון אַנאַנדער מענש־הייט. שוטה, דו ביזט די איינציגע מענשהייט, און דו רייסט זיך נאָך צו וועלען לעבען פאַר אַנאַנדער מענשהייט איידער די, וואָס דו ביזט אַליין!

די שייכות מיינע צו דער מ ע נ ש ה י י ט, וואָס איז בע־טראַכט געוואָרן, ביז אהער, שטעלט מיט זיך פאָר אזא רייכקייט אין ערשיינונגען, אַז זי וועט מוזען ווידער און ווידער אויפגענו־מען ווערן ביי אַנדערע געלעגענהייטען; דאָ אָבער, וואו זי האָט געדאַרפט קלאָר געמאַכט ווערן נאָר אין אַלגעמיינע שטריכען, מוז זי אָבגעשטעלט ווערן, כדי צו מאַכען פלאַץ פאַר אַן אויפפאַסונג פון צוויי אַנדערע זייטען, וואוהין זי שטראַהלט אַרויס. אַזוי ווי איך געפין זיך אין א שייכות ניט בלויז צו די מענשען, אויף ווי

משער זיין, אז ווען ער זאָל בעקומען די מאכט, וואָלט ער זי ניט זעהר ליעבליך בעהאנדעלט אין דער פּראַקטיק.

וואָס פאר א אומפּאַסונג דער בעגריף „מענש“ בעקומט, און וואָס קומט ארויס דערפון פאר דעם איינצעלנעם מענשען, מיט אנ־דערע ווערטער: וואָס איז דער מענש און וואָס איז דאָס מענש־ליכע — ווענען דעם פּונקט געהען זיך די פערשיידענע שטופען פון דעם ליבעראַליזם פונאנדער, און דער פּאָליטישער, דער סאָציאַלער און דער הומאַנער מענש נעהמען אין אַנשפּרוך, איינער שטענדיג מעהר פאר דעם אנדערן, אַלץ א ברייטערע אומפּאַסונג פון „דעם מענשען“. ווער עס האָט דעם דאָזיגען בעגריף געפאַסט אמבעסטען, דער ווייס אויך אמבעסטען וואָס איז „דאָס מענשליכע“. דער שטאַאַט פאַסט נאָך אַלץ אום דעם דאָזיגען בעגריף אין פּאָליטי־שער בעשרענקטקייט, די געזעלשאַפט — אין סאָציאַלער בע־שרענקטקייט, ערשט די מענשהייט, אזוי הייסט עס, פאַסט איהם אום פאָלשטענדיג, אָדער „די געשיכטע פון דער מענשהייט ענט־וויקעלט איהם“. איז אָבער „דער מענש איינמאָל ענטדעקט“. דאן ווייסען מיר אויך וואָס איז דעם מענשען׳ס אייגענעס, דעם מענשענ׳ס אייגענטום, דאָס מענשליכע.

דער איינצעלנער מענש מעג זיך מאַכען אַנשפּרוכען אויף וויפיעל רעכט ער וויל, דערפאר וויל דער מענש אָדער דער בעגריף מענש בערעכטיגט איהם דערצו, ד. ה. וויל דער פאַקט, וואָס ער איז א מענש, בערעכטיגט איהם דערצו — אָבער וואָס קימערט מ י ך זיין רעכט און זיין אַנשפּרוך? אויב ער האָט זיין רעכט נאָר פון דעם מענשען און האָט עס ניט פון מ י ר, דאן האָט ער פאר מ י ר ניט קיין רעכט. זיין לעבען צ. ב. ש. גילט פאר מיר נאָר אויף וויפיעל עס איז ו ו ע ר ט ה פ א ר מ י ר. איך רעספּעקטיר ניט קיין אזוי גערופענע אייגענטום־רעכט אָדער זיין רעכט אויף מאַטעריעלע גיטער, אויך ניט זיין רעכט אויף דאָס „הייליגטהום פון זיין הארצען“, אָדער זיין רעכט, אז די גייסטיגע גיטער און געטליכקייטען, זיינע געטער, זאָלען ניט פער־לעצט ווערן. זיינע גיטער, די זינליכע אזוי גוט ווי די גייסטיגע, זיינען מ י י נ ס, און איך שאַלט מיט זיי ווי א בעל־הבית לויט דער מאָס פון מיין — מאַכט.

אין דער א י י ג ע נ ט ו ם ־ פ ר א ג ע ליעגט פערבאָרגען א ברייטערע זין, איידער די בעשרענקטע שטעלונג פון דער פראַגע

מיר (בעליידיגונגען, קאַריקאַטורען א. אז. וו.). רעליגיאָן און עהרע זיינען „גייסטיגעס אייגענטום". בנוגע דעם מאַטעריעלען אייגענטום שטעהט אויפ'ן ערשטען פּלאַן די פּערזאָן: מיין פּערזאָן איז מיין ערשטעס אייגענטום. דערפון קומט די פרייהייט פון דער פּערזאָן; אָבער נאָר די רעכטליכע אָדער מענשליכע פּערזאָן איז פריי, די אַנדערע זעצט מען אריין אין טורמע. דיין לעבען איז דיין אייגענטום; עס איז אָבער נאָר דאַן הייליג פאַר דעם מענשען, ווען עס איז ניט דאָס לעבען פון אַ אונמענשען.

אַלע מאַטעריעלע גיטער, וואָס דער מענש אַלס אַזעלכער קאָן ניט פערטיידיגען, מעגען מיר ביי איהם אַוועקנעהמען: דאָס איז דער זין פון קאָנקורענץ, פון פרייען האַנדעל. אויפ'ן זעלביגען אופן ווערן אויך אַלע גייסטיגע גיטער, וואָס ער קאָן ניט פערטיידיגען, אונזערע: אַזוי ווייט געהט די פרייהייט פון דיסקוסיאָן, פון דער וויסענשאַפט, פון דער קריטיק.

די ג ע ה י י ל י ג ט ע גיטער אָבער טאָר מען גאָר ניט אָנריהרען. געהייליגט און גאַראַנטירט דורך וועמען? קודם דורכ'ן שטאַאַט, דורך דער געזעלשאַפט, אייגענטליך אָבער דורך דעם מענשען אָדער דורך דעם „בעגריף", דורך דעם „בעגריף פון דער זאַך": וואָרים דער בעגריף פון די געהייליגטע גיטער איז דער, אַז זיי זיינען באמת מענשליכע, אָדער בעסער געזאָגט, אַז דער וואָס האָט זיי, בעזיצט זיי אַלס מענש און ניט אַלס אונמענש. צו דער קאַטעגאָריע גייסטיגע גיטער געהערט דעם מענשען'ס גלויבען, זיין עהרע, זיין מאָראַלער געפיהל, און אפילו אויך זיין געפיהל פון אָנשטענדיגקייט, דער געפיהל פון שעהמען זיך א. אז. וו. האַנדלונגען, וואָס ריהרען אָן די עהרע (רעדען, שריפטען), זיינען שטראָפבאַר; אַזוי אויך אָנגריפען אויף „דעם יסוד פון אַלע רעליגיאָנען", אָנגריפען אויף דעם פּאָליטישען גלויבען; קורץ, אָנגריפען אויף אַלץ, וואָס אַ מענש האָט „על פּי רעכט".

ווי ווייט דער קריטישער ליבעראַליזם וואָלט אויסשפּרייטען די הייליגקייט פון די גיטער — וועגען דעם האָט ער זיך נאָך ניט אַרויסגעזאָגט, און ער רעכענט זיך אודאי פאַר ניט קיין גרויסען ליעבהאָבער פון הייליגקייטען; אַזוי ווי אָבער ער בעקעמפּפט דעם עגאָיזם, מוז ער דאָך איהם זוכען צו בעשרענקען און טאָר ניט לאָזען דעם אונמענשען אָנפאַלען אויף דאָס מענשליכע. לויט זיין טעאָרעטישער פעראַכטונג פון דער „מאַסע", קאָן מען זיך

איך געפין גארנישט וואס צו „רעספעקטירען“. טהוט, איך בעט אייך, דאסזעלבע מיט דאס, וואס איהר רופט מיין אייגענטום!

מיט אזא בליק אויף דער זאך וועלען מיר אם לייכטעסטען קומען צו א פערשטענדיגונג איינע מיט די אנדערע.

די פאליטישע ליבעראלען מיהען זיך, עס זאלען ווי ווייט מעגליך אבגעשאפט ווערן אלע צוואנג־דיענסטען און יעדערער זאל זיין א פרייער בעל הבית אויף זיין שטיקעל ערד, ווען אפילו דאס שטיקעל ערד איז אזוי קליין אז די שמוץ פון איין מענשען איז גענוג דאס צו בעמיסטיגען. (מען דערצעהלט וועגען א פויער, וואס האט געהייראט אויף דער עלטער „כדי צו פראפיטירען פון דעם קויט פון זיין פרוי“.) זאל עס זיין ווי קליין, אבי מען האט נאך עפעס אייגענס, א רעספעקטירטעס אייגענטום! וואס מעהר אזוינע בעלי בתים, אזוינע מיסט־מאכער, אלץ מעהר האט דער שטאאט „פרייע לייט און גוטע פאטריאטען“.

דער פאליטישער ליבעראליזם, ווי אלע רעליגיעזע אנשויאונגען, בויט זיין רעכנונג אויף דעם רעספעקט, אויף דער הומאניטעט, אויף די טוגענדען פון ליעבע. דעריבער לעבט ער טאקע אין שטענדיגער ערגערניש. ווארים אין דער פראקטיק רעספעקטירען די לייט גארנישט; יעדען טאג ווערן די קליינע בעזיצונגען ווידער אויפגעקויפט פון די גרעסערע אייגענטימער, און פון די „פרייע לייט“ ווערן פשוטע טאגלוינער.

ווען אבער די „קליינע אייגענטימער“ וואלטען זיך בעדענקט, אז דאס גרויסע אייגענטום איז אויך זייערס, וואלטען זיי זיך רעספעקטפול אליין דערפון ניט אויסגעשלאסען, און וואלטען ניט געווארן אויסגעשלאסען.

דאס אייגענטום, ווי די בירגערליכע ליבעראלען פערשטעהען עס, פערדיענט די אטאקעס פון די קאמוניסטען און פרודאן׳ען: עס האט ווירקליך ניט קיין אנהאלט, ווארים דער בירגערליכער אייגענטימער איז באמת נישט מעהר ווי אן אייגענטומלאזער, אן איבעראל אויסגעשלאסענער. אנשטאט וואס די וועלט האט איהם געקאנט געהערן, געהערט איהם ניט אמאל דער ארימינקער פונקט, אויף וועלכען ער דרעהט זיך ארום.

פרודאן וויל ניט דעם אייגענטימער (פראפריעטער), נאר דעם בעזיצער (פאסעסאר) און דעם געברויכער פון די פרוכט פון זיין

ערלויבט עס אַרויסצוברענגען. ווען מען זאָל זי בעציהען נאָר אויף דאָס, וואָס מיר רופען אָן אונזערע בעזיצונגען, קאָן די פראַגע קיינמאָל ניט געלייזט ווערן; דער ענטפער ליעגט אין די הענד פון דעם, „פון וועמען מיר האָבען אַלץ". דאָס אייגענטום העננט אָב פון דעם אייגענטימער.

די רעוואָלוציאָן האָט אָנגעשטעלט איהרע כלי־זיין אנטקעגען אַלץ, וואָס איז געקומען „פון גאָט'ס גנאַדען", צ. ב. ש. אנטקעגען דאָס געטליכע רעכט, אנשטאַט וועלכער עס איז בעפעסטיגט געוואָרן דאָס מענשליכע רעכט. אַנטקעגען דאָס געשאָנקענע פון גאָט'ס גנאָד ווערט אוועקגעשטעלט דאָס, וואָס נעהמט זיך „פון דעם ווזען פון מענשען".

און פונקט ווי די שייכות'ן פון מענשען איינע צו די אַנדערע האָבען געמוזט בעקומען אַ מענשליכע בעדייטונג, אַזוי באַלד ווי אָנשטאָט דער רעליגיעזער דאָגמאַ, וואָס האָט בעפוילען „ליעבט איינער דעם אַנדערן פון גאָט'ס וועגען", איז פּערקינדיגט געוואָרן „ליעבט איינער דעם אַנדערן פון מענשענס וועגען". אַזוי אויך בנוגע די שייכות'ן פון דעם מענשען צו די זאַכען פון דער וועלט האָט די רעוואָלוציאָנערע לעהרע געמוזט פעסטשטעלען, אַז די וועלט, וועלכע איז ביז אַהער געווען איינגעריכטעט לויט גאָט'ס אָרדנונג, געהערט פון איצט אָן „דעם מענשען".

די וועלט געהערט „דעם מענשען" און איך מוז זי רעספּעק־טירען אַלס זיין אייגענטום.

ניין, אייגענטום איז דאָס, וואָס איז מיינס!

אייגענטום אין דעם בירגערליכען זין מיינט ה י י ל י ג ע ס אייגענטום, אויף אַזאַ אופן, אַז איך מוז ר ע ס פּ ע ק ט י ר ע ן דיין אייגענטום. „רעספּעקט פאַר דעם אייגענטום!" דערפון קומט עס, וואָס די פּאָליטיקער וואָלטען וועלען, אַז יעדערער זאָל בע־זיצען זיין שטיקעל אייגענטום, און זיי האָבען דורך אָט דער שטרעבונג טיילוויז איינגעפיהרט אַן אונגלויבליכע חלקים־איינטיי־לונג. יעדער מוז האָבען אַ ביין, אויף וועלכען ער קאָן געפינען וואָס צו בייסען.

אין עגאָיסטישען זין פערהאַלט זיך די זאַך אַנדערש. איך טרעט ניט צוריק מיט פּחד פאַר דיין אָדער אייער אייגענטום, נאָר איך קוק אויף דעם אַלעמאָל ווי אויף מ י י ן אייגענטום, אין וועלכען

אפשר א שטיק ערד, גיט עס איהם אין ארענדע), פונקט ווי זי שליסט אוים סיי ווי סיי אלץ וואס איז ניט מענשהייט, צ. ב. ש. זי לאָזט די טיערען־וועלט ניט האָבען קיין אייגענטום. — אזוי וועט עס אויך בלייבען און אזוי וועט עס ווערן. דאָס, אין וואָס א ל ע ווילען האָבען א ט י י ל , וועט אָבגענומען ווערן פון יענעם איינצעלנעם, וועלכער וויל עס האָבען פאר זיך אליין: עס וועט געמאכט ווערן פאר א געמיינשאפטליכען גוט. אלס א געמיינשאפט־ליכער גוט האָט יעדערער אין דעם זיין חלק, און דער דאָזיגער חלק איז זיין א י י ג ע נ ט ו ם. אזוי איז עס דאָך אויך אין אונזערע אלטע פערהעלטעגישען: א הויז וואָס געהערט צו פינף יורשים איז זייער אלעמענס גוט, אבער א פינפטעל פון דער הכנסה איז יעדען איינעמס אייגענטום. פרודאָן האָט זיך געקאָנט איינשפּאָרען זיין היציגע מליצה, בעת ער זאגט: עס זיינען פאראן אייניגע זאכען, וועלכע געהערען נאָר צו עטליכע מענשען, און פון איצט אָן ווילען מיר, די איבעריגע, מאכען אויף דעם אן אָנשפרוך אָדער —אן איבערפאל. יאָ, לאָמיר די זאכען נעהמען, ווארים צו אייגענ־טום דערשלאָגט מען זיך נאָר דורך נעהמען, און דאס אייגענטום, וואס איז דערווייל נאָך אָבגעריסען פון אונז, איז אָנגעקומען צו די אייגענטימער אויך נאָר דורך נעהמען. עס וועט ברענגען מעהר נוצען, ווען עס וועט זיין אין א ו נ ז ע ר א ל ע מ ע נ ס האנד, איידער ווען די ווענינע האָבען די שליטה איבער דעם. לאָמיר זיך דעריבער פעראייניגען מיט דעם צוועק צו בעגעהן אָט די ראבי־רונג (גניבה). אנשטאט דעם פעררדרעהט ער אונז א קאָפּ, אז די געזעלשאפט איז די אורשפרינגליכע בעזיצערין און די איינציגע אייגענטימערין על פּי איביגען רעכט, און אז די אזויגערופענע אייגענטימער זיינען אנטקעגען איהר געוואָרן גנבים (דאָס אייגענ־טום איז גנבה); אויב זי נעהמט איצטער אָב פון דעם היינטיגען אייגענטימער זיין אייגענטום, בערויבט זי איהם גאָרנישט, ווארים זי מאכט נאָר גילטיג איהר איביג רעכט. — אָט אזוי ווייט פערקריכט מען מיט דעם רוח פון דער געזעלשאפט, ווען מען בעטראכט איהר אלס מ אָ ר א ל י ש ע פ ע ר ז אָ ן. פערקעהרט, דעם מענשען געהערט אלץ וואס ער קאָן דערלאנגען: מ י ר געהערט די וועלט. זאָגט איהר דען עפּעס אנדערש מיט דעם פערקעהרטען זאץ: „ א ל ע מ ע ן געהערט די וועלט“? אלע

ארבייט (דעם אוזופרוטער).* וואס הייסט דאָס? ער וויל, אז דער באָדען זאָל צו קיינעם ניט געהערן; אבער די נוצען פון דעם באָדען — און זאָל זיין, אז מען ערלויבט איהם אפילו נאָר דעם הונדערטסטען טייל פון די דאָזיגע נוצען, פון דער דאזיגער פרוכט — דאָס איז דאָך יעדענפאַלס זיין אייגענטום, מיט וועלכען ער קאָן טהאָן וואָס ער וויל. דער וואס האָט בלויז די נוצען פון אן אקער לאנד, איז גאנץ געוויס ניט דער אייגענטימער פון דעם לאנד; נאָך וועניגער אייגענטימער איז דער, וואס מוז אָבגעבען, ווי פרודאָן וויל האָבען, אַלעס איבעריגע, וואס איז ניט נויטווענדיג פאר זיין געברויך; דאָך אבער איז ער דער אייגענטימער פון דעם שטיקעל חלק וואס בלייבט ביי איהם. הייסט עס, אז פרודאָן נעגירט בלויז דעם אדער יענעם סאָרט אייגענטום, אבער ניט דאָס אייגענטום בכלל. ווען מיר ווילען ניט מעהר איבערלאָזען די ערד פאר'ן פריץ, נאָר מיר ווילען עס צונעהמען פאר זיך, פעראייניגען מיר זיך צוליעב דעם צוועק, פאָרמירען א פעראיין, א „סאָציעטע", וועלכער מאכט זיך פאר דעם אייגענטימער פון דער ערד; גליקט אונז אָב, דאן הערען יענע אויף צו זיין די גרונדאייגענטימער. און אזוי ווי מיר קאָנען זיי אוועקטרייבען פון גרונד און באָדען, אזוי וואָלטען מיר זיי געקאָנט ארויסטרייבען פון נאָך אנדערע אייגענטומען, כדי דאָס זאָל ווערן אונזער אייגענטום, דאָס אייגענטום פון די — ערָאבערער. די ערָאבערער פאָרמירען א געזעלשאפט, וועלכע מען קאָן זיך פאָרשטעלען אזוי גרויס, אז וואס ווייטער פאסט זי אום די גאנצע מענשהייט; אבער אויך אָט די אזויגערופענע מענשהייט איז אלס אזעלכע בלויז א געדאנק (א רוח); איהר ווירקליכקייט זיינען די איינצעלנע. און אָט די איינצעלנע וועלען אלס קאָלעקטיוו־מאסע זיך בעגעהן מיט'ן גרונד און באָדען ניט וועניגער ווילקירליך איידער א פעראיינצעלטער אינדיווידום, אדער אן אזויגערופענער פראָפריעטער (אייגענטימער). אלזא, אפילו אויף דעם אופן בלייבט דאָס אייגענטום בעשטעהן, און טאקע אויך אלס „אויסשליסליכעס" אייגענטום, ווען די מענשהייט, די דאָזיגע גרויסע געזעלשאפט, שליסט אוים דעם איינצעלנעם פון איהר אייגענטום (זי פערפאכטעט איהם

* צ. ב. ש. אין זיין ווערק „וואָס איז אייגענטום", ז. 83.

שטאַרקע איינוועגדונג וואָלט מען אייגענטליך געקאָנט מאַכען אַנטקעגען גניבה גופא, פרעגען מיר נאָר: איז דען דער בעגריף „גניבה" איבערהויפּט מעגליך, אויב מען האַלט ניט פאַר גילטיג דעם בעגריף „אייגענטום"? ווי אַזוי קאָן מען גנבה'נען, אויב עס איז פון פריהער ניט פאַראַנען קיין אייגענטום? דאָס, וואָס געהערט ניט צו קיינעם, קאָן ניט אַוועק ג ע ' ג נ ב ' ט ווערן: דאָס וואַסער, וואָס איינער שעפּט פון ים, ג נ ב ' ע ט ע ר נ י ט. בכן איז ניט דאָס אייגענטום גניבה, נאָר דורך דעם אייגענטום ווערט ערשט מעגליך עס זאָל זיין גניבה. ווייטלינג מוז אויך איינזעהן דעם פּונקט, היות ווי ער בעטראַכט, אַז אַלץ איז אַלעמענס אייגענ־טום: איז עפּעס „אַלעמענס אייגענטום", דאַן פערשטעהט זיך, אַז דער איינצעלנער גנב'ט עס, ווען ער נעהמט עס פאַר זיך.

דאָס פּריוואַט אייגענטום לעבט פון דעם חסד פון ג ע ז ע ץ. נאָר אין געזעץ האָט עס זיין אויפהאַלט, — וואָרום בעזיץ איז דאָך נאָך ניט אייגענטום, עס ווערט ערשט דאַן „מיינס" דורך דער צושטימונג פון געזעץ—; עס איז ניט אַ טהאַטזאַך, אַ פ אַ ק ט, ווי פּרודאָן מיינט, נאָר אַ פיקציע, אַ געדאַנק. דאָס איז געזעץ־אייגענטום, געזעצליך־אייגענטום, גאַראַנטירטעס אייגענטום. ניט דורך מ י ר איז עס מיינס, זונדערן דורך דעם — ג ע ז ע ץ.

פונדעסטוועגען איז אייגענטום דער אויסדרוק פאַר דער א ו נ ב ע ג ר ע נ צ ט ע ר ה ע ר ש אַ פ ט איבער עפּעס (זאַך, טהיער, מענש), אויף וואָס „איך קאָן שאַלטען און וואַלטען לויט מיין גוטען ווילען". געוויס, לויט דעם רוימישען געזעץ איז יום אוטענ־די עט אבוטענדי רע סואַ, קוואַטענוס יוריס ראַציאָ פּאַטיטור (דאָס רעכט צו געברויכען און מיסברויכען אַ זאַך, אויף וויפיעל דאָס ערלויבט זיך דורכ'ן זין פון געזעץ) אָ ב ע ר אַ ו י ס ש ל י ס־ל י ך און א ו נ ב ע ג ר ע נ צ ט רעכט; אבער די בעדינגונג פאַר אייגענטום איז די מאַכט. וואָס איך האָב אין מיין מאַכט, דאָס איז מיין אייגענס. אַזוי לאַנג ווי איך קאָן זיך אַוועקשטע־לען אַלס בעזיצער, בין איך דער אייגענטימער פון דער זאַך; געהט די זאַך ווידער אַרויס פון מיין רשות, קיין אונטערשייד ניט דורך וועלכער מאַכט, למשל דורכדעם וואָס איך אָנדערקען אַנאַנ־דערנס רעכט אויף דער זאַך — דאַן איז אויס אייגענטום. אויף דעם אופן איז אייגענטום און בעזיץ איין און דיזעלבע זאַך. ניט

זיינען איך און וויערדער איך א. אז. וו. איהר אבער מאכט פון דעם וואָרט „אלעמען" א רוח און איהר מאכט איהם היילינ, אזוי אז די „אלע" ווערן דער שרעקליכער ה א א ר פון דעם איינצעל־נעם. אויף זייער זייט שטעלט זיך דאן אוועק דער געשפענסט פון „רעכט".

פּרודאָן, ווי די קאָמוניסטען, קעמפּט אנטקעגען דעם עגאָיזם. דעריבער זיינען זיי אלע פאָרטזעצונגען און קאָנזעקווענצען פון דעם קריסטליכען פּרינציפּ, דעם פּרינציפּ פון ליעבע, פון אויפאָפּ־פערונג פאר עטוואס אלגעמיינעס, פּרעמדס. זיי פערענדיגען נאָר דאס, וואס איז פאקטיש שוין לאנג געלעגען אין דעם אייגענטום, און דאָס איז די אייגענטומסלאָזיגקייט פון דעם איינצעלנעם. ווען דאָס געזעץ זאָגט : „אד רעגעס פּאָטעסטאס אָמניום פּערטינעט, אד סינגולאָס פּראָפּריעטאַס ; אָמניא רעקס אימפּעריאָ פּאָססידעט, סינגולי דאָמיניא", הייסט דאָס : דער קעניג איז אייגענטימער, ווארים ער אליין קאָן איבער „אלץ" שאַלטען און וואלטען, ער האָט איבער דעם די מאכט און די הערשאפט, פּאָטעסטאס און אימפּעריום. די קאָמוניסטען מאכען דאָס קלערער, דערמיט וואָס זיי טראגען אריבער דאס אימפּעריום אויף דער „געזעלשאפט פון אלעמען". אַלזאָ, ווייל זיי זיינען פיינד פון דעם עגאָיזם, דערי־בער זיינען זיי — קריסטען, אדער אלגעמיינער געזאָגט : רעלי־גיעזע מענשען, גלויבער אין געשפּענסטער, אָבהענגיקע, דיענער פון אוועלכען עס איז אלגעמיינעם בעגריף (גאָט, געזעלשאפט א. אז. וו.). אויך אין דעריין איז פּרודאָן גלייך צו די קריסטען, וואס ער שרייבט צו צו גאָט אלץ, וואס ער לייקענט אָב אין מענשען. איהם, גאָט, רופט ער אָן דער פּראָפּריעטער פון דער ערד. דערמיט בעווייזט ער, אז ער קאָן ניט אוועקדענקען ד ע ם א י י ג ע נ ט י־מ ע ר א ל ס א ז ע ל כ ע ן ; ער קומט אָן לסוף צו אן אייגענ־טימער, נאָר ער פערשטופּט איהם אויף יענער וועלט.

אייגענטימער איז ניט גאָט און ניט ד ע ר מ ע נ ש , (ד. ה. די „מענשליכע געזעלשאפט") זאָנדערן דער איינצעלנער.

פּרודאָן (אזוי אויך וויטלינג) מיינט, אז ער האָט ארויסגע־זאָגט דאָס ערגסטע וועגען אייגענטום, ווען ער רופט עס אָן גניבה. אָבגעזעהן אפילו פון דער אונבעקוועמער פראגע, וואס פאר א

איין אינטערעס, אליין צו זיין רייך; צי מיכעל איז רייך און פעטער איז ארים, איז איהם גאנץ עגאל; פון זייגטוועגען האט אויך געקאנט פעטער זיין רייך און מיכעל ארים. ער זעהט גלייכ־גילטיג צו, ווי איינער ווערט פעראָרימט און דער אנדערער ווערט רייך, דער ראָזיגער וועקסעל־שפּיעל הויבט איהם ניט אָן צו קימערן. אַ ל ס א י י נ צ ע ל נ ע זיינען זיי ווירקליך גלייך אין זיינע אויגען, אין דעם פּרט איז ער גערעכטיג: פאר איהם זיינען זיי ביידע גאָרנישט, אזוי ווי „פאר גאָט זיינען מיר אלע גלייך זינדיגע". פון דער אנדער זייט האט ער א זעהר גרויסען אינטערעס, אז יענע איינצעלנע, וועלכע מאכען איהם פאר זייער איך, זאָלען האבען א חלק אין ז י י ן רייכטום: ער מאכט זיי פאר טיילנעהמער א י ן ז י י ן אייגענטום. דורך אייגענטום, מיט וואָס ער בעלוינט די איינצעלנע, מאכט ער זיי צאהם; עס בלייבט אָבער ז י י ן אייגענטום, און יעדער קאָן נאָר אזוי לאנג געניסען דעם געברויך דערפון, כל זמן ער טראָגט אין זיך דעם שטאאַט'ס „איך", אָדער כל זמן ער איז א „לאָיאלעס גליעד פון דער געזעלשאפט"; אין פערקעהרטען פאל ווערט דאָס אייגענטום קאָנפיסקירט אָדער עס ווערט געמאכט עס זאָל צורונגען ווערן דורך פערשלעפּטע געריכט־פּראָצעסען. דאָס אייגענטום איז און בלייבט אזוי ש ט א א ט ס ־ א י י ג ע נ ט ו ם, ניט דעם איך'ס אייגענטום. וואָס דער שטאאט נעהמט ניט אוועק מוטווילי בײַ דעם איינצעל־נעם דאָס, וואָס דער איינציגער האט פון דעם שטאאט, מיינט נאָר אזויפיעל צו זאָגען, אז דער שטאאט בערויבט ניט זיך אליין. ווער עס איז א שטאאטס־איך, ד. ה. א גוטער בירגער אָדער אונ־טערטהאן, דער האלט זיין לעהן־גוט אונגעשטערט אלס א ז אַ א י ך, ניט אלס אַן אייגענער איך. לויט דעם געזעץ־קאָדעקס איז אייגענטום דאָס, וואָס איך רוף אָן מיינס „דורך דעם ווילען פון גאָט און פון געזעץ". עס איז אָבער מיינס דורכ'ן ווילען פון גאָט און געזעץ נאָר אזוי לאנג — ווי דער שטאאט האט גאָרנישט אנט־קעגען דעם.

אין די פערשיידענע עקספּראָפּריאציעס, וואפען־אָבליפערונגען און דערגלייכען (ווי צ. ב. ש. די ירושות, וואָס די מלוכה־קאסע נעהמט צו, ווען די יורשים מעלדען זיך ניט אין צייט), זעהט מען טאקע קלאָר און דייטליך דעם געוועהנליך־פערדעקטען פרינ־

אַ רעכט, וואס ליעגט מחוץ פון מיין מאכט, לעגיטימירט מיך, נאָר בלויז מיין מאכט: האָב איך זי ניט מעהר, דאן פערשווינדט פון מיר די זאך. ווען די רוימער האָבען מעהר קיין מאכט ניט געהאט אנטקעגען די גערמאניער, האָט דאס וועלטרייך רוים געהערט צו די לעצטע, און עס וואָלט געקלונגען לעכערליך, ווען מען וואָלט זיך איינגעשפארט, אז די רוימער זיינען פונדעסטוועגען געבליבען די אייגענטליכע אייגענטימער. ווער עס פערשטעהט צו נעהמען און איינהאלטען די זאך, צו דעם געהערט זי, ביז מען נעהמט זי ווידער ניט אָב פון איהם: פונקט ווי די פרייהייט געהערט צו דעם, וואס נעהמט זי פאר זיך. —

בנוגע דעם אייגענטום גיט ארויס דעם לעצטען פסק נאָר די מאכט, און אזוי ווי דער שטאאט (קיין אונטערשיעד צי אַ בורזשואזנער, צי אַ פראָלעטארישער, צי אַן אלגעמיין־מענשליכער שטאאט), איז דער איינציג מעכטיגער, איז ער דעריבער דער איינציגער אייגענטימער. איך, דער איינציגער, האָב גאָרנישט, און ווער נאָר געדונגען; איך בין אַ געדונגענער, אַ וואסאַל, און אלס אזעלכער, אַ דיענסט־מענש. אונטער דער הערשאפט פון שטאאט איז ניטאָ קיין אייגענטום, וואס איז מ י י נ ס.

איך וויל הויבען דעם ווערטה מיינעם, דעם ווערטה פון אייגענהייט — זאָל איך דען ארונטערזעצען דאָס אייגענטום? ניין, אזוי ווי אַ י ך בין ביז אהער ניט געאכטעט געוואָרן, ווייל פאָלק, מענשהייט און טויזענד אנדערע אלגעמיינהייטען זיינען געשטעלט געוואָרן העכער, אזוי איז אויך דאָס אייגענטום ניט אָנדערקענט געוואָרן אין זיין פולען ווערטה, ביז אויף היינטיגען טאָג. דאָס אייגענטום איז אויך נאָר געווען דאָס אייגענטום פון אַ געשפענסט. צ. ב. ש. פאָלקס־אייגענטום; מיין גאנצע עקזיסטענץ האָט „געהערט צום פאטערלאנד“: א י ך האָב געהערט דעם פאטערלאנד, דעם פאָלק, דעם שטאאט, און ממילא אויך אלצדינג, וואָס איך האָב גערופען מ י י ן א י י ג ע נ ס. מען פאָדערט פון די שטאאטען, זיי זאָלען אָבשאפען דעם פאופעריזם. מיר דוכט, אז דאָס הייסט פערלאנגען, דער שטאאט זאָל זיך אליין אָבשניידען דעם קאָפּ און איהם אוועקלעגען צו די פיס; ווארים כל זמן דער שטאאט איז דער „איך“, מוז דער איינצעלנער איך זיין אַן אָרימער טייפעל, אַ ניט — איך. דער שטאאט האָט נאָר

אויב אָבער איך מיט אַלץ וואָס איז מיינס בין פאַר איהם נאָר אַ צופאַל, דאַן בעווייזט דאָס, אַז ער קאָן מ י ך ניט בעגרייפען: איך שטייג אַריבער זיינע בעגריפען, אָדער זיין פערשטאַנד איז צו־קורץ מיך צו בעגרייפען. דעריבער קאָן ער אויך גאָר נישט טהאָן פאַר מיר.

דער פּאָפּעריזם איז די ו ו ע ר ט ה ל אָ ז י ג ק י י ט פ ו ן מ י ר, דער פאַקט, וואָס איך קאָן ניט רעאַליזירען קיין ווערטה פון זיך. דעריבער איז שטאַאַט און פּאָפּעריזם איינס און דיזעלבע. דער שטאַאַט לאָזט מיך ניט צוקומען צו מיין ווערטה און האָט אַ קיום נאָר דורך מיין ווערטהלאָזיגקייט: ער איז אָבגעלעגט אַלעמאָל נאָר אויף דעם, צו ציהען פון מיר נוצען, ד. ה. מיך צו עקספּלואַ־טירן, בערויבען, פערברויכען — מעג דער דאָזיגער פערברויך בע־שטעהן אפילו נאָר אין דעם, וואָס איך בעזאָרג די פּאָרטפּלאַנצונג פון דעם מין — פּ ר אָ ל ע ס (פּראָלעטאַריאַט). ער וויל, איך זאָל זיין „זיין קרעאַטור".

נאָר דאַמאָלסט קאָן דער פּאָפּעריזם אָבגעשאַפט ווערן, ווען איך גיב מיר אַליין אַ ווערטה און מאַך אַליין מיין פּרייז. איך מוז זיך אויפהויבען, מאַכען אַן אויפשטאַנד, כּדי דערהויבען צו ווערן.

וואָס איך זאָל ניט שאַפען — מעהל, לייוועגט, אָדער אייזען און קויהלען, וועלכע איך קריג אַרויס מיט מאַטערניש פון דער ערד — דאָס אַלץ איז מ י י ן אַרבייט און איך וויל רעאַליזירען דעם ווערטה דערפון. איך קאָן זיך אָבער קלאָגען ווי לאַנג איך וויל, מיין אַרבייט ווערט מיר ניט בעצאָהלט לויט איהר ווערטה: דער צאָהלער וועט מיך ניט הערן און דער שטאַאַט וועט זיך אויך פערהאַלטען אַפּאַטיש אַזוי לאַנג, ביז וואַנען ער וועט ניט דענקען, אַז ער מוז מיך „איינשטילען", כּדי איך זאָל ניט אַרויס־פּלאַצען מיט מיין געוואַלט, פאַר וועלכער ער האָט מורא. ביי דער דאָזיגער „איינשטילונג" אָבער וועט עס בלייבען, און זאָל מיר איינפאַלען צו פערלאַנגען מעהרער, פאַלט ער אַרויף אויף מיר מיט דעם גאַנצען כּח פון זיינע לייבען־לאַפּעס און אָדלער־נעגעל: דען ער איז דער קעניג פון די חיות, ער איז לייב און אָדלער. ווען איך לאָז זיך ניט בענוגענען מיט דעם פּרייז פון מיין וואָרע, ד. ה. „צו מאַכען זיך בעצאָהלען", דאַן קום

ציפּ, אַז נאָר דאָס פ אָ ל ק , „דער שטאַאַט“, איז דער אייגענ־טימער, און דער איינצעלנער איז בלויז אַ לעהן־האַלטער.

איך וויל דערמיט זאָגען, אַז דער שטאַאַט קאָן ניט האָבען די אַבזיכט, אַז ווער עס איז זאָל צוליב זיך אַליין האָבען אייגענטום, גאָר זיין רייך אָדער אפילו נאָר וואוילהאבענד; מיר אַלס מיר קאָן ער גאָרנישט צוגעשטעהן, צולאָזען אָדער עפּעס געבען. דער שטאַאַט קאָן דעם פּאָופּעריזם ניט אָבהאַלטען, ווייל די אָרימקייט פון בעזיץ איז אַן אָרימקייט פון מיין איך. דער וואָס איז אַליין גאָרנישט, אַחוץ וואָס דער צופאַל אָדער אַנאַנדערער, דהיינו דער שטאַאַט, מאַכט פון איהם, דער האָט מיט רעכט אויך גאָרנישט, אויסער וואָס אַנאַנדערער גיט איהם. און דער דאָזיגער אַנדערער וועט איהם געבען נאָר דאָס, וואָס ער פערדיענט, ד. ה. וואָס ער איז ווערטה דורך דיענען. ניט ער רעאַליזירט פון זיך זיין ווערטה, נאָר דער שטאַאַט רעאַליזירט פון איהם זיין ווערטה.

די נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע בעשעפטיגט זיך פיעל מיט דעם גענענשטאַנד. ער ליעגט אָבער וויט ארויס איבער דאָס „נאַציאָנאַלע“ און געהט אַוועק ווייטער איידער די בעגריפען און דער האָריזאָנט פון שטאַאַט, וועלכער האָט נאָר אַ ידיעה וועגען שטאַאַטס־אייגענטום און קאָן מעהר ווי דאָס ניט פערטיילען. דעריבער בינדט דער שטאַאַט דעם בעזיץ פון אייגענטום צו געוויסע בעדינגונגען — ווי ער בינדט יעדע זאַך צו זיי, צ. ב. ש. די עהע, דערמיט וואָס ער לאָזט גילטען נאָר די עהע, וועלכע איז פון איהם סאַנקציאָנירט, און ער רייסט זי ארויס פון מיין מאַכט. אייגענטום איז אָבער נאָר דאַמאָלסט מיין אייגענ־טום, ווען איך האָב עס אָהן בעדינגונגען: נאָר אַלס אַן אונבעדינגטער „איך“ האָב איך אייגענטום, שליס אַ ליעבעס־פערהעלטניש, פיהר אָן פרייען האַנדעל א. אז. וו.

דער שטאַאַט קימערט זיך ניט וועגען מיר און דאָס מייניגע, נאָר וועגען זיך און דאָס זייניגע: איך האָב עפּעס אַ בעטרעף פאַר איהם נאָר אַלס זיין קינד, אַלס „קינד פון לאַנד“, אַלס „איך“ בין איך גאָרנישט פאַר איהם. אַלץ וואָס פּאַסירט מיט מיר אַלס איך, איז לויט דעם שטאַאַט׳ס פערשטאַנד נאָר עטוואָס צופעליגעס: מיין רייכטום ווי מיין פעראָרימטקייט.

אין פ ע ר ק ע ה ר און א ו י ס ט ו י ש. מיינע געדאנקען זיינען פריי, נאָר ווען זיי ווערן מיר געגעבען דורך דעם חסד פון שטאאט, ד. ה. ווען זיי זיינען דעם שטאאט'ס געדאנקען. פריי פילאָזאָפירען לאָזט ער מיך נאָר, אויף ווי ווייט איך האלט זיך אלס „שטאאטס־פילאָזאָף"; אנטקעגען דעם שטאאט טאָר איך ניט פילאָזאָפירען, ווי גערן ער איז ניט זאָנסט, וואס איך העלף איהם ארויס אין זיינע „נויטען" און טהו איהם „טובות". — קורץ, אזוי ווי איך מוז זיך בעטראכטען נאָר ווי א איך, וואס איז פון שטאאט גנעדיגסט בעשטאטעט, וואס איז בעזאָרגט מיט זיין כתב פאר געזעצליכער אויפפיהרונג און מיט א פּאָליציי־פּאס, אזוי איז מיר אויך ניט ערלויבט צו רעאליזירען א ווערטה פון דאס וואס איז מיינס, סיידען דאָס ווייזט זיך ארויס ווי זיינס, וואָס איך האלט פון איהם ווי א לעהן־גוט. מיינע וועגען מוזען זיין זיינע וועגען, אז ניט האלט ער מיך אין פלען; מיינע געדאנקען מוזען זיין זיינע געדאנקען, אז ניט פערשטאָפּט ער מיר דאָס מויל.

דער שטאאט האָט זיך פאר קיין זאך ניט אזויפיעל צו שרעקען, וויפיעל פאר דעם ווערטה מיינעם, און קיין זאך מוז ער ניט אזוי פּאַרזיכטיג זוכען צו פערהיטען, ווי יעדע געלעגענהייט, וואס קאָן זיך מיר מאכען זיך אליין צו פ ע ר ו ו ע ר ט ה ע ן, צו רעאליזירען מיין ווערטה. איך בין דער דם־שונא פון שטאאט, וועלכער זעהט שטענדיג פאר זיך דעם אלטערנאטיוו: ער אדער איך. דעריבער איז ער אזוי פעסט ענטשלאָסען ניט נאָר מ י ך ניט צו דערלאָזען ווערן גילטיג, נאָר אויך ארונטערצודריקען אלץ וואס איז מ י י נ ס. אין דעם שטאאט איז ניטאָ קיין אייגענטום, ד. ה. קיין אייגענטום פון דעם איינצעלנעם, נאָר בלויז שטאאט־אייגענטום. נאָר דורכ'ן שטאאט האָב איך, וואס איך האָב, אזוי ווי איך בין נאָר דורך איהם, וואס איך בין. מיין פריוואט־אייגענטום איז נאָר דאָס, וואס דער שטאאט לאָזט איבער פאר מיר פון דאס ז י י נ י ג ע, דערמיט וואס ער רייסט עס אָב (פריוווירט עס) פון אנדערע מיטגליע־דער פון שטאאט: עס איז שטאאט־אייגענטום.

אָבער אין אָפּאָזיציע צום שטאאט פיהל איך וואָס ווייטער אלץ דייטליכער, אז מיר איז נאָך איבערגעבליבען א גרויסע מאכט, די מאכט איבער מיך אליין, ד. ה. איבער אלץ, וואס געהערט נאָר

איך די ערשטע זאַך אין אַ קאָנפליקט מיט דעם אָבנעהמער פון דער וואַרע. שטילט זיך איין דער קאָנפליקט דורך אַ גענענזייטיגער איינפערשטענדיגונג, וועט דער שטאַאט ניט מאַכען לייכט קיין איינוועגדונגען, ווארים איהם קימערט ווענינ, ווי אַזוי די איינצעלנע קומען דורך איינע מיט די אנדערע, כל זמן זיי שטעלען זיך דערביי איהם ניט אין וועג. זיין שאַדען און זיין געפאַהר פאַנגט זיך אָן ערשט דאַ, וואו זיי קאָנען ניט דורכקומען איינע מיט די אנדערע, ווען זיי הויבען זיך אָן רייסען פאַר די האָהר, ווייל זיי קאָנען זיך ניט אויסגלייכען. דער שטאַאט קאָן ניט פערליידען, אז דער מענש זאָל שטעהן אין אַ דירעקטער שייכות צום מענשען; ער מוז זיך אריינרוקען צווישען אלס — פ ע ר מ י ט ל ע ר, ער מוז זיך א ר י י נ מ י ש ע ן. וואס קריסטוס איז געווען, וואָס עס זיינען געווען די הייליגע און די קירך, דאס איז געוואָרן דער שטאַאט, נעמליך אַ „פערמיטלער". ער מאַכט אַ פירוד הלבבות צווישען די מענשען, כדי צו שטעלען זיך אלס „גייסט" אין דער מיט. די ארבייטער, וועלכע פערלאַנגען אַ העכערן לוין, ווערן בעהאַנדעלט ווי פערברעכער, אַזוי באַלד ווי זיי ווילען עס קריגען דורך צ וו א נ ג. וואס זאָלען זיי טהאָן? אָהן צוואַנג בעקומען זיי איהם ניט, און אין דעם צוואַנג דערבליקט דער שטאַאט אַ זעלבסט־הילף, אַ פרייז־בעשטימונג, וואס דער איך שטעלט אוועק, אַ ווירקליכע, פרייע ווערטה־רעאַליזירונג פון זיין אייגענטום, וועלכע דער שטאַאט קאָן ניט דערלאָזען. וואס זאָלען, אלזא, די ארבייטער אָנהויבען טהאָן? זיך פערלאָזען אויף זיך און ניט קוקען אויפ'ן שטאַאט? — —

אָבער פונקט ווי די זאַך שטעהט מיט מיין מאַטעריעלער ארבייט, אַזוי שטעהט עס אויך מיט מיין גייסטיגער ארבייט. דער שטאַאט ערלויבט מיר צו רעאַליזירען דעם ווערטה פאַר אלע מיינע געדאַנקען און געפינען פאַר זיי קונדען (איך רעאַליזיר אַ ווערטה פאַר זיי שוין דורכדעם, וואס מיינע צוהערער גיבען מיר אָב כבוד און דערגלייבען); אבער דאס אלץ נאָר אַזוי לאַנג, ווי לאַנג מ י י נ ע געדאַנקען זיינען — ז י י נ ע געדאַנקען. האָב איך אבער געדאַנקען, צו וועלכע ער קאָן ניט מסכים זיין (ד. ה. ער קאָן זיי ניט אָננעהמען אלס זיינע געדאַנקען) דאן ערלויבט ער מיר דורכאויס ניט צו רעאַליזירען פאַר זיי אַ ווערטה, צו ברענגען זיי

ציגקייט, מילדקייט, גוטמיטיגקייט אדער אפילו גערעכטיגקייט און יושר (ווארים אפילו די יוסטיציא איז אן ערשיינונג פון — ליעבע, א ליעבעס־פּראָדוקט): די ליעבע וויים נאָר אָ פּ פּ ע ר און פּאָדערט „אויפּאָפּפּערונג“.

דער עגאָיזם טראַכט ניט עפּעס צו אָפּפּערן, זיך אָבצוזאָגען פון עפּעס: ער בעשליסט איינפאַך: וואס איך ברויך, מוז איך האָבען, און וועל עס קריגען. אַלע פּראָבעם צו געבען פערנינפטיגע געזעצען וועגען אייגענטום האָבען ארויסגעשטראמט פון דעם בוזים [בוכטע, ים־אויסגוס] פון ליעבע אין א וויסטען ים פון תקנות. מען קאָן ניט מאַכען קיין אויסנאַהמע דערפון אפילו פאר דעם סאָציאליזם און קאָמוניזם. יעדער דאַרף פערזאָרגט ווערן מיט גענינענדע מיטלען, און עס איז דערביי ניט פיעל וויכטיג, צי די דאָזיגע מיטלען וועלען זיך געפינען, ווי די סאָציאַליסטען ווילען האָבען, אין א פאָרם פון פּריוואט אייגענטום, צי מען וועט זיי נעהמען קאָמוניסטיש פון דער גיטער־געמיינשאַפט. דער געפיהל פון די איינצעלנע בלייבט איןביידע פעלען דערזעלביגער — ער בלייבט א געפיהל פון אָבהענגיגקייט. די יושר’דיגע פערטיילענדע קאָמיסיע לאָזט מיר האָבען דערפון, וויפיעל איהר יושר־געפיהל, איהר ל י ע ב ע נ ד ע זאָרג פאר אלעמען, שרייבט פאָר. פאר מיר, דעם איינצעלנעם, ליעגט ניט קיין קלענערע שטערונג אין דעם ק אָ ל ע ק ט י װ ־ פ ע ר מ ע ג ע ן, ווי אין דעם א י נ צ ע ל־פערמעגען פון אנדערע: ניט דער איז מיינס, ניט יענער. סיי דער פערמעגען געהערט צום כלל, וועלכער לאָזט מיר דערפון בעקומען א טייל, סיי ער געהערט צו איינצעלנע בעזיצער, איז ער אלץ פאר מיר דערזעלביגער צוואנג, היות ווי איך האָב קיין דעה ניט איבער קיינעם פון די ביידע. אדרבא, דורכדעם וואס דער קאָמוניזם שאפט אָב יעדעס פערזענליכע אייגענטום, דריקט ער מיך נאָך מעהר ארונטער אין דער אָבהענגיגקייט פון אנאנדערן, דהיינו פון דער אלגעמיינהייט אדער פון דעם כלל; און ווי הויך ער זאָל ניט אטאקירען דעם שטאאט, איז וואָס ער בעצוועקט איינצופיהרען, אליין ווידער א שטאאט, א ס ט א ט ו ס, א צושטאנד, וואס הינדערט מיין פרייע בעוועגונג, אן איבערהערשאפט איבער מיר. דער קאָמוניזם שטעלט זיך אויף מיט רעכט אנטקעגען דער אונטערדריקונג, וואס איך לייד פון די איינצעלנע איינענטימער; אבער נאָך

צו מיר אליין און וואס עקזיסטירט נאָר דערמיט, וואס עס איז מיין אייגענס.

וואס טהו איך, ווען מיינע וועגען זיינען ניט מעהר זיינע וועגען און מיינע געדאנקען זיינען ניט מעהר זיינע געדאנקען? איך פערלאָז מיך אויף זיך און קוק ניט אויף איהם! אין מ י י נ ע געדאנקען, פאר וועלכע איך דארף ניט קיין סאנקציע פון קיין צושטימונג, ערלויבניש אדער גנאָד, בעזיץ איך מיין ווירקליכעס אייגענטום, אן אייגענטום, מיט וועלכען איך קאָן פיהרען מסחר. ווארים אלס מיינע זיינען זיי מיינע ש א פ ו נ ג ע ן, און איך בין אומשטאַנד זיי אוועקצוגעבען פאר א נ ד ע ר ע געדאנקען: איך גיב זיי אויף און בייט זיי אויס אויף אנדערע, וועלכע זיינען דאן מיין ניי־געקויפטעס אייגענטום.

וואס איז אלזא מ י י ן אייגענטום? גאָרנישט א חוץ דאס, וואס איז אין מיין מ א כ ט! צו וועלכען אייגענטום בין איך בערעכטיגט? צו יעדען, צו וועלכען איך — ד ע ר מ ע כ ־ ט י ג ז י ך. איך גיב זיך דאס אייגענטומסרעכט, דערמיט וואס איך נעהם זיך אייגענטום, אדער וואס איך גיב זיך די מ א כ ט פון דעם אייגענטימער, די פולמאכט, די דערמעכטיגונג.

יעדע זאַך, איבער וואָס מען קאָן ביי מיר ניט אוועקרייסען די מאכט, בלייבט מיין אייגענטום; נו, גוט, זאָל די מאכט ענטשיי־דען איבער דעם אייגענטום, און איך וויל לעגען אלע מיינע האָפנונ־גען אויף מיין מאכט! פרעמדע מאכט, די מאכט וואס איך לאָז פאר אנאנדערן, מאכט מיך פאר א לייבאייגענעם: איז זאָל מיין אייגענע מאכט מיך מאכען פאר אן אייגענטימער! לאָמיך דערי־בער צוריקנעהמען די מאכט, וועלכע איך האָב אָבגעגעבען אנדערע, ניט פערשטעהענדיג די שטאַרקייט פון מיין אייגענער מאכט! לאָמיך מיר אליין זאגען, וואוהין מיין מאכט גרייכט, איז מיין אייגענטום, און לאָמיך נעהמען אין אָנשפרוך אלס אייגענטום אלץ, וואס איך פיהל מיך שטאַרק גענוג צו דערלאנגען, און לאָמיך מיין ווירקליכעס אייגענטום אויסברייטערן אויף אזויפיעל, אויף וויפיעל א י ך בערעכטיג מיך, ד. ה. — ד ע ר מ ע כ ט י ג מיך צו נעהמען.

דאָ מוז ענטשיידען דער עגאָיזם, די אייגעננוצען, ניט דער פרינציפ פון ל י ע ב ע, ניט די ליעבעס־מאָטיווען, ווי בארמהער־

בען זייער בעליעבט ווארט) מען זאל זיי רעספעקטירען. קורץ, דער מאנגעל אין א בעוואוסטזיין פון יענער „נייער חכמה“, און דאס אלטע זינד־בעוואוסטזיין — דאס אליין טראגט די שולד.

ווען די מענשען וועלען קומען אזוי וויים, אז זיי וועלען פערלי־רען דעם רעספעקט פאר אייגענטום, דאן וועט יעדערער האבען אייגענטום, פונקט ווי אלע שקלאפען ווערן פרייע מענשען, אזוי־באלד ווי זיי אכטען ניט מעהר זייער הארן אלס הארר. פעראייניגען וועלען אויך אין דעם פערפיעלפאכען די מיטלען פון דעם איינצעלנעם און וועלען זיכער שטעלען זיין אייגענטום פון אלע אנגריפען.

לויט דער מיינונג פון די קאמוניסטען דארף די געמיינדע זיין די אייגענטימערין. פערקעהרט, איך בין אייגענטימער און פערשטענדיג זיך נאר מיט די איבעריגע וועגען מיין אייגענטום. טהוט עפעס די געמיינדע, וואס מיר געפעלט ניט, הויב איך מיר אויף אנטקעגען איהר און פערטיידיג מיין אייגענטום. איך בין אן אייגענטימער, אבער דאס אייגענטום איז ניט הייליג. זאל איך בלויז זיין א בעזיצער? ניין, ביזאהער איז מען נאר געווען בעזיצער, און מען איז געווען געזיכערט אין דעם בעזיץ פון א חלק, דורכדעם וואס מען האט די איבעריגע אויך געלאזט אין דעם בעזיץ פון א חלק; איצט אבער געהערט מיר אלץ; איך בין אייגענטימער פון אלץ, וואס איך ברויך און וואס איך קאן האבען אין מיין רשות. אויב סאציאליסטיש הייסט עס: די געזעלשאפט גיט מיר וואס איך ברויך, — זאגט דער עגאיסט: איך נעהם מיר וואס איך ברויך. אויב די קאמוניסטען בענע־העז זיך ווי שלעפער, בענעהמט זיך דער עגאיסט ווי אן אייגענ־טימער.

אלע „שוואנען־פערברידערונגען“* און אלע פראבעס צו בעגלי־קען דעם המון, וועלכע נעהמען זיך פון דעם פרינציפ פון ליעבע, מוזען דורכפאלען. נאר פון דעם עגאיזם קאן דער המון געהאל־פען ווערן, און די דאזיגע הילף מוז ער זיך אליין שאפען און —

* עס זעהט אויס, אז דער נאמען בעציהט זיך אויף געוויסע וואויל־טעטיגע חברות פון דעם פערפאסער׳ס צייט. — דער איבערזעצער.

מורא'דיגער איז די מאכט, וואָס ער לעגט אריין אין די הענד פון דעם כלל.

דער עגאָיזם פערנעהמט זיך אויף אַנאַנדער וועג, כדי אויסצו־ראָטען דעם בעזיצלאָזען המון. ער זאָגט ניט: ווארט אָב וואָס די יושר'דיגע קאָמיסיע וועט אין נאָמען פון כלל — דיר שענקען (ווארים אזא שענקען איז פון אייביג אָן פאָרגעקומען אין די „שטאאטען", וואו מען האָט יעדערן געגעבען „לויט פערדיענסט", ד. ה. לויט דער מאָס וויפיעל אייגער האָט פ ע ר ד י ע נ ט , האָט זיך ד ע ר ד י ע נ ט); ער זאָגט: גרייף אָן און נעהם וואָס דו האָרפסט! דערמיט ווערט דערקלערט דער קריעג פון אלעמען אנטקעגען אלעמען. א י ך אליין בעשטים, וואָס איך וויל האָבען.

— „נו, דאס איז באמת גאָר ניט קיין נייע חכמה, ווארים אזוי האָבען געהאלטען אלע, וואָס זוכען זייערע אייגענע נוצען, פון אייביג אָן!"

— ס'איז גאָר ניט נויטיג, די זאך זאָל זיין ניי, אויב מען האלט עס נאָר אין זינען. און אָט דער לעצטער פונקט קאָן שוין ניט האָבען קיין פרעטענזיע אויף הויכען עלטער (סיידען מען זאָל צורע־כענען אהער די עגיפטישע און ספאַרטאנישע געזעצען); ווארים מען קאָן זעהן, ווי וועניג אָט די חכמה איז ארייגגעדרונגען אין אונזער בעוואוסטזיין, פון דעם פריהעריגען פאָרוואורף, וואס רעדט מיט פעראכטונג וועגען די, וואָס זוכען זייערע אייגענע נוצען. מען דארף עס טאקע וויסען, אז די דאָזיגע האנדלונג פון אָנגרייפען איז ניט קיין שענדליכע, נאָר עס איז די ריינע טהאט פון דעם עגאָיסט, וועלכער איז ניט צעריסען מיט זיך אליין.

ווען איך דערוואַרט ניט מעהר, ניט פון דעם איינצעלנעם, ניט פון כלל, דאס וואס איך קאָן מיר אליין געבען, ערשט דאמאלסט דרעה איך זיך ארוים פון דער שטריק־נעץ פון דער — ליעבע; דער המון הערט ערשט דאן אויף צו זיין א המון, ווען ער ג ר י י פ ט א ן. נאָר די מורא פאר'ן אָנגרייפען און די בעשטראָפונג, וואָס קומט דערפאר, מאכט איהם פאר א המון. נאָר דאס, אז כאפען איז א ז י נ ד , א פערברעכען, — נאָר אָט די דאָגמא שאפט א המון. און דאס, וואס דער המון בלייבט וואס ער איז, דעריין איז ער פונקט אזוי שולדיג, פארוואס ער לאָזט די דאָגמא בעשטעהן, ווי יענע ספעציעל, וועלכע פאָדערן „אייגעננוציג" (זיי צוריקצוגע־

קורץ, די אייגענטומס־פראַגע לאָזט זיך ניט לייזען אזוי ליעבליך, ווי די סאָציאליסטען, און אפילו די קאָמוניסטען, חלומ'ען וועגען דעם. זי ווערט געלייזט נאָר דורך דעם קריעג פון אלעמען אנטקעגען אלעמען. די אָרימע ווערן פריי און ווערן אייגענטימער נאָר ווען — זיי מאכען אן אויפשטאַנד, הויבען זיך אויף און דערהויבען זיך. שענקט זיי וויפיעל איהר ווילט, זיי וועלען שטענדיג וועלען אלץ מעהר; וואָרים זיי ווילען ניט ווינציגער, ווי אז ענדליך — זאָל מעהר גאָר ניט געשענקט ווערן.

מען וועט פרעגען: וואס וועט דאן זיין, ווען די בעזיצלאָזע וועלען קריגען מוט? וואס פאר א מין אויסגלייכונג וועט דאן ווערן? איהר קאָנט אזוי גוט פערלאנגען פון מיר, איך זאָל אייך פאראויסזאגען דעם מזל פון א ניי־געבוירענעם קינד. וואס א שקלאַף וועט טהאָן, נאָכדעם ווי ער האָט צובראָכען זיינע קייטען, דאָס מוז מען — אָבווארטען און זעהן.

קייזער אין זיין בראָשור „די פערזינליכקייט דעם אייגענטימער'ס אין בעצוג אויף דעם סאָציאליזמוס אונד קאָמוניזמוס א. ז. וו.", וועלכע איז ווערטהלאָז לויט איהר פאָרם, ווי לויט איהר אינהאלט, האָפט אויף'ן שטאַאט, אז ער וועט פועל'ן אן אויסגלייכונג פון פערמעגען. שטענדיג דער שטאַאט! דער הערר פאַפּאַ! פונקט ווי די קירך האָט זיך ארויסגעגעבען און איז בעטראַכט געוואָרען פאר די „מוטער" פון די גלויביגע, אזוי האָט דער שטאַאט איינגאנצען דעם פנים פון דעם אלץ־בעזאָרגענדען פאָטער.

די קאָנקורענץ צייגט זיך ארויס צו זיין פערבונדען מיט דעם פרינציפּ פון בירגערליכקייט אויף'ן ענגסטען אופן. איז זי דען עפּעס אנדערש ווי די גלייכהייט (עגאַליטע)? און איז דען ניט די גלייכהייט א פּראָדוקט פון דערזעלביגער רעוואָלוציע, וואס איז ארויסגערופען געוואָרן פון דעם בירגערטום אדער די מיטעלקלאַסען? אזוי ווי עס איז קיינעם ניט פערוועהרט צו קאָנקורירען מיט אלעמען אין שטאַאט (א חוץ דעם קעניג, ווייל ער שטעלט מיט זיך פאָר דעם שטאַאט גופא) — צו קאָנקורירען און ארויספאַרבייטען זיך אזוי הויך ווי די אנדערע, אפילו זיי ארונטערצו־וואַרפען אדער עקספּלואטירען צוליעב די אייגענע נוצען, אריבערשטייגען זיי און דורך שטאַרקערע אָנשטרענגונגען אוועקנעהמען זייער

וועט זיך עס אליין שאפען. לאזט ער זיך ניט צווינגען מורא צו האבען, דאן איז ער א מאכט. „די לייט וועלען פערלירן יעדען רעספעקט, ווען מען זאל זיי ניט צווינגען אזוי מורא צו האבען", שרייבט זיך אין דעם מעשה־ביכעל „דער קאטער אין שטיוועל".

אלזא, דאס אייגענטום זאל ניט און קאן ניט אבגעשאפט ווערן, עס מוז בעסער ארויסגעריסען ווערן פון די געשפענסטישע הענד און ווערן מ י י ן אייגענטום. דאן וועט פערשווינדען דאס טעות'דיגע בעוואוסטזיין, אז איך האב ניט קיין רעכט צו אזויפיעל, וויפיעל איך ברויך. —

„איז דען אבער דא א שיעור וויפיעל א מענש קאן ברויכען!" נו, יא, ווער עס ברויכט פיעל און פערשטעהט ווי דאס צו בעקומען, האט זיך טאקע צו יעדער צייט דאס גענומען, ווי נאפאלעאן דעם קאנטינענט און די פראנצויזען אלזשיער. עס האנדעלט זיך דעריבער נאר אום דעם, אז דער רעספעקט־פולער „המון" זאל ענדליך זיך אויסלערנען צו נעהמען, וואס ער ברויכט. אויב ער דערלאנגט אייך צו־ווייט, — אי, אי, וועהרט זיך אנטקעגען! איהר זייט גאר ניט מחויב מיט גוטען איהם עפעס צו — שענקען. ווען ער האט זיך קענען געלערנט, אדער ריכטיגער גענאגט, דער פון דעם המון, וואס לערנט זיך קענען, ווארפט אראב פון זיך די המון־אייגענשאפט, דערמיט וואס ער איז מוחל אייערע נדבות. עס איז אבער לעכערליך, וואס איהר דערקלערט איהם פאר „זינדיג און פערברעכעריש", ווען ער וויל ניט לעבען פון אייערע טובות, ווייל ער קאן אליין עפעס טהאן פאר זיך. אייערע שענקונגען בעטריגען איהם און האלטען איהם אב. פערטיידיגט אייער אייגענטום, וועט איהר זיין שטארק; ווילט איהר פערקעהרט אויפהאלטען אייער פעהיגקייט צו שענקען, און אפשר גאר האבען אלץ מעהר פאליטישע רעכט, וואס מעהר נדבות (קצבה פאר ארימע לייט) איהר קאנט געבען, וועט עס אנגעהן אזוי לאנג, ביז וואנען די מקבלים וועלען אייך לאזען אזוי געהן.*

---

* אין א רעגיסטראציאן־בילל פאר אירלאנד האט די רעגירונג גע־שטעלט דעם אנטראג צו לאזען זיין וועהלער נאר יענע, וואס צאהלען 5 פונט סטערלינג שטייער פאר ארעמע. אלזא, ווער עס גיט נדבות, בע־קומט פאליטישע רעכט, אדער ער ווערט אנדערסוואו א שוואנען־ריטער.

פ א ט ע נ ט י ר ט נאָר (ער גיט דעם אפליקאנט א געשריפטס, אז דאָס האנדעל שטעהט אָפען, פאטענט מיינט אָפען) אָדער גיט „קאָנצעסיעס“. אזוי ווי אבער דער שטאאט האָט איצט אלץ איבער־געלאָזט צו די קאָנקורענטען, מוז ער קומען אין א קאָנפליקט מיט א ל ע מ ע ן , ווארים יעדערער און אלע האָבען א רעכט צו קאָנ־קורירען. מען וועט אויף איהם „אָנפאלען“ פון אלע זייטען, און אין דעם אָנפאל וועט ער געהן צו גרונד.

איז דען די „פרייע קאָנקורענץ“ ווירקליך פריי? איז זי ווירק־ליך א „קאָנקורענץ“, ד. ה. א קאָנקורענץ פון פ ע ר ז אָ נ ע ן , פאר וועלכער זי גיט זיך ארויס, ווייל זי בעגרינדעט איהר רעכט אויף דעם טיטעל? זי איז דאָך ארויסגעגאנגען פון דעם פונקט, אז די פערזאָנען זיינען פריי געווארן פון יעדער פערזענליכער הער־שאפט. איז א קאָנקורענץ „פריי“, וועלכע דער שטאאט, אָט דער הערשער אין דעם בירגערליכען פרינציפ, צוימט איין אין טויזענ־דער גרעניצען? דאָ איז א רייכער פאבריקאנט, וועלכער מאכט גלענצענדע געשעפטען, און איך וואָלט וועלען מיט איהם קאָנקו־רירען. „זעהר שעהן,“ זאָגט דער שטאאט, איך האָב גאָרנישט וואס איינצו־ווענדען אנטקעגען דיין פ ע ר ז אָ ן אלס קאָנקורענט“. יאָ, זאָג איך, דערצו דארף איך אָבער האָבען א פלאץ פאר א געביידע, און דארף האָבען געלד! „דאָס איז שלעכט; אבער אויב דו האָסט ניט קיין געלד, קאָנסטו ניט קאָנקורירען. אוועקנעהמען טאָרסטו ביי קיינעם ניט, ווארים איך בעשיץ און פריוויליגיר דאָס אייגענ־טום“. די פרייע קאָנקורענץ איז ניט „פריי“, ווייל מיר פעהלט די זאָך צו דער קאָנקורענץ. אנטקעגען מיין פ ע ר ז אָ ן לאָזט זיך גאָרנישט איינווענדען, אבער אזוי ווי איך האָב ניט די זאך (קאפיטאל), מוז מיין פערזאָן אויך צוריקטרעטען. און ווער האָט די נויטיגע זאך? אפשר יענער פאבריקאנט? ביי איהם קאָן איך עס דאָך אוועקנעהמען! ניין, דער שטאאט האָט עס אלס אייגענ־טום, דער פאבריקאנט נאָר אלס לעהן־גוט, אלס בעזיץ.

איז אזוי ווי איך קאָן מיט'ן פאבריקאנט גאָר ניט מאכען, וויל איך קאָנקורירען מיט יענעם פראָפעסאָר פון יורספרודענץ. דער מאן איז א מלמד און איך, וועלכער פערשטעה די זאך הונדערט מאָל בעסער פאר איהם, וועל אָבציהען פון איהם אלע זיינע צוהערער. — „האָסטו שטודירט און אבגעגעבען עקזאמען, מיין פריינד?“ ניין,

וואוילשטאַנד — דיענט עס פאר א קלאָרען בעוויז, אז פאר דעם ריכטער־שטוהל פון שטאַאט האָט יעדער איינער נאָר דעם ווערטה פון א „פּשוט׳ן יחיד“ און טאָר ניט רעכענען אויף קיין בעגינסטי־גונג (פאַוואָריטיזם). יאָגט און טרייבט אייך אריבער איינע די אנדערע וויפיעל איהר ווילט און קאָנט, האָס זאָל מיך, דעם שטאַאט, ניט אהרען! אין דעם קאָנקורירען צווישען זיך זייט איהר פריי, זייט קאָנקורענטען; דאָס איז אייער ג ע ז ע ל ש א פ ט ל י כ ע שטעלונג. פאר מיר, דעם שטאַאט, אבער זייט איהר נישט מעהר ווי „פּשוט׳ע יחידים“!*

וואָס מען האָט פאָרגעשטעלט אין א פּרינציפּיעלער אדער טעארעטישער פאָרם אלס די גלייכהייט פון אלע מענשען, האָט אין דער קאָנקורענץ געפונען זיין פּערווירקליכונג און פּראַקטישע אויס־פיהרונג; ווארים די ע ר ש ט ע איז — די פרייע קאָנקורענץ. פאר דעם שטאַאט זיינען אלע — פּשוט׳ע יחידים, אין דער געזעל־שאַפט אדער אין זייער שייכות איינע צו די אנדערע — קאָנקו־רענטען.

איך דארף נישט מעהר זיין ווי א פּשוט׳ער יחיד, כדי צו קאָנען קאָנקורירען מיט יעדען אנדערען, א חוץ מיט דעם קעניג און זיין פאַמיליע — א פרייהייט, וועלכע איז פריהער געוועזן אונמעג־ליך, ווארים די פרייהייט צו טהאָן עפּעס האָט א מענש געהאַט נאָר דורך זיין קאָרפּאָראַציע [גילדע] און אין די גרעניצען פון דער קאָרפּאָראַציע.

אין דער גילדע און פעאָדאַלער אָרגאַניזאַציע איז דער שטאַאט אונטאָלעראַנט און איבערקלייבעריש, דערמיט וואס ער פּ ר י ו ו י־ל י ג י ר ט; אין דער קאָנקורענץ און אין דעם ליבעראַליזם פערהאַלט ער זיך טאָלעראַנט און נאָכגיביג, דערמיט וואס ער

---

*אָט דעם אויסדרוק האָט געברויכט דער מיניסטער שטיין ווע־גען גראַף פאָן רייזאַך, בעת ער האָט איהם קאַלטבלוטיג איבערגעגעבען אין די הענד פון דער בייערישער רעגיערונג, זאָגענדיג: „אַ רעגירונג ווי בייערן מוז האָבען פאַר איהם מעהר ווערטה אידער אַ פּשוט׳ער יחיד“. רייזאַך האָט אויף שטיין׳ס פערלאַנג געשריבען אַנטקעגען מאָנטעגלאַס, און שטיין האָט שפּעטער איינגעוויליגט, אויף מאָנטע־גלאַס׳ פאָדערונג אויסצוליפערן רייזאַך׳ן פאַר אָט דעם בוך.. — ס. הייני־ריכס פּאָליטישע פאָרלעזונגען, 1, 280.

יעדער קאָן לויפען און יאָגען זיך, כדי צו פערדיענען די ג י ט ע ר און ד י ג נ ע ד י ג ע נ ד ב ו ת פ ו ן ש ט א א ט. דעריבער יאָגען זיך טאקע אלע נאָך האָב און גוטס און בעזיצונג (סיי עס איז געלד, עמטער, עהרענטיטלען א. אז. וו.) — נאָך ז א כ ע ן.

לויט דעם זין פון בירגערטום איז יעדער איינער א בעזיצער אדער „אייגענטימער". ווי קומט עס דעריבער, וואס די מעהרסטע האָבען אזוי גוט ווי גאָרנישט ? עס קומט דערפון, וואס די מעהרסטע פרעהען זיך שוין דערמיט אליין, וואס זיי זיינען איבערהויפּט בעזיצער — זאָל זיין אפילו ניט מעהר ווי פון עטליכע שמאטעס: ווי קינדער פרעהען זיך מיט זייערע ערשטע הייזלאך, אדער מיט די ערשטע עטליכע גראָשען, וואס זיי האָבען געקריגען געשענקט. פינקטליכער אבער דארף מען אויפפאסען די זאך אזוי: דער ליבע־ראליזם איז גלייך ארויסגעקומען מיט דער ערקלערונג, אז עס געהערט צום וועזען פון מענשען, עס זאָל ניט זיין קיין אייגענטום, נאָר אייגענטימער. אזוי ווי דערביי האנדעלט זיך וועגען „דעם מענשען" [בכלל], ניט וועגען דעם איינצעלנעם, איז די פראגע „וויפיעל" (וועלכע איז גראָד דער ספּעציעלער אינטערעס פון דעם איינצעלנעם) איבערגעלאָזט געווארן צו איהם אליין. דעריבער האָט דער עגאָיזם פון דעם איינצעלנעם זיך גענומען אין דער פראגע די פולע פרייהייט און האָט געטריבען אן אונערמיעדליכע קאָנקורענץ.

מיט דער צייט אָבער האָט דער גליקליכער עגאָיזם געמוזט ווערן א שטרויכלונג אויף'ן וועג פון דעם וועניגער־בעגליקטען, און אָט דער לעצטער, זיך נאָך אלץ האלטענדיג אָן דעם פּרינציפּ פון מענשענטום, האָט אויפגעשטעלט די פראגע מכח וויפיעל בעזיץ און זי פּערענטפערט אין דעם זין, אז „דער מענש מוז האָבען אזוי־פיעל, וויפיעל ער בעדארף".

וועט מ י י ן עגאָיזם קאָנען זיך לאָזען דערמיט בענוגענען ? וואָס „דער מענש" [בכלל] בעדארף, איז בשום אופן ניט קיין מאָסשטאב פאר מיר און מיין בעדערפעניש, ווארים איך קאָן געברויכען וועניגער אדער מעהר. איך מוז ריכטיגער האָבען אזויפיעל, וויפיעל איך בין בכח צו מאכען פאר מיין אייגענס.

די קאָנקורענץ ליידט פון דעם שלעכטען אומשטאנד, וואס ניט יעדערער האָט אין זיין רשות די מ י ט ל ע ן צום קאָנקורירען, ווייל זיי נעהמען זיך ניט פון דער פערזענליכקייט, נאָר פון דער־

אבער וואס מאכט עס אויס? איך פערשטעה דעם פאך אויסגע־צייכענט גוט. — „עס טהוט מיר לייד, אבער די קאָנקורענץ איז דאָ ניט „פריי“. אנטקעגען דיין פערזאָן איז גאָר ניטאָ וואס צו זאָגען, אבער די זאַך פעהלט, דער דאָקטאָר־דיפּלאָם. און איך, דער שטאַאט, פערלאַנג אָט דעם דיפּלאָם. צוערשט בעט מיך העפליך וועגען דעם, דערנאָך וועלען מיר זעהען, וואס מען קאָן דאָ טהאָן“.

אָט דאָס, אלזא, איז די „פרייהייט“ פון דער קאָנקורענץ. די פעהיגקייט צו קאָנקורירען גיט מיר ערשט דער שטאַאט, מיין הארר.

אָבער קאָנקורירען דען ווירקליך די פערזאָנען? ניין, ווידעראמאָל נאָר די זאַכען! קודם די געלדער א. אז. וו.

אין דער קאָנקורענץ בלייבט אלעמאָל איינער הינטערשטעליג לגבי דעם אנדערן (צ. ב. ש. דער גראמען־מאכער הינטער דעם פּאָעט). עס איז אבער אן אונטערשיעד, צי די מיטלען, וועלכע פעהלען דעם אומגליקליכען קאָנקורענט, זיינען מאטעריעלע אָדער פערזענליכע, און אויך צי מאטעריעלע מיטלען קאָנען געוואונען ווערן דורך פערזענליכע כחות, אדער מען קאָן זיי קריגען נאָר דורך א חסד, נאָר אלס געשענק, דורכדעם צ. ב. ווי דער ארימערער מוז דעם רייכען לאָזען האָבען, ד. ה. שענקען איהם, זיין רייכטום. איבערהויפּט אָבער, אויב איך דאַרף וואַרטען אויף דער צושטימונג פון דעם שטאַאט, כדי צו בעקומען אדער געברויכען די מיטלען (צ. ב. ש. ביים אָבגעבען עקזאמען), דאן האָב איך די מיטלען דורך דעם חסד פון שטאַאט.*

פרייע קאָנקורענץ האָט אלזאָ נאָר דעם פאָלגענדען זין: אלע זיינען פעררעכענט ביי דעם שטאַאט ווי זיינע גלייכע קינדער, און

---

* אין די גימנאַזיעס און אוניווערזיטעטען א. ז. וו. קאָנקורירען אָרימע מיט רייכע. זיי קאָנען אָבער דאָס טהאָן מעהרסטענטיילס נאָר דורך סטיפּענדיען, וועלכע — גאַנץ מערקווירדיג — שטאַמען כמעט אַלע פון אַ צייט, ווען די פרייע קאָנקורענץ איז נאָך וויית ניט געוועזן קיין קאָנטראָלירענדער פּרינציפּ. דער פּרינציפּ פון קאָנקורענץ האָט ניט געגרינדעט קיינע פאָנדען פאַר סטיפּענדיען, נאָר ער זאָגט: העלף זיך אַליין, ד. ה. פערשאַף דיר די מיטלען. די געלדער וואָס דער שטאַאַט גיט אַוועק פאַר יענע צוועקען, איז עס אַקוראַט ווי ער וואָלט דאָס אַוועקגעלעגט אויף פּראָצענט, כדי אויסצובילדען „דיע־נער“ פאָר זיך.

ווי די קאָמוניסטען מיינען, אדער בעשטעהט ער ניט פיעל מעהר אין אלץ וואס איך פערמאָג [וואס איך האָב בכח] ? און מוז דען ניט די ארבייטער־געזעלשאפט גופא דאָס צוגעבען, דערמיט צ. ב. ש. וואס זי האלט אויס די קראנקע, קינדער, אלטע לייט — קורץ, אלע וואס זיינען אונפעהיג צו ארבייטען ? אָט די לעצטע פערמאָגען [האָבען בכח] נאָך אלץ א היבש ביסעל, צ. ב. ש. צו דערהאלטען זייער לעבען אַנשטאט זיך צו נעהמען דאָס לעבען. האָבען זיי אזא כח איבער אייך, אז איהר זאלט וועלען אויפהאלטען זייער קיום, דאַן האָבען זיי א מאכט איבער אייך. דעם, וואס איבט אויף אייך גאָר קיין מאכט ניט אויס, וואָלט איהר גאָרנישט געגעבען ; ער וואָלט געקאָנט אויסגעהן פון הונגער.

אלזא, וואָס דו פ ע ר מ אָ ג ס ט [וואָס דו האָסט בכח], איז דיין פ ע ר מ ע ג ע ן ! האָסטו בכח צו שאפען פערגניגען פאר טויזענדע מענשען, וועלען טויזענדער מענשען דיר בעצאָהלען דערפאר : עס ליעגט אין דיין מאכט זיי דאָס ניט צו פערשאפען, דעריבער מוזען זיי ביי דיר קויפען דיין ארבייט. פערמאָגסטו ניט די קראפט צו מאכען מען זאל זיך אינטערעסירען מיט דיר, דאַן מעגסטו איינפאך פערהונגערן.

זאָל איך, דער וואס פערמאָגט פיעל, אפשר גאר קיין יתרון ניט האָבען איבער דעם, וואס פערמאָגט וועניגער ?

מיר אלע זיצען אין אַ גרויסער שפע ; זאָל איך ניט נעהמען וויפיעל איך קאָן, נאָר ווארטען וויפיעל עס וועט פאר מיר בלייבען ביי אַ גלייכער טיילונג ?

אנטקעגען דער קאָנקורענץ שטעלט זיך אויף דער פרינציפ פון דער שלעפער־געזעלשאפט — די ח ל ו ק ה .

דער איינצעלנער קאָן ניט פערטראגען צו ווערן בעטראכט בלויז ווי א ט י י ל, א טייל פון דער געזעלשאפט, ווייל ער איז מ ע ה ר ע ר ; זיין איינציגקייט פערווארפט אָט די בעשרענקטע אויפפאסונג.

דעריבער דערווארט ער ניט צו קריגען זיין פערמעגען פון דעם, וואס אנדערע וועלען איהם געבען א חלק, און אפילו אין דער ארבייטער־געזעלשאפט קומט שוין ארויף דער געדאנק, אז ביי א גלייכער חלוקה ווערט דער שטארקער עקספלואטירט דורך דעם שוואכען. ער דערווארט בעסער זיין פערמעגען פון זיך אליין און זאָגט : וואס איך בין בכח צו האָבען, דאס איז מיין פערמעגען. וועלכען

צופעליגקייט. די מייסטע זיינען א ו נ ב ע מ י ט ע ל ט און דערי־בער א ו נ ב ע ג י ט ע ר ט.

די סאָציאַליסטען פאָדערן דעריבער די מ י ט ל ע ן פאר אלע־מען, און זייער ציעל איז א געזעלשאַפט, וואָס באַט אָן מיטלען. דיין געלד־ווערטה, זאָגען זיי, בעטראַכטען מיר ניט מעהר אלס דיין פערמעגען. דו מוזט אויפצייגען אן אנדער פערמעגען, נעמליך — דיינע א ר ב י י ט ס ־ ק ר ע פ ט ע ן. אין דעם בעזיץ פון א פערמעגען אדער אלס „בעזיצער" צייגט זיך דער מענש גאַנץ געוויס ארויס אלס מענש; מחמת דעם האָבען מיר דעם בעזיצער, וועלכען מיר האָבען אָנגערופען „אייגענטימער", געלאָזט אזוי לאנג האָבען א קיום. דו בעזיצט אבער די זאכען נאָר אזוי לאנג, ווי „מען זעצט דיר פון דעם אייגענטום ניט ארויס".

דער בעזיצער איז פערמעגליך, אבער נאָר אזוי ווייט ווי די אנדערע זיינען אונפערמעגליך. אזוי ווי דיין סחורה שטעלט צונויף דיין פערמעגען נאָר אזויילאנג ווי דו האָסט בכח זי צו בעשיצען (ד. ה. כל זמן מ י ר האָבען ניט בכח עפּעס צו טהאָן מיט איהר), איז קוק זיך ארום נאָך אנאנדער פערמעגען; ווארים מיט אונזער מאכט שטייגען מיר איצט אריבער דיין כלומר'שטדיגען פערמעגען.

עס איז געוועזען א זעהר גרויסער געווינס, וואָס מען האָט גע'פועל'ט בעטראכט צו ווערן אלס בעזיצער. די לייבאייגענשאַפט איז דערמיט אָבגעשאַפט געוואָרן, און יעדערער וואָס האָט ביז דאַמאָלסט געמוזט טהאָן ארבייט פאר'ן פריץ, און איז געוועזען מעהר אדער ווענינער זיין אייגענטום, איז איצטער אליין געוואָרן א „פריץ". אבער פון איצט אָן און ווייטער איז דיין האָב און בעזיץ נישט מעהר גענוג און ווערט נישט מעהר אָנדערקענט; פון דער אנדער זייט שטייגט אין ווערטה דיין ארבייטען און דיין ארבייט. מיר אכטען איצטער דיין מ י י ס ט ע ר ש א פ ט איבער זאכען, ווי מיר האָבען פריהער געאכטעט דיין בעזיצען זיי. דיין ארבייט איז דיין פערמע־גען! דו ביזט דער הארר אדער בעזיצער פון דאָס, וואָס קומט דורך א ר ב י י ט, ניט דורך ע ר ב ו נ ג. אַזוי ווי אָבער ביי היינטיגען טאָג איז אלץ געערבטעס, און יעדער גראָשען, וואָס דו בעזיצט, טראגט ניט אן ארבייט־שטעמפּעל נאָר א ירושה־שטעמפּעל, דעריבער מוז אלץ איבערגעשמאָלצען ווערן.

איז אבער ווירקליך מיין ארבייט מיין איינציגער פערמעגען,

אזוי אויפפאסען: די קאָנקורענץ מאכט יעדע זאך קויפליך. דערמיט וואָס זי גיט אַלץ אָב אין אַלעמענס רשות („פּרייזגיעבט“), לאָזט זי עס איבער צו זייער פּרייז אדער אָבשאצונג, און פאָדערט א פּרייז דערפאר.

אבער די וואס ווילען קויפען, האָבען דאָס רוב ניט די מיטלען צו ווערן קונים: זיי האָבען ניט קיין געלד. פאר געלד, הייסט עס, זיינען אַלע קויפליכע זאכען צום האָבען („פאר געלד קאָן מען אַלץ האָבען!“), אבער גראָד דאָס געלד פעהלט. וואו נעהמט מען געלד, אָט דעם גאנגבארען אדער צירקולירענדען אייגענטום? — זיי־זשע וויסען, דו האָסט אזויפיעל געלד וויפיעל דו האָסט — געוואַלט; ווארים דו גילטסט אויף אזויפיעל, אויף וויפיעל דו פערשאפסט זיך געלטונג (ווערטה).

מען צאָהלט ניט מיט געלד, אין וואס עס קאָן אמאָל זיין א דוחק, נאָר מיט דעם פערמעגען (כח), דורך וועלכען מיר זיינען „פערמעגליך“; ווארים מען איז אייגענטימער נאָר אזוי וויט, ווי עס גרייכט דער אָרעם פון אונזער מאכט.

ווייטלינג האָט אויסגעקלערט א נייעם צאָהל־מיטעל, די ארבייט. דער אמת׳ער צאָהל־מיטעל בלייבט אבער ווי אימער דאָס פ ע ר מ ע־ ג ע ן. דו בעצאָהלסט מיט דאָס, וואָס דו האָסט „אין פערמע־ גען“. דעריבער, טראַכט וועגען דער פערגרעסערונג פון דיין פערמע־ גען.

אָבער בעת מען גיט דאָס צו, האָט מען תיכף ווידער ביי דער האנד די מאָטאָ: „יעדערן זאָל מען געבען נאָך זיין פערמעגען!“ ווער זאָל מיר ג ע ב ע ן נאָך מיין פערמעגען? די געזעלשאפט? דאַן מוז איך זיך צופריעדען שטעלען מיט איהר אָבשאצונג. שוין בעסער וועל איך מיר נ ע ה מ ע ן נאָך מיין פערמעגען נאָך.

„אַלעמען געהערט אַלץ!“ אָט דער שפּרוך שטאמט ארויס פון דערזעלבינער אָהן־ממשות׳דיגער טעאָריע. יעדערן געהערט נאָר וואָס ער פערמאָגט (וואָס ער האָט בכח). זאָג איך: מיר געהערט די וועלט, איז דאָס אייגענטליך אויך פּוסטע רייד, וואס האָט נאָר אזוי ווייט א זין, אויף ווי וויט איך רעספּעקטיר ניט קיין פרעמד אייגענטום. מיר געהערט אבער נאָר אזויפיעל, וויפיעל איך האָב בכח אדער וויפיעל איך האָב אין מיין פערמעגען.

מען איז ניט ווערטה צו האָבען דאָס, וואס מען לאָזט פון

פערמעגען בעזיצט ניט דאס קינד אין זיין געלעכטערל, זיין שפּיעלען־זיך, זיין געשריי, קורץ — בלויז מיט זיין עקזיסטירען אליין! ביזטו אימשטאַנד אבצוזאגען זיין פערלאנג, אדער גיבסטו איהם ניט אלס מוטער די ברוסט, אלס פאַטער אזויפיעל פון דיין האָב און גוטס וויפיעל ער בעדאַרף? עס צווינגט איך, דארום בעזיצט עס דאָס, וואס איהר רופט אָן אייערס.

איז מיר דיין פּערזאָן וויכטיג, צאָהלסטו מיר שוין מיט דיין עקזיסטענץ; אויב איך אינטערעסיר זיך אפילו נאָר מיט איינער פון דיינע אייגענשאפטען, דאן האָט אפשר דיין גוטער ווילען אדער דיין מיטהילף א ווערטה (א געלד־ווערטה) פאר מיר, און איך קויף עס.

אויב דו פערשטעהסט ניט זיך צו געבען אין מיינע אויגען קיין אנדער ווערטה א חוץ א געלד־ווערטה, דאן קאָן פאָרקומען אזא פאל, פון וועלכען די געשיכטע דערצעהלט אונז, אז דייטשע לאנדס־קינדער זיינען פערקויפט געוואָרן פאר אמעריקא. זאָלען די, וואס האָבען זיך געלאָזט פערהאנדלען, האָבען א גרעסערן ווערטה ביי דעם פערקויפער? דאָס בארע געלד, וואס ער האָט גענומען פאר זיי, איז איהם געווען ליעבער איידער די דאָזיגע לעבעדיגע וואַרע, וועלכע האָט ניט פערשטאַנען ווי צו מאַכען זיך טייער צו איהם. וואס ער האָט אין איהר ניט געקאָנט ענטדעקען גאָרנישט ווערטה־פולעס, איז אודאי געווען א פעהלער פון זיין קאָמפּעטענץ; אבער נאָר א שווינדלער קאָן געבען מעהר וויפיעל ער האָט. ווי אזוי האָט ער געזאָלט ארויסצייגען אכטונג צו איהר, אז ער האָט זי ניט געהאַט, און האָט באמת קוים געקאָנט האָבען אכטונג צו אזא חברה!

עגאָיסטיש האנדעלט איהר דאָן, ווען איהר אכטעט איינער דעם אנדערן ניט אלס בעזיצער און אויך ניט אלס שלעפּער אדער ארבייטער, נאָר אלס א טייל פון זיין פערמעגען, אלס א „ניצליכען מענשען“. דאן וועט איהר גאָרנישט געבען דעם בעזיצער („אייגענ־טימער“) פאר זיין בעזיץ און אויך ניט דעם, וואס ארבייט, נאָר דעם אליין, ווענען איהר בעדאַרפט. בעדאַרפען מיר האָבען א קעניג? פרעגען זיך די נאָרד־אמעריקאנער, און זיי ענטפערן: קיין העלער איז ער און זיין ארבייט פאר אונז ניט ווערטה.

ווען מען זאגט, אז די קאָנקורענץ שטעלט אלצדינג אָפען פאר אלעמען, איז דער אויסדרוק ניט פּינקטליך און מען דאַרף עס בעסער

ארבייט „פאר דעם שיין“. בעת דעריבער לפנים זעהט עס אויס ווי עס האנדעלט זיך וועגען א „גוטער לייסטונג“, קוקט מען אין אמת'ן גאר אויס אויף א גוט געשעפט און א געלד־פערדיענסט. מען טהוט עפעס א זאך נאר עס זאל אויסזעהן, ווי מען טהוט עס צוליעב דער זאך אליין, פאקטיש טהוט מען עס נאר וועגען דעם פראפיט וואס די זאך גיט. מען איז טאקע ניט זעהר גערן צו ווערן א צענזאר, עס ווילט זיך אבער — קריגען א העכערע שטעלע; מען וואלט וועלען משפט'ן, אדמיניסטרירען א. אז. וו. לויט דער בעסטער איבערצייגונג, מען האט אבער מורא טאמער וועט מען אריבערגע־זעצט ווערן אין אן ערגערן פלאץ, אדער גאר אראבגעזעצט ווערן פון שטעלע: מען מוז דאך פריהער פאר אלץ — לעבען.

אט אזוי איז דאס גאנצע יאגעניש א קאמף פאר דאס ל י ע ב ע ל ע ב ע ן, און ביסלעכווייז אלץ א שטארקערער קאמף פאר א מעהר אדער וועניגער „וואויל־לעבען“. און נאך אלעם דעם ברענגט גאר די מיה און זארג פון די מייסטע מענשען זיי ניט מעהר איין ווי א „ביטער לעבען“ און „ביטערע נויט“. פאר אט דאס דער גאנצער ביטערער ערנסט!

דאס האבעוועען אהן אברוה לאזט אונז דעם אטעם ניט אבכאפען, לאזט אונז ניט הנאה האבען פון א רוהיגען גענוס: מיר האבען קיין נחת ניט פון אונזער בעזיץ.

די ארגאניזאציע פון דער ארבייט אבער בעטרעפט נאר אזוינע ארבייטען, וועלכע אנדערע קאנען פאר אונז טהאן, צ. ב. ש. שלאכטען, אקערן, א. אז. וו., די איבעריגע ארבייטען בלייבען עגאיסטיש, ווייל קיינער קאן ניט למשל אנשרייבען אנשטאט דיר דיינע א מוזיקאלישע קאמפאזיציע, אדער אויספיהרען דיין פלאן פון א געמעלד א. אז. וו.: ראפאעל'ס ארבייטען קאן קיינער ניט פערבייטען: אט די לעצטע זיינען ארבייטען פון אן איינציגען, וועלכע נאר דער דאזיגער איינציגער האט געקאנט ארויסברענגען, בעת יענע פערדיענען אנגערופען צו ווערן „מענשליכע“ ארבייטען, ווייל דאס א י י ג ע נ ע, וואס שטעקט אין זיי, איז פון ווינציגען בעטרעף, און כמעט „יעדער מענש“ קאן אויסגעריכט ווערן זיי צו מאכען.

איז אזוי ווי די געזעלשאפט קאן נעהמען אין אנבעטראכט נאר די אלגעמיין־ניצליכע אדער מ ע נ ש ל י כ ע ארבייט, בלייבט דערי־בער דער וואס לייסטעט עטוואס א י י נ צ י ג ע ס, אהן איהר

זיך אוועקנעהמען דורך שוואכקייט; מען איז דאס ניט ווערטה, ווייל מען איז ניט פעהיג דערצו.

מען הויבט אויף א געוואלטיגען ליארעם איבער דעם „טויזענד־יאהריגען אונרעכט“, וואס ווערט בעגאנגען פון די רייכע אנטקעגען די ארימע. אזוי ווי די רייכע וואלטען זיין שולדיג פאר דער ארימקייט, און די ארימע וואלטען ניט זיין פונקט אזוי שולדיג וואס עס איז דא רייכקייט! איז דען פאראן אנאנדער אונטערשייד צווישען זיי א חוץ דער אונטערשייד פון פערמעגען און ניט־פערמע־גען, פון דעם פערמעגליכען און דעם ניט־פערמעגליכען? אין וואס בעשטעהט דען דער פערברעכען פון די רייכע? — „אין זייער הארט־הערציגקייט“. ווער אבער האט אויסגעהאלטען די ארימע, ווער האט געזארגט פאר זייער חיונה, ווען זיי האבען מעהר ניט געקאנט ארבייטען, ווער האט געטיילט נדבות, די דאזיגע נדבות, וואס נעהמען זיך פון דער ווערטליכער בעדייטונג פון גוט הערציגקייט? זיינען די רייכע ניט געווען אלעמאל בארמהערציג? זיינען זיי ניט ביז אויף היינטיגען טאג וואוילטהעטיג, ווי דאס בעווייזען די שטייערן פאר ארימע, די שפיטעלער, די אלערליי אנשטאלטען א. אז וו.?

אבער דאס איז אייך אלץ נאך ניט גענוג? זיי זאלען, אלזא, זיך פשוט טיילען מיט די ארימע? דאן, הייסט עס, איהר פאדערט, זיי זאלען אבשאפען די ארימקייט. שוין ניט צו רעדען דערפון, אז עס וואלט זיך קוים געפונען איינער צווישען אייך, וואס וואלט אזוי געהאנדעלט — און אזא איינער וואלט טאקע געווען א שוטה ווען ער טהוט דאס — פרעגט נאר זיך אליין: ווארום זאלען די רייכע זיך לאזען שינדען די הויט און זיך אבשאפען, בעת אזא האנדלונג וואלט א סך ניצליכער געווען פאר די ארימע? דו, וואס דו האסט דיין טאלער א טאג, ביזטו רייך לגבי טויזענדער אנדערע, וועלכע לעבען אויף פיער גראשען. ליעגט עס אין דיין אינטערעס זיך צו טיילען מיט יענע טויזענדע, אדער ליעגט עס ניט א סך מעהר אין זייער אינטערעס? — — —

מיט דער קאנקורענץ איז פערבונדען די כונה ניט אזוי צו טהאן די זאך אם בעסטען, ווי די כונה צו מאכען עס אזוי פראפיטאבעל, אזוי פראדוקטיוו ווי מעגליך. מען שטודירט דעריבער נאר צו קריגען א שטעלע (ברויט־שטודיום), מען שטודירט רוקען־בויגעניש און חניפות, רוטין און „געשעפט־קענטעניש“, מען

אין דער ערשטער שמחה איבער דעם, וואס מען מעג אויס־שטרעקען די האנד נאָך אלעס מענשליכע, האָט מען פערגעסען נאָך עפּעס צו וועלען, און מען האָט זיך אוועקגעלאָזט לעבעדיג קאָנקו־רירען, אזוי ווי דער בעזיץ פון דאָס מענשליכע וואָלט געווען דער ציעל פון אלע אונזערע פּערלאנגען.

מען האָט זיך אבער ארויסגעיאגט פון די כחות און ביסלעכווייז אָנגעהויבען מערקען, אז „דער בעזיץ מאכט ניט גליקליך“. דעריבער דענקט מען איצטער צו קריגען דאָס נויטיגע פאַר א קלענערן פּרייז און צו פערוועגדען אויף דעם נאָר אזויפיעל צייט און מיה וויפיעל די נויטוועגדיגקייט פון דער זאַך פּאָדערט. דער רייכטום פאלט אין פּרייז און די צופריעדענע ארימקייט, דער זאָרגלאָזער שלעפער, ווערט דער פערפיהרערישער אידעאל.

זאָלען אזוינע מענשליכע טהעטיגקייטען, וועלכע יעדער איינער האלט זיך פעהיג דורכצופיהרען, אזוי טייער בעצאָהלט ווערן און געזוכט ווערן מיט מיה און פערשוועגדונג פון אלע לעבענס־קרעפטען? אין אזעלכע ווערטער, ווי מען הערט רעדענדיג אלע טאָג: „ווען איך וואָלט געווען מיניסטער אדער גאָר דער . . . וואָלט עס אנדערש צוגעגאנגען“ דריקט זיך שוין אויס יענע זיכערקייט, אז מען איז פעהיג צו בעטרעטען די שטעלע פון אזא וויכטיגער פערזענליכקייט. מען שפּיהרט איינפאַך, אז פאַר אזא זאַך פּאָדערט זיך ניט איינציג־קייט, נאָר בלויז א בילדונג, וואס אויב אפילו ניט אלע, קאָנען דאָך פּיעלע דערגרייכען, ד. ה. אז מען בעדאַרף דערצו נאָר זיין א געוועהנליכער מענש.

ווען מיר נעהמען אָן, אז פּונקט ווי די אָ ר ד נ ו נ ג געהערט צום עצם פון שטאַאט, אזוי איז אויך די א ו נ ט ע ר אָ ר ד נ ו נ ג איינגעפונדעוועט אין זיין נאטור, דאן זעהען מיר איין, אז די אונטער־געאָרדענטע אָדער די, וואָס האָבען בעקומען פון איהם פּריווילעגיעס, בערייסען ניט אין אן ערך צופיעל און עקספּלואטירען די נידעריגער־געשטעלטע מאסע. אבער די דאָזיגע פערשטויסענע קריגען מוטה, אין אָנהויב שטעלענדיג זיך אויף דעם סאָציאליסטישען שטאַנד־פּונקט שפּעטער אָהן צווייפעל אויך מיט אן עגאָיסטישען בעוואוסט־זיין — מיר וועלען דעריבער גלייך צוגעבען א שאטירונג פון דעם בעוואוסטזיין צו זייערע רייד — צו שטעלען די פראגע: דורך וואָס איז עס אייער אייגענטום געזיכערט, איהר פּריוויליגירטע?

פערזאָרגונג; נאָך מעהר, ער קאָן זיך גאר פיהלען געשטערט דורך איהר אריינמישען זיך אין מיטען. דער איינציגער קאָן זיך גאנץ גוט ארויסארבייטען פון דער געזעלשאַפט, אָבער די געזעלשאפט ברענגט קיין איינציגען ניט ארויס.

עס איז דעריבער יעדענפאַלס ניצליך, מיר זאָלען קומען צו א פערשטענדניס וועגען די מ ע נ ש ל י כ ע ארבייטען, כדי זיי זאלען ניט, ווי אונטער דער הערשאפט פון דער קאָנקורענץ, נעהמען אין אנשפרוך אונזער גאנצע צייט און מיה. אין איין פרט וועט דער קאָמוניזם טראָגען זיינע פרוכטען. וואָרים פריהער פאר דער הערשאפט פון דעם בירגערטום איז אפילו יענע ארבייט, צו וועלכע אלע מענשען זיינען פעהיג ארער קאָנען ווערן פעהיג, אויך געווען צוגענגליך בלויז פאר א קליינער צאָהל און אָבגעריסען פון אלע איבעריגע: עס איז געווען א פריווילעגיע. די בורזשואזיע האָט געהאלטען פאר גערעכט צו לאָזען פריי אלץ וואס עס האָט אויסגעווי־זען, אז עס עקזיסטירט פאר יעדען, „מענשען". אָבער לאָזענדיג עס פריי, איז עס דאָך קיינעם ניט געגעבען געוואָרן, נאָר עס איז גיכער איבערגעלאָזט געוואָרן צו יעדען איינעם צו נעהמען זיך פאר דעם מיט זיינע מ ע נ ש ל י כ ע קרעפטען. דורכדעם האָט זיך דער געראנק איינגאנצען אריינגעטאָן אין דעם אריינקריגען דאָס מענשלי־כע, וואס איז פון איצט אָן געוואָרן צוגענגליך פאר יעדען איינעם, און עס איז ענטשטאנען א ריכטונג, וועלכע מען בעקלאָגט אזוי שרייענד אונטער דעם נאָמען „מאטעריאליזם".

אָט די שטרעמונג האָט דער קאָמוניזם געזוכט אָבצושטעלען, דערמיט וואס ער האָט פערשפרייט דעם גלויבען, אז דאָס מענשליכע איז ניט ווערטה, וואס מען פלאָגט זיך אזויפיעל פאר דעם, און אז אין א קלוגערער איינאָרדנונג וואָלט מען עס געקאָנט בעקומען אָהן אזא גרויסע פערשווענדונג פון צייט און כחות, ווי עס האָט ביזאהער אויסגעוויזען, אז עס איז נויטיג.

פאר וועמען אבער זאל געוואונען ווערן צייט? אויף וואס בעדארף דער מענש מעהרער צייט איידער עס איז נויטיג צו דערפרי־שען זיינע אויסגעמאטערטע ארבייטס־קרעפטען? דאָ שווייגט דער קאָמוניזם.

אויף וואס? כדי נחת צו האָבען פון זיך אלס איינציגער, נאָכדעם ווי ער האָט אָבגעטאָן האָס זייניגע אלס מענש!

געבראכט נאָך וויכטיגערע זאכען איידער איהר פאר די פיעלע טויזענדער טאָלער; און ווען איהר בעקומט נאָר אזא לוין ווי מיר, וואָלט איהר באלד פלייסיגער געווארן, כדי צו קריגען מעהר. ווען איהר זאָלט עטוואָס לייסטען, וואָס קומט אונז פאָר, אז עס איז ווערטה צעהן און הונדערט מאָל מעהר איידער אונזער אייגענע ארבייט, דאן זאלט איהר אויך בעקומען דערפאר הונדערט מאָל מעהר; מיר, פון דער אנדער זייט, דענקען אויך צו פּראדוצירען פאר אייך זאכען, פאר וועלכע איהר וועט אונז פערגיטיגען מיט א העכערען פּרייז איידער מיט דעם געוועהנליכען טאָג־לוין. מיר וועלען שוין פארטיג ווערן איינע מיט די אנדערע, ווען מיר וועלען נאָר צוערשט האָבען איינגעשטימט, אז קיינער בעדארף מעהר דעם אנדערן גאָרנישט — ש ע נ ק ע ן. דאן געהען מיר אפשר גאר אזוי ווייט, אז מיר וועלען בעצאָהלען אפילו די קאליקעס, די קראנקע און די אלטע דעם געהעריגען פּרייז, פאר וואס זיי שיידען זיך ניט מיט אונז אויס הונגער און נויט; ווארים אויב מיר ווילען זיי זאלען לעבען, איז עס גאנץ פּאסיג, אז מיר זאלען די ערפילונג פון אונזער ווילען — זיך קויפען. איך זאג „קויפען" און מיין ניט קיין רחמנות'דיגע „נדבות". זייער לעבען איז דאָס אייגענטום אפילו פון די, וואס קאָנען ניט ארבייטען; ווילען מיר (עס מאכט ניט אויס צוליעב וועלכען טעם), אז זיי זאלען דאָס האָזיגע לעבען ניט צוריקציהען פון אונז, קאָנען מיר דאס פּועל'ן נאָר דורך קויפען; נאָך מעהר, מיר קאָנען זאָגאר וועלען, זיי זאָלען אפילו לעבען אין נחת און אין גדולה, זאל זיין מחמת מיר זיינען גערן צו זעהען ארום זיך פריינדליכע פּנים'ער.

קורץ, מיר ווילען פון אייך קיין זאך ניט קריגען געשענקט, און מיר ווילען אייך אויך גאָר נישט שענקען. הונדערטער יאהרען האָבען מיר אייך נדבות געטיילט אוים גוטהארציגער — דומהייט; דעם ארימאַן'ס חלק האָבען מיר אויסגעטיילט און געגעבען די הארען, וואָס די הארען — געהערט ניט. איצט, זייט מוחל, מאַכט נאָר אויף אייער זעקעל, ווארים פון איצט אָן שטייגט אונזער סחורה גאָר הויך אין פּרייז. מיר ווילען ביי אייך גאָרנישט ניט נעהמען, נאָר איהר זאלט בעסער בעצאָהלען פאר דאָס, וואס איהר ווילט האָבען. אלזא, וואס האָסטו? — „איך האָב א גוט פון טויזענד אקער." — און איך בין דיין אקערקנעכט און וועל פון היינט אָן און ווייטער

— און גיבען זיך דעם ענטפער: דורך דעם, וואס מיר האלטען זיך אָב עס אָנצוגרייפען! בכן, הייסט עס, דורך א ו נ ז ע ר שוטץ! און וואס גיט איהר אונז דערפאר? בריקעס מיט די פיס און פּראַכטונג גיט איהר דעם „געמיינעם עולם"; א פּאָליציי־השגחה גיט איהר אונז און אַ קאַטעכיזם מיט דעם הויפּט פּסוק: רעספּעקטיר אלץ, וואס איז ניט דיינס, אלץ וואס געהערט צו אנדערע! רעספּעקטיר די אנדערע און דערהויפּט די הויכגעשטעלטע! מיר אבער ענטפערן אויף דעם: ווילט איהר אונזער רעספּעקט, דאַן קויפט עס ביי אונז פאר דעם פּרייז, וואס אונז געפעלט. מיר וועלען אייך לאָזען אייער אייגענטום, אויב איהר וועט געהעריג בעצאָהלען פאר דעם לאָזען. מיט וואס אבער בעצאָהלט דער גענעראל אין צייט פון פריעדען פאר די פיעלע טויזענדער געהאלט, וואס ער קריגט? מיט וואס בעצאָהלט אנאנדערער פאר די הונדערט טויזענדער אדער גאָר מיליאנען איינקונפט יעהרליך? מיט וואס צאָהלט איהר אָב, וואס מיר קייען קארטאָפעל און קוקען רוהיג צו ווי איהר שלינגט אייערע אויסטערס? קויפט נאָר ביי אונז אָב די אויסטערס אַזוי טייער, ווי מיר מוזען ביי אייך אבקויפען די קארטאָפעל, וועט איהר זיי מעגען אויף ווייטער עסען. אָדער מיינט איהר אפשר, אז די אויסטערס געהערן ניט אונז, אזוי גוט ווי אייך? איהר וועט שרייען, דאס איז א ג ע ו ו א ל ט ־ ט ה א ט, ווען מיר וועלען צוקומען און זיי נעהמען עסען מיט אייך צוגלייך, און איהר וועט זיין גערעכט. אָהן געוואלט בעקומען מיר זיי ניט, אקוראט ווי איהר האָט זיי יאָ, דורכדעם וואס איהר טהוט אונז אָן געוואלט.

דאָך נעהמט אייך די אויסטערס און א סוף דערמיט, נאָר לאָזט אונז צוקומען צו אונזער נעהענטערן אייגענטום (דען יענע איז נאָר בעזיצטום) — צו א ר ב י י ט. מיר פּלאָגען זיך צוועלף שטונדען א טאָג אין שוויים פון אונזער פּנים, און איהר באָט אונז אָן דערפאר א פּאָר גראָשען. אויב אזוי, נעהמט פאר אייער ארבייט אויך אזא פּרייז. ווילט איהר דאָס ניט? איהר שטעלט זיך פאָר, אז אונזער ארבייט איז מיט דעם דאָזיגען לוין רייך בעצאָהלט, בעת אייער ארבייט איז ווערטה א לוין פון פיעלע טויזענדער? ווען איהר טרייבט אבער ניט ארויף אזוי הויך דעם פּרייז פון אייער ארבייט, און לאָזט אונז רעאליזירען א בעסערן ווערטה פאר אונזערע, דאַן וואָלטען מיר, אין פאל דאָס זאָל זיך פאָדערן, זיכער צושטאַנד

בעסער, צי מעג דער שטאאט אפילו גאָר זיך שטעלען אזא ציעל? קאָן ער וועלען, אז דער איינציגער זאל דערקענען זיין ווערטה און איהם בעקומען? לאָמיר פונאנדערטיילען אָט די דאָפּעלטע פראגע און צוערשט בעטראכטען, צי דער שטאאט קאָן אזא זאך ארויס־ברענגען. אזוי ווי דערצו פאָדערט זיך די איינשטימיגקייט פון די אקערקנעכט, קאָן דאָך נאָר אָט די איינשטימיגקייט דאס פועל'ן, און א שטאאט־געזעץ וואָלט אויף טויזענדערליי אופנים אויסגעמידען געווארן דורך דער קאָנקורענץ און בעהאלטענערהייט. קאָן אבער דער שטאאט האָט דערלאָזען? בשום אופן קאָן ער ניט דערלאָזען, אז מענשען זאלען ווערן געצוואונגען פון אנדערע אויסער איהם! ער קאָן, אלזא, ניט צוגעבען די זעלבסט־הילף פון די איינשטימיגע אקערקנעכט אנטקעגען יענע, וואס ווילען זיך פערדינגען פאר א קלענערן לוין. אבער לאָמיר אפילו אָננעהמען, אז דער שטאאט האָט געמאכט אזא געזעץ, און אז אלע אקערקנעכט זיינען דערמיט געווען איינפערשטאנדען — וואָלט דער שטאאט עס דאן געקאָנט דערלאָזען?

אין א פעראיינצעלטען פאל — יאָ; אבער דער פעראיינצעלטער פאל בעקומט דאָ א גרעסערע בעדייטונג, א פּ ר י נ צ י פּ י ע ל ע. עס האנדעלט זיך דערביי וועגען דעם גאנצען מהות פון דעם א י ך ' ס ז ע ל ב ס ט ־ פּ ע ר ו ו ע ר ט ו נ ג, ממילא אויך פון זיין זעלבסטגעפיהל א נ ט ק ע ג ע ן דעם שטאאט. אזוי ווייט געהען די קאָמוניסטען מיט; אבער די זעלבסט־פערווערטונג ריכטעט זיך נויטווענדיגערווייז ווי אנטקעגען דעם שטאאט, אזוי אויך אנטקעגען דער ג ע ז ע ל ש א פ ט, און פערמעסט זיך דערמיט איבער דער קאָמונע און דאָס קאָמוניסטישע — אויס דעם עגאָיזם.

דער קאָמוניזם מאכט דעם גרונדזאץ פון דעם בירגערטום, אז יעדערער איז א בעזיצער (אן „אייגענטימער"), פאר א פעסטע וואָרהייט, פאר א ווירקליכקייט, דערמיט וואס איצט הערט אויף די זאָרג וועגען דעם ב ע ק ו מ ע ן, און יעדערער האָט לכתחילה אלץ וואָס ער בעדאַרף. ער ה אָ ט זיין פערמעגען אין זיין ארבייטס־קראפט, און אויב ער מאכט ניט דערפון קיין געברויך, איז דאס זיין שולד. דאָס כאפעניש און יאָגעניש איז אויס, און קיין קאָנקורענץ בלייבט ניט, ווי עס פאסירט אזוי אָפט איצטער, אָהן אן ערפאָלג, ווארים מיט יעדען שטאָך ארבייט פערשאפט מען זיך עפעס א

בעארבייטען דיין אקער נאָר פאר איין טאָלער א טאָג. — „דאן נעהם איך אנאנדער ארבייטער“. — דו געפינסט קיינעם ניט, וואָרים מיר אקערקנעכט וועלען אנדערש ניט ארבייטען, און טאָמער מעלדעט זיך איינער, וואס וויל ווייניגער נעהמען, וועט ער זיך דארפען היטען פאר אונז. דאָ איז די דיענסטמויד, וועלכע פאָדערט איצטער אויך אזויפיעל, און דו געפינסט מעהר גיט קיין אנדערע אונטער־אָט דעם פרייז. — „אַי, אויב אזוי מוז איך געהן צו גרונד“. — ניט אזוי האסטיג! אזויפיעל ווי מיר וועסטו נאָך אלץ אריינגעהמען, און טאָמער ניט, וועלען מיר אראָבלאָזען גענוג, אז דו זאָלסט האָבען צום לעבען ווי מיר. — „איך בין אבער געוועהנט צו לעבען בעסער.“ — מיר האָבען גאָרנישט דאגעגען, אָבער עס איז ניט אונזער זאָרג; קאָנסטו צוזאמענבערעכנען מעהר, נעהם און טהו עס. זאָלען מיר זיך פערדינגען אונטערן פרייז, כדי דו זאָלסט קאָנען וואויל־לעבען? דער רייכער קאָרמעט שטענדיג די אָרימע מיט די ווערטער: „וואָס געהט מיך אָן דיין נויט? זעה אליין זיך דורכצושלאָגען די וועלט, דאָס איז ד י י ן ז א ך, ניט מיינע“. נו, איז לאָזען מיר עס טאַקע זיין אונזער זאַך, און מיר וועלען ניט לאָזען די רייכע זאָלען אונז בערויבען פון די מיטלען, וואס מיר האָבען, צו רעאליזירען אונזער ווערטה. — „אבער איהר אונגעבילדעטע מענשען בעדארפט דאָך ניט אזויפיעל.“ — נו, וועלען מיר נעהמען עפעס מעהר, כדי מיר זאלען זיך קאָנען פערשאפען די בילדונג, וואס אונז פעהלט. — „ווען איהר וועט אבער אָט אזוי ארונטערמאכען די רייכע, ווער וועט דאן אונטערשטיצען די קונסט און וויסענשאפט?“ — נישט געפעהר־ליך, די מאסען וועלען דאָס בעזאָרגען; מיר וועלען זיך אלע צוזא־מענלעגען, דאס וועט אויסמאכען א גאנץ היבשע סומע. אויסער דעם, איהר רייכע קויפט דאָך איצטער סיי ווי סיי די געשמאקלאָ־זעסטע ביכער און די טרויעריגסטע מאדאָנעס, אדער נאָר א פּאָר פלינקע טענצער־פיס. — „אַך, די צרה׳דיגע גלייכהייט!“ — ניין, מיין בעסטער אלטער הארר, גאָרנישט קיין גלייכהייט. מיר ווילען נאָר זיין ו ו ע ר ט ה ד ע ם פ ר י י ז און דענקען זיך ארויסצו־ווייזען, אז מיר זיינען ווערטה דעם פרייז, וואס איהר וועט צאָהלען.

קאָן דען אפשר דער שטאאט דערוועקען אזא זיכערן מוטה און אזא קרעפטיגען זעלבסטגעפיהל ביי דעם הויזקנעכט? קאָן דער שטאאט מאכען, אז דער מענש זאל זיך זעלבסט פיהלען, אדער

איינעם, וואָס טהוט אויף איינציגעס. איז טהוט דאָסזעלבע אויך מיט אייער ארבייט!

אויף מיין איינציגקייט לאָזט זיך ניט שטעלען קיין אלגעמיינע טאַקסע, ווי דאָס קאָן געטאָן ווערן אויף דאָס, וואָס איך טהו אלס מענש. נאָר אויף דאָס לעצטע קאָן בעשטימט ווערן אַ טאַקסע.

שטעלט אלזאָ אויף, אויב איהר ווילט, אַן אלגעמיינע אָבשאַצונג פאַר מענשליכע ארבייטען, אָבער בערויבט ניט אייער איינציגקייט פון איהר פערדיענסט.

מ ע נ ש ל י כ ע אָדער א ל ג ע מ י י נ ע בעדערפענישען קאָנען בעפריעדיגט ווערן דורך דער געזעלשאַפט; פאַר א י י נ צ י ג ע בעדערפענישען מוזטו ערשט זוכען די בעפריעדיגונג. אַ פריינד און די געפעליגקייט פון פריינדשאַפט, אָדער אפילו די געפעליגקייט פון אַן איינצעלנעם, קאָן דיר די געזעלשאַפט ניט פערשאַפען. און דאָך וועסטו יעדען אויגענבליק האָבען נויטיג אַזוינע געפעליגקייטען, און ביי דער קלענסטער געלעגענהייט וועסטו וועמען־עס־איז דאַרפען האָבען, וואָס זאָל דיר בעהילפיג זיין. דעריבער פערלאָז זיך ניט אויף דער געזעלשאַפט, נאָר פּאַס אויף דו זאָלסט האָבען די מיטלען מיט וואָס צו קאָנען — איינקויפען די ערפילונג פון דיינע פערלאַנגען.

— צי דאַרף דאָס געלד אויפגעהאַלטען ווערן ביי עגאָיסטען?

אין דער אלטער מטבעה שטעקט אַ גע׳ירשנ׳טער בעזיץ. אויב איהר וועט זיך מעהר ניט לאָזען בעצאָהלען מיט דעם געלד, דאַן איז עס רואינירט; אויב איהר וועט גאָרנישט טהאָן פאַר דעם געלד, דאַן פערלירט עס יעדע מאַכט. שטרייכט די ירושה, וועט איהר דערמיט האָבען צובראָכען דעם עקזעקוטאָר׳ס געריכט־זיעגעל. איצטער איז דאָך אלץ אַ ירושה, צי עס איז שוין גע׳ירשנ׳ט, צי עס וואַרט נאָך אויף זיין יורש. אויב עס איז אייערע, פאַרוואָס לאָזט איהר אַרויפלעגען אויף דעם אַ זיעגעל? וואָרום רעספעקטירט איהר דעם זיעגעל?

פאַרוואָס אָבער זאָלט איהר ניט שאַפען נייעס געלד? פערניכטעט איהר דען די וואַארע דערמיט, וואָס איהר נעהמט פון איהר אַראָב די ירושה־חתימה? דאָס געלד איז אויך אַ וואַארע, און דוקא אַ ממשות׳דיגער מיטעל אָדער פערמעגען. וואָרים דאָס געלד דערלאָזט ניט דעם פערמעגען פערהאַרטעוועט ווערן, עס האַלט איהם

נויטיגע זאַך. ערשט איצטער איז מען א װ י ר ק ל י כ ע ר בעזיצער, װײל װאָס אײנער האָט אין זײן ארבײטסקראפט, דאָס קאָן פון איהם מעהר ניט אַנטלויפען, װי עס איז געװען די געפאהר, עס זאָל יעדען אויגענבליק זיך ניט ארויסדרעהען פון זײנע הענד, אונטער דער װירטשאַפט פון דער קאָנקורענץ. מען איז א זאָרגלאָזער און געזיכערטער בעזיצער. און מען איז עס גראָד דורכדעם, װאָס מען זוכט ניט מעהר דעם פערמעגען אין א װאארע, נאָר אין דער אײגענער ארבײט, אין דעם ארבײטס־פערמעגען; הײסט עס, דורכדעם װאָס מען איז א שלעפער, א מענש פון בלויז אן אידעאַלען רײכטום. א י ך אָבער קאָן זיך ניט בענוגענען מיט דאָס ביסעל, װאָס איך קאָן צוזאַמענקראַצען דורך מײנע ארבײט־כחות, װאָרים מײן פערמעגען בעשטעהט ניט בלויז אין מײן ארבײט.

דורך ארבײט קאָן איך בעזאָרגען די אַמט־פונקציעס פון א פּרעזידענט, א מיניסטער א. אַז. װ.; די האָזיגע עמטער פאָדערן בלויז אַן אַלגעמײנע בילדונג, ד. ה. אזא בילדונג, װאָס אַלע קאָנען דערגרײכען (דען אַלגעמײנע בילדונג איז ניט בלויז די, װעלכע יעדע־רער האָט דערגרײכט, נאָר בכלל די, װאָס יעדערער קאָן דער־גרײכען, אַלזאָ יעדע ספּעציעלע בילדונג, װי צ. ב. ש. מעדיצינישע, מיליטערישע, פּילאָלאָגישע בילדונג, װאָס קײן געבילדעטער מענש גלויבט ניט, אַז זײ שטײגען אריבער זײנע קרעפטען), אָדער איבער־הויפּט אַן אַלגעמײן־מעגליכע פעהיגקײט.

אָבער, װען אפילו יעדער אײנער קאָן פערנעהמען די האָזיגע עמטער, איז עס דאָך דעם אײנצעלנעמ׳ס אײנציגע, איהם אַלײן אײגענטימליכע קראפט, װאָס גיט זײ, אזױ צו זאָגען, לעבען און בעדײטונג. װאָס ער פיהרט ניט זײן אַמט װי א „געװעהנליכע־מענש“, נאָר ער לעגט ארײן אין דעם דעם פערמעגען פון זײן אײנ־ציגקײט, פאַר דאָס בעצאָהלט מען איהם נאָך ניט, װען מען בעצאָהלט איהם נאָר אין אַלגעמײן אַלס בעאַמטען אָדער מיניסטער. װען ער האָט אזױ גוט געפיהרט זײן אַמט, אַז ער האָט פערדיענט אײער דאנקבארקײט און איהר װילט אָנהאַלטען אָט די דאנקװערטהע קראפט פון דעם אײנציגען, װעט איהר דארפען בעצאָהלען ניט װי א בלויזען מענשען, װאָס קאָן נאָר אויפטהאָן מענשליכעס, נאָר װי

פעניש פון אלע איינוואוינער פון א שטאָדט; וואָלטען זיי דעריבער אלע געקאָנט איינשטימען איינצוריכטען אן עפענטליכע בעקריי. אנשטאָט דעם לאָזען זיי איבער די צושטעלונג פון דעם דאָזיגען בעדערפעניש אין די הענד פון די קאָנקורירענדע בעקער. דאָס גלייכען לאָזען זיי דאָס פלייש ביי די קצבים, וויין ביי די וויינ־הענדלער א. אז. וו.

אָבשאפען די קאָנקורענץ הייסט ניט דיזעלביגע זאך ווי פער־שטארקען די צעך, די גילדע. דער אונטערשייד איז אָט דער: אין צ ע ך איז דאָס באקען א. אז. וו. די זאך פון די צעך־מיטגליעדער; אין דער ק אָ נ ק ו ר ע נ ץ איז עס די זאך פון צופעליגע קאָנקורענ־טען; אין דעם פ ע ר א י י ן — פון די, וועלכע דארפען האָבען געבעקס; אלזאָ מיין זאך און דיינע, ניט די זאך פון די צעך־מיטגליעדער און ניט פון די בעקער, וועלכע האָבען אויף דעם קאָנ־צעסיעס, נאָר עס איז די זאך פון די פ ע ר א י י נ י ג ט ע.

ווען איך קימער זיך ניט וועגען מיין זאך, מוז איך זיין צופריעדען צו נעהמען, וואָס עס געפעלט די אנדערע מיר צו געבען. צו האָבען ברויט איז מיין זאך, מיין וואונש און בעגעהר, און האָך לאָזט מען דאָס איבער צו די בעקער און מען האָפט העכסטענס עפעס צו געווינען דורך זייערע מחלקות, זייערע רייסעריי׳ען צווישען זיך, זייער זוכען אריבערצושטייגען איינער דעם אנדערן — קורץ, דורך זייער קאָנקורענץ, וואָס מען האָט ניט געקאָנט דערוואַרטען פון די צעך־ברידער, וועלכע האָבען א י נ ג א נ צ ע ן און א ל י י ן געהאט אן אייגענטום־חזקה אויף דאָס רעכט פון בעקעריי. — וואָס יעדערער בעדאַרף, זאָל יעדערער זיך בעטייליגען דאָס צו שאפען און פראָדו־צירען; עס איז ז י י ן זאך, זיין אייגענטום, ניט דאָס אייגענטום פון די צעך־ברידער אָדער פון די קאָנצעסיאָנירטע מייסטערס.

לאָמיר נאָך אמאָל א בליק טהאָן צוריק. די וועלט געהערט צו די קינדער פון דער וועלט, צו די מענשען־קינדער; זי איז ניט מעהר גאָט׳ס וועלט, נאָר דעם מענשען׳ס. וויפיעל יעדער מענש קאָן זיך איינשאפען פון דער וועלט, זאָל ער דאָס רופען זיינס; אָבער דער ריכטיגער מענש, דער שטאאט, די מענשליכע געזעלשאפט אָדער די מענשהייט, וועט זעהן אז קיינער זאָל ניט מאכען פאר זיינס עפעס אנדערעס אחוץ דאָס, וואָס ער אייגענט זיך אָן אלס

אין פלוס און מאַכט ער זאָל האָבען אַן אומזאַץ. ווייסט איהר פון
אַ בעסערן טויש־מיטעל, איז אדרבא, פאַר וואָס ניט? אָבער דאַן
וועט עס ווידער זיין „געלד". ניט דאָס געלד טהוט אייך שאָדען,
נאָר אייער אונפעהיגקייט זיך דאָס צו נעהמען. ווייזט אַרויס אייער
כח, נעהמט צוזאַמען אייערע קרעפטען, און עס וועט אייך ניט פעה־
לען קיין געלד — אייער געלד, דאָס געלד מיט אייער חתימה.
אַרבייטען אָבער, דאָס רוף איך ניט „אַרויסווייזען אייערע כחות".
די וואָס „זוכען נאָר אַרבייט" און „ווילען טיכטיג אַרבייטען",
גרייטען פאַר זיך אַליין צו די נויטווענדיגע פאָלגע — אַרבייטס־
לאָזיגקייט.

גליק און אומגליק הענגט אָב פון געלד. עס איז דעריבער אַ
מאַכט אין דער בורזשואַזער פעריאָדע, ווייל מען שדכנ'ט זיך נאָר
צו דעם, ווי צו אַ מיידעל, אָבער זיך פערבינדען דערמיט אויף
שטענדיג פערבינדט זיך קיינער ניט. די גאַנצע ראָמאַנטיק און
ריטערליכקייט פון דעם שדכנ'ען זיך און זוכען צו געווינען דעם
טהייערן געגענשטאַנד, לעבט ווידער אויף אין דער קאָנקורענץ.
דאָס געלד, דער בעגעהרטער געגענשטאַנד, ווערט געפאַנגען פון די
מוטהיגע „אינדוסטריע־ריטער".

דער וואָס האָט גליק, פיהרט די כלה אַוועק אַהיים. דער
שלעפער האָט דאָס גליק; ער פיהרט זי אַוועק אין זיין ווירטשאַפט,
די „געזעלשאַפט", און פערניכטעט די בתולה. אין זיין הויז איז
זי ניט מעהר קיין כלה, נאָר אַ פרוי, און צוזאַמען מיט איהרע
בתולים געהט אויך פערלאָרען איהר פאַמיליען־נאָמען. אַלס הויז־
פרוי הייסט די בתולה־געלד „אַרבייט", וואָרים „אַרבייט" איז דעם
מאַנ'ס נאָמען. זי איז דעם מאַנ'ס בעזיץ.

כדי צו פיהרען דאָס בילד ביז צום סוף, איז דאָס קינד פון
אַרבייט און געלד ווידער אַ מיידעל, אַ ניט־קיין־חתונה געהאַטע,
אַלזאָ ווידער געלד, אָבער מיט דער זיכערער אָבשטאַמונג פון דער
אַרבייט, איהר פאָטער. די געזיכטס־פאָרם, דאָס „בילד" פון דער
מטבעה, טראָגט אַנאַנדער שטעמפעל.

נאָך אַ פונקט, צולעצט, וואָס איז נוגע דער קאָנקורענץ, איז —
אַז זי האָט אַ קיום גראָד דורכדעם, וואָס ניט אַלע נעהמען זיך אָן
פאַר זייער זאַך און פערשטענדיגען זיך ניט
איינע מיט די אַנדערע מכח דעם. ברויט צ. ב. ש. איז אַ בעדער־

אוועקגעגעבען די מאכט, און זיך ענטזאגט פון דער מעגליכקייט איבערצובייטען דעם בעשלוס און קומען צום שכל.

דער אייגענטימער קאן אויפגעבען זיין מאכט און זיין רעכט אויף א זאך, דערמיט וואס ער פערשענקט זי, שליידערט זי אוועק א. ד. ג. און מיר קאנען ניט לאזען פאלען די מאכט, וועלכע מיר האבען איהם געליהען?

דער רעכטליכער מענש, דער גערעכטער, וויל קיין זאך ניט אנרופען זיין אייגענס, וואס ער האט ניט „מיט רעכט“, אדער אויף וואס ער האט ניט א רעכט; ד. ה. ער האלט נאר פון רעכט־מעסיגעס אייגענטום.

ווער זאל אבער זיין דער ריכטער און איהם צו'משפט'ן זיין רעכט? אין לעצטער ליניע געוויס דער מענש, וועלכער טיילט איהם איין די מענשענרעכט: דאן קאן ער זאגען אין א פיעל ברייטערן זין איידער טערענץ: הומאַני ניהיל אַ מע אַליענום פוטאָ, ד. ה. דאס מענשליכע איז מיין אייגענטום. ער מעג זיך דרעהען ווי ער וויל, כל זמן ער שטעהט אויף אט דעם שטאנדפונקט, קאן ער זיך פון א ריכטער ניט אויסדרעהען. און אין אונזער צייט האבען זיך די פיעלע ריכטער, וואס מיר האבען ערוועהלט, איינגעטיילט אין צוויי פיינדליכע לאגערן, וועלכע ווערן פערזאניפיצירט אין גאט און מענשען. איין לאגער בערופט זיך אויף דאס געטליכע רעכט, דער אנדערער — אויף דאס מענשליכע רעכט אדער די מענשען־רעכט.

אזויפיעל אבער איז קלאר, אז איןביידע פעלען בערעכטיגט ניט דער איינצעלנער זיך אליין.

פרובירט מיר נאר געפינען היינטיגען טאג איין האנדלונג, וועלכע זאל ניט זיין א פערלעצונג פון רעכט! יעדע מינוט ווערן די מענשען־רעכט געטראטען מיט די פיס פון איין זייט, בעת זייערע געגנער פון דער אנדער זייט קאנען דאס מויל ניט עפענען, אהן ארויסצוברענגען א לעסטערונג אנטקעגען דאס געטליכע רעכט. גיט א נדבה, פערשפאט איהר דערמיט א מענשען־רעכט, ווארים די שייכות צווישען דעם בעטלער און דעם נדבן איז אן אונמענשליכע; זאגט ארויס א צווייפעל, זינדיגט איהר אנטקעגען א געטליך רעכט. עסט טרוקען ברויט מיט צופריעדענקייט, פערלעצט איהר דאס מענשען־רעכט דורך אייער רוהיגען געמיטה; עסט איהר עס

מענש, ד. ה. אויף אַ מענשליכען אופן. די אונמענשליכע אָנאייגע־נונג איז אַזעלכע, וואָס איז ניט בעוויליגט פונ'ם מענשען, ד. ה. זי איז אַ „פערברעכערישע", פונקט ווי די מענשליכע, פון דער אנדערער זייט, איז אַ „רעכטליכע", אַזוינע וואָס איז ערוואָרבען געוואָרן אויף אַ „געזעצליכען וועג".

אָט אַזוי רעדט מען זינט דער רעוואָלוציע.

מיין אייגענטום אָבער איז ניט קיין זאַך, היות ווי אַ זאַך האָט אַן עקזיסטענץ, וואָס איז אונאָבהענגיג פון מיר; מיין אייגענס איז נאָר מיין מאַכט. ניט דער בוים, למשל, איז מיינער, נאָר מיין מאַכט אָדער קאָנטראָל איבער איהם איז דאָס, וואָס איז מיינס.

ווי דריקט מען אויס די האָזיגע מאַכט אויף אַ ניט־ריכטיגען אופן? מען זאָגט, איך האָב אַ רעכט אויף אָט דעם בוים, אָדער ער איז מיין געזעצליכעס אייגענטום. ערוואָרבען, הייסט עס, האָב איך איהם דורך מאַכט — דאָס ווייס מען. אַז די מאַכט מוז כסדר אָנהאַלטען, כדי דער בוים זאָל בלייבען אין מיין רשות, אָדער בעסער: אַז די מאַכט עקזיסטירט ניט אַן און פאַר זיך, נאָר האָט איהר עקזיסטענץ אויסשליסליך אין דעם מעכ־טיגען איך, אין מיר דעם מעכטיגען — דאָס פערגעסט מען. די מאַכט, ווי אַנדערע פון מיינע אייגענשאַפטען, צ. ב. ש. די מענשליכקייט, מאַיעסטעט א. אז. וו., ווערט דערהויבען צו עטוואָס פאַר־זיך־עקזיסטירענדעס, אַזוי אַז זי עקזיסטירט נאָך, ווען זי איז שוין לאַנג ניט מעהר מיין מאַכט. פערוואַנדעלט אויף דעם אופן אין אַ געשפּענסט, ווערט די מאַכט — דאָס רעכט. אָט די פער־אייביגטע מאַכט ווערט ניט אויסגעלאָשען אפילו מיט מיין טויט, נאָר זי ווערט אריבערגעטראָגען אָדער „פערערבט".

די זאַכען געהערען איצט ווירקליך ניט מיר, נאָר דעם רעכט.

פון דער אַנדערער זייט איז דאָס ניט מעהר ווי אַ פערבלענ־דעניש; וואָרים דעם איינצעלנעמ'ס מאַכט ווערט נאָר דורכדעם פערמאַנענט און אַ רעכט, וואָס אַנדערע פערבינדען זייער מאַכט מיט זיינער. דאָס פערבלענדעניש בעשטעהט דעריין, וואָס זיי מיינען, אַז זיי קאָנען זייער מאַכט שוין מעהר ניט צוריקציהען. ווידער־אַמאָל דיזעלביגע ערשיינונג, וואָס די מאַכט ווערט אָבגע־ריסען פון מיר. איך קאָן ניט ווידער אָבנעהמען די מאַכט, וואָס איך האָב געגעבען דעם בעזיצער. מען האָט „בעפּאָלמעכטיגט",

אויסצוהאַקען ווען איך וויל, און ער בלייבט מיין אייגענטום ווי לאַנג איך זאָל איהם ניט אָבטרעטען צו דעם אַנדער מעניטשען: ער איז מיינער און בלייבט מיינער. איך זעה פונקט אַזוי וועניג פרעמדס אין דעם באַנקיער׳ס פערמעגען, ווי נאַפּאָלעאָן אין די לענדער פון די קעניגע: מיר שרעקען זיך ניט אָב דאָס צו „עראָבערן“, און מיר קוקען זיך אַרום צו געפינען מיטלען דערצו. מיר ציהען, הייסט עס, אַראָב פון איהם דעם גייסט פון פרעמדקייט, פאַר וועלכען מיר האָבען זיך געשראָקען.

דעריבער איז נויטיג, אַז איך זאָל קיין זאַך ניט נעהמען מעהר אין אָנשפּרוך אַלס מענש, זאָנדערן אַלס איך, אַלס אָט דער איך; און פּאָלגליך אויך ניט, ווייל עס איז מענשליכעס, זאָנדערן ווייל עס איז מיינס, ד. ה. איך נעהם קיין זאַך ניט אין אָנשפּרוך, וואָס מיר קומט אַלס מענש, זאָנדערן — וואָס איך וויל און ווייל איך וויל עס.

נאָר דאָס וועט זיין אַנאַנדערנ׳ס געזעצליכעס אָדער רעכט־מעסיגעס אייגענטום, וואָס ביי דיר איז רעכט, אַז עס זאָל זיין זיין אייגענטום. הערט עס ביי דיר אויף צו זיין רעכט, האָט דאָס אייגענטליך פערלאָרען פאַר דיר די רעכטמעסיגקייט און דו וועסט זיך אויסלאַכען פון דעם אַבסאָלוטען רעכט דערויף.

אַחוץ דעם ביז אַהער בעשפּראָכענעם אייגענטום אין דעם בעשרענקטען זין, ווערט פאָרגעהאַלטען פאַר אונזער עהרפאָרכטיגען געמיטה אַן אַנדער אייגענטום, אַנטקעגען וועלכען מיר „טאָרען זיך נאָך וועניגער פערזינדיגען“. דאָס דאָזיגע אייגענטום בעשטעהט אין די גייסטיגע גיטער, אין דעם „הייליגטום פון אונזער אינערליכער נאַטור“. וואָס אַ מענש האַלט הייליג, דערמיט זאָל קיין אַנדערער קיין שפּאַס ניט טרייבען; ווייל, ווי ניט אמת דאָס זאָל ניט זיין און ווי אייפעריג מען זאָל ניט זוכען, „אויף אַ ליעבליכען און בעשיידענעם אופן“, צו איבערציינגען דעם אָנהענגער און גלויביגען וועגען אַנאַנדער אמת׳ן הייליגטום, בלייבט אַלץ אַ חוב צו עהרען דאָס הייליגע גופא פון זיין גלויבען: דער פעראירטער גלויבט דאָך אין דאָס הייליגע, וועןן אפילו עס איז אַ שקר, און דעריבער מוז וועניגסטענס זיין גלויבען אין דאָס הייליגע געאַכט ווערן.

אין גרעבערע צייטען ווי אונזערע פּלעגט מען פאָדערן א בעשטימטען גלויבען און אַן איבערגעבענקייט צו אַ בעשטימטער

מיט אונצופריעדענקייט, פערשוועכט איהר דאָס געטליכע רעכט דורך אייער ווידערווילען. עס איז ניטאָ קיין איינער פון אייך, וואָס זאָל ניט יעדע מינוט בעגעהן אַ פערברעכען: אייער רעדען איז אַ פערברעכען, און יעדע שטערונג פון אייער רעדע־פרייהייט איז ניט װעניגער אַ פערברעכען. איהר זייט פערברעכער אַרום און אַרום!

דאָך, איהר זייט פערברעכער נאָר דערפאַר, וואָס איהר שטעהט אַלע אויפ׳ן באָדען פון רעכט, ד. ה. דעריבער ווייל איהר ווייסט ניט צומאָל און פערשטעהט ניט צו שעצען דעם פאַקט, וואָס איהר זייט פערברעכער.

דאָס אונפערלעצליכע אָדער הייליגע אייגענטום איז אַקוראַט געוואַקסען אויף אָט דעם באָדען: עס איז אַ יורידישער בעגריף.

אַ הונד אַז ער זעהט אַ ביין אין דעם אַנדערנ׳ס מאַכט, שטעהט ער פון וויטען נאָר ווען ער פיהלט זיך צו־שוואַך עס אָבצונעהמען. דער מענש אָבער רעספּעקטירט דעם אַנדערנ׳ס רעכט אויף זיין ביין. די לעצטע האַנדלונג ווערט אָנגערופען אַ מענשליכע, די ערשטע — אַ ברוטאַלע אָדער „עגאָיסטישע“.

און אַזוי ווי דאָ, אַזוי אומעטום הייסט דאָס דאָזיגע „מענשליך“, ווען מען זעהט אין אַלץ עטוואָס גייסטיגעס (דאָ דאָס רעכט), ד. ה. ווען מען מאַכט אַלץ פאַר אַ געשפּענסט און מען פערהאַלט זיך צו דעם ווי צו אַ געשפּענסט, וועלכען מען קאָן אפילו אָבשרעקען בעת ער ערשיינט, אָבער מען קאָן איהם ניט טויטען. עס איז מענשליך צו בעטראַכטען דאָס איינצעלנע ניט אַלס איינצעלנעס, נאָר אַלס אַן אַלגעמיינעס.

אין דער נאַטור אַלס אַזעלכע רעספּעקטיר איך שוין מעהר גאָרנישט, נאָר פיהל אַז לגבי איהר בין איך צו אַלעם בערעכטיגט; דאַגעגען אין דעם בוים, וואָס וואַקסט אין יענעם גאָרטען, מוז איך רעספּעקטירען די פרעמדקייט (אויף אַן איינזייטיגען אופן זאָגט מען: „דאָס אייגענטום“), מוז האַלטען די הענד פון וויטען. נאָט די בעציהונג צו דעם הערט אויף נאָר דאַן, ווען איך הער אויף צו קוקען אויף יענעם בוים, ווי אויף עפּעס וואָס איז מיר לכתחילה פרעמד, ד. ה. הייליג — הגם איך קאָן איהם איבערלאָזען צו אַנאַנדערן, פונקט ווי איך לאָז איבער מיין שטעקען א. ד. ג. צו אַנאַנדערן. אדרבא, איך האַלט גאָר ניט פאַר קיין פערברעכען איהם

בעשיצען, איידער דער מענשענפּאַרכטיגער (דער ליבעראַלער).

אין די גייסטיגע גיטער, אין אונטערשייד פון די מאַטעריעלע, ווערן מיר פערלעצט אויף אַ גייסטיגען אופן; די פּערזינדיגונג אַנטקעגען זיי בעשטעהט אין אַ דירעקטער ע נ ט ה י י ל י ג ו נ ג, בעת אַנטקעגען די מאַטעריעלע גיטער בעשטעהט זי אין אַ בערויבונג אָדער פערפרעמדונג: די גייסטיגע גיטער ווערן ניט פּשוט אַוועק־גענומען, זיי ווערן בערויבט פון זייער ווערטה און פערשוועכט, דאָס הייליגע ווערט דירעקט געשטעלט אין געפאַהר. מיט די ווער־טער „ניט־אַכטונג" אָדער „פרעכהייט" ווערט בעצייכענט אַלע פערברעכען, וואָס קאָנען בעגאַנגען ווערן אַנטקעגען די גייסטיגע גיטער; פערשפּאָטונג, בעשימפונג, פעראַכטונג, בעצווייפלונג א. ד. ג. זיינען נאָר פערשיידענע שאַטירונגען פון דער פ ע ר ב ר ע־כ ע ר י ש ע ר פ ר ע כ ה י י ט.

אַז די ענטהייליגונג קאָן פּראַקטיצירט ווערן אויף די פער־שיידענסטע אופנים, אויף דעם ווען מיר זיך דאָ ניט אָבשטעלען; מיר ווען דאָ דערמאָנען נאָר יענע ענטהייליגונג, וועלבע שטעלט אין געפאַהר דאָס הייליגע דורך אַ נ י ט־ב ע ש ר ע נ ק ט ע ר פּ ר ע ס.

כל זמן עס ווערט נאָך געפאָדערט רעספּעקט אפילו נאָר פאַר איין גייסטיג וועזען, מוז די רעדע און פרעס פערשקלאַפט ווערן אין נאָמען פון אָט דעם וועזען; וואָרים אַזוי לאַנג ווי דאָס עקזיס־טירט, קאָן דער עגאָיסט זיך פערזינדיגען אַנטקעגען דעם דורך זיינע א ו י ס ג ע ד ר י ק ט ע מ י י נ ו נ ג ע ן, און מוז דעריין געהינ־דערט ווערן ווענינגסטענס דורך דער „פּאַסיגער שטראָף", אויב מען וויל ניט בעסער אָנווענדען דעם ריכטיגען מיטעל — די איינהאַל־טענדע מאַכט פון דער פּאָליציי, צ. ב. ש. די צענזור.

ווי מען זיפצט עס נאָך דער פרייהייט פון דער פרעס! פון וואָס אייגענטליך זאָל די פרעס בעפרייט ווערן? געוויס פון אָבהענגיגקייט, פערקנעכטונג און דיענסטבאַרקייט! אָבער דערפון זיך צו בעפרייען איז דאָך יעדען איינעמ'ס זאַך, און מען קאָן גאַנץ זיכער אָננעהמען, אַז אויב דו האָסט זיך דערלייזט פון דער דיענסט־באַרקייט, וועט אויך דאָס, וואָס דו פערפאַסט און שרייבסט, געהערען צו דיר ווי דיין א י י ג ע נ ס, אַנשטאָט צו האָבען דאָס געדענקט און פערפאַסט אין ד י ע נ ס ט פון אַ וועלכער עס איז מאַכט. קאָן אַ גלויביגער קריסט עפּעס זאָגען און דרוקען, וואָס

הייליגקייט, און מען איז זיך נית בעגאַנגען אויפ'ן ערדעלסטען אופן מיט די אַנדערש־גלויביגע. זינט אָבער די „גלויבענס־פרייהייט" האָט זיך אויסגעשפּרייט אַלץ מעהר און מעהר, איז דער „אל קנא און איינציגער האַרר" ביסלעכווייז צופלאָסען געוואָרן אין א גאַנץ אַלגעמיינעם „העכסטען וועזען", און די הומאַנע טאָלעראַנץ בעגנו־גענט זיך, וויבאַלד נאָר יעדערער פערעהרט „עפּעס א הייליגקייט".

ווען מען רעדוצירט עס צו דעם מענשליכסטען אויסדרוק, איז דאָס הייליגע „דער מענש גופא" און „דאָס מענשליכע". בײַ דעם פאַלשען שיין, וואָס מאַכט מיר זאָלען מיינען, אַזוי ווי דאָס מענש־ליכע וואָלט גאָר אינגאַנצען געוועזען אונזער אייגענעם און פריי פון יעדער יענער־וועלטליכקייט, מיט וואָס דאָס געטליכע איז אָנגע־שטעקט, — יאָ, אַזוי ווי „מענש" וואָלט בעטייט דאָסזעלבע ווי „איך" אָדער „דו" — קאָן זאָגאַר אויסוואַקסען די שטאָלצע איינ־בילדונג, אַז וועגען „הייליגס" איז שוין מעהר גאָר קיין רעד ניט, און אַז מיר פיהלען זיך שוין איצטער איבעראַל היימיש און לעבען ניט מעהר אין דאָס אונהיימליכע, ד. ה. אין דאָס הייליגע און אין הייליגען שרעק. אין דער התפעלות איבער דעם „ענדליך געפונענעם מענשען" הערט מען ניט דעם עגאָיסטישען וועה־געשריי, און מען נעהמט אָן דעם רוח, וואָס איז געוואָרן אַזוי אינטים, פאַר אונזער אמת'ן איך.

אָבער „הומאַנוס הייסט דער הייליגער" (זעה געטהע), און דאָס הומאַנע איז נאָר דאָס געלייטערסטע הייליגע.

דער עגאָיסט זאָגט אַקוראַט פערקעהרט. גראַד דעריבער ווייל דו האַלטסט עפּעס הייליג, טרייב איך מיט דיר מיין שפּאַס, און ווען איך וואָלט אפילו אַלעס געשעצט אין דיר, איז גראַד דיין הייליגטום שעץ איך ניט.

בײַ אַזעלכע געגענגעזעצטע מיינונגען מוז אויך אָנגענומען ווערן אַ געגענגעזעצטע בעציהונג צו די גייסטיגע גיטער: דער עגאָיסט גרייפט זיי אָן, דער רעליגיעזער (ד. ה. יעדערער וואָס שטעלט זיין „וועזען" איבער זיך), כדי צו זיין אויסגעהאַלטען, מוז זיי — בעשי־צען. וועלכער סאָרט גייסטיגע גיטער אָבער דאַרף געשיצט ווערן און וועלכע דאַרפען בלייבען ניט בעשיצט, דאָס העננט אינגאַנצען אָב פון דעם בעגריף, וואָס מען מאַכט זיך פון דעם „העכסטען וועזען", און דער גאָטספאָרכטיגער צ. ב. ש. האָט מעהרער צו

און קאָן נאָר האָפען אויף אַ געשאַנק, אָן ערלויבניש, אַ קאָנ־צעסיע. עס איז גאַנץ מעגליך, אַ שטאַאט זאָל האַנדלען אונזיניג און טאַקע געבען די געפאָדערטע מתנה; מען קאָן אָבער זיכער זיין, אַז די בעשאָנקענע וועלען ניט וויסען ווי צו געברויכען דעם געשאַנק, כל זמן זיי בעטראַכטען דעם שטאַאט פאַר אַ וואַרהייט: זיי וועלען זיך ח"ו ניט פערזינדיגען אַנטקעגען אָט דעם „הייליגען", און וועלען אַליין אַרויסרופען אַ בעשטראָפענדען פּרעס־געזעץ אַנטקעגען יעדערן, וואָס וועט זיך דערוועגען צו זינדיגען אַנטקעגען איהם.

מיט איין וואָרט, די פּרעס ווערט ניט פריי פון דאָס, פון וואָס איך בין ניט פריי.

ווייז איך זיך אפשר אַרויס דערמיט פאַר אַ געגנער פון דער פּרעס־פרייהייט? אדרבא, פערקעהרט, איך זאָג נאָר, אַז מען וועט זי קיינמאָל ניט בעקומען, ווען מען וויל נאָר זי, די פּרעס־פרייהייט, ד. ה. ווען מען שטעלט זיך נאָר איין פאַר אַן אונבעשרענקטער ערלויבניש. בעטעלט נאָר ווייטער די דאָזיגע ערלויבניש, איהר וועט אייביג קאָנען וואַרטען אויף דעם, וואָרים עס איז ניטאָ קיינער אויף דער וועלט וועד עס זאָל דאָס קאָנען אייך געבען. כל זמן איהר וועט וועלען מען זאָל אייך „בערעכטיגען" צו געברויכען די פּרעס דורך אַן ערלויבניש, ד. ה. מען זאָל אייך געבען פּרעס־פרייהייט, וועט איהר לעבען אין אומזיסטער האָפנונג און וועט זיך אומזיסט בעקלאָגען.

— „אונזין! דו אַליין, וואָס דו האָסט אַזוינע געדאַנקען, ווי זיי שטעהען אין דיין בוך, קאָנסט דאָך זיי ליידער ברענגען פאַר דער עפענטליכקייט נאָר דורך אַ גליקליכען צופאַל אָדער בגניבה; פונ־דעסטוועגען מייקערסטו דאַגעגען, ווען מען שטעהט־צו צו דעם אייגענעם שטאַאַט און מען זעצט זיך אויף איהם אָן, ביז ער גיט פאָרט די פריהער־ענטזאַגטע דרוק־ערלויבניש."

אַ שרייבער, צו וועמען אַזוינע ווערטער ווערן אַדרעסירט, וואָלט אפשר — וואָרים די דאָזיגע לייט זיינען גרויסע עזות־פנים'ער — געענטפערט אויף דעם אַזוי צו זאָגען: —

— „בעטראַכט נאָר גוט וואָס איהר רעדט! וואָס טהו איך דען, כדי צו פערשאַפען זיך פּרעס־פרייהייט פאַר מיין בוך? פרעג איך זיך דען נאָך אויף אַן ערלויבניש, אָדער זוך איך ניט בעסער אויס, אָהן שאלות וועגען געזעצליכקייט, אַ גינסטיגע געלעגענהייט,

זאָל זיין מעהר פריי פון דעם דאָזיגען קריסט־גלויבען, איידער ער איז אַליין? ווען איך קאָן ניט אָדער טאָר ניט עפּעס שרייבען, ליעגט די שולד לכתחילה אפשר גאָר אין מיר אַליין. דאָס קאָן אפילו קלינגען זאָנדערבאַר, דאָך ווערט עס אָפּט בעשטעטיגט. דורך די פּרעס־געזעצען בעגרעניץ איך אָדער דערלאָז מען זאָל בעגרעניצען די פרייהייט אַרויסצוזאָגען מיינע מיינונגען, און היג־טער דעם דאָזיגען גרעניץ הויבט זיך אָן דאָס געביט פון אונרעכט און שטראָף. איך בעגרעניץ זיך אַליין.

אויב די פּרעס זאָל ווען עס איז זיין פריי, וואָלט קיין זאַך ניט געווען אַזוי וויכטיג, ווי איהר בעפרייאונג פון יעדען צוואַנג, וואָס קאָן אויף איהר אַרויפגעלעגט ווערן אין נאָמען פון א געזעץ. און כדי עס זאָל קומען דערצו, וואָלט איך אַליין טאַקע געמוזט זיך אָבזאָגען פון צו פאָלגען דעם געזעץ.

אודאי איז די אַבסאָלוטע פּרייהייט פון דער פּרעס, ווי יעדע אַבסאָלוטע פרייהייט, אַ זאַך וואָס האָט קיין ממשות ניט. זי קאָן ווערן פריי פון גאָר אַ סך זאַכען, אָבער אַלע מאָל נאָר פון דאָס, פון וואָס איך בין אויך פריי. ווען מיר בעפרייען זיך פון הייליגעס, ווען מיר זיינען געוואָרן גאָטלאָז און געזעצלאָז, דאַן וועלען אונזערע ווערטער אויך אַזוי ווערן גאָטלאָז און געזעצלאָז.

אַזוי ווייניג ווי מיר קאָנען זיך דערקלערען פריי פון יעדען צוואַנג אין דער וועלט, אַזוי ווייניג קאָן אונזער שריפט זיך בעפרייען פון דעם. אָבער אַזוי פריי ווי מיר זיינען, אַזוי פריי קאָנען מיר מאַכען אונזער שריפט זאָל זיין.

זי מוז דעריבער ווערן אונזער אייגענס, אַנשטאָט צו דיענען אַ רוח, ווי זי האָט עס געטאָן ביז איצטער.

מענשען ווייסען ניט וואָס זיי ווילען, ווען זיי שרייען פּרעס־פרייהייט. וואָס מען פערלאַנגט מיט ווערטער איז, אַז דער שטאַאַט זאָל מאַכען די פּרעס פריי; וואָס מען וויל אָבער אין גרונד גענו־מען, און אַליין ניט וויסענדיג עס, איז, אַז די פרעס זאָל פריי ווערן אָדער לויז ווערן פון שטאַאַט. דאָס ערשטע איז אַ פּעטיציע צום שטאַאַט, דאָס אַנדערע איז אַן אויפשטעלען זיך אַנטקעגען דעם שטאַאַט. אַלס אַ „בקשה וועגען אַ רעכט“, אפילו אַלס אַן ערנסטע פאָדערונג פון דעם רעכט פון פּרעס־פרייהייט, נעהמט זי לכתחילה אָן דעם שטאַאַט אַלס דעם געבער

בעוואוסטזיניג אָדער אונבעוואוסטזיניג, אָן אויפשטאַנד, וועלכען נאָר די פיליסטערדיגע האַלבקייט ווייל ניט און קאָן ניט צוגעבען, ביז זי וועט עס מיט שרעק און ציטערניש דערזעהן קלאָר און דייט־ליך דורך דעם ערפאָלג. וואָרים די אויסגעבעטענע פרעס־פרייהייט האָט טאַקע אין אַנפאַנג א פריינדליכען און גוט־מיינענדען פּנים, אַזוי ווי זי איז ווייט ניט געזאָנען צו דערלאָזען עס זאָל ווען עס איז קומען ביז צו „פרעכהייט פון דער פרעסע"; ביסלעכווייז אָבער ווערט איהר הארץ אַלץ מעהר און מעהר פערהאַרטעוועט און עס גנב'עט זיך ביי איהר אריין דער לאָגישער שלוס, אז א פרייהייט איז דאָך גאָר קיין פרייהייט ניט, ווען זי שטעהט אין ד י ע נ ס ט פון שטאַאַט, פון מאָראַל אָדער פון געזעץ. זי איז, אמת, א פריי־הייט פון צענזור־צוואַנג, זי איז אָבער אַלץ ניט קיין פרייהייט פון געזעץ־צוואַנג. די פרעס, וואָס איז איינמאָל אַרומגעכאַפּט געוואָרן פון דעם פרייהייטס געלוסט, וויל ווערן וואָס ווייטער אַלץ פרייער, ביז דער שרייבער זאָגט ענדליך צו זיך: איך בין דאָך נאָר דאַן איינגאַנצען פריי, ווען איך פרעג זיך וועגען גאָרנישט ניט אָן; דאָס שרייבען אָבער איז נאָר פריי, ווען עס איז מיין א י י נ ע נ ע ס, וואָס ווערט מיר ניט דיקטירט דורך קיין מאַכט אָדער אויטאָריטעט, דורך קיין גלויבען און קיין מורא. די פרעס מוז ניט זיין פריי — דאָס איז צו־ווינציג, — זי מוז זיין מ י י נ ס: פ ר ע ס ־ א י י נ ע נ־ ה י י ט אָדער פ ר ע ס ־ א י י נ ע נ ט ו ם, אָט דאָס איז, וואָס איך וויל מיר נעהמען."

— „אָבער פרעס־פרייהייט איז דאָך נאָר פ ר ע ס ־ ע ר ל ו י ב־ נ י ש, און דער שטאַאַט וועט ניט און קאָן ניט מיר פרייוויליג ערלויבען, איך זאָל איהם דורך דער פרעס צומאָלען אויף אש."

— „לאָמיר שליסליך פערבעסערן די פאָריגע רעדע, וועלכע איז נאָך ניט קלאָר צוליעב דעם וואָרט „פרעס־פרייהייט", און ליעבער אויפפאַסען אָט אַזוי: פרעס־פרייהייט, די שרייערדיגע פאָדערונג פון די ליבעראַלען, איז געוויס מעגליך אין שטאַאַט, יאָ, זי איז נאָר אין דעם שטאַאַט מעגליך, ווייל זי איז אַן ע ר ל ו י ב־ נ י ש, ממילא קאָן דאָך דער שטאַאַט, דער ערלויבענדער, ניט אויספעהלען. אַלס ערלויבניש האָט זי אָבער איהר גרעניץ אין אָט דעם שטאַאַט, וועלכער דאַרף דאָך על פּי שכל ניט ערלויבען מעהר איידער עס שטימט מיט איהם און זיין וואָוילזיין: ער שרייבט

און בענוץ זי אָהן אַ שום ריקזיכט אויף דעם שטאַאט און זיינע פערלאַנגען? איך — דאָס שרעק־אַרויסרופענדע וואָרט מוז אַרויס־געזאָגט ווערן — איך נאָר אָב דעם שטאַאט. אונבעוואוסט טהוט איהר אויך דאָסזעלבינע. פון אייערע פּלאַטפאָרמען רעדט איהר איהם איין, אַז ער מוז אויפגעבען זיין הייליגקייט און אונפערלעצ־ליכקייט, אַז ער מוז זיך לאָזען אַנגעגריפען ווערן פון די שרייבער און דאַרף גאָר ניט מורא האָבען פאַר דעם. אָבער איהר פיהרט איהם אונטער; וואָרים אַזוי באַלד ווי ער פערלירט זיין אונצוגענגליכקייט, איז אַ סוף צו זיין עקזיסטענץ. א י י ך, פערשטעהט זיך, וואָלט ער גאַנץ גוט געקאָנט ערלויבען די פרייהייט צו שריי־בען, ווי ענגלאַנד האָט עס געטאָן; איהר זייט ש ט אַ אַ ט־ג ל ו י ב י ג ע און האָט ניט בכח צו שרייבען געגען דעם שטאַאט, וויפיעל איהר זאָלט ניט וועלען איהם רעפאָרמירען און „פערניכטען זיינע פעהלערען“. אָבער וואָס וועט זיין אַ שטייגער, ווען געגנער פון שטאַאט וועלען זיך בענוצען מיט דעם פרייען וואָרט און אָנהויבען שטורעמען אַנטקעגען קירך, שטאַאט, מאָראַל און יעדעס „היי־ליגע“ מיט פעסטע אַרגומענטען? איהר וואָלט דאַן געוועזען די ערשטע וויעדער איינצופיהרן, אין אייערע שרעקליכע אַנגסטען, די ס ע פ ט ע מ ב ע ר ־ ג ע ז ע צ ע ן. איהר וואָלט דאַן צו־שפּעט חרטה געהאַט אויף אייער דומהייט, וועלכע האָט אייך פריהער מיטגע־בראַכט צו פערפלוידערן און פערפיהרן דעם שטאַאט אָדער די שטאַאטס־רעגירונג. — איך אָבער בעווייז מיט מיין טהאַט צוויי־ערליי זאַכען. איינמאָל דאָס, אַז די פרעס־פרייהייט וועט אַלעמאָל אָבהענגען פון „גינסטיגע געלעגענהייטען“ און פאָלגליך וועט זי קיינמאָל ניט זיין קיין אַבסאָלוטע פרייהייט; צווייטענס אָבער, אַז דער, וואָס וויל זי געניסען, מוז די גינסטיגע געלעגענהייט אויס־זוכען, און וואו נאָר מעגליך, זי אַליין שאַפען, בענוצענדיג זיין א י י ג ע נ ע ם פ אָ ר ט י י ל אַנטקעגען דעם שטאַאט, און האַלטען זיך און זיין ווילען גרעסער פאַר׳ן שטאַאט און פאַר יעדער „העכערע מאַכט“. ניט א י ן דעם שטאַאט, נאָר דוקא ג ע ג ע ן דעם שטאַאט קאָן די פרעס־פרייהייט דורכגעזעצט ווערן. אויב זי זאָל אַמאָל אויפגעריכט ווערן, וועט מען זי בעקומען, ניט אַלס רעזולטאַט פון אַ פ ע ט י צ י ע, נאָר אַלס די אַרבייט פון אַן א ו י פ ש ט אַ נ ד. יעדע פעטיציע און יעדער אַנטראַג פאַר פרעס־פרייהייט איז שוין,

אויפהערן קוקען אויף דער פרעס ווי אויף מיין א י י ג ע נ ט ו ם, וואָלט איך געקאָנט לייכט פועל'ן צו מעגען אומעטום אזויפיעל דרוקען, וויפיעל מיינע פינגער וואָלטען קאָנען פּראָדוצירען. אַזוי ווי אָבער איך וויל בעשטעהן אויף מיין אייגענטום, מוז איך נויט־ווענדיגערוויז בעשווינדלען מיינע פיינד. — „וואָלסטו ניט אָנ־נעהמען זייער ערלויבניש, ווען מען וואָלט זי דיר געגעבען?" — געוויס, מיט שמחה; וואָרים זייער ערלויבניש וואָלט פאַר מיר געווען אַ בעוויז, אז איך האָב זיי אָבגענאַרט און ארויפגעפיהרט אויפ'ן וועג פון זייער רואינירונג. זייער ערלויבניש אינטערעסירט מיר גאָר ניט, אָבער מעהר פאַר אַלץ איז מיר וויכטיג זייער דומהייט און זייער נידערלאַגע. איך זוך ניט אויסצו־ווירקען זייער ערלויב־ניש אַזוי ווי איך וואָלט זיך איינגערעדט (אַ שטייגער ווי די פּאָלי־טישע ליבעראַלען), אַז מיר ביידע, זיי און איך, וועלען איינע מיט די אַנדערע און איינע נעבען די אַנדערע קאָנען פריעדליך אויס־קומען, און אפשר גאָר הויבען און שטיצען איינע די אַנדערע; איך זוך זי אויסצו־ווירקען, כדי זיי זאָלען פערבלוטען דורך דער ערלויב־ניש און דערמיט זאָלען ענדליך די ערלויבער אַליין אויפהערן צו עקזיסטירען. איך האַנדעל ווי זייער בעוואוסטזיניגער שונא, דער־מיט וואָס איך נאַר זיי אויס און ב ע נ ו ץ זיך מיט זייער אונ־פאָרזיכטיגקייט."

„די פּרעס איז מ י י נ ע, ווען איך אָנדערקען אין פרט פון בענוצען זי לחלוטין ניט קיין ר י כ ט ע ר אויסער מיר; ד. ה. ווען מיין שרייבען ווערט ניט מעהר בעשטימט דורך דער מאָראַל אָדער דער רעליגיאָן אָדער דעם רעספּעקט פאַר די געזעצען פון שטאַאַט א. ד. ג., זאָנדערן דורך מיר און מיין עגאָיזם!" —

איז וואָס האָט איהר דערויף צו זאָגען דעם, וואָס גיט אייך אזא העזה'דיגען ענטפער? — מיר וועלען אפשר מאַכען קלערער די פראַגע, ווען מיר דריקען עס אויס ווי פאָלגט: וועמעס איז די פּרעס, דעם פאָלק'ס (דעם שטאַאַט'ס) אָדער מיינע? די פּאָלי־טישע ליבעראַלען פון זייער זייט זיינען נאָר אויסען צו בעפרייען די פרעס פון דעם פּערזענליכען אָדער מוטוויליגען אָנגריף פון די מאַכטהאָבער, גאָר ניט דענקענדיג, אַז כדי די פרעס זאָל ווירקליך זיין אָפען פאַר יעדען איינעם, מוז זי אויך זיין פריי פון די געזעצען, ד. ה. פון דעם פאָלקס־ווילען (דעם שטאַאַטס־ווילען). זיי ווילען פון איהר מאַכען אַ פאָלק'ס זאַך.

איהר פֿאַר דעם דאָזיגען גרעניץ אַלס דאָס גענצע פֿון איהר עקזיס־טענץ און קרייז פֿון טהעטיגקייט. וואָס איין שטאַאַט פֿערטראָגט מעהר איידער אַנאַנדערער, איז נאָר אַ קוואַנטיטאַטיווער אונטער־שייד, דאָך אָבער ליעגט נאָר דאָס אַליין די פּאָליטישע ליבעראַלען אַם האַרצען: זיי ווילען צ. ב. ש. אין דייטשלאַנד נאָר אַן „אויס־געשפּרייטערע, בּרייטערע געשטאַטונג פֿון פֿרייען וואָרט“. די פּרעס־פֿרייהייט, וועלכע מען זוכט, איז דעם פֿאָלק'ס זאַך; און איידער דאָס פֿאָלק (דער שטאַאַט) בעזיצט זי, טאָר איך דערפֿון קיין געברויך ניט מאַכען. עס איז אָבער גאַנץ אַנדערש, ווען מען געהט אַרויס פֿון שטאַנדפּונקט פֿון פּרעס־אייגענטום. מעג מיין פֿאָלק זיך אויסקומען אָהן פּרעס־פֿרייהייט, איך זוך מיר אויס אַ הינטער־וועג אָדער געברויך געוואַלט, כּדי צו דרוקען; איך קריג די דרוק־ערלויבניש נאָר פֿון — מיר און מיין קראַפט.“

„ווען די פּרעס איז מיין אייגענס, דאַן בעדאַרף איך פּונקט אַזוי וועניג אַן ערלויבניש פֿון שטאַאַט זי צו בענוצען, ווי איך דאַרף זוכען אַן ערלויבניש אויסצושנייצען די נאָז. די פּרעס איז מיין אייגענטום פֿון דער מינוט אָן, ווען קיין זאַך שטעהט פֿאַר מיר ניט העכער איבער מיר; וואָרים פֿון אָט דעם מאָמענט אָן הערן אויף צו עקזיסטירען שטאַאַט, קירך, פֿאָלק, געזעלשאַפֿט א. ד. ג., אַזוי ווי זייער עקזיסטענץ איז נאָר געבויט אויף דער פֿעראַכטונג, וואָס איך פֿיהל צו זיך, און אַזוי שנעל ווי עס פֿערשווינדט די דאָזיגע פֿעראַכטונג, ווערן זיי אַליין אויסגעלאָשען. זיי עקזיסטירען נאָר ווען זיי זיינען איבער מיר, זיי עקזיסטירען נאָר ווי מעכטע און מעכטיגע. אָדער קאָנט איהר אפשר זיך פֿאָרשטעלען אַ שטאַאַט, וואו די בירגער אַלע צוזאַמען שענקען איהם קיין אויפֿ־מערקזאַמקייט ניט? אַזאַ שטאַאַט וואָלט דאָך געווען אַזוי זיכער אַ חלום, אַן איינבילדונג, ווי דאָס „פֿעראייניגטע דייטשלאַנד.“

„די פּרעס איז מיין אייגענס, אַזוי באַלד ווי איך אַליין בין מיין אייגענער, אַזוי באַלד ווי איך געהער צו זיך אַליין: די וועלט געהערט צו דעם עגאָיסט, ווייל ער געהערט ניט צו קיין מאַכט פֿון דער וועלט.“

„דערביי קאָן מיין פּרעס נאָך אַלץ זיין זעהר ניט־פֿריי, ווי צ. ב. ש. אין דעם איצטיגען מאָמענט. די וועלט איז אָבער גרויס, און מען העלפֿט זיך אַזוי גוט ווי מעגליך. וואָלט איך געוואָלט

קאָן זי מיר ניט געבען. עס קאָן איהם ניט געפעלן, וואָס איך נעהם מיר די פרייהייט, אָדער עס קאָן זיך ווערהרן נעגען דעם: געבען, שענקען, איינטיילען מיר די פרייהייט, קאָן עס ניט. איך געברויך זי טראָץ דעם פאָלק, איינפאַך אלס איינצעלנער; ד. ה. איך קעמפּ זי אוים פון פאָלק, מיין — שונא, און בעקום זי נאָר, ווען איך קעמפּ זי ווירקליך אוים פון איהם, ד. ה. ווען איך נעהם עס מיר. איך נעהם זי אָבער, ווייל זי איז מיין אייגענטום.

זאַנדער, אנטקעגען וועמען עד. בויער ארגומענטירט (ז. 99), נעהמט די פרעספרייהייט אין אַנשפּרוך „אלס דאָס רעכט און די פרייהייט פון בירגער אין דעם שטאַאט“. טהוט ניט עד. בויער דיזעלבע זאַך? פאַר איהם איז זי דאָך אויך נאָר דאָס רעכט פון דעם פרייען בירגער.

די פרעספרייהייט ווערט אויך געפאָדערט אונטער'ן נאָמען פון אַן אַלגעמיין־מענשליכען רעכט. אַנטקעגען דעם איז אוועקגעשטעלט געוואָרן דער ארגומענט: ניט יעדער מענש וויים ריכטיג ווי זי צו געברויכען; וואָרים ניט יעדער איינצעלנער איז באמת „מענש“. קיינמאָל האָט אַ רעגירונג זי ניט ענטזאָגט דעם מענשען אלס אזעלכען; אָבער דער מענש [אין אבסטראקט] שרייבט גאָרנישט, ווייל ער איז אַ געשפּענסט. זי האָט ענטזאָגט די פרייהייט שטענדיג נאָר די איינצעלנע, און האָט זי געגעבען אנדערע, צ. ב. ש. איהרע אָרגאַנען. ווייל מען דערריבער האָבען די פרייהייט פאַר אַלעמען, מוז מען דוקא בעהויפּטען, אַז זי געהערט דעם איינצעלנעם, מיר, ניט דעם [אבסטראקטען] מענשען, אָדער דעם איינצעלנעם אויף ווי וויים ער איז מענש. אַנאַנדערער אויסער אַ מענש (צ. ב. ש. אַ חיה) קאָן סיי ווי סיי פון איהר קיין געברויך ניט מאַכען. די פראַנצויזישע רעגירונג צ. ב. ש. שטרייט ניט אָב די פרעספרייהייט אלס מענשענרעכט; זי פאָדערט אָבער פון דעם איינצעלנעם אַן ערבות, אַז ער איז ווירקליך אַ מענש: וואָרים זי טיילט איין די פרעספרייהייט ניט דעם איינצעלנעם, נאָר דעם „מענשען“.

מען האָט ביי מיר אוועקגענומען מיינס, פּונקט אונטער דעם אויסרעד, ווייל עס איז ניט מענשליכס! דאָס מענשליכע האָט מען מיר איבערגעלאָזט ניט־געמינערט.

אָבער ווען זי איז שוין געוואָרן דעם פאָלק'ס אייגענטום, איז זי נאָך אַלץ זעהר ווייט דערפון צו זיין מיינע; פאַר מיר האָט זי אַלץ נישט מעהר, ווי די קנאַפּע בעדייטונג פון אן ערלויבניש.

דאָס פאָלק שפּיעלט די ראָליע פון א ריכטער איבער מיינע געדאַנקען, פאר וועלכע איך בין איהם שולדיג א רעכענונג אָדער בין צו איהם פעראַנטוואָרטליך. די געשוואָרענע האָבען פונקט אזוינע הארטע קעפּ און הערצער, ווען זייערע פיקסע אידעען ווערן אָנגעגריפען, ווי די שטרענגסטע דעספּאָטען און זייערע קנעכטישע בעאמטע.

אין זיין בוך „ליבעראַלע בעשטרעבונגען"* בעהויפּטעט עד. בויער, אַז די פּרעס־פּרייהייט איז אונמעגליך אין דעם אבסאָלוטיסטישען און קאָנסטיטוציאָנעלען שטאַאט, אָבער זי געפינט איהר ריכטיגען פּלאַץ אין דעם „פרייען שטאַאט". „דאָרט, אין דעם פרייען שטאַאט", קומט אויס פון זיינע רעד, „ווערט אָנדערקענט, אַז דער איינצעלנער האָט דאָס רעכט זיך אויסצושפּרעכען, ווייל ער איז ניט מעהר אַן איינצעלנער, נאָר א מיטגליעד פון אַן אמת'ן און פערנינפטיגען כלל". אַלזאָ, ניט דער איינצעלנער, נאָר דאָס „מיטגליעד" האָט פּרעספּרייהייט. אויב אָבער דער איינצעלנער מוז אפּריהער, איידער ער קאָן האָבען פּרעספּרייהייט, בעווייזען אז ער גלויבט אין דעם כלל, אין דאָס פאָלק; אויב ער האָט ניט די דאָזיגע פרייהייט דורך זיין אייגענער מאַכט, — דאַן איז זי א פ א ל ק ס־פ ר י י ה י י ט, א פרייהייט, וואָס ווערט איהם געגעבען פון וועגען זיין גלויבען, פון וועגען זיין „מיטגליעדשאַפט". אדרבא פערקעהרט, גראָד אַלס איינצעלנעם שטעהט די פרייהייט אָפען פאַר יעדען איינעם זיך אויסצושפּרעכען. אמת, ער האָט ניט דאָס „רעכט"; די דאָזיגע פרייהייט איז געוויס ניט זיין „הייליגעס רעכט". ער האָט נאָר די מ א כ ט; אָבער די מאַכט אַליין מאַכט איהם צום אייגענטימער. איך דאַרף ניט קיין קאָנצעסיעס צו האָבען פּרעספּרייהייט, איך דאַרף ניט דערצו די בעוויליגונג פון פאָלק, איך דאַרף ניט דאָס „רעכט" דערצו און קיין „בערעכטיגונג". די פּרעספּרייהייט, אַזוי גוט ווי יעדע פרייהייט, מוז איך מיר „נעהמען"; דאָס פאָלק „אַלס דער איינציגער ריכטער",

* II ז. 91 (זעה מיין אויבערשטע בעמערקונג.)

דערטער גרונד־מאָטיוו. געווים זיינען די אורטיילען, וועלכע דער האַס דיקטירט, גאָר ניט אונזערע א י י ג ע נ ע אורטיילען, נאָר אורטיילען פון דעם האַס, וואָס בעהערשט אונז, „אורטיילען פון „שנאה“. זיינען דען אָבער די אורטיילען, וועלכע די ליעבע דיקטירט אונז, מעהר אונזערע א י י ג ע נ ע? זיי זיינען אורטיילען פון דער ליעבע, וואָס בעהערשט אונז, זיי זיינען „ליעבענדע, איינזעהענדע“ אורטיילען, ניט אונזערע א י י ג ע נ ע, און פאָלגליך גאָר ניט קיין ווירקליכע אורטיילען. דער וואָס ברענט מיט ליעבע צו גערעכטיגקייט, שרייט אויס: פיאַט יוסטיציא, פערעאַט מונדוס! ער קאָן געווים פרעגען און פאָרשען, וואָס אייגענטליך די גערעכטיגקייט איז, אָדער וואָס זי פאָדערט און אין וואָס זי בעשטעהט, אָבער ער קאָן ניט פרעגען צי זי איז איבערהויפט עפּעס ווערטה.

עס איז זעהר ריכטיג: „ווער עס בלייבט אין דער ליעבע, דער בלייבט אין גאָט און גאָט אין איהם“ (1. יאָהאַן 4, 16). דער גאָט בלייבט אין איהם, ער ווערט ניט לויז פון איהם, ער ווערט ניט גאָטלאָז; און ער בלייבט אין גאָט, ער קומט ניט צו זיך און אין זיין אייגענער היים, ער בלייבט אין דער ליעבע צו גאָט און ווערט ניט לויז פון ליעבע.

„גאָט איז די ליעבע! אַלע דורות און אַלע פעלקער דערקענען אין אָט דעם וואָרט דעם מיטעלפּונקט פון קריסטענטום“. גאָט, וועלכער איז די ליעבע, איז אָבער אַ צודרינגליכער גאָט: ער קאָן די וועלט ניט לאָזען צורוה, ער מוז זי נאָר ב ע נ ש ע ן. „גאָט איז געוואָרן מענש, כדי די מענשען צו מאַכען געטליך“ (אַטהאַנאַזיוס). ער מישט זיך אַריין אין אַליז און קיין זאַך קאָן ניט געשעהן אָהן איהם; אומעטום האָט ער די „בעסטע כונות“, אומעטום האָט ער זיינע „פּלענער און בעשלוסען, וועלכע מיר קאָנען ניט בעגרייפען“. די פערנונפט, וואָס איז ער אַליין, מוז געשטיצט און פערווירקליכט ווערן אין דער גאַנצער וועלט. זיין פאָטערליכע פערזאָרגונג נעהמט ביי אונז אַוועק יעדע זעלבסטשטענדיגקייט. מיר קאָנען קיין געשייטען טריט ניט מאַכען, וואו מען זאָל ניט גלייך זאָגען: דאָס האָט גאָט געטאָן! מיר קאָנען ניט אַרויפציהען אויף אונז קיין אומגליק, וואו מען זאָל ניט הערן: דאָס איז געווען גאָט׳ס ווילען. מיר האָבען גאָרנישט, וואָס זאָל ניט זיין געקומען פון איהם: ער האָט אַלעס „געגעבען“. אָבער ווי גאָט טהוט, אזוי

די פּרעספּרייהייט קאָן נאָר אַרויסברענגען אַ פּ ע ר אַ נ ט־וואָרטליכע פּרעס; די אונפּעראַנטוואָרטליכע קאָן נאָר אַרויסקומען פון פּרעס־אייגענטום.

בנוגע דעם פערקעהר מיט מענשען ווערט אויפ'ן ערשטען פּלאַץ אויפגעשטעלט אָן אויסדריקליך געזעץ פאַר אַלעמען, וועלכע לעבען רעליגיעז — אַ געזעץ, וועלכען מען וואַגט אַמאָל זינדיגערהייט צו בערגעסען פאָלגען, אָבער מען וואַגט קיינמאָל ניט אָבצולייקענען זיין אבסאָלוטען ווערטה. דאָס איז דאָס געזעץ פון ל י ע ב ע, וואָס אפילו די, וועלכע קעמפּפען דאכט זיך אנטקעגען זיין פּרינציפּ און האַסען זיין נאָמען, זיינען איהם נאָך ניט געוואָרן אונטריי; וואָרים אפילו זיי האָבען נאָך אויך ליעבע, יאָ, זיי ליעבען זאָגאַר טיעפער און ריינער, זיי ליעבען „דעם מענשען און די מענשהייט".

ווען מיר זאָלען פאָרמולירען דעם זין פון דעם דאָזיגען געזעץ, וועט עס אויסקומען אומגעפעהר אַזוי: יעדער מענש מוז האָבען עפּעס, וואָס שטעהט ביי איהם העכער פאַר זיך אַליין. דו זאָלסט דיין „פּריוואַט־אינטערעס" לאָזען אָן אַ זייט, ווען עס האַנדעלט זיך וועגען דעם וואוילזיין פון אַנדערע, וועגען טובת הכלל, דעם וואויל־זיין פון פאָטערלאַנד, פון דער געזעלשאַפט, פון דער מענשהייט, וועגען דער גוטער זאַך א. ד. ג.! פאָטערלאַנד, געזעלשאַפט, מענש־הייט א. אַז. וו. מוז ביי דיר שטעהן העכער פון דיר אַליין, און לגבי זייערע אינטערעסען מוז דיין „פּריוואַט־אינטערעס" בלייבען פון הינטען; וואָרים דו טאָרסט ניט זיין קיין — עגאָיסט.

די ליעבע איז אַ וויים־גרייכענדע רעליגיעזע פאָדערונג, וועלכע בעשרענקט זיך ניט אויף דער ליעבע צו גאָט און די מענשען, נאָר שטעהט אויפ'ן ערשטען פּלאַן אין יעדער בעציהונג. וואָס מיר זאָלען ניט טהאָן, דענקען און וועלען, דער גרונד פון דעם מוז שטענדיג זיין די ליעבע. אַזוי צ. ב. ש. מעגען מיר, אמת, אורטיילען איבער אַנדערע, אָבער נאָר „מיט ליעבע". די ביבעל מעג געוויס קריטיקירט ווערן, און אפילו זעהר גרינדליך, אָבער דער קריטיקער מוז פריהער פאַר אַלץ זי ליעבען און זעהן אין איהר דאָס הייליגע בוך. הייסט עס דען עפּעס אַנדערש ווי נאָר, אַז ער טאָר זי ניט קריטיקירען צום טויט, אַז ער מוז זי לאָזען בעשטעהן, און דוקא אַלס אַ הייליגע זאַך, וואָס קאָן ניט אומגעוואָרפען ווערן? — אַזוי אויך אין אונזער קריטיק איבער מענשען מוז די ליעבע בלייבען דער אומפערענ־

אָדער דער פערברעכער. וואו די פערברעכער לעבען אונבעשטראָפט, דאָרט איז אונטערגעגאַנגען דאָס מאָראַלישע געזעץ, און וואו דאָס געזעץ הערשט, דאָרט מוזען די פערברעכער פאַלען. זייער פיינד־שאַפט קאָן ניט צערשטערט ווערן.

די קריסטליכע עפּאָכע איז אַקוראַט די עפּאָכע פון באַרמ־הערציגקייט, פון ליעבע, פון פערזאָרגען אַז די מענשען זאָלען בעקומען וואָס עס געהערט צו זיי, יאָ, צו העלפען זיי, זיי זאָלען קאָנען ערפילען זייער מענשליכען (געטליכען) בערוף. דעריבער האָט מען בנוגע דעם פערקעהר אָוועקגעשטעלט אויבענאָן: דאָס און דאָס איז דאָס וועזען פון מענשען און בכן — זיין בערוף, צו וועלכען ענטוועדער גאָט האָט איהם בערופען, אָדער (לויט די היינטיגע בעגריפען) זיין מענש־זיין (דער מין מענש) בערופט איהם. דערפון נעהמט זיך די שטאַרקע מיסיאָנערען־טהעטיגקייט. דאָס, וואָס די קאָמוניסטען און די הומאַנע ליבעראַלען דערוואַרטען פון די מענשען מעהר איידער די קריסטען, פיהרט זיי אויף קיין פאַל ניט אַוועק פון דעמזעלביגען שטאַנדפּונקט. דעם מענשען זאָל געגעבען ווערן דאָס מענשליכע! אויב פאַר די פרומע איז גע׳וען גענוג, ווען דער מענש האָט געהאַט אַ טייל פון דאָס געטליכע, פערלאַנגען די הומאַנע מען זאָל איהם ניט פערטיילען דאָס מענשליכע. אָנט־קעגען דאָס עגאָיסטישע שפּאַרען זיי זיך ביידע איין. גאַנץ נאַטיר־ליך, וואָרים דאָס עגאָיסטישע קאָן איהם ניט בעוויליגט אָדער געגעבען ווערן, נאָר ער מוז עס אַליין זיך פערשאַפען. דאָס ערשטע טיילט אויס די ליעבע, דאָס אַנדערע קאָן מיר געגעבען ווערן פון מיר אַליין.

דער פערקעהר האָט ביז אַהער גערוהט אויף דער ליעבע, אויף דעם איבערלעגטען אויפפיהר, אויף דעם טהאָן איינער פאַר׳ן אַנדערן. אַזוי ווי מען האָט געהאַט אַ חוב צו זיך צו מאַכען זיך זעליג אָדער אויפצונעהמען אין זיך די זעליגקייט, דאָס העכסטע וועזען, און ברענגען עס ביז צו אַ וועריטע (אַ וואַרהייט און אַ ווירקליכ־קייט), אַזוי האָט מען אויך געהאַט אַ חוב צו אַנדערע, צו העלפען זיי רעאַליזירען זייער וועזען און זייער בערוף. מען איז אין ביידע פעלען געווען שולדיג דעם וועזען פון מענשען אַ ביישפּיעל בייצוטראָגען צו זיין פערווירקליכונג.

אָבער אין גרונד גענומען האָט מען ניט קיין חוב צו זיין עפּעס

טהוט אויף דער מענש. גאָט וויל איבערגעוואַלט די וועלט בענ־שען, און דער מענש וויל זי בעגליקען. ער וויל אַלע מענ־שען גליקליך מאַכען. דעריבער וויל יעדער „מענש“ דערוועקען אין אַלעמען די פערנונפט, וועלכע ער אַליין מיינט אַז ער האָט: יעדע זאַך מוז דורכאויס זיין פערנינפטיג. גאָט פּלאָגט זיך מיט דעם טייוועל, און דער פילאָסאָף — מיט דער אונפערנונפט און מיט דאָס צופעליגע. גאָט לאָזט קיין בעשעפענים ניט געהן זיין אייגע־נעם גאַנג, און דער מענש וויל אויך אַזוי, אונז לאָזען פיהרען נאָר אויף אַ מענשליכען דרך.

ווער עס איז אָבער פול פון הייליגער (רעליגיעזער, מאָראַלער אָדער הומאַנער) ליעבע, דער ליעבט נאָר דעם רוח, דעם „אמת’ן מענשען“, און פערפאָלגט מיט אַ טעמפּער אונבאַרמהערציגקייט דעם איינצעלנעם, דעםווירקליכען מענשען, אונטער דעם פלעגמאַטישען, געזעצליכען נאָמען פון נעהמען מיטלען אַנטקעגען דעם „אונמענ־שען“. ער האַלט עס פאַר לויבענסווערטה און אונבעדינגט נויטיג אָנצו־ווענדען די ערבאַרעמונגסלאָזיגקייט אין דער האַרבסטער מאָס; וואָרים די ליעבע צום רוח אָדער צו דעם אַלגעמיינעם בעפעהלט איהם צו האַסען דעם ניט־רוח’דיגען, ד. ה. דעם עגאָיסט אָדער איינצעלנעם. דאָס איז דער זין פון דער בעריהמטער ליעבעס־ערשיינונג, וועלכע מען רופט אָן „גערעכטיגקייט“.

דער קרימינעל־אָנגעקלאָגטער קאָן ניט דערוואַרטען קיין דער־באַרעמונג און קיינער לעגט פריינדליך ניט אַרויף אַ צודעק אויף זיין אומגליקליכער נאַקעטקייט. דער שטרענגער ריכטער רייסט אַהאָב אָהן מיטגעפיהל די לעצטע שמאַטעס פון ענטשולדיגונג פון לייב פון דעם אָרימען אָנגעקלאָגטען; דער געפענגניש־וועכטער שלעפּט איהם אָהן מיטלייד אין זיין פערשטיקטען קאַמער; און ווען דער שטראָף־טערמין ענדיגט זיך, שטויסט ער אָהן רחמנות דעם מיט שאַנד געשטעמפּעלטען ווידער אַרויס צווישען די מענ־שען, וואָס שפּייען אויף איהם מיט פעראַכטונג, צווישען זיינע גוטע, קריסטליכע, לאָיאַלע מיטברידער! יאָ, אַ פערברעכער, וואָס „פערדיענט דעם טויט“, ווערט אָהן גנאָד געפיהרט אויף דעם עשאַפאָט, און פאַר די אויגען פון אַ טריאומפירענדען המון פייערט דאָס צופריעדענגעשטעלטע מאָראַלישע געזעץ זיין ערהויבענע — ראַכע. דען איינער פון זיי קאָן נאָר לעבען, דאָס מאָראַלישע געזעץ,

זאָל איך אפשר ניט נעהמען קיין לעבעדיגען אינטערעס אין דעם אַנדערנ׳ס פּערזאָן? דאַרפען זיינע פריידען און זיין וואויל־זיין מיר ניט ליגען אַם הארצען? זאָל דער גענוס, וואָס איך פערשאַף איהם, ניט זיין וויכטיגער פאַר מיר איידער מיינע אַנדערע אייגענע גענוסען? אין געגענטייל, איך קאָן מיט שמחה איהם אָפּפערן אָהן אַ צאָהל גענוסען; איך קאָן זיך אָבזאָגען פון פיעלע זאַכען, כדי צו פערגרעסערן זיין פערגעניגען, און איך קאָן פאַר איהם איינשטעלען דאָס, וואָס אָהן איהם וואָלט פאַר מיר געווען דאָס טהייערסטע: מיין לעבען, מיין וואוילזיין, מיין פרייהייט. דאָס שטעלט דאָך צוזאַמען מיין פערגניגען און מיין גליק—זיך מחיה צו זיין מיט זיין גליק און זיין פּערגניגען. אָבער ז י ך, ז י ך א ל י י ן אָפּפער איך איהם ניט, נאָר איך בלייב עגאָיסט און — גענים איהם. ווען איך אָפּפער איהם אַלץ, וואָס איך וואָלט געהאַלטען פאַר זיך, אויב איך וואָלט איהם ניט ליעב געהאַט, איז דאָס אַ גאַנץ איינפאַכע זאַך און קומט פאָר אין לעבען געוועהנליכער ווי מען מיינט; אָבער דאָס בעווייזט נאָר, אַז אָט די איין ליידענשאַפט איז שטאַרקער אין מיר איידער אַלע איבעריגע.

דאָס קריסטענטום לערנט אויך צו אָפּפערן אַלע אַנדערע ליידענשאַפטען צו דער איינער. ווען איך אָפּפער אָבער אַנדערע ליידענשאַפטען צו איינער, אָפּפער איך נאָך דערמיט ניט ז י ך און קיין אַנדער זאַך ניט, דורך וואָס איך בין באמת איך אַליין; איך אָפּפער ניט מיין אייגענטליכען ווערטה, מיין אייגענהייט. וואו אָט אַזאַ שלעכטער פאַל קומט פאָר, איז די ליעבע ניט בעסער איידער אַ וואָסערע עס איז אַנדער ליידענשאַפט, וועלכער איך געהאָרך בלינדערהייט. דער עהרגייציגער, וועלכער ווערט הינגעריסען פון זיין אַמביציע, און בלייבט טויב צו יעדער וואָרנונג, וואָס אַ רוהיגע מינוט פליסט אין איהם אַריין, האָט דערלאָזט די דאָזיגע ליידענשאַפט ווערן אַ דעספּאָט איבער איהם און האָט אויפגעגעבען אַנטקעגען איהר יעדע מאַכט פון אויפלייזונג: ער האָט זיך אַליין אויפגעגעבען, ווייל ער קאָן זיך ניט א ו י פ ל י י ז ע ן און פאָלגליך קאָן ער זיך פון איהר ניט דערלייזען: ער איז אַ פערכאַפּטער.

איך ליעב אויך די מענשען — ניט בלויז איינצעלנע, נאָר יעדען איינעם. אָבער איך ליעב זיי מיט דעם בעוואוסטזיין פון

פון זיך צו מאַכען, און ניט קיין חוב צו אַנדערע עפּעס פון זיי צו מאַכען: וואָרים מען איז גאָר ניט שולדיג, ניט דעם אייגענעם וועזען, ניט דעם וועזען פון אַנדערע. דער פערקעהר, וואָס איז געבויט אויף דעם וועזען, איז אַ פערקעהר מיט דעם רוח, ניט מיט דאָס ווירקליכע. ווען איך פערקעהר מיט דעם העכסטען וועזען, דאַן פערקעהר איך ניט מיט מיר, און ווען איך פערקעהר מיט דעם וועזען פון מענשען, פערקעהר איך ניט מיט דעם מענשען.

די ליעבע פון דעם נאַטירליכען מענשען ווערט דורך דער קולטור אַ געבאָט. אַלס געבאָט אָבער געהערט זי דעם מענשען בכלל, ניט מיר; זי איז מיין וועזען, פון וועלכען מען מאַכט אַזאַ וועזען, ניט מיין אייגענטום. דער מענש, ד. ה. די מענשליכקייט, שטעלט מיר די דאָזיגע פאָדערונג: די ליעבע ווערט געפאָדערט, זי איז מיין פליכט. אַנשטאַט, דעריבער, וואָס זי זאָל זיין ווירקליך געוואונען פאַר מיר, איז זי געוואונען געוואָרן פאַר׳ן כלל, פאַר׳ן מענשען בכלל, אַלס זיין אייגענטום אָדער זיין אייגענהייט: „עס פּאַסט זיך דעם מענשען, ד. ה. יעדען מענשען, ער זאָל ליעבען: ליעבען איז די פליכט און דער בערוף פון מענשען א. אז. וו.“

דעריבער מוז איך צוריקנעהמען די ליעבע פאַר מיר און זי אויסלייזען פון דער מאַכט פונ׳ם מענשען [בכלל].

דאָס, וואָס איז אורשפּרינגליך געווען מיינס, אָבער נאַר צופעליג, אינסטינקטיוו, איז מיר נאָכהער געגעבען געוואָרן אין הלוואה אַלס אייגענטום פון מענשען [בכלל]. איך בין געוואָרן ליעבענדיג אַ לעהן־טרעגער, אַ וואַסאַל פון דער מענשהייט, בלויז אַן עקזעמפּלאַר פון דעם מענשליכען מין, און ליעבענדיג האַנדעל איך ניט אַלס איך, זאָנדערן אַלס מענש, אַלס מענשען־עקזעמפּלאַר, ד. ה. מענשליך. דער גאַנצער צושטאַנד פון דער קולטור איז דער פעאָדאַלער סיסטעם, דערמיט וואָס דאָס אייגענטום איז דעם מענשען׳ס אָדער דער מענשהייט׳ס אייגענטום, ניט מיינס. עס איז אויפגעבויט געוואָרן אַן אונגעהייערער פעאָדאַל־שטאַאַט, פון דעם איינצעלנעם איז אַלץ אַוועקגערויבט געוואָרן, „דעם מענשען“ איז אַלץ אָבגעגעבען געוואָרן. דער איינצעלנער האָט לסוף זיך געמוזט אַרויסווייזען אַלס אַ „זינדיגער דורך און דורך“.

עס איז אָבער דערפאַר, וואָס איך קאָן ניט פערטראָגען דעם שמערצפולען קנייטש אויף דעם געליעבטען שטערן — ד. ה. אַלזאָ, פון מיינטוועגען — גלעט איך איהם אוים מיט מיין קוש. ווען איך וואָלט דעם דאָזיגען מענשען ניט ליעב געהאַט, וואָלט ער געמעגט קנייטשען זיין שטערן וויפיעל ער וויל און מיך וואָלט עס ניט געקימערט: איך טרייב נאָר מ י י ן קומער אַוועק דערמיט.

ווי אַזוי דען האָט ווער עס איז אָדער וואָס עס איז, וועמען אָדער וואָס איך ליעב ניט, א ר ע כ ט אויף דעם, צו ווערן געליעבט פון מיר? קומט מיין ליעבע צוערשט אָדער זיין רעכט קומט צוערשט? עלטערן, קרובים, פאָטערלאַנד, פאָלק, געבורט־שטאָדט א. אז. וו., ענדליך די מיטמענשען בכלל („ברידער, ברי־דערליכקייט“) בעהויפּטען, אַז זיי האָבען א רעכט אויף מיין ליעבע און נעהמען זי אין אָנשפּרוך אָהן גרויסע מחזקות. זיי קוקען אויף איהר ווי אויף זייער א י י ג ע נ ט ו ם, און אויף מיר, ווען איך רעספּעקטיר ניט דאָס דאָזיגע אייגענטום, ווי אויף אַ רויבער, וועלכער רויבט ביי זיי אַוועק, וואָס עס קומט זיי און עס איז זייערס. איך מ ו ז ליעבען. אויב די ליעבע איז א געבאָט און א געזעץ, מוז איך דערצויגען און געלערנט ווערן דערצו, און מוז בעשטראָפט ווערן, ווען איך בין עובר אויף דעם. מען וועט דערי־בער אויסאיבען אויף מיר דעם שטאַרקסטען „מאָראַלישען איינפלוס“, כדי מיך צו מאַכען ליעבען. און עס איז דעריין קיין ספק ניט, אַז מען קאָן אָנרעגען און פערפיהרן מענשען צו ליעבע, אַזוי גוט ווי צו אַנדערע ליידענשאַפטען, צ. ב. ש. צו האַס. דער האַס ציהט זיך דורך גאַנצע דורות נאָר דערפאַר, ווייל דעם'ס עלטערן האָבען געהערט צו די געלפס און דעם אַנדערענ'ס צו די גהיבעלינס.

אָבער די ליעבע איז ניט קיין געבאָט, נאָר ווי יעדער אַנדער געפיהל מיינער, איז זי מיין א י י ג ע נ ט ו ם. שאַפט איך איין, ד. ה. קויפט אָב מיין אייגענטום, דאַן וועל איך עס איך אָבלאָזען. אַ קירך, א פאָלק, א פאָטערלאַנד, א פאַמיליע א. אז. וו., וועלכע פערשטעהען ניט ווי צו געווינען מיין ליעבע, בעדאַרף איך ניט ליעבען, און איך שטעל דעם קויף־פּרייז פון מיין ליעבע, ווי מיר אליין געפעלט.

די אייגעננוציגע ליעבע שטעהט ווייט אָבגעזונדערט פון דער אונאייגעננוציגער, מיסטישער אָדער ראָמאַנטישער ליעבע. ליעבען

ענאָיזם; איך ליעב זיי, ווייל די ליעבע מאַכט מיך גליקליך, איך ליעב, ווייל עס איז נאַטירליך פאַר מיר צו ליעבען, ווייל עס בעפריעדיגט מיר. איך ווייס ניט פון קיין „געבאָט פון ליעבע“. איך האָב אַ מיטגעפיהל מיט יעדען פיהלענדען בעשעפענים, און זייערע ליידען פערשאַפען מיר ליידען, זייער דערקוויקונג דער־קוויקט מיך אויך: טויטען קאָן איך זיי, אָבער ניט פערשאַפען יסורים. דאַגעגען דער גרויסמוטיגער, מאָראַלישער פיליסטער־פּרינץ רוראָלף, אין די „געהיימניסע פון פּאַריז“, מאַכט פּלענער ווי אָנצו־טאָן יסורים די שלעכטע מענשען, ווייל זיי רופען ארויס זיין גרימ־צאָרן. דער דאָזיגער מיטגעפיהל בעווייזט נאָר, אַז דער געפיהל פון די פיהלענדע ברואים איז אויך מיין געפיהל, מיין אייגענטום; בעת פערקעהרט די אונדערבאַרעמדיגע האַנדלונג פון דעם „גערעכ־טען“ (צ. ב. ש. אַנטקעגען דעם נאָטאַריוס פעררא־נד) איז געגליכען צו דער געפיהללאָזיגקייט פון יענעם רויבער, וועלכער פלעגט אָדער אָבהאַקען די פיס פון דעם געפאַנגענעם, אויב זיי זיינען געוועזן לענגער איידער זיין בעט, אָדער זיי אויסציהען, אויב זיי זיינען געוועזן קירצער: רודאָלף'ס בעטעל, לויט וועלכער ער שניידט־צו די מענשען, איז דער בעגריף פון די „גוטע“. דער געפיהל פאַר רעכט, מאָראַל א. אַז. וו. מאַכט האַרטהערציג און אונטאָלעראַנט. רודאָלף פיהלט ניט ווי דער נאָטאַריוס, נאָר פערקעהרט, ער פיהלט אַז „עס איז רעכט אויף דעם לומפּ“; דאָס איז ניט קיין מיט־געפיהל.

איהר ליעבט דעם מענשען, דעריבער פּייניגט איהר דעם איינ־צעלנעם מענשען, דעם עגאָיסט; אייער מענשען־ליעבע איז מענשען־פּייניגונג.

ווען איך זעה דעם געליעבטען ליידען, לייד איך מיט איהם, און עס לאָזט מיך ניט רוהען, ביז איך האָב געטאָן אַלעס מעגליכע איהם צו טרייסטען און דערמונטערן; זעה איך איהם אַ פרעה־ליכען, פרעה איך זיך אויך מיט זיין פרייד. דערפון פאָלגט ניט, אַז דיזעלביגע זאַך פעראורזאַכט מיר ליידען און פריידען, וועלכע רופט אין איהם אַרויס די דאָזיגע ווירקונג, ווי מען קאָן עס זעהן פון יעדען קערפּערליכען שמערץ, וואָס איך פיהל ניט ווי ער פיהלט עס: איהם טהוט וועה זיין צאָהן, מיר אָבער טהוט וועה זיין וועהטאָג.

בין פערפליכטעט איהם צו ליעבען. מיין ליעבע, ד. ה. די ליעבע, וועלכע איך צאָהל איהם, איז באמת זיין ליעבע, וועלכע ער מאָהנט נאָר אויף פון מיר אַלס אַן אָבצאָהל.

יעדע ליעבע, צו וועלכער עס קלעבט זיך אפילו נאָר דער קלענסטער פלעק פון פערפליכטונג, איז אַן אונאייגעננוציגע ליעבע, און אויף ווי ווייט דער דאָזיגער פלעק גרייכט, איז זי פערכאַפּט־קייט (בעזעסענהייט, משוגעת). דער וואָס מיינט, אַז ער איז עפּעס שולדיג דעם געגענשטאַנד פון זיין ליעבע, דער ליעבט ראָמאַנ־טיש אָדער רעליגיעז.

פאַמיליען־ליעבע צ. ב. ש., ווי זי ווערט אויפגעפאַסט געוועהנ־ליך אַלס טרייקייט (פּיעטעט), איז אַ רעליגיעזע ליעבע; די ליעבע צום פאָטערלאַנד, וואָס ווערט געפּרעדיגט אַלס „פּאַטריאָטיזם“, איז דיזעלביגע זאַך. אונזער גאַנצע ראָמאַנטישע ליעבע דרעהט זיך לויט דעמזעלבען צושניט: אומעטום איז עס צבוע׳צטווע אָדער ריכטיגער זעלבסטנאַרונג פון אַן „אונאייגעננוציגער ליעבע“; עס איז אַן אינטערעס אין דעם געגענשטאַנד פון דעם געגענשטאַנד׳ס וועגען, ניט פון מיינטוועגען און נאָר פון מיינטוועגען אַליין.

די רעליגיעזע אָדער ראָמאַנטישע ליעבע אונטערשיידט זיך, אמת, פון דער זינליכער ליעבע דורך דער פערשיידענקייט פון דעם געגענשטאַנד, אָבער וואָס איז שייך דער אָבהענגיגקייט פון דעם געגענשטאַנד, איז קיין חילוק ניטאָ צווישען זיי. אין דער לעצטער בעציהונג זיינעןביידע משוגעת׳ן, פערכאַפּטקייט, נישט מעהר וואָס אין איינער איז דער געגענשטאַנד אַ וועלטליכער, אין דער אַנדערער — אַ הייליגער. די הערשאַפט פון דעם געגענשטאַנד איבער מיר איז אין ביידע פעלען דיזעלביגע, נישט מעהר וואָס איינמאָל איז ער אַ זינליכער, דעם אַנדערן מאָל אַ גייסטיגער (אַ רוח׳דיגער). מיין ליעבע איז ערשט יעמאָלט מיין אייגענע, ווען זי בעשטעהט דורכאויס אין אַן אייגעננוציגען און עגאָיסטישען אינטערעס, און פאָלגליך, ווען דער געגענשטאַנד פון מיין ליעבע איז ווירקליך מיין געגענשטאַנד אָדער מיין אייגענטום. מיין אייגענטום בין איך גאָרנישט ניט שולדיג און האָב אַנטקעגען איהם קיין פליכט ניט, אַ ישטייגער ווי איך האָב ניט קיין פליכט אַנטקעגען מיין אויג; אויב איך היט עס דאָך מיט דער גרעסטער זאָרגזאַמקייט, טהו איך דאָס פון מיינטוועגען.

קאָן מען אַלעס מעגליכע, ניט בלויז מענשען, נאָר א געגענשטאַנד בכלל (דעם וויין, דעם פאָטערלאַנד א. אַז. וו.). בלינד און פערריקט ווערט די ליעבע דורכדעם, וואָס אַ מוז נעהמט זי אַרויס פון מיין מאַכט (פערנאַרטקייט); ראָמאַנטיש ווערט זי דורכדעם, וואָס עס טרעט אין איהר אַריין דער חוב דו זאָלסט, ד. ה. וואָס דער געגענשטאַנד ווערט פאַר מיר הייליג, אָדער איך ווער געבונדען צו איהם דורך אַ פליכט, מיין געוויסען, אָדער אַ שבועה. איצטער עקזיסטירט דער געגענשטאַנד שוין ניט מעהר פאַר מיר, נאָר איך עקזיסטיר פאַר איהם.

די ליעבע איז אַ פערכאַפּטקייט (בעזעסענהייט) ניט אַלס מיינע אַן עמפּינדונג — אַלס אַזעלכע האַלט איך זי גיכער אין בעזיץ ווי מיין אייגענטום — נאָר דורך דער פּרעמרקייט פון דעם געגענשטאַנד. די רעליגיעזע ליעבע בעשטעהט אין דעם געבאָט צו ליעבען דעם „הייליגען“ אין דעם געליעבטען, אָדער זיך אָנצוהענגען אָן דעם הייליגען; פאַר דער אונאייגעננוציגער ליעבע זיינען פאַראַן אבסאָלוט ליעבענסווירדיגע געגענשטאַנדען, פאַר וועלכע מיין הארץ מוז קלאַפּען — צ. ב. ש. די מיטמענשען, מיין לעבענס־שותף, די קרובים א. אַז. וו. די הייליגע ליעבע ליעבט דאָס הייליגע אין דעם געליעבטען און זוכט דעריבער צו מאַכען פון דעם געליעבטען אַלץ מעהר אַ הייליגען (צ. ב. ש. א „מענשען“).

דער געליעבטער איז אַ געגענשטאַנד, וואָס מוז פון מיר געליעבט ווערן. ער איז ניט דעריבער א געגענשטאַנד פון מיין ליעבע, ווייל איך ליעב איהם, אָדער דורכדעם וואָס איך ליעב איהם, נאָר ער איז אַ געגענשטאַנד פון ליעבע אַן און פאַר זיך. ניט איך מאַך איהם פאַר אַ געגענשטאַנד פון ליעבע, נאָר ער איז לכתחילה אַזעלכער; וואָרים דאָס, וואָס ער איז דאַכט זיך געוואָרן אַזאַ געגענשטאַנד דורך מיין וואַהל (אַ שטייגער מיין כלה, מיין חתן א .ד. ג.), האָט דערמיט גאָרנישט צו טהאָן, וויבאַלד אַז ער האָט, אַלס איינמאָל אויסדערוועהלטער, שוין בעקומען אַן אייגען רעכט אויף מיין ליעבע, און איך בין אויף אייביג פערפליכטעט איהם צו ליעבען, ווייל איך האָב איהם איינמאָל געליעבט. ער איז אַלזאָ ניט אַ געגענשטאַנד פון מיין ליעבע, נאָר פון דער ליעבע בכלל: אַ געגענשטאַנד, וואָס דאַרף געליעבט ווערן. די ליעבע קומט איהם, זי געהערט איהם, אָדער איז זיין רעכט, איך אָבער

גאַנץ, איז טעאָרעטיש אַ פאַלשע ליעבע און פּראַקטיש אַ פערדערב־ליכע ליעבע".* אַלזאָ, די ליעבע איז בעצם פערניינפטיג! אַזוי דענקט פייערבאַך; דער גלויביגער, פערקעהרט, רעכנט: די ליעבע איז בעצם גלויביג. דער מייקערט אַנטקעגען דער אומפערנינפטיגער ליעבע, דער אַנדערער — אַנטקעגען דער אונ־גלויביגער ליעבע. ביידען קאָן זי העכסטענס גילטען פאַר אַ ספּלענ־דידום וויטיאום [אַ גלענצענדען פעהלער]. לאָזען דען ניט ביידע בעשטעהן די ליעבע אפילו אין דער פאָרם פון אונפערנונפט און אונגלויביגקייט? זיי וואגען ניט צו זאָגען: אונפערנינפטיגע אָדער אונגלויביגע ליעבע איז אַן אונזין, איז ניט קיין ליעבע; פּונקט ווי זיי קאָנען ניט זאָגען: אונפערנינפטיגע אָדער אונגלויביגע טרערען זיינען ניט קיין טרערען. אויב אָבער די אונפערנינפ־טיגע ליעבע א. אז. וו. מוז אויך גילטען פאַר ליעבע, און דאַרפען ביידע גלייך זיין אומווירדיג פאַר'ן מענשען, דאַן פאָלגט איינפאַך פון דעם נאָר אָט דאָס: ליעבע איז ניט די העכסטע זאַך, נאָר די פערנונפט אָדער דער גלויבען איז די העכסטע זאַך; ליעבען קאָן אויך דער אונפערנינפטיגער און דער אונגלויביגער, אָבער אַ ווערטה האָט די ליעבע נאָר, ווען זי איז די ליעבע פון אַ פערנינפטיגען אָדער גלויביגען. עס איז אַ אילוזיע, ווען פייערבאַך רופט אָן די פער־נינפטיגקייט פון דער ליעבע איהר „זעלבסט־בעשרענקונג"; דער גלויביגער וואָלט מיט דעמזעלבען רעכט געקאָנט די גלויביגקייט אָנרופען איהר „זעלבסט־בעשרענקונג". אונפערנינפטיגע ליעבע איז ניט „פאַלש" און ניט „פערדערבליך"; זי דיענט איהר צוועק אַלס ליעבע.

מען פאָדערט פון מיר, איך זאָל אָננעהמען אַ בע־שטימטע עמפּינדונג צו דער וועלט, בעזונדערס צו מענשען, און איך זאָל זיי פון אָנפאַנג אָן „אַנטקעגען קומען מיט ליעבע", מיט דער עמפּינדונג פון ליעבע. געוויס ווייזט זיך דעריין אַרויס אַ סך מעהר אייגענווילען און זעלבסטבעשטימונג, איידער ווען איך לאָז די וועלט מיך בעשטורמען מיט אַלע מעגליכע עמפּינדונגען און בלייב פאַסיוו צו די פערשיידענסטע און צופע־ליגסטע איינדרוקען. איך בעגעגען אַנשטאָט דעם די וועלט מיט אַ פריהער־געפאַסטער עמפּינדונג, אַזוי צו זאָגען מיט אַ פאָראורטייל

* פייערבאַך, „וועזען דעם קריסטענטום", ז. 394.

אין אַלטערטום האָט אויך ניט געפעהלט קיין ליעבע, זי איז דאַמאָלסט געווען ניט ווענינער ווי אין דער קריסטליכער צייט; דער ליעבעס־גאָט איז עלטער איידער דער „גאָט דער ליעבע". אָבער די מיסטישע פערכאַפּטקייט געהערט צו דער נייער צייט.

די פערכאַפּטקייט פון דער ליעבע ליעגט אין דער פערפרעמדונג פון דעם געגענשטאַנד אָדער אין מיין אונמעכטיגקייט אנטקעגען זיין פרעמדקייט און העכערער מאַכט. פאַר דעם עגאָאיסט איז קיין זאַך ניט אַזוי הויך, ער זאָל זיך פאַר דעם בויגען, קיין זאַך ניט אַזוי זעלבסטשטענדיג, ער זאָל צוליעב דעם לעבען, קיין זאַך ניט אַזוי היילינ, ער זאָל זיך אָפּפערן צו דעם. דעם עגאָאיסט'ס ליעבע קוועלט ארויס פון דעם אייגעננוץ, פליסט אין שטראָם פון אייגעננוץ און גיסט זיך ווידער אריין אין דעם אייגעננוץ.

צי קאָן אָט דאָס נאָך הייסען ליעבע? אויב איהר ווייסט אַנאַנדער וואָרט פאַר דעם, מיט'ן גרעסטען כבוד, קלייבט איהם נאָר אויס, און דאָס זיסע וואָרט ליעבע מעג דאַן פערוועלקט ווערן צוזאַמען מיט דער אָבגעשטאָרבענער וועלט! איך ווענינסטענס געפין דערווייל ניט קיין אַנדער וואָרט אין אונזער ק ר י ס ט ל י כ ע ר שפּראַך, און בלייב דעריבער ביי דעם אַלטען קלאַנג און „ליעב" מ י י ן געגענשטאַנד, מיין — אייגענטום.

נאָר ווי איינס פון מיינע געפיהלען האַלט איך די ליעבע, אָבער ווי אַ מאַכט איבער מיר, ווי אַ געטליכע מאַכט (פייערבאַך), ווי אַ ליידענשאַפט, פון וועלכער איך דאַרף זיך ניט בעפרייען, ווי אַ רעליגיעזע און מאָראַלישע פליכט — פערוואַרף איך זי. אַלס מיין געפיהל איז זי מ י י נ ע; אַלס אַ פּרינציפּ, צו וועלכען איך היילינ און „פערשווער" מיין זעעל, איז זי הערשערין און ג ע ט ל י ך, ווי דער האַס אַלס פּרינציפּ איז טייפליש: איינס ניט בעסער איידער דאָס אַנדערע. קורץ, די עגאָאיסטישע ליעבע, ד. ה. מיין ליעבע, איז ניט היילינ און ניט אונהייליג, ניט געטליך און ניט טייפליש.

„אַ ליעבע, וועלכע איז בעשרענקט דורך דעם גלויבען, איז ניט קיין אמת'ע ליעבע. די איינציגע בעשרענקונג, וואָס ווידערשפּרעכט ניט דעם עצם פון ליעבע, איז די זעלבסט־בעשרענקונג פון דער ליעבע דורך דער פערנונפט און דער אינטעליגענץ. אַ ליעבע, וועלכע פערוואַרפט די שטרענגקייט, דאָס געזעץ פון דער אינטעלי־

נאָר צו איהם, וועלכען מיין ליעבע בעדארף האָבען, נאָר צו איהם, דעם „הייס־געליעבטען". ווי גלייכגילטיג וואָלט ער מיי־געווען אָהן איהר — אָהן מיין ליעבע! איך שפייז נאָר מיין ליעבע מיט איהם; דערצו נאָר בענוץ איך איהם: איך געניס איהם.

לאָמיר נעהמען אַנאַנדער ביישפּיעל, וואָס איז נאָהענט צו דעם. איך זעה ווי מענשען אין פינסטערן אָבערגלויבען ווערן געפייניגט פון אַ מחנה געשפּענסטער. לאָז איך אפשר דעריבער מיט אַלע קרעפטען אַריינשיינען דאָס ליכט פון טאָג אויף די ביי־נאַכטיגע רוחות, ווייל די ליעבע צו אייך הייסט מיר אַזוי טהאָן? שרייב איך מחמת ליעבע צו די מענשען? ניין, איך שרייב, ווייל איך וויל פערשאַפען פאַר מיינע געדאַנקען אַן עקזיסטענץ אויף דער וועלט; און וואָלט איך אפילו פאָראויסגעזעהן, אז אָט די געדאַנקען צערשטערען אייער רוה און אייער פריעדען; וואָלט איך געזעהן, אז פון אָט די געדאַנקען־זריעה וועלען אויסוואַקסען די בלוטיגסטע מלחמות און זיי וועלען גורם זיין דעם אונטערגאַנג פון פיעלע דורות: — וואָלט איך זיי פונדעסטוועגען אַלץ פערשפּרייט. טהוט דערמיט וואָס איהר ווילט און קאָנט — דאָס איז אייער זאַך און מיך קימערט עס ניט. מעגליך, אַז זיי וועלען אייך ברענגען נאָר צער, קאַמף און טויט, און אַז נאָר אַ קליינע צאָהל וועט האָבען דערפון פרייד. וואָלט מיר אייער וואוילזיין געלעגען אם האַרצען, וואָלט איך דאָך געהאַנדעלט ווי די קירך, וועלכע האָט פערבאָטען די עולמ'שע מענשען לייענען די ביבעל, אָדער ווי די קריסטליכע רעגי־רונגען, וועלכע האָבען עס געמאַכט פאַר אַ הייליגער פליכט צו „פערהיטען דעם פּראָכטען מענשען פון שעדליכע ביכער".

אָבער ניט נאָר ניט פון אייערטוועגען, אפילו ניט אמאָל פון דער וואַרהייט'ס־וועגען זאָג איך אַרויס, וואָס איך דענק. ניין —

איך זינג פונקט ווי דער פויגעל זינגט,
וואָס אין די צווייגען וואוינט:
דאָס ליעד, וואָס פון דער קעהלע קלינגט,
איז שכר גענוג, וואָס לוינט.

איך זינג, ווייל — איך בין אַ זינגער. איך אָבער געברויך איך דערצו, ווייל איך — בעדאַרף האָבען אויערן.

וואו די וועלט שטעהט מיר אין וועג — און זי שטעהט מיר

און אַ פריהער־געפאַסטער מיינונג; איך האָב מיר מיין שייכות צו איהר אָנגעצייכענט אין פאָראויס, און טראָץ אַלע איהרע אטאַ־קעס פיהל איך און דענק וועגען איהר נאָר ווי איך האָב איינמאָל בעשלאָסען צו פיהלען וועגען איהר. אַנטקעגען דער הערשאַפט פון דער וועלט פערזיכער איך זיך דורך דעם פרינציפּ פון ליעבע; ווארים עס מעג קומען וואָס עס וויל זיך, איך — ליעב. דאָס העסליכע צ. ב. ש. מאַכט אויף מיר אַ ווידערליכען איינדרוק; אָבער איינמאָל האָב איך בעשלאָסען צו ליעבען, בין איך גובר דעם דאָזי־גען איינדרוק, ווי יעדע אַנטיפּאַטיע.

אָבער די עמפּינדונג, וועלכע איך האָב לכתחילה פאַר זיך בעשטימט און צו וועלכער איך האָב זיך — פעראורטיילט, איז אַן ע נ ג ע עמפּינדונג, ווייל זי איז אַ פאָראויס־בעשטימטע, פון וועלכע איך האָב אַליין ניט בכח לויז צו קומען אָדער זיך אָבזאָגען פון איהר; ווייל זי איז אַ פריהער־געפאַסטע, איז זי אַ פאָראורטייל. ניט איך צייג זיך מעהר קעגענאיבער דער וועלט, נאָר מיין ליעבע צייגט זיך. אמת, די וועלט בעהערשט מיך ניט מעהר, אָבער דערפאַר בעהערשט מיך אַלץ שטאַרקער דער גייסט פון דער ל י ע ב ע. איך האָב גובר געווען די וועלט, כדי צו ווערן אַ שקלאַף פון אָט דעם גייסט.

איך האָב פריהער געזאָגט: איך ליעב די וועלט, איך קאָן איצטער פונקט אַזוי זאָגען: איך ליעב זי ניט, ווארים איך פער־ניכט זי, ווי איך פערניכט זיך — א י ך ל י י ז ז י א ו י ף. איך בעשרענק זיך ניט צו איין געפיהל בנוגע די מענשען, נאָר איך גיב פרייען שפּיעל־רוים צו אַלע געפיהלען, אויף וועלכע איך בין פעהיג. פאַר וואָס זאָל איך ניט וואַגען ארויסצוזאָגען דאָס מיט דער גאַנ־צער שאַרפקייט? יאָ, איך ב ע נ ו י ץ די וועלט און די מענשען! דערמיט קאָן איך זיך האַלטען אָפען פאַר יעדען איינדרוק און ניט ווערן אַליין אָוועקגעריסען פון איינעם פון זיי. איך קאָן ליעבען, מיט דער גאַנצער נשמה ליעבען, און קאָן לאָזען ברענען אין מיין האַרצען די שטאַרקסטע גלוט פון דער ליידענשאַפט, ניט נעהמענדיג דעם געליעבטען פאַר עפּעס אַנדערש אַחוץ אלס נ אַ ה ר ו נ ג פאַר מיין ליידענשאַפט, מיט וועלכער זי דערפרישט זיך אַלעמאָל פון דאָס ניי. מיין גאַנצע זאָרג וועגען דעם געליעבטען בעציהט זיך נאָר צו איהם אַלס ג ע ג ע נ ש ט אַ נ ד פון מ י י ן ל י ע ב ע,

נאָמען, אָבער דער פערשטעלטער גיט זיי ניט דאָס רעכט צו דער־
פאהרען פון איהם די ווארהייט; ער זאָגט זיי וואָס ער וויל, נאָר
ניט דעם אמת. אָבער די מאָראל פאָדערט: „דו זאָלסט ניט
לייגען!“ דורך דער מאָראל זיינען יענע בערעכטיגט צו דער־
וואַרטען די ווארהייט, אָבער פון מיר זיינען זיי דערצו ניט בערעכ־
טיגט, און איך אָנדערקען נאָר דאס רעכט, וואס א י ך טייל אויס.
אין א פערזאמלונג פון רעוואָלוציאנערען רייסט זיך אריין די
פּאָליציי און פרעגט דעם רעדנער ווי ער הייסט; יעדערער ווייס,
אז די פּאָליציי האָט דערצו א רעכט, אבער פון דעם ר ע ו ו אָ ־
ל ו צ י אָ נ ע ר האָט זי ניט דאָס דאָזיגע רעכט, אזוי ווי ער איז
איהר פיינד: ער זאגט איהר א פאלשען נאָמען און — נאַרט
איהר אָב מיט א ליגען. די פּאָליציי אליין האנדעלט אויך ניט
אזוי נאריש, אז זי זאָל זיך פערלאָזען אויף דער ווארהייטס־ליעבע
פון איהר פיינד; פערקעהרט, זי גלויבט ניט אויפ'ן וואָרט, נאָר
זי זוכט פעסטצושטעלען, ווען זי קאָן, די פערזענליכקייט פון דעם
בעשטימטען אינדיווידום. יאָ, דער שטאאט פערהאלט זיך אומע־
טום אונגלויביג לגבי די אינדיווידומען, ווייל ער זעהט אין זייער
עגאָיזם זיין נאטירליכען פיינד: ער פערלאנגט אלעמאָל א
„בעווייז־שריפט“, און ווער עס קאָן ניט צושטעלען אזא שריפט,
ווערט א קרבן פון זיין אויסשפּיאָנירענדער אינקוויזיציע. דער
שטאאט גלויבט ניט און טרויט ניט דעם איינצעלנעם, און שטעלט
זיך אליין אויף דעם אופן מיט איהם אין א ב ע צ י ה ו נ ג פ ו ן
ל י ג ע נ ס: ער טרויט מיר נאָר, ווען ער האָט זיך א י ב ע ר ־
צ י י ג ט אין דער ווארהייט פון מיינע רייד, און אָפט האָט ער
דערצו ניט קיין אנדער מיטעל אויסער מיין שבועה. ווי קלאָר
בעווייזט אויך אָט דער מיטעל (די שבועה), אז דער שטאאט רע־
כענט ניט אויף אונזער ליעבע צו ווארהייט און אונזער גלויבענס־
ווירדיגקייט, נאָר אויף אונזערע א י נ ט ע ר ע ס ע ן און אויף
אונזערע אייגעננוצען: ער פערלאָזט זיך אויף דעם, אז מיר וועלען
ניט וועלען זיך איינרייסען מיט גאָט דורך א פאלשער שבועה.

לאָמיר איצט זיך פאָרשטעלען א פראנצויזישען רעוואָלוציאָ־
נער אין דעם יאהר 1788, וועלכער האָט צווישען פריינד ארויסגע־
זאָגט די בעקאנט־געוואָרענע ווערטער: „די וועלט וועט ניט האָ־
בען קיין רוה ביז וואנען דער לעצטער קיניג וועט ניט אויפגע־

אומעטום א ן וועג — דאָרט פערצעהר איך זי, כדי צו שטילען דעם הונגער פון מיין עגאָיזם. דו ביזט פאַר מיר ניט מעהר ווי — מיין שפייז, פונקט דיזעלבע ווי איך ווער אויך פון דיר פערצעהרט און פערברויכט. מיר האָבען איינע צו די אנדערע נאָר איין שייכות, די שייכות פון ב ר ו י כ ב א ר ק י י ט, פון נוצבארקייט, פון נוצען. מיר זיינען איינע די אַנדערע גאָרנישט שולדיג, וואָרים דאָס, וואָס דוכט זיך, אז איך בין דיר שולדיג, בין איך עס העכסטענס מיר אַליין שולדיג. ווען איך ווייז דיר א פרעהליכע מיענע, כדי אויך דיך צו דערפרעהען, איז דאָן מ י ר וויכטיג דו זאָלסט זיין פרעהליך, און מיין מיענע דיענט מ י י ן וואונש; טויזענד אנדערע, וועמען איך בין ניט אויסען צו דערפרעהען, ווייז איך זי ניט.

יענע ליעבע, וועלכע בעגרינדעט זיך אויף דעם „וועזען פון מענשען“, אָדער ליעגט אויף אונז ווי א געבאָט, אין דער קירכליכער און מאָראַלער פעריאָדע, מוז אין אונז איינגעפלאַנצט ווערן מיט דער ערציהונג. אויך דאָ וועלען מיר פּרובירען א קוק טהאָן מיט עגאָיס־טישע אויגען וועניגסטענס אויף איין ביישפּיעל פון דעם, ווי דער מאָראַלישער איינפלוס, דער הויפּט־עלעמענט פון אונזער ערציהונג, זוכט צו רעגולירען דעם פערקעהר צווישען די מענשען.

די, וואָס ערציהען אונז, בעמיהען זיך פריהצייטיג אונז אָבצו־געוועהנען פון ליגען זאָגען און אריינצוקלאַפּען אונז אין קאָפּ דעם פּרינציפּ, אז מען מוז שטענדיג זאָגען די וואַרהייט. ווען מען וואָלט דעם איינגעננוץ געמאַכט פאַר דעם באַזיס פון אָט דעם רעגעל, וואָלט יעדערער געקאָנט לייכט בעגרייפען, אז דורך ליגען־זאָגען צערשטערט ער נאָר דעם פערטרויען צו זיך, וועלכען ער וויל ארויסרופען אין אַנדערע, און וואָלט איינגעזעהן ווי ריכטיג עס איז דאָס ווערטעל: א ליגנער גלויבט מען ניט אפילו ווען ער זאָגט אַן אמת. אין דערזעלביגער צייט אָבער וואָלט ער אויך געפיהלט, אז ער דאַרף נאָר יענעם מענשען אנטקעגען קומען מיט דער וואַר־הייט, וועמען ער האָט געגעבען דאָס רעכט צו הערן פון איהם די וואַרהייט. ווען א שפּיאָן גנב'ט זיך אַריין פערשטעלטערהייט אין דעם פיינדליכען לאַגער און מען פרעגט איהם ווער ער איז, האָבען טאַקע די וואָס פרעגען א רעכט צו דערקונדיגען זיך וועגען זיין

מען, ווי אייער הענקער שווערד, זאָלט איהר דאָך ניט האָבען דעם פערגניגען צו געפינען אין מיר א שקלאַף פון דער וואַרהייט, וועלכען איהר, מיט אייערע גלח'שע קונצען, ווילט מאכען פאר א פעררע־טער פון זיין ווילען. ווען איך האָב ארויסגערעדט יענע הויכ־פעררעטערישע ווערטער, האָב איך געוואָלט, אַז איהר זאָלט גאָר־נישט וויסען דערפון; ביי דעמזעלביגען ווילען בלייב איך איצטער אויך און לאָז זיך ניט אָבשרעקען דורך דער קללה פון ליגען־זאגען.

דער קיסר סיגיזמונד איז ניט דעריבער געווען א געמיינער לומפ, ווייל ער האָט געבראָכען זיין קייזערליכען וואָרט, נאָר ער האָט געבראָכען זיין ווארט, ווייל ער איז געווען א לומפ. ער האָט געקאָנט האַלטען זיין וואָרט, און וואָלט אלץ געווען דערזעלביגער לומפ און פאַפען־קנעכט. לוטהער, געטריבען פון א העכערער מאכט, איז געווארן אונגעטריי דעם נדר, וואס ער האָט געגעבען אלס מאָנאַך: ער איז איהם אונגעטריי געווארן פון גאָט'ס וועגען. ביידע האָבען געבראכען זייער שבועה אלס פערכאפטע: סיגיז־מונד, ווייל ער האָט זיך געוואלט ארויסווייזען אלס אויפריכ־טיגער פערטיידיגער פון דער געטליכער וואַרהייט, ד. ה., פון דעם אמת'ן גלויבען, דעם עכט־קאַטוילישען; לוטהער, כדי אויפריכטיג און מיט דער גאנצער וואַרהייט, מיט לייב און זעעל, צו זאגען עדות פאר דעם עוואנגעליום; ביידע זיינען זיי געווארן שבועה־ברעכער, כדי צו זיין אויפריכטיג לגבי דער „העכע־רער וואַרהייט". דער חילוק איז נאָר, וואס יענעם האָבען די גלחים פערגעבען די זינד, און דער האָט זיך אליין פערגעבען זיין זינד. זיי ביידע האָבען מעהר גאָרנישט געהאט אין זין, ווי נאָר דעם געדאנק פון די אַפּאָסטאָלישע ווערטער: „דו האָסט ניט צו מענשען געליינט, נאָר צו גאָט". זיי האָבען געליינט צו מענשען, זיי האָבען פאר די אויגען פון דער וועלט געבראכען זייער שבועה, כדי ניט צו ליינען צו גאָט, נאָר איהם צו דינען. אָט אזוי ציי־גען זיי אונז א וועג, ווי זיך צו בעגעהן מיט דער וואַרהייט לגבי די מענשען. צו דער עהרע פון גאָט און פון גאָט'ס וועגען מעג מען אלץ — איבער זיין אויף א שבועה, זאָגען ליגען, ברעכען א קייזערלי־כען וואָרט!

ווי וואָלט געווען, א שטייגער, ווען מיר וואָלטען די זאך אביסעל געענדערט און געשריבען: א פאלשע שבועה און א ליגען

האנגען ווערן אויף דער שטריק, וואס ווער געמאכט ווערן פון די גערערים פון דעם לעצטען גלח". אין יענער צייט האָט דער קיניג נאָך געהאט די גאנצע מאכט, און עס פּאַסירט, אז די דאָזי־גע רייד זיינען דורך א צופאל איבערגעגעבען געוואָרן דער רעגי־רונג, וועלכע האָט ניט קיין עדות דערצו און פאָדערט פון דעם אָנגעקלאָגטען, ער זאל זיך מודה זיין. זאָל ער זיך מודה זיין אדער ניט? לייקענט ער, דאן זאָגט ער א ליגען און — געהט פריי; איז ער מודה, דאן זאָגט ער דעם אמת און — ווערט געקעפּט. אויב די ווארהייט שטעהט ביי איהם העכער פאר אלץ, איז ניטאָ וואס צו רעדען, זאָל ער שטארבען. און נאָר א צרה'דיגער דיכטער וואָלט געקאָנט פּרובירען אויפבויען א טראגעדיע פון דעם סוף פון זיין לעבען; ווארים אין דער אמת'ן, וואס פאר א אינטע־רעס איז עס צו זעהן, ווי א מענש קומט אום צוליעב פייגהייט? וואָלט ער אבער געהאט דעם מוט ניט צו זיין קיין שקלאף פון ווארהייט און אויפריכטיגקייט, וואלט ער זיך געשטעלט אומגעפעהר אזא פראגע: צו וואס דארפען די ריכטער וויסען, וואס איך האָב געזאגט צווישען פריינד? ווען איך וואָלט ג ע װ א ל ט זיי זאָלען עס וויסען, וואלט איך עס זיי געזאָגט, אזוי גוט ווי איך האָב עס געזאָגט מיינע פריינד. איך וויל ניט זיי זאָלען עס וויסען. זיי ווילען מיט געוואַלט האָבען מיין צוטרויען, ווען איך האָב זיי דערצו ניט בערופען און ניט געמאכט פאר מיינע פערטרויטע; זיי ו ו י ל ע ן דערגעהן, וואס איך ו ו י ל פערבעהאלטען. נו, גוט, קומט אהער, איהר, וואָס ווילט ברעכען מיין ווילען דורך אייער ווילען, און פּרובירט אייערע קונצען. איהר קאָנט מיך פייניגען מיט אלע ענוים, איהר קאָנט מיר סטראשען מיט גיהנום און אייבי־גער פערדאמונג, איהר קאָנט מיך אזוי לאנג מאטערן, אז איך וועל אָבגעבען א פאלשע שבועה, אבער דעם אמת וועט איהר פון מיר ניט ארויסרייסען, ווארים איך ו ו י ל אייך ליגען, ווייל איך האָב אייך ניט געגעבען קיין אָנשפּרוך און קיין רעכט אויף מיין אויפריכ־טיגקייט. מעג דער גאָט, „וועלכער איז די ווארהייט", דראָהענד קוקען אויף מיר ווער־ווייסט ווי קרום, מעג מיר ווער־ווייסט ווי שווער זיין צו לייגען, האָב איך פונדעסטוועגען דאָך דעם מוט פון ליגען; און ווען אפילו דאָס לעבען וואָלט מיר געווען איבערדריסיג, אפילו ווען מיר וואָלט זיך קיין זאך ניט אויסגעוויזען אזוי ווילקאָ־

דער צווייטער איז בעגאנגען אנטקעגען דעם קייזער קארל דעם 5טען. קיניג פראנץ האָט געבראָכען זיין שבועה ניט שפּעטער, נאָכדעם ווי ער האָט מיט ישוב הדעת בעטראכט זיין פערשפּרעכען, נאָר גלייך בעת ער האָט געגעבען די שבועה, האָט ער עס שוין צוריקגענומען אין געדאנק, אזוי גוט אויך, ווי דורך א געהיימען פּראָטעסט, וואָס ער האָט אונטערגעשריבען פאר זיינע ראטה־געבער; ער איז לכתחילה בעגאנגען א שבועה־ברוך. פראנץ איז ניט געווען אונוויליג צו צאָהלען אויסקויף־געלד פאר זיין בעפרייאונג, נאָר איהם האָט אויסגעוויזען, אז דער פּרייז, וואס קארל האָט געשטעלט, איז געווען צו־הויך און ניט־בערעכטיגט. ווען אפילו מען זאָל אָננעהמען, אז קארל האָט געהאנדעלט געמיין, בעת ער האָט געזוכט ארויסצוררייסען פון איהם וואס־מעהר, איז עס דאָך געווען לומפּיג פון פראנצ'ס זייט צו ווען איינהאנדלען זיין פרייהייט פאר א קליינער סומע אויסקויף־געלד; און זיינע שפּעטערדיגע האנדלונגען, צווישען וועלכע עס קומט פאָר נאָך א וואָרט־ברוך, בעווייזען גענוג ווי דער שאכער־גייסט האָט איהם געהאלטען פערשקלאפּט און געמאכט פאר א לומפּיגען בעטריגער. נאָך אלעם דעם אבער, וואָס זאלען מיר זאגען וועגען דעם פאָרוואורף, וואס מען מאכט איהם, פאר ברעכען זיין שבועה? ערשטענס, ווידער אמאָל דאָס אייגענע [וואס מיר האָבען פריהער געזאָגט וועגען סיגיזמונד], אז ניט דער שבועה־ברוך האָט איהם מבוזה געמאכט, נאָר זיין געמיינקייט; אז ער פערדיענט פעראכטונג ניט פאר וואָס ער האָט געבראָכען זיין שבועה, נאָר ער האָט זיך פערשולדיגט אין א שבועה־ברוך, ווייל ער איז געווען א מיאוס'ער מענש. אָבער פראנצ'עס שבועה־ברוך, בעטראכט פאר זיך אליין, פאָדערט אנאנדער אָבשאצונג. מען קאָן זאָגען, אז פראנץ האָט ניט געהאנדעלט לויט דעם צוטרויען, וואס קארל האָט איהם געשענקט, בעת ער האָט איהם בעפרייט. אבער אויב קארל וואָלט איהם ווירקליך געטרויט, וואָלט ער געשטעלט דעם פּרייז, וואס ער האָט געדענקט, אז די בעפרייאונג איז ווערטה, וואָלט איהם געגעבען די פרייהייט און דערוואַרט, אז פראנץ וועט אָבצאָהלען די אויסלייז־סומע. קארל האָט אָבער אזא צוטרויען צו איהם ניט געהאט, ער האָט זיך נאָר פערלאָזען אויף פראנצ'עס מאכטלאָזיגקייט און לייכטגלויביגקייט, וועלכע וועט איהם ניט ערלויבען צו האנדלען אנטקעגען

פון — מ י י נ ט ו ו ע ג ע ן ! וואָלט דאָס ניט געהייסען א פערטיי־דיגונג פון יעדער נידערטרעכטיגקייט? עס זעהט גאנץ געוויס אזוי אויס, אבער עס איז לחלוטין גלייך צו דעם „פון גאָט'ס וועגען". ווארים צי איז דען ניט אָבגעטאָן געווארן יעדע נידער־טרעכטיגקייטען פון גאָט'ס וועגען? זיינען ניט אַלע תליות אָנגע־פילט געווארן פון זיינטוועגען, זיינען ניט אלע אויטאָדאפעס געהאל־טען געווארן, אלע פערדומונגען איינגעפיהרט געווארן פון זיינטווע־גען? און בינדט מען דען ניט נאָך היינט פון גאָט'ס וועגען דעם גייסט פון יונגע קינדער דורך א רעליגיעזער ערציהונג? האָט מען ניט געבראכען הייליגע שבועות פון זיינטוועגען? און שלעפען זיך נאָך היינט ניט ארום מיסיאנערען און גלחים, כדי צו ווירקען, אז אידען, היידען, פּראָטעסטאַנטען אדער קאטויליקען א. אז. וו. זאָלען פערראטען דעם גלויבען פון זייערע עלטערן — פון זיינטוועגען? איז, פאַרוואָס זאָל דאָס זיין ערגער ביי דעם „מ י י נ ט ו ו ע ג ע ן"? וואס הייסט אייגענטליך מ י י נ ט ו ו ע ג ע ן? דאָ דענקט מען גלייך וועגען עפּעס א „ניט־כשר'ן געשעפטעל". געוויס, דער וואָס האנדעלט אויס ליעבע צו ניט־כשר'ע געשעפטלעך, טהוט עס טאקע, אין פלוג, פון זיינטוועגען, ווי עס איז בכלל קיין זאך ניטאָ, וואס מען זאָל ניט טהאָן צוליעב זיך — צווישען אנדערע, אפילו אלץ, וואס ווערט געטהאָן לכבוד גאָט — ; אבער אזא איינער, וואס זוכט פאר זיך אזא געווינס, איז א שקלאַף צו דעם געווינס, שטעהט ניט העכער פאר דעם געווינס; ער איז אזוינער, וואס געהערט דעם געווינס, דעם געלד־זאק, ניט זיך, ער איז ניט זיין אייגענער. מוז ניט א מענש, וואס איז בעהערשט פון דער ליידענשאפט פון געלד־מאכען, פאָלגען די געבאָט פון אָט דעם ה ע ר ש ע ר? און ווען עס קומט אמאָל אויף איהם ארויף א שוואכע גוטמוטיגקייט, איז עס ניט בלויז אן אויסנאהמס פאל, אקוראט פון דעמזעלביגען סאָרט, ווי עס פאסירט, אז פרומע גלויביגע ווערן אמאָל פערלאָזט פון דער הדרכה פון זייער האָרר און ווערן געפאנגען פון די מאכי־נאציעס פון „טייוועל"? אלזא, א געלד־גייציגער איז ניט קיין אייגענער מענש, נאָר א קנעכט, און ער קאָן גאָר נישט טהאָן פון זיינטוועגען, אוואו ער טהוט עס ניט אין דערזעלביגער צייט אויך פון זיין האָרר'ס וועגען — פונקט ווי דער גאָטספאָרכטיגער.

עס איז בעריהמט דער פאל פון ברעכען א שבועה, וואס פראַנץ

עס פערשטעהט זיך, איך וואָלט מיט א מוטיגער געוויסענהאפ־טיגקייט געקאָנט ענטפערן: איך וויל דיר ניט אויסזאָגען וואו מיין פריינד בעהאַלט זיך (אזוי הייסט פיכטע טהאָן אין אזא פאַל); דערמיט וואָלט איך געראַטעוועט מיין װאַרהייטס־ליעבע און וואָלט געטאָן פאַר מיין פריינד אזוי גוט ווי גאָרנישט, וואָרים אויב איך פערפיהר נישט דעם פיינד אויף א פאַלשען וועג, קאָן ער צופעליג זיך פערנעהמען אין דער ריכטיגער גאַס, און מיין וואַרהייטס־ליעבע וואָלט אָבגעגעבען דעם פריינד פאַר א קרבן, ווייל זי האָט מיר ניט דערלאָזט האָבען—דעם מוט צו זאָגען א ליגען. דער, וואָס די וואַרהייט איז ביי איהם אַן אָבגאָט, א הייליגטום, מוז זיך פאַר איהר ב ו י ג ע ן, טאָר ניט פוגע זיין איהרע פאָ־דערונגען, טאָר ניט זיך שטעלען מוטיג אנטקעגען; קורץ, ער מוז פערוואַרפען דעם ה ע ל ד ע נ מ ו ט פ ו ן ז א ג ע ן א ל י ג ע ן. װאַרים צו דעם ליגען געהערט ניט וועניגער מוט, ווי צו דער וואַרהייט: א מוט, וועלכער פעהלט געוועהנליך ביי די מייסטע יונגע לייט, וואָס וועלען בעסער מודה זיין דעם אמת און געהן דערפאַר אויף דער תליה, איידער צו צערשטערן דעם פיינד'ס מאַכט דורך דער העזה פון א ליגען. פאַר יענע איז די וואַרהייט „הייליג", און דאָס הייליגע פאָדערט אַלעמאָל א בלינדע פערעהרונג, אונטערוואָרפענקייט און אויפאָפּפערונג. אויב איהר האָט ניט קיין העזה און לאַכט זיך ניט אויס פון דאָס הייליגע, זייט איהר זיינע אונטערטעניגע דיענער. מען שיט אויס פאַר אייך נאָר איין קע־רענדעל וואַרהייט אין נעץ, פיקט איהר עס אונבעדינגט אויף, און דער נאַר איז געפאַנגען. איהר ווילט ניט לייגען? נו, איז פאַלט א קרבן צו דער וואַרהייט און ווערט — מאַרטירער! מאַרטירער— פאַר וואָס? אפשר פאַר זיך, פאַר דער אייגענהייט? ניין, פאַר אייער געטין — די וואַרהייט. איהר קענט נאָר צווייערליי עבודה'ס, נאָר צווייערליי דיענער: דיענער פון דער וואַרהייט און דיענער פון דעם שקר. איז דיענט־זשע, אין גאָט'ס נאָמען, די וואַרהייט!

עס זיינען פאַראַן ווידער אַנדערע, וואָס דיענען אויף די וואַר־הייט, אָבער זיי דיענען איהר „מיט א מאָס" און מאַכען צ. ב. ש. א גרויסען אונטערשייד צווישען אַן איינפאַכען און געשוואָרענעם ליגען. און דאָך איז אין גרונד גענומען קיין חלוק ניטאָ צווישען א שבועה און אזוי א ליגען, וואָרים א שבועה איז דאָך ניט מעהר

זיין שבועה; פראנץ האָט נאָר אבגענארט קארל׳ס אויסרעכע־נונג אויף זיין לייכטגלויביגקייט. ווען קארל האָט געמיינט צו פער־זיכערען זיך דורך זיין פיינד׳ס שבועה, האָט ער פונקט דערמיט איהם בעפרייט פון יעדער פערבינדליכקייט. קאַרל האָט דעם קיניג פראנץ געהאַלטען פאר א נאר׳ן מיט א ענגען געוויסען, און האָט געבויט, ניט שענקענדיג איהם קיין צוטרויען, נאָר אויף זיין דומהייט, ד. ה. אויף זיין געוויסענהאפטיגקייט: ער האָט איהם ארויסגעלאָזט פון דער מאַדרידער תפיסה, נאָר כדי איהם נאָך זיכערער פעסט צו האלטען אין דער תפיסה פון דער געוויסענ־האפטיגקייט, אין דער גרויסער טורמע, וואס די רעליגיאָן האָט ארומגעבויט ארום דעם מענשענ׳ס גייסט. ער האָט איהם געשיקט צוריק אין פראנקרייך פעסט איינגעשמידט אין ניט־זיכטבארע קעטען, איז וואס איז דער וואונדער, אז פראנץ האָט געזוכט צו אנטלויפען און האָט איבערגעזעגט די קעטען? קיין מענש וואָלט אויף איהם קיין שלעכט וואָרט ניט געזאָגט, ווען ער וואָלט אין געהיים אנטלאָפען פון מאדריד, ווארים ער איז געווען אין דער געוואלט פון דעם שונא; אבער יעדער גוטער קריסט רופט ארויס אויף איהם אַ קללה, פאר וואָס ער האָט זיך געוואָלט לויז מאַכען אויך פון גאָט׳ס קעטען. (דער פויפסט האָט איהם ערשט שפּעטער בעפרייט פון זיין שבועה.)

אַרויסרופען פרייוויליג יענעמס פערטרויען צו זיך און איהם אָבנאַרען — איז אַ מיאוסע האַנדלונג; אָבער עס מאַכט דעם עגאָיזם גאָר ניט קיין שאַנדע, ווען ער לאָזט יעדען איינעם, וואָס וויל איהם אַריינקריגען דורך אַ שבועה אין זיין מאַכט, אָבגעהן מיט בלוט דורך דעם, וואָס זיין ניט־טרויענדע רמאות האָט קיין ערפאָלג ניט. דו האָסט מיך געוואָלט בינדען, איז זיי וויסען, אַז איך קאָן דיינע קעטען צעררייסען.

עס האַנדעלט זיך אום דעם, צי א י ך גיב דעם, וואָס פער־טרויט זיך אין מיר, דאָס רעכט צו פערטרויען זיך. ווען אַ מענש, וואָס פערפאָלגט מיין פריינד, פרעגט ביי מיר וואו מיין פריינד בעהאַלט זיך, וועל איך איהם זיכער פערפיהרען אויף אַ פאַלשען שפּוהר. אין דער אמת׳ן, פאַרוואָס פרעגט ער עפּעס גראַד מיך, דעם פערפאָלגטענ׳ס פריינד? כדי ניט צו זיין אַ פאַלשער, פער־רעטערישער פריינד, וויל איך בעסער זיין פאַלש צו דעם פיינד.

א מאָס" (די גייסטליכע טאָרען ניט „אריבערכאפּען די מאָס", ווי עס ווערט איצט אַנגעפיהרט וועגען דעם פּונקט א גאַנץ פּארעווער קאַמף מצד דער אוניווערזיטעט אנטקעגען דער קירך), מאָנארכיש געזאָגען „מיט א מאָס" (איהר ווילט א מאָנארך, וואָס זאָל זיין בעשרענקט דורך א קאָנסטיטוציע, דורך א גרונדגעזעץ פון שטאאט), — אַלץ פיין געמעסיגט, לעבלאַך און פּלאַך, ניט צו גאָט, ניט צום טייוועל.

אין איין אוניווערזיטעט איז געווען אָנגענומען א רעגעל, אז דאָס עהרענוואָרט, וואָס א סטודענט מוז געבען דעם אוניווער־זיטעט'ס ריכטער, האָט קיין שום ווערטה ניט. די סטודענטען האָבען בעטראַכט די פאָדערונג פון געבען אן עהרענוואָרט ווי א פּשוט'ע פאַנג־נעץ, פון וועלכער זיי האָבען זיך אנדערש ניט געקענט ארויסדרעהען, סיידען דורכדעם, וואָס זיי האָבען אוועקגענומען דער־פון יעדע בעדייטונג. דער וואָס האָט אין דערזעלביגער אוניווער־זיטעט געבראָכען זיין עהרענוואָרט צו איינעם פון זיינע חברים־סטודענטען, האָט זיך גערעכענט פּאַר אן אויסוואורף; דער וואָס האָט געגעבען זיין עהרענוואָרט דעם אוניווערזיטעט'ס־ריכטער, האָט אינאיינעם מיט דיזעלביגע חברים אויסגעלאַכט דעם אָבגענאַרטען ריכטער, וועלכער האָט געמיינט, אז א וואָרט, וואָס מען גיט צו פריינד און צו פיינד, האָט דעמזעלביגען ווערטה. די סטודענטען האָט געלערנט אזוי צו האנדלען, ניט אזויפיעל א ריכטיגע טעאָריע, ווי די נויט פון דער פּראַקטיקע, וואָרים אָהן דעם דאָזיגען מיטעל וואָלטען זיי אומדערבארעמדיג געטריבען געוואָרן צו בעגעהן א פערראַט אנטקעגען זייערע חברים. אָבער דער מיטעל איז ניט נאָר פּראַקטיש געווען בערעכטיגט, נאָר איז אויך געווען ריכטיג פון א טעאָרעטישען שטאַנדפּונקט. אַן עהרענוואָרט, א שבועה, איז נאָר פאַר דעם אזא וואָרט אָדער א שבועה, וועמען איך בערעכטיג דאָס אויפצונעהמען; ווער עס צווינגט מיך דערצו, בעקומט נאָר א געצוואונגען, ד. ה. א פ י י נ ד ל י ך וואָרט, דאָס וואָרט פון א פיינד, וועלכען מען האָט קיין רעכט ניט צו טרויען, וואָרים דער פיינד גיט אונז ניט דאָס רעכט.

איבעריגענס אָנדערקענען ניט אפילו די געריכטען פון שטאאט די אונפערשוועכליכקייט פון א שבועה. וואָרים ווען איך וואָלט געהאט געשוואָרען צו איינעם, וואָס שטעהט אונטער אן אונטער־

ווי א שטארק־פערזיכערטע בעהויפּטונג. איהר האַלט זיך בערעכ־
טיגט צו לייגען, ווען איהר מוזט נאָר דערביי ניט שווערן ? אָבער
דער, וואָס נעהמט די זאַך ערנסט, מוז אורטיילען און פערדאמען
א ליגען פונקט אזוי שטרענג ווי א פאַלשע שבועה. אין דער מאָ־
ראַל געפינט זיך נאָך אפילו א גאַנץ אלטער שטרייט־פּונקט, וועלכער
פלעגט בעהאַנדעלט ווערן אונטער דעם נאָמען „נויט־ליגען“. קיי־
נער, וואָס וואגט צו רעדען א וואָרט פאר דעם נויט־ליגען, קאָן
אויף א קאָנזעקווענטען אופן ניט פערוואַרפען די „נויט־שבועה“.
אויב איך בערעכטיג מיין ליגען אלס א נויט־ליגען, איז לאָמיך
ניט זיין אזוי קליינמוטיג אוועקצורויבען פון דעם בערעכטיגטען
ליגען זיין שטארקסטע בעפעסטיגונג. טהו איך עפּעס, איז פאר
וואָס זאָל איך עס ניט טהאָן אינגאַנצען און אָהן א צוריקהאַלט
(א רעזערוואַציאָ מענטאַלים) ? לייג איך איינמאָל, איז ווארום
שוין ניט לייגען פאַלשטענדיג, מיט׳ן גאַנצען בעוואוסטזיין און
דער גאַנצער קראַפט ? אַלס שפּיאָן, צ. ב. ש., וואָלט איך געמוזט
שווערן פאר׳ן פיינד לויט זיין פערלאַנג אויף יעדער פאַלשער
בעהויפּטונג מיינער ; זייענדיג ענטשלאָסען צו נארען איהם מיט
ליגענס, זאָל איך פלוצלונג מיט פּחד און אונענטשלאָסענקייט זיך
צוריקהאַלטען פאר א שבועה ? דאָס וואָלט געהייסען, אז איך טויג
לכתחילה ניט פאר קיין ליגנער און שפּיאָן, ווארים איך וואָלט
דאָך דערמיט פרייוויליג געגעבען דעם פיינד א מיטעל אין די
הענד מיך צו כאפּען. — דער שטאַאט האָט אויך מורא פאר דער
נויט־שבועה און גיט ניט דעריבער דעם אָנגעקלאָגטען די געלע־
גענהייט צו שווערן. איהר אָבער בעווייזט, אז דער שטאַאט האָט
ניט וואָס מורא צו האָבען : איהר לייגט, אָבער פאַלש שווערט
איהר ניט. ווען איהר צ. ב. ש. טהוט איינעם א געפעלינקייט
און ווילט ניט, אז ער זאָל עס וויסען, אָבער ער שטויסט זיך אָן
און זאָגט עס גלייך אין געזיכט, לייקענט איהר עס אָב ; אויב ער
בעשטעהט אויף דאָס זייניגע, זאָגט איהר : „בנאמנות אז ניט !“
וואָלט אָבער געקומען צו שווערן, וואָלט איהר זיך אָבגעהאַלטען,
ווארים אויס מורא פאר דאָס היילינע בלייבט איהר אַלעמאָל שטעהן
אויפ׳ן האַלבען וועג. א נ ט ק ע ג ע ן דאָס היילינע האָט איהר
ניט קיין א י י ג ע נ ע ם ו ו י ל ע ן. איהר לייגט מיט —
א מאָס, אזוי ווי איהר זייט פריי „מיט א מאָס“, רעליגיעז „מיט

קלערט זיך ווענינגסטענס פאר אן אנהענגער פון מענשליכקייט. דער געלד־גייציגער ספעקולאנט ווארפט אריין עטליכע גראשען אין דער צדקה־פושקע און „טהוט גוטעס“; דער דרייסטער דענקער טרייסט זיך דערמיט, וואס ער ארבייט פאר׳ן פארטשריט פון דער מענשליכער ראסע, און זיין פערוויסטונג וועט לסוף זיין „א טובה פאר דער מענשהייט“, אדער ער האט דעם אויסרעד, וואס ער „דיענט דער אידעע“. די מענשהייט, די אידעע איז פאר איהם דאס דאזיגע, וועגען וואס ער מוז זאגען: עס שטעהט ביי מיר העכער פאר זיך אליין.

ביז אויף היינטיגען טאג האבען מענשען געדענקט און געהאנדעלט פון — גאט׳ס וועגען. די וואס האבען זעקס טעג אין וואך געטראטען אויף אלץ מיט די פיס צוליעב זייערע אייגעננוציגע צוועקען, האבען דעם זיבעטען טאג געבראכט א קרבן צו גאט; און די, וועלכע האבען צערשטערט הונדערטע „גוטע זאכען“ דורך זייער געוואגטען דענקען, האבען דאס אלץ געטאן אין דיענסט פון אנאנדער „גוטער זאך“, און האבען געמוזט דענקען — אחוץ וועגען זיך — נאך וועגען אנאנדערן, פאר וועמען זייער זעלבסטבעפריעדיגונג זאל זיין א טובה — וועגען דאס פאלק, דער מענשהייט א. ד. ג. דאס דאזיגע אנדערע אבער איז א וועזען, וואס שטעהט איבער זיי, א העכערעס אדער העכסטעס וועזען, און דעריבער זאג איך, אז זיי מיהען זיך פון גאט׳ס וועגען.

איך קאן אויך דעריבער זאגען, אז דער לעצטער גרונד פון זייערע האנדלונגען איז די — ל י ע ב ע. אבער ניט א פריוויליגע ליעבע, ניט זייער אייגענע, נאר א חיוב־ליעבע, אדער דעם העכערן וועזען׳ס (ד. ה. גאט׳ס, וועלכער איז די ליעבע אליין) אייגענע ליעבע; קורץ, ניט די עגאיסטישע, נאר די רעליגיעזע; א ליעבע, וועלכע שטאמט פון זייער איינבילדונג, אז זיי מ ו ז ע ן אבגעבען א צינז צו דער ליעבע, ד. ה. זיי טארען ניט זיין קיין עגאיסטען.

אויב מ י ר ווילען אויסלייזען די וועלט פון פערשיידענע אונפרייהייטען, ווילען מיר דאס ניט פון איהרטוועגען, נאר פון אונזערטוועגען: ווארים אזוי ווי מיר זיינען ניט קיין פראפעסיאנעלע וועלט־דערלייזער און טהוען עס ניט אויס „ליעבע“, ווילען מיר זי נאר אבגעווינען פון אנדערע. מיר ווילען זי מאכען פאר א ו נ־ז ע ר אייגענעם; זי זאל מעהר ניט זיין קיין ל י י ב א י י ג ע נ ע

זוכונג פאַר'ן גערילבט, אַז איך וועל קיין זאַך ניט אויסזאָגען אנט־קעגען איהם, וואָלט דאָס געריכט געפאָדערט, איך זאָל אויסזאָגען, טראָץ דעם וואָס איך בין געבונדען דורך אַ שבועה; און אויב איך ענטזאג זיך, וואָלט מען מיך אַזוי לאַנג געהאַלטען איינגעשפּאַרט אין תפיסה, ביז איך וואָלט זיך בעשלאָסען — צו ווערן אַ שבועה־ברעכער. דאָס געריכט „בעפרייט מיך פון מיין שבועה"; — ווי גרויסמוטיג! אויב וועלכע עס איז מאַכט קאָן מיך בעפרייען פון דער שבועה, בין איך אַליין דאָך געוויס די אַלערערשטע מאַכט, וואָס קאָן האָבען אַן אַנשפּרוך אויף אַזאַ רעכט.

אַלס קוריאָזיטעט און כדי צו דעראינערן אָן אַלערליי געגעבענע שבועות, מעג דאָ דערמאָנט ווערן די שבועה, וואָס דער קיסר פּאַוועל האָט בעפוילען די געפאַנגענע פּאָליאַקען (קאָסיוסקאָ, פּאָטאָצקי, ניעמצעוויץ און די איבעריגע) זאָלען אָבגעבען, בעת ער האָט זיי פריי געלאָזט: „מיר שווערן ניט בלויז צו זיין טריי און געהאָרכזאַם דעם קיסר, נאָר מיר פערשפּרעכען אחוץ דעם צו פערגיסען אונזער בלוט פאַר זיין כבוד; מיר פערפליכטען זיך ארויסצוגעבען יעדע זאַך, אין וואָס עס קאָן שטעקען אַ געפאַהר פאַר זיין פּערזאָן און זיין מלוכה, וואָס מיר וועלען ווען־עס־איז דערפאַרען; מיר דער־קלערן ענדליך, אַז אויף וועלכען טייל פון ערדקוגעל מיר זאָלען זיך ניט געפינען, זאָל איין־איינציג וואָרט פון קיסר זיין גענוג, מיר זאָלען אַלץ פערלאָזען און גלייך זיך אומקעהרן צו איהם".

איין געביט איז פאַראַן, אויף וועלכען דער פּרינציפּ פון ליעבע איז, ווי עס ווייזט אויס, שוין לאַנג אַריבערגעשטיגען געוואָרן פון דעם עגאָיזם, גישט מעהר וואָס עס פעהלט נאָך דער קלאָרער בע־וואוסטזיין, אַזוי צו זאָגען, פון דעם זיעג מיט אַ ריינעם געוויסען. דער דאָזיגער געביט איז די ספּעקולאַציע אין איהר דאָפּעלטער ערשיינונג אַלס דענקען און אַלס מסחר. דער דענקער געהט־אָן מיט זיין דענקען, צו וועלכע רעזולטאַטען דער גערדאַנק זאָל איהם ניט פיהרען; דער פינאַנסיסט ספּעקולירט, ניט קימערנדיג זיך וויפיעל מענשען עס ליידען דורך זיינע ספּעקולאַציעס. אָבער ווען עס קומט ענדליך צום לעצטען טריט, ווען מען דאַרף מאַכען אַ סוף מיט די לעצטע רעשטען פון רעליגיעזיטעט, ראָמאַנטיק אָדער „מענשליכ־קייט", דאַן הויבט אָן קלאַפּען דאָס רעליגיעזע געוויסען און מען דער־

נאָר אַ פעראיין האָט זיך קריסטאַליזירט אין אַ געזעלשאַפט, האָט ער אויפגעהערט צו זיין אַ פעראייניגונג; וואָרים פעראייניגונג איז אַ פעראייניגען־זיך, וואָס הערט ניט אויף. ער איז דאַן געוואָרן אַ פעראייניגט־זיין, האָט געגרייכט אַ צושטאַנד, איז דעגענערירט געוואָרן אין אַ פערגליווערטקייט (פיקסקייט), ער איז — טויט אַלס פעראיין, איז נאָר אַ פגר פון דעם פעראיין אָדער פון דער פעראייניגונג, ד. ה. ער איז — געזעלשאַפט, געמיינשאַפט. אַ פיעל־בעדייטענדען ביישפיעל פון דעם סאָרט ליפערט אונז די פאַרטיי.

וואָס אַ געזעלשאַפט, צ. ב. ש. די שטאַאַט־געזעלשאַפט, פער־קירצט מיין פרייהייט, דאָס אַהרט מיך וועניג. סיי ווי סיי מוז איך דאָך לאָזען מיין פרייהייט בעשרענקט ווערן פון אַלערליי מעכטען און פון יעדען שטאַרקערן, און אפילו פון יעדען מיטמענשען; און וואָלט איך זאָגאַר געווען דער זעלבסטהערשער פון אַלע ר....., וואָלט איך אַלץ ניט גענאָסען קיין אַבסאָלוטע פרייהייט. אָבער די אייגענהייט, דאָס וועל איך ניט דערלאָזען אַוועקנעהמען פון מיר. און גראָד אויף דער אייגענהייט האָט יעדע געזעלשאַפט אַן אויג, גראָד דאָס וויל זי, עס זאָל ליעגען אונטער איהר מאַכט.

אַ געזעלשאַפט, אָן וועלכער איך האַלט זיך, נעהמט אפילו ביי מיר אַוועק אייניגע פרייהייטען, דערפאַר אָבער גיט זי מיר אַנדערע פרייהייטען; עס מאַכט אויך ניט אויס, ווען איך אַליין בעראויב זיך פון דער אָדער יענער פרייהייט (צ. ב. ש. דורך יעדען קאָנט־ראַקט). דאַגעגען וויל איך אייפערזיכטיג זיך האַלטען פאַר מיין אייגענהייט. יעדע געמיינשאַפט האָט די טבע — שטאַרקער אָדער שוואַכער, לויט דער פולקייט פון איהר מאַכט — צו ווערן אַן אויטאָריטעט פאַר איהרע מיטגליעדער און שטעלען פאַר זיי גרענעצען: זי פערלאַנגט און מוז פערלאַנגען אַ „בעשרענק־טען אונטערטאַנען־פערשטאַנד“, זי פערלאַנגט, אַז די וואָס געהערן צו איהר, זאָלען איהר זיין אונטערטעניג, זאָלען זיין איהרע „אונטער־טאַנען“, זי האָט אַ קיום נאָר דורך אונטערטעניגקייט. דערביי איז אויך קיין באַל ניט נויטיג, עס זאָל זיין אויסגעשלאָסען אַ געוויסע טאָלעראַנץ; אדרבא, די געזעלשאַפט וועט פריינדליך אויפנעהמען פערבעסערונגען, פעהלער־אָנווייזונגען און פאָרוואורפען, אַזוי ווייט ווי זי קאָן עפּעס געווינען דערפון. אָבער דער פאָר־

ביי גאָט (ביי דער קירך) און ניט ביים געזעץ (ביים שטאַאט), נאָר אונזערער אייגענע; דעריבער זוכען מיר זי צו „געווינען", „איינצונעהמען" פאַר אונז, און שטרעבען צו פערענדיגען און מאַכען איבערפליסיג די מאַכט, וועלכע זי ווענדעט אָן אַנטקעגען אונז, דורכדעם וואָס מיר קומען איהר אַנטקעגען און גיבען זיך איבער צו איהר, אַזוי באַלד ווי זי געהערט אונז. איז די וועלט אונזערע, זוכט זי מעהר ניט אָנצו־ווענדען געוואַלט אַנטקעגען אונז, זאָנדערן נאָר מיט אונז. מיין אייגעננוץ האָט אַן אינטערעס אין דער בעפרייאונג פון דער וועלט, כדי זי זאָל ווערן — מיין אייגענטום.

ניט די איזאָלירטקייט אָדער דאָס זיין אַליין איז דער אור־שפּרינגליכער צושטאַנד פון דעם מענשען, זאָנדערן די געזעלשאַפט. אונזער עקזיסטענץ פאַנגט זיך אָן מיט דער אינטימסטער פער־בינדונג, וואָרים נאָך איידער מיר אָטעמען, לעבען מיר שוין צוזאַמען מיט דער מוטער; גלייך ווי מיר דערבליקען דאָס ליכט פון דער וועלט, ליעגען מיר וויעדער אויף דער ברוסט פון אַ מענשען, איהר ליעבע וויעגט אונז אין שויס, פיהרט אונז אַרום אין קינדער־וועגעלע און קייטעלט אונז אָן מיט טויזענד בענדער צו איהר פּערזאָן. די געזעלשאַפט איז אונזער נאַטור־צושטאַנד. דעריבער טאַקע ווערט דער פריהער אינטימסטער פערבאַנד אַלץ לויזער, וואָס מעהר מיר לערנען זיך צו דערפיהלען, און די אויפלייזונג פון דער אורשפּרינגליכער געזעלשאַפט ווערט אַלץ קלערער. כדי צו האָבען וויעדער אַמאָל פאַר זיך דאָס קינד, וואָס איז אַמאָל געלעגען אונטער איהר הארץ, מוז זי געהן איהם ברענגען פון גאַס און פון צווישען זיינע שפּיעל־חברים. דאָס קינד ציהט פאַר דעם פערקעהר, אין וועלכען עס טרעט אריין מיט זיינע חברים, איידער די געזעלשאַפט, אין וועלכער עס איז ניט אריינגע־טראָטען, נאָר איז בלויז געבאָרען געוואָרן.

די אויפלייזונג פון דער געזעלשאַפט אָבער איז דער פערקעהר אָדער פעראיין. גאַנץ געוויס ענטשטעהט אויך דורך דעם פעראיין אַ געזעלשאַפט, אָבער נאָר אַזוי ווי אַ פיקסע אידעע קאָן ענטשטעהן דורך אַ געדאַנק, ד. ה. דורכדעם וואָס די ענערגיע פון'ם געדאַנק, דאָס דענקען גופא, וואָס דערלאָזט ניט די געדאַנקען פערשטיינערט ווערן, פערשווינדט פון דעם געדאַנק. ווי

פאָדערונג צו רעאַליזירען דאָס אוננאַטירליכע און דאָס אונזיניגע, מוז מען עס בעטראַכטען ווי די ריכטיגע קאָנזעקווענץ פון דער רעליגיע־זער איבערגעשפּאַנטקייט און איהר איבערטריבענעם ענטוזיאַזם, וואָס די פ ר י י ה י י ט אַ ל י י ן, די אַ ב ס אָ ל ו ט ע פ ר י י־ה י י ט איז ענדליך ערהויבען געוואָרן צום אידעאַל, און דער אונזין פון דאָס אונמעגליכע האָט אויף דעם אופן געמוזט אַרויסקומען אַזוי בלענדענד פאַר׳ן ליכט פון טאָג. — על כל פנים וועט דער פעראיין געבען אַ גרעסערע מאָס פון פרייהייט, און מען וועט איהם דעריבער אויך מעגען האַלטען פאַר אַ „נייע פרייהייט", ווייל מען וועט דורך איהם פטור ווערן פון יעדען צוואַנג, וואָס איז אייגענטימליך דעם שטאַאַט־ און געזעלשאַפטס־לעבען; ער וועט אָבער נאָך גענוג ענט־האַלטען אונפרייהייט און אונפרייווילליגקייט. וואָרים זיין צוועק איז ניט די פרייהייט, וועלכע אין געגענטייל ער אָפּפערט צו דער אייגענהייט, נאָר דער עיקר די אייגענהייט. וואָס איז נוגע צו דעם, איז דער אונטערשייד צווישען שטאַאַט און פעראיין גרויס גענוג. יענער איז אַ פיינד און אַ מערדער פון דער אייגענהייט, דער איז אַ זוהן און אַ מיטאַרבייטער איהרער; יענער איז אַ גייסט, וועלכער וואָלט וועלען פערגעטערט ווערן אין דעם גייסט און אין דער וואַר־הייט, דער איז מיין ווערק, מיין פ ר אָ ד ו ק ט. דער שטאַאַט איז דער האַרר פון מיין גייסט, וועלכער פאָדערט גלויבען און שרייבט מיר פאָר „אני מאמינ׳ס", די „אני מאמינ׳ס" פון דער געזעצליכ־קייט; ער איבט אויס אַ מאָראַלישען איינפלוס, בעהערשט מיין גייסט, פערטרייבט מיין איך, כדי צו פערנעהמען זיין אָרט אַלס „מיין אמת׳ער איך"; קורץ, דער שטאַאַט איז ה י י ל י ג און איז אנטקעגען מיר, דעם איינצעלנעם מענשען, דער אמת׳ער מ ע נ ש, דער גייסט, דער געשפּענסט. דער פעראיין אָבער איז מיין אייגענע שאַפונג, מיין בריאה, ניט הייליג, ניט קיין גייסטיגע מאַכט איבער מיין גייסט, נישט מעהר ווי יעדע אַנדערע אַסאָציאַציע פון וועלכען עס איז סאָרט. אַזוי ווי איך וויל ניט זיין קיין שקלאַף פון מיינע פּרינציפּען, נאָר איך וואַרף זיי אונטער מיין שטענדיגע קריטיק און גיב גאָר קיין ערבות ניט פאַר זייער קיום, אַזוי און נאָך וועניגער פער־פליכט איך מיין צוקונפט צו דעם פעראיין און שווער איהם ניט אָב מיין נשמה, ווי מען זאָגט עס ביים טייוועל, און ווי עס איז ווירקליך דער פאַל ביים שטאַאַט און אַלע גייסטיגע אויטאָריטעטען, נאָר איך

וואורף מוז האָבען אַ „גוטע כונה“, ער טאָר ניט זיין „עזות׳דיג און אום־כבוד׳דיג“; מיט אַנדערע ווערטער, מען מוז דעם עצם פון דער געזעלשאַפט לאָזען אונפערלעצט און האַלטען היילוג. די געזעל־שאַפט פאָדערט, אַז די וואָס געהערען צו איהר, זאָלען זיך ניט דער־הויבען און זיך שטעלען העכער איבער איהר, נאָר זיי זאָלען בלייבען „אין די גרעניצען פון דער געזעצליכקייט“, ד. ה. זיי זאָלען זיך נאָר אַזויפיעל ערלויבען, וויפיעל די געזעלשאַפט און איהר געזעץ ערלויבט זיי.

עס איז אַן אונטערשייד, צי מיין פרייהייט אָדער מיין אייגענ־הייט ווערט בעשרענקט דורך אַ געזעלשאַפט. אויב נאָר דאָס ערשטע איז דער פאַל, דאַן איז זי אַ פעראייניגונג, אַן איינשטימונג, אַ פעראיין; אויב אָבער די אייגענהייט איז אין געפאהר, דאַן איז זי אַ מאַכט פאַר זיך, אַ מאַכט איבער מיר, אַ זאַך וואָס איך קאָן ניט דערגרייכען, וואָס איך קאָן, אמת טאקע, בעוואונדערן, פערגעטערן, פערעהרן, רעספעקטירן, אָבער ניט גובר זיין און פערצעהרן, און איך קאָן עס ניט דעריבער, ווייל איך לאָז זיך בויגען. זי עקזיסטירט דורך מיין לאָזען זיך בויגען, מיין זעלבסט־פערלייקענונג, מיין מוטלאָזיגקייט, וואָס ווערט אָנגערופען — דעמוט (עניוות). מיין דעמוט גיט איהר מוטה, מיין אונטערוואָרפענקייט גיט איהר די הערשאַפט.

בנוגע אָבער צו פרייהייט זיינען שטאַאט און פעראיין ניט אונטערוואָרפען אונטער קיין וועזענטליכער פערשיידענהייט. דער פעראיין קאָן פונקט אַזוי ווייניג ענטשטעהן אָדער אָנהאַלטען זיין קיום, ניט בעשרענקענדיג די פרייהייט אויף אַלערליי אופנים, ווי דער שטאַאט קאָן זיך פערטראָגען מיט אונבעגרענצטער פרייהייט. אַ בעשרענקונג פון פרייהייט איז אומעטום אונפערמיידליך, ווארים מען קאָן ניט פון אַלץ לויז ווערן; מען קאָן ניט פליהען ווי אַ פויגעל, בלויז ווייל מען וואָלט וועלען פליהען, ווארים מען קאָן ניט פריי ווערן פון דער אייגענער שווערקייט; מען קאָן ניט לעבען אַ לענגערע צייט אונטער׳ן וואסער ווי אַ פיש, ווייל מען קאָן ניט אויס־קומען אָהן דער לופט און מען קאָן זיך ניט בעפרייען פון דער דאָזי־גער נויטווענדיגער בעדערפעניש א. ד. ג. אַזוי ווי די רעליגיאָן, און ספּעציעל דאָס קריסטענטום, האָט געפייניגט די מענשען מיט דער

טירען דאָס וואוילזיין פון די מיליאָנען, מוזען יענע אויפגעבען זייער בעזונדער וואוילזיין „פון וועגען דעם אַלגעמיינעם וואוילזיין". ביין, מען דאַרף ניט אויפּאָפּערען די לייט זיי זאָלען אָפּפערן זייער בעזונ־דער וואוילזיין צוליעב דעם אַלגעמיינעם וואוילזיין, וואָרים מיט אַט דעם קריסטליכען אָנשפּרוך קאָן מען ניט דורכקומען ; דעם פּער־קעהרטען אויפרוף, ניט צו לאָזען זיך פון קיינעם אָבנעהמען זייער אייגענעם וואוילזיין, נאָר דויערהאַפטיג דאָס איינפונדרעווען, — דאָס וועלען זיי בעסער פערשטעהן. זיי וועלען דאַן פון זיך אַליין קומען דערצו, אַז זיי קאָנען אַם בעסטען זאָרגען פאַר זייער וואויל־זיין, ווען זיי פערבינדען זיך מיט אַנדערע צוליעב אַט דעם צוועק, ד. ה. „אָפּפערן אַ טייל פון זייער פרייהייט", אָבער ניט צוליעב אַלעמענס וואוילזיין, נאָר צוליעב זייער אייגענעם. אַן אויפרוף צו די מענשענ'ס אויפאָפּפערנדע געפיהלען און זעלבסט־פערלייקענענדער ליעבע האָט ענדליך שוין געדאַרפט האָבען פער־לאָרן זיין צוציהענדע קראַפט, נאָכדעם ווי ער האָט נאָך טויזענדער יאָהרען פון טהעטיגקייט מעהר גאָרנישט איבערגעלאָזט אויסער דעם היינטיגען — עלענד. וואָרום זאָל מען נאָך אַלץ דערוואַר־טען, אַז די אויפאָפּפערונג וועט אונז ברענגען בעסרע צייי־טען ? פאַרוואָס ניט בעסער האָפען אויף זיי דורך דעם היפּך פון אויפאָפּפערונג, דורך דער אוזורפּאַציע [פערכאַפּען וואָס מען קאָן] ? די רעטונג קומט ניט מעהר פון די געבענדע, שענקענדע און ליע־בענדע, זאָנדערן פון די נעהמענדע, די אָנאייגענדע (אוזור־פּאַטאָרען), די אייגענטימער. דער קאָמוניזם און, בעוואוסטזיניג אָדער אונבעוואוסטזיניג, דער הומאַניזם, וואָס איז ממאס דעם עגאָיזם, בויען נאָך אַלץ אויף דער ליעבע.

איז די געמיינשאַפט איינמאָל דעם מענשענ'ס אַ בעדערפעניש און געפינט ער, אַז זי העלפט איהם אין זיינע צוועקען, דאַן שרייבט זי איהם אויך באַלד פאָר, אַזוי ווי זי איז געוואָרן זיין פּרינציפּ, איהרע געזעצען, די געזעצען פון דער — געזעלשאַפט. דער פּרינציפּ פון די מענשען דערהויבט זיך צו דער מדרגה פון אַ סואווע־רענער מאַכט איבער זיי, ער ווערט זייער העכסטעס וועזען, זייער גאָט, און אַלס אַזעלכער — אַ געזעצגעבער. דער קאָמוניזם גיט אַט דעם פּרינציפּ די שטרענגסטע קאָנזעקווענץ, און דאָס קריסטענטום איז די רעליגיאָן פון דער געזעלשאַפט, וואָרים ליעבע איז, ווי פייער־

בין און בלייב פאר מיר מ ע ה ר איידער שטאאט, קירך, גאט א. ד. ג., און ממילא אויך אונענדליך מעהר איידער דער פעראיין.

יענע געזעלשאפט, וועלכע דער קאמוניזם וויל גרינדען, שיינט צו שטעהן אם נאהענטסטען צו דער פ ע ר א י י נ י ג ו נ ג. זי דארף, הייסט עס, בעצוועקען „אלעמענס וואוילזיין", אבער טאקע א ל ע־ מ ע נ ס, רופט וויטלינג אויס אזוי פיעל מאל, א ל ע מ ע נ ס! דאס זעהט דאך ווירקליך אויס, ווי אין דער דאזיגער געזעלשאפט וואלט קיינער ניט געדארפט בלייבען הינטערשטעליג. וואס פאר א וואוילזיין אבער וועט עס זיין? האבען דען אלע דעמזעלביגען וואוילזיין? פיהלען זיך אלע גלייך וואויל ביי איין און דערזעלבי־ גער זאך? אויב דאס איז אזוי, דאן האנדעלט זיך דא וועגען דאס „אמת'ע וואוילזיין". קומען מיר דערמיט ניט אקוראט צו דעם פונקט, וואו די רעליגיאן פאנגט אן איהר געוואלטהערשאפט? דאס קריסטענטום זאגט: קוקט ניט אויף די הבלים פון דער וועלט, נאר זוכט אייער אמת'ן וואוילזיין, ווערט — פרומע קריסטען. דאס קריסט־זיין איז דאס אמת'ע וואוילזיין. עס איז דאס אמת'ע וואוילזיין „אלעמענס", ווייל עס איז דאס וואוילזיין פון דעם מ ע נ ש ע ן אלס אזעלכען (דעם רוח). אבער אלעמענס וואוילזיין דארף דאך אויך זיין מ י י ן וואוילזיין און ד י י ן וואוילזיין — און ווי איז, ווען איך און דו בעטראכטען ניט יענעם וואוילזיין פאר א ו נ ז ע ר וואוילזיין? וועט אויך געזארגט ווערן פאר דאס, וואס מאכט א ו נ ז זיך פיהלען וואויל? ניין, פערקעהרט, די געזעלשאפט האט אבגעפסק'נט, אז א געוויסער וואוילזיין איז דאס „אמת'ע וואוילזיין", לאמיר זאגען צ. ב. ש. דער גענוס, פאר וועלכען מען מוז עהרליך ארבייטען; דו אבער ציהסט פאר די גענוסרייכע פוילקייט, דעם גענוס אהן ארבייט, וועט די געזעלשאפט, וועלכע זארגט פאר „אלעמענס וואוילזיין", גאנץ קלוגערהייט זיך אויס־ היטען צו זארגען פאר דאס, וואס מאכט דיך זיך פיהלען וואויל. מיט דעם וואס דער קאמוניזם פראקלאמירט דאס וואוילזיין פון אלעמען, פערניכטעט ער אקוראט דאס וואוילזיין פון די, וועלכע האבען ביז אהער געלעבט פון זייערע רענטען און זיך געפיהלט דערביי וואהרשיינליך וואוילער, איידער ביי דער אויסזיכט פון וויטלינג'ס שטרענגע ארבייטס־שטונדען. וויטלינג בעהויפטעט דעריבער, אז ביי דעם וואוילזיין פון די טויזענדער קאן ניט עקזיס־

נישט! איך מוז זי אָננעהמען — אַלס געשענק. ליעבע איז אונ־בעצאָהלבאַר, אָדער ריכטיגער: ליעבע קאָן טאַקע יאָ בע־צאָהלט ווערן, אָבער נאָר דורך געגענליעבע („איין געפעליגקייט רופט אַרויס די אַנדערע"). ווי קליינליך און בעטלעריש דאָס איז, אָנצונעהמען מתנות יאָהר־איין יאָהר־אויס און גאָרנישט געבען דערפאַר צוריק, ווי צ. ב. ש. די מתנות, וואָס מען נעהמט רעגעל־מעסיג צונויף פון די אָרימע טאָג־אַרבייטער? וואָס קאָן דער מקבל טהאָן פאַר איהם און זיינע געשענקטע גראָשענס, פון וועלכע זיין רייכטום בעשטעהט? דער טאָג־אַרבייטער וואָלט זיכער געהאַט מעהר גענוס, ווען דער מקבל מיט זיינע געזעצען, אינסטיטוציעס א. אז. וו. — פאַר וועלכע, אגב, דער אַרבייטער מוז דאָך איינגאַנצען בעצאָהלען — וואָלט גאָר ניט עקזיסטירט. און ביי דעם אַלעם ליעבט דאָך דער אָרימער קערל זיין האררן.

ניין, עס איז אונמעגליך, אַז די געמיינשאַפט זאָל זיין דער „ציעל" פון דער געשיכטליכער ענטוויקלונג. לאָמיר זיך בעסער אָבזאָגען פון יעדער היפּאָקריטסטווע פון דער געמיינשאַפט און לאָמיר איינזעהן, אַז ווען מיר זיינען גלייך אַלס מענשען, זיינען מיר טאַקע מחמת דעם אַליין ניט גלייך, ווייל מיר זיינען ניט קיין מענשען [בכלל]. מיר זיינען נאָר אין געדאַנקען גלייך, נאָר ווען „מיר" ווערן געדאַכט, ניט ווי מיר זיינען ווירקליך און קערפּערליך. איך בין איך, און דו ביזט איך, אָבער איך בין ניט דער איך, פון וועלכען מען רעדט, נאָר אָט דער איך; דער איך, אין וועלכען מיר זיינען אַלע גלייך, איז נאָר מיין געדאַנק. איך בין מענש און דו ביזט מענש, אָבער מענש איז נאָר אַ געדאַנק, אַן אַלגעמיינהייט, ניט איך און ניט דו קאָנען אויסגע־דריקט ווערן אין ווערטער, מיר זיינען אונאויסשפּרעכליך, ווייל נאָר געדאַנקען קאָנען אויסגעדריקט ווערן אין ווערטער און האָבען זייער קיום אין ווערטער.

לאָמיר דעריבער ניט שטרעבען צו דער געמיינשאַפט, זאָנדערן צו דער איינזייטיגקייט. לאָמיר ניט זוכען די אומפּאַ־סענדע געמיינדע, די „מענשליכע געזעלשאַפט", נאָר לאָמיר זוכען אין די אַנדערע בלויז מיטלען און אָרגאַנען, מיט וועלכע מיר זאָלען זיך קאָנען בענוצען ווי מיט אונזער אייגענטום! אַזוי ווי אין בוי־מער, אין חיות זעהען מיר ניט אונזער גלייכען, אַזוי איז די אָנגע־

באך האָט ריכטיג געזאָגט, הגם ער האָט עס ניט ריכטיג געמיינט, דאָס וועזען פון מענשען, ד. ה. דאָס וועזען פון דער געזעלשאַפט אָדער פון דעם געזעלשאַפטליכען (קאָמוניסטישען) מענשען. יעדע רעליגיאָן איז אַ קולט פון דער געזעלשאַפט, דער פּרינציפּ, פון וועלכען דער געזעלשאַפטליכער (קולטיווירטער) מענש ווערט בעהערשט; אזוי אויך איז קיין גאָט ניט דער אויסשליסליכער גאָט פון איין „איך“, נאָר ער איז אימער דער גאָט פון אַ געזעלשאַפט אָדער אַ געמיינשאַפט, סיי עס איז פון דער געזעלשאַפט, וואָס הייסט „פאַמיליע“ (לאַר, פּענאַטען), אָדער פון אַ „פאָלק“ (אַ „נאַציאָנאַל־גאָט“), אָדער פון „אַלע מענשען“ (ער איז אַ פאָטער פון אַלע מענשען).

פאָלגליך האָט מען נאָר יעמאָלט אַן אויסזיכט צו פערטילינגען די רעליגיאָן ביז׳ן גרונט, ווען מען גיט אָב אין אַרכיוו די געזעל־שאַפט, מיט אַלץ וואָס פליסט אַרויס פון דעם פּרינציפּ. אָבער גראָד אין דעם קאָמוניזם זוכט מען אָט דער פּרינציפּ צו דערגרייכען זיין העכסטען פונקט, וואָרים אין דעם קאָמוניזם מוז אַלץ ווערן געמיינשאַפטליך, כדי צו עטאַבעלירען די — „גלייכהייט“. האָט מען געוואונען די דאָזיגע „גלייכהייט“, וועט אויך ניט פעהלען די „פרייהייט“. אָבער וועמענס פרייהייט? דער געזעלשאַפט׳ס! די געזעלשאַפט איז דעמאָלט אַלץ אין אַלעמען, און די מענשען זיינען נאָר „איינער פאַר׳ן אַנדערן“. עס וואָלט געווען די גלאָריע פון דעם — ליעבעס־שטאַאַט.

איך וואָלט אָבער בעסער געוואָלט זיין אָנגעוויזען אויף דעם אייגעננוץ פון די מענשען, איידער אויף זייערע ליעבעס־דיענסטען, אויף זייער באַרעמהערציגקייט, מיטלייד א. אז. וו. דער אייגענ־נוץ פאָדערט געגענזייטיגקייט (ווי דו מיר, אזוי איך דיר), ער טהוט גאָרנישט „אומזיסט“, ער לאָזט זיך געווינען און — געקויפט ווערן. מיט וואָס אָבער קאָן איך מיר דערווערבען די ליעבליכע געפעליגקייט? עס איז אַ מעשה פון צופאַל און הענגט אָב פון דעם, צי איך האָב גראָד צו טהאָן מיט אַ „ליעבליכען“ מענ־שען. די געפעליגקייט פון דעם ליעבליכען לאָזט זיך נאָר — אויסבעטלען, זאָל עס זיין מחמת מיין בעדויערנסווערטהען אויסזעהן, מיין נויטבעדירפטיגקייט, מיין עלענד, מיין — ליידען. וואָס קאָן איך איהם אָנבאָטען פאַר זיין הילף־לייסטונג? גאָר־

זיינס אין לעהן פון א וועלכען־עס־איז וועזען. די קאָמוניסטען פיהרען נאָר קאָנזעקווענט ווייטער, וואָס איז שוין לאנג דאָ געוועזען אין פערלויף פון דער רעליגיעזער ענטוויקלונג, און ספּעציעל אין דעם שטאאט, נעמליך, די אייגענטומלאָזיגקייט, ד. ה. דעם פעאָדאלען סיסטעם.

דער שטאאט מיהט זיך איינצושטילען די הונגעריגע און בעגעהרליכע; מיט אנדערע ווערטער, ער זוכט צו מאכען, זיי זאָלען זיך ווענדען צו איהם מיט זייערע בעגעהרען און זיך בעפריעדיגען מיט דאָס, וואָס ער גיט זיי. זעטיגען דעם בעגעהר פון די הונגעריגע פון זייערטוועגען אליין, דאָס קומט איהם גאָר אויפ'ן זין ניט ארויף: פערקעהרט, ער שימפּט דעם בעגעהר פון א ניט־איינגעהאלטענעם מענשען מיט'ן נאָמען „עגאָיסט“, און דער „עגאָיסטישער מענש“ איז זיין פיינד. ער איז פאר איהם א פיינד דערפאר, ווייל דעם שטאאט פעהלט די פעהיגקייט מיט איהם צו רעכט צו קומען, דען ער קאָן דעם עגאָיסט ניט „בעגרייפען“. אַזוי ווי דער שטאאט טראכט דורכאויס נאָר וועגען זיך, ווי עס קאָן אנדערש ניט זיין, זאָרגט ער ניט וועגען מיינע בעדערפעגישען, נאָר ער זאָרגט רק ווי אזוי מיך אומצוברענגען, ד. ה. ווי צו מאכען פון מיר אנאנדער איך, א גוטען בירגער. ער פיהרט איין אנשטאלטען פון „מאָראל־פערבעסערונגען“. — און מיט וואָס געווינט ער די איינצעלנע פאר זיך? מיט זיך, ד. ה. מיט דאָס, וואָס איז זיינס, דעם שטאאט'ס, מיט שטאאט'ס־אייגענטום. ער וועט נאָכאנאנד זיין טהעטיג צו מאכען אלעמען פאר טיילנעהמער אין זיינע „גיטער“, אלעמען צו פערזאָרגען מיט די „גיטער פון קולטור“: ער שענקט זיי זיין ערציהונג, עפענט פאר זיי דעם צוטריט צו זיינע קולטור־אנשטאלטען, גיט זיי די מעגליכקייט צו דערשלאָגען זיך צו אייגענטום (ד. ה. צו לעהן־גיטער) אויף דעם וועג פון אינדוסטריע א. אז. וו. פאר אָט די אלע לעהן־גיטער פאָדערט ער נאָר דעם ריכטיגען צינז פון א שטענדיגען דאנק. אָבער די „אונ־דאנקבארע“ פערגעסען אָבצוגעבען אָט דעם דאנק. — אַנדערש ווי דער שטאאט קאָן עס די געזעלשאפט בעצם אויך ניט מאכען.

אין דעם פעראיין ברענגסטו דיין גאנצע מאכט, דיין פער־מעגען, און מאכסט זיך גילטיג, אין דער געזעלשאפט ווערסטו מיט דיין ארבייטס־קראפט פערווענדעט; אין

נומענע מיינונג, אַז אַנדערע מענשען זיינען אונזער גלייכען, נישט מעהר ווי אַ היפּאָקריטסטווע. קיינער איז ניט מ י י נ ג ל י י כ ע ן, זאָנדערן איך בעטראַכט איהם, גלייך ווי אַלע אַנדערע ווערזענס, אַלס מיין אייגענטום. דאַגעגען זאָגט מען מיר, איך זאָל זיין אַ מענש צווישען „מיטמענשען" (יודען־פראַגע, ז. 60); איך זאָל אין זיי „רעספּעקטירען" דעם מיטמענשען. קיינער איז פאַר מיר ניט קיין פּערזאָן צו רעספּעקטירען, אפילו ניט דער מיטמענש, זיי זיינען אַלע נישט מעהר ווי אַנדערע ווערזענס, אַ ג ע ג ע נ ש ט א נ ד, אין וועלכען איך נעהם אַן אינטערעס אָדער ניט — ער איז מיר אַן אינטערעסאַנטער אָדער ניט קיין אינטערעסאַנטער געגענשטאַנד, אַ געברויכבארער אָדער ניט־געברויכבארער סוביעקט.

און ווען איך קאָן איהם געברויכען, קום איך צו אַ פערשטענדעניס מיט איהם און אייניג זיך מיט איהם, כדי דורך דער פעראייניגונג צו פערשטאַרקען מ י י ן מ א כ ט און צו קאָנען מעהר לייסטען דורך דער געמיינזאַמער קראַפט, איידער די איינצעלנע קראַפט וואָלט געקאָנט אויפטהאָן. אין דער דאָזיגער געמיינזאַמקייט זעה איך דורכאויס מעהר גאָרנישט אויסער אַ פערפיעלפאַכונג פון מיין קראַפט, און איך האַלט זי אויף נאָר אַזוי לאַנג, ווי זי איז מ י י ן פערפיעלפאַכטע קראַפט. אַזוי אָבער איז זי — אַ פעראיין.

דעם פעראיין האַלט ניט צוזאַמען, ניט קיין נאַטירליכער, ניט קיין געמאַכטער באַנד, און ער איז ניט קיין נאַטירליכער, קיין גייסטיגער בונד. ער ווערט ניט צושטאַנד געבראַכט, ניט דורך איין ב ל ו ט, ניט דורך איין ג ל ו י ב ע ן (ד. ה. גייסט). אין אַ נאַטירליכען בונד — ווי אַ פאַמיליע, אַ שטאַם, אַ נאַציאָן, די מענשהייט — האָבען די איינצעלנע נישט מעהר ווי דעם ווערטה פון עקזעמפּלאַרען פון דעמזעלבען מין אָדער גאַטונג; אין אַ גייסטיגען בונד — ווי אַ געמיינדע, אַ קירך — בעטייט דער איינצעלנער נאָר ווי אַ ג ל י ע ד פון דעמזעלבען גייסט; וואָס דו ביזט, אין די ביידע פעלען, אַלס איינציגער, דאָס מוז — אונטערדריקט ווערן. בלויז אין דעם פעראיין קאָנסטו זיך בעהויפּטען אַלס איינציגער, ווייל דער פעראיין בעזיצט ניט דיך, נאָר דו בעזיצסט איהם אָדער דו מאַכסט פון איהם נוצען.

אין דעם פעראיין, און נאָר אין דעם פעראיין, ווערט אָנדערקענט דאָס אייגענטום, ווייל קיינער האַלט ניט מעהר וואָס איז

האָט זינט דעם פּאָריגען יאָהרהונדערט נאָר אומגעביטען דעם פּעאָדאַלען פּריץ, דערמיט וואָס ער האָט „דעם מענשען" אוועקגע־שטעלט אַנשטאָט גאָט און האָט פון דעם מענשען אָנגענומען אין פּעאָדאַלען לעהן דאָס, וואָס איז פריהער געווען אַ לעהן פון גאָט'ס גנאָד. אַז די שלעפּערשאַפט פון קאָמוניזם איז דורך דעם הומאַנעם פּרינציפּ געבראַכט געוואָרן צו דער אבסאָלוטער אָדער שלעפּערסטער שלעפּערשאַפט, איז אויבען בעוויזען געוואָרן, אָבער אין דערזעלבער צייט איז אויך בעוויזען געוואָרן, ווי די שלעפּערשאַפט קאָן נאָר אויף דעם אופן זיך אומדרעהען אין אייגענהייט. דער אַלטער פעאָ־דאַלער סיסטעם איז דורך דער רעוואָלוציע אַזוי גרינדליך אריינגע־לעגט געוואָרן אין דער ערד, אַז אַלע רעאקציאָנערע כיטרע פּלענער זיינען געבליבען פרוכטלאָז און וועלען אימער בלייבען פרוכטלאָז, ווייל דאָס טויטע — איז טויט; אָבער אין דער קריסטליכער געשיכטע האָט דער תחית המתים אויך זיך געמוזט אויפהאַלטען אַלס אַ וואַרהייט, און עס האָט זיך אויפגעהאַלטען: דער פעאָ־דאַליזם איז ווידער אויפגעשטאַנען אין אַנאַנדער וועלט מיט אַ לויטערן לייב אַלס דער נ י י ע ר פּעאָדאַליזם, אונטער דער אויבער־פעאָדאַלער־הערליכקייט פון'ם „מ ע נ ש ע ן".

דאָס קריסטענטום איז ניט פערניכטעט, נאָר די גלויביגע זיינען גערעכט, ווען זיי האָבען ביז אַהער מיט פולען צוטרויען געהאַלטען, אַז יעדער קאַמף אַנטקעגען קריסטענטום האָט נאָר געקאָנט דיענען איהם צו לייטערן און בעפעסטיגען; וואָרים ער איז ווירקליך לויטערער געוואָרן, און „דאָס ענטדעקטע קריסטענטום" איז — דאָס מ ע נ ש ל י כ ע. מיר לעבען נאָך אינגאַנצען אין דער קריסט־ליכער עפּאָכע, און די, וועלכע ערגערן זיך פון דעם אַם מייסטען, העלפען גראָד אַם שטאַרקסטען זי צו „פערפאָלשטענדיגען". וואָס מענשליכער, אַלץ ליעבער איז דער פעאָדאַליזם אונז געוואָרן; וואָרים וואָס מענשליכער, אַלץ ווענינער גלויבען מיר, אַז עס איז נאָך פעאָדאַליזם, אַלץ זיכערער נעהמען מיר איהם אָן פאַר אייגענהייט און מיינען צו האָבען געפונען אונזער „אייגענסטעס", ווען מיר ענט־דעקען „דאָס מענשליכע".

דער ליבעראַליזם וויל מיר געבען וואָס איז מיינס, אָבער ער וויל מיר דאָס פערשאַפען ניט אונטער דעם טיטול מיינס, נאָר אונטער דעם נאָמען „דאָס מענשליכע". אַזוי ווי עס וואָלט מעגליך

יענעם לעבסטו עגאָיסטיש, אין דער — מענשליך, ד. ה. רעליגיעז, אַלס אַ „גליעד אין דעם קערפּער פון אַט דעם האררן“ : דער געזעל־שאַפט ביזטו שולדיג אַלץ וואָס דו האָסט, דו ביזט איהר פערפּליכ־טעט, דו ביזט פערכאַפּט פון „סאָציאַלע פליכטען“, דעם פעראיין בענוצסטו און גיבסט איהם אויף, אָהן התחיבות און אָהן טרייקייט, ווען דו קאָנסט מעהר פון איהם קיין נוצען ניט ציהען. איז די געזעלשאַפט מעהר איידער דו ביזט, דאַן האַלסטו זי טהייערער פאַר זיך; דער פעראיין איז דיין ווערקצייג אָדער דער שווערד, מיט וועלכען דו פערשאַרפסט און פערגרעסערסט דיין נאַטירליכע קראַפט. דער פעראיין עקזיסטירט דורך דיר און פאַר דיר, די געזעלשאַפט פערקעהרט נעהמט דיך אין אָנשפּרוך פאַר זיך און עקזיסטירט אָהן דיר אויך. קורץ, די געזעלשאַפט איז ה י י ל י ג, דער פעראיין איז דיין אייגענס: די געעזלשאַפט פערברויכט ד י ך, דעם פעראיין פערברויכסט ד ו.

עס וועלען פונדעסטוועגען ניט פעהלען אַזוינע, וואָס וועלען איינווענדען אַנטקעגען דעם, אז די געשלאָסענע פעראייניגונג קאָן אונז וויעדער ווערן צו לאַסט און וועט בעשרענקען אונזער פריי־הייט; מען וועט זאָגען, מיר וועלען אויך ענדליך מוזען קומען דערצו, אז „יעדערער וועט צוליעב דעם כלל מוזען אָפּפערן אַ טייל פון זיין פרייהייט“. אין דער ווירקליכקייט אָבער וועט פון דעם כלל'ס וועגען גאָר אינגאַנצען ניט פאַלען קיין אָפּפער, פונקט אזוי וועניג, ווי איך האָב דעם אָבמאַך געשלאָסען פון דעם כלל'ס וועגען אָדער פון וועלכען־עס־איז אַנאַנדער מענשענ'ס וועגען; פיעל מעהר בין איך איינגעגאַנגען אויף דעם אָבמאַך פון מיין אייגענעם נוצענ'ס וועגען, פּשוט אויס א י י ג ע נ נ ו צ ע ן. וואָס בעטרעפט אָבער דאָס אָפּפערן, איז אָפּפער איך דאָך נאָר דאָס, וואָס שטעהט סיי ווי ניט אין מיין מאַכט, ד. ה. איך „אָפּפער“ גאָרנישט.

קומענדיג צוריק צו אייגענטום — דער הארר איז דער אייגענ־טימער. איז קלייב זיך אויס, צי ד ו ווילסט זיין דער הארר, צי די געזעלשאַפט זאָל זיין די האַררענטע! דערפון העננגט אָב, צי דו ועסט זיין אַן אייגענטימער אָדער אַ שלעפּער! דער עגאָיסט איז אַן אייגענטימער, דער געזעלשאַפט־מענש איז אַ שלע־פּער. אָבער די שלעפּערשאַפט אָדער אייגענטומלאָזיגקייט איז דער זין פון דעם פעאָדאַליזם, פון דעם פעאָדאַלען סיסטעם, וועלכער

אָן דאָס אייגענטום, נאָר די פערפרעמדונג פון אייגענטום. מען וויל מעהר, ניט ווענינער, קאָנען אָנרופען מיינס; מען וויל אַלץ אָנרופען מיינס. מען קעמפט, אלזאָ, אנטקעגען דער פרעמדקייט, אָדער — צו שאַפען א וואָרט, וואָס זאָל זיין עהנליך צו אייגענטום, — אנטקעגען דאָס פרעמדענטום. און וואָס טהוען זיי דערצו? אַנשטאָט צו פערוואַנדלען דאָס פרעמדע אין אייגענעס, שפּיעלט מען די ראָליע פון אַן אונפּארטייאישען און מען פערלאַנגט נאָר, אז מען זאָל דאָס גאַנצע אייגענטום איבערלאָזען צו א דריטען (צ. ב. ש. צו דער מענשליכער געזעלשאַפט). מען מאָהנט ניט דאָס פרעמדע אין דעם אייגענעם נאָמען, נאָר אין דעם נאָמען פון א דריטען. אָבגעווישט דעם עגאָיסטישען קאָליער און אַלץ איז אזוי ריין און — מענשליך!

אייגענטומלאָזיגקייט אָדער שלעפערשאַפט, דאָס אלזאָ איז „דאָס וועזען פון קריסטענטום“, ווי עס איז אויך דאָס וועזען פון יעדער רעליגיעזיטעט (ד. ה. פרומקייט, זיטליכקייט, מענשליכקייט), און נאָר אין דער „אבסאָלוטער רעליגיאָן“ האָט זי זיך פערקינדעט אַם קלאָרסטען, און איז געוואָרן אַלס „גוטע בשורה“ אַן ענטוויק־לונגספעהיג עוואנגעליום. די אויסדריקליכסטע ענטוויקלונג דערפון האָבען מיר איצטער אין דעם געגענוועךטיגען קאַמף אנטקעגען דאָס אייגענטום — א קאַמף וואָס דאַרף פיהרען „דעם מענשען“ צום זיעג און מאַכען די אייגענטומלאָזיגקייט פאָלשטענדיג: די דאָזיגע הומאַניטעט איז דער זיעג פון — קריסטענטום. אָבער דאָס אזוי „ענטדעקטע קריסטענטום“ איז דער פאָלשטענדיגסטער פעאָדאַליזם, דער אַלץ־אומפּאַסענדער פעאָדאַלער סיסטעם, ד. ה. די — פאָלקאָ־מענע שלעפערשאַפט.

הייסט עס אודאי נאָך אמאָל א „רעוואָלוציע“ אנטקעגען דעם פעאָדאַלען סיסטעם? —

רעוואָלוציע און אויפשטאַנד דאַרפען ניט בעטראַכט ווערן, ווי זיי וואָלטען געהאַט דיזעלביגע בעדייטונג. די ערשטע בעשטעהט פון אַן איבערקעהרעניש פון די צושטאַנדען, פון דעם בעשטעהענדען מצב אָדער סטאַטוס, פון דעם שטאַאַט אָדער געזעלשאַפט, און בכן איז עס א פּאָליטישער אָדער סאָציאַלער אקט; דער צווייטער פיהרט אפילו אויך צו אַן אונפערמיידליכער ענדערונג פון די צושטאַנדען, אָבער ער נעהמט זיך ניט פון דער נויטיגקייט פון

נעווען אונטער אָט דער מאַסקע דאָס צו דערגרייכען ! די מענשענ־רעכט, דאָס טהייערע ווערק פון דער רעוואָלוציע, האָבען דעם זין, אַז דער מענש אין מיר בערעכטיגט מיך צו דאָס און יענעם: איך אַלס איינצעלנער, ד. ה. אַלס אָט דער מענש, בין ניט בערעכ־טיגט, נאָר דער מענש האָט דאָס רעכט און ער בערעכטיגט מיך. אַלס מענש קאָן איך, הייסט עס, טאַקע זיין בערעכטיגט, אַזוי ווי איך בין אָבער מעהר איידער מענש, נעמליך אַ ספּעציעלער מענש, קאָן עס אַקוראַט מיר, דעם ספּעציעלען מענשען, ניט געגעבען ווערן. אויב, פּערקעהרט, איהר בעשטעהט אויף דעם ווערטה פון די מתנות, דאַן האַלט אָן דעם פּרייז, לאָזט זיך ניט צווינגען אָבצוגעבען זיי אונטער'ן פּרייז, לאָזט זיך ניט איינרעדען, אַז אייער סחורה איז ניט ווערטה דעם פּרייז, מאַכט זיך ניט לעכער־ליך בעטענדיג אַ שפּאָט־פּרייז, נאָר טהוט ווי דער דרייסטער מענש, וועלכער זאָגט: איך וויל מיין לעבען (אייגענטום) טהייער פּער־קויפען, די שונאים זאָלען ניט האַנדלען קיין מציאה אין מיר. דאַן וועט איהר אַנדערקענען דעם היפּך פון קאָמוניזם אַלס דאָס ריכטיגע, און עס וועט דאַן ניט הייסען: גיט אויף אייער אייגענטום! זאָנדערן: קריגט דעם ווערטה פון אייער אייגענטום!

איבער די טויערן פון אונזער צייט שטעהט ניט אַפּאָלאָ'ס אויפ־שריפט: „דערקען דיך אליין", זאָנדערן: קריג ארויס דיין ווערטה!

פּרודאָן רופט אָן דאָס אייגענטום „דער רויב" (לע וואָל). אָבער דאָס פּרעמדע אייגענטום — און ער רעדט דאָך נאָר פון אַזאַ אייגענטום — עקזיסטירט פּונקט אַזוי פיעל דורך ענטזאַגונג, אָב־טרעטונג און עניוות [דעמוט]; עס איז אַ געשענק. וואָרום בעטען מיטלייד אַזוי סענטימענטאַל אַלס אַן אָרימער בערויבטער, ווען מען איז דאָך נאָר אַ נאַרישער, פייגער געשענקען־געבער? וואָרום דאָ אויף ווידער אַרויפוואַרפען די שולד אויף אַנדערע, אַז זיי בערויבען אונז, ווען מיר אַליין טראָגען דאָך די שולד, פאַר וואָס מיר לאָזען די אַנדערע אונבערויבט. די אָרימע זיינען שולדיג אין דעם, וואָס עס זיינען פאַראַן רייכע.

בכלל ווערט קיינער ניט אויפגעבראַכט וועגען זיין אייגענ־טום, נאָר וועגען פרעמד אייגענטום. מען גרייפט באמת ניט

מאכען דעם ענין, פאַלט מיר איין אונדערוואַרטעט די גרינדונג פון קריסטענטום. מצד די ליבעראַלען ווערט פערצייכענט אַן עולה אויף די ערשטע קריסטען, וואָס זיי האָבען געפּרעדיגט געהאָרכזאַמ־קייט צו דער בעשטעהענדער שטאַאַט־אָרדנונג פון די היידען, וואָס זיי האָבען בעפוילען אָנצוערקענען די היידענישע הערשאַפטען און האָבען צוטרויליך אָבגעגעבען דעם בעפעהל: „גיט דעם קייזער, וואָס איז דעם קייזער'ס". און אין יענער צייט זייגען דאָך פאָרגע־קומען אַזוי פיעל אונרוהען אַנטקעגען דער רוימישער אויבער־הערשאַפט; די אידען האָבען זיך אַזוי שטאַרק געבונטעוועט און אַפילו די רוימער גופא האָבען געבונטעוועט אַנטקעגען זייער אייגע־נער וועלטליכער רעגיערונג; קורץ, די פּאָליטישע אונצופריעדענ־הייט איז דאָך דאַן געווען אַזוי פּאָפּולער! יענע קריסטען האָבען דערפון גאָר ניט געוואָלט וויסען; זיי האָבען ניט געוואָלט מיטגעהן מיט די „ליבעראַלע טענדענצען". די צייט איז געווען פּאָליטיש אַזוי אויפגערעגט, אַז ווען מען האָט געוואָלט, ווי דאָס ווערט דער־צעהלט אין עוואַנגעליום, פערזיכערן דעם ערפאָלג פון דער בעשולדי־גונג אַנטקעגען דעם גרינדער פון קריסטענטום, האָט מען קיין בעסערן מיטעל ניט געפונען, ווי צו פער'מסר'ן איהם אַלס פּאָליטישען אינ־טריגאַנט; הגם דיזעלבע עוואַנגעליען בעריכטען, אַז ער האָט גראָד אָם וועניגסטען זיך בעטייליגט אין דער דאָזיגער פּאָליטישער אַגי־טאַציע. וואָרום אָבער איז ער ניט געווען קיין רעוואָלוציאָנער, קיין דעמאַגאָג, ווי די אידען וואָלטען גערן געווען איהם צו זעהן? וואָרום איז ער ניט געווען קיין ליבעראַלער? ווייל ער האָט קיין גוטס ניט דערוואַרט פון אַן ענדערונג פון די צושטאַנדען, און ער איז געווען גלייכגילטיג צו דעם דאָזיגען גאַנצען עסק. ער איז ניט געווען קיין רעוואָלוציאָנער, ווי צעזאַר צ. ב. ש., נאָר אַ מורד; ער איז ניט געווען קיין שטאַאַט־איינוואַרפער, נאָר אַזוינער וואָס האָט זיך הויך אויפגעהויבען. דעריבער איז פאַר איהם נאָר געווען וויכטיג דער שפּרוך „זייט קלוג ווי די שלאַנגען"; וואָס האָט אויסגעדריקט דעמזעלביגען זין, ווי אין דעם ספּעציעלען פאַל יענער שפּרוך „גיט דעם קייזער, וואָס איז דעם קייזער'ס"; וואָרים ער האָט דאָך ניט געפיהרט קיין ליבעראַלען אָדער פּאָליטישען קאַמף אַנטקעגען די בעשטעהענדע הערשאַפטען, נאָר ער האָט געוואָלט געהן זיין אייגענעם וועג, זיך ניט קימערנדיג וועגען די דאָזיגע הערשאַפטען

דער ענדערונג, נאָר פון דער אונצופריעדענהייט פון די מענשען מיט זיך אַליין: ער איז ניט אַן אויפהויבונג פון געוועהר, נאָר אַן ערהויבונג פון די איינצעלנע, אַן אויפשטעלען־זיך העכער, ניט נעהמענדיג אין בעטראַכט די נייע איינפיהרונגען, וואָס וועלען דער־פון ארויסקומען. די רעוואָלוציע בעצוועקט נייע איינאָרד־נונגען, דער אויפשטאַנד פיהרט דערצו, מיר זאָלען זיך ניט לאָזען ווערן איינגעאָרדענט, זאָגדערן מיר זאָלען זיך אַליין איינ־אָרדנען, און ער לעגט ניט קיין גלענצענדע האָפנונג אויף „אינסטי־טוציעס". דער אויפשטאַנד איז ניט קיין קאַמף אַנטקעגען דעם בעשטעהענדען צושטאַנד; איז ער מצליח, פאַלט ממילא איין דער בעשטעהענדער צושטאַנד פון זיך אַליין: ער איז נאָר אַן ארויס־ארבייטען זיך פון דעם בעשטעהענדען צושטאַנד. פערלאָז איך די בעשטעהענדע אָרדנונג, בלייבט זי טויט און נעהמט פוילען. איז דעריבער, וויבאַלד מיין צוועק איז ניט איינצו־וואַרפען אַ בעשטע־הענדע אָרדנונג, נאָר בלויז אויפצוהויבען זיך איבער איהר, איז מיין כונה און מיין ארבייט ניט קיין פּאָליטישע אָדער סאָציאַלע, נאָר, אַלס אַזעלכע וואָס איז געווענדעט בלויז אויף מיר און מיין אייגענ־הייט — אַן עגאָיסטישע.

די רעוואָלוציע בעפעהלט צו מאַכען איינריכטונגען, דער אויפשטאַנד פאָדערט מען זאָל זיך אויפריכטען אָדער אויפהויבען. די רעוואָלוציאָנערע קעפּ האָבען זיך בעשעפ־טיגט מיט דער פראַגע, וועלכע קאָנסטיטוציע זיך אויס־צוקלייבען און די גאַנצע פּאָליטישע פעריאָדע האָט געזאָטען מיט מחליקות און שאלות וועגען קאָנסטיטוציעס; אַזוי אויך זיינען די סאָציאַלע טאַלאַנטען געווען אונגעוועהנליך ערפינדעריש בנוגע געזעל־שאַפטליכע איינריכטונגען (פּאַלאַנסטעריען א. ד. ג.). דער אויפ־שטאַנד־מאַכער אָבער, דער מורד, בעשטרעבט פּטור צו ווערן פון אַלע קאָנסטיטוציעס.*

זוכענדיג אין געדאַנק עפּעס אַ ביישפּיעל, וואָס זאָל קלערער

* כדי מיך צו פערזיכערען אַנטקעגען אַ קרימינאַל־אנקלאַג, בע־מערק איך דאָ אַן איבעריגען מאָל אויסדריקליך, אַז איך האָב אויסגע־קליבען דאָס וואָרט אויפשטאַנד צוליעב זיין עטימאָלאָגישען זין, און בכן געברויך איך איהם ניט אין דעם בעשרענקטען זין, וועלכער איז פערבאָטען פון שטראָף־געזעץ.

איהר קינד און דאן אליין געשטאָרבען, אָבגעהענדיג מיט בלוט נעבען דעם טויטען קערפּער פון איהר קינד — שטעמפּעלט מיט שאַנדע דעם אָנדענקען פון דער קינדער־מערדערין. ווער ווייס וויפיעל דאָס דאָזיגע קינד וואָלט געקאָנט „דער וועלט נוצען ברענגען“, ווען עס וואָלט געבליבען ביים לעבען! די מוטער האָט עס ערמאָרדעט, ווייל זי האָט געוואָלט שטאַרבען א בעפריעדיגטע און בערוהיגטע. דער דאָזיגער פאַל רעדט נאָך פיללייכט עפּעס צו אייער סענטימענטאַליטעט, און איהר ווייסט ניט וואָס פון איהם אַרויס־צולעזען עפּעס וויטער. זאָל זיין אזוי; איך פון מיין זייט געברויך איהם אַלס ביישפּיעל דערצו, אז מיין בעפריעדיגונג בעשטימט די פראַגע וועגען מיין שייכות צו מענשען, און אז איך זאָג זיך ניט אָב מחמת צופיעל עניוות אפילו פון דער מאַכט איבער לעבען און טויט.

וואָס געהערט די „סאָציאַלע פליכטען“ בכלל, ווערט מיר מיין שייכות צו אנדערע ניט געגעבען פון אנאַנדערן; הייסט עס, אז ניט גאָט און ניט די מענשליכקייט שרייבען מיר פאָר מיינע בעצי־הונגען צו מענשען, נאָר איך אליין גיב מיר די דאָזיגע שייכות. דייטליכער געזאָגט מיינט עס צו זאָגען: איך האָב קיין פליכט ניט צו אנדערע, אזוי ווי איך בשייכות צו זיך האָב איך נאָר אַזוי לאַנג א פליכט צו זיך (צ. ב. ש. די זעלבסט־דערהאַל־טונג, ד. ה. ניט צו בענעהן זעלבסטמאָרד) כל זמן איך טייל זיך אָב פון זיך אליין (מיין אונשטערבליכע נשמה פון מיין גשמיות'דיגען לעבען, א. אז. וו.).

איך ערנידעריג זיך ניט מעהר פאַר קיין מאַכט ניט, און איך זעה איין, אז אלע מעכטע זיינען נאָר מיין מאַכט, וועלכע איך דאַרף גלייך אונטערוואַרפען, ווען זיי דראָהען צו ווערן א מאַכט אַנט־קעגען אָדער איבער מיר. יעדע פון זיי דאַרף נאָר זיין איינער פון מיינע מיטלען דורכצוזעצען מיין פערלאַנג, אזוי ווי א יאַגד־הונט איז אונזער מאַכט אנטקעגען דאָס געיעג־ווילד, אָבער מיר טויטען איהם, אויב ער פאַלט אָן אויף אונז אליין. אלע מעכטע, וועלכע בעהערשען מיך, זעץ איך דאַן אַרונטער מיר צו דיענען. די געצען עקזיסטירען נאָר דורך מיר; איך דאַרף נאָר זיי ניט שאַפען פון דאָס ניי, זיינען זיי מעהר ניטאָ: „העכערע מעכטע“

און ניט ווערנדיג געשטערט פון זיי. ער איז געווען ניט וועניגער גלייכגילטיג צו די שונאים פון דער רעגירונג, ווי צו איהר אליין, ווארים זיי האבען ביידע ניט פערשטאנען וואס ער האט געוואלט, און ער האט נאר געדארפט זיי אבשטופען פון זיך מיט שלאנגען־קלוגקייט. אבער הגם ער איז ניט געווען קיין פאלקס־אגיטאטאר, קיין דעמאגאג אדער רעוואלוציאנער, דערפאר איז ער (און יעדערער פון די אלטע קריסטען) אלץ מעהר געווען א מ ו ר ד, וועלכער האט זיך דערהויבען איבער אלץ, וואס די רעגירונג און איהרע געגנער האבען געהאלטען פאר ערהאבען, און האט זיך אויסגעבונדען פון אלץ, אן וואס יענע זיינען געבליבען געבונדען, און וועלכער האט אין דערזעלביגער צייט אבגעשניטען די לעבענס־קוואלען פון דער גאנצער היידענישער וועלט, אהן וועלכע דער היידענישער שטאאט וואלט סיי ווי סיי געמוזט פערדארט ווערן. גראד דערפאר ווייל ער האט מדחה געווען דאס איינווארפען פון דער בעשטעהענדער ארדנונג, איז ער געווען איהר דם שונא און איהר ווירקליכער פערניכטער; ווארים ער האט זי איינגעמויערט, אויפשטעלענדיג מיט בטחון און אהן ריקזיכטען דעם בנין פון ז י י ן טעמפעל, ניט אכטענדיג אויף די שמערצען פון די איינגעמויערטע.

וועט ניט פאסירען מיט דער קריסטליכער וועלט־ארדנונג דאס־זעלבע, וואס איז געשעהן צו דער היידענישער? א רעוואלוציע וועט געוויס ניט מאכען פון איהר קיין סוף, אויב עס וועט אפריהער ניט דורכגעפיהרט ווערן קיין אויפשטאנד!

*

איז וואס, אלזא, בעצוועקט מיין פערקעהר מיט דער וועלט? איך וויל זי געניסען, דעריבער מוז זי זיין מיין אייגענטום, און דעריבער וויל איך זי געווינען. איך וויל ניט די פרייהייט און ניט די גלייכהייט פון מענשען; איך וויל נאר מ י י ן מאכט איבער זיי, איך וויל זיי מאכען פאר מיין אייגענטום, ד. ה. זיי צו קאנען געניסען. און אויב דאס געלינגט מיר ניט, איז רוף איך דאן די געוואלט איבער לעבען און טויט, וואס די קירך און דער שטאאט האבען צוגענומען פאר זיך, אויך — מיינע. שטעמפעלט מיט שאנדע דעם נאמען פון יענעם אפיציר׳ס אלמנה, וועלכע האט ארונטערגענומען דאס זאק־בענדעל פון איהר אבגעשאסענעם פוס, אנטלויפענדיג פון שונא אין רוסלאנד, האט דערמיט דערשטיקט

לעבען״ ; „דאָס ברוּיט פון לעבען״, יאָהאַן 6), סיי מען זאָרגט פאַר דאָס „ליעבע לעבען״ אָדער פאַר דאָס „לעבען און אייביגקייט״ — דאָס ענדערט ניט דעם צוועק פון דער אַנשטרענגונג און פון דער זאָרג, וועלכער ווייזט זיך אַרוים צו זיין אין איין פאַל ווי אין דעם אַנדערן דאָס לעבען. פערשפּרעכען אונז אפשר די מאָדערנע טענדענצען עפּעס אַנדערעס ? מען וויל, אַז קיינער זאָל מעהר ניט זיין אין אַ פערלעגענהייט וועגען די נויטיגע לעבענסבעדערפּעּ־נישען, נאָר ער זאָל זיך אין דעם פּרט פיהלען געזיכערט ; און פון דער אַנדערער זייט לערנט מען, אַז דער מענש דאַרף זיך קימערן פאַר דער וועלט און דאַרף זיך איינלעבען אין דער ווירקליכער וועלט, ניט זאָרגענדיג אומזיסט וועגען אַ יענער וועלט.

לאָמיר אויפפאַסען דיזעלביגע זאַך פון אַנאַנדער זייט. דער וואָס זאָרגט זיך נאָר צו לעבען, פערגעסט לייכט מחמת דער דאָזיגער זאָרג דעם גענוּס פון לעבען. ווען זיין גאַנצע דאגה איז נאָר וועגען לעבען און ער דענקט נאָר ווי צו דערהאַלטען זיין טהייער לעבען, פערווענדט ער ניט זיין גאַנצע קראַפט אויסצונוצען דאָס לעבען, ד. ה. צו געניסען. ווי אָבער נוצט מען יאָ האָס לעבען ? דורכדעם וואָס מען פערברויכט עס, אַזוי ווי דאָס ליכט וואָס מען נוצט, דערמיט וואָס מען פערברענט עס. מען נוצט דאָס לעבען, און ממילא זיך, דעם וואָס לעבט, דערמיט וואָס מען פערצעהרט דאָס און זיך. לעבענסגענוּס מיינט דער פערברויך פון לעבען.

אַלזאָ — מיר זוכען דעם גענוּס פון לעבען ! און וואָס האָט די רעליגיעזע וועלט געטאָן ? זי האָט געזוכט דאָס לעבען. „אין וואָס בעשטעהט דאָס אמת'ע לעבען, דאָס זעליגע לעבען א. אז. וו. ? ווי זאָל מען עס דערגרייכען ? וואָס מוז דער מענש טהאָן, וואָס מוז ער ווערן, כדי צו זיין אַן אמת לעבענדער מענש ? ווי אַזוי ערפילט ער דעם דאָזיגען בערוף ?״ אָט די און נאָך אַזוינע פראַגען בעווייזען, אַז די וואָס האָבען געשטעלט די פראַגען, האָבען ערשט זיך געזוכט, ד. ה. זיך אין דעם ריכטיגען זין, אין דעם זין פון וואָרהאַפטיגען לעבען. „וואָס איך בין, איז נישט מעהר ווי שוים און שאָטען ; וואָס איך וועל זיין, דאָס איז מיין אמת'ער איך״. יאָגען זיך נאָך אָט דעם איך, שאַפען איהם, רעאַליזירען איהם, דאָס מאַכט די שווערע אויפגאַבע פון שטערבליכע מענשען,

עקזיסטירען נאָר דורכדעם, וואָס איך דערהויב זיי און שטעל זיך נידעריגער.

בכן, הייסט עס, איז מיין שייכות צו דער וועלט אַט די: איך טהו פאַר איהר גאָרנישט פון „גאָט'ס וועגען", איך טהו מעהר גאָרנישט „פון מענשענ'ס וועגען", זאָנדערן, וואָס איך טהו, דאָס טהו איך „פון מיינטוועגען". נאָר אַזוי בעפריעדיגט מיך די וועלט, בעת פאַר דעם רעליגיעזען שטאַנדפונקט — אין וועלכען איך רעכען אויך אַריין דעם מאָראַלען און הומאַניטערן שטאַנדפּונקט — איז כאַראַקטעריסטיש, וואָס אַלץ בלייבט נאָר א פ ר ו מ ע ר ו ו א ו נ ש (פּיאום דעזידעריום), ד. ה. עפּעס עולם־הבא'דיגס, ניט־דערגרייכטעס. אַזוי זיינען די אַלגעמיינע זעליגקייט פון מענשען, די מאָראַלע וועלט פון אַן אַלגעמיינער ליעבע, דער אייביגער פריעדען, דער אונטערגאַנג פון עגאָיזם א. אַז. וו. „קיין זאַך אויף דער וועלט איז ניט פאָלקאָמען" — מיט אַט דער פּוסטער פראַזע נעהמען פון איהר אָבשייד די „גוטע" און געהען אַוועק אין זייער קאַמערל צו גאָט אָדער פערמויערן זיך אין זייער שטאָלצען „זעלבסטבעוואוסטזיין". מיר אָבער בלייבען אין אַט דער „אונפאָלקאָמענער" וועלט, ווייל מיר קאָנען זי אַזוי אויך געברויכען צו אונזער — זעלבסט־גענוס.

מיין פערקעהר מיט דער וועלט בעשטעהט דעריין, וואָס איך גענים זי, און פערברויך זי אויף דעם אופן פאַר מיין זעלבסט־גענוס. דער פ ע ר ק ע ה ר איז ג ע נ ו ס פ ו ן ד ע ר ו ו ע ל ט און געהערט צו מיין — זעלבסט־גענוס.

---

3. מיין זעלבסט־גענוס.

מיר שטעהען ביי דעם אָבשייד־גרעניץ פון אַן עפּאָכע. די ביזאהעריגע וועלט האָט מעהר נישט געהאַט אין זין ווי דעם געווינס פון לעבען, זי האָט געזאָרגט פאַר'ן — ל ע ב ע ן. וואָרים סיי אַלע טהעטיגקייטען ווערן אָנגעשטרענגט צוליעב עולם הזה אָדער עולם הבא, פאַר דאָס צייטליכע אָדער אייביגע לעבען, סיי מען לעכצט נאָך דאָס „טעגליכע ברויט" („גיב אונז אונזער טעגליך ברויט") אָדער נאָך דעם הייליגען ברויט („דאָס ריכטיגע ברויט פון הימעל"; „דאָס ברויט גאָטעס, וואָס קומט פון הימעל און גיט דער וועלט דאָס

איבער די פרומע — האָבען זיי געדענקט וועגען עפּעס אַנדערש אחוץ וועגען דעם אידעאַל? האָבען זיי געשטרעבט צו עפּעס אַנדערש אחוץ צו דעם אַבסאָלוטען איך? בענקעניש און האָפנונג אומעטום, און מעהר גאָרנישט. פון מיינטוועגען רופט עס ראָמאַנטיק.

אויב דער לעבענס־גענוס דאַרף טריאומפירען איבער דער לעבענס־בענקעניש אָדער דער האָפנונג פון לעבען, דאַן מוז ער זיי גובר זיין אין זיין דאָפּעלטער בעדייטונג, וועלכע שיללער האָט אַרויסגעבראַכט אין זיין „אידעאַל און לעבען“; ער מוז פערניכטען די גייסטליכע און וועלטליכע אָרימקייט, ער מוז פערטיליגען דעם אידעאַל און — די נויט פון דעם טעגליכען ברויט. דער, וואָס מוז פערברענגען זיין לעבען, כדי אויפצוהאַלטען האָם לעבען, דער קאָן עס ניט געניסען, און ווער עס זוכט ערשט זיין לעבען, דער האָט עס ניט און קאָן עס פּונקט אַזוי וועניג געניסען: ביידע זיינען אָרים, אָבער „געבענשט זיינען די אָרימע“...

די, וועלכע הונגערן נאָך דעם אמת'ן לעבען, האָבען ניט קיין מאַכט איבער זייער איצטיגען לעבען, נאָר זיי מוזען עס אָנווענדען פאַר דעם צוועק, צו געווינען דורכדעם דאָס האָזיגע אמת'ע לעבען, און זיי מוזען עס אינגאַנצען אָפּפערן צו דעם דאָזיגען שטרעבען און דער דאָזיגער אויפגאַבע. אויב מען זעהט איין גאַנץ קלאָר, אַז ביי די רעליגיעזע, וועלכע האָפען אויף אַ לעבען אין יענער וועלט און קוקען אויף דעם לעבען פון דער וועלט בלויז ווי אויף אַ פאָרבערייד־טונג צו יענעם לעבען, איז זייער עקזיסטענץ אויף דער וועלט נישט מעהר ווי אַ מיטעל, וואָס זיי שטעלען אין דיענסט צו דעם געהאָפטען הימעלשען לעבען, וואָלט עס אָבער געוועזען אַ גרויסער טעות צו מיינען, אַז די העכסט־ראַציאָנאַליסטישע און אויפגעקלערטע זיינען ווייניגער אויפאָפּפערענד. אין די ווערטער „דאָס אמת'ע לעבען“ ליעגט דאָך אַ פיעל אומפאַסענדערע בעדייטונג, איידער דאָס וואָרט „הימעלשע לעבען“ קאָן אויסדריקען. נעהמט דעם ליבעראַלען בעגריף — איז אפשר דאָס „מענשליכע“ און דאָס „באמת מענשליכע“ ניט דאָס אמת'ע לעבען? און פיהרט שוין אפשר יעדערער לכתחלה דאָס דאָזיגע וואהרהאַפטיג־מענשליכע לעבען, אָדער ער מוז זיך נאָך ערשט מיט שווערער מיה דערהויבען דערצו? האָט ער דאָס שוין אַלס זיין געגענווערטיג לעבען, אָדער ער מוז עס נאָך ערשט אויפ־

וועלכע שטארבען נאָר, כדי אויפצושטעהן תחית המתים, וועלכע לעבען נאָר, כדי צו שטארבען, — לעבען נאָר, כדי צו געפינען דאָס אמת׳ע לעבען.

ערשט דאַן, ווען איך צווייפעל ניט מעהר אין זיך און זוך זיך ניט מעהר, בין איך באמת מיין אייגענטום: איך האָב זיך, דערי־בער געברויך איך און געניס איך זיך. פערקעהרט, איך קאָן קיינמאָל ניט האָבען קיין גענוס פון זיך, כל זמן איך דענק, אז איך דארף נאָך ערשט אויסגעפינען מיין אמת׳ן איך, און אז מען מוז שטרעבען, בדי ניט איך, נאָר קריסטוס זאָל אין מיר לעבען, אָדער א וועלכער עס איז אנדערער גייסטיגער, ד. ה. רוח׳דיגער איך, צ. ב. ש. דער אמת׳ער מענש, דאָס וועזען פון מענשען און דער גלייכען.

אַן אונגעהייערער מרחק טיילט אָב די ביידע אָנשויאונגען: אין דער אַלטער אָנשויאונג געה איך צו זיך, אין דער נייער, געה איך ארויס פון זיך; אין יענער לעבין איך נאָך זיך, אין דער האָב איך זיך און מאך מיט זיך, ווי מען מאכט מיט יעדען אנדער אייגענטום — איך געניס זיך לויט מיין ווילגעפעלען. איך ציטער ניט מעהר וועגען דאָס לעבען, נאָר איך „פערטהו" עס.

פון איצטער אָן איז די פראַגע, ניט ווי אזוי מען קאָן דאָס לעבען ערווערבען, נאָר ווי אזוי מען קאָן עס פערטאָן און געניסען; אָדער, ניט ווי אזוי מען דארף אין זיך שאפען דאָס אמת׳ע לעבען, נאָר ווי אזוי מען דארף זיך אויפלעזען, זיך אויסלעבען.

וואָס קאָן זיין דער אידעאַל אנדערש איידער דער געזוכטער, שטענדיג־ווייטער איך? מען זוכט זיך, הייסט עס, אז מען האָט זיך נאָך ניט; מען טראַכט וואָס מען **זאָל** זיין, הייסט עס אז מען **איז** עס ניט. מען לעבט אין בענקעניש און מען האָט טויזענדער יאָהרען געלעבט אין דעם; אין **האָפנונג** האָט מען געלעבט. גאַנץ אנדערש לעבט זיך אין — **גענוס**!

בעציהט זיך דאָס געזאָגטע אפשר נאָר אויף די אזוי גערופענע פרומע? ניין, דאָס בעציהט זיך אויף אַלעמען, וועלכע געהערן צו דער פערגעהענדער עפּאָכע פון דער געשיכטע, אפילו צו איהרע לעבע־מענשען. זיי האָבען אויך נאָך די וואָכעדיגע טעג א שבת־טאָג און נאָך די יאָגענישען פון דער וועלט א חלום פון א בעסערער וועלט, פון אַן אַלגעמיינעם גליק פון דער מענשהייט, קורץ — אַן אידעאַל. און די פילאָסאָפען, וועלכע מען שטעלט אוועק קעגענ־

טער פײנד, װאָס װעט פערטיליגט װערן, איז דער טויט" (1. קאָרינטה, 15, 26). „קריסטוס האָט אװעקגענומען די מאַכט פון טויט און דורך דעם עװאַנגעליום געבראַכט פאַר'ן שײן דאָס לעבען און א װעזען, װאָס פערגעהט ניט" (2. טים. 1, 10). „װאָס פערגעהט ניט", — שטאַנדהאַפטיגקײט.

דער מאָראַלער מענש װיל דאָס גוטע, דאָס גערעכטע, און װען ער נעהמט אָן די מיטלען, װעלכע פיהרען צו דעם דאָזיגען ציעל, װאָס פיהרען װירקליך צו איהם, דאַן זײנען זײ ניט ז ײ נ ע מיטלען, נאָר די מיטלען פון דאָס גוטע, דאָס גערעכטע א. אז. װ. אלײן. די דאָזיגע מיטלען זײנען קײנמאָל ניט אונמאָראַליש, װײל דער גוטער צװעק גופא װערט פערװירקליכט דורך זײ: דער צװעק הײליגט די מיטלען. אָט דעם פרינציפּ רופט מען אָן יעזואיטיש, ער איז אָבער דורכאױס „מאָראַליש". דער מאָראַלישער מענש ד י ע נ ט א צװעק אָדער אַן אידעע: ער מאַכט זיך פאַר'ן װערק־צײג פון דער אידעע פון גוטעס, אזױ װי דער פרומער האַלט עס פאַר א כבוד צו זײן דער װערקצײג אָדער דער אינסטרומענט פון גאָט. װאַרטען אויפ'ן טויט שרײבט פאָר דער מאָראַלער געבאָט אַלס דאָס גוטע; אַלײן זיך איהם אָבגעבען איז אונמאָראַליש און שלעכט: דער ז ע ל ב ס ט מ אָ ר ד געפינט קײן ענטשולדיגונג פאַר דעם ריכטער־שטוהל פון דער מאָראַל. אויב דער רעליגיעזער מענש פערבאָט צו בעגעהן זעלבסטמאָרד, װײל „דו האָסט זיך דאָס לעבען ניט גענעבען, זאָנדערן גאָט, װעלכער קאָן נאָר אַלײן דאָס פון דיר װיעדער צונעהמען" (אזױ װי אפילו לױט אָט דער פאָרשטעלונג נעהמט גאָט פון מיר ניט צו דאָס לעבען, װען איך טויט זיך, פונקט אזױ גוט װי װען א דאַך־ציעגעל אָדער א פײנדליכע קויל דער'הרג'עט מיך: ער האָט דאָך אין מיר דערװעקט דעם בעשלוס זיך צו טויטען!): דאַן פערבאָט דער מאָראַלישער מענש דעם זעלבסטמאָרד, װײל איך בין שולדיג מײן לעבען דעם פאַטערלאַנד א. אז. װ., „װײל איך װײס ניט, צי איך װעל ניט קאָנען נאָך אויפטאָן גוטעס מיט מײן לעבען". עס פערשטעהט זיך, דאָס גוטע פערליערט דאָך אין מיר א װערקצײג, אזױ װי גאָט פערלירט אין מיר א אינסטרומענט. אויב איך בין אונמאָראַליש, קאָן איך זיך ב ע ס ע ר ן, װעט זײן א נצחון פאַר דאָס גוטע; בין איך „גאָטלאָז," קאָן איהם מײן ת ש ו ב ה ־ ט ה אָ ן ברײנגען א נחת־רוח. זעלבסטמאָרד איז

קעמפּפען אַלס זיין צוקינפטיג לעבען, וואָס ער וועט בעקומען נאָר דאַן, ווען ער איז „נישט מעהר פערפלעקט פון קיין עגאָיזם“? ביי דעם בליק עקזיסטירט דאָס לעבען, נאָר כדי צו געווינען לעבען, און מען לעבט נאָר, כדי צו מאַכען לעבעדיג אין זיך דאָס וועזען פון מענשען, מען לעבט פון דעם דאָזיגען וועזענ׳ס וועגען. מען האָט לעבען, נאָר כדי צו פערשאַפען זיך דורכדעם דאָס אמת׳ע לעבען, וואָס איז גערייניגט פון יעדען עגאָיזם. דערפאַר שרעקט מען זיך צו מאַכען אַ וועלכען עס איז געברויך פון לעבען: עס מוז נאָר דיענען פאַר דעם „ריכטיגען געברויך“.

קורץ, מען האָט אַ לעבענס־בערוף, אַ לעבענס־אויפגאַבע, מען האָט עפּעס צו פערווירקליכען און אַרויסברענגען דורכ׳ן לעבען; אַן עפּעס, פאַר וועלכען אונזער לעבען איז נאָר אַ מיטעל און אַ ווערקצייג; אַן עפּעס, וואָס איז ווערטה מעהר איידער דאָס לעבען, אַן עפּעס, וואָס מען איז איהם שולדיג דאָס לעבען. מען האָט אַ גאָט, וועלכער פערלאַנגט אַ לעבעדיגען קרבן. נאָר די גראָבקייט פון מענשליכע קרבנות איז מיט דער צייט פערלאָרן געגאַנגען; די מענשליכע קרבנות גופא זיינען געבליבען ניט־געמינדערט, און פערברעכער פאַלען יעדע שעה אַלס קרבנות פון גערעכטיגקייט, און מיר „אָרימע בעלי עבירות“ שלאַכטען זיך אַליין אַלס קרבן פאַר „דאָס מענשליכע וועזען“, פאַר דער „אידעע פון דער מענשהייט“, פאַר דער „מענשליכקייט“ און ווי די געזעצן און געטער זאָלען דאָרט ניט הייסען.

דערפאַר אָבער, וואָס מיר זיינען שולדיג אונזער לעבען צו יענעם עפּעס, דעריבער האָבען מיר קיין רעכט ניט — דאָס איז דער נעקסטער פונקט — זיך צו נעהמען דאָס לעבען.

די קאָנסערוואַטיווע טענדענץ פון קריסטענטום ערלויבט ניט אַנדערש צו דענקען וועגען דעם טויט, סיידען מיט דער כונה אַוועקצונעהמען פון איהם זיין גיפט און — גאַנץ פיין זיך צו לעבען און דערהאַלטען ווייטער. אַלץ לאָזט דער קריסט געשעהן און קומען אויף איהם, אויב ער — דער אַרכי־איד — קאָן זיך נאָר אַריינשאַכערן און אריינשמוגלען אין הימעל; זיך אַליין טויטען טאָר ער ניט, ער מעג זיך נאָר — דערהאַלטען און אַרבייטען פאַר דער „צובערייטונג פון זיין צוקינפטיגער היים“. קאָנסערוואַטיזם אָדער דער „נצחון איבער׳ן טויט“ ליעגט איהם אַם האַרצען: „דער לעצ־

דען איז דער דאָזיגער בעגריף בעגריפען געוואָרן, אָדער ווי פערשיי־דען איז דאָס דאָזיגע וועזען פאַרגעשטעלט געוואָרן! וועלכע פאָדע־רונגען שטעלט דאָס העכסטע וועזען דעם מאַחמעדאַנער און וועלכע אַנדערע פאָדערונגען גלויבט וויעדער דער קריסט, אז ער פערנעהמט פון איהם; ווי געגענגעזעצט מוז דעריבער אַרויסקומען די געשטאַל־טונג פון לעבען ביי זייביידען! דאָס אבער האַלטען אַלע פעסט, אַז דאָס העכסטע וועזען דאַרף פ י ה ר ע ן אונזער לעבען.

מילא די פרומע, וועלכע געפינען אין גאָט זייער פיהרער און אין זיין וואָרט אַ ריכטשנור פאר זייער לעבען, דערמאָן איך אומע־טום נאָר פערבייגעהענדיג, ווייל זיי געהערן צו אַן אָבגעלעבטער ענטוויקלונגס־פעריאָדע, און אַלס פערשטיינערטע קאָנען זיי זיך אייביג בלייבען שטעהן אויף זייער אונבעוועגליכען פונקט; אין אונזער צייט האָבען שוין ניט מעהר די פרומע דאָס וואָרט, נאָר די ליבעראַלען, און אפילו די פרומקייט גופא קאָן זיך ניט אָבהאַל־טען צו רויטלען איהר בלאַס פנים מיט אַ ליבעראַלער פארב. די ליבעראַלע אבער פערעהרען ניט אין גאָט זייער פיהרער און בויען ניט זייער לעבען לויט דעם ריכטשנור פון גאָט'ס וואָרט, נאָר זיי פיהרען זיך לויט דעם ריכטשנור פון מענשען: זיי ווילען זיין און לעבען ניט „געטליך", נאָר „מענשליך".

דער מענש איז דעם ליבעראַל'ס העכסטעס וועזען, דער מענש איז זיין לעבענס פ י ה ר ע ר, די מענשליכקייט איז זיין ריכט־שנור אָדער קאַטעכיזם. גאָט איז גייסט, אָבער דער מענש איז דער „פאָלקאָמענסטער גייסט", דער ענדליכער רעזולטאַט פון דער לאַנ־גער גייסט־געיעג אָדער „פאָרשונג אין דער טיעפעניש פון דער גאָטהייט", ד. ה. אין דער טיעפעניש פון גייסט.

יעדער שטריך דיינער מוז זיין מענשליך, דו אַליין מוזט פון קאָפּ ביז די פיס, פון אינעווענינג ווי פון דרויסען, זיין מענשליך: ווארים די מענשליכקייט איז דיין ב ע ר ו ף.

בערוף — בעשטימונג — אויפגאַבע! —

וואָס איינער קאָן ווערן, דאָס ווערט ער. אַ געבאָרענער פּאָעט קאָן געוויס געשטערט ווערן דורך אונגינסטיגע אומשטענדען צו פערנעהמען זיין פּלאַץ אויף דער הויך פון דער צייט און צו שאַפען, נאָכדעם ווי ער מאַכט דורך די גרויסע שטודיען, וואס זיינען נויטיג דערצו, פּ אָ ל ק אָ מ ע נ ע קונסטווערק; אָבער דיכטען וועט ער,

דעריבער דערווידער אי צו גאָט, אי צו דער מאָראַל. ווען אַ רעלי־גיעזער מענש נעהמט זיך דאָס לעבען, בעווייזט ער דערמיט, אַז ער האָט זיך פערגעסען אָן גאָט; אויב אַ מענש, וואָס שטעהט אויפ׳ן שטאַנדפּונקט פון מאָראַל, איז בעגאַנגען זעלבסטמאָרד, הייסט עס, אַז ער האָט פערגעסען זיין פליכט, ער האָט געהאַנדעלט אונמאָראַ־ליש. מען האָט זיך געבראָכען דעם קאָפּ איבער דער פראַגע, צי עמיליע גאַלאָטטי׳ס טויט לאָזט זיך רעכטפערטיגען פאַר דער מאָראַל (איהר האָט געטויט איהר פאָטער, אָבער מען בעטראַכט עס האָך ווי אַ זעלבסטמאָרד, וואָס אין עצם פון דער זאַך איז עס טאַקע אַזוי געווען). וואָס זי איז געווען אַזוי פערנאַרט וועגען איהר צניעות, אַ מאָראַלישעס גוט, אָבצוגעבען דערפאַר אפילו איהר לעבען, איז יעדענפאַלס מאָראַליש; פערקעהרט ווידער, וואָס זי האָט ניט גע־קאָנט זיך פערלאָזען אויף איהר כח גובר צו זיין איהר הייס בלוט, איז געווען אונמאָראַליש.* אַזוינע ווידערשפּרוכען בילדען בכלל דעם טראַגישען קאָנפליקט אין דער מאָראַלער טראַגעדיע, און מען מוז מאָראַליש דענקען און פיהלען, כדי צו קאָנען נעהמען אַ אינטע־רעס דעריין.

וואָס איז ריכטיג פאַר דער פרומקייט און דער מאָראַל, ועט נויטיגערווייז אויך פּאַסען בנוגע דער מענשליכקייט, ווארים מען איז אויף דעמזעלביגען אופן שולדיג דאָס לעבען דעם מענשען, דער מענשהייט אָדער דעם מענשליכען מין. נאָר ווען איך בין קיינעם ניט פערפליכטעט, איז די דערהאַלטונג פון לעבען — מיין זאַך. „איין שפּרונג פון אָט דער בריק מאַכט מיך פריי!“

זיינען מיר אָבער די דערהאַלטונג פון אונזער לעבען שולדיג יענעם וועזען, וועלכען מיר מוזען פערווירקליכען אין זיך, דאַן איז עס פּונקט אַזוי ויעל אונזער חוב ניט צו פיהרען דאָס לעבען לויט אונזער פערלאַנג, נאָר צו געשטאַלטען עס אין איינשטימונג מיט דעם דאָזיגען וועזען. מיין גאַנצעס פיהלען, דענקען און ועלען, מיין גאַנצעס טהאָן און טראַכטען געהערט — איהם.

וואָס איז אין איינשטימונג מיט יענעם וועזען, דאָס נעהמט זיך פון דעם בעגריף, וואָס מען האָט פון איהם; און ווי פערשיי־

* [זעה איינס פון דער לעצטער סצענע אין 5טען אַקט פון לעסינג׳ס טראַגעדיע „עמיליע גאַלאָטטי“. איז איבערזעצט אין אידיש.]

אזוי גליקליך, ווען איהר וואָלט געמעגט ארומשפרינגען לויט אייער שכל נאָך, איהר מוזט גאָר טאנצען נאָך דעם פייפעל פון די מלמדים און בערען־פיהרער, כדי צו מאכען אזוינע קונצשטיק, צו וועלכע איהר וועט זיך קיינמאָל אין לעבען ניט דארפען געברויכען. און איהר טהוט צומאָל אפילו קיין בריק ניט, פּארוואָס מען נעהמט אייך אלעמאָל אָן פאר עפּעס אנדערש איידער פאר דאָס, וואָס איהר וואָלט זיך ווען געבען. ניין, איהר זאָגט נאָר איבער מעכאניש די פראגע, וואָס מען זאָגט אייך פאָר: „וואָס איז מיין בערוף? וואָס מוז איך טהאָן?" איהר דארפט נאָר דאָס פרעגען, כדי צו לאָזען זיך זאָגען און בעפעהלען, וואָס איהר מוזט טהאָן, זיך צו לאָזען אָנצייכענען אייער בערוף, אָדער גאָר צו לאָזען זיך בעפעהלען און ארויפלעגען אויף אייך א חוב לויט דער פאָרשריפט פון דעם גייסט. בנוגע דעם ווילען הייסט עס אלזאָ: איך וויל, וואָס איך זאָל.

א מענש איז צו גאָרנישט ניט „בערופען" און האָט ניט קיין „אויפגאבע", קיין „בעשטימונג" — פונקט אזוי־ווי א פלאנץ אָדער א חיה האָט א „בערוף". די בלום פאָלגט ניט דעם בערוף זיך צו ענטוויקלען, אָבער זי ווענדט אָן איהרע אלע קרעפטען צו געניעסען און פערצעהרען די וועלט, אזוי גוט ווי זי קאָן; ד. ה. זי זויגט איין אזויפיעל זאפטען פון דער ערד, אזויפיעל לופט פון דעם עטהער, אזויפיעל ליכט פון דער זון, וויפיעל זי קאָן בעקומען און איינהאַל־טען אין זיך. דער פויגעל לעבט ניט לויט א בערוף, אָבער ער געברויכט זיינע קרעפטען וויפיעל עס לאָזט זיך: ער כאפט זשוקעס און זינגט וויפיעל זיין הארץ גלוסט. די כחות פון דער בלום און דעם פויגעל זיינען אָבער קליין אין פערגלייך צו די כחות פון א מענשען, און א מענש, וואָס ווענדט אָן זיינע קרעפטען, וועט מאכען א פיעל געוואַלטיגערן רושם אויף דער וועלט, איידער די בלום און די חיה. קיין בערוף האָט ער ניט, אָבער ער האָט קרעפטען, וועלכע ווייזען זיך ארויס וואו זיי זיינען, ווייל זייער זיין בעשטעהט דאָך נאָר אין זייער ארויסווייזען זיך, און זיי קאָנען פונקט אזוי ווייניג בלייבען אונטהעטיג, ווי דאָס לעבען, וואָס אויב עס וואָלט „שטיל געשטאנען" איין רגע, וואָלט עס שוין מעהר ניט געווען קיין לעבען. מען וואָלט געקאָנט אויסרופען צו דעם מענ־שען: נעברויך דיין קראפט! אָבער אין אָט דעם אימפּעראטיוו

סיי ער איז אַן אַקערקנעכט, סיי ער האָט דאָס מזל צו לעבען אין דעם הויף פון וויימאַר [ווי געטהע]. א געבאָרענער מוזיקער וועט אַרויסברענגען מוזיק, אַלץ איינס צי אויף אַלערליי אינסטרומענטען, אָדער נאָר אויף א רעהרעל פון א האָבער־שטרוי. א געבאָרענער פילאָזאָפישער קאָפּ קאָן זיך אויסצייכענען אַלס אוניווערזיטעט־פילאָזאָף אָדער האַרף־פילאָזאָף. ענדליך א געבאָרענער חמור, וועלכער קאָן פונדעסטוועגען זיין אין דערזעלביגער צייט א היבשער ביטראַק, ווי יעדערער וואָס האָט בעזוכט שוהלען קאָן וואַרשיינליך זיך דערמאָנען פיעלע ביישפיעלען פון אַזוינע שילער, וועט אייביג בלייבען א גראָבער קאָפּ, סיי ער איז אויסמושטירט און דרעסירט געוואָרן פאַר א שעף פון א ביוראָ, סיי ער דיענט ביי אַזא שעף אַלס שטיוועל־פוצער. יאָ, די געבאָרענע שמאָלע קעפּ מאַכען אָהן צווייפעל אויס דעם צאָהלרייכסטען קלאַס מענשען. פאַרוואָס זאָלען טאַקע ניט פאָרקומען אין דעם מענשליכען מין דיזעלביגע חלוקים, וועלכע מען זעהט אַזוי קלאָר ביי יעדען מין פון די חיות? בעגאַבטע און ווענינער־בעגאַבטע געפינען זיך אומעטום.

דאָך אַזוינע גולמס, אַז מען זאָל זיי גאָר ניט קאָנען אַריינגעבען קיינע אידעען, זיינען פאַראַן ווענינ. דעריבער האַלט מען געוועהנליך אַלע מענשען פאַר פעהיג צו בענעהמען א רעליגיאָן. אין א געוויסען גראַד זיינען זיי פעהיג צו אַנדערע אידעען אויך, צ.ב.ש. צו א געוויסער פערשטענדניס פון מוזיק, אַפילו צו עפּעס פילאָזאָפיע א. אַז. וו. פון דאַנען נעהמט זיך דאָס גלח'עשאַפט פון דער רעליגיאָן, דער מאָראַל, דער בילדונג, דער וויסענשאַפט א. אַז. וו. און די קאָמוניסטען צ.ב.ש. ווילען דורך זייער „פאָלקס שוהל" מאַכען אַלץ צוגענגליך פאַר אַלעמען. עס הערט זיך די געוועהנליכע בעהויפּטונג, אַז אָט די „גרויסע מאַסע" קאָן ניט אויסקומען אָהן רעליגיאָן; די קאָמוניסטען ברייטערן אויס די דאָזיגע בעהויפּטונג אין דעם זאַץ, אַז ניט נאָר די „גרויסע מאַסע", נאָר לחלוטין אַלע זיינען בערופען צו אַלץ.

ניט גענוג וואָס מען האָט די גרויסע מאַסע געהאַקט אין קאָפּ רעליגיאָן, זאָל זי איצט גאָר זיך נאָך מוזען פערנעהמען מיט „אַלעס מענשליכע". דאָס מושטירען ווערט וואָס ווייטער אַלץ אַלגעמיינער און מעהר אומפאַסענד.

איהר אָרעמע בעשעפּעניסען, וואָס איהר האָט געקאָנט לעבען

און א ווירקליכער, אין דער געגענוואַרט. ווי אַזוי און וואו איך זאָל ניט זיין, אין פריידען און אין ליידען, א קינד אָדער א זקן, מיט בטחון אָדער אין צווייפעל, אין שלאָף אָדער וואך — בין איך עס; איך בין דער אמת'ער מענש.

אויב אָבער איך בין דער מענש און האָב ווירקליך געפונען אין מיר איהם, ווען די רעליגיעזע מענשהייט האָט בעציי־כענט אַלס דעם וויטסטען ציעל, דאַן איז אויך אַלץ, וואָס איז „באמת מענשליך", מיין אייגענס. וואָס מען האָט צוגע־שריבען צו דער אידעע פון דער מענשהייט, דאָס געהערט מיר. יענע האַנדעל־פרייהייט צ. ב. ש., וועלכע די מענשהייט דאַרף נאָך ערשט דערגרייכען, און וועלכע ווערט פּערזעצט, ווי א כשוף־חלום אין איהר גאָלדענער צוקונפט — איך נעהם זי פאַר זיך אַפריהער אַלס מיין אייגענטום און בעטרייב זי דערווייל אין דער פאָרם פון קאָנטראַבאַנד. געווים זיינען פאַראַן נאָר ווייניגע קאָנטראַבאַנדיס־טען, וואָס פערשטעהען אָט אַזוי צו דערקלערן וואָס זיי טהוען, אָבער דער אינסטינקט פון עגאָיזם איז ממלא זייער בעוואוסטזיין. וועגען דער פרעס־פרייהייט האָב איך דאָס אייגענע געצייגט אויבען.

אַלץ איז מיין אייגענס, דעריבער נעהם איך מיר צוריק דאָס, וואָס וויל זיך פון מיר אָבציהען, קודם כל אָבער נעהם איך זיך שטענדיג צוריק, ווען איך ווער אָוועקגעשלעפּט פון זיך, עפּעס וואָס צו דיענען. אָבער אפילו דאָס איז אויך ניט מיין בערוף, נאָר מיין נאַטירליכע טהאַט.

גענוג, עס איז א געוואַלטיגער אונטערשייד, צי איך מאַך זיך פאַר דעם אויסגאַנגס־פּונקט אָדער פאַר דעם ציעל־פּונקט. אַלס ציעל־פּונקט האָב איך זיך ניט, ממילא בין איך זיך נאָך פרעמד, בין מיין וועזען, מיין „אמת וועזען", און דאָס דאָזיגע מיר פרעמדע „אמת וועזען" וועט מיט מיר טרייבען שפּאַס, ווי א רוח פון טויזענדערליי נעמען. ווייל איך בין נאָך ניט איך, איז אַנאַנ־דערער איך, מיין איך (ווי דהיינו גאָט, דער אמת'ער מענש, דער באמת פרומער, דער פערנינפטיגער, דער פרייער א. אַז. וו.).

זייענדיג נאָך וויט פון זיך, צוטייל איך מיך אין צוויי העלפט, פון וועלכע איינע, די ניט־דערגרייכטע און וואָס דאַרף ערשט מקוים ווערן, איז די אמת'ע. איינע, די ניט אמת'ע, ד. ה. די ניט־גייסטיגע, מוז געבראַכט ווערן פאַר א קרבן; די אַנדערע, די אמת'ע,

וואָלט געקאָנט ליגען דער זין, אַז עס איז דעם מענשען'ס אויפ־גאַבע צו געברויכען זיין קראַפט. עס איז ניט אַזוי. ריכטיגער געזאָגט, געברויכט יעדערער ווירקליך זיין קראַפט, ניט האַלטענדיג עס צוערשט פאַר זיין בערוף: יעדערער געברויכט יעדע רגע אַזוי־פיעל קראַפט וויפיעל ער בעזיצט. מען זאָגט אפילו ווענגען אַ בעזיעגטען, אַז ער האָט געדאַרפט אָנשטרענגען זיינע כחות אביסעל מעהר; מען פערגעסט אָבער, אַז ווען ער וואָלט אין דעם אויגענ־בליק, בעת ער איז געפאַלען, געהאַט די קראַפט אָנצושטרענגען זיינע קרעפטען (למשל די קערפערליכע כחות), וואָלט ער עס אודאי ניט פערפעהלט צו טהאָן: אויב עס איז אפילו נאָר געווען די מוטה־לאָזיגקייט פון איין מינוט, איז עס דאָך געווען — אַ קראַפטלאָזיג־קייט, וואָס האָט געדויערט אַ מינוט. די כחות קאָנען גאַנץ געוויס זיך פערשאַרפען און פערפיעלפאַכען, דערהויפט דורך דעם פיינד־ליכען ווידערשטאַנד אָדער דורך דעם פריינדליכען ביישטאַנד; אָבער וואו מען פערפעהלט זיי אָנצו־ווענדען, קאָן מען זיכער זיין אַז זיי זיינען ניטאָ. מען קאָן פון אַ שטיין אַרויסשלאָגען פייער, אָבער אָהן דעם קלאַפּ קומט קיין פייער ניט אַרויס; אויפ'ן זעלביגען אופן האָט אַ מענש אויך נויטיג, מען זאָל איהם געבען אַ „שטויס".

אַזוי ווי די קרעפטען ווייזען זיך אַלעמאָל אַרויס טהעטיג פון זיך אַליין, איז דעריבער דער געבאָט זיי צו געברויכען איבערפליסיג און זינלאָז. צו געברויכען זיינע קרעפטען איז ניט דעם מענשענ'ס בערוף און אויפגאַבע, נאָר עס איז אין יעדער צייט זיין ווירקליכע, עקזיסטירענדע טהאַט. קראַפט איז נאָר אַן איינפאַכעס וואָרט פאַר קראַפט־אַרויסווייזונג.

אַקוראַט ווי די רויז איז פון אָנהויב אָן אַן אמת'ע רויז, ווי די נאַכטיגאַל איז שטענדיג אַן אמת'ע נאַכטיגאַל, אַזוי בין איך אַן אמת'ער מענש ניט ערשט יעמאָלט, ווען איך ערפיל מיין בערוף און לעב לויט מיין אויפגאַבע, נאָר איך בין לכתחילה אַן אמת'ער מענש. מיין ערשטעס מורמלען איז דער לעבענסצייכען פון אַן „אמת'ן מענשען", מיינע לעבענס־קאַמפּפען זיינען זיינע קראַפט־אויסגוסען, מיין לעצטער אָטעמצוג איז דאָס לעצטע קראַפט־אויסהויכען פון „דעם מענשען".

דער אמת'ער מענש ליעגט ניט אין דער צוקונפט, אַ געגענ־שטאַנד וועלכען מען בעגעהרט, נאָר ער ליעגט, אַן עקזיסטירענדער

מען בעקלערט, אז די ווערטער „עס איז מעגליך, אז..." האבען כמעט קיינמאל ניט קיין אנדער זין אחוץ דעם: „איך קאן מיר דענקען אז...", צ. ב. ש. עס איז מעגליך, אז אלע מענשען לעבען פערנינפטיג, ד. ה. איך קאן מיר דענקען, אז אלע א. אז. וו. אזוי ווי מיין דענקען קאן ניט פועל'ן, און ממילא פועל'ט עס טאקע ניט, אז אלע מענשען זאלען לעבען פערנינפטיג, נאר דאס מוז איבערגעלאזט ווערן צו די מענשען אליין, איז דעריבער די אלגעמיינע פערנונפט נאר דענקבאר פאר מיר, עפעס וואס איך קאן מיר דענקען; אלס אזעלכע פאר זיך איז זי פאקטיש א ווירקליכקייט, נאר בנוגע צו דאס, וואס איך קאן ניט מאכען, דהיינו די פערנינפטיגקייט פון אנדערע מענשען, ווערט זי אנגערופען א מעגליכקייט. אזוי ווייט ווי דאס העננט אב פון דיר, וואלטען אלע מענשען געקאנט זיין פערנינפטיג, ווארים דו האסט גארנישט דאגעגען; יא, אזוי ווייט ווי דיין דענקען גרייכט, קאנסטו אפשר גאר ניט איינזעהן קיין שטערונג דערצו, און בכן שטעהט אויך אין דיין דענקען גארנישט דאגעגען דער זאך: זי איז דיר, אלזא, דענקבאר.

אבער אזוי ווי די מענשען זיינען דאך ניט אלע פערנינפטיג, איז הפנים טאקע אז זיי — קאנען עס ניט זיין.

אויב א זאך, וואס מען שטעלט זיך פאר, אז זי איז לייכט מעגליך, איז ניט בנמצא אדער פאסירט ניט, קאן מען זיין זיכער, אז עפעס שטעהט דער זאך אין וועג און זי איז — אונמעגליך. אונזער צייט האט זיך איהר קונסט, איהר וויסענשאפט א. אז. וו.; די קונסט קאן זיך זיין א גרינדליך שלעכטע — מעג מען אבער זאגען, מיר האבען פערדיענט צו האבען א בעסערע און האבען „געקאנט" עס האבען, ווען מיר וואלטען נאר געוואלט? מיר האבען אקוראט אזויפיעל קונסט, וויפיעל מיר קאנען האבען. אונזער היינטיגע קונסט איז ביי דער צייט די איינציג מעגליכע און דעריבער ווירקליכע קונסט.

אפילו אין דעם זין, צו וועלכען מען קאן ענדליך דאס ווארט „מעגליך" נאך רעדוצירען, אז עס זאל בעטייטען „צוקינפטיג". האלט עס אויך איין די פולע קראפט פון „ווירקליכעס". ווען מען זאגט צ. ב. ש.: עס איז מעגליך, אז די זון וועט מארגען אויפגעהן — מיינט עס נאר, אז פאר דעם היינט איז דער מארגען די ווירקליכע צוקונפט; ווארים מען דארף דאך זיכער ניט דערקלערן, אז א

ד. ה. דער גייסט, מוז זיין דער גאַנצער מענש. דאַן הייסט עס: „דער גייסט איז דאָס אייגענטליכע וועזען פון דעם מענשען“, אָדער „דער מענש עקזיסטירט אַלס מענש נאָר גייסטיג“. נו, הויבט זיך אָן אַ יאָגעניש צו כאַפּען דעם גייסט, אַזוי ווי מען וואָלט זיך דערמיט האָבען געכאַפּט; און אַזוי קומט אויס, אַז יאָגענדיג זיך נאָך זיך, פערלירט מען פון אויג דעם זיך, וואָס מען איז.

און אַזוי ווי מען יאָגט זיך שטורמדיג נאָך זיך אַליין, דעם ניט־דערגרייכטען, אַזוי פעראַכטעט מען אויך דעם כּלל פון די קלוגע צו נעהמען די מענשען ווי זיי זיינען, און מען נעהמט זיי ליעבער ווי זיי זאָלען זיין; מען רייצט אָן דעריבער יעדערן צו לויפען נאָך זיין איך וואָס זאָל זיין, און מען „שטרעבט צו מאַכען אַלעמען פאַר גלייך בערעכטיגטע, גלייך בכבוד'ע, גלייך מאָראַלישע אָדער פערנינפטיגע מענשען“.*

יאָ, „ווען די מענשען וואָלטען געוועזען וואָס זיי זאָלען זיין, וואָס זיי קאָנען זיין, ווען אַלע מענשען וואָלטען געוועזען פערנינפטיג, וואָלטען אַלע ליעב געהאַט איינע די אַנדערע ווי ברידער“, דאַן וואָלט געוועזען אַ לעבען ווי אין גן עדן.** — זעהר גוט, די מענשען זיינען ווי זיי זאָלען זיין און קאָנען זיין. וואָס זאָלען זיי זיין? געוויס דאָך ניט מעהר איידער דאָס, וואָס זיי קאָנען זיין! און וואָס קאָנען זיי זיין? אויך דאָסזעלביגע, ניט מעהר איידער זיי — קאָנען, ד. ה. איידער זיי זיינען בכח, האָבען די קראַפט צו זיין. דאָס אָבער זיינען זיי ווירקליך, ווייל וואָס זיי זיינען ניט, זיינען זיי ניט אימשטאַנד צו זיין: וואָרים זיין אימשטאַנד מיינט — ווירקליך זיין. מען איז ניט אימשטאַנד, וואָס מען איז ניט ווירקליך, מען איז ניט אימשטאַנד צו טהאָן, וואָס מען טהוט ווירקליך ניט. קאָן איינער, וואָס האָט די ליכטיגע שטאָר, זעהן? אָ יאָ, ווען מען נעהמט איהם אַראָב דעם שטאָר (קאַטאַראַקט) דורך אַ געלונגענער אָפּעראַציע. אָבער איצטער קאָן ער ניט זעהן, ווייל ער זעהט ניט. מעגליכקייט און ווירקליכקייט קומען זיך אַלע־מאָל צוזאַמען. מען קאָן גאָרנישט, וואָס מען טהוט ניט, אַזוי ווי מען טהוט גאָרנישט, וואָס מען קאָן ניט.

די זאָנדערבאַרקייט פון אָט דער בעהויפּטונג פערשווינדט, ווען

---

* „דער קאָמוניזמוס אין דער שווייץ“, ז. 24.

** דאָרט, ז 63.

„מענשהייט“, דער „אייביגער“, „אונשטערבליכער“ מענשהייט, וואָס צו איהר עהרע (אין מאַיאָרעם הומאַניטאַטיס גלאָריאַם) מוז דער איינצעלנער זיך אָבגעבען און זיך מאַכען אַן „אונשטערבליכען נאָמען“ דורכדעם, וואָס ער האָט עפּעס געטאָן פאַר דעם „גייסט פון דער מענשהייט“.

אַט אַזוי הערשען די דענקענדע אויף דער וועלט, כל זמן עס האַלט אָן די עפּאָכע פון גלחים און שוהל־לעהרער, און וואָס זיי דענקען זיך, דאָס איז מעגליך, און וואָס עס איז מעגליך, דאָס מוז פערווירקליכט ווערן. זיי דענקען זיך אַ מענשען־אידעאַל, וועלכער איז פאַר דער ווײַלע נאָר ווירקליך אין זייערע געדאַנקען; אָבער זיי דענקען זיך אויך די מעגליכקייט פון זיין אויספיהרונג, און מען קאָן עס ניט בעשטרייטען, די אויספיהרונג איז ווירקליך — דענקבאַר, זי איז אַן — אידעע.

אָבער איך און דו, מיר מעגען טאַקע זיין מענשען, פון וועלכע אַ קרוממאַכער קאָן דענקען, אַז מיר קאָנען נאָך ווערן גוטע קריסטען; ווען אָבער ער זאָל וועלען אונז „בעאַרבייטען“, וועלען מיר איהם באַלד געבען צו פיהלען, אַז אונזער קריסטליכקייט איז נאָר דענקבאַר, אָבער אַחוץ דעם אונמעגליך: אויב ער הערט ניט אויף צו דרעהען אונז אַ מוח מיט זיינע צודרענגליכע געדאַנקען און זיין „גוטען גלויבען“, וועט ער מוזען זיך דער־וויסען, אַז מיר האָבען גאָר ניט נויטיג צו ווערן דאָס, וואָס מיר ווילען ניט ווערן.

און אַזוי געהט עס אַוועק, ווייט אַריבער די פרומע און די פרימסטע. „ווען אַלע מענשען וואָלטען געווען פערנינפטיג, ווען אַלע וואָלטען געטאָן וואָס איז רעכט, ווען אַלע וואָלטען זיך נוהג געווען לויט דעם מאָטיוו פון מענשענליעבע א. אַז. וו.“! פערנונפט, רעכט, מענשענליעבע א. אַז. וו. ווערן אַוועקגעשטעלט פאַר די אויגען פון די מענשען אַלס זייער בערוף, אַלס ציעל פון זייער טראַכ־טען. און וואָס הייסט זיין פערנינפטיג? אפשר זיך אַליין פער־שטעהן? ניין, די פערנונפט איז אַ בוך פול מיט געזעצען, וועלכע זיינען אַלע געגעבען געוואָרן אַנטקעגען דעם עגאָיזם.

די ביזאַהעריגע געשיכטע איז די געשיכטע פון דעם גייס־טיגען מענשען. נאָך דער פעריאָדע פון זינליכקייט [גשמיות] פאַנגט זיך אָן די אייגענטליכע געשיכטע, ד. ה. די פעריאָדע פון

צוקונפט איז נאָר דאַמאָלסט אַ ווירקליכע „צוקונפט“, ווען זי איז נאָך ניט אָנגעקומען.

נאָר צו וואָס מאַכען אַ ווערזען פון איין וואָרט? ווען הינטער דעם וואָלט ניט געווען פערשטעקט די פאָלגען־רייכסטע מיספערשטענדעניש פון טויזענדער יאָהרען, ווען אין אָט דעם איינציגען בעגריף פון דאָס ווערטעל „מעגליך“ וואָלטען זיך ניט ארומגעטריבען אַלע רוחות פון די פערכאַפּטע מענשען, וואָלט אונז די בעטראַכטונג פון דעם וואָרט דאָ ווייניג געקימערט.

דער געדאַנק, איז אָקאָרשט בעוויזען געוואָרן, בעהערשט די פערכאַפּטע וועלט. אַלזאָ, די מעגליכקייט איז מעהר גאָרנישט ווי די דענקבאַרקייט, און צו אָט דער שוידערליכער דענקבאַרקייט זיינען ביז אַהער אונצעהליגע קרבנות געפאַלען. עס איז געווען דענקבאַר, אַז מענשען קאָנען ווערן פערנינפטיג; דענקבאַר, אַז זיי קאָנען דערקענען קריסטוס; דענקבאַר, אַז זיי וועלען זיך בעגייסטערן פאַר דאָס גוטע און ווערן מאָראַליש; דענקבאַר, אַז זיי וועלען אַלע זוכען אַ רעטונג אין שויס פון דער קירך; דענקבאַר, אַז זיי וועלען ניט טראַכטען, רעדען און טהאָן, וואָס איז געפעהרליך פאַר'ן שטאַאט; דענקבאַר, אַז זיי קאָנען זיין געהאָרכזאַמע אונטערטאַנען: אָבער דעריבער ווייל עס איז געווען דענקבאַר — אַזוי האָט מען געצויגען דעם שלום — איז עס געווען מעגליך; און ווייטער, ווייל עס איז געווען מעגליך פאַר'ן מענשען (אָט דאָ ליעגט דער שווינדעל: ווייל עס איז פאַר מיר דענקבאַר, דעריבער איז עס מעגליך פאַר'ן מענשען), איז מוזען זיי דאָס זיין, איז דאָס זייער בערוף; און ענדליך — מען מוז די מענשען נעהמען נאָר לויט אָט דעם בערוף, נאָר אַלס בערופענע, ניט „ווי זיי זיינען, נאָר ווי זיי זאָלען זיין“.

און דער ווייטערדיגער שלום? ניט דער איינצעלנער איז דער מענש, נאָר אַ געדאַנק, אַן אידעאַל איז דער מענש, און די שייכות פון דעם איינצעלנעם צו דעם געדאַנק איז ניט צומאָל ווי די שייכות פון קינד צו דעם דערוואַקסענעם מענשען, נאָר ווי די שייכות פון אַ פונקט, וואָס מען מאַכט מיט קרייט, צו דעם פונקט וואָס מען האָט אין געדאַנק, אָדער ווי אַן — ענדליכע בריאה צו דעם אייביגען בורא, אָדער לויט די נייעסטע מיינונגען, ווי אַן איינצעלנער צו דעם מין. דאָ קומט שוין אַרויס די פערהערליכונג פון דער

מענשען פאר מאראלע, פערנינפטיגע, פרומע, מענשליכע און נאך אזוינע וועזענס, ד. ה. מען האט געזוכט זיי צו „דרעסירען". די דאזיגע בעמיהונגען ווערן צעפאלען, זיך אבשלאגענדיג אן דער אונבעזיעגליכער איכהייט, אן דער אייגענער נאטור, אן דעם עגאיזם. די אויסמושטירטע גרייכען קיינמאל ניט זייער אידעאל און דיענען נאר מיט'ן מויל זייערע ערהאבענע פרינציפען, אדער זאגען אב זייער ודוי, זייער גלויבענס־אני מאמין. לגבי אט דעם ודוי מוזען זיי אין לעבען זיך „אנדערקענען פאר זינדיגע אויף יעדען טריט" און בלייבען הינטערשטעליג פון זייער אידעאל; זיי זיינען „שוואכע מענשען" און טראגען זיך ארום מיט דעם בעוואוסטזיין פון דער „מענשליכער שוואכקייט".

אנדערש איז, ווען דו יאגסט זיך ניט נאך אן אידעאל אלס דיין „בעשטימונג", נאר דו לעזט זיך אויף, אזוי ווי די צייט לעזט אלץ אויף. די אויפלעזונג איז ניט דיין „בעשטימונג", ווארים זי איז די געגענווארט.

על כל פנים האט די קולטור, די רעליגיעזיטעט דאך פריי געמאכט די מענשען; אבער פריי פון איין הארר, כדי זיי איבערצוגעבען אנאנדער הארן. דורך דער רעליגיאן האב איך געלערנט איינצוצוימען מיינע בעגעהרען; איך ברעך דעם ווידערשטאנד פון דער וועלט דורך דער ביטרעקייט, וואס די וויסענשאפט האט מיר אריינגעלעגט אין די הענד; קיין מענשען דיען איך ניט אפילו: „איך בין ניט קיין מענשענ'ס קנעכט". אבער דאן קומט דער פסוק: דו מוזט געהארכען גאט מעהר איידער דעם מענשען. אזוי אויך בין איך טאקע פריי פון דער אונפערנינפטיגער בעשטימונג דורך מיינע אינסטינקטען, אבער בין געהארכזאם דער הארר'ענטע פערנונפט. איך האב געוואונען די „גייסטיגע פרייהייט", די „פרייהייט פון גייסט". דערמיט אבער בין איך געווארן דער אונטערטאן פון גייסט. דער גייסט בעפעהלט מיר, די פערנונפט פיהרט מיך, זיי זיינען מיינע פיהרער און בעפעהל־געבער. עס הערשען די „פערנינפטיגע", די „דיענער פון גייסט". אויב אבער איך בין ניט פלייש, בין איך אויך אן אמת קיין גייסט אויך ניט. די פרייהייט פון גייסט איז די קנעכטשאפט פון מיין איך, ווארים איך בין מעהרער איידער גייסט אדער פלייש.

די קולטור האט בלי ספק מיך געמאכט פאר א שטארקען.

גייסטיגקייט, גייסטליכקייט, אונזינליכקייט, איבערזינליכקייט [למעלה מן החושים], אונזיניגקייט. דער מענש פּאַנגט פון איצט אָן צו וועלען עפּעס זיין און ווערן. וואָס? גוט, שעהן, אמת־דיג; גענויער געזאָגט: מאָראַליש פרום, לייטזעליג א. אז. וו. ער וויל פון זיך מאַכען „עפּעס רעכטס", א „רעכטען מענשען". דער מענש [אין אבסטראַקט] איז זיין ציעל, זיין מוז, זיין בעשטימונג, בע־רוף, אויפגאַבע, זיין — אידעאל: ער איז צו זיך א לעתיד־לבא'דיגער, א יענער־וועלטיגער. און וואָס מאַכט אויס איהם א „גוטען יונג"? דאָס זיין וואהר, גוט, מאָראַליש און דערגלייכען. איצט קוקט ער קרום אויף יעדערן, וועלכער אָנדערקענט ניט דעמ־זעלביגען „וואָס", וועלכער זוכט ניט דיזעלביגע מאָראַל, וועלכער האָט ניט דעמזעלביגען גלויבען: ער פערטרייבט די „סעפּאַראַ־טיסטען, אפּיקורסים, סעקטען" א. אז. וו.

קיין שעפּס, קיין הונט שטרענגט זיך ניט אָן צו ווערן א „ריכטיגער שעפּס, א ריכטיגער הונט"; קיין חיה נעהמט ניט איהר וועזען ווי אַן אויפגאַבע, ד. ה. ווי א בעגריף, וועלכען זי דאַרף פער־ווירקליכען. די חיה רעאַליזירט זיך דערמיט, וואָס זי לעבט זיך אויס, ד. ה. זי לעזט זיך אויף, זי פערגעהט. זי פערלאַנגט ניט צו זיין אָדער צו ווערן עפּעס אַנדערש איידער דאָס, וואָס זי איז.

מיין איך דערמיט אייך צו ראַטהען צו זיין גלייך ווי די חיות? איהר זאָלט ווערן חיות, דאָס קאָן איך באמת אייך ניט זאָגען, וואָרים דאָס וואָלט דאָך וויעדער געהייסען אַן אויפגאַבע, אַן אידעאַל (לך אל נמלה, עצל, ראה דרכיה וחכם). און דאָס וואָלט אויך געווען דאָסזעלביגע, ווי ווען מען וואָלט געוואונשען די חיות, זיי זאָלען ווערן מענשען. אייער נאַטור איז איינמאָל פאַר אלע מאָל א מענש־ליכע, איהר זייט מענשליכע נאַטורען, ד. ה. מענשען. אָבער טאַקע דערפאַר, ווייל איהר זייט עס שוין, דאַרפט איהר ניט דאָס ערשט ווערן. חיות ווערן אויך „דרעסירט", און א דרעסירטע חיה קאָן אָבטאָן פיעל אוננאַטירליכע זאַכען. אָבער א דרעסירטער הונט איז פאַר זיך אַליין ניט בעסער ווי א נאַטירליכער, און האָט דערפון קיין נוצען ניט, ווען אויך פאַר אונז איז בעקוועמער, וואָס מיר קאָנען זיך בעסער שאַפען מיט איהם.

פון אייביג אָן האָט מען אָנגעווענדעט אלע מיה צו מאַכען אלע

ווילען מאַכען פון איהם אַ מענשען!" דאָס וואָלט געווען גאַנץ שעהן, ווען מען וואָלט ניט גלייך געברויכט אַנאַנדער משוגעת אַנשטאָט די פריהערדיגע. מיר בעפרייען אָבער דעם קנעכט פון דער געלד־גייציגקייט, נאָר כדי איהם איבערצוגעבען אין די הענד פון פרומקייט, הומאַניטעט אָדער אַ וועלכען עס איז אַנדערן פּרינ־ציפּ, און אַוועקשטעלען איהם פון דאָס ניי אויף אַ פּעסטען שטאַנדפּונקט.

אָט דער אויסבייט פון אַ בעשרענקטען שטאַנדפּונקט אויף אַן ערהאַבענעם דריקט זיך אויס אין די ווערטער: אונזער זין טאָר ניט זיין געווענדעט אויף דאָס פערגענגליכע, נאָר דורכאויס אויף דאָס אונפערגענגליכע, ניט אויף דאָס צייטליכע, נאָר אויף דאָס אייביגע, אַבסאָלוטע, געטליכע, ריין־מענשליכע א. אַז. וו. — אויף דאָס גייסטיגע.

מען האָט באַלד איינגעזעהן, אַז עס איז ניט אַלץ איינס, מיט וואָס מען זאָל זיך ניט אינטערעסירען אָדער מיט וואָס מען זאָל זיך ניט בעשעפטיגען; מען האָט דערקענט די וויכטיגקייט פון דעם געגענשטאַנד. אַ געגענשטאַנד, וואָס שטעהט איבער דער איינצעלקייט פון די זאַכען, איז דאָס וועזען פון די דאָזיגע זאַכען; נאָך מעהר, דאָס וועזען איז אַליין דאָס דענקבאַרע פון די זאַכען און דאָס אַליין עקזיסטירט פאַר דעם דענקענדען מענשען. דעריבער ווענד נישט מעהר דיין זין אויף די זאַכען, נאָר ווענד דיינע געדאַנקען אויף דעם וועזען. גבענשט זיינען די, וואָס זעהען ניט און גלויבען דאָך", ד. ה. געבענשט זיינען די דענקענדע, וואָרים זיי האָבען צו טהאָן מיט דאָס, וואָס מען קאָן ניט זעהן און זיי גלויבען אין דעם. דאָך קומט ענדליך דערצו, אַז אפילו אַ געגענשטאַנד פון דענקען, וואָס איז הונדערטער יאָהרען לאַנג געווען אַ פּונקט, וועגען וועלכען מען האָט זיך אַרומ־געקריעגט, פערלירט זיין בעדייטונג און איז „ניט ווערטה מען זאָל רעדען וועגען איהם". מענשען האָבען דאָס איינגעזעהן און פונ־דעסטוועגען האָבען זיי נאָך אַלץ געהאַלטען פון דער זעלבסט־גילטיגער וויכטיגקייט פון דעם געגענשטאַנד, פון זיין אַבסאָלוטען ווערטה, — וויים מען דען ניט, אַז ביים קינד איז די וויכטיגסטע זאַך די ליאַלקע, ווי ביי דעם טערק דער קאָראַן? כל זמן איך בין מיר ניט אַליין דאָס איינציג וויכטיגע, איז גאַנץ עגאַל פון וועלכען געגענשטאַנד איך

זי האָט מיר געגעבען מאַכט איבער אַלע טרייב־קרעפטען, איבער די אימפּולסען פון מיין נאַטור, אַזוי גוט ווי איבער די פאָדערונגען און געוואַלטטהעטיגקייטען פון דער וועלט. איך ווייס, און האָב געוואונען דורך בילדונג די קראַפט דערצו, אַז איך דאַרף מיך ניט לאָזען צווינגען דורך קיינע פון מיינע בעגעהרען, גלוסטען, געמיטה־בעוועגונגען א. אַז. וו.: איך בין זייער — בעל־הבית. אויף דעמזעלביגען אופן ווער איך דורך די וויסענשאַפטען און קונסטען דער בעל־הבית פון דער ווידערשפעניגער וועלט, וועמען ים און ערד געהאָרכען און אפילו די שטערען מוזען אָבגעבען רעכענונג. דער גייסט האָט מיך געמאַכט פאַר׳ן בעל־הבית. — אָבער איך האָב ניט קיין מאַכט איבער דעם גייסט גופא. פון דער רעליגיאָן (קולטור) לערן איך טאַקע די מיטלען „איינצונעהמען די וועלט“, אָבער ניט ווי אַזוי, איך זאָל גאָט אויך גובר זיין און ווערן זיין בעל־הבית; וואָרים גאָט „איז דער גייסט“. און אָט דערזעלביגער גייסט, איבער וועמען איך האָב ניט בכח צו ווערן בעל־הבית, קאָן האָבען די פערשיידענסטע געשטאַלטען: ער קאָן הייסען גאָט אָדער פאָלקס־גייסט, שטאַאַט, פאַמיליע, פערנונפט, און אויך — פרייהייט, מענשליכקייט, מענש.

איך נעהם אָן מיט דאַנק, וואָס די יאָהרהונדערטען פון בילדונג האָבען ערוואָרבען פאַר מיר; קיין זאַך דערפון וויל איך ניט אוועקוואַרפען אָדער אויפגעבען: איך האָב ניט אומזיסט געלעבט. די ערפאַהרונג, אַז איך האָב אַ מאַכט איבער מיין נאַטור און מוז ניט זיין דער שקלאַף פון מיינע בעגעהרען, טאָר מיר ניט געהן פערלאָרען; די ערפאַהרונג, אַז דורך די מיטלען פון בילדונג קאָן איך איינגעהמען די וועלט, איז צו־טהייער בעצאָהלט געוואָרן, איך זאָל זי קאָנען פערגעסען. אָבער איך וויל נאָך מעהר.

מען פרעגט, וואָס קאָן דער מענש ווערן, וואָס קאָן ער לייסטען, וועלכע גיטער קאָן ער זיך פערשאַפען, און דאָס העכסטע פון אַלעם שטעלט מען אוועק אַלס בערוף. אַזוי ווי פאַר מיר וואָלט אַלץ געוועזן מעגליך!

ווען מיר זעהען איינעם, וואָס געהט צו גרונד פון אַ וועלכער עס איז ליידענשאַפט, אַ מאַניאַ (צ. ב. ש. גייציגקייט, אייפערזוכט), פיהלט זיך אַ פערלאַנג אויסצולעזען איהם פון דער האָזיגער פערבאַפטקייט און איהם העלפען צו קאָנען „זיך גובר זיין“. „מיר

ווי גאָט, א פערזענליך וועזען, וואָס קאָן „רופען“; אָבער אחוץ דעם נאָמען בלייבט די זאך ביים אלטען.

יעדער מענש פערהאַלט זיך אויף א געוויסען אופן צו אָביעקטען [זאכען], און יעדער איינער פערשיידען. מיר וועלען נעהמען פאר א ביישפיעל דאָס בוך, צו וועלכען מיליאָנען מענשען פאר צוויי טויזענד יאָהר האָבען געהאַט א שייכות, די ביבעל. וואָס איז זי און וואָס איז זי געווען פאר יעדען איינעם? דורכאויס נישט מעהר ווי דאָס, וואָס יעדערער מאַכט פון איהר! ווער עס מאַכט פון איהר גאָרנישט אויס, פאר דעם איז זי גאָרנישט; דער וואָס געברויכט זי ווי א קמיע, פאר דעם האָט זי בלויז א ווערטה און א בעדייטונג פון א כשוף־מיטעל; ווער עס שפּיעלט זיך דערמיט, ווי קינדער, פאר דעם איז זי נישט מעהר ווי א שפּיעלצייג א. אז. וו.

דאָס קריסטענטום פערלאַנגט, אז זי, די ביבעל, זאָל פאר אלעמען זיין דיזעלביגע, דהינו דאָס הייליגע בוך אָדער די „הייליגע שריפט“. דאָס מיינט אונגעפעהר, אז דעם קריסט'ס בליק מוז אויך זיין דער בליק פון די אנדערע מענשען, און אז קיינער טאָר זיך אנדערש ניט פערהאַלטען צו יענעם אָביעקט. דערמיט ווערט צושטערט די אייגענהייט פון דער שייכות און איין זין, איין געזינונג ווערט פעסטגעשטעלט אלס דער „אמת'ער“, דער „איינציג אמת'ער“ זין. בעגרענצענדיג מיין פרייהייט צו מאַכען פון דער ביבעל, וואָס איך וויל פון איהר מאַכען, ווערט בעגרעניצט די פרייהייט פון מאַכען בכלל און אויף איהר אָרט ווערט אויפגעשטעלט דער צוואַנג פון א בעשטימטען בליק אָדער אורטייל. ווער עס גיט אָב אן אורטייל, אז די ביבעל איז א לאַנגער טעות פון דער מענשהייט, דער אורטיילט — פערברעכעריש.

דער פאַקט איז, אז דאָס קינד, וואָס צעררייסט זי אָדער שפּיעלט זיך דערמיט, אָדער דער אינקא אטאהואלפּא, וועלכער לעגט צו צו איהר זיין אויער און ווארפט זי אוועק מיט פעראַכטונג, ווען זי בלייבט שטום, אורטיילען פונקט אזוי ריכטיג וועגען דער ביבעל, ווי דער גלח, וועלכער לויבט אין איהר „גאָט'ס וואָרט“, אָדער ווי דער קריטיקער, וועלכער רופט זי אָן די פּאַרטאַטשנע ארבייט פון מענשליכע הענד. וואָרים ווי אזוי מיר בעגעהען זיך מיט די זאכען, איז

מאַך אַ „גרויסען וועזען"; וואָס עס האָט אַ ווערטה, איז נאָר מיין גרעסערער אָדער קלענערער פערבערעכענ אַנטקעגען איהם. דער גראַד פון מיין צוגעבונדענקייט און איבערגעבענקייט צו איהם בעצייכענט דעם שטאַנדפונקט פון מיין קנעכטשאַפט, דער גראַד פון מיין פערזינדיגונג צייגט די מאָס פון מיין אייגענהייט.

ענדליך אָבער מוז מען איבערהויפט וויסען ווי „אַרויסצושלאָגען אַלעס פון קאָפּ", שוין צוליעב דעם אַליין, כדי — צו קאָנען איינשלאָפען. קיין זאַך דאַרף אונז ניט בעשעפטיגען, מיט וואָס מיר אַליין בעשעפטיגען זיך ניט: דער רודף אחרי הכבוד קאָן ניט ענטלויפען פון זיינע עהרגייציגע פּלענער, דער גאָטספאָרכטיגער קאָן ניט לויז ווערן פון דעם געדאַנק פון גאָט; פערנאַרטקייט און פערכאַפּטקייט קומען זיך צוזאַמען.

רעאַליזירען זיין וועזען אָדער לעבען לויט זיין בעגריף — ביי די וואָס גלויבען אין גאָט, מיינט עס זיין פרום, ביי די וואָס גלויבען אין מענשען, הייסט עס, „לעבען מענשליך" — אַזאַ ציעל קאָן זיך נאָר שטעלען דער בעל תאוה אָדער זינדיגער מענש; דער מענש — כל זמן ער האָט נאָר די טרויעריגע וואהל צווישען די תענוגי הגוף און די פריידען פון דער נשמה; דער מענש — כל זמן ער איז אַן „אָרימער בעל עבירה". דער קריסט איז מעהר גאָרנישט ווי אַ מענש אַ בעל תאוה, וועלכער ווייס וואָס איז הייליג און ווייס אויך, אַז ער פערלעצט דאָס הייליגע, און קוקט דעריבער אויף זיך, ווי אויף אַן אָרימען בעל עבירה: זיין בעוואוסט, אַז זינליכקייט איז „זינדליכקייט", דאָס איז אַ קריסטליך בעוואוסטזיין, דאָס איז דער קריסט אַליין. און ווען אפילו, אַז די נייע נעהמען שוין איצטער מעהר ניט אין מויל די ווערטער „זינד" און „זינדליכקייט", נאָר זיינען פערנומען מיט „עגאָיזם", „זעלבסט-בעפריעדיגונג", „אייגעננוציגקייט" און ד. ג.; ווען דער טייוועל איז איבערזעצט געוואָרען מיט דעם וואָרט „אונמענש" אָדער „עגאָיסטישער מענש" — איז דען דער קריסט דאָן וועניגער בנמצא ווי פריהער? איז דען ניט געבליבען די אַלטע מחלוקה צווישען גוט און שלעכט? האָבען מיר ניט אַ ריכטער איבער אונז, דעם מענשען? איז ניט געבליבען איין בערוף, דער בערוף צו מאַכען זיך פאַר אַ מענשען? אויב מען רופט עס ניט מעהר בערוף, נאָר „אויפגאַבע" אָדער גאָר אפילו „פליכט", איז די ענדערונג פון נאָמען גאַנץ ריכטיג, וואָרים דער מענש איז ניט, גליך

נאָר איך בין עס, מיין ווילען איז עס. מען וויל ארויסברענגען געדאנקען פון די זאכען, מען וויל אין דער וועלט ענטדעקען פערנונפט, מען וויל האָבען אין איהר היילינקייט: דעריבער געפינט מען זיי. „זוכט, וועט איהר געפינען". וואָס איך וויל זוכען, דאָס בעשטים איך: איך וויל צ. ב. ש. שעפען גייסטינע בחות פון דער ביבעל — מען קאָן עס געפינען; איך וויל די ביבעל גרינדליך לעזען און קריטיקירען: עס וועט ווערען פאר מיר א גרינד־ליכע בעלעהרונג און קריטיק — לויט מיינע קרעפטען. איך קלייב מיר אויס דאָס, וואָס איז מיר צום הארצען, און קלייבענדיג ווייז איך זיך ארויס — מוטהווילינ.

צו דעם בינדט זיך די מיינונג, אז יעדער אורטייל, וואָס איך זאָג ארויס איבער אַן אָביעקט, איז דאָס בעשעפעניש פון מיין ווילען; און יענע מיינונג פיהרט מיך וויעדער דערצו, איך זאָל זיך ניט פערלירען אין דעם אורטייל, וואָס איז מיין בעשעפעניש, נאָר איך זאָל בלייבען דער בעשעפער, דער אורטיילער, וואָס שאפט שטענדיג פון דאָס ניי. אַלע פרעדיקאטען פון געגענשטאנדען זיינען מיינע בעהויפטונגען, מיינע אורטיילען, מיינע בעשעפענישען. אויב זיי ווילען זיך ארויסרייסען פון מיר און זיין א ממשות פאר זיך, אָדער אויב זיי ווילען מיר גאָר אימפאָנירען, ווערן א מאכט איבער מיר, דאן האָב איך ניט קיין מעהר דרינגענדע זאך צו טהאָן, ווי אריינצונעהמען זיי צוריק אין זייער „גאָרנישט", ד. ה. אין מיר, זייער בעשעפער. גאָט, קריסטוס, דרייאייניגקייט, מאָראַל, דאָס גוטע א. אז. וו. זיינען אָט אזעלכע בעשעפעניסען, וועגען וועלכע איך מעג זיך ניט נאָר ערלויבען צו זאָגען, אז זיי זיינען ווארהייטען, נאָר איך מעג זיך ערלויבען אויך צו זאָגען, אז זיי זיינען טעות'ן. אַזוי ווי איך האָב אמאָל געוואָלט און בעשטימט זייער עקזיסטענץ, אזוי וויל איך אויך מעגען וועלען זייער ניט־עקזיסטענץ. איך טאָר זיי ניט לאָזען מיר וואקסען איבער'ן קאָפּ, איך טאָר ניט האָבען די שוואכקייט צו לאָזען זיי ווערן עטוואָס „אבסאָלוטעס", דורך וואָס זיי וועלען ווערן פעראייביגט און זיך ארויסרייסען פון מיין מאכט און בעשטימונג. דערמיט וואָלט איך געפאלען אלס אָפּפער צו דעם פרינציפּ פון סטאביליטעט, דעם אייגענטליכען לעבענס־פרינציפּ פון דער רעליגיאָן, וועלכע מאכט עס פאר איהר עסק צו בעשאפען „היילינטימער, וואָס מען טאָר ניט אָנריהרען", „אייבינע

א מעשה פון אונזער ג ו ט ע ן ו ו י ל ע ן, פון אונזער ק א פּ־ר י ז: מיר געברויכען זיי לויט דעם גלוסט פון אונזער הארצען, אָדער ריכטיגער געזאָגט, מיר געברויכען זיי פּונקט ווי מיר ק אָ נ ע ן. פּאַרוואָס שרייען דען די גלחים, ווען זיי זעהען, ווי העגעל און די ספּעקולאַטיווע טעאָלאָגען מאַכען פון דער ביבעל ספּעקולאַטיווע געדאַנקען? אַקוראַט דערפאַר, ווייל זיי בעגעהען זיך דערמיט ווי זייער הארץ-גלוסט אָדער „בעהאַנדלען זי לויט זייער מוטהווילען“.

ווייל אָבער מיר צייגען זיך אַלע אַרוים מוטהוויליג אין דער בעהאַנדלונג פון זאַכען, ד. ה. מיר בעגעהען זיך מיט זיי ווי עס ג ע פ ע ל ט אונז אַם בעסטען — (דעם פילאָסאָף געפעלט קיין זאַך ניט אַזוי פיעל, ווי בעת ער קאָן אין אַלץ אויסשפּיהרען אַן „אידעע“; אַזוי ווי דעם גאָטספאָרכטיגען געפעלט דורך אַלע מיטלען, א שטייגער למשל דורך הייליג־האַלטען די ביבעל, צו מאַכען גאָט פאַר זיין פריינד): דעריבער בעגעגענען מיר אין ערגעץ ניט אַזא פּיינליכען מוטהווילען, אַזא פירכטערליכע געוואַלטטהעטיגקייט, אַזא נאַרישען צוואַנג, ווי גראָד אויף אַט דעם געביט פון אונזער — א י י ג ע נ ע ם מ ו ט ה ו ו י ל ע ן. אויב מ י ר בעגעהען זיך מוטהוויליג, נעהמענדיג די הייליגע געגענשטאַנדען אויף איין אופן אָדער אַנאַנדערן, איז פאַר וואָס זאָלען מיר פעראיבעל האָבען אויף די גלח׳שע גייסטער, ווען זיי נעהמען אונז אויך אַזוי מוטהוויליג א ו י ף ז י י ע ר א ו פ ן און האַלטען, אַז מיר זיינען ווערטה פערברענט צו ווערן ווי אַפּיקורסים אָדער פערהדיענען עפּעס אַנאַנדער שטראָף, בדומה למשל — די צענזור?

וואָס א מענש איז, דאָס מאַכט ער פון די זאַכען; „ווי דו קוקסט אויף דער וועלט, אַזוי קוקט זי צוריק אויף דיר“. דעריבער הערט מען דאָ גלייך די קלוגע עצה: דו מוזט נאָר קוקען אויף איהר „ריכטיג, אָהן פּאָראורטיילען“ א. אז. וו. אַזוי ווי דאָס קינד קוקט ניט „ריכטיג און אָהן פּאָראורטיילען“ אויף דער ביבעל, ווען עס מאַכט זי פאַר א שפּיעלצייג! יענע קלוגע עצה גיט אונז צ. ב. ש. פייערבאך. מען קוקט אויף זאַכען ריכטיג טאַקע נאָר דאַן, ווען מען מאַכט פון זיי, וואָס מען ו ו י ל (אונטער דעם וואָרט זאַכען מיינט מען דאָ אָביעקטען, געגענשטאַנדען בכלל, ווי גאָט, אונזערע מיטמענשען, א געליעבטע, א בוך, א חיה א. אז. וו.). און דעריבער זיינען ניט די זאַכען און דער בליק אויף זיי דאָס ערשטע,

דורך דאָס „רייך פון געדאַנקען" האָט דאָס קריסטענטום זיך פערפאָלשטענדיגט; דער געדאַנק איז יענע אינערליכקייט, אין וועלכער אַלע ליכטער פון דער וועלט לעשען זיך אויס, יעדע עקזיס־טענץ ווערט אויס עקזיסטענץ, דער אינערליכער מענש (דאָס הארץ, דער קאָפּ) איז אַלץ אין אַלעמען. דאָס דאָזיגע רייך פון געדאַנקען הארט אויף זיין ערלעזונג, ער הארט ווי דער ספינקס אויף זיין עדיפּוס, וואָס זאָל פּותר זיין זיין רעטעניש, כדי עס זאָל ענדליך קאָנען געהן פון דער וועלט. איך בין דער פערניכטער פון זיין קיום, וואָרים אין דעם בעשעפער'ס רייך איז עס ניט מעהר קיין אייגען רייך, קיין שטאַאט אין אַ שטאַאט, נאָר אַ בעשעפעניש פון מיין שאַפענדער — געדאַנקענלאָזיגקייט. נאָר אין דערזועלביגער צייט און צוזאַמען מיט דער פערשטיינערטער ג ע ד א נ ק ע ן־וועלט קאָן די קריסטען־וועלט, דאָס קריסטענטום און די רעליגיאָן גופא, געהן צוגרונד; נאָר ווען די געדאַנקען געהען אויס, זיינען מעהר ניטאָ קיין גלויביגע. פאַר דעם דענקענדען איז זיין דענקען אַן „ערהאַבענע ארבייט, אַ הייליגע טהעטיגקייט", און עס רוהט אויף אַ פעסטען ג ל ו י ב ע ן, אויף דעם גלויבען אין דער ווארהייט. אין אָנהויב איז דאָס תּפלה־טהאָן אַ הייליגע טהעטיגקייט, דערנאָך ווערט אָט די הייליגע „השתפכות הנפש" פערביטען אויף אַ פערנינפטיגען און שכל'דיגען „דענקען", אָבער דאָס דענקען האַלט אויך אָן זיין פעסטען גלויבענס־באַזיס אין דער „הייליגער ווארהייט", און איז נאָר אַ וואונדערבאַרע מאַשין, וועלכע דער גייסט פון ווארהייט דרעהט אָן, כדי איהם צו דיענען. דאָס פרייע דענקען און די פרייע וויסענ־שאַפט בעשעפטיגט מ י ך — וואָרים ניט איך בין פריי, ניט איך בעשעפטיג זיך, נאָר דאָס דענקען איז פריי און בעשעפטיגט מיך — מיט דעם הימעל און דאָס הימעלשע אָדער דאָס „געטליכע"; דאָס הייסט אייגענטליך מיט דער וועלט און דאָס וועלטליכע, נאָר עס מיינט מיט „אַנאַנדער" וועלט: עס מיינט נאָר די וועלט אומגע־קעהרט און פעררוקט, און געמאַכט אַזוי, איך זאָל זיך בעשעפטיגען מיט'ן ו ו ע ז ע ן פון דער וועלט, דעריבער איז עס אַ פ ע ר־ ר י ק ט ה י י ט. דער דענקענדער איז בלינד פאַר דער אונמיטעל־באַרקייט פון די זאַכען און איז ניט בכח זיי צו מייסטערן: ער עסט ניט, טרינקט ניט, געניסט ניט, וואָרים דער, וואָס עסט און טרינקט, איז קיינמאָל ניט דער דענקענדער; ער פערגעסט עסען

וואַרהייטען", קורץ, א „הייליגס", און אוועקצונעהמען פון דיר דאָס דייניגע.

דער אָביעקט אין זיין הייליגען געשטאַלט מאַכט אונז פּונקט אַזוי פאַר בעזעסענע, ווי אין זיין ניט הייליגען געשטאַלט, אַלס איבערזינליכער אָביעקט פּונקט אַזוי ווי אַלס זינליכער. די תאוה אָדער מאַניאַ האָט א שייכות צו ביידען, געלד־גייציגקייט און די בענקעניש נאָך גאָט שטעהען אויף איין שטופע. בעת די ראַציאָ־נאַליסטען (בעלי השכלה) האָבען געוואָלט צוציהען מענשען צו דער זינליכער וועלט, האָט לאַפּאַטער געפּרעדיגט די זוכעניש פון דער אונגעזעהענער וועלט. איינינגע ווילען ארויסרופען ריהרונג (עמאָציאָן), די אַנדערע — ריהרעוודיגקייט (מאָציאָן, טהעטיגקייט).

די אויפפאַסונג פון געגענשטאַנדען איז איינגאַנצען א פערשיי־דענאַרטיגע, אַזוי ווי אויך גאָט, קריסטוס, וועלט א. אז. וו. זיינען געוואָרן און ווערן פערשיידען אויפגעפאַסט. יעדערער איז אין דעם א „מתנגד" (וואָס דענקט אַנדערש ווי דער אַנדערער), און נאָך בלוטיגע מחלקות איז מען ענדליך געקומען צו דעם פּונקט, אַז די געגענגעזעצטע מיינונגען איבער איין און דעמזעלביגען געגענשטאַנד דאַרפען ניט מעהר פעראורטיילט ווערן ווי אפּיקורסות, וואָס איז חייב מיתה. די „מתנגדים" פערטראָגען זיך איינע מיט די אַנדערע. פאַר וואָס אָבער זאָל איך נאָר אַנדערש דענקען איבער א זאַך, פאַר־וואָס ניט טרייבען דאָס אַנדערש דענקען ביז צו זיין לעצטען שפּיץ, ד. ה. ביז גאָרנישט מעהר צו האַלטען פון דער זאַך, דענקען פון איהר גאָרנישט, מאַכען א תל פון איהר? דאַן קומט א סוף צו דער אויפפאַסונג גופא, ווייל עס איז מעהר ניטאָ וואָס אויפצו־פאַסען. וואָרום זאָל איך יאָ זאָגען: גאָט איז ניט אַללאַה, ניט בראַהמאַ, ניט יעהאָוואַ, נאָר — גאָט; וואָרום אָבער ניט: גאָט איז נישט מעהר ווי אַן אילוזיע? פאַר וואָס שטעמפּעלט מען מיך מיט א שאַנד־פלעק, ווען איך בין א „כופר בעיקר"? דערפאַר, ווייל מען שטעלט דאָס בעשעפעניש איבער דעם בעשעפער („זיי עהרען און דיענען דאָס בעשעפעניש מעהר איידער דעם בעשעפער" — רוימער 1, 25) און מען בעדאַרף א הערשענדען אָביעקט, כדי דער סוביעקט זאָל עכט אונטערטעניג איהם דיענען. איך מוז זיך בויגען צו דעם אַבסאָלוטען, איך מוז עס.

איז מ י י ן דענקען, אז א י ך דענק עס, און אז עס עקזיסטירט נאָר דורך מ י ר . אָבער אלס איך, פערשלינג איך וויעדער דאָס מייניגע, בין בעל־הבית איבער דעם, און עס איז נאָר מיין מ י י־נ ו נ ג, וועלכע איך קאָן יעדע רגע ע נ ד ע ר ן, ד. ה. פערניכטען, צוריק אריינגנעהמען אין זיך, און אויפצעהרן. פייערבאך וויל שלאָגען העגעל׳ס „אבסאָלוטעס דענקען“ מיט דאָס א ו נ ב ע־ז י ע נ ט ע ז י י ן. דאָס זיין איז אָבער אין מיר פונקט אזוי גוט בעזיעגט ווי דאָס דענקען. עס איז מ י י ן זיין, ווי דאָס אנדערע איז מ י י ן דענקען.

דערמיט קומט פייערבאך, פערשטעהט זיך, ניט ווייטער ווי ביז צו דעם פאר זיך ניט וויכטיגען בעווייז, אז איך געברויך די ח ו ש י ם פאר יעדער זאך, אָדער אז איך קאָן ניט אינגאנצען אויסקומען אָהן די דאָזיגע אָרגאַנען. געוויס קאָן איך ניט דענקען, ווען איך עקזיס־טיר ניט זינליך. אָבער סיי צו דענקען, סיי צו פיהלען, ד. ה. פאר דאָס אבסטראקטע, ווי פאר דאָס זינליכע, געברויך איך קודם כל מ י ך, אָט דעם גאַנץ בעשטימטען מיך, אָט דעם א י י נ צ י ג ע ן. וואָלט איך ניט געווען אָט דער, העגעל צ. ב. ש., וואָלט איך ניט געקוקט אויף דער וועלט, ווי איך קוק אויף איהר איצטער, איך וואָלט ניט ארויסגעקליבען פון איהר יענעם פילאָסאָפישען סיסטעם, וועל־כען איך אלס העגעל קלייב פון איהר ארויס א. אז. וו. איך וואָלט טאקע געהאַט חושים, ווי אנדערע מענשען האָבען זיי אויך, אָבער איך וואָלט זיי ניט בענוצט אזוי ווי איך בענוץ עס איצטער.

פייערבאך מאַכט העגעל׳ן דעם פאָרוואורף,* אז ער מיס־ברויכט די שפראך, דערמיט וואָס ער פערשטעהט אונטער איניגע ווערטער עפּעס אנדערעס, איידער דאָס, פאר וואָס דאָס נאטירליכע בעוואוסטזיין נעהמט זיי אָן; און דאָך בעגעהט ער אליין דעמ־זעלביגען פעהלער, ווען ער גיט צו דעם וואָרט „זינליך“ אזא וויכ־טיגען זין, וואָס ווערט געוועהנליך ניט געברויכט. אַזוי שרייבט ער אויף זייט 69 : „דאָס זינליכע איז ניט דאָס פּראָפאנע, געדאנקען־לאָזע, וואָס ליעגט פון אויבענאויף, וואָס פערשטעהט זיך פון זיך אליין“. אויב אָבער עס איז פערקעהרט דאָס הייליגע, דאָס געדאנ־קענפולע, דאָס וואָס ליעגט פערבאָרגען, דאָס וואָס מען קאָן פער־

* ז. 47.

און טרינקען, פערגעסט זיין ארויפארבייטען זיך אין לעבען, זיין זארג פאר חיונה א. אז. וו. צוליעב דאס דענקען: ער פערגעסט דאס, ווי דאס פערגעסט אויך דער וואס איז אריינגעטאן אין תפלות. ביי דעם קרעפטיגען נאטור־מענשען קוקט ער דעריבער אויס ווי א מטורף'דיגער שמענדריק, א שוטה, ווען אפילו ער האלט איהם פאר א היילינגען, אזוי ווי די פארצייטיגע פלעגען קוקען אויף משוגעים ווי אויף היילינגע. דאס פרייע דענקען איז משוגעת, ווייל עס איז א ריינע בעוועגונג פון דער אינער־ליכקייט, פון דעם בלויז אינערליכען מענשען, וועלכער פיהרט און רעגעלט דאס איבעריגע פון דעם מענשען. דער שאמאן און דער ספעקולאטיווער פילאסאף שטעלען מיט זיך פאר די אויבערשטע און אונטערשטע טרעפ אויפ'ן לייטער פון דעם אינערליכען מענשען, פון דעם — מאנגאל. דער שאמאן און דער פילאסאף קעמפען מיט רוחות, שדים, גייסטער און געטער.

פון אט דעם פרייען דענקען איז לגמרי פערשיידען דאס אייגענע דענקען, מיין דענקען, א דענקען וואס פיהרט מיך ניט, נאר פערקעהרט ווערט געפיהרט פון מיר און ווערט פארטגעזעצט אדער אבגעשטעלט, לויט דעם ווי מיר געפעלט. דאס דאזיגע אייגענע דענקען אונטערשיידעט זיך פון דעם פרייען דענקען אויפ'ן זעלביגען אופן, ווי די אייגענע זינליכקייט, וועלכע איך בעפריעדיג ווי מיר געפעלט, אונטערשיידעט זיך פון דער פרייער, ניט־איינגעצוימטער זינליכקייט, וועלכע איז מיך גובר.

פייערבאך אין זיין ווערק „די גרונדזעצען דער פילאסאפיע דער צוקונפט“ לעגט נאכאנאנד געוויכט אויף דאס זיין. אין דעם פרט בלייבט ער אויך שטעקען אין אבסטראקציעס, ווי שטארק ער זאל ניט זיין אנטקעגען העגעל און די אבסאלוטע פילאסאפיע; ווארים „דאס זיין“ איז אן אבסטראקציע, אזוי ווי אפילו „דער איך“. נישט מעהר איך בין ניט בלויז אן אבסטראקציע אליין, איך בין אלץ אין אלעמען, ממילא אפילו אן אבסטראקציע אדער א גארנישט; איך בין ניט בלויז א געדאנק, אבער אין דערזעלביגער צייט בין איך פול פון געדאנקען, א געדאנקען־וועלט. העגעל פער־אורטיילט דאס אייגענע, דאס מייניגע, די — „מיינונג“. דאס אבסאלוטע דענקען איז יענער סארט דענקען, וואס פערגעסט, אז עס

ניט אריבערטראָגען די שקלאפען־בייטש. דער צעך־גייסט זאָרגט אויך אויף אנדערע אופנים, אז די פרייע געדאנקען זאָלען גאָרניט געבאָרן ווערן — קודם כל דורך א קלוגער ערציהונג. ווען מען די פרינציפען פון דער מאָראל זיינען ווי געהעריג ארייגעקלאפט געוואָרן אין קאָפ, דער וועט שוין קיינמאָל ניט ווערן ווידער פריי פון מאָראלישע געדאנקען; גזילה, פאלש שווערן, רמאות א. ד. ג. בלייבען פאר איהם פיקסע אידעען, וואָס קיין געדאנקען־פרייהייט בעשיצט איהם ניט פון זיי. ער האָט זיינע געדאנקען „פון אויבען" און בלייבט דערביי.

עס איז אנדערש ביי די, וואָס האָבען קאָנצעסיעס אָדער פאטענטען. יעדערער מוז קאָנען האָבען און פאָרמירען געדאנקען ווי ער וויל. ווען ער האָט דעם פאטענט אָדער די קאָנצעסיע אויף דענקען, בעדאַרף ער ניט קיין בעזונדער פ ר י ו ו י ל ע ג י ע. אַזוי ווי אָבער „אלע מענשען זיינען פערנינפטיג", איז יעדער איינער פריי ארייַנצוזעצען זיך אלערליי געדאנקען אין קאָפ און צו האָבען, לויט דעם פאטענט אויף נאטירליכע פעהיגקייטען, א גרעסערן אָדער קלענערן רייכטום פון געדאנקען. איצט הערט מען דעם מוסר השכל, אז מען „מוז שעצען אלע מיינונגען און איבערצייגונגען", אז „יעדע איבערצייגונג איז בערעכטיגט", אז מען מוז זיין „טאָלעראנט צו אנדערע מענשען׳ס מיינונגען" א. אז. וו.

אָבער „אייערע געדאנקען זיינען ניט מיינע געדאנקען, און אייערע וועגען זיינען ניט מיינע וועגען". אָדער איך וויל בעסער זאָגען פערקעהרט: אייערע געדאנקען זיינען מ י י נ ע געדאנקען, מיט וועלכע איך שאלט און וואלט ווי איך וויל און צעקלאפ זיי אונבארמהערציג: זיי זיינען מיין אייגענטום, און איך פערניכט עס, אויב מיר געפעלט. איך דערווארט ניט פון אייך אפריהער קיין בערעכטיגונג, כדי צו צערייבען און אוועקבלאָזען אייערע געדאנקען. עס מאכט מיר ניט אויס, וואָס איהר רופט זיי אויך אייערע געדאנקען, זיי בלייבען סיי ווי סיי מיינע, און עס איז מ י י ן ז א ך, ווי איך וויל זיך בעגעהן מיט זיי, ניט קיין פוסטע פרעטענזיע. עס קאָן מיר געפעלען צו לאָזען אייך ביי אייערע געדאנקען, — דאן שווייג איך. מיינט איהר, אז די געדאנקען פליהען זיך ארום אזוי פויגעל־פריי, אז יעדער איינער קאָן נעהמען פון זיי וויפיעל עס איז און דערנאָך אויפשטעלען זיי אנטקעגען מיר אלס

שטעהן גאר דורך א פערמיטלונג פון עפּעס אנדערש — דאן איז שוין דאס ניט מעהר דאס, וואס מען רופט דאס זינליכע. דאס זינ־ליכע איז נאר דאס, וואס איז פאר די זינען, די חושים; וואס אבער עס לאזט זיך געניסען נאר פאר יענע, וועלכע געניסען מיט מ ע ה ר איידער די חושים, וועלכע געהען ווייט אריבער דעם גענוס פון די חושים און די בענעהמונג דורך די חושים, דאס איז העכ־סטענס פערמיטעלט אדער צוגעפיהרט דורך די חושים, ד. ה. די חושים דיענען ווי א ב ע ד י נ ג ו נ ג דאס צו דערגרייכען, אבער עס איז ניט מעהר זינליכעס. דאס זינליכע — וואס האט זאל ניט זיין — וויבאלד עס ווערט אויפגענומען אין מיר, ווערט עס אן אונזינליכעס, וואס קאן פונדערסטוועגען וויעדער האבען זינליכע ווירקונגען, צ. ב. ש. אויפרעגענדיג מיינע געפיהלען און מיין בלוט.

עס איז שוין גוט, וואס פייערבאך גיט דער זינליכקייט א בכבוד'ן פּלאץ, אבער ער קאן נאר דערביי בעקליידען דעם מאטע־ריאליזם פון זיין „נייער פילאזאפיע" מיט דאס, וואס איז ביז אהער געוועזען דאס אייגענטום פון דעם אידעאליזם — מיט דער „אבסאלו־טער פילאזאפיע". פונקט אזוי וועניג, ווי מענשען לאזען זיך איינ־רעדען, אז מען קאן לעבען פון דאס „גייסטיגע" אליין, אהן ברויט, אזוי וועניג וועלען זיי איהם גלויבען, אז אלס זינליכער איז שוין א מענש אלץ, ד. ה. גייסטיג, געדאנקענפול א. אז. וו.

דורך דאס ז י י ן ווערט גארנישט גערעכטפערטיגט. דאס, וואס איז אין מיינע געדאנקען, עקזיסטירט, אזוי גוט ווי דאס, וואס איז אויסער מיינע געדאנקען: דער שטיין אויפ'ן גאס עקזיסטירט און מיין פארשטעלונג וועגען איהם עקזיסטירט אויך. ביידע זייי־נען נאר אין פערשיידענע רוימען, יענער אין דעם רוים פון דער לופט, דער אין מיין קאפ, אין מ י ר, ווארים איך בין א טייל פון דעם רוים, ווי די גאס.

די גילדעניקס (צעך־מיטגליעדער) אדער פריווילעגירטע דולדען ניט קיין געדאנקען־פרייהייט, ד. ה. קיינע געדאנקען, וועלכע קומען ניט פון דעם „געבער פון אלעס גוטס" — מעג דער דאזיגער געבער הייסען גאט, פויפסט, קירך אדער עפּעס אנדערש. אויב אימי־צער האט אזוינע אונגעזעצליכע געדאנקען, מוז ער עס דערצעה־לען דעם גלח, פאר וועמען ער איז זיך מתודה, און אויסהערן זיין מוסר אזוי לאנג, ביז וואנען דער פרייער געדאנק קאן שוין מעהר

איןביידע פעלען ליגט די ווארהייט (דער אמת'ער געדאנק) פון דרויסען פון מיר, און איך שטרעב זי צו בעקומען, סיי דורך געשענק (על פי חסד), סיי דורך דערווערבונג (אייגען פער־דיענסט). בכן 1) די ווארהייט איז א פריווילעגיום; 2) ניין, דער וועג צו איהר איז פּאַטענט [אָפען] פאר אלעמען, און ניט די ביבעל, ניט דער הייליגער פאָטער, ניט די קירך און ניט קיין אנדערער איז ניט אין בעזיץ פון דער ווארהייט; אָבער מען קאָן זי קריגען אין בעזיץ דורך — ספעקולאַציע.

ביידע, ווי מען זעהט, זיינען אייגענטומלאָז בנוגע דער ווארהייט: זיי האָבען איהר ענטוועדער אלס לעהן (דען דער „הייליגער פאָטער" צ. ב. ש. איז ניט קיין איינציגער; אלס איינציגער איז ער אָט דער סיקסטוס, קלעמענס א. אז. וו., אָבער ער האָט ניט די ווארהייט אלס סיקסטוס, קלעמענס א. אז. וו., זאָנדערן אלס „הייליגער פאָטער", ד. ה. אלס א גייסט), — אָדער אלס אידעאל. אלס לעהן איז זי נאָר פאר וועניגע (פריווי־ליגירטע), אלס אידעאל איז זי פאר אלעמען (פאַטענטירטע).

דער זין פון געדאַנקען־פרייהייט, הייסט עס, איז דער: מיר וואנדלען טאַקע ארום אין דער פינסטער און אויף די וועגען פון טעות, אָבער יעדערער קאָן זיך אויף אָט דעם וועג דערנעהנטערן צו דער ווארהייט, און בכן איז ער אויפ'ן ריכטיגען וועג („אלע וועגען פיהרען אין רוים" א. אז. וו.). געדאַנקען־פרייהייט בעטייט דעריבער, אז דער אמת'ער געדאנק איז ניט מיין אייגענס; ווארים אויב ער וואָלט געווען מיין אייגענס, איז ווי אזוי וואָלט מען מיך געקאָנט אָבטיילען פון איהם?

דאָס דענקען איז געוואָרן גאַנץ פריי און האָט אויפגעשטעלט א מאַסע ווארהייטען, צו וועלכע איך מוז זיך צופּאַסען. עס זוכט זיך צו פערפאָלשטענדיגען אין א סיסטעם און צו מאַכען פון זיך אן אבסאָלוטע „קאָנסטיטוציע". אין דעם שטאַאַט, צ. ב. ש., האָט עס געזוכט די אידעע אזוי לאַנג, ביז עס האָט ארויסגעבראַכט דעם „פערנונפט־שטאַאַט", אין וועלכען איך מוז זיין צופריעדען; אין מענשען (אין דער אַנטראָפּאָלאָגיע) האָט עס אזוי לאַנג געזוכט, ביז עס „האָט געפונען דעם מענשען".

דער דענקענדער אונטערשיידט זיך פון דעם גלויבענדען נאָר דורכדעם, וואָס ער, דער דענקענדער, גלויבט פיעל מעהר

זיין אייגענטום, וועלכען מען טאָר ניט אָנריהרען? **וואָס** עס פליהט ארום איז אלץ — מ י י נ ס.

גלויבט איהר, אז איהר האָט אייערע געדאנקען פאר זיך און דארפט זיך פאר קיינעם ניט פערענטפערן פאר זיי, אָדער ווי איהר זאָגט טאקע, איהר דארפט נאָר גאָט אָבגעבען א רעכענונג וועגען זיי? ניין, אייערע גרויסע און קליינע געדאנקען געהערען מיר, און איך בעהאנדעל זיי ווי מיר געפעלט.

דער געדאנק איז מיין א י י ג ע נ ס ערשט דאן, ווען איך בין גרייט צו ריזיקירען יעדע מינוט מיט זיין לעבען, ווען איך דארף ניט מורא האָבען, אז אויב ער געהט פערלאָרן, איז דאָס א פ ע ר-ל ו ס ט פ א ר מ י ר, מיינט עס, אז איך האָב פערלאָרן. מיין אייגענס איז דער געדאנק ערשט יעמאָלט, ווען איך איהם קאָן טאקע יאָ אונטערטהעניג מאכען, אָבער ער מיך קיינמאָל ניט, ווען ער קאָן מיך קיינמאָל ניט מאכען פאנאטיש, קיינמאָל ניט מאכען פאר א ווערקצייג פון זיין פערווירקליכונג.

אלזאָ, געדאנקען-פרייהייט עקזיסטירט, ווען איך קאָן האָבען אלערליי מעגליכע געדאנקען; אייגענטום אָבער ווערן די געדאנ-קען ערשט דורכדעם, וואָס זיי קאָנען ניט ווערן די בעליבתים. אין דער צייט פון געדאנקען-פרייהייט ה ע ר ש ע ן געדאנקען (אידעען); פועל איך אָבער האָס געדאנקען-אייגענטום, דאן פערהאל-טען זיי זיך ווי מיינע בעשעפעניסען.

וואָלט די היערארכיע ניט אריינגעדרונגען אזויפיעל אין דאָס אינערסטע, אז זי האָט אוועקגענומען פון דעם מענשען יעדען מוטה צו האָבען פרייע געדאנקען, ד. ה. געדאנקען, וועלכע קאָנען אפשר ניט געפעלען גאָט, וואָלט מען דאן געמוזט בעטראכטען די געדאנ-קען-פרייהייט פאר פונקט אזא פוסטען וואָרט, ווי למשל פערדיי-הונגס-פרייהייט.

לויט דער מיינונג פון די צעך-מענשען ווערט מיר דער געדאנק ג ע ג ע ב ע ן, לויט דער מיינונג פון די פריידענקער ז ו ך איך דעם געדאנק. אין דעם ערשטען פאל איז די ווארהייט שוין געפו-נען און איז פאראן, נאָר איך מוז זי פון דעם געבער פון דער ווארהייט על פי חסד — בעקומען; אין דעם אנדער פאל מוז מען זי ערשט זוכען און זי איז א ציעל, וואָס ליעגט אין דער צוקונפט, נאָך וועלכען איך דארף נאָכלויפען.

פרייהייט, ווייל מענשען דענקען בדרך כלל ניט ווייטער, איידער זייערע לעהרער האָבען געדענקט.

הערט וואָס דער מיניסטער ג י ז אָ זאָגט:* „די גרויסע שוועריגקייט פון דער היינטיגער צייט בעשטעהט אין מ ד ר י ך זיין און בעהערשען דעם גייסט. אמאָל האָט די קירך ערפילט אָט די מיסיע, איצט איז זי ניט גוט גענוג דערצו. די אוניווערזיטעט איז די אינסטיטוציע, פון וועלכער מיר מוזען דערוואַרטען אָט דאָס גרויסע דיענסט, און זי וועט ניט פערפעהלען דאָס צו לייסטען. מיר, די רעגירונג, האָבען די פליכט צו אונטערשטיצען איהר אין דעם. די כארטע פאָדערט די פריי־הייט פון געדאנק און די געוויסענס־פרייהייט“. אַלזאָ, לטובה פון דער געדאנקען־און געוויסענס־פרייהייט פאָדערט דער מיניסטער „די לייטונג און בעהערשונג פון דעם גייסט“!

דער קאטאָליציזם האָט געשטעלט דעם, וואָס ווערט עקזאַמי־נירט, פאר דעם פאָרום פון דער קירכליכקייט, דער פראָטעסטאַנ־טיזם — פאר דעם פאָרום פון דער ביבלישער קריסטליכקייט. עס וואָלט געווען א קנאַפּע פערבעסערונג, ווען מען זאָל איהם שטעלען פאר דעם פאָרום פון דער פערנונפט, ווי דאָס וויל צ. ב. ש. רוגע.** צי די קירך, די ביבעל אָדער די פערנונפט (אויף וועלכער אגב לוטהער און הוסס האָבען זיך שוין בערופען) איז די הייליגע אויטאָריטעט, מאכט אין עצם פון דער זאך קיין אונטער־שייד ניט.

די „פראגע פון אונזער צייט“ ווערט ניט מעגליך צו לייזען אפילו ווען מען שטעלט זי אָט אזוי: איז עפּעס אן אלגעמיינעס בערעכטיגט צו עקזיסטירען, אָדער נאָר דאָס איינצעלנע? איז די אלגעמיינהייט (ווי שטאַאט, געזעץ, מנהג, מאָראל א. אז. וו.) בערעכ־טיגט אָדער די איינצעלהייט? זי ווערט נאָר ערשט דאַן מעגליך צו לייזען, ווען מען פרעגט איבערהויפּט ניט מעהר וועגען א „בערעכ־טיגונג“ און מען פיהרט ניט קיין בלויזען קאמף אנטקעגען „פריווי־לעגיען.“ — אַ „פערנינפטיגע“ לעהר־פרייהייט, וועלכע „אָנערקענט

* לאָרדען־קאַמער, דעם 25טען אַפּריל, 1844.
** אַנעקדאָטאַ 1, 120.

איידער דער גלויבענדער, וועלכער האַלט זיך ביי זיין גלויבען (ביי זיין אני מאמין), און דענקט פיעל ווענינגער איידער דער דענקענ־דער. דער דענקענדער האָט טויזענד גלויבענס־דאָגמען, וואו דער גלויביגער קומט אויס מיט עטליכע; אָבער דער ערשטער בריינגט אריין אין זיינע דאָגמען א צוזאמענהאנג, און דאן נעהמט ער אָן דעם צוזאמענהאנג פאר דעם מאסשטאב פון זייער אָבשאַ־צונג. אויב איין דאָגמע אָדער אנאַנדערע פאסט איהם ניט צום רומעל, ווארפט ער זי ארויס.

די דענקענדע לויפען פאראלעל צו די גלויבענדע אין זייערע שפריכווערטער. אשנטאט וואס די גלויביגע זאָגען: „ווען עס איז פון גאָט, וועט איהר עס ניט פערטיליגען“, זאָגען זיי: „ווען עס איז פון דער ווארהייט, בלייבט עס וואהר“; אנשטאט: גיט גאָט די עהרע [תנו כבוד לה׳] — זאָגען זיי, „גיט דער ווארהייט די עהרע“. מיר איז אבער גאנץ גלייך צי גאָט אָדער די ווארהייט זאָגט; קודם כל וויל א י ך זאָגען.

איבעריגענס, ווי אזוי קאָן א „אונבעשרענקטע פרייהייט“ זיין דענקבאר אינערהאלב פון דעם שטאאט אָדער דער געזעלשאפט? דער שטאאט קאָן גאנץ ריכטיג בעשיצען איינעם אנטקעגען דעם אנדערן, אָבער זיך אליין קאָן ער דאָך ניט שטעלען אין געפאהר דורך אן אונבעגרעניצטער פרייהייט, דורך אן אזויגערופענער ניט־איינ־געצוימטקייט. אזוי צ. ב. ש. דערקלערט דער שטאאט בנוגע דער „אונטעררריכט־פרייהייט“, אז איהם איז רעכט יעדער איינער, אויב ער אונטעררריכט נאָר אזוי ווי ער, דער שטאאט, אָדער קלערער געזאָגט, ווי די שטאאט־מאכט וויל עס האָבען. אָט די ווערטער „ווי דער שטאאט וויל עס האָבען“ זיינען דער הויפטפונקט פאר די קאָנקורירענדע. אויב דער גייסטליכער קלאס צ. ב. ש. וויל ניט דאָסזעלביגע וואָס דער שטאאט, שליסט ער זיך אליין אויס פון דער ק אָ נ ק ו ר ע נ ץ (למשל אין פראנקרייך). די גרעניץ, וועלכע ווערט נויטיגערווייז אוועקגעשטעלט אין שטאאט פאר יעדער קאָנקור־רענץ, רופט מען אָן „די איבערוואכונג און אויבער־אויפזיכט פון דעם שטאאט“. אָנווייזענדיג דער אונטערריכט־פרייהייט די געהע־ריגע גרעניצען, אין וועלכע זי מוז זיך האלטען, צייכענט דער שטאאט אין דערזעלביגער צייט אָן דעם ציעל פאר דער געדאנקען־

די מ ע נ ש ל י כ ע מיטלען, מיט וועלכע איך קאָן זיך שאַפען, ווייל איך בין צוגלייך א מענש. און ווירקליך, איך האָב גערדאַנקען נאָר אַלס מענש, אַלס „איך“ קאָן איך זיין אין דערזועלבינגער צייט אויך אָהן גערדאַנקען. דער וואָס קאָן ניט לויז ווערן פון א גערדאַנק, איז אין דעם פּרט נ אָ ר מ ע נ ש, ער איז א קנעכט פון דער שפּראַך — פון דער האָזיגער מענשליכער אינסטיטוציע, דעם אוצר פון מ ע נ ש ל י כ ע גערדאַנקען. די שפּראַך אָדער „דאָס וואָרט“ טיראַניזירט אונז אַם ערגסטען, ווייל זי פיהרט ארויס אַנטקעגען אונז א גאַנצע אַרמעע פון פ י ק ס ע א י ד ע ע ן. בעאָבאַכט זיך נאָר אַט איצט ערשט, בעת דו ביזט אַריינגעטאָן אין דענקען, וועסטו בעמערקען, אז דו פּראָגרעסירסט נאָר דורכדעם, וואָס דו ווערסט יעדע רגע גערדאַנקענלאָז און שפּראַכלאָז. די גערדאַנקען און ווערטער פערגעהען זיך אין דיר, ניט נאָר בעת דו שלאָפסט, נאָר אויך ווען דו האַלטסט אין דעם טיעפסטען נאָכדענקען, יאָ, גראָד דאַן אַם מייסטען. און נאָר דורך אָט דער גערדאַנקענלאָזיגקייט, דורך דער ניט־אָנדערקענטער „גערדאַנקען־פרייהייט“ אָדער פרייהייט פון גערדאַנקען ביזטו דיין אייגענער. נאָר אָט די פרייהייט פון גערדאַנקען גיט דיר ערשט די מעגליכקייט צו פערברויכען די שפּראַך אַלס דיין א י י ג ע נ ט ו ם.

אויב דאָס דענקען איז ניט מ י י ן דענקען, איז עס בלויז אַן אויסגעשפּונענער גערדאַנק; עס איז שקלאַפען־ארבייט, אָדער די ארבייט פון א „דיענער, וואָס געהאָרכט צום וואָרט“. דער אָנפאַנג־פּונקט פון מיין דענקען איז ניט א וועלכער עס איז גערדאַנק, נאָר איך אַליין, און דעריבער בין איך אויך זיין ענד־פּונקט אָדער זיין ציעל, אַזוי ווי דער גאַנצער פערלויף פון מיין דענקען איז נאָר א פערלויף פון מיין זעלבסט־געניסונג; דאגעגען פאַר דאָס אַבסאָלוטע אָדער פרייע דענקען איז דאָס פרייע דענקען אַליין דער אָנפאַנג־פּונקט, און עס מאַטערט זיך אַרויסצושטעלען אָט דעם אָנפאַנג אַלס די העכסטע אַבסטראַקציע (צ. ב. ש. אַלס דאָס זיין). און אָט די אבסטראַקציע, אָדער דער גערדאַנק, ווערט דאַן ווייטער אויסגעשפּונען.

דאָס אַבסאָלוטע דענקען איז די זאַך פון דעם מענשליכען גייסט, און דער מענשליכער גייסט איז א הייליגער גייסט. דעריבער איז דאָס האָזיגע דענקען די זאַך פון גלחים, וועלכע „האָבען

נאָר דאָס געוויסען פון פערנונפט",* ברענגט אונז ניט צום ציעל; מיר בעדאַרפען בעסער אַן עגאָיסטישע, אַ לעהר־פרייהייט פאר יעדער אייגענהייט, וואו מיין שטימע לאָזט זיך הערן און איך קאָן זיך ארויסזאָגען אונגעשטערט. וואָס איך לאָז הערן מיין שטימע, וואָס איך מאַך זיך „פערנעהמבאַר", דאָס אַליין איז „פערנונפט", איך מעג זיין ווער־זויים ווי אונפערנינפטיג; דערמיט וואָס איך לאָז זיך פערנעהמען פון אנדערע און פערנעהם אויף דעם אופן זיך אַליין, געניעסען מיך אַנדערע, אזוי גוט ווי איך זיך אליין, און פערצעהרן מיך אין דערזעלביגער צייט.

וואָס וואָלט מען דען געוואונען אויב, אזוי ווי פריהער איז געוועזן פריי דער אָרטאָדאָקסישער איך, דער לאָיאַלער איך, דער מאָראַלער איך א. אז. וו., וואָלט איצטער דער פערנינפטיגער איך געוואָרן פריי? וואָלט דאָס געוועזן די פרייהייט פון מיין איך?

אויב איך בין פריי אלס „פערנינפטיגער איך", איז דאַן פריי דאָס פערנינפטיגע אין מיר אָדער די פערנונפט; און אָט די פרייהייט פון דער פערנונפט אָדער פרייהייט פון געדאַנק איז פון אייביג אָן געוועזן דער אידעאַל פון דער קריסטליכער וועלט. דאָס דענקען — און ווי געזאָגט איז דער גלויבען אויך דענקען, אזוי ווי דאָס דענקען איז גלויבען — האָט מען געוואָלט פריי מאַכען; די דענקענדע, ד. ה. די גלויביגע, אזוי גוט ווי די פערנינפטיגע, האָבען געזאָלט פריי זיין; פאר די איבריגע איז פרייהייט געוועזן אונמעגליך. די פרייהייט פון די דענקענדע אבער איז די „פרייהייט פון די קינדער גאָטעס" און אין דערזעלביגער צייט די אונגברחמנות'דיגסטע — היעראַרכיע אָדער הערשאפט פון געדאַנק: וואָרים איך ווער פערקנעכטעט פון'ם געדאַנק. זיינען די געדאַנקען פריי, דאַן בין איך זייער שקלאַף, דאַן האָב איך ניט קיין מאַכט איבער זיי און ווער בעהערשט פון זיי. איך אבער וויל האָבען דעם געדאַנק, איך וויל זיין פול פון געדאַנקען, אבער אין דערזעלביגער צייט וויל איך זיין געדאַנקענלאָז, און אנשטאט די געדאַנקען־פרייהייט, בעהאַלט איך פאר מיר די געדאַנקענלאָזיגקייט.

ווען עס האַנדעלט זיך וועגען קאָמוניקירען און פערשטענדיגען זיך מיט אנדערע מענשען, קאָן איך געוויס מאַכען געברויך נאָר פון

* אַנעקדאָטאַ 1, 127.

ט ע ר , נישט מעהר ווי ווערטער, אזוי ווי פאר דעם קריסט זיינען אלע זאכען ניט מעהר ווי „פוסטע זאכען". אין די ווערטער און די ווארהייטען (יעדעס וואָרט איז א ווארהייט, אזוי ווי העגעל בעהויפטעט, אז מען קאָן ניט ז אָ ג ע ן קיין ליגען) געפין איך פאר מיר קיין רעטונג ניט, פונקט אזוי וועניג ווי די קריסטען געפינען עס אין די זאכען און די הבלי עולם הזה. אזוי ווי די רייכטימער פון דער וועלט מאכען מיך ניט גליקליך, אזוי מאכען די ווארהייטען מיך ניט גליקליך. די געשיכטע פון ברענגען צו א נסיון שפיעלט שוין איצט ניט מעהר דער שטן, נאָר דער גייסט, און ער פערפיהרט ניט דורך די זאכען פון דער וועלט, נאָר דורך די געדאנקען פון דער וועלט, דורך דעם „גלאַנץ פון דער אידעע".

אינאיינעם מיט די וועלטיגע גיטער מוז אוועקגענומען ווערן יעדער ווערטה אויך פון די הייליגע גיטער.

ווארהייטען זיינען פראזען, פאָרמען פון רעדען, ווערטער (לאָגאָס); ווען מען ברענגט זיי אין א צוזאמענהאנג אָדער אין א סיסטעם, שטעלען זיי צונויף די לאָגיק, די וויסענשאפט, די פילאָזאָפיע.

צום דענקען און רעדען דארף איך האָבען די ווארהייטען און ווערטער, אזוי ווי צום עסען — די שפייזען; אָהן זיי קאָן איך ניט דענקען און ניט רעדען. די ווארהייטען זיינען מענשען'ס געדאנקען אויסגעדריקטע אין ווערטער, און דעריבער זיינען זיי פונקט אזוי פאראנען אין עקזיסטענץ ווי אנדערע זאכען, הגם זיי עקזיסטירען נאָר פאר דעם גייסט אָדער דאָס דענקען. זיי זיינען מענשליכע בנינים און מענשליכע בעשעפעניסען, און ווען מען שטעלט זיי אפילו פאָר ווי געטליכע ענטפלעקונגען, בלייבט אלץ אין זיי שטעקען די אייגענשאפט פון פרעמדקייט פאר מיר; נאָך מעהר, אפילו אלס מיינע אייגענע בעשעפעניסען ווערן זיי מיר פערפרעמדט גלייך נאָך דעם אקט פון בעשאפען זיי.

דער קריסטליכער מענש איז דער דענקען־גלויביגער, וועלכער גלויבט אין דער אויבער־הערשאפט פון געדאנקען און וויל, אז די געדאנקען, די אזויגערופענע „פרינציפען", זאָלען קריגען די הער־שאפט. איינער קאָן אמאָל אפילו אנאַליזירען די געדאנקען און ער קלייבט קיינעם פון זיי ניט אויס פאר זיין האדר אָהן א געוויסער קריטיק, אָבער ער איז דעריין גלייך צו דעם הונד, וועלכער שמעקט

א געפיהל, דערפאר", א געפיהל פאר די „העכסטע אינטערעסען פון דער מענשהייט", פאר „דעם גייסט".

פאר דעם גלויביגען זיינען די ווארהייטען א ב ע ש ל א ס ע נ ע זאך, א טהאטזאך; פאר דעם פריי דענקענדען — א זאך, וועלכע דארף נאך ערשט בעשלאסען ווערן. דאס אבסאלוטע דענקען מעג זיין ווער־ווייס ווי אונגלויביג, האט אבער זיין אונגלויביגקייט איהרע גרעניצען, און עס בלייבט אלץ א גלויבען אין דער ווארהייט, אין דעם גייסט, אין דער אידעע און איהר ענדליכען זיעג: עס זינדיגט ניט אנטקעגען דעם הייליגען גייסט. יעדעס דענקען אבער, וואס זינדיגט ניט אנטקעגען דעם הייליגען גייסט, איז א גייסטער־אדער געשפענסטער־גלויבען.

איך קאן זיך פונקט אזוי ווייניג אבזאגען פון דענקען, ווי פון פיהלען, פון דער טהעטיגקייט פון גייסט אזוי ווייניג ווי פון דער טהעטיגקייט פון די חושים. אזוי ווי דאס פיהלען איז אונזער חוש פאר זאכען, אזוי איז דאס דענקען אונזער חוש פאר די וועזענס (געדאנקען). וועזענס האבען זייער עקזיסטענץ אין אלץ וואס איז זינליך, און בעזונדערס אין דעם ווארט. די מאכט פון ווערטער קומט נאך דער מאכט פון זאכען: אפריהער ווערט מען איינגענומען דורך דער רוט, דערנאך דורך איבערצייגונג. די מאכט פון זאכען קאן בייקומען אונזער מוטה, אונזער גייסט; אנטקעגען דער מאכט פון אן איבערצייגונג, ד. ה. פון ווארט, פערלירן אפילו די ענוים און דער שווערד זייער אויבערמאכט און קראפט. די איבערציי־גונגס־מענשען זיינען די גלח'ישע מענשען, וועלכע קאנען ביישטעהן יעדען נסיון פון טייוועל.

דאס קריסטענטום האט נאר אוועקגענומען פון די זאכען פון דער וועלט זייער צוציהונג, האט אונז געמאכט אונאבהענגיג פון זיי. אויפ'ן זעלביגען אופן דערהויב איך זיך איבער די ווארהייטען און זייער מאכט: אזוי ווי איך בין למעלה מן החושים (איבער־זינליך), אזוי בין איך אויך למעלה מן האמת (איבער וואהר). פ א ר מ י ר זיינען די ווארהייטען אזוי שפל און גלייכגילטיג, ווי די זאכען; זיי ציהען מיך ניט צו און בעגייסטערן מיך ניט. עס איז ניטא אפילו איין ווארהייט, ניט דאס רעכט, ניט די פרייהייט, די מענשליכקייט א. אז. וו., וועלכע זאל האבען פאר מיר א בעשטאנד, און צו וועלכער איך זאל זיך אונטערווארפען. זיי זיינען ו ו ע ר־

לאנגען, ביזטו אַלעמאָל בײם סוף, האָסט ניט קײן בערוף צו געהן װײטער, און מעגסט טהאָן װי דו װילסט אָדער קאָנסט. עס האַלט דערמיט װי מיט יעדער אנדער ארבײט, װעלכע דו קאָנסט אױפגע־בען, אױב עס פערגעהט דיר דער תשק זי צו טהאָן. אַזױ אױך, װען דו קאָנסט מעהר אַ געװיסע זאַך ניט גלױבען, ביזטו ניט מחויב זיך צו צװינגען אין דעם גלױבען, אָדער נאָכאנאנד זיך צו בעשעפטיגען דערמיט װי מיט א הײליגער גלױבענס־װאָרהײט, אזױ װי דאָס טהוען די טעאָלאָגען אָדער פילאָזאָפען, נאָר דו קאָנסט גאנץ רוהיג אָבציהען פון איהר דײן אינטערעס און זי לאָזען געהן. די גלח׳ישע גײסטער װעלען, פערשטעהט זיך, באַלד אױסלעגען דײן אינטערעסלאָזיגקײט װי פױלקײט, געדאנקענלאָזיגקײט, שמאָלקע־פיגקײט, זעלבסט־אָבנארונג א. ד. ג. אָבער זאָל דיר זײער פלױדע־רײ גאָרניט אהרען. קײן ענין, קײן אזױגערופענער „העכסטער אינטערעס פון דער מענשהײט“, קײן „הײליגע זאַך“ איז ניט װערטה אז דו זאָלסט צו איהר דיענען און זיך פערנעהמען דערמיט פון איהרטװעגען; דו מעגסט זוכען זײער װערטה בלױז אין דעם, צי זײ זײנען דיר עפּעס װערטה פון דײנעטװעגען. װערט װי קינדער, רופט צו אונז דער ביבלישער שפּרוך. קינדער אָבער האָבען ניט קײן הײליגע אינטערעסען און װײסען גאָרנישט פון א „גוטער זאַך“. דערפאר װײסען זײ בעסער װי אַלע צו װאָס עס ציהט זײ דאָס הארץ, און זײ בעקלערן לױט זײערע בעסטע קרעפטען װי אזױ דאָס צו בעקומען.

דאָס דענקען װעט קײנמאָל ניט אױפהערן, אזױ װי דאס פיהלען װעט ניט אױפהערן. אָבער די מאכט פון געדאנקען און אידעען, די הערשאַפט פון טעאָריען און פּרינציפּען, די אױבערהערשאפט פון גײסט, קורץ — די היעראַרכיע װעט געדױערן אזױ לאנג, ביז װאנען די גלחים, ד. ה. טעאָלאָגען, פילאָזאָפען, שטאאטסמענער, פיליסטער, ליבעראַלען, שוהל־רבײם, בעדיענטע, עלטערן, קינדער, פערהײראַטע לײט, פּרודאָן, זשאָרזש זאנד, בלונטשלי א. אז. װ., א. אז. װ. װעלען זײן די טאָן־געבער. די היעראַרכיע װעט דױערן, אזױ לאנג װי מען װעט גלױבען אין פּרינציפּען, װי מען װעט דענ־קען װעגען זײ, אדער אפילו זײ קריטיקירען: װארים די שארפסטע קריטיק, װעלכע גראָבט אונטער אַלע גילטיגע פּרינציפּען, גלױבט סוף כל סוף דאָך אין א פּרינציפּ.

אַרום די מענשען, כדי אויסצוגעפינען „זיין בעל־הבית“: שטענדיג זוכט ער דעם הערשענדען געדאַנק. דער קריסט קאָן זעהר פיעל רעפאָרמירען און רעוואָלטירען, ער קאָן מאַכען אַ תל פון די הערשענדע בעגריפען פון הונדערטער יאָהרען: אַלעמאָל אָבער וועט ער ווידער זוכען עפּעס אַ נייעם „פּרינציפּ“ אָדער אַ נייעם בעל הבית, אַלעמאָל ווידער אויפשטעלען אַ העכערע אָדער „טיעפע־רע“ וואַרהייט, אַלעמאָל ווידער אַרויסרופען אַ קולט, אַלעמאָל פּראָקלאַמירען אַ גייסט, וואָס איז בערופען צו הערשען, אַוועקשטע־לען אַ געזעץ פאַר אַלעמען.

ווען עס איז אַפילו פאַראַן נאָר איין וואַרהייט, צו וועלכער דער מענש מוז ווידמען זיין לעבען און זיינע קרעפטען, ווייל ער איז מענש, דאַן איז ער אונטערוואָרפען צו אַ רעגעל, אַ הערשאַפט, אַ געזעץ א. אז. וו., איז ער אַ מענש, וואָס דיענט צו דעם. אָט אַזאַ וואַרהייט וויל מען צ. ב. ש. עס זאָל זיין דער מענש, די מענשליכקייט, די פרייהייט א. אז. וו.

פון דער אַנדער זייט קאָן מען אַזוי זאָגען: צי דו ווילסט אויף ווייטער זיך פערנעהמען מיט דענקען, דאָס הענגט אָב פון דיר; זאָלסט נאָר וויסען, אַז אויב דו ווילסט דערגרייכען אין דיין דענקען וועלכע עס איז וויכטיגע רעזולטאַטען, שטעהט דיר פאָר צו לייזען אַ סך און שווערע פּראָבלעמען, און דו וועסט ווייט ניט קאָנען געהן, אַוואו דו וועסט זיי ניט בעזיעגען. עס עקזיסטירט ניט, הייסט עס, פאַר דיר קיין פליכט און קיין בערוף זיך אָבצוגע־בען מיט געדאַנקען (אידעען, וואַרהייטען); אויב דו ווילסט עס אָבער טהאָן, וועט זיין גוט, אויב דו וועסט זיך בענוצען מיט דאָס, וואָס די כחות פון אַנדערע מענשען האָבען שוין אויפגעטאָן פאַר דער אויפקלערונג פון אָט די שווערע ענינים.

יעדערער וואָס וויל דענקען, הייסט עס, האָט גאַנץ געוויס אַן אויפגאַבע, וועלכע ער שטעלט זיך אַליין בעוואוסטזיניג אָדער אונבע־וואוסטזיניג; אָבער די אויפגאַבע צו דענקען אָדער צו גלויבען האָט קיינער ניט. — אין דעם ערשטען פאַל קאָן מען דיר טאַקע זאָגען: דו געהסט ניט ווייט גענוג, דו האָסט אַ בעשרענקטען און אַ פאַראור־טיילטען אינטערעס, געהסט ניט ביז צום גרונד פון דער זאַך; קורץ, דו מייסטערסט זי ניט פאָלשטענדיג. פון דער אַנדער זייט אָבער, ווי ווייט אָדער ווי נאָהענט דו זאָלסט ניט יעדעס מאָל דער־

מיר האָבען זי אלעמאָל געברויכט צ ו ל י ע ב א וועלכען עס איז וועזען. יעדע שקלאפישע קריטיק איז א ליעבעס־פּראָדוקט, א פּערכאָפּטקייט, און ווערט אָנגעפּיהרט לויט דעם געבאָט פון נייען טעסטאַמענט: „פּרובט אלץ אויס און בעהאלט דאָס גוטע" (1. טהעסס. 21.5). „דאָס גוטע" איז דער פּרוב־שטיין, דאָס קריטעריום. דאָס גוטע, אומקעהרענדיג זיך אונטער טויזענדערליי נעמען און געשטאלטען, איז אימער געבליבען די פּאָראויסזעצונג, דער דאָגמאַ־טישער פעסטער פּונקט פאר דער דאָזיגער קריטיק, עס איז געבלי־בען — די אידעע פיקס.

דער קריטיקער, זיך נעהמענדיג פאר דער ארבייט, איז זיך משער אָהן פּאָראורטיילען די ווארהייט, און גלויבענדיג אז מען קאָן זי געפינען, זוכט ער די ווארהייט. ער וויל אויסגעפינען דאָס אמת'ע און זעהט אין דעם דאָס דאָזיגע „גוטע".

משער זיין מיינט ניט קיין אנדער זאך ווי אויפשטעלען א ג ע ד א נ ק ע ן בראש, אָדער עפּעס דענקען פריהער פאר אלץ, און פון אָט דעם ג ע ד ע נ ק ט ע ן ארויסדענקען דאָס איבעריגע, ד. ה. מעסטען עס און קריטיקירען לויט דעם נאָך. מיט אנדערע ווערטער מיינט דאָס צו זאָגען, אז דאָס דענקען מוז זיך אָנפאנגען מיט עפּעס, וואָס איז שוין געדענקט געוואָרן. ווען דאָס דענקען בכלל וואָלט אליין זיך געקאָנט אָנפאנגען, אנשטאָט צו ווערן אָנגעפאנגען; ווען דאָס דענקען וואָלט געווען א סוביעקט, אן אייגענע האנדלענדע פּערזענליכקייט, ווי דאָס איז שוין אפילו א פלאַנץ, דאן, פערשטעהט זיך, וואָלט מען ניט געקאָנט אָבלייקענען, אז דאָס דענקען מוז זיך אָנפאנגען מיט זיך. אָבער אקוראט אָט די פּערזאָניפיקאציע פון דענקען ברענגט ארויס יענע אלע אונצעהליגע טעות'ן. אין העגעל'ס סיסטעם רעדט זיך אלעמאָל אזוי, פּונקט ווי דאָס דענקען אָדער „דער דענקענדער גייסט" (ד. ה. דאָס פּערזאָניפיצירטע דענקען, דאָס דענ־קען אלס געשפּענסט) וואָלט אליין געדענקט און געהאנדעלט; אין דעם קריטישען ליבעראליזם הייסט עס שטענדיג: „די קריטיק" טהוט דאָס און דאָס, אָדער אויך: „דאָס זעלבסטבעוואוסטזיין" געפינט דאָס און דאָס. אויב אָבער דאָס דענקען גילט אלס א פּערזענליכער טהוער, דאן מוז מען אפריהער משער זיין דאָס דענקען גופא; אויב די קריטיק גילט אלס אזא פּערזענליכקייט, מוז אויך א געדאנקען שטעהן בראש. דענקען און קריטיק וואָלטען אויף

יעדערער קריטיקירט, נאָר דאָס קריטעריום איז פערשיידען. מענשען יאָגען זיך דעריבער נאָך דעם „ריכטיגען" קריטעריום. דאָס דאָזיגע ריכטיגע קריטעריום איז די ערשטע פּאָראויסזעצונג. דער קריטיקער געהט ארויס פון דעם שטאַנדפּונקט פון א פּרינציפּ, א וואַרהייט, א גלויבען. אָט דער פּרינציפּ איז ניט א בעשאַף פון דעם קריטיקער, נאָר פון דעם דאָגמאַטיקער; נאָך מעהר, מען נעהמט איהם אָן געוועהנליך גאָר אָהן פיעל איבערלעגונג אויס דער קולטור פון דער צייט, ווי צ. ב. ש. די „פרייהייט", די „מענשליכקייט" א. אז. וו. דער קריטיקער האָט ניט „ענטדעקט דעם מענשען", נאָר „דער מענש" איז פעסטגעשטעלט געוואָרן אלס א וואַרהייט פון דעם דאָגמאַטיקער, און דער קריטיקער (וועלכער קאָן אגב זיין צוגלייך אויך דער דאָגמאַטיקער), גלויבט אין דער דאָזיגער וואַרהייט און אין דעם דאָזיגען גלויבען־זאַץ. אין דעם גלויבען, און א פערכאַפּטער פון דעם גלויבען, קריטיקירט ער.

דער סוד פון דער קריטיק איז א וועלכע עס איז וואַרהייט: זי בלייבט אימער דאָס מיסטעריום, וואָס גיט דער קריטיק איהר ענערגיע.

אָבער איך מאַך אן אונטערשייד צווישען א קריטיק, וואָס שטעהט אין דיענסט ביי וועמען, און אן אייגענער קריטיק. ווען איך קריטיקיר אונטער דער פּאָראויסזעצונג פון א העכסטען וועזען, דיענט מיין קריטיק דעם וועזען און ווערט געפיהרט פון זיינטוועגען: בין איך צ. ב. ש. פערכאַפּט פון דעם גלויבען אין א „פרייען שטאַאט", קריטיקיר איך אלץ, וואָס האָט א שייכות צו דעם, פון דעם שטאַנדפּונקט, צי עס קאָנפעניערט אָט דעם שטאַאט, ווארים איך ליעב דעם דאָזיגען שטאַאט. קריטיקיר איך אלס פרומער, צוטיילט זיך פאר מיר אלץ אין געטליך און טייוועלש: די נאַטור בעשטעהט פאר מיין קריטיק פון שפּוהרען פון גאָט און שפּוהרען פון טייוועל (דערפון נעהמען זיך אזוינע נעמען ווי גאָטעסגאַבע, גאָטעסבערג, טייפעלס־קאַנצעל א. אז. וו.), די מענשען — פון גלויביגע און אונגלויביגע א. אז. וו. קריטיקיר איך, גלויבענדיג אין דעם מענשען אלס דאָס „אמת'ע וועזען", דאַן צופאַלט פאר מיר אלץ אין דעם קלאַס מענשען און דעם קלאַס אונמענשען א. אז. וו.

די קריטיק איז עד היום געבליבען א ווערק פון ליעבע: ווארים

דער חקירה, ווען דערמיט זאָלען ניט זיין פערבונדען פּראַקטישע פאָלגען.

כדי זיי צו געבען אַ קורצען און קלאָרען אויסדרוק, מאַך איך איצט די בעהויפּטונג, אַז ניט דער מענש איז די מאָס פון אַלעס, נאָר אַז איך בין די דאָזיגע מאָס. דער שקלאַפּישער קריטיקער האָט פאַר די אויגען אַנאַנדער וועזען, אַן אידעע, וועמען ער וויל דינען; דעריבער איז ער מקריב צו זיין גאָט נאָר די פאַלשע געצען. וואָס דען איז אַלץ, וואָס ווערט געטאָן צוליעב דעם דאָזיגען וועזען, אויב ניט — אַן ארבייט פון ליעבע? איך אבער, ווען איך קריטי־קיר, האָב ניט צומאָל אפילו זיך פאַר די אויגען, נאָר מאַך זיך מיר אַ ביסעל פערגניגען, איך אַמוזיר זיך נאָך מיין געשמאַק: עס הענגט אָב פון מיין בעדערפעניש, צי איך צעקיי די זאַך, אָדער איך ציה נאָר אריין איהר ריח.

נאָך קלערער ווערט דער אונטערשייד צווישען די צוויי אויפפאַ־סונגען, ווען מען נעהמט אין בעטראַכט, אַז דער שקלאַפּישער קריטי־קער, וואָס ווערט געפיהרט פון דער ליעבע, מיינט אַז ער דיענט דער זאַך גופא.

די וואַרהייט [בפרט] אָדער „די וואַרהייט בכלל" וויל מען ניט אויפגעבען, נאָר מען וויל זי זוכען. וואס דען איז זי, אויב ניט דאָס עטר סופּרעם, דאָס העכסטע וועזען? אפילו די „אמת'ע קריטיק" וואָלט געמוזט פערצווייפלען, ווען זי וואָלט פערלאָרען דעם גלויבען אין דער וואַרהייט. און דאָך איז די וואַרהייט נישט מעהר ווי אַ — ג ע ד אַ נ ק; אָבער ניט בלויז אַ געדאַנק, נאָר דער געדאַנק, וואָס שטעהט איבער אַלע געדאַנקען, דער אונבע־שטרייטבאַרער געדאַנק; זי איז דער געדאַנק אליין, וועלכער הייליגט ערשט אַלע אנדערע; זי איז די פערהייליגונג פון די געדאַנקען, דער „אבסאָלוטער", דער „הייליגער" געדאַנק. די וואַר־הייט האַלט לענגער אויס איידער אַלע געטער; ווארים נאָר דיענענ־דיג צו איהר און איהר צוליעב האָט מען ארונטערגעוואָרפען אַלע געטער און צולעצט אפילו גאָט אליין. „די וואַרהייט" לעבט אַרי־בער דעם אונטערגאַנג פון דער געטער־וועלט, ווארים זי איז די אונשטערבליכע נשמה פון דער דאָזיגער פערגענגליכער געטער־וועלט, זי איז די גאָטהייט אליין.

איך וויל ענטפערן אויף פּילאַטוס'עס פראַגע: וואָס איז וואַר־

דעם אופן געקאָנט זיין טהעטיג נאָר פון זיך אַליין, וואָלטען אליין געמוזט זיין די פּאַראויסזעצונג פון זייער טהעטיגקייט, וואָרים ניט זייענדיג, וואָלטען זיי דאָך ניט געקאָנט זיין טהעטיג. דאָס דענקען אבער אלס א פּאַראויסגעזעצטע זאך איז א פערשטיינערטער געדאנק, א ד אָ ג מ ע : דענקען און קריטיק קאָנען אלזאָ ארויסגעהן נאָר פון א ד אָ ג מ ע, ד. ה. פון א געדאַנק, א אידעע פיקס, א פּאָר־אויסזעצונג.

מיר קומען דערמיט צוריק צו דאָס, וואָס איז שוין אויבען ארויסגעזאָגט געוואָרן, אז דאָס קריסטענטום בעשטעהט אין דער ענטוויקלונג פון א געדאַנקען־וועלט, אָדער אַז עס איז די אייגענטליכע „געדאנקען־פרייהייט“, דער „פרייער געדאנק“, דער „פרייער גייסט“. די „אמת'ע“ קריטיק, וועלכע איך האָב אָנגערופען די „שקלאַפּישע“, איז דעריבער אויך אזוי די „פרייע“ קריטיק, וואָרים זי איז ניט מ י י ן א י י ג ע נ ע.

אַנדערש שטעהט די זאך, ווען דאָס דייניגע ווערט ניט געמאַכט פאר עפּעס פאר זיך־זייענדיגס, ווערט ניט פערזאָניפיצירט, ווערט ניט פערזעלבסטשטענדיגט ווי אן אייגענער „גייסט“. ד י י ן דענקען זעצט ניט פּאָראויס „דאָס דענקען“, נאָר ד י ך . אָבער אויב אזוי זעצסטו דאָך דיך פּאָראויס ? יאָ, אָבער ניט פּאָראויס פון מיר, נאָר פּאָראויס פון מיין דענקען. אפריהער פאר מיין דענקען בין — איך. דערפון פאָלגט, אז פריהער פאר מיין דענקען קומט ניט א ג ע ד א ַ נ ק ; אָדער אַנדערש געזאָגט, אז מיין דענקען איז אָהן א „פּאָראויסזעצונג“. וואָרים די פּאָראויסזעצונג, וואָס איך בין פאר מיין דענקען, איז ניט קיין ג ע מ א ַ כ ט ע פ ו ן ד ע ם ד ע נ ־ ק ע ן , איז ניט קיין ג ע ד ע נ ק ט ע , נאָר זי איז דאָס ג ע ז ע צ ט ע [ניט פּ אָ ר א ו י ס געזעצטע] דענקען גופא, זי איז דער אייגענטימער פון דעם דענקען, און זי בעווייזט נאָר, אז דאָס דענקען איז מעהר גאָר נישט ווי — א י י ג ע נ ט ו ם , ד. ה. אז א „זעלבסטשטענדיג“ דענקען, א „דענקענדער גייסט“ עקזיסטירט גאָר־ניט.

אָט דער איבערקעהר פון דעם געוועהנליכען אופן ווי מען קוקט אויף די זאכען קאָן אויסזעהן עהנליך צו א פּוסטען שפּיעל מיט אבסטראַקציעס, אז אפילו די, אַנטקעגען וועמען דאָס אלעס איז געריכטעט, קאָנען זיך אונטערגעבען צו דער אונשולדיגער פאָרם פון

אליין ביזט די ווארהייט, אדער ריכטיגער, דו ביזט מעהר איידער די ווארהייט, וועלכע איז א גארנישט לגבי דיר. גאנץ געוויס זוכסטו אויך די ווארהייט, דו „קריטיקירסט“ טאקע אויך, אבער דו זוכסט ניט א „העכערע ווארהייט“, וועלכע זאל זיין העכער פאר דיר, און דו קריטיקירסט ניט לויט דעם קריטעריום פון אט אזא ווארהייט. דו ווענדסט זיך צו די געדאנקען און פארשטעלונגען, ווי דו וואלסט זיך ווענדען צו די ערשיינונגען פון זאכען, נאר מיט דעם צוועק, כדי צו מאכען זיי בע'טעמ'ט פאר דיר, געניעסבאר, און מאכען זיי פאר דיין אייגענס: דו ווילסט זיי גאר בעהערשען און ווערן זייער אייגענטימער, דו ווילסט זיך אריענטירען אין זיי און פיהלען זיך ווי אין דער היים, און די געפינסט אז זיי זיינען אמת, אדער דו זעהסט זיי אין זייער ריכטיגען ליכט נאר דאן, ווען זיי קאנען מעהר זיך ניט ארויסדרעהען פון דיר, ווען זיי האבען ניט מעהר קיין פלאץ, וואס דו זאלסט ניט קאנען אנכאפען און בעגרייפען, אדער ווען זיי זיינען ר ע כ ט פ א ר ד י ר, ווען זיי זיינען דיין אייגענ־טום. אויב זיי ווערן שפעטער ווידער שווערער און דרעהען זיך ווידער ארויס פון דיין מאכט, דאן איז דאס א סמן פון זייער אונווארהייט, ד. ה. פון דיין אונמאכט. דיין אונמאכט איז זייער מאכט, דיין אונטערווארפענקייט איז זייער גרויסקייט. זייער ווארהייט, אלזא, ביזט דו, אדער עס איז דאס נישטיגקייט, וואס דו ביזט פאר זיי, און אין וואס זיי צוגעהען: זייער ווארהייט איז זייער נ י ש ט י ג ק י י ט.

די גייסטער, די ווארהייטען, קומען צו זייער רוה ערשט ווען זיי ווערן מיין אייגענטום, און ערשט יעמאלט זיינען זיי ווירקליך, ווען זייער פוסטע עקזיסטענץ ווערט פון זיי אוועקגענומען און זיי ווערן געמאכט פאר מיין אייגענטום; ווען עס הייסט ניט מעהר: די ווארהייט ענטוויקעלט זיך, הערשט, מאכט זיך גילטיג, אדער די געשיכטע (וואס איז אויך א בעגריף) זיעגט, און דערגלייכען. קיינ־מאל האט די ווארהייט ניט געזיעגט, נאר זי איז אלעמאל געווען מיין מ י ט ע ל צום זיעג, גלייך ווי דער שווערד („דער שווערד פון ווארהייט“). די ווארהייט איז טויט, זי איז א בוכשטאב, א ווארט, א מאטעריאל, וועלכען איך קאן פערברויכען. יעדע ווארהייט פאר זיך איז טויט, א בר מינן; לעבעדיג איז זי נאר אויפ'ן זעלבען אופן, ווי מיין לונג איז לעבעדיג, ד. ה. לויט דעם ערך פון מיין אייגענער

הייט? ווארהייט איז דער פרייער געדאנק, די פרייע אידעע, דער פרייער גייסט; ווארהייט איז דאָס, וואָס איז פריי פון דיר, וואָס איז ניט דיין אייגענס, וואָס איז ניט אין דיין מאַכט. אָבער ווארהייט איז אויך דאָס לחלוטין אונזעלבסטשטענדיגע, אונפּערזענ־ליכע, אונווירקליכע און אונקערפּערליכע; ווארהייט קאָן ניט אויפשטעלען זיך, ווי דו שטעלסט זיך אויף, זי קאָן זיך ניט בעוועגען, ניט ענדערן זיך, ניט ענטוויקלען זיך; ווארהייט דערוואַרט און בעקומט אלץ פון דיר און עקזיסטירט אליין נאָר דורך דיר: ווארים זי עקזיסטירט נאָר — אין דיין קאָפּ. דו ביזט מודה, אז די ווארהייט איז אַ געדאנק, אָבער ניט יעדער געדאנק איז אַן אמת'ער, אָדער ווי דו דריקסט עס אויך אויס, ניט יעדער געדאנק איז באמת און ווירקליך אַ געדאנק. און לויט וואָס מעסטו און דערקענסט דעם געדאנק? דו מעסט איהם נאָך ד י י ן ש ו וואַ כ ק י י ט, ד. ה. לויט דעם, וואָס דו קאָנסט איהם שוין מעהר ניט בייקומען! ווען ער איז דיך גובר, בעגייסטערט דיך און רייסט דיך אוועק, דאַן האַלסטו איהם פאַר דעם אמת'ן. זיין הערשאַפט איבער דיר איז פאַר דיר אַ דאָקומענטאַלער בעוויז פאַר זיין ווארהייט; און ווען ער בעזיצט דיך און דו ביזט פון איהם בעזעסען (פערכאַפּט), דאַן איז דיר וואויל ביי איהם, ווארים דאמאלסט האָסטו געפונען דיין האַרר און מייסטער. ווען דו האָסט געזוכט די ווארהייט, נאָך וואָס האָט דיין האַרץ זיך געצויגען? נאָך דיין האַרר! דו האָסט ניט געשטרעבט צו ד י י ן מאַכט, נאָר צו אַ מעכטיגען, און דו האָסט געוואָלט דערהויבען אַ מעכטיגען („דערהויבט דעם האַרר, אונזער גאָט!"). די וואַהרהייט, מיין ליעבער פּילאַטוס, איז — דער האַרר, און אַלע, וועלכע זוכען די ווארהייט, זוכען און לויבען דעם האַרר. וואו עקזיסטירט דער האַרר? וואו, דען, אויב ניט אין דיין קאָפּ? ער איז נאָר גייסט, און וואו נאָר דו דערוואַרטסט איהם ווירקליך צו דערזעהן, דאָרטן איז ער אַ — געשפּענסט. דער האַרר איז דאָך בלויז אַן אויסגע־טראַכטער געדאַנק, און נאָר די קריסטליכע אנגסט און פּיין, וואָס האָט געזוכט צו מאַכען דאָס אונזיכטבאַרע זיכטבאַר, דאָס גייסטיגע — קערפּערליך, האָט בעשאַפען דעם געשפּענסט און איז געוואָרן דער שוידערליכער יאָמער פון דעם געשפּענסטער־גלויבען.

כל זמן דו גלויבסט אין דער ווארהייט, גלויבסטו ניט אין זיך און ביזט אַ — קנעכט, אַ ר ע ל י ג י ע ז ע ר מ ע נ ש. דו

גיטאַ! אפילו ניט מיין וועזען, אפילו ניט דאָס וועזען פון מענשען איז העכער פאר מיר! און איך מיין טאקע פשוט איבער מ י ר, אַט דעם „טראָפּען אין ים“, אַט דעם „אני הקטן“!

איהר מיינט, אז איהר האָט שוין געזאָגט דאָס בעסטע, ווען איהר בעהויפּטעט, אז וויבאַלד יעדע עפּאָכע האָט איהר אייגענע וואַרהייט, איז אַ בעוויז, אַז עס איז ניטאָ קיין „אבסאָלוטע וואַרהייט“. דערמיט אבער לאָזט איהר דאָך פונדעסטוועגען איבער פאַר יעדער עפּאָכע איהר וואַרהייט און בעשאַפט זיך ערשט ריכטיג אַן „אבסאָלוטע וואַרהייט“, אַ וואַרהייט, וועלכע פעהלט ניט אין קיין עפּאָכע, ווייל וואָס די וואַרהייט זאָל ניט זיין, האָט דאָך יעדע עפּאָכע אַ „וואַרהייט“.

זאָל דאָס אפשר נאָר מיינען, אַז מען האָט אין יעדער צייט געדענקט, בכן געהאַט געדאַנקען אָדער וואַרהייטען, און אַז אָט די געדאַנקען אָדער וואַרהייטען זיינען אין אַ שפּעטערדיגער צייט געוועזען אַנדערע, איידער זיי זיינען געוועזען אין אַ פריהערדיגער צייט? ניין, זייער בעהויפּטונג מיינט, אַז יעדע עפּאָכע האָט געהאַט איהר „גלויבענס־וואַרהייט“; און דער פאַקט איז, אַז עס איז נאָך ניט געוועזען אזא צייט, אין וועלכער מען האָט ניט אָנדערקענט אַ „העכע־רע וואַרהייט“, אַ וואַרהייט, וואָס מען האָט געגלויבט, אַז מען מוז זיך צו איהר אונטערוואַרפען, ווי צו אַ „הויכקייט און מאַיעסטעט“. יעדע וואַרהייט פון אַ עפּאָכע איז די אידעע פיקס פון יענער צייט, און ווען מען האָט שפּעטער געפונען אַן אַנדער וואַרהייט, האָט עס אַלעמאָל פּאַסירט, ווייל מען האָט ג ע ז ו כ ט אַנאַנדערע: מען האָט נאָר רעפאָרמירט די אונזיניגקייט און אַרויפגעצויגען אויף איהר אַ מאָדערנעם קלייד. וואָרים מען האָט דאָך געוואָלט — וועַר וואָלט געקאָנט צווייפלען אין זייער בערעכטיגונג דערצו? — מען האָט געוואָלט זיין „בעגייסטערט פון אַ אידעע“. מען האָט געוואָלט זיין בעהערשט, פערכאַפּט פון אַ געדאַנק! דער מאָדערנ־סטער הערשער פון אָט דעם סאָרט איז „אונזער וועזען“ אָדער „דער מענש“.

פאַר יעדער פרייער קריטיק איז דאָס קריטעריום געוועזען אַ געדאַנק, פאַר דער אייגענער [עגאָיסטישער] קריטיק בין א י ך דער קריטעריום, איך, דער וואָס קאָן ניט אויסגעשפּראָכען (דער אונזאַגבאַרע) ווערן, און דעריבער ניט בלויז אַ געדענקטער; וואָרים

לעבעדינקייט. די וואַרהייטען זיינען מאַטעריאַל, ווי קרייטיכער און ווילדע גראָזען; צי זיי זיינען קרייטיכער אָדער ווילדע גראָזען, וועגען דעם קאָן איך אַליין ענטשיידען.

די געגענשטאַנדען זיינען פאַר מיר נאָר מאַטעריאַל, וואָס איך פערברויך. וואו איך שטרעק אויס די האַנד, כאַפּ איך אָן אַ וואַרהייט, וועלכע איך ריכט צו נאָך מיין געשמאַק. די וואַרהייט איז מיר געזיכערט, און איך בעדאַרף ניט בייִנקען נאָך איהר. דיענען דער וואַרהייט איז אינערגעץ ניט מיין אבזיכט; זי איז מיר נאָר אַ נאַהרונגסמיטעל פאַר מיין דענקענדען קאָפּ, ווי די קאַרטאָ־פעל פאַר מיין פערדייענדען מאָגען, אָדער ווי דער פריינד פאַר מיין געזעליג האַרץ. אַזוי לאַנג ווי איך האָב לוסט און קראַפט צו דענקען, דיענט מיר יעדע וואַרהייט נאָר דערצו, איך זאָל זי איבעראַרבייטען לויט מיינע מעגליכקייטען. אַזוי וגי די ווירקליכ־קייט אָדער וועלטליכקייט איז פאַר די קריסטען, אַזוי איז די וואַרהייט פאַר מיר — „הבל הבלים“. זי עקזיסטירט פונקט אַזוי גוט, ווי די זאַכען פון דער וועלט עקזיסטירען שטענדיג, הגם דער קריסט האָט בעוויזען זייער נישטיגקייט; אָבער זי איז הבל, ווייל זי האָט ניט איהר ווערטה אין זיך, נאָר אין מיר. פאַר זיך האָט זי קיין ווערטה ניט. די וואַרהייט איז אַ — קרעאַטור.

אַזוי ווי איהר ברענגט אַרויס דורך אייער טהעטיגקייט זאַכען אָהן אַ שיעור, יאָ איהר גיט אַ נייעם געשטאַלט צו דער אויבער־פלעך פון דער ערד און שטעלט אומעטום אויף די ווערק פון מענשען, אַזוי קאָנט איהר אויך דורך אייער דענקען אויסגעפינען אונצעהליגע וואַרהייטען, און מיר וועלען גערן זיך פרעהען דערמיט. פונדעסט־וועגען, אַזוי ווי איך האָב ניט בדעה זיך אָבצוגעבען דערצו און בעדיענען מעכאַניש אייערע ניי־ענטדעקטע מאַשינען, נאָר איך העלף זיי לאָזען אין גאַנג צו מיינע נוצען, אַזוי וויל איך אויך בלויז געברוי־כען אייערע וואַרהייטען, ניט לאָזענדיג זיך געברויכען פאַר זייערע פאָדערונגען.

אַלע וואַרהייטען, וואָס שטעהען אונטער מיר, זיינען מיר ליעב; אַ וואַרהייט, וואָס שטעהט איבער מיר, אַ וואַרהייט, לויט וועלכער איך מוז זיך דירעקטירען, אַזעלכע קען איך ניט. פאַר מיר איז קיין וואַרהייט ניטאָ, ווארים איבער מיר איז גאָרנישט

פערקעהרט, פאס איך אויף די אידעע אלס מ י י ן אידעע, דאן איז זי שוין רעאליזירט, ווייל א י ך בין איהר רעאליטעט: איהר ווירקליכקייט בעשטעהט אין דעריין, וואס איך, דער קערפערליכער, האב זי.

מען זאגט די אידעע פון דער פרייהייט רעאליזירט זיך אין דער וועלטגעשיכטע. פערקעהרט, אט די אידעע איז שוין פערווירקליכט, ווי נאר א מענש דענקט זי, און זי איז רעעל אין דעם ערך, אין וועלכען זי איז א אידעע, ד. ה. אין דעם ערך וואס איך דענק אדער האב זי. ניט די אידעע פון פרייהייט ענטוויקעלט זיך, נאר די מענשען ענטוויקלען זיך, און אין דער דאזיגער זעלבסטענטוויקלונג ענטוויקלען זיי נאטירליך אויך זייער דענקען.

קורץ, דער קריטיקער איז נאך ניט קיין א י י ג ע נ ט י מ ע ר, ווייל ער קעמפט נאך מיט די אידעען, ווי מיט א מעכטיגער פרעמדער קראפט; אזוי ווי דער קריסט הערשט ניט ווי אן אייגענטימער איבער זיינע „שלעכטע בעגעהרען“, כל זמן ער האט זיי נאך צו בעקעמפען: ווער עס האלט מלחמה מיט דעם יצר הרע, פאר דעם ע ק ז י ס ט י ר ט דער יצר הרע.

די קריטיק בלייבט שטעקען אין דער „פרייהייט פון דעם דערקענען“, אין דער גייסט־פרייהייט, און דער גייסט געווינט זיין ריכטיגע פרייהייט דאן, ווען ער פילט זיך אן מיט דער ריינער, דער אמת'ער אידעע; דאס איז די דענק־פרייהייט, וועלכע קאן ניט עקזיסטירען אהן געדאנקען.

די קריטיק שלאגט נאר איין אידעע דורך אנאנדערע, צ. ב. ש. די אידעע פון פריווילעגיען דורך דער אידעע פון דער מענשהייט, אדער די אידעע פון עגאיזם, דורך דער אידעע פון אונאייגענ־נוציגקייט.

בכלל קומט דער אנפאנג פון קריסטענטום ווידער ארויס אין זיין קריטישען סוף, דען דער עגאיזם ווערט בעקעמפט דא אזוי ווי דארטען. איך טאר ניט זיך, דעם איינצעלנעם, מאכען גילטיג, נאר די אידעע, דאס אלגעמיינע.

דער קריעג פון דעם פאפענטום מיט דעם עגאיזם, פון דעם גייסטליך געזאנענעם מיט דעם וועלטליך געזאנענעם, מאכט אויס דעם אינהאלט פון דער גאנצער קריסטליכער געשיכטע. אין דער נייעסטער קריטיק פאסט אט דער קריעג ארום אלץ; דער פאנא־

דאָס בלויז געדענקטע קאָן אַלעמאָל אויסגעשפּראָכען ווערן, ווייל וואָרט און געדאַנק קומען זיך צוזאמען. אמת איז דאָס, וואָס איז מיינס, ניט אמת איז דאָס, צו וואָס איך געהער; אמת, צ. ב. ש. איז דער פעראיין, ניט אמת איז דער שטאַאט און די געזעלשאפט. די „פרייע און אמת'ע" קריטיק זאָרגט פאר דער קאָנזעקווענטער הערשאפט פון א געדאנק, א אידעע, א גייסט; די „אייגענע" קריטיק זאָרגט פאר גאָרנישט א חוץ מיין זעלבסטגענוס. אין דעריין אבער פערגלייכט זיך די לעצטע אין דער ווירקליכקייט — און מיר ווילען איהר אָט די „חרפּה" ניט בעהאלטען! — צו דער טיערישער קריטיק פון דעם אינסטינקט. מיך, ווי דער קריטי־קירענדער חיה, קימערט נאָר וועגען מיר, ניט „וועגען דער זאך". איך בין דער קריטעריום פון דער ווארהייט, איך בין אָבער ניט קיין אידעע, נאָר מעהר ווי א אידעע, ד. ה. אונאויסשפּרעכליך. מיין קריטיק איז ניט קיין „פרייע", זי איז ניט פריי פון מיר, און זי איז ניט קיין „דיענסטבארע", זי איז ניט אין דיענסט פון אַן אידעע, נאָר זי איז אַן אייגענע.

די אמת'ע אָדער מענשליכע קריטיק ברענגט נאָר ארויס, צי עפּעס קאָנפּענירט דעם מענשען: דורך דער אייגענער קריטיק אָבער געפינסטו אויס, צי עס קאָנפענירט דיר.

די פרייע קריטיק בעשעפטיגט זיך מיט אידעען און איז דעריבער שטענדיג טעאָרעטיש. ווי זי זאָל ניט שטורעמען אנטקע־גען די אידעען, קאָן זי זיך דאך ניט בעפרייען פון זיי. זי שלאָגט זיך ארום מיט די געשפּענסטער, אָבער זי קאָן דאָס נאָר טהאָן, דערפאר ווייל זי האלט זיי ווי געשפּענסטער. די אידעען, מיט וועלכע זי האָט צו טהאָן, פערשווינדען ניט אינגאנצען: דער מאָרגענ־ווינטעל פון א נייעם טאָג פערטרייבט זיי ניט.

דער קריטיקער קאָן טאַקע גרייכען ביז צו דער אטאַראַקסיע (זעעלען־רוהה) לגבי די אידעען, אָבער ער ווערט פון זיי קיינמאָל ניט לויז, ד. ה. ער וועט קיינמאָל ניט בעגרייפען, אז איבער דעם קערפּערליכען מענשען עקזיסטירט ניט קיין העכערע זאך, דהיינו זיין מענשליכקייט, די פרייהייט א. אז. וו. שטענדיג בלייבט איהם נאך איבער א „בערוף" פון מענשען, די „מענשליכ־קייט". און אָט די אידעע פון דער מענשליכקייט בלייבט ניט רעאַ־ליזירט, טאַקע דערפאַר, ווייל זי בלייבט און מוז בלייבען א „אידעע".

ז א כ ע ן פון דער וועלט געוואָרן הבל הבלים, מוזען אויך די ג ע ד א נ ק ע ן פון גייסט ווערן הבל הבלים.

קיין געדאַנק איז ניט הייליג, וואָרים א געדאַנק איז ניט קיין תפלה („אַנדאַכט") ; קיין געפיהל איז ניט הייליג (קיין הייליג פריינדשאַפטגעפיהל, מוטערגעפיהל א. אז. וו.), קיין גלויבען איז ניט הייליג. זיי זיינען אַלע עפּעס, וואָס קאָן פערפערעמדט ווערן, זיי זיינען מיין פערפערעמדליך אייגענטום, און זיי ווערן פון מ י ר פערניכטעט, אַזוי גוט ווי געשאַפען.

דער קריסט קאָן פערלירן אַלע ז א כ ע ן אָדער געגענשטענ־דען, די געליעבטעסטע פּערזאָנען, די דאָזיגע „געגענשטענדען" פון זיין ליעבע, ניט פערליערענדיג דערביי זיך אַליין, ד. ה., אין קריסט־ליכען זין, זיין גייסט, זיין נשמה. דער אייגענטימער קאָן אַוועק־שליידערן פון זיך אַלע געדאַנקען, וועלכע זיינען איהם געוועזען איינגע־באַקען אין האַרצען און האָבען געצונדען זיין ענטוזיאַזם, און ער וועט אויך „געווינען טויזענדמאָל אַזויפיעל", ווייל ער, זייער בעשעפער, בלייבט.

אונבעוואוסטזיניג און ניט־ווילענדיג שטרעבען מיר אַלע צו אייגענהייט, און עס איז כמעט קיין איינער ניטאָ צווישען אונז, וואָס האָט ניט ווען עס איז אויפגעגעבען א הייליגען געפיהל, א הייליגען געדאַנק, א הייליגען גלויבען ; נאָך מעהר, מיר טרעפען כמעט ניט אָן קיינעם, וואָס וואָלט ניט געקאָנט זיך דערלייזען פון איינעם אָדער אַנאַנדערן פון זיינע הייליגע געדאַנקען. אַלע אונזערע שטרייטיגקייטען אַנטקעגען איבערצייגונגען זיינען געבויט אויף דער מיינונג, אז מיר וועלען אפשר זיין בכח צו פערטרייבען דעם געגנער פון זיינע געדאַנקען־פעסטונגען. אָבער וואָס איך טהו אונבעוואוסט־זיניג, איז נאָר א האַלבע אַרבייט, און דעריבער ווער איך נאָך יעדען נצחון איבער א גלויבען וויעדער דער געפאַנגענער (פערכאַפּטער) פון אַנאַנדער גלויבען, וועלכער נעהמט פון דאָס ניי מיין גאַנצען איך אין זיין דיענסט : ער מאַכט פון מיר אַן ענטוזיאַסט פאַר דער פערנונפט נאָכדעם ווי איך האָב אויפגעהערט צו זיין ענטוזיאַסטיש פאַר דער ביבעל, אָדער פאַר אַן ענטוזיאַסט פאַר דער אידעע פון דער מענשהייט, נאָכדעם ווי איך האָב געקעמפט א לאַנגע צייט פאַר דער אידעע פון קריסטענהייט.

געוויס וועל איך אַלס אייגענטימער פון געדאַנקען בעשיצען

טיזם ווערט פּאַלשטענדיג. געוויס קאָן ער ערשט אויף דעם אופן פערגעהן, נאָכדעם ווי ער האָט זיך אויסגעלעבט און זיין צאָרן האָט אויסגעקאָכט.

צי איז דאָס, וואָס איך דענק און טהו, קריסטליך — וואָס קימערט עס מיך? צי עס איז מענשליך, ליבעראל, הומאַן, אָדער אונמענשליך, ניט־ליבעראל, ניט־הומאַן — וואָס געהט עס מיר דעראָן? אויב עס בעצוועקט נאָר וואָס איך וויל, אויב איך בעפריע־דיג נאָר זיך דערמיט, דאַן מעגט איהר עס אָנרופען מיט וועלכע נעמען איהר ווילט: מיר איז עס גאַנץ עגאַל.

אין דעם נעקסטען אויגענבליק קאָן איך אפשר אליין זיך וועהרען אנטקעגען מיינע פריהערדיגע געדאַנקען, איך קאָן אויך פּלוצלונג ענדערן מיין אופן פון טהאָן; אָבער ניט דערפאַר, ווייל מיין האנדלונג שטימט ניט מיט דער קריסטליכקייט, ניט דערפאַר, ווייל זי געהט כנגד די אייביגע מענשענרעכט, ניט דערפאַר ווייל זי פּאַטשט אין פּנים די אידעע פון דער מענשהייט, מענשליכקייט און הומאַניטעט, נאָר דערפאַר — ווייל מיין הארץ איז ניט מעהר אינ־גאַנצען דערביי, ווייל איך צווייפעל אין דעם פריהערדיגען געדאַנק, אָדער ווייל דער צוגעוועהנטער אופן פון טהאָן געפעלט מיר מעהר ניט.

אַזוי ווי די וועלט איז אַלס אייגענטום געוואָרן אַ מ אַ ט ע־ר י אַ ל, מיט וועלכען איך טהו וואָס איך וויל, אַזוי מוז אויך דער גייסט אַלס אייגענטום אַראָבזינקען צו דער מדרגה פון אַ מאַטעריאַל, פאַר וועלכען איך פיהל ניט מעהר קיין הייליגען שרעק. דאַן וועל איך ערשטענס, ניט מעהר אויפשוידערן פאַר אַ געדאַנק, ער מעג זיין אַזוי העזה'דיג און „טייפליש“, ווי ער וויל, וואָרים אויב ער דראָהט צו ווערן מ י ר אונבעקוועם און ניט־בעפריעדיגענד, ליעגט אין מיין מאַכט צו מאַכען פון איהם אַ סוף; אָבער איך וועל אויך ניט צוריקטרעטען מיט פּחד פאַר קיין טהאַט, אין וועלכער עס ליעגט אַ גייסט פון גאָטלאָזיגקייט, אונזיטליכקייט אָדער עפּעס געגען־רעכטליכקייט, פּונקט ווי דער הייליגער באָניפאַציוס האָט זיך ניט אָבגעהאַלטען, אויס רעליגיעזער איבערלעגונג, אַרונטער צו האַקען דעם הייליגען אייכענבוים פון די היידען. זיינען איינמאַל די

איינבילדונג־געשטאַלט אין זייער געהירן. אויב זיי וואָלטען זיך ניט נאַאיוו געוואָרפען אהין און אהער צווישען דעם אלט־פראַנקישען געגענזאַץ פון גוט און שלעכט, ווען זיי האָבען געגעבען דעם מאָדערנעם נאָמען „מענשליך“ און „עגאָיסטיש“, וואָלטען זיי ניט אויפגעפרישט דעם פערשימעלטען „בעל עבירה“ מיט דעם נייען נאָמען „עגאָיסט“ און וואָלטען ניט געלעגט קיין נייע לאַטע אויף אן אלטען בגד. זיי קאָנען אָבער ניט זיין אנדערש, ווארים זיי האַלטען פאר זייער אויפגאַבע צו זיין „מענשען“. „פון דעם גוטען זיינען זיי לויז געוואָרן, דאָס גוטע איז געבליבען!“

מיר זיינען איננאַנצען גענומען פאַלקאָם, און אויף דער גאַנצער ערד איז ניטאָ איין מענש, וואָס איז א זינדיגער! עס זיינען פאראַן משוגעים, וועלכע בילדען זיך איין, אז זיי זיינען גאָט דער פאָטער, גאָט דער זון אָדער דער מענש פון דער לבנה, אזוי שוויבעלט עס אויך פול פון שוטים, וואָס האַלטען זיך פאר בעלי עבירות; אָבער אזוי ווי יענע זיינען ניט דער מענש פון דער לבנה, אזוי זיינען די ניט קיין — בעלי עבירות. זייער זינד איז אן איינבילדונג.

אָבער, ווענדעט מען מיר דאָ גנב'יש איין, אויב אזוי איז דאָך וועניגסטענס זייער איינבילדונג אָדער זייער פערכאַפּטקייט זייער זינד. ניין, זייער פערכאַפּטקייט איז נישט מעהר ווי דאָס, וואָס — זיי קאָנען ארויסברענגען; עס איז דער רעזולטאַט פון זייער ענטוויקלונג, אזוי ווי לוטהער'ס ביבעל־גלויביגקייט איז אקוראַט געוועזן אלץ, וואָס ער — האָט געקאָנט ארויסברענגען. איינער ברענגט זיך אריין מיט זיין ענטוויקלונג אין משוגעים־הויז, דער אנדערער ברענגט זיך דערמיט אריין אין פאַנטהעאָן און פערלירט די — וואַלהאַלאַ.

עס איז ניטאָ קיין בעל עבירה און קיין זינדיגער עגאָיזם!

טשעפּע זיך אָב פון מיר מיט דיין „מענשענליעבע“! קריך נאָר אריין, דו מענשענפריינד, אין די „גיהנום־גריבער פון זינד“, האַלט זיך אמאָל אויף א ווייַלע אין דעם געדרענג פון דער גרויסער שטאָדט: וועסטו ניט אומעטום געפינען זינד און זינד און ווידער־אמאָל זינד? וועסטו ניט יאָמערן אויף דער קאָרומפּירטער מענש־הייט, ניט קלאָגען אויף דעם אונגעהויערן עגאָיזם? וועסטו אָנטרעפען א רייכען, אויף וועלכען דו וועסט ניט קאָנען זאָגען, אז ער איז אונבאַרמהערציג און „עגאָיסטיש“? דו מעגסט זיך אפשר

מיין אייגענטום מיט דעם שילד, פונקט אזוי גוט ווי איך לאָז ניט אלס אייגענטימער פון זאכען יעדען איינעם אויסשטרעקען זיין האנד צו דעם; אָבער אין דערזועלביגער צייט וועל איך מיט א שמייכעל זיצען און קוקען אויף דעם אויסגאנג פון דער שלאכט: מיט א שמייכעל וועל איך ארויפלעגען דעם שילד אויף די פגרים פון מיינע געפאלענע געדאנקען און מיין גלויבען, שמייכלענדיג וועל איך טריאומפירען, ווען איך בין געשלאָגען. אָט דאָס איז טאקע דער הומאָר פון דער זאך. יעדער איינער, וואָס האָט „דערהויבענע געפיהלען", קאָן אויסגיסען זיין הומאָר אויף דער קליינליכקייט פון מענשען; צו לאָזען אָבער דעם הומאָר זיך שפּיעלען מיט אלע „גרויסע געדאנקען, דערהויבענע געפיהלען, עדעלער בעגייסטערונג און הייליגען גלויבען", דאָס זעצט פאָראויס, אז איך בין דער אייגענ־טימער פון זיי אלעמען.

אויב די רעליגיאָן האָט ארויסגעשטעלט דעם זאץ, אז מיר זיינען אלע צוזאמען בעלי עבירות, דאָן שטעל איך אויף אנטקעגען דעם פערקעהרטען זאץ: מיר זיינען אלע צוזאמען פאָלקאָמען! וואָרים אין יעדען אויגענבליק זיינען מיר אלץ, וואָס מיר קאָנען זיין, און בעדאַרפען קיינמאָל ניט זיין מעהר. אזוי ווי עס שטעקט אין אונז ניט קיין פעהלער, האָט דעריבער די זינד קיין זין ניט. צייגט מיר איין זינדיגען אויף דער וועלט, ווען קיינער בעדאַרף ניט מעהר טהאָן, וואָס עס געפעלט א העכערן! אויב איך בעדאַרף נאָר צו טהאָן, וואָס עס איז מיר אליין רעכט, דאָן בין איך ניט קיין זינדיגער, ווען איך טהו ניט, וואָס איז מיר רעכט, וואָרים איך פערלעץ דאָך ניט אין מיר קיין „הייליגען". פערקעהרט אָבער, אויב איך בין פרום, מוז איך טהאָן, וואָס געפעלט גאָט; דאַרף איך האנדלען מענשליך, מוז איך טהאָן גוטס דעם וועזען פון מענשען, דער אידעע פון דער מענשהייט א. אז. וו. וואָס די רעליגיאָן רופט אָן א „זינדיגער", דאָס רופט אָן די הומאניטעט אָן „עגאָיסט".

נאָכאמאָל אָבער, אויב איך בעדאַרף ניט צו טהאָן וואָס עס געפעלט וועמען עס איז אנאנדערן, איז ניט דאָן דער שימף־נאָמען „עגאָיסט", אין וועמען די הומאניטעט האָט זיך בעשאפען א נייע־מאָדישען טייוועל, פשוט אָן אונזין? דער עגאָיסט, פון וועמען די הומאניסטען שוידערן אויף, איז פונקט אזא רוח, ווי דער טייפעל איז א רוח: ער עקזיסטירט נאָר ווי א שרעק־געשפענסט און א

צו מאכען עס פאר דיין אייגענס, ד. ה. דו ביזט **געאייגענט** און בעפעהיגט צו אלעס, וואס איז דיינס.

מען האט תמיד געמיינט אז מען מוז מיר געבען א בעשטימונג, וואס ליעגט אויסערהאלב פון מיר, אזוי אז לסוף האט מען מיר צוגעמוט, איך זאל נעהמען אין אנשפרוך האס מענשליכע, ווייל איך — בין מענש. דאס איז דער קריסטליכער פער'כשופטער קרייז. פיכטע'ס „איך“ איז אויך דאסזעלביגע וועזען פון דרויסען פון מיר, ווארים זיין „איך“ איז יעדערער, און אויב דער דאזיגער איך האט רעכטען, דאן איז ער „דער איך“, איך בין דאס ניט. איך בין אבער ניט א איך לעבען אנדער איכען, נאר דער אליינציגער איך: איך בין איינציג. דעריבער זיינען אויך מיינע בעדערפע־נישען איינציג, און אויך מיינע טהאטען; קורץ, אלץ אין מיר איז איינציג. און נאר אלס אט דער איינציגער „איך“ נעהם איך מיר אלץ פאר מיין אייגענס, אזוי ווי איך ארבייט און ענטוויקעל זיך נאר אלס אט דער איך. איך ענטוויקעל זיך ניט אלס מענש און ענטוויקעל ניט דעם מענשען, נאר אלס איך ענטוויקעל איך — זיך.

דאס איז דער זין פון דעם — איינציגען.

האַלטען פאַר אַן אַטעאיסט, דו וועסט אָבער בלייבען געטריי דעם קריסטליכען געפיהל, אַז אַ קעמעל קאָן גיכער דורכגעהן דאָס לעכעל פון אַ נאָדעל, איידער עס איז מעגליך, אַז אַ רייכער זאָל ניט זיין אַן „אונמענש“. וויפיעל מענשען זעהסטו איבערהויפּט, וועלכע דו רעכענסט ניט אריין אין דער „עגאָיסטישער מאַסע“? וואָס האָט, אַלזאָ, דיין מענשענליעבע געפונען? לויטער אונליעבענסוויר־דיגע מענשען! און פון וואַנען שטאַמען זיי אַלע? פון דיר, פון דיין מענשענליעבע! דו האָסט מיט זיך אין קאָפּ געבראַכט דעם זינדיגען, דעריבער געפינסטו איהם, דעריבער רוקסטו איהם אומע־טום אונטער. רוף ניט די מענשען זינדיגע, דאַן זיינען זיי ניט קיין זינדיגע: דו אַליין ביזט דער שעפער פון די זינד. דו, וואָס דו מיינסט, אַז דו האָסט די מענשען ליעב, גראָד דו וואַרפסט זיי אין דעם זומפּ פון זינד, גראָד דו טיילסט זיי איין אין זינדיגע און טוגענדהאַפטיגע, אין מענשען און אונמענשען, גראָד דו גיסט זיי אָב מיט דעם גיפטיגען אויספלוס פון דיין משוגעת: וואָרים דו האָסט ניט ליעב די מענשען, נאָר דעם „מענשען“ [בכלל]. איך אָבער זאָג דיר, דו האָסט קיינמאָל קיין זינדיגען ניט געזעהן, דו האָסט נאָר — געחלומ׳ט וועגען איהם.

די איבערצייגונג, אַז איך בין מחויב צו דיענען אַנאַנדערן, אַז איך בין פערפליכטעט צו איהם, אַז איך בין בערופען זיך צו „אָפּפערן“, צו „בוקען זיך“, צו „בעגייסטערן זיך“ פאַר איהם, נעהמט ביי מיר אַוועק די לוסט צו זעלבסטגענוס. נו, גוט, ווען איך דיען ניט מעהר קיין אידעע, קיין „העכערן וועזען“, דאַן איז קלאָר פון זיך אַליין, אַז איך דיען ניט מעהר קיין מענשען, נאָר — אונטער אַלע אומשטענדען — זיך אַליין. אָבער דאַן בין איך ניט נאָר אין פאַקט אָדער אין עקזיסטענץ, נאָר אויך פאַר מיין בעוואוסטזיין — דער איינציגער.

דיר געהערט מעהר איידער דאָס געטליכע, דאָס מענשליכע א. אז. וו.; דיר געהערט דאָס דייניגע.

האַלט זיך פאַר מעכטיגער איידער אַנדערע האַלטען דיך, דאַן האָסטו מעהר מאַכט; האַלט זיך פאַר מעהר, דאַן האָסטו מעהר.

דאַן ביזטו ניט נאָר בערופען צו אַלעס געטליכעס, בערעכטיגט צו אַלעם מענשליכעס, נאָר דו ביזט אייגענטימער פון דאָס דייניגע, ד. ה. פון אַלץ, איבער וואָס דו בעזיצסט די קראַפט

דעם דאָזיגען גייסט, וועלכע מוז אייביג בלייבען א „פרומער וואונש“.

דער פרומער וואונש פון די אַלטע איז געווען די ה י י ל י נ ־ ק י י ט, דער פרומער וואונש פון די נייע איז די ק ע ר פּ ע ר ־ ל י כ ק י י ט. אַזוי ווי אָבער דאָס אַלטערטום האָט געמוזט אונטער־געהן, ווען זיין בעגעהר האָט געזאָלט בעפריעדיגט ווערן (וואָרים עס איז נאָר בעשטאַנען אין דעם בעגעהר), אַזוי אויך קאָן די קערפּער־ליכקייט קיינמאָל ניט דערגרייכט ווערן אין די גרעניצען פון דער קריסטליכקייט. אַזוי ווי דער שטריך פון הייליגונג אָדער רייני־גונג געהט דורך די אַלטע וועלט (די טבילות א. אז. וו.), אַזוי געהט דורך דער שטריך פון פערקערפּערליכונג דורך דער קריסטליכער וועלט: גאָט וואַרפט זיך אריין אין אָט דער וועלט, ווערט פליישׁ און וויל זי דערלייזען, ד. ה. אָנפילען מיט זיך. אַזוי ווי אָבער ער איז די אידעע אָדער דער גייסט, אַזוי פיהרט מען (צ. ב. ש. הענגעל) לסוף איין די אידעע אין אַלץ, אין דער וועלט, און מען בעווייזט, „אַז די אידעע, אַז פערנונפט איז פול אין אַלץ“. דאָס, וואָס די היידנישע סטאָאיקער האָבען אויפגעשטעלט אַלס דער „מאַן פון חכמה“, איז אין דער היינטיגער קולטור געוואָרן „דער מענש“: דער ווי יענער א — פליישלאָז וועזען. דער אונווירקליכער „איש חכמה“, דער קערפּערלאָזער „הייליגער“ פון די סטאָאיקער, איז געוואָרן א ווירקליכע פּערזאָן, א קערפּערליכער „הייליגער“ אין דעם פ ל י י ש ־ ג ע וו א ָ ר ע נ ע ם גאָט; דער אונווירקליכער „מענש“, דער קערפּערלאָזער איך, וועט ווערן ווירקליך אין דעם ל י י ב ה א פ ט י ג ע ן איך, אין מיר.

דורך דעם גאַנצען קריסטענטום ציהט זיך דורך די פראַגע וועגען דער „עקזיסטענץ פון גאָט“, וועלכע ווערט אַלץ ווידער און ווידער אויפגענומען פון דאָס ניי, און בעווייזט דערמיט, אַז דער פערלאַנג נאָך עקזיסטענץ, קערפּערליכקייט, פּערזענליכקייט און ווירקליכקייט האָט אָהן אַן אויפהער בעשעפטיגט דעם געמיטה, ווייל ער האָט קיינמאָל ניט געפונען קיין בעפריעדיגענדע לייזונג. ענדליך איז די פראַגע וועגען דער עקזיסטענץ פון גאָט ארונטערגע־פאַלען, אָבער נאָר כדי וויעדער אויפצושטעהן אין דעם זאַץ, אַז דאָס „געטליכע“ האָט אַן עקזיסטענץ (פייערבאַך). אָבער אָט דאָס האָט אויך ניט קיין עקזיסטענץ, און דער לעצטער פּונקט, פאַר וועלכען

III.

דער איינציגער.

די פאַר־קריסטליכע און די קריסטליכע צייט זוכען געגענגע־זעצטע ציעלען; די ערשטע וויל אידעאַליזירען דאָס רעאַלע, די לעצטע — רעאַליזירען דאָס אידעאַלע; די ערשטע זוכט דעם היילינען גייסט, די אַנדערע — דעם „פערהערליכטען קערפּער". דעריבער ענדיגט זיך די ערשטע מיט דער אונעמפּינדליכקייט צו דאָס רעאַלע, מיט דער וועלט־פעראַכטונג; די לעצטע וועט זיך ענדיגען מיט דער פערוואַרפונג פון דאָס אידעאַלע, מיט דער „פער־אַכטונג פון גייסט".

דער געגענזאַץ צווישען דאָס רעאַלע און אידעאַלע איז אַזעל־בער, וואָס קאָן ניט אויסגעגליכען ווערן, איינס קאָן קיינמאָל ניט ווערן דאָס אַנדערע: וואָלט דאָס אידעאַלע געוואָרן אַ רעאַלעס, וואָלט עס שוין מעהר ניט געווען דאָס אידעאַלע, און וואָלט דאָס רעאַלע געוואָרן אַ אידעאַלעס, וואָלט דאַן געווען דאָס אידעאַלע אַליין, אָבער דאָס רעאַלע וואָלט גאָר נישט געווען. דער געגענזאַץ פון די ביידע קאָן אַנדערש ניט בעזיעגט ווערן, סיידען מ ע ן פער־ניכטעט זיי ביידען. נאָר אין אָט דעם „מען", ד. ה. אין אַ דריטען, געפינט דער געגענזאַץ זיין סוף; זאָנסט אָבער קאָנען אידעע און רעאַליטעט זיך קיינמאָל ניט צונויפקומען. די אידעע קאָן ניט אַזוי רעאַליזירט ווערן, אַז זי זאָל בלייבען אידעע, סיידען נאָר ווען זי שטאַרבט אַלס אידעע, און פּונקט אַזוי שטעהט די זאַך מיט דאָס רעאַלע.

איז אָט אַזוי האָבען מיר פאַר אונז אין די אַלטע אָנהענגער פון דער אידעע, אין די נייע—אָנהענגער פון דער רעאַליטעט. קיינער פון זיי קאָן ניט לויז ווערן פון דעם געגענזאַץ און ביידע שמאַכטען נאָר — די ערשטע שמאַכטען נאָך דעם גייסט, און אַזוי באַלד ווי אָט דער פערלאַנג פון דער אַלטער וועלט איז בעפריעדיגט געוואָרן און אָט דער גייסט האָט געשיינט שוין צו זיין געקומען, האָבען די אַנדערע גלייך ווידער גענומען שמאַכטען נאָך דער פערוועלטליכונג פון

עקזיסטירענדעס איז עס נאָר זינדהאַפטיג, ערדיש, און מוז ערשט נאָך „דערלייזט“ ווערן, ד. ה. ווערן באמת רעאַל. דאָס האָט דעם פאָלגענדען זין: ניט די פאַמיליע א. אז. וו. איז דאָס עקזיסטי־רענדע און רעאַלע, נאָר דאָס געטליכע, די אידעע, עקזיסטירט און איז ווירקליך; צי האָט די פאַמיליע וועט זיך מאַכען ווירקליך, דורכדעם וואָס זי וועט אָננעהמען דאָס באמת ווירקליכע, די אידעע, איז נאָך ניט בעשטימט. עס איז ניט דעם איינצעלנעמס אויפגאַבע צו דיענען דער פאַמיליע אַלס עפּעס געטליכעס, נאָר פערקעהרט, צו דיענען דאָס געטליכע און צו פיהרען די נאָך ניט־געטליכע פאַמיליע צו איהם; דאָס הייסט, עס איז זיין אויפגאַבע אַלץ ארונטערצו־וואַרפען אין נאָמען פון דער אידעע, אומעטום ארויפצוציהען די פאָן פון דער אידעע, צו ברייגנען די אידעע צו א רעאַלער ווירקזאַמ־קייט.

אַזוי ווי אָבער אי דאָס קריסטענטום, אי דאָס אַלטערטום האָבען ביידע צו טהאָן מיט דאָס געטליכע, קומען זיי, אויף געגענ־געזעצטע וועגען שטענדיג וויעדער ארויס מיט דעם. צום סוף פון היידענטום ווערט דאָס געטליכע אָן אויסערוועלטליכעס, צום סוף פון קריסטענטום — אַ אינערוועלטליכעס. פערזעצען עס אינגאַנצען אויסערהאַלב דער וועלט איז דעם אַלטער־טום ניט געלונגען, און ווי נאָר דאָס קריסטענטום פיהרט דורך די דאָזיגע אויפגאַבע, הויבט דאָס געטליכע אין דערזעלבער רגע אָן צו בענקען און ציהען זיך צוריק אין דער וועלט און וויל זי „אויסלייזען“. אָבער אין דעם קריסטענטום קומט עס ניט דערצו און קאָן ניט קומען, אז דאָס געטליכע אַלס אינערוועלטליכעס זאָל ווירקליך ווערן דאָס וועלטליכע גופא: עס בלייבט גענוג איבער, וואָס האַלט זיך אויף, און מוז זיך אויפהאַלטען, אַלס דאָס „שלעכטע“, אונפערנינפטיגע, צופעליגע און „עגאָיסטישע“. דאָס קריסטענטום הויבט אָן דערמיט, וואָס דער גאָט איז געוואָרן אַ מענש, און עס פיהרט אָן דורך אַלע צייטען זיין אַרבייט פון בעקעהרונג און דערלייזונג, כדי צו צוגרייטען אָן אויפנאַהמע פאַר דעם גאָט אין אַלע מענשען און אין אַלעס, וואָס איז מענשליך, און דורכדרינגען אַלעס מיט זיין גייסט: און דאָס קריסטענטום זעצט פאָרט זיין אַרבייט צוצוגרייטען אַ וואוינפּלאַץ פאַר דעם „גייסט“.

און ווען עס איז צולעצט געשטעלט געוואָרן דער טראָפּ אויף

מען כאַפּט זיך אָן, אַז דאָס „ריין־מענשליכע“ איז רעאַליזירבאַר, וועט אויך ניט געבען לענגער מעהר קיין אָנהאַלט. קיין אידעע האָט ניט קיין עקזיסטענץ, ווייל קיינע איז ניט בכח אָנצונעהמען קיין קערפּערליכקייט. דער סכאָלאַסטישער שטרייט צווישען דעם רעאַליזם און נאָמינאַליזם האָט דעמזועלביגען אינהאַלט; קורץ, ער שפּינט זיך דורך דורך דער גאַנצער קריסטליכער געשיכטע און קאָן זיך אין איהר ניט ענדיגען.

די קריסטען־וועלט אַרבייט צו רעאַליזירען אידעען אין די איינצעלנע פערהעלטניסען פון לעבען, ווי אויך אין די אינסטיטוציעס און געזעצען פון דער קירך און דעם שטאַאַט; אָבער די אידעען לאָזען זיך ניט און האַלטען שטענדיג צוריק עפּעס אונפערקערפּערטעס (אונרעאַליזירבאַרעס). דאָך געהט מען אָט די אַרבייט פון פערקערפּערונג אָהן אַן אויפהער, ניט קוקענדיג וואָס די ליבהאַפטיגקייט בלייבט שטענדיג ניט פערווירקליכט.

דעם רעאַליזירער געהען די רעאַליטעטען ווענעג דעראָן, אָבער עס געהט איהם זעהר פיעל דעראָן, אַז זיי זאָלען זיין פערווירקליכונגען פון דער אידעע. דעריבער אונטערזוכט ער שטענדיג פון דאָס ניי, צי דאָס פערווירקליכטע האָט באמת אין זיך די אידעע, וואָס איז זיין קערן; און פּרובירענדיג דאָס ווירקליכע, פּרובירט ער שוין אין דערזעלביגער צייט די אידעע, צי זי איז רעאַליזירבאַר, ווי ער דענקט, אָדער ער דענקט וועגען איהר ניט ריכטיג און ממילא איז זי ניט אויספיהרבאַר.

אַלס עקזיסטענצען דאַרפען פאַמיליע, שטאַאַט א. אַז. וו. דעם קריסט ניט מעהר קימערן; די קריסטען זאָלען זיך ניט אָפּפערן, ווי די אַלטע, פאַר אָט די „געטליכע זאכען“, נאָר מען דאַרף זיך בלויז מיט זיי בענוצען, כדי לעבעדיג צו מאַכען דעם גייסט אין זיי. די ווירקליכע פאַמיליע איז געוואָרן גלייכגילטיג, נאָר עס דאַרף פון איהר ארויסקומען אַ אידעאַלע פאַמיליע, וועלכע וועט דאַן זיין די „באמת רעאַלע“, אַ הייליגע, פון גאָט געבענשטע, אָדער, לויט דעם ליבעראַלען אַרט דענקען, אַ „פערנינפטיגע“. ביי די אַלטע איז פאַמיליע, שטאַאַט פאָטערלאַנד, א. אַז. וו. אַלס עטוואָס, וואָס עקזיסטירט, געטליך; ביי די נייע דאַרף עס ערשט קריגען די געטליכקייט, אַלס

ווערטה, אין אַלעם איבעריגען איז ער „שטויב און אַ ווערימדיגער זאַק".

אַז דער איינצעלנער איז אַ וועלט־געשיכטע פאַר זיך און בעזיצט זיין אייגענטום אין דער איבעריגער וועלט־געשיכטע, דאָס שטייגט אריבער די קריסטליכע אַנשויאונג. פאַר דעם קריסט איז די וועלט־געשיכטע אַ העכערע זאַך, ווייל זי איז די געשיכטע פון קריסטוס אָדער פון „דעם מענשען"; פאַר דעם עגאָיסט האָט נאָר זיין געשיכטע אַ ווערטה, ווייל ער וויל נאָר ז י ך ענטוויקלען, ניט די מענשהייט־אידעע, ניט גאָט'ס פּלאַן, ניט די כונות פון דער השגחה, ניט די פרייהייט און דערגלייכען. ער בעטראַכט זיך ניט פאַר אַ ווערקצייג פון דער אידעע אָדער אַ כלי פון גאָט, ער דערקענט ניט קיין בערוף, ער בילדעט זיך ניט איין, אַז ער עקזיסטירט נאָר צוליעב דעם פּראָגרעס פון דער מענשהייט און מוז דערצו בייטראָגען זיין חלק, נאָר ער לעבט זיך אויס זיינע יאָהרען, ניט קימערנדיג זיך דערביי, צי עס וועט דער מענשהייט זיין דערפון גוט אָדער שלעכט. כדי עס זאָל ניט קומען צו אַ מיספערשטענדנים, אַזוי ווי איך וואָלט דאָ געמיינט צו לויבען אַ נאַטור־צושטאַנד, קאָן איך דערמאָנען אָן לענאַוס'עס „דריי ציגיינער". — וואָס, בין איך דערצו דאָ אויף דער וועלט, כדי צו רעאַליזירען אידעען? כדי אפשר טהאָן וואָס איך קאָן צו פערווירקליכען די אידעע „שטאַאַט" דורך מיין בירגערטום, אָדער אַלס מאַן און פאָטער צו ברענגען דורך דער עהע די אידעע פון דער פאַמיליע צו איהר עקזיסטענץ? וואָס געהט מיר אָן אַזאַ בערוף! איך לעב פאַר אַ בערוף פונקט אַזוי ווייניג, ווי די בלום וואַקסט און פערשפּרייט אַ שמעקעדיגען ריח צוליעב אַ בערוף.

דער אידעאַל „מענש" איז ר ע אַ ל י ז י ר ט, ווען די קריסטליכע אַנשויאונג וועט פערביטען ווערן אויף דעם זאַץ: „איך, אָט דער איינציגער, בין דער מענש." די פראַגע: „וואָס איז דער מענש?" — וועט זיך דאַן האָבען אומגעביטען אויף דער פּערזענליכער פראַגע: „ווער איז דער מענש?" ביי דעם „וואָס" האָט מען געזוכט דעם בעגריף, כדי איהם צו רעאַליזירען; ביי דעם „ווער" איז דאָס איבערהויפּט מעהר קיין פראַגע ניט, נאָר דער ענטפער איז גלייך אויפ'ן האַנד פּערזענליך ביי דעם פרעגער: די פראַגע פערענטפערט זיך פון זיך אַליין.

מען זאָגט וועגען גאָט: „מיט נעמען קאָן מען דיר קיין נאָמען

„דעם מענשען“ אָדער די מענשהייט, איז עס ווידער געוועזן די אידעע, וועלכע מען האָט „ד ע ר ק ל ע ר ט א ל ס א י י ב י ג“. „דער מענש שטאַרבט ניט!“ דערמיט האָט מען געמיינט צו האָבען געפונען די רעאַליטעט פון דער אידעע: דער מענש [בכלל] איז דער איך פון דער געשיכטע, פון דער וועלט־געשיכטע; ער, אָט דער א י ד ע א ל ע ר מענש, איז דאָס דער, וואָס ענטוויקעלט זיך ווירקליך, ד. ה. ע ר ר ע א ל י ז י ר ט ז י ך. ער איז דער ווירקליך רעאַלער, לייבהאַפטיגער, ווארים די געשיכטע איז זיין לייב, פון וועלכען די איינצעלנע זיינען נאָר די גליעדער. קריסטוס איז דער איך פון דער וועלט־געשיכטע, אפילו פון דער פאַר־קריסט־ליכער צייט; אין דער מאָדערנער אנשויאונג איז דאָס דער מענש, דאָס קריסטוס־בילד האָט זיך ענטוויקעלט צום מענשען־בילד. דער מענש אלס אזעלכער, דער מענש בכלל, איז דער „מ י ט ע ל־פ ו נ ק ט“ פון דער געשיכטע. אין „דעם מענשען“ קעהרט זיך ווידער אום דער אימאַגינערער אָנפאַנג; ווארים „דער מענש“ איז אזוי אימאַגינער ווי קריסטוס. „דער מענש“ אלס איך פון דער וועלט־געשיכטע שליסט דעם קרייז־לויף (די תקופה) פון די קריסטלי־כע אנשויאונגען.

דער פער׳כשופ׳טער קרייז פון קריסטענטום וואָלט צערשטערט געוואָרן, ווען עס וואָלט אויפגעהערט דער געגענזאַץ צווישען עקזיס־טענץ און בערוף, ד. ה. צווישען מיר ווי איך בין און מיר ווי איך זאָל זיין. ער האַלט זיך נאָר אלס דאָס בענקעניש פון דער אידעע נאָך איהר קערפּערליכקייט, און פערשווינדט גלייך ווי די דאָזיגע צושפּאַלטונג הערט אויף: נאָר כל זמן די אידעע בלייבט א אידעע — און „דער מענש“ אָדער די מענשהייט איז דאָך א קערפּערלאָזע אידעע — עקזיסטירט נאָך די קריסטליכקייט. די פערקערפּערטע אידעע, דער לייבהאַפטיגער אָדער „פערפאָלשטענדיגטער“ גייסט, שוועבט פאַר דעם קריסט אלס דער „אחרית הימים“, אָדער אלס דער „ציעל פון דער געשיכטע“; ער איז ניט פאַר איהם די געגענוואַרט.

דער איינצעלנער קאָן נאָר האָבען א טייל אין דער גרינדונג פון גאָט׳ס רייך, אָדער לויט דער מאָדערנער פאָרשטעלונג פון דער־זעלבער זאַך, אין דער ענטוויקלונג און געשיכטע פון דער מענשהייט; און נאָר אין דעם ערך, וואָס ער האָט א טייל דעריין, בעקומט ער א קריסטליכען אָדער, לויט דעם מאָדערנעם אויסדרוק, א מענשליכען

די קראפאטקין ליטעראטור געזעלשאפט

איז געגרינדעט געוואָרן מיט דעם צוועק ארייצוברענגען אין אידיש אלע אלגעמיין־סאָציאליסטישע קלאסיקער, ווי אויך אנדערע ווערטהפולע סאָציאל־פּאָליטישע ווערק. זי איז געבויט אויף דעם יסוד פון א יעהרליכער מיטגליעדשאפט; ד. ה. יעדער פריידענקענדער מענש, וועלכער צאָהלט איין דעם מיטגליעד'ס בייטראג, 1 דאָלאר א יאָהר, (און עקסטרא 25 סענט, ווען די געזעלשאפט וועט אָנהויבען ארויסגעבען צוויי ביכער א יאָהר) איז בערעכטיגט צו איין עקזעמפּלאר פון אלע ביכער, וואָס די געזעלשאפט גיט ארויס דורכ'ן יאָהר.

יעדער מיטגליעד האָט אויסערדעם א דעה אין דער פערוואלטונג פון דער געזעלשאפט דורך זיין שטים־רעכט אויף דער יעהרליכער גענעראל פערזאמלונג.

די געזעלשאפט האָט ביז איצט ארויסגעגעבען די „מעמואַרען פון א רעוואָלוציאָנער", די „געגענזייטיגע הילף", „פעלדער, פאבריקען און ווערקשטעפּער" — 3 גרויסע ווערק פון פעטער קראפּאָטקין, דעם גרויסען רעוואָלוציאָנער און וויסענשאפטסמאן, וועמעס עהרען־נאָמען די געזעלשאפט האָט אָנגענומען, אין אנערקענונג פון זיין הויכען אידעאליזם און וויסענשאפטליכער בעגרינדונג פון דעם פרייען סאָציאליזם; און דאָס בעריהמטע ווערק „דער איינציגער און זיין אייגענטום", פון מאקס שטירנער.

דאָס נעקסטע בוך, וואָס די געזעלשאפט פערפערטיגט ארויסצוגעבען אין דעם לויפענדען יאָהר, איז א באנד געקליבענע שריפטען פון פ ע ר ד י נ א נ ד ל א ס ס א ל.

די געזעלשאַפט האָט ערוואָרבען די אַנערקענונג און דעם צוטרויען פון דער אידישער אינטעליגענץ מיט איהר געטרייער אַרבייט, פּאָלשטענדיגער צופערלעסיגקייט און פּינקטליכער ערפילונג פון איהרע פערשפּרעכונגען. זי אַפּעלירט דעריבער צו אַלע אידישע ראַדיקאַלען פון אַלע פּאַרטייען און ריכטונגען איהר צו העלפען פערוואירקליכען איהר אויפגאַבע דורך זייער פינאַנציעלער שטיצע און הערהויפּט דורך זייער אַריינטרעטען אין דער געזעלשאַפט אַלס מיטגליעדער.

פאַר ווייטערע אויסקינפטע און געלד־זענדונגען אַדרעסירט דעם טרעזשורער:

Dr. J. A. Maryson, 250 East Broadway, New York

ניט געבען". דאָס איז ריכטיג וועגען מיר: קיין בעגריף דריקט מיך ניט אויס, קיין זאַך, וואָס מען גיט אָן אַלס מיין וועזען, שעפּט מיך ניט אויס; דאָס זיינען נאָר נעמען. אַזוי אויך זאָגט מען וועגען גאָט, אַז ער איז פאָלקאָם און האָט ניט קיין בערוף צו שטרעבען נאָך פאָלקאָמענהייט. דאָס איז אויך ריכטיג נאָר וועגען מיר.

איך בין דער איינענטימער פון מיין מאַכט, און איך בין דער איינענטימער דאַן, ווען איך קען זיך אַלס איינציגער. אין דעם איינציגען קעהרט זיך צוריק אפילו דער איינענטימער אין זיין בעשאַפענדען ניכטס, פון וואָס ער ווערט געבאָרן. יעדעס העכערע וועזען איבער מיר, זאָל עס זיין גאָט, זאָל עס זיין דער מענש, שוואַכט אָב דעם געפיהל פון מיין איינציגקייט, און ווערט בלייך נאָר פאַר דער שטראַהלענדער זון פון אָט דעם בעוואוסטזיין. ווען איך שטעל מיין זאַך אויף מיר, דעם איינציגען, דאַן שטעהט זי אויף דעם פערגענגליכען, שטערבליכען שעפער איהרען, וועלכער פערצעהרט זיך אַליין, און איך מאָג זאָגען:

איך האָב מיין זאַך געשטעלט אויף גאָרנישט.

ע נ ד ע.

§ 2. יעדער ראדיקאלער פעראיין אדער ראדיקאלע ארגאני־זאציע קאן ווערען א קאלעקטיוו־מיטגליעד פון דער געזעלשאפט, איינצאהלענדיג דעם יעהרליכען בייטראג ווי פאר איין מיטגליעד, און איז דאן בערעכטיגט צו דיזעלבע בענעפיטען ווי איין (1) גע־וועהנליכער מיטגליעד.

§ 3. דער אפיציעלער יאהר פון דער געזעלשאפט זאל זיך רעכענען פון דעם ערשטען מאי פון יעדען יאהר ביז דעם ערשטען מאי פון דעם נעקסטען יאהר. מיטגליעדער קאנען אריינטרעטען אין דער געזעלשאפט צו יעדער צייט, אבער זייער מיטגליעדשאפט זאל זיך רעכענען ניט לענגער ווי ביז דעם ערשטען מאי, וואס קומט נאך דער צייט, ווען זיי האבען איינגעצאהלט זייער בייטראג.

§ 4. יעדער מיטגליעד זאל בעקומען א מיטגליעדס־קארטע פון דער געזעלשאפט פאר דעם לויפענדען אפיציעלען יאהר פון דער געזעלשאפט, אונטערצייכענט פון דעם קאססיער פון דער געזעל־שאפט, וועלכע בערעכטיגט איהם צו די אונטענ־דערמאנטע בענע־פיטען פון א יעהרליגען מיטגליעד.

ארטיקעל 4.—בייטרעגע.

§ 1. דער בייטראג פון א מיטגליעד אין דער געזעלשאפט זאל זיין 1 דאלאר א יאהר איינגעצאהלט אין פאראויס. אזא מיט־גליעד זאל הייסען א י ע ה ר ל י כ ע ר מ י ט ג ל י ע ד פאר דער פעריאדע פון דעם אפיציעלען יאהר פון דער געזעלשאפט. (ווי בעצייכענט אויבען אין ארטיקעל 3, § 3.)

§ 2. יעדער איינער וואס צאהלט איין דעם בייטראג פון $25 מיט אמאל, זאל הייסען א לעבענסלענגליכער מיטגליעד פון דער געזעלשאפט. אזא מיטגליעד איז בעפרייט זיין גאנצען לע־בען פון די יעהרליכע בייטרעגע און איז בערעכטיגט צו אלע בע־נעפיטען פון א יעהרליכען מיטגליעד.

ארטיקעל 5.—בענעפיטען.

§ 1. יעדער גוטשטעהענדער מיטגליעד פון דער געזעלשאפט זאל קריגען פריי 1 עקזעמפלאר פון די ביכער און אנדערע דרוק־זאכען, וואס די געזעלשאפט גיט ארויס אין לויף פון איהר אפי־ציעלען יאהר.

§ 2. יעדער גוטשטעהענדער מיטגליעד זאל האבען דאס רעכט צו שטימען וועגען אלע פראגען, וואס ווערען פערהאנדעלט אויף דער יעהרליכער גענעראל פערזאמלונג פון דער געזעלשאפט.

די סטאַטוטען

פון דער

קראָפּאָטקין ליטעראַטור געזעלשאַפט

אָנגענומען אויף אַ ספּעציעלער פערזאַמלונג פון פערוואַלטונגסראַטה,
אין אַפּריל, 1915.

ארטיקעל 1.—דער נאָמען.

§ 1. די געזעלשאַפט זאָל הייסען מיט'ן נאָמען „די קראָ־פּאָטקין ליטעראַטור געזעלשאַפט".

ארטיקעל 2.—דער צוועק.

§ 2. דער צוועק פון דער געזעלשאַפט איז צו פערשפּרייטען שריפטליך די גרונד־לעהרען פון דעם סאָציאַליזם אין אַלע זיינע שאַטירונגען און די סאָציאַל־פּאָליטישע וויסענשאַפטען, אויף וועל־כע דער סאָציאַליזם איז געבויט, אין דער אידישער שפּראַך.

§ 2. די געזעלשאַפט נעהמט אויף זיך די אויפגאַבע צו דרו־קען און ארויסגעבען איבערזעצונגען פון די אַלגעמיינע סאָציאַליס־טישע קלאַסיקער און פון אנדערע ווערטהפולע סאָציאַל־פּאָליטישע און סאָציאָלאָגישע ווערק אין אידיש, ווי אויך אָריגינעלע אָבהאַנד־לונגען פון אַ סאָציאַליסטישען שטאַנדפּונקט איבער פערשיידענע סאָציאַל־פּאָליטישע פראגען.

§ 3. די געזעלשאַפט זאָל ארויסגעבען יעדען יאָהר ווענינ־סטענס איין גרויסען ווערק פון דעם פריהער דערמאָנטען כאַראַק־טער, און דעם וויסענשאַפטליכען פּאָרטראַג, וואָס וועט געהאַלטען ווערען (לויט מעגליכקייט) אויף דער יעהרליכער גענעראַל־פערזאַמ־לונג, ווי עס ווערט בעצייכענט אין אַ וויטערדיגען ארטיקעל.

ארטיקעל 3.—מיטגליעדשאַפט.

§ 1. יעדער פריינגעזאָנענער און ראַדיקאַל־דענקענדער מענש קאָן ווערען אַ מיטגליעד פון דער געזעלשאַפט, ווען ער צאָהלט איין דעם יעהרליכען בייטראַג (ווי בעשטימט אין דעם נעקסטען אַרטי־קעל) און ווערט גוטגעהייסען פון דעם פערוואַלטונגסראַטה.

§ 2. די דירעקטאָרען זאָלען געוועהלט ווערען פון די מיט־גליעדער אויף דער יעהרליכער גענעראַל פערזאַמלונג, לויט דער פאָלגענדער אַרט און וויזע:

זיעבען (7) זאָלען הייסען עקזעקוטיווע דירעקטאָרען, וועלכע זאָלען ערוועהלט ווערען, און זיינען ערוועהלט געוואָרען, ביים אָננעהמען פון אַט די סטאַטוטען, ווי פאָלגט: איינער אויף 1 יאָהר, איינער אויף 2 יאָהר, איינער אויף 3 יאָהר, איינער אויף 4 יאָהר, איינער אויף 5 יאָהר, איינער אויף 6 יאָהר און איינער אויף 7 יאָהר; אַזוי אַז יעדען יאָהר זאָל איין עקזעקוטיווער דירעקטאָר געוועהלט ווערען אויף אַ טערמין פון 7 יאָהר. פון די איבעריגע 8 דירעקטאָרען זאָלען געוועהלט ווערען, און זיינען ביים אָננעהמען פון אַט די סטאַטוטען געוועהלט געוואָרען, 4 אויף 2 יאָהר און 4 אויף 1 יאָהר; אַזוי אַז יעדען יאָהר זאָלען געוועהלט ווערען 4 פון אַזוינע דירעקטאָרען אויף אַ טערמין פון 2 יאָהר.

פאָלגליך וועלען אויף יעדער יעהרליכער גענעראַל פערזאַמלונג געוועהלט ווערען 5 דירעקטאָרען, אָדער אַ דריטעל פון גאַנצען פערוואַלטונגסראַטה.

§ 3. קיינער קאָן ניט נאָמינירט און געוועהלט ווערען אַלס דירעקטאָר אין פערוואַלטונגסראַטה סיידען ער איז אַ גוטשטעהענדער מיטגליעד פון דער געזעלשאַפט וועניגסטענס 3 יאָהר. דער פערוואַלטונגסראַטה זאָל אָבער האָבען דאָס רעכט מבטל צו זיין אַט די בעגרענצונג בנוגע אַ מיטגליעד, וועלכער קאָן ברענגען פיעל נוצען דער געזעלשאַפט אַלס דירעקטאָר.

§ 4. אין פאַל ווען אַ דירעקטער רעזיגנירט, אָדער שטאַרבט, אָדער ווערט אַרויסגעוואָרפען פון אַמט פאַר אַ געניגענדער אורזאַך, זאָלען די איבעריגע דירעקטאָרען אויסוועהלען אַנאַנדערען פון צווישען די מיטגליעדער אויף זיין אָרט, וועלכער זאָל זיין אין אַמט ביז דער נעקסטער יעהרליכער פערזאַמלונג.

ארטיקעל 8.—עמטער.

§ 1. דער פערוואַלטונגסראַטה זאָל אויסוועהלען פון זיך יעדען יאָהר אַ קאַססיער, אַ פראָטאָקאָל סעקרעטער און אַ פינאַנץ סעקרעטער; איין פערזאָן מעג אָבער האַלטען צוויי עמטער. די דאָזיגע בעאַמטע זאָלען דיענען אָהן געצאָהלט.

§ 2. דער פערוואַלטונגסראַטה זאָל אויך בעשטימען די נויטיגע קאָמיטעס פאַר די בעזונדערע טיילען פון דער אַרבייט פון דער

§ 3. יעדער גוטשטעהענדער מיטגליעד זאָל קריגען נאָטיץ, וועניגסטענס אַ מאָנאַט בעפאָר, וועגען דעם דאַטום און אָרט ווען און וואו די יעהרליכע גענעראַל פערזאַמלונג וועט אָבגעהאַלטען ווע־רען, ווי אויך אַ קורצען בעריכט וועגען דעם פינאַנציעלען צושטאַנד פון דער געזעלשאַפט.

§ 4. ווען עס ענדיגט זיך דער אָפיציעלער יאָהר פון דער גע־זעלשאַפט, און נאָכדעם ווי דער יעהרליכער מיטגליעד האָט בע־קומען די אַלע בענעפיטען, צו וועלכע ער איז בערעכטיגט, האָט אַזא מיטגליעד מעהר קיינע פערבינדונגען ניט מיט דער געזעל־שאַפט, און קאָן קיינע אַנשפּרוכען ניט מאַכען, סיי אויף שטימרעכט ביי איהרע וויי טערע פערזאַמלונגען, סיי אויף אירגענד וועלכען טייל פון איהר אייגענטום.

ארטיקעל 6.—פערזאַמלונגען.

§ 1. די יעהרליכע גענעראַל פערזאַמלונג פון דער געזעל־שאַפט זאָל אָבגעהאַלטען ווערען אין מאָנאַט אַפּריל פון יעדען יאָהר, דער טאָג פון פערזאַמלונג זאָל בעשטימט ווערען פון דעם פערוואַל־טונגס־ראַטה.

§ 2. ספּעציעלע פערזאַמלונגען קאָנען אָבגעהאַלטען ווערען צו יעדער צייט, ווען אַ מאַיאָריטעט פון פערוואַלטונגס־ראַטה גע־פינט פאַר נויטיג איינצורופען אַ ספּעציעלע פערזאַמלונג, אָדער אויף אַ שריפטליכען פערלאַנג פון 50 גוטשטעהענדע מיטגליעדער פון דער געזעלשאַפט.

§ 3. אויף דער יעהרליכער פערזאַמלונג זאָל געהאַלטען ווע־רען אַ וויסענשאַפטליכער פּאָרטראַג פון אַ בעקאַנטען אידישען געלעהרטען. דער דאָזיגער פּאָרטראַג זאָל אָבגעדרוקט ווערען אין פערלויף פון יאָהר און פערטיילט ווערען פריי צו אַלע גוטשטע־העגדע מיטגליעדער.

ארטיקעל 7.—פערוואַלטונגסראַטה.

§ 1. דער פערוואַלטונגסראַטה פון דער געזעלשאַפט זאָל בע־שטעהן פון 15 מיטגליעדער, וואָס זאָלען הייסען ד י ר ע ק ט אָ ־ ר ע ן, און זאָלען אויך דיענען אַלס אַ „באָרד אָוו טראָסטיעס" צו האַלטען אויף זייער נאָמען דאָס אייגענטום פון דער געזעלשאַפט, פערטרעטען איהרע אינטערעסען און פיהרען איהרע נויטיגע גע־שעפטען.

ווערט א מיטגליעד אין דער געזעלשאפט בעקומט ניט קיין רעכט אָדער תביעה אויף וועלכען עס איז טייל פון דעם אייגענטום און פערמעגען פון דער געזעלשאפט, א חוץ אויף 1 עקזאמפלאר פון די יעהרליכע אויסגאבען (פובליקיישאָנס) פון דער געזעלשאפט פאר דער צייט, וואָס ער האָט איינגעצאָהלט זיין בייטראג און איז א גוטשטעהענדער מיטגליעד פון דער געזעלשאפט.

ארטיקעל 12.—אמענדמענטס.

אָט די סטאטוטען קאָנען ווערען אמענדירט דורך א איינשטי־מיגען בעשלוס פון אלע דירעקטאָרען, וואָס זיינען אנוועזענד ביי א רעגולערע אָדער ספעציעלע זיצונג פון פערוואלטונגסראטה, אָדער דורך 75 פראָצענט שטימען פון אלע אנוועזענדע מיטגליעדער אויף דער יעהרליכער גענעראל פערזאמלונג.

געזעלשאפט. די דאזיגע קאמיטעס קענען בעשטעהן אויסער פון די דירעקטארען אויך פון אנדערע מיטגליעדער, וועלכע דער פערוואל־טונגסראטה קען געפינען פאר נויטיג צו קאאפטירען צו זיך פאר די נוצען פון דער געזעלשאפט.

ארטיקעל 9.—קווארום.

§ 1. 40 מיטגליעדער פון דער געזעלשאפט זאלען צונויפ־שטעלען און זיין א קווארום אויף דער יעהרליכער גענעראל פער־זאמלונג.

§ 2. 7 דירעקטארען זאלען צונויפשטעלען און זיין א קווא־רום אויף די זיצונגען פון פערוואלטונגסראטה.

ארטיקעל 10.—קאנטראקטען און אבליגאציעס.

§ 1. די געזעלשאפט זאל ניט זיין פערפליכטעט צו צאהלען קיינע חובות, וועקסלען און דערגלייכען, סיידעז אזעלכע וועקסלען אדער אנדערע פאפירען זיינען אונטערגעשריבען פון דעם פינאנץ סעקרעטער און פון דעם קאססיער, מיט דער צושטימונג פון א מאיאריטעט פון פערוואלטונגסראטה.

ארטיקעל 11.—אייגענטום.

§ 1. דאס גאנצע אייגענטום, וואס קלייבט זיך אן אין רשות פון דער געזעלשאפט, דהיינו בוך־פלאטען, ביכער, מזומן געלד און אנדערע פערמעגענס, זאל פאר דער גאנצער צייט פון דער עק־זיסטענץ פון דער געזעלשאפט בעשטעהן אלס א שטענדיגער פאנד צו פארטזעצען די טהעטיגקייט פון דער געזעלשאפט און צו ער־פילען איהרע צוועקען לויט די פאראגראפען 1, 2 און 3 פון דעם אר־טיקעל 2 פון אט די סטאטוטען.

§ 2. אין פאל די געזעלשאפט זאל זיך אויפלייזען, סיי פריי־וויליג, סיי צוליעב אנדערע אורזאכען, זאל דער פערוואלטונגס־ראטה האבען דאס רעכט און די מאכט צו פערברויכען אדער אוועק־שענקען דאס אייגענטהום און דעם פערמעגען פון דער געזעלשאפט, נאכדעם ווי עס וועלען ווערען אבגעצאהלט אלע גערעכטע און גע־זעצליכע חובות, פאר אזעלכע בילדונגס און קולטורעלע צוועקען, און אין פערבינדונג מיט אזעלכע אינסטיטוציעס, וועלכע קענען אמבעסטען דיענען די אידעאלען און צוועקען פון דער געזעלשאפט.

§ 3. עס זאל זיין קלאר און דייטליך און פון יעדען מיט־גליעד אויסדריקליך פערשטאנען און איינגעוויליגט, אז קיינער וואס

די קראפאָטקין ליטעראטור געזעלשאפט

האָט ביז איצט ארויסגעגעבען די פאָלגענדע ווערק:

מעמוארען פון א רעוואָלוציאָנער
פון פ. קראפאָטקין
איבערזעצט פון ג. דייוויד,
אונטער דער רעדאקציאָן פון דר. י. א. מעריסאָן.
מיט א פאָררעדע פון געאָרג בראנדעס.
526 זייטען, שעהן געבונדען אין עקסטרא קלאָטה, פרייז $1.00

געגענזייטיגע הילף
ביי חיות און מענשען
פון פ. קראפאָטקין
מיט א ספעציעלער פאָררעדע פון פערפאסער צו דער אידישער אויסגאבע.
איבערזעצט פון דר. י. א. מעריסאָן
448 זייטען, שעהן געבונדען אין עקסטרא קלאָטה, פרייז $1.00,

פעלדער, פאבריקען און ווערקשעפער
פון פ. קראפאָטקין
איבערזעצט נאָך דער לעצטער פערגרעסערטער ענגלישער אויסגאבע
פון דר. י. א. מעריסאָן
410 זייטען, שעהן געבונדען אין עקסטרא קלאָטה, פרייז $1.00

דער איינציגער און זיין אייגענטום
פון מאַקס שטירנער
איבערזעצט פון דר. י. א. מעריסאָן.
מיט א ביאָגראפישע סקיצע פון'ם פערפאסער און א איינלייטונג.
504 זייטען, שעהן געבונדען אין עקסטרא קלאָטה, פרייז $1.25.

בוכהענדלער קענען בעקומען די אלע אויסגאבען דורך דעם איינציגען הויפט־אגענט פון דער געזעלשאפט:
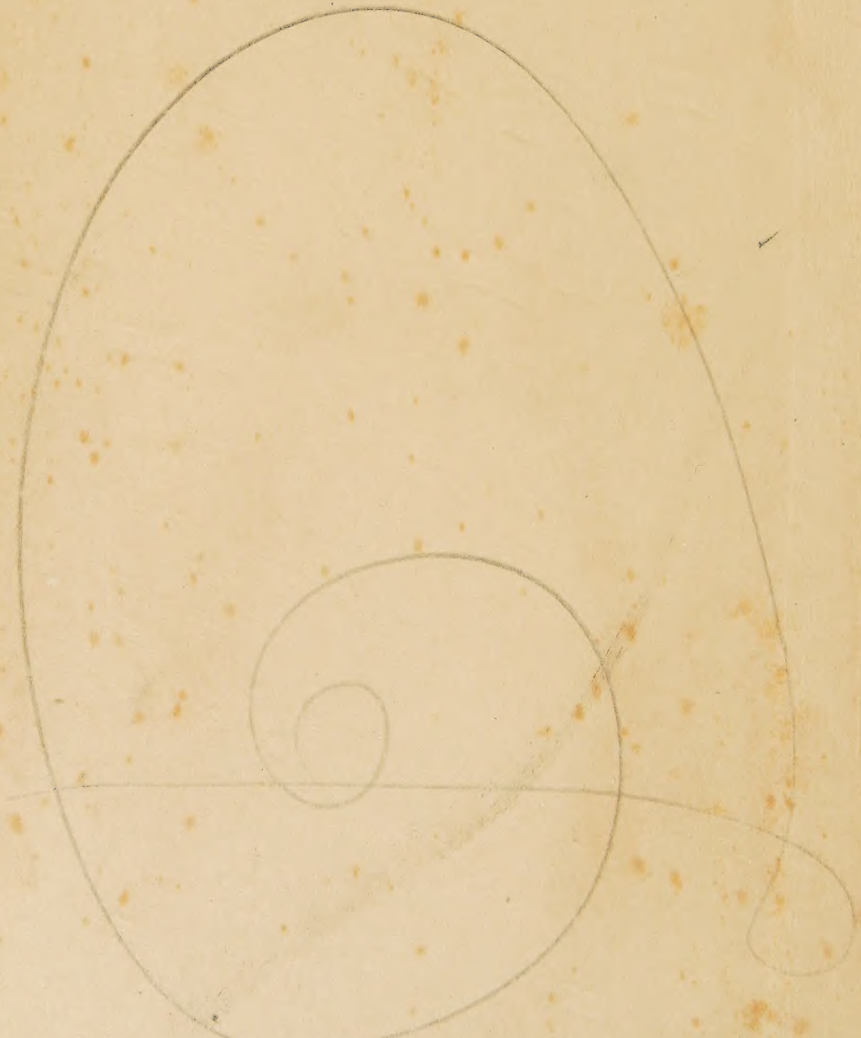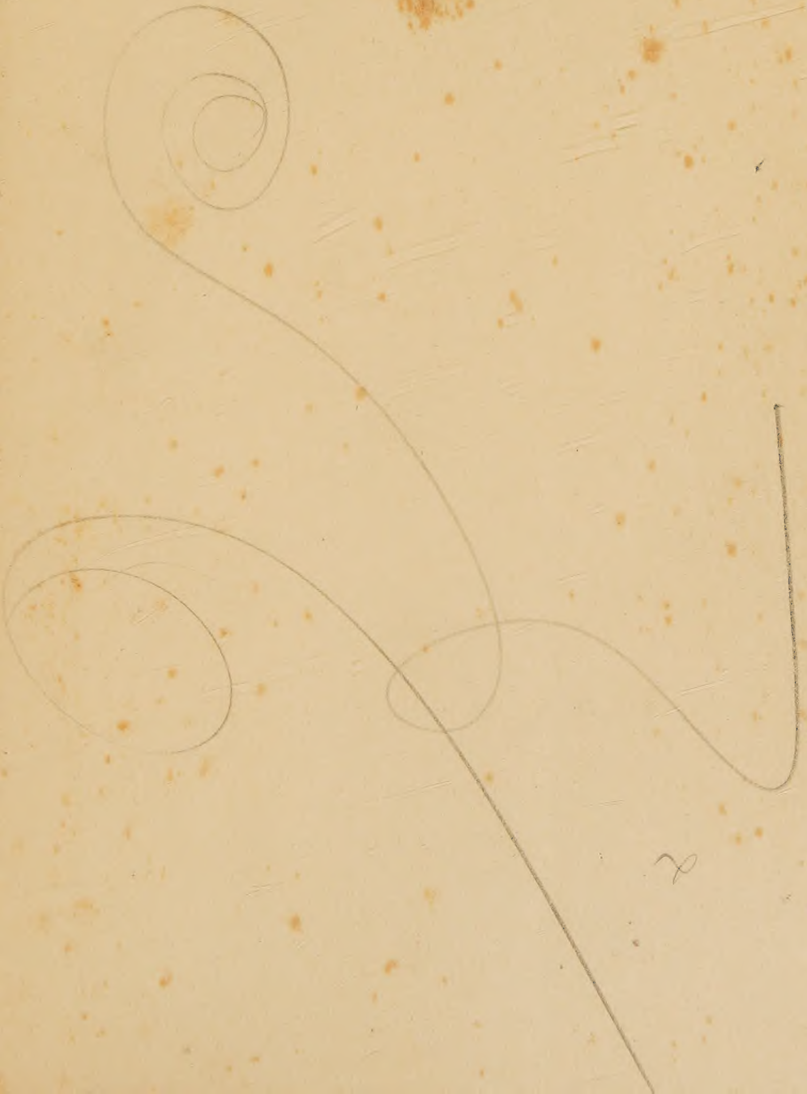
מייזעל'ס פערלאג
424 Grand Street, New York